

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 31 жовтня 2025 року)

Дніпро
2025

УДК 343 : 342.9
А 43

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 2 від 22.10.2025)*

А 43 **Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 484 с.

ISBN 978-617-560-090-0

Збірник містить матеріали науково-практичної конференції, в якій взяли участь науковці, науково-педагогічні працівники, курсанти, здобувачі закладів вищої освіти та працівники наукових установ України, а також практичні працівники правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює теоретичні та практичні проблеми кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, кримінології та судової експертизи.

Матеріали конференції можуть бути використані у науково-дослідній роботі та у навчальному процесі спеціалізованих закладів вищої освіти, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

***Оргкомітет конференції не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання,
фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також
розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку тощо,
відповідають автори публікацій***

ISBN 978-617-560-090-0

© Автори, 2025
© ДДУВС, 2025

З М І С Т

Олександр МОРГУНОВ

Актуальні проблеми діяльності органів
досудового розслідування у сучасних умовах 17

Ігор МАГДАЛІНА

Напрямки техніко-криміналістичного забезпечення
розслідування кримінальних правопорушень 20

Олександр ЮНІН

Деякі аспекти протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану 24

Володимир КОРОТАЄВ, Роман КІРІН

Цифровізація діяльності експертної служби МВС України:
стан та перспективи 26

Ігор ПІРІГ

Характеристика особи злочинця, який здійснює
підпали військового автотранспорту 31

Микола ПОГОРЕЦЬКИЙ

Комплементарність, цифрові стандарти доказування
та штучний інтелект у розслідуванні міжнародних злочинів 34

Діана СЕРГЄЄВА

Тактика допиту свідка із застосуванням поліграфа:
криміналістичний та психологічний аспекти 43

Олександр СТАРЕНЬКИЙ

Проблемні питання визначення строку арешту
майна у кримінальному провадженні 47

Руслан СТЕПАНЮК

Цифрова криміналістична розвідка як засіб розкриття
та розслідування кримінальних правопорушень 53

Тетяна БАДАЛОВА

Трансформація світового досвіду: адаптація принципів системи
«Custody records» Великої Британії у контексті практичного
впровадження Національної поліції України 56

Роман БАРАНІК

Принцип розумності строків як орієнтир тлумачення
оціночних понять у кримінальному провадженні 64

Василь БЕРЕЗНЯК, Діана РУКІНА

До питання запобігання домашньому насильству
(загальносоціальні заходи) 67

Ірина БЕСЕДІНА

Теоретичні аспекти дізнання як форми досудового розслідування 71

Валентин БІДНЯК

Актуальні питання незаконного заволодіння
бюджетними коштами у сфері медичних послуг 74

Ганна БІДНЯК

Проблеми та перспективи використання
ДНК-аналізу для встановлення особи в умовах
масового збору біологічного матеріалу 76

Олексій БОЙКО

Деякі проблемні аспекти виконання завдання щодо виявлення
причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень,
і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення органами
досудового розслідування Національної поліції України 80

Наталія БРАТІШКО

Професійна підготовка спеціалістів-криміналістів:
проблеми теорії та практики 83

Анатолій ВОЛОБУЄВ

Судово-психологічна експертиза з використанням
поліграфа у кримінальному судочинстві 86

Анастасія ВУЙМА, Світлана ЗБОЖИНСЬКА

Особливості призначення портретних експертиз
під час розслідування воєнних злочинів 89

Аліна ГАРКУША

Деякі питання виконання працівниками оперативного
підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих та дізнавачів 93

Михайло ДУМЧИКОВ

Використання відкритих джерел (OSINT)
у процесі документування воєнних злочинів:
правові стандарти та проблеми допустимості доказів 96

Микола ЄФІМОВ

Наукова полеміка стосовно значення криміналістичної
характеристики для методики розслідування
окремих видів кримінальних правопорушень 99

Андрій ЗАХАРКО

Щодо розширення переліку осіб, які мають право
на безоплатну вторинну правничу допомогу 102

Олена ЗІНЧЕНКО

Роль дактилоскопічної експертизи на сучасному етапі 104

Максим КАЛІНІН

Поняття типової слідчої ситуації та її значення
в криміналістичній методиці 106

Микола КАРПЕНКО

Військова кримінологія потребує свого визнання 110

Світлана КНИЖЕНКО, Олексій ТАРАН

Актуальні питання відбирання біологічних зразків примусово 113

Ігор КОПОТУН

Роль кримінального права у забезпеченні миру
та міжнародного порядку 116

Світлана КОРОГОД

Кримінально-правовий захист довілля в умовах збройної агресії:
міжнародні стандарти та український контекст 118

Іван КРІЦАК

Необхідність запобігання кримінальним правопорушенням
у сфері виконання покарань 120

Олександр КРИВОПУСК

Байдужість до небезпечних умов проживання дитини
як спосіб вчинення злісного невиконання обов'язків
по догляду за дитиною: деякі аспекти в умовах воєнного стану 128

Владислав ЛАЗАРЄВ

актуальні питання залучення спеціаліста-криміналіста
до огляду місця події 131

Михайло ЛАРКІН

Цифрові сліди під час розслідування злочинів, учинених
членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) 134

Аліна ЛУКОМСЬКА

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики
кримінальних правопорушень у сфері волонтерської діяльності 136

Валентин ЛЮДВІК, В'ячеслав ЛІСЕНКО

Кримінальна відповідальність за порушення встановлених
законодавством вимог щодо утримання та експлуатації
об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту 140

Антон МАРІЄНКО

Роль Національної поліції України у забезпеченні
правопорядку під час воєнного стану 143

Владислав МИХАЙЛЕНКО

Features of conducting certain investigative (search) actions
during the investigation of criminal offences related
to the illegal acquisition of rights to land of state or communal property 146

Надія МОРГУН

Актуальні проблеми міжнародного співробітництва України
у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану 147

Олександр НЕКЛЕСА

Деякі особливості кримінальної процесуальної
регламентації в умовах воєнного стану 151

Тетяна ОРЛОВА, Ілля ВОЛОБУЄВ

Особливості предмета доказування
у провадженнях про воєнні злочини 153

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

Особливості визначення здійснюваної уповноваженими
особами протидії досудовому розслідуванню за
характером їх організаційно-управлінської діяльності 156

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

Значення слідової картини в криміналістичній характеристиці
втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність в сучасних умовах 159

Олена ПРОЦЕНКО

Нормативно-правові прогалини у криміналізації
гендерно зумовленого насильства: український контекст
та виклики імплементації міжнародних стандартів 161

Віталій РАДЧЕНКО, Андрій ПОДЕРВІНСЬКИЙ

Особливості застосування турнікетів як ключовий фактор
збереження життя і здоров'я потерпілого на полі бою 164

Максим РОМАНОВ

Проблемні питання зміни підслідності кримінального
провадження, матеріали якого відкриті для ознайомлення
в порядку ст. 290 КПК України 167

Євгеній САМОЙЛЕНКО

Правові аспекти міжнародного співробітництва у кримінальних
провадженнях в умовах воєнного стану в Україні 170

Дмитро САНАКОЄВ

Заходи протидії розкраданню бюджетних коштів
під час реалізації державної програми «Є-відновлення» 173

Артур САТИРОВ, Олександра ПАРЧЕВСЬКА

Особливості застосування запобіжних заходів
у кримінальному провадженні 177

Ельвіра СИДОРОВА, Дмитро РИЖКІН

Вплив воєнного стану на динаміку вчинення кримінальних
правопорушень у сфері господарської діяльності 180

Олена СЛПЕЦЬ

Розвиток завдань судової психологічної експертизи
відеозапису процесуальної дії у кримінальних
провадженнях, учасниками яких є діти 185

Олена СОЛДАТЕНКО

Проблематика доказування кримінальних правопорушень проти миру,
безпеки людства та міжнародного правопорядку в контексті
збройної агресії російської федерації проти України 188

Ігор СТРОКОВ

Окремі питання використання результатів контрозвідувальної діяльності в кримінальному провадженні 191

Анна СУШКОВА

розслідування порушень фінансового законодавства та протидія фінансовим злочинам в умовах воєнного стану 193

Олена ТАРАН, Ольга РИМАРЧУК

Процедура in absentia в умовах збройного конфлікту: аналіз рішення ЄСПЛ у справі «Ryashantseva and other v. Ukraine» 198

Віталій ТЕЛІЙЧУК, Данило БІЛОУС

До питання взаємодії оперативних підрозділів і органів досудового розслідування Національної поліції зі Службою безпеки України у сфері протидії кіберзлочинності 202

Віталій ТЕЛІЙЧУК, Тетяна ХОРОЛЬСЬКА

Стратегічне застосування негласного спостереження та контролю телекомунікацій для виявлення та попередження насильницьких злочинів усередині організованих злочинних груп 206

Любов ТИМОШЕНКО

Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та від відбування покарання, виховні заходи та альтернативні санкції щодо неповнолітніх 209

Юлія ТКАЧ

Принципи запобігання та протидії домашньому насильству в Україні 213

Володимир ФЕДЧЕНКО

Окремі правові аспекти міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану 216

Юлія ХРИСТОВА

Методи забезпечення кримінологічного захисту правосуддя в Україні в умовах воєнного стану 218

Дмитро ХУДЕНКО

Протидія розвідці з відкритих джерел або contr-OSINT під час досудового розслідування воєнних злочинів 220

Владислава ЦИБА

Збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини,
пов'язані зі збройною агресією проти України 224

Вадим ЧЕПУРКО, Антон ЧЕПУРКО

Судова експертиза крізь призму вимог міжнародних стандартів:
запорука якості експертних досліджень 227

Юлія ЧУПРИНА, Костянтин ГАЛАНІН, Артем ГАЙДЮК

Використання спеціальних знань з психології та застосування
комп'ютерно-технічної експертизи в ході досудового розслідування
суїцидів військовослужбовців 230

Олександр ШАМАРА

Зміни до Кримінального процесуального кодексу України
та інших законів щодо вдосконалення інституту підслідності 233

Юлія ШЕНДРИК

Деякі аспекти щодо визнання недопустимими
доказів у кримінальному провадженні 238

Анатолій ШИЯН

Питання правового статусу адвоката при наданні
професійної правничої допомоги свідку
під час його допиту в кримінальному провадженні 240

Микола ЩИРУК

Роль адвоката у доведенні відсутності підстав для тримання
під вартою у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України 243

Денис ЮР'ЄВ

Стаття 615 КПК України: правовий інструмент
досудового розслідування в умовах війни 249

ДОПОВІДІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр БАЙДИК

Участь захисника у повідомленні про підозру за ст. 111 КК України:
проблеми правозастосування та напрями вдосконалення законодавства 252

Дар'я БАЙБАРЗА

Проблематика притягнення до кримінальної
відповідальності за вербування неповнолітніх 257

Марія БЕРЕДА

Зловживання криптовалютами та цифровими активами:
необхідність удосконалення кримінального законодавства України 260

Марія БЕРЕДА

Особливості проведення огляду місця події в умовах воєнного стану263

Йордана БОЙКО

Предмет допиту потерпілого від шахрайства,
учиненого у соціальних мережах266

Тетяна БОРИСЕНКО

Кримінальна відповідальність за незаконне
використання гуманітарної допомоги 269

Олександр БОРОДІН

Особливості проведення допиту потерпілих під час розслідування
торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів 272

Глона БУЯКОВА, Вадим ЧЕПУРКО

Проведення та фіксація результатів огляду
із використанням цифрових технологій 275

Артем ВОРОНІН

Новітні засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід ... 278

Артем ВОРОНІН

Криміналістичні виклики щодо судово-медичного огляду
трупів загиблих військовослужбовців та цивільних осіб
в умовах воєнного стану 281

Артем ВОРОНІН

Проблемні питання та шляхи вдосконалення правового регулювання
проведення пред'явлення особи для впізнання в умовах воєнного стану ... 285

Аліна ДИШЛЬОВА

Можливості використання версіювання на початковому етапі
розслідування незаконного набуття права на землю
державної або комунальної власності 289

Іветта ГАЙВАНЮК

Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень
проти авторського права та суміжних прав у цифрову епоху 291

Аня ГАЛУЗА

Види покарань неповнолітніх відповідно до норм чинного КК України 294

Вікторія ГОРОБЕЦЬ

Кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства 296

Назарій ГУБА, Ганна БІДНЯК

Нормативно-правове регулювання питання надання домедичної допомоги поліцейськими: сучасний стан та перспективи вдосконалення 299

Назарій ГУБА

Окремі аспекти застосування запобіжних заходів у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів 303

Олександр ДОМЧЕНКО

Деякі особливості проведення допиту в умовах воєнного стану 306

Владислав ЖЕЛІЗКО

Особливості використання криміналістичної габітології в умовах воєнного стану 308

Владислав ЖЕЛІЗКО

Проблеми кваліфікації шахрайства та суміжних кримінальних правопорушень у сфері цифрових технологій під час воєнного стану (ст. 190, ст. 200 КК України) 311

Юлія ЖУРБА

Сучасні виклики щодо дотримання принципу верховенства права під час проведення обшуку в умовах воєнного стану 314

Сергій ЗАКРЕВСЬКИЙ

Процесуальний порядок та підстави оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора в умовах воєнного стану: сучасні виклики та проблематика 317

Єлізавета ІГНАТЧЕНКО

Сучасний стан злочинності в Україні 319

Глона КАГ ДІНА

Проблемні аспекти забезпечення балансу між правами потерпілих та інтересами слідчих 323

Вікторія КАЮМОВА, Артур ТРОЦЬКИЙ

Забезпечення прав людини в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану 326

Софія КІЛЬОВА

Примирення як одна з підстав для укладення угод у кримінальному судочинстві 329

Анастасія КОВАЛЬОВА

Штучний інтелект як криміналістичний інструмент у досудовому розслідуванні 332

Анастасія КОЗУБСЬКА

Щодо використання можливостей судово-медичної експертизи в процесі розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи 335

Дарина КОХАНОВСЬКА

Слідчі (розшукові) дії як спосіб перевірки доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану 337

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

Шляхи вдосконалення протидії правопорушенням проти життя і здоров'я 341

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ, Ганна БІДНЯК

Теоретико-правові засади ідентифікації дітей-жертв торгівлі людьми 344

Руслан КРОПИВКА

Проблеми правовідносин прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами під час досудового розслідування 347

Максим ЛЕВЧЕНКО

Незаконне поводження з вогнепальною зброєю: проблеми та шляхи вдосконалення відповідальності 353

Ярослав ЛИСЮК

Тактика обшуку і вилучення цифрових слідів: проблеми формування доказової бази в епоху цифровізації 356

Дмитро ЛИШЕНКО

Протидія сексуальному та гендерно зумовленому
насилльству під час збройного конфлікту:
міжнародні стандарти 359

Олена ЛУК'ЯНЕНКО

Поняття та правовий статус електронних доказів у національному
законодавстві 362

Денис ЛУТІЙ

Побудова типових слідчих ситуацій початкового етапу
розслідування злочинів, пов'язаних із встановленням
або поширенням злочинного впливу 365

Владислава МАКАРЕНКО

Підвищення ефективності вогневої підготовки шляхом впровадження
інтерактивних тренажерів 368

Єгор МІНЧЕНКО

Класифікація кримінальних правопорушень 371

Анастасія МІРОШНИЧЕНКО, Ганна БІДНЯК

Інноваційні засоби криміналістики
у розкритті кримінальних правопорушень 374

Руслана ОТКИДАЧ

Використання відеоконференцій у кримінальному процесі: переваги та
ризики для реалізації прав учасників 377

Максим ПАВЛІЙ

Особливості кримінально-правового регулювання
відповідальності за колабораційну діяльність в умовах воєнного стану 381

Артур ПАНТЮШЕНКО

Виклики кримінально-правового регулювання
у сфері кіберзлочинності під час війни 384

Ілля ПАНЧЕНКО

Імплементация Стамбульської конвенції
в законодавство України: проблеми та перспективи 387

Віктор ПІСКУН

Законодавчі новели кримінального права України у зв'язку з введенням воєнного стану 390

Сергій ПИЛИПЕНКО

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: поняття та ознаки 393

Владислав РІЗВАНОВ

Виклики спеціальної термінології у криміналістиці 399

Нікіта РУХЛО

Роль фоноскопичної експертизи у документуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою 401

Даніїл СІЛЬЧЕНКОВ

Проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану 405

Влада СМОЛЯР

Тактика допиту неповнолітніх осіб, які постраждали від збройної агресії 408

Софія СІЖКО, Діна ДРОБЕНКО

Криміналістична характеристика злочину як основа побудови методики розслідування 410

Софія СІЖКО, Ірина ФЕДОРЧАК

Кримінально-правова охорона громадської безпеки в умовах воєнного стану 413

Вадим СОЛОД

Правові аспекти притягнення до відповідальності за посягання на життя і здоров'я особи у період збройної агресії РФ проти України 416

Микола СОРОЧИШИН

Застосування технічних засобів фіксації: право чи обов'язок? 418

Богдан СТЕПАНЕНКО

Міжнародні стандарти та їх імплементація в Україні: аналіз ефективності стамбульської конвенції у контексті протидії домашньому насильству 421

Богдан СТЕПАНЕНКО

Особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод 425

Дмитро СТЕФАНОВ

Протидія злочинам у закладах вищої освіти: актуальні питання 427

Віктор СУПРОНЮК, Микола ЄФІМОВ

Організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваного під час розслідування колабораційної діяльності 431

Віктор СУПРОНЮК

Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах правового режиму воєнного стану 434

Вікторія ТЯЖКУН

Актуальні питання кримінальної відповідальності за терористичні злочини в умовах воєнного стану в Україні 436

Олександра ФІЖДЕЛЮК

Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх 439

Тетяна ХИДЬКО

Інноваційні підходи до вогневої підготовки військовослужбовців 441

Ростислав ХОМЕНКО

До питання дактилоскопіювання невпізаного трупа 445

Ксенія ЦИКТОР

Воєнний стан як фактор посилення кримінально-правової відповідальності за гендерно зумовлене насильство: міжнародний досвід та українська практика 448

Артем ЧЕШК

Забезпечення міжнародного правопорядку засобами кримінального права: проблеми та перспективи 451

Владислава ЧИРВА

Класифікація кримінальних правопорушень 454

Ангеліна ШИШКІНА

Криміналістичне забезпечення формування належної
доказової бази у кримінальному провадженні 457

Ангеліна ШИШКІНА

Особливості відмежування шпигунства
і державної зради в кримінальному праві 459

Ростислав ЩУР

Гідність людини у фокусі кримінального права:
пріоритети України в умовах воєнної реальності 462

Олександр ЯРОВИЙ

Конкуренція кримінально-правових норм 464

Олександр ЯРОВИЙ

Сучасні засоби та технології зламу, що застосовуються
при вчиненні кримінальних правопорушень 466

Valeriia KLYMENKO, Irina TSAROVA

Legal aspects of prisoner-of-war exchanges 469

Maksym LESHCHENKO

Gender identity and gender equality: socio-legal and language aspects 471

Olena LUKYANENKO

Using modern technologies to identify persons by elements of exterior 474

Kristina MOLYTVA

The role of investigators in resolving pre-trial investigation 476

Kateryna SHARAMOK

Legal basis for international cooperation in criminal
proceedings: the experience of Norway
and possibilities for implementation in Ukraine 480

Олександр МОРГУНОВ
заступник начальника ГУНП
в Дніпропетровській області,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досудове розслідування є ключовою стадією кримінального процесу, на якій формуються підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності або ж для ухвалення рішення про закриття провадження. Ефективність і результативність досудового розслідування безпосередньо впливають не лише на хід судового розгляду, а й на рівень довіри громадян до правоохоронної системи загалом. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора, в умовах воєнного стану загальна динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла на 10,8 %. Саме органами досудового розслідування Національної поліції України здійснюється розслідування 55,9 % всіх облікованих кримінальних правопорушень за поточний рік [1]. Виникає питання щодо обґрунтованості такого навантаження та в подальшому ефективності і результативності досудового розслідування.

Однією з найбільш системних перешкод у здійсненні ефективного досудового розслідування є низка організаційних проблем, які стосуються як структури правоохоронних органів, так і внутрішньої взаємодії між їх підрозділами. На сьогодні, з огляду на умови правового режиму воєнного стану, слідчі підрозділи Національної поліції перебувають у стані надмірного навантаження: на одного слідчого нерідко припадає кілька десятків, а іноді й понад сотню кримінальних проваджень одночасно. Така ситуація спостерігається у Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Одеській, Миколаївській областях та м. Києві. Це фізично унеможлиблює ефективне опрацювання кожного провадження, якісну оцінку доказів, проведення необхідних слідчих (розшукових) дій у передбачені строки, що своєю чергою позначається на якості кримінального провадження загалом.

Наведене, у окремих випадках, призводить до формального підходу в розслідуванні, затягування процесу та подальшого закриття провадження через відсутність складу кримінального правопорушення або неможливість доведення вини. Причиною перевантаження органів досудового розслідування є велика кількість нетяжких кримінальних проваджень, що забирають ресурси слідчих, недостатня кількість кваліфікованих кадрів, відсутність дієвого та ефективного розподілу проваджень за складністю та пріоритетністю, обмежене застосування альтернативного кримінального переслідування (наприклад, медіація, штрафи тощо) [2, с. 43]. Окрім того,

після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, через відсутність достатньої кількості слідчих органів безпеки, слідчі Національної поліції самостійно або у складі слідчих груп, крім підслідних їм злочинів, документують та розслідують ті, що підслідні СБУ (воєнні злочини), ДБР, БЕБ, які зазвичай є винятково складними у доказуванні, а їх розслідування пов'язане з проведенням значної кількості слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних.

Вирішення зазначених проблем вбачаємо у посиленні ролі дізнавачів. Законодавче закріплення інституту дізнання мало на меті розвантажити слідчих, передавши частину менш складних кримінальних проваджень дізнавачам. Однак на практиці цей механізм поки не реалізований у повному обсязі. Посилення ролі дізнавачів, належне кадрове забезпечення, навчання та технічне оснащення відповідних підрозділів дозволить суттєво зменшити навантаження на слідчих і зосередити їхні зусилля на розслідуванні складних тяжких та особливо тяжких злочинів.

Лишається недостатнім рівень координації між слідчими, прокурорами та оперативними підрозділами. В умовах, коли кримінальне процесуальне законодавство передбачає спільну діяльність усіх зазначених суб'єктів, на практиці часто виникає ситуація дублювання повноважень, їх непрозорого розмежування або навіть ухилення від виконання процесуальних обов'язків. Це знижує оперативність розслідування, спричиняє плутанину в документації, втрату доказової бази або порушення прав учасників кримінального провадження.

Для подолання організаційних труднощів необхідно розробити чітку модель взаємодії між усіма суб'єктами досудового розслідування, запровадити електронну систему розподілу справ з урахуванням навантаження на слідчих, а також переглянути штатну чисельність та умови праці персоналу з метою збільшення мотивації та зменшення плинності кадрів. Також актуальним є запровадження певних норм навантаження на одного слідчого, що дозволить раціонально розподіляти ресурси.

Окрім організаційних, на ефективність досудового розслідування впливають технічні проблеми. На сьогодні окремі територіальні підрозділи Національної поліції України не забезпечені на належному рівні базовими технічними засобами, що необхідні для ефективного виконання функцій. Йдеться про недостатню кількість сучасної комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, засобів відеофіксації, особливо тих, що сприяють ефективному документуванню воєнних злочинів та злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України. Без таких інструментів знижується достовірність зібраних доказів, ускладнюється захист процесуальних прав сторін, і, що найважливіше, страждає якість документування слідчих (розшукових) дій.

Вирішення вказаних технічних проблем вбачаємо можливим через запровадження централізованої програми матеріально-технічного

переоснащення органів досудового розслідування НПУ, що має включати оновлення техніки, запровадження цифрових рішень для фіксації та обліку процесуальних дій. Також доцільним є впровадження електронного документообігу в межах кримінального провадження, що дозволить прискорити комунікацію між сторонами процесу, забезпечити фіксацію дій в режимі реального часу та мінімізувати ризики втрати або фальсифікації матеріалів провадження.

Серед проблем діяльності органів досудового розслідування – факти процесуальних порушень, що виникають на різних його етапах. Найпоширенішими серед них є перевищення строків досудового розслідування та несвідомий пропуск строків, закріплених нормами Кримінального процесуального кодексу України. Зазначимо, що одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3, с. 2].

Причинами пропуску строку є не лише надмірне навантаження на слідчих, а й свідоме зволікання, слабкий прокурорський нагляд, неефективна організація розслідування. Уповільнене розслідування знижує довіру до правоохоронної системи, створює ризики для прав учасників провадження та може призвести до визнання доказів недопустимими або до закриття провадження із процесуальних підстав. Особливо критично це виглядає в умовах, коли особа перебуває під вартою або під домашнім арештом – затягування провадження у таких випадках становить пряме порушення права на свободу та особисту недоторканність.

Для вирішення зазначених проблем доцільно здійснити комплексну реформу механізмів процесуального контролю, яка включатиме: 1) запровадження автоматизованої системи моніторингу процесуальних строків у кримінальному провадженні, яка б попереджала сторони про їх наближення або порушення; 2) розвиток електронного кримінального судочинства, що передбачає фіксацію кожної процесуальної дії в електронній формі, автоматичний моніторинг строків, а також забезпечення прозорості розслідування для всіх учасників; 3) посилення нагляду за дотриманням строків з боку прокурора.

Отже, діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України сьогодні перебуває у складному стані, спричиненому, передусім, повномасштабним вторгненням РФ, що виявляється у надмірному навантаженні на слідчих, потребах удосконалення матеріально-технічного забезпечення, організаційних проблемах внутрішньої координації, та, як наслідок, формального ставлення до дотримання вимог процесуального

законодавства та нехтуванні строками розслідування. Ці фактори у сукупності знижують ефективність здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, негативно впливають на права учасників кримінального процесу та дискредитують саму ідею справедливого правосуддя. Для вирішення виявлених проблем необхідний комплексний підхід, що включає нормативні зміни, інституційне оновлення, диджиталізацію кримінального процесу, впровадження сучасних моделей управління навантаженням і підвищення якості кадрового забезпечення. Оптимізація ефективності досудового розслідування є не лише питанням внутрішньої безпеки, а й важливим кроком до зміцнення правової держави, наближення до європейських стандартів кримінального правосуддя та формування довіри суспільства до системи правоохоронних органів.

1. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

2. Грабчук О. Актуальні проблеми досудового розслідування в Україні та шляхи їх вирішення. *Society and Security*. 2025. № 4(10). С. 42–47. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-4\(10\)-42-47](https://doi.org/10.26642/sas-2025-4(10)-42-47).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12.04.2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.10.2025).

Ігор МАГДАЛІНА

т.в.о. ректора Дніпровського

державного університету

внутрішніх справ,

кандидат технічних наук, доцент

НАПРЯМИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сьогодні проведення розслідувань кримінальних правопорушень неможливе без використання технічних засобів криміналістики. Такі засоби постійно оновлюються й удосконалюються, що пов'язано зі структурними змінами злочинності, вдосконаленням з боку злочинців способів вчинення кримінальних правопорушень, знярядь злочинів, професіоналізацією самих злочинців. Вдосконалення технічних засобів розслідування кримінальних правопорушень набуває актуальності на сучасному етапі після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли зросла кількість воєнних злочинів, що потребували нових підходів до розслідування і, відповідно, нових технічних засобів. Техніко-криміналістичне забезпечення є частиною загального криміналістичного забезпечення. Воно включає розробку і впровадження в практику слідства науково-технічних досягнень, що

допомагають ефективніше розкривати злочини. На думку А. В. Іщенка, І. П. Красюка, В. В. Матвієнка техніко-криміналістичне забезпечення є багатоплановим, комплексним, складним поняттям, зміст якого полягає у специфічній діяльності криміналістів: вчених і практиків з розробки нових, вдосконаленні існуючих науково-технічних досягнень та їх впровадження у практику розслідування з метою оптимального вирішення завдань кримінального провадження [1, с. 17].

Сучасні техніко-криміналістичні засоби поділяються за цільовим призначенням на:

1) збирання криміналістичних об'єктів (виявлення, фіксації, вилучення та зберігання), що використовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Це такі засоби як: освітлення (в тому числі ультрафіолетового та інфрачервоного), оптичні прилади, засоби виявлення слідів папілярних візерунків, вимірювальні пристрої, пасти для виготовлення зліпків, пошукові засоби (щуп, металошукач, фото-, відеоапаратура, інструменти для вилучення частин об'єктів, пакувальні матеріали тощо;

2) дослідження криміналістичних об'єктів: мікроскопи, хроматографи, спектрометри, пристрої для рентгеноструктурного та металографічного аналізу тощо [2, с. 43].

Розглянемо окремі види сучасних техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час розслідування кримінальних правопорушень. Серед засобів збирання доказів, а саме виявлення криміналістичних об'єктів потрібно звернути увагу на ті, що застосовують під час огляду місця події. Пристрій розроблений компанією «Foster+Freeman» «Crime-lite auto» являє собою високоточне джерело освітлення повно спектральної візуалізації, призначене для пошуку та фіксації слідів під час огляду місця події, серед яких: відбитки пальців, трасологічні мікросліди, біологічного походження (кров, сеча, слина тощо) волосся, сліди пострілу (кіптяви, металізації тощо), мікросліди наркотичних речовин, волокон, скла, пошкоджень на тілі людини (порізи, укуси, синці) тощо. Прилад дозволяє отримувати чіткі та детальні зображення, що пришвидшують подальший їх аналіз та ідентифікацію [3].

Для виявлення потожирових слідів широкого застосування набув пристрій «SceneScore RUVIS 29MP» в основі застосування якого використовується ультрафіолетове світло з довжиною хвилі 254 нм. Пристрій може виявляти сліди пальців на більшості непористих поверхонь без будь-якої попередньої обробки або після застосування ціаноакрилату. Пристрій оснащений комп'ютером з відповідним програмним забезпеченням, джерелом світла для покращення та порівняння зображень з високою роздільною здатністю [4].

Сучасні засоби фото-, відеофіксації обстановки місця події останнім часом дуже швидко вдосконалюються. Серед них потрібно виділити ті, що забезпечують відеозапис та фотозйомку камерами, встановленими на

безпілотних летальних апаратах. Переваги такої зйомки полягають у забезпеченні фіксації великих за розмірами об'єктів з високою точністю, об'єктивністю, швидкістю з можливістю виявлення та фіксації слабовидимих і невидимих властивостей і ознак об'єктів зйомки. Перевагами аерофотозйомки перед іншими формами фіксації доказової інформації: вербальної, графічної, предметної є отримання зображення місця події в динаміці, відображення результатів у цифровій формі з можливістю швидкої передачі інформації із використанням сучасних транспортних комунікаційних мереж. Технічні можливості більшості безпілотних апаратів дозволяють також провести 3D моделювання поверхні місцевості, що є місцем події. При цьому реконструкція місцевості здійснюється із застосуванням відеокамери з високою розподільною здатністю та системою глобального позиціонування, автоматичного управління і контролю висоти. Виготовлені за результатами проведеного огляду 3D моделі місця події дозволяють учасникам кримінального процесу об'єктивно оцінити подію вчиненого кримінального правопорушення та висунути найбільш ймовірні слідчі версії [5, с. 26].

Для фіксацій обстановки місця події також використовуються 3-D сканери. Їх виробництвом на сьогодні займається значна кількість підприємств, провідними з яких є «Leica», «FARO», «Z&F та Riegl», «Matterport та L-Tron». Для обробки та аналізу отриманих даних застосовуються різні програмні пакети, такі як Artec Studio, Reality Capture і Pix4D, що перетворюють фотознімки, виконані пристроєм у великій кількості у 3D-зображення. За результатами роботи сканера можливо виготовлення 3-D моделей на принтері, що у подальшому використовуються для оцінювання пошкоджень будівель, приміщень, аналізу розташування предметів обстановки, моделювання механізму події в цілому, розташування окремих слідів (папілярних візерунків, плям крові, пошкоджень на трупі тощо) тощо.

Напрямок лабораторних досліджень, що активно розвивається на сучасному етапі, – це молекулярно-генетичні дослідження слідів біологічного походження. Вказаний вид досліджень на сьогодні проводиться в Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС у повнопрофільних лабораторіях а також у підрозділах з техніко-криміналістичного забезпечення Національної поліції України. На сьогодні збільшення кількості таких досліджень пов'язано з війною та потребою ідентифікації загиблих у разі, якщо використання інших методів є неможливим. Серед техніко-криміналістичних засобів таких досліджень широкого використання набули автоматизовані пристрої швидкого ДНК-аналізу, яких на сьогодні є дві модифікації: Applied Biosystems «RapidHIT ID» та «ANDE Rapid DNA». Останній призначений для створення ДНК-ідентифікатора людини протягом 90–100 хвилин. Пристрій оснащений двома модифікаціями картриджів, що дозволяють одночасно досліджувати 4 об'єкти зі слідами біологічного матеріалу, вилученого під час огляду місця

події, та 5 об'єктів у разі аналізу зразків для порівняльного дослідження (букального епітелію). Інший прилад також є повністю автоматизованим, що здійснює підготовку зразків та капілярний електрофорез для створення ДНК-профілів, який поєднується з програмним забезпеченням RapidLINK для перегляду, аналізу або прямого завантаження в орану базу даних. Пристрій дозволяє обробляти одну пробу та проводить аналіз у реальному часі [6, с. 17].

Через війну значно збільшилась кількість кримінальних правопорушень, вчинених з використанням зброї, в тому числі такою, що не облікована. Вдосконалення систем автоматичного обліку та ідентифікації балістичних об'єктів є одним із важливих завдань на сьогодні. Для проведення обліку гільз та куль в експертних підрозділах встановлено автоматизовану інформаційно-пошукову систему «BalScan» чеського виробництва, що є універсальною для виявлення, фіксації та постановки на облік слідів вогнепальної зброї на боєприпасах. Патрони, кулі, гільзи, виявлені на місці події, скануються на пристрої сучасними оптичними засобами, створюється тривимірне цифрове копія, що зберігається в базі даних. Програма автоматично оцінює збіги з іншими зображеннями в базі даних [7, с. 16].

1. Іщенко А. В. Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 212 с.

2. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид. переро. і допов. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. The Complete Forensic Imaging Solution for the Search, Detection and Capture of Evidence. URL: <https://fosterfreeman.com/crime-lite-auto/>

4. Прилад SceneScope RUVIS 29MP. URL: <https://www.horiba.com/int/scientific/products/detail/action/show/Product/scenescope-ruvis-29mp-system-1957/>

5. Захарко А. В., Пиріг І. В., Поливанюк В. Д., Санакоєв Д. Б. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рек. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 32 с.

6. Пиріг І. В. Організація проведення молекулярно-генетичних досліджень і використання їхніх результатів під час розслідування. *Європейський правничий часопис* : науковий журнал / редкол.: П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Вип. 6, 7. С. 171–181.

7. Ihor Pyrih, Hanna Bidniak. Using the data of the automated ballistic information system «balscan» to establish the circumstances of criminal offenses. *Пронілеї права та безпеки* : науковий журнал / ред. кол. Н. Є. Філіпенко, Г. О. Спіцина, І. Р. Шинкаренко. Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2022. №. 1. С. 15–18.

Олександр ЮНІН

проректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну кримінальне законодавство нашої держави зазнає значних змін. Ці зміни зумовлені, зокрема, необхідністю удосконалення кримінально-правової протидії різним проявам злочинності, зважаючи на те, що суспільство і держава перебувають в умовах воєнного стану. У цьому контексті дуже важливою є боротьба з корупційними проявами на всіх щаблях державного апарату. Під час війни саме корупція здатна негативно впливати зсередини на здатність всіх державних та громадських інституцій до опору агресору і тим самим суттєво підірвати основи національної безпеки України. Відтак, удосконалення законодавства у сфері протидії корупції, у тому числі і кримінального, може сприяти підвищенню ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями.

Відповідно, заслуговує на увагу проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за корупційні та деякі інші правопорушення в умовах воєнного стану» № 13673-1 (далі – Законопроект №13673-1) [1], який винесено на розгляд Верховної Ради України 3 вересня 2025 р.

Законопроектом № 13673-1 пропонується, зокрема, доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК) статтею 111⁻³, яка інкорпорує окремі склади корупційних кримінальних правопорушень, а саме привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; незаконне збагачення; зловживання впливом. При цьому склад цих злочинів доповнюється кваліфікуючою ознакою – вчинення під час дії правового режиму воєнного стану [2].

Передбачається спеціальний суб'єкт цього злочину – службова особа, яка має відповідальне або особливо відповідальне становище. До цього переліку входять як найвищі посадові особи нашої держави, включно з Президентом України, Прем'єр-міністром України, членами Кабінету Міністрів України, так і, що важливо, – прокурори, слідчі та дізнавачі.

Підслідність щодо нової статті 111⁻³ КК передається Національному

антикорупційному бюро. Відповідно процесуальне керівництво здійснюватиметься Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою. Підсудність за цим злочином визначається за Вищим антикорупційним судом [2].

На думку авторів Законопроекту № 13673-1 він, зокрема, забезпечить невідворотність та жорсткість покарання за корупційні злочини, учинені під час воєнного стану, прирівнюючи їх до державної зради [2].

Аналіз Законопроекту № 13673-1 дає підстави констатувати наявність низки дискусійних питань у його кримінально-правовому змісті.

Так, запровадження окремої статті 111³ КК фактично дублює вже існуючі склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 210, 364, 368, 368-5, 369 та 369² КК, додаючи лише ознаку вчинення діяння під час воєнного стану. Такий підхід створює нормативне дублювання, що суперечить принципу системності кримінального законодавства та породжує ризики подвійної кримінальної кваліфікації.

Окремого зауваження потребує визначення санкцій. Пропозиція карати всі зазначені у статті діяння позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі є явно диспропорційною та несумісною з принципом індивідуалізації кримінальної відповідальності. Відсутність нижчої межі покарання унеможлиблює належну оцінку ступеня суспільної небезпечності конкретного діяння і фактично позбавляє суд дискреційних повноважень.

Недостатньо обґрунтованим видається і використання ознаки «вчинення під час дії правового режиму воєнного стану» як самостійного кваліфікуючого елемента. Така ознака не розкриває якісно нової суспільної небезпечності діяння, а лише фіксує обставини часу, що може бути враховано як обтяжуюча обставина при призначенні покарання, а не як елемент самостійного складу кримінального правопорушення.

Крім того, запропоноване визначення кола службових осіб є надмірно широким і включає значну кількість суб'єктів, що створює ризик розмитості поняття «особа, яка має відповідальне та особливо відповідальне становище». Таке нечітке формулювання суперечить вимогам правової визначеності та передбачуваності кримінально-правових норм. Крім того, вживання єднального сполучника «та» вказує на те, що службова особа, щоб бути визнаною суб'єктом запропонованого злочину, має одночасно посідати як відповідальне, так і особливо відповідальне становище.

Треба також відзначити потенційну колізію між новими положеннями статті 111³ КК та чинними примітками до статті 45 КК, які вже містять перелік корупційних кримінальних правопорушень. Це ускладнює визначення предметної підслідності та підсудності таких справ, незважаючи на запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу. Передача таких проваджень до компетенції Вищого антикорупційного суду може призвести до надмірної концентрації повноважень та процесуального

перевантаження цього суду.

Отже, запропонований Законопроект № 13673-1, незважаючи на декларовану антикорупційну спрямованість, не повною мірою відповідає принципам законності, пропорційності та системності кримінально-правового регулювання. Його ухвалення у нинішній редакції потенційно створить правові колізії, підвищить ризик подвійної кваліфікації та ускладнить застосування норм антикорупційного законодавства у практиці правозастосування, а тому положення пропонувані у ньому потребують більш детального перегляду в частині їх узгодження із сучасною доктриною вітчизняного кримінального права.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за корупційні та деякі інші правопорушення в умовах воєнного стану : проект Закону України від 03.09.2025 № 13673-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57227>.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності корупційні та деякі інші правопорушення в умовах воєнного стану : пояснювальна записка до проекту Закону України від 03.09.2025 № 13673-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57227>.

Володимир КОРОТАЄВ

директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України, академік Української академії наук, судовий експерт вищої категорії

Роман КІРІН

головний судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, доктор юридичних наук, доцент

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Чинний Закон України «Про судову експертизу» [1] (далі – закон про СЕ) передбачає, що забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою має бути орієнтованим на максимальне використання досягнень науки і техніки під час проведення відповідного експертного провадження. Однак, незважаючи на перманентні

зміни та доповнення, які супроводжують закон про СЕ, питання про необхідність регулювання ним окремих цифрових відносин, пов'язаних із здійсненням судово-експертної діяльності (далі – СЕД), досі не порушувалося.

Глобальне поширення інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), що охоплюють методи, засоби та прийоми для роботи з інформацією і включають комп'ютерні технології, телекомунікації, а також створення, зберігання, передачу та зміну даних, не могло не торкнутися сфери СЕД і істотно не вплинути на зміст доказової бази у судових процесах.

Сучасні цифрові та комп'ютерні технології, їх запровадження і використання у галузі СЕД слугують додатковим інструментарієм для розширення можливостей досліджень різноманітних об'єктів і речових доказів з метою отримання доказової інформації в інтересах слідства [2, с. 324]. Науковці розглядають комп'ютеризацію та цифровізацію повсякденної СЕД як важливий крок на шляху оптимізації та підвищення ефективності останньої. Технічне оснащення працівників експертної служби МВС України характеризується стрімким розвитком і надає широкі можливості щодо виявлення, фіксації та дослідження доказової інформації [3, с. 15]. У сучасній експертології виокремлюється від чотирьох до десяти напрямів комп'ютеризації СЕД [4, с. 20].

Наприклад, Т. Татарнікова, дослідивши процеси, що відбуваються при цифровому запису інформації, виявила, що до особливостей механізму слідоутворення при такому записі та цифровій обробці фонограм належать криміналістичні ознаки – сліди впливу і взаємодії засобів запису й обробки цифрової інформації, які містяться у звукових слідах, зафіксованих у вигляді цифрових сигналів на цифрових фонограм. Авторка доводить, що останні, як об'єкти судової експертизи принципово відрізняються від аналогових та всіх інших «класичних» об'єктів відокремлюваністю та незалежністю від матеріального носія та наявністю криміналістичних ознак, не пов'язаних з матеріальним носієм [5, с. 6].

Тож перехід від аналогових способів фіксації доказової та орієнтуючої криміналістично значущої інформації до цифрових призвів до формування нових об'єктів судово-експертного дослідження – цифрових слідів, що стало передумовою створення в межах судово-експертного права інституту цифровізації СЕД, визначення його предмета та об'єктів. Найбільш актуальними напрямками розвитку цього інституту уявляються такі:

- опис і класифікація цифрових слідів за різними видами судових експертиз;
- комплексування в судовій експертизі цифрових слідів;
- цифровізація довідково-інформаційних фондів з переходом від натурних колекцій за багатьма видами об'єктів до цифрових баз даних;
- уніфікація та нормативна регламентація цифрових баз з можливістю їх використання як на національному так і на міжнародному рівнях.

Наведений перелік можна доповнити й іншими важливими напрямками цифровізації СЕД. Наприклад, В. Ковальов у своїй роботі відмітив необхідність оптимізації комунікації суб'єктів СЕД, аргументувавши це організаційно-правовими особливостями виконання судових експертиз, що полягають у необхідності забезпечення оперативного інформування замовників про перебіг виконання судової експертизи (повернення без виконання, клопотання судового експерта, завершення проведення судової експертизи) [6, с. 60–61].

Однак треба враховувати, що відповідно до Порядку організації приймання, реєстрації матеріалів, поданих в експертне провадження, та видачі або надсилання ініціаторам результатів експертних проваджень та об'єктів дослідження, передача документів про призначення і матеріалів та об'єктів досліджень засобами електронного зв'язку (далі – е-зв'язку) не допускається, так само як і надсилання результатів експертних проваджень засобами е-зв'язку [7].

Під час онлайн-дискусії на тему «Судова експертиза та цифровізація: питання ІТ забезпечення» [8] предметами обговорення потреб у цифровізації СЕД стали: удосконалення реєстру судових експертів; надання висновків експертами в е-формі; створення кабінету судового експерта та його інтеграція з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (ЄСІТС); цифровізація документообігу; безпека даних.

Окремі елементи диджиталізації діяльності судових експертів були закладені в законопроекті «Про судово-експертну діяльність», який наразі знаходиться на розгляді у Верховній Раді України і включений до порядку денного відповідно до постанови від 03.09.2025 р. № 4586-ІХ [9].

Крім того, законопроектом № 9090 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві» було передбачено: можливість складання висновку експерта в е-формі; можливість дистанційної участі судового експерта у відповідних судових засіданнях; порядок складання присяги судового експерта за допомогою кваліфікованого е-підпису [10]. 17.07.2025 р. цей проект закону було відкликано.

Наразі також обговорюється доцільність запровадження аналогу авторозподілу справ між суддями в СЕД. Його мета – забезпечення незалежності, об'єктивності та швидкості проведення судових експертиз. Проте в практиці країн ЄС не застосовується автоматизований вибір судових експертів, хоча такі рішення є можливими. На сьогодні немає жодної країни-члена ЄС, де суд був би позбавлений права обирати судового експерта і це право передавалось до автоматизованих систем, адже суд самостійно обирає, якого з акредитованих експертів залучити до роботи над певною справою. Тож зараз можливо розглядати варіант із частковим авторозподілом справ між експертами. Зокрема, система попередньо відбирає кількох кандидатів, а потім з цього переліку суд обирає експерта, якого можна залучити до роботи.

Також звертає на себе увагу можливість експерта підписувати висновки в е-формі, встановлена в системі Міністерства юстиції України. Тож оформлення клопотання експерта, висновку експерта (експертів), додатків до нього та повідомлення про неможливість надання висновку в е-формі здійснюється з накладанням кваліфікованого е-підпису експерта із засвідченням його кваліфікованою е-печаткою експертної установи (одноразово на кожному файлі) [11]. Але при цьому варто передбачити не тільки можливість збереження е-ключів з метою ідентифікації експерта при підключенні його до е-суду, а й доцільність запровадження ведення експертних проваджень в е-формі та створення е-кабінету судового експерта.

Надважливою проблемою є забезпечення інформаційної безпеки, унеможливлення кібератак та захист даних в роботі судових експертів, адже несанкціоноване втручання в інформаційні системи експертних установ та витік інформації з них може призвести до значних негативних наслідків.

Перспективним напрямом цифровізації СЕД є впровадження у методології та технології розробки експертних методик алгоритмів штучного інтелекту (далі – ШІ). При цьому варто розширити відомчу класифікацію наукових методів шляхом більш глибокої диференціації групи загально-експертних (спеціальних) методів, що буде корелювати із Переліком видів та підвидів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта в Експертній службі МВС [12]. Крім того, доцільно визначити сфери застосування інструментів ШІ (нейронних мереж) для вирішення завдань судової експертизи, а для розробки методик вирішення типових експертних завдань на ШІ-основі пропонується створення судово-експертних наборів даних (датасетів) і сховищ даних (репозиторіїв) для аналізу та машинного навчання за різними родами (видами) судових експертиз. Заслугує на підтримку й приклад функціоналу Єдиного реєстру досудових розслідувань, як можна використовувати для організації та цифровізації роботи судових експертів.

Таким чином ключовими аспектами цифровізації СЕД в структурних підрозділах Експертної служби МВС України є такі:

- 1) автоматизація та електронний документообіг – переведення експертних завдань в е-вигляд;
- 2) управління даними – використання баз даних і спеціалізованих систем для зберігання та обробки інформації про бенефіціарів та результати роботи;
- 3) нові об'єкти дослідження – поява та розвиток дослідження цифрових слідів як нового об'єкта судової експертизи;
- 4) розробка нових теорій – створення теоретичної бази для дослідження цифрових об'єктів і процесів у судовій експертології;
- 5) інформаційно-комп'ютерне забезпечення – вдосконалення програмного забезпечення та технічних засобів, що використовуються в експертній роботі.

Отже, цифровізація СЕД в цілому спрямована на підвищення

ефективності експертної роботи та розширення її можливостей. Під поняттям «цифровізація експертної діяльності» пропонується розуміти процес впровадження цифрових технологій в експертні провадження для їх автоматизації, підвищення ефективності та створення нових методів дослідження на основі використання цифрових платформ для управління даними, автоматизації типових завдань, зберігання інформації в е-вигляді і, зокрема, дослідження цифрових слідів у судовій експертизі.

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Бондаренко-Берегович В. В. Сучасний стан розвитку судово-експертної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 322–325. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/80>
3. Алексейчук В. І. Проблемні питання оцінки судом результатів застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. круглого столу (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. Харків : Право, 2019. С. 14–19.
4. Арешонков В. В. Діджиталізація техніко-криміналістичних досліджень як напрям підвищення їх ефективності. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. круглого столу (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. Харків : Право, 2019. С. 19–22.
5. Татарнікова Т. О. Експертні дослідження апаратури цифрового звукозапису та цифрових фонограм : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016. 25 с.
6. Ковальов В. В. Сучасні електронні сервіси як засіб комунікації експертних установ із замовниками експертних послуг. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 2 (34). С. 57–65. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-34-2-57>
7. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591. *Офіційний вісник України*. 2017. № 73. Ст. 2254.
8. Цифровізація процесів у сфері судової експертизи – Проект ЄС «Право-Justice» провів онлайн-дискусію. (16.03.2023). URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/cifrovizaciya-procesiv-u-sferi-sudovoyi-ekspertizi-proyekt-yes-pravo-justice-proviv-onlajn-diskusiyu>
9. Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284-1 від 19.11.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=6284-1&conv=9>
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві № 9090 від 10.03.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41530>
11. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
12. Кірін Р. С., Коротаєв В. М., Подольхова О. О. Проблеми методологічного забезпечення судової ІР-експертизи. *Національні інтереси України*. 2025. № 3(8). С. 602–619. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3\(8\)-602-619](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3(8)-602-619)

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ЗДІЙСНЮЄ ПІДПАЛИ ВІЙСЬКОВОГО АВТОТРАНСПОРТУ

Протягом останніх років в умовах ведення війни проти нашої країни почастишали випадки підпалів автомобілів, що знаходяться у володінні військовослужбовців або належать військовим частинам і використовуються військовими для доставки необхідного майна для потреб військової частини, проїзду до місця служби, доставки гуманітарного вантажу, медикаментів тощо. Загроза таких дій полягає в тому, що вони спрямовані не тільки на знищення або пошкодження майна, а й посягають на авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, порушують основи громадської безпеки та порядку, викликають негативні емоції у населення, породжують недовіру до правоохоронних органів.

Якщо автотранспорт перебуває на балансі військової частини, такі дії потрібно кваліфікувати за ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань». У разі приватного володіння автомобіля військовослужбовцем, підпал кваліфікується як умисне знищення або пошкодження майна за ч. 2 ст. 194 КК України [1]. За даними Офісу Генерального прокурора України у 2024 році за ч. 2 ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу» зареєстровано 703 кримінальні провадження, з яких повідомлено про підозру у 436 випадках. За ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» зареєстровано 840 кримінальних правопорушень, з яких лише у 301 випадку особам повідомлено про підозру [2].

Виділяючи окремо підпали автотранспорту військовослужбовців, можна спиратися на інформацію агентства «Укрінформ» та проведене ним інтерв'ювання начальника Департаменту карного розшуку Національної поліції України Вадима Дзюбинського, який зазначив, що у 2025 році зафіксовано 78 фактів вчинення таких злочинів на території країни, з яких у 46 випадках злочинці вже притягаються до кримінальної відповідальності, а за 2024 рік таких злочинців було 352, з яких розкрито 229. Найчастіше підпали трапляються на Київщині, Дніпропетровщині та Одещині [3]. Аналіз вказаних статистичних даних вказує на значну кількість злочинів, вчинених шляхом підпалу та невелику кількість їх розкриття, що, зважаючи на суспільну небезпеку таких проявів, вимагає від правоохоронних органів, зокрема поліції, вжиття дієвих заходів щодо їх швидкого та якісного

розслідування.

Проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень та правоохоронної практики за фактами спалення автотранспорту свідчить, що приблизно у 30 % випадках злочини вчинюються неповнолітніми за матеріальну винагороду. За матеріалами, опублікованими в пресі, паліїв автомобілів вербують спецслужби росії з метою негативного впливу на суспільно-політичну та воєнну ситуацію в країні. Підпали автомобілів військових, за даними представників СБУ, організовані роботою російських диверсійних спецслужб, що проводяться з метою збурення населення, розхитування ситуації всередині країни, перешкоджання мобілізації та, підриваючи тим самим, боєздатність армії [4]. З цією метою у Дарницькому районі Києва двоє неповнолітніх підпалили позашляховик військового, який щойно повернувся з району бойових дій. За даними слідства, підлітки придбали каністру з бензином, облили ним авто та підпалили, після чого вогонь розповсюдився на салон та моторний відсік. Для підтвердження своїх дій та надання звіту перед російськими замовниками, вони знімали відео [5]. Результати проведеного опитування співробітників слідчих та оперативних підрозділів поліції підтверджують отримані журналістами дані.

Матеріали судово-слідчої практики також підтверджують означене вище. Зокрема, під час досудового розслідування невстановлена особа на початку вересня 2024 р. через платформу «Telegram» запропонувала неповнолітній особі заробіток шляхом підпалу транспортних засобів військових, на що останній погодився. 04.09.2024 р., приблизно о 13 год, неповнолітній, діючи з корисливих мотивів та умислом, спрямованим на перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань у воєнний період, виявив автомобіль марки «Cherry», моделі «Amulet», що мав ознаки належності до військового автомобіля у вигляді позначок сірого «хреста» на внутрішніх поверхнях скла автомобіля. Того ж дня, продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, приблизно о 13 год 30 хв, застосовуючи заздалегідь підготовлену пластикову ємність із горючою легкозаймистою рідиною, підозрюваний облив нею капот та лобове скло вказаного автомобіля та підпалив його. При цьому неповнолітній, діючи відповідно до розробленого ним плану, здійснював відеозапис автомобіля на власний мобільний телефон «Samsung» марки «Galaxy M 21». Далі, з метою отримання грошової винагороди, відеозапис підпалу був пересланий замовнику через месенджер «Telegram». Протягом наступних трьох днів вказана особа вчинила підпали ще трьох автомобілів: марки «Opel» моделі «Frontera», марки «Seat» моделі «Alhambra», марки «Mitsubishi» моделі «L 200» [6].

Втягування неповнолітніх у протиправну діяльність, пов'язану з підпалами, відбувається поступово. На початку пропонується виконати за винагороду не складні завдання: надати інформацію про розміщення енергетично важливих або стратегічних об'єктів, сфотографувати їх; розклеїти оголошення із закликами проведення заходів непокори,

розповсюдити листівки тощо. Далі, увійшовши в довіру та забезпечивши невелику винагороду, ставлять завдання підпалу автомобіля, що належить військовим за більш суттєву грошову винагороду. Завдання на підпал автотранспорту виконавці отримують, як правило, по мережі «Інтернет» з використанням різних платформ. Замовлення може надійти через співробітників інтернет-центрів, де працюють, як правило, молоді люди, які володіють навичками переконання та комунікації.

Друга категорія осіб, які вчиняють підпали автотранспорту військових, є особи із стійкою антисуспільною направленістю поведінки. Потреби та погляди таких осіб виключно корисні та не пов'язані з загальноприйнятими соціальними та моральними цінностями. Недостатня соціальна адаптація, відсутність сім'ї, постійного місця роботи, засобів проживання тощо сприяють розвитку протиправної спрямованості поведінки. Особи, які вчиняють підпали, часто вживають алкогольні напої та наркотичні засоби. За даними дослідників, під час учинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння 16 % осіб. Також такі особи схильні до вчинення інших видів кримінальних правопорушень: крадіжки, грабежі, торгівля наркотиками, хуліганство тощо. Риси характеру відрізняються жадібністю, егоїзмом, зневагою до суспільних цінностей, жагою до помсти тощо [7, с. 349].

В окрему категорію осіб можна виділити людей, які у сучасних умовах позбавлені засобів проживання, переселенців, осіб з уразливим станом психіки, в яких в житті трапилася якась біда та ін. Замовники підпалів, в тому числі представники російських спецслужб, часто використовують такий стан людини, намагаються проявити співчуття, вдати друга, запропонувати якісь поради або іншим чином втертися у довіру. Разом з цим пропозиція грошової винагороди може схилити таких осіб до вчинення злочину.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Статистична інформація. *Офіс Генерального прокурора* : вебсайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

3. Інформаційне агенство «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3982247-v-ukraini-cogoric-zafiksuvali-majze-80-pidpaliv-avto-vijskovih.html>.

4. «Спалюй, тобі нічого не буде». Як українців вербують на підпали військових авто. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckg7j5w23ewo>.

5. Підпалювали авто військових на замовлення рф: затримали трьох підозрюваних, двоє з них – підлітки. URL: <https://suspilne.media/kyiv/1102320-pidpaluvali-avto-vijskovih-na-zamovlenna-rf-zatrimali-troh-pidozruvanih-dvoe-z-nih-pidlitki/>.

6. Провадження № 1-кп/175/1195/24 Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392013>.

7. Покраса К. В. Характеристика особи злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. науково-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 348–350.

Микола ПОГОРЕЦЬКИЙ

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
навчально-наукового інституту права,
проректор з науково-педагогічної
роботи Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України

**КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ, ЦИФРОВІ СТАНДАРТИ
ДОКАЗУВАННЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ
У РОЗСЛІДУВАННІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ**

Сучасна міжнародна система правосуддя переживає глибоку трансформацію, пов'язану з цифровізацією процесу доказування, використанням технологій штучного інтелекту та інтеграцією стандартів Міжнародного кримінального суду в національній правовій системі. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України ці питання набули особливої актуальності, адже від ефективності та достовірності доказової діяльності залежить не лише відновлення справедливості, а й міжнародна репутація держави як суб'єкта, спроможного самостійно здійснювати кримінальне переслідування воєнних злочинців.

Ключовим концептом, який визначає межі взаємодії між національною та міжнародною юрисдикціями, є принцип комплементарності. Він закріплює положення, що Міжнародний кримінальний суд доповнює, але не замінює національні системи правосуддя. Це означає, що первинна відповідальність за розслідування та переслідування злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочину агресії покладається на держави, а роль МКС полягає в контролі за ефективністю та добросовісністю цього процесу. Саме тому питання побудови сучасної національної доказової системи, сумісної з міжнародними стандартами, набуває принципового значення для України.

1. Сутність та значення принципу комплементарності. Принцип комплементарності є не лише юридичною формулою, а й концептуальною рамкою для оцінки якості національного правосуддя. Він базується на двох критеріях – щирості (*genuineness*) та спроможності (*capacity*). Перший означає готовність держави здійснювати правосуддя без політичних упереджень і уникнення вибіркового переслідування, а другий – наявність фактичних можливостей, кадрових, технічних та інституційних ресурсів для

проведення ефективного розслідування.

Для України ці критерії мають особливе значення. Вони є доказом зрілості національної правової системи й показником того, що держава не лише декларує, а й реально здійснює функції кримінальної юстиції відповідно до міжнародних стандартів. Реалізація принципу комплементарності вимагає належної організації документування воєнних злочинів, створення уніфікованих протоколів фіксації даних і впровадження технологічних засобів, здатних забезпечити прозорість та відтворюваність кожного етапу доказового процесу.

2. Цифровізація доказування та міжнародні стандарти автентичності. Епоха цифрової трансформації радикально змінює підходи до доказування. Значна частина доказової інформації нині формується у цифровому форматі: відео, аудіо, супутникові знімки, метадані, інформація з відкритих джерел, цифрові документи. Такі матеріали мають велику доказову силу, але водночас є підвищений ризик підроблення, фальсифікації чи маніпуляцій.

Тому на перший план виходять міжнародні стандарти цифрової криміналістики – Берклійський протокол щодо відкритих цифрових розслідувань та Настанови Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI). Ці документи визначають правила збирання, перевірки, хешування, збереження та передачі цифрових доказів, базуючись на принципі безперервного ланцюга збереження (*chain of custody*).

Для української практики ці стандарти означають необхідність створення єдиної цифрової доказової інфраструктури, яка забезпечить технічну сумісність між Службою безпеки України, Офісом Генерального прокурора, Державним бюро розслідувань, Національною поліцією та міжнародними партнерами. Такі рішення вже реалізуються через портал Warcrimes.gov.ua, який став першим елементом національної архітектури цифрового доказування.

3. Штучний інтелект як інструмент доказової аналітики. Штучний інтелект стає новим етапом еволюції доказування. Його застосування у кримінальному процесі дозволяє аналізувати великі масиви цифрових даних, виявляти закономірності, відновлювати знищену інформацію, ідентифікувати осіб на відео- та фотоматеріалах.

Алгоритми машинного навчання можуть здійснювати попередню класифікацію даних, виділяючи потенційно релевантні для слідства матеріали. Водночас штучний інтелект не може і не повинен замінювати людину. Його функція – аналітична допомога, а не процесуальне вирішення. Саме тому запровадження AI-технологій має супроводжуватися суворими гарантіями прозорості, пояснюваності та підконтрольності алгоритмів.

У перспективі Україна може стати одним із перших державних майданчиків для побудови системи AI-forensics – аналітичної підсистеми, інтегрованої у процес розслідування воєнних злочинів. Це передбачає

створення сертифікованих алгоритмів, що пройдуть правову експертизу, аудит і адаптацію до вимог кримінального процесу.

4. Проблеми та напрями удосконалення національної системи доказування. Незважаючи на суттєві досягнення у сфері цифровізації кримінального процесу, українська система документування міжнародних злочинів залишається фрагментованою, інституційно неузгодженою та нормативно неуніфікованою. Відсутність єдиного закону про цифрові докази, різнорідність технічних протоколів, дублювання функцій між правоохоронними органами та недостатня кількість спеціалістів у галузі цифрової криміналістики значно ускладнюють ефективне розслідування. Часто процес доказування позбавлений належної методологічної цілісності, що впливає на повноту та достовірність встановлення обставин вчинення злочинів.

Для подолання цих проблем необхідним є впровадження цілісної науково обґрунтованої доктрини доказування, що розглядає його не як механічний процес збирання фактів, а як логічно й процесуально впорядковану діяльність зі встановлення обставин вчинення злочину в межах кримінального провадження. Такий підхід передбачає поєднання змістовного, структурного й методологічного аспектів доказування, де: *змістовний* полягає у спрямованості на отримання, перевірку та оцінку фактичних даних, які підтверджують або спростовують обставини вчинення злочину; *структурний* – у побудові взаємопов'язаної системи дій суб'єктів доказування, що охоплює слідчі, оперативно-розшукові, експертні та аналітичні процедури; *методологічний* – у застосуванні криміналістичних, логіко-правових та інформаційно-технологічних методів пізнання подій злочину, з урахуванням міжнародних стандартів допустимості доказів.

У справах про міжнародні злочини доказування виконує подвійне завдання – забезпечує як національне кримінальне переслідування, так і відповідність зібраних матеріалів вимогам міжнародного правосуддя. Тож документування має сприйматися не лише як технічний етап фіксації даних, а як початкова й невід'ємна складова доказового процесу, у межах якої здійснюється збирання, перевірка, процесуальне закріплення та збереження інформації, що відображає обставини вчинення злочину.

Така методологічна модель дозволяє об'єднати оперативно-розшукову, слідчу, прокурорську, експертну та судову діяльність у єдину систему, де кожен суб'єкт має власну, але взаємопов'язану доказову функцію. Це створює можливість не лише забезпечити законність і допустимість доказів, але й досягти їх узгодженості, логічної послідовності та відтворюваності.

У межах цього підходу документування міжнародних злочинів розглядається як системна діяльність, спрямована на встановлення всіх істотних обставин події: способу дії, мотивів, ролі учасників, шкоди, причинно-наслідкових зв'язків і контексту злочину. Важливим елементом є процесуальна легалізація цифрових матеріалів, що передбачає їх хешування,

опис, перевірку автентичності, а також забезпечення безперервного ланцюга збереження (*chain of custody*).

Необхідним кроком для підвищення ефективності доказової системи є ухвалення комплексного нормативного акта, який унормує процесуальні, технічні та аналітичні аспекти роботи з цифровими доказами – від моменту їх фіксації до міжнародної передачі. У ньому доцільно передбачити уніфіковані стандарти збору, перевірки та зберігання цифрової інформації, порядок взаємодії між правоохоронними органами, а також механізми інтеграції національної системи доказування з міжнародними структурами.

Важливим практичним інструментом має стати *єдина міжвідомча цифрова платформа «Український доказовий хаб (Ukrainian Evidence Hub)»*, що забезпечуватиме централізований процесуальний облік, цифрову ідентифікацію, автоматизовану верифікацію автентичності, хешування та контроль ланцюга збереження доказів. Такий хаб дозволить уніфікувати роботу Служби безпеки України, Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань і Національної поліції, створивши єдину цифрову інфраструктуру доказового забезпечення, сумісну з базами даних Міжнародного кримінального суду, Євроюсту та Європолу.

Удосконалення національної системи доказування неможливе без розвитку кадрового потенціалу. Потрібне формування нового покоління фахівців – аналітиків цифрових доказів, експертів із машинного навчання, спеціалістів у сфері OSINT-розвідки, кіберслідчих і процесуальних аналітиків, здатних працювати з великими даними, застосовувати технології штучного інтелекту та дотримуватися міжнародних стандартів документування. Для цього необхідно створити державну систему підготовки кадрів, яка об'єднає потенціал академічних установ, Національної академії СБУ, Тренінгового центру прокурорів, Національної академії внутрішніх справ і профільних університетів.

Важливим результатом цього процесу має стати формування *національної школи цифрової криміналістики*, що поєднуватиме наукову обґрунтованість, технічну компетентність і процесуальну культуру. Її завданням є не лише підготовка спеціалістів, але й вироблення єдиної методології документування злочинів, яка забезпечуватиме повне, об'єктивне й законне встановлення обставин їх вчинення, незалежно від складності чи міжнародного контексту.

У перспективі така модель дозволить трансформувати українське доказування з формально-процедурного у *системно-аналітичне*, де цифрові технології, процесуальна форма та наукова логіка діятимуть у єдності. Це стане основою для зміцнення авторитету українського правосуддя й підвищення довіри міжнародної спільноти до результатів розслідувань воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

5. Комплементарність як стратегія міжнародного визнання доказів. Комплементарність у сучасному розумінні – це не лише принцип

юрисдикційного співвідношення, а стратегічна модель міжнародної довіри. Україна, виконуючи свої зобов'язання за Римським статутом, поступово переходить від моделі «зовнішнього спостереження» до моделі «активного партнера» міжнародного правосуддя.

Запровадження єдиних цифрових стандартів, забезпечення прозорості та відтворюваності доказових процедур, дотримання прав людини під час збирання інформації – усе це є доказом спроможності української системи юстиції діяти у межах міжнародного принципу позитивної комплементарності. Саме ці кроки створюють основу для визнання доказів, зібраних українськими органами, допустимими у Міжнародному кримінальному суді та інших міжнародних трибуналах.

Отже, комплементарність перетворюється на своєрідний індикатор ефективності держави – здатності самостійно забезпечувати справедливість, не перекладаючи своїх зобов'язань на міжнародні інституції.

6. Підготовка кадрів у системі МВС для Національної поліції України у сфері документування та доказування міжнародних злочинів із застосуванням новітніх технологій і штучного інтелекту. Розвиток сучасної кримінальної юстиції в умовах гібридної війни та цифрової трансформації потребує нового підходу до підготовки кадрів у системі Міністерства внутрішніх справ України. Для Національної поліції, яка є одним із ключових суб'єктів виявлення та розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, пріоритетом стає формування компетентностей у сферах цифрової криміналістики, аналітики даних, використання технологій штучного інтелекту, OSINT-розвідки та міжнародної правової взаємодії. Сучасний поліцейський, який здійснює документування міжнародних злочинів, має володіти не лише оперативно-розшуковими та процесуальними знаннями, а й цифровими навичками, необхідними для збирання, верифікації, збереження та аналітичної обробки електронних доказів. Це вимагає модернізації системи підготовки кадрів у МВС, орієнтованої на міждисциплінарний підхід, який поєднує правову, криміналістичну, інформаційну та аналітичну підготовку.

Одним із провідних напрямів має стати цифрова криміналістика, яка охоплює практичні навички фіксації, вилучення, збереження, дослідження та процесуальної легалізації електронних доказів. Цей напрям передбачає володіння сучасними технологіями, зокрема методами хешування та криптографічного захисту даних, застосуванням штучного інтелекту (AI-forensics) для автоматизованого аналізу великих масивів даних, алгоритмами машинного навчання для розпізнавання облич, голосів і об'єктів, геоінформаційними системами для просторової реконструкції подій, технологіями OSINT для отримання даних із відкритих джерел, а також засобами кіберфорензики для аналізу цифрових пристроїв, телекомунікаційних мереж і хмарних сховищ. Необхідним є формування

аналітичного мислення, здатного поєднати технічні результати з процесуальною оцінкою доказової інформації.

Важливим напрямом підготовки має стати аналітика даних і використання штучного інтелекту у доказуванні. Поліцейські аналітики повинні вміти працювати з платформами обробки великих даних, системами автоматичної класифікації інформації, інструментами розпізнавання зображень і текстів, а також алгоритмами, що дозволяють виявляти закономірності між джерелами доказів. Використання технологій AI дає змогу підвищити швидкість і точність аналізу доказової інформації, відновлювати пошкоджені або видалені матеріали, здійснювати комплексний аналіз супутникових знімків, відео- та фотоматеріалів, створювати цифрові профілі подій та осіб, причетних до злочинів.

Окреме місце у підготовці поліцейських має посідати навчання майбутніх та чинних оперативних працівників та слідчих роботі з цифровими даними, процесуальним аспектам роботи з цифровими доказами – правильному оформленню протоколів, фіксації метаданих, дотриманню принципу неперервного ланцюга збереження доказів (chain of custody) і забезпеченню процесуальної легітимності дій. Підготовка має включати вивчення правових і етичних основ збирання інформації, особливо у випадках, коли джерелом є особисті дані або матеріали, що можуть порушувати приватність.

Важливим компонентом є міжвідомча взаємодія. Ефективність документування міжнародних злочинів неможлива без налагодженої співпраці Національної поліції із Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань і Офісом Генерального прокурора. Така взаємодія повинна забезпечувати комплексний підхід до збору та перевірки доказів. СБУ здійснює контррозвідувальні та оперативно-технічні заходи, проводить перехоплення комунікацій і цифрову ідентифікацію учасників злочинів; ДБР координує розслідування тяжких злочинів, зокрема воєнних, вчинених військовослужбовцями або посадовими особами; Офіс Генерального прокурора забезпечує процесуальне керівництво, узагальнення доказових матеріалів і їх підготовку до передачі міжнародним органам правосуддя. Така система взаємодії має будуватися на єдиних цифрових стандартах обміну даними, застосуванні хешування для захисту доказів і формуванні інтегрованої доказової бази.

Не менш важливою є міжнародна взаємодія, яка передбачає координацію діяльності Національної поліції з Міжнародним кримінальним судом, Євроюстом, Європолем, Інтерполом, а також із Місією ООН з моніторингу прав людини в Україні. Поліцейські мають бути готовими до участі у спільних слідчих групах (Joint Investigation Teams), адаптувати національні процесуальні дії до міжнародних стандартів, забезпечувати

допустимість цифрових доказів у міжнародних судах, а також використовувати захищені системи обміну даними для їх передачі. Це вимагає знань міжнародного кримінального права, процедур МКС та навичок підготовки матеріалів відповідно до його вимог.

Для цього необхідно впровадити у відомчих університетах системи МВС спеціалізовані навчальні програми з цифрової криміналістики, аналітики даних і міжнародного кримінального права. Такі програми повинні функціонувати у Дніпровському, Львівському та Харківському державних університетах внутрішніх справ, а також у Національній академії внутрішніх справ. Потрібно створити навчально-тренінгові центри цифрової криміналістики, де курсанти, слідчі й експерти могли б практично відпрацьовувати навички фіксації, аналізу та легалізації електронних доказів у змодельованих умовах. Важливим елементом має стати післядипломна освіта – короткострокові тренінги, курси підвищення кваліфікації та стажування за участі експертів МКС, Євроюсту, Європолу, Інтерполу, а також профільних європейських навчальних центрів (CEPOL).

Підготовка кадрів має також включати *етичну складову*, спрямовану на формування культури доказування, що ґрунтується на повазі до прав людини, принципах законності та процесуальної справедливості. Така інтеграція правових, технологічних і гуманітарних знань дозволить забезпечити високий професійний рівень поліцейських, здатних ефективно діяти в умовах гібридних загроз і міжнародного кримінального співробітництва.

Розбудова сучасної системи підготовки кадрів у системі МВС є не лише внутрішнім завданням держави, а й елементом міжнародної відповідальності України. Вона спрямована на підвищення спроможності правоохоронних органів документувати злочини, збирати й перевіряти цифрові докази відповідно до міжнародних стандартів, забезпечуючи їх прийнятність у провадженнях Міжнародного кримінального суду. Така система стане основою для формування єдиного професійного простору, у межах якого Національна поліція, СБУ, ДБР, прокуратура та міжнародні партнери діятимуть узгоджено, використовуючи єдині технологічні та процесуальні стандарти. Це дозволить не лише підвищити якість розслідувань, а й зміцнити міжнародну довіру до України як держави, здатної ефективно забезпечувати правосуддя навіть у складних умовах воєнного часу.

Підсумовуючи викладене, зазначу, що розбудова сучасної системи доказування міжнародних злочинів в Україні є *стратегічним завданням* державної політики у сфері правосуддя, національної безпеки та міжнародної відповідальності. Комплементарність, закріплена в Римському статуті, перетворюється на реальний критерій спроможності держави самостійно здійснювати розслідування й переслідування осіб, винних у воєнних злочинах та злочинах проти людяності. Ключовим чинником ефективності

цього процесу є інтеграція міжнародних цифрових стандартів доказування – Берклійського протоколу, Настанов ENFSI, принципів *chain of custody* – у національну практику. Їх застосування створює техніко-процесуальне підґрунтя для міжнародного визнання зібраних доказів органами правопорядку України.

Використання штучного інтелекту у сфері криміналістики та кримінального процесу відкриває нові можливості для аналізу цифрових доказів, однак потребує жорсткого нормативного регулювання, аудиту алгоритмів і судового контролю за їх застосуванням. Подальший розвиток доказової системи має ґрунтуватися на *науково обґрунтованій доктрині доказування*, яка розглядає документування як невід’ємний елемент процесуального пізнання, спрямований на повне й достовірне встановлення обставин вчинення злочину.

Особливу роль у цій системі відіграє підготовка кадрів для Національної поліції, Служби безпеки України, ДБР і прокуратури, здатних ефективно працювати з цифровими технологіями, OSINT-аналітикою, методами AI-forensics і міжнародними базами даних. Формування національних шкіл цифрової криміналістики та доказового права у сфері цифрових технологій, підготовка професорсько-викладацького складу, здатного навчати курсантів і студентів роботі з цифровими даними та доказами, а також підготовка майбутніх фахівців у галузі доказового права, спроможних ефективно працювати з цифровими доказами, разом зі створенням єдиного міжвідомчого «Українського доказового хабу» забезпечать уніфікацію стандартів, прозорість ланцюга збереження цифрових доказів і зміцнення довіри міжнародної спільноти до результатів українських розслідувань воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Отже, Україна вибудовує власну модель доказування, що поєднує правову відповідальність, цифрову інноваційність і принцип міжнародної комплементарності як гарантію справедливості та верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102. DOI: 10.17721/2413-5372.2023.3-4/84-102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf.
2. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.
3. Погорецький М. А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : науково-практ. журнал. 2010. № 22. С. 175–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_23.

4. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14.

5. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5 (ч. 3). С. 239–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf.

6. Погорецький М. А., Меленті Є. О. Документування атак держави-агресора на об'єкти критичної інфраструктури України: методика інтелектуального аналізу мультисенсорних даних та використання його результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. *Право і суспільство*. 2025. № 4. С. 251–274. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.36>. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/4_2025/part_1/.

7. Погорецький М. А. Цифрові та процесуально-криміналістичні стандарти документування злочинів проти людяності в діяльності Служби безпеки України. *Злочини проти людяності та геноцид: практичний погляд на окремі аспекти російської агресії в контексті ратифікації Римського Статуту* : матеріали панельної дискусії в межах ІХ Міжнародного юридичного форуму 23 вересня 2025 року. Харків, 2025. С. 5–24.

8. Pohoretskyi M., Cherniak A., Serhieieva D., Chernysh R., Toporetska Z. Detection and proof of cybercrime. *Amazonia Investiga*. 2022. 11(53). 259–269. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.26>. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2142>.

9. Погорецький М. А., Лисаченко Є. І. Встановлення достовірності цифрових доказів Міжнародним кримінальним судом: окремі проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 54–73. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/54-73>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/35>.

10. Погорецький М. А., Лисаченко Є. І. Допустимість доказів у кримінальному процесуальному праві країн Європейського Союзу та його вплив на допустимість доказів у кримінальному судочинстві України. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 20–34. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/20-34>. URL: [Visnyk_Krim_Sud_3-4_22_231024_avt\(2\)-20-34.pdf](https://visnyk_krim_sud_3-4_22_231024_avt(2)-20-34.pdf).

11. Погорецький М. А. Використання даних EncroChat у кримінальному провадженні: порівняльно-правовий та процесуальний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 8. С. 223–229. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8>. URL: http://lsej.org.ua/8_2025/48.pdf.

12. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4 (ч. 3). С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/42-2.pdf>.

Діана СЕРГЄЄВА

головна наукова співробітниця
Національної академії Служби безпеки
України, почесна членкиня Асоціації
поліграфологів України, психолог,
докторка юридичних наук, професорка,
Заслужена юристка України

ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Актуальність теми зумовлена зростанням потреби в об'єктивній перевірці достовірності показань свідків у сучасних кримінальних провадженнях. Ускладнення доказової ситуації, насамперед через характер свідчень, що мають ретроспективний і часто травматичний характер, ставить перед слідством нові виклики: фрагментарність спогадів, вплив часу на пам'ять, емоційне перенавантаження допитуваних і ризик вторинної віктимізації. Класичні тактичні прийоми допиту, покликані виявляти логічні суперечності та стимули до приховування інформації, у таких умовах не завжди ефективні, оскільки не враховують психофізіологічних детермінант пам'яті та поведінки свідка. Саме тому криміналістична тактика потребує інтеграції додаткових інструментів діагностики та корекції допитувальних стратегій [1; 4; 8].

Підґрунтям інтеграції поліграфа в тактичну модель допиту є сучасні наукові уявлення про психофізіологічні реакції як індикатори емоційного навантаження й когнітивного стресу, а також розроблені криміналістичні підходи до тактичної взаємодії слідчого й опитуваного. Практична цінність використання поліграфа полягає у формуванні алгоритмів і методичних вказівок, що підвищують інформативність допиту та мінімізують ризики процесуальних помилок. Водночас треба зберігати акцент на тому, що поліграфна інформація має допоміжний, орієнтовний характер і підлягає комплексній верифікації [7; 9; 10].

Правове регулювання застосування поліграфа у кримінальному провадженні залишається фрагментарним. Міжнародні стандарти категорично забороняють тортури, примус і будь-які форми психологічного насильства, що робить неприпустимим нав'язування психофізіологічних процедур у спосіб, який порушує гідність особи чи її право на захист [11]. Отже, поліграф не може розглядатися як інструмент примусу або «авторитарного» встановлення істини; його юридичний статус визначається поєднанням загальних процесуальних гарантій і науково-методичних обмежень, які визначають допустимість та способи використання отриманих

даних.

Національна модель має базуватися на принципі допоміжності: висновок поліграфа розцінюється як орієнтовна інформація, що підлягає оцінці разом з іншими доказами та експертними даними [6; 7]. Це узгоджується з позицією криміналістичної науки, яка трактує поліграф як складову криміналістичної тактики – інструмент, що доповнює класичні прийоми допиту та дає додаткові індикатори психоемоційного стану допитуваного [1; 4]. Методична допустимість поліграфа потребує дотримання низки умов: документування згоди особи, протоколювання параметрів тестування, забезпечення кваліфікації поліграфолога, застосування валідованих протоколів обладнання та методики [4; 7].

Судова практика наголошує на необхідності обережного ставлення до психофізіологічних даних: результати поліграфного дослідження не повинні бути самостійною підставою для висновків про вину чи невинуватість. Вони можуть слугувати допоміжним орієнтиром для перевірки послідовності показань, уточнення версій слідства або корекції тактичної лінії допиту [6; 11]. З криміналістичного погляду ефективність поліграфа зростає за наявності внутрішніх методичних рекомендацій і стандартів підготовки запитань, фіксації процедур та інтерпретації результатів – це мінімізує ризик суб'єктивності у процесі доказування [4; 8].

Отже, правовий і методичний статус поліграфа у доказуванні визначається поєднанням трьох чинників: дотриманням процесуальних гарантій і заборони примусу; науково-методичною валідацією протоколів і обладнання; інтеграцією результатів поліграфа як допоміжного інформаційного шару в структуру криміналістичної тактики допиту [1; 7; 9].

Психологічна основа застосування поліграфа полягає у тому, що емоційно значущі подразники викликають вимірювані реакції (зміни серцевого ритму, дихання, електрошкірної активності тощо), які можуть корелювати з когнітивним чи емоційним навантаженням під час відповіді на релевантне питання [9; 10]. Проте між наявністю реакції та висновком про свідоме введення в оману існує проміжок інтерпретації. Тому сучасна юридична психологія розглядає поліграф радше як інструмент діагностики емоційного стану, а не «детектор брехні». Інтерпретація потребує контекстуального аналізу та урахування індивідуальних особливостей респондента [10; 9].

Під час **допиту свідків травматичних подій** важливими стають фактори посттравматичного стресу, дисоціації, фрагментарності спогадів, тривожності чи соматизації емоційного досвіду. Такі стани можуть зумовлювати підвищену збудливість і утруднювати відокремлення релевантної реакції від фонові, що підвищує ризик хибнопозитивних або хибнонегативних результатів [8; 1]. Тому **попередня психологічна оцінка придатності особи** до тесту є обов'язковою. Вона має визначити наявність протипоказань (соматичні захворювання, гострі психічні стани,

медикаментозні впливи) та забезпечити емоційну підтримку свідка.

Культурні й лінгвістичні фактори також впливають на результати. Некоректне формулювання запитань або відсутність адаптації мови опитування може спричинити реакції, що не відображають змістовної неправди, а лише непорозуміння чи емоційне збурення [3; 4]. Тому коректна поліграфна практика вимагає адаптації лексики, пробних сесій та детального документування умов тесту. Лише за таких передумов результати можуть бути цінним орієнтиром для корекції тактики допиту та мінімізації ризику вторинної травматизації [1; 9; 10].

Практичний алгоритм застосування поліграфа включає три фази — *пре-тест, тест, пост-тест*.

(1) **Пре-тест**: фіксація добровільної згоди, психологічна скринінг-оцінка, розробка запитань (нейтральні, контрольні, релевантні), документування умов і ознайомлення з правом припинення тесту [4; 7; 9].

(2) **Тестування**: суворе дотримання протоколів, валідоване обладнання, мінімізація артефактів. Поліграфолог відповідає за технічну частину, слідчий – за тактичну. Отримані реакції використовуються для коригування допиту, але не як основа звинувачень [9; 10].

(3) **Пост-тест**: формулювання висновку з чіткими межами інтерпретації, спільний аналіз слідчим і поліграфологом. Можливі сценарії – підтвердження показань, уточнення версій або додаткові експертизи після стабілізації свідка [1; 7; 9].

Тактичні прийоми: формулювання коротких конкретних запитань; техніка «поетапного звуження»; «контекстуалізоване відтворення» без навіювання; поєднання поліграфних даних із криміналістичними прийомами – перевірка версій, зіставлення хронології, співвіднесення з цифровими та медичними джерелами [3; 4; 9].

Гарантії прав свідка і роль захисника мають ключове значення. Як слушно зазначають фахівці, захисник або процесуальний представник є суб'єктом доказування на досудовому етапі і повинен мати можливість контролювати процедуру інформування й фіксації згоди [6]. Це забезпечує процесуальну легітимність отриманих даних і запобігає зловживанням.

Для практичного застосування потрібні **стандартизовані протоколи**, що містять мінімальний перелік обов'язкових дій і записів. До таких протоколів треба включити: форму інформованої згоди (з детальною інформацією про характер процедури, право на відмову, можливі психологічні ризики); протокол пре-тесту (анкетні дані, стан здоров'я, медикаменти, вживання речовин, час останнього прийому їжі/напою, відомості про сон); технічний звіт про налаштування обладнання та параметри калібрування; аудіо- та відеозапис сесії; письмовий висновок поліграфолога з чіткими формулюваннями щодо наявності/відсутності значущих реакцій та рекомендаціями для слідства [4; 7].

Контрольний перелік питань пре-тесту має включати: перевірку

ідентичності особи; опитування щодо психічного стану та історії травм; перелік поточних медикаментів; оцінку соматичного стану (артеріальний тиск, пульс у спокої); огляд умов тестування (освітлення, рівень шуму); підтвердження добровільної згоди та роз'яснення права на припинення процедури у будь-який момент. Для слідчого важливо документувати кожен із цих пунктів, оскільки невраховані фактори можуть стати підставою для оскарження допустимості результатів у суді [8; 10].

Формулювання запитань є критичним: вони мають бути короткими, однозначними, без подвійних заперечень і навіювання. Наприклад: «Чи бачили Ви 15 червня приблизно 20:00 чоловіка у зеленій формі?» – замість маніпулятивного «Ви ж бачили того чоловіка, чи не так?».

Неоднозначні результати поліграфа вимагають призупинення використання висновку для рішень, проведення консультацій із психологом, повторних тестів після стабілізації, а також пошуку кореляційних даних відео, логи, документи [9; 10]. Такий мультимедіальний підхід підвищує достовірність оцінки.

Застосування поліграфа повинно відповідати принципам пропорційності, гуманності та поваги до гідності. Добровільність – ключовий критерій: будь-яке нав'язування або прихований примус є неприпустимим і робить результати недопустимими. Європейська практика наголошує, що психофізіологічні дослідження не можуть замінювати процесуальні гарантії і застосовуються лише як допоміжний інструмент [11].

Етичні межі передбачають заборону тестування осіб, нездатних надати усвідомлену згоду (неповнолітніх, осіб із тяжкими психічними розладами) або таких, для яких існує ризик повторної травматизації. У таких випадках пріоритет мають альтернативні методи верифікації: технічні експертизи, документальні й цифрові докази. Практика свідчить, що поліграф може бути корисним орієнтиром, але лише в межах мультимедіальної стратегії, поєднаної з іншими доказовими каналами [9; 10; 4].

Висновок. Поліграф у тактиці допиту свідка є інструментом, що може підвищити якість слідчих дій за умови чіткого процесуального оформлення, високої кваліфікації поліграфолога та психологічної підтримки свідка. Рекомендовано: розробити відомчі методики з уніфікованими протоколами пре-/тест-/пост-тест; забезпечити фіксацію добровільної інформованої згоди; залучати психологічну експертизу за потреби; використовувати поліграфні результати лише у поєднанні з іншими доказами; запровадити систему аудиту методик і сертифікації поліграфологів.

1. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія : Право.* 2012. № 1 (5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.

2. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 2. С. 113-123.

3. Погорецький М., Сергеева Д. Щодо визначення поняття “організація” у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17.
4. Бишевец О. В., Погорецький М. А., Сергеев Д. Б. Криміналістична тактика : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергеевої. 2-е вид. допов. та перероб. Київ : Алерта, 2017. 244 с. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalistichna-taktika>.
5. Погорецький М., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 3. С. 139–150. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.3.20>. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/journal/98>.
6. Погорецький М. А. Захисник – суб’єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практ. конф. (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482.
7. Погорецький М. А. Поліграф: генезис і перспективи допустимості використання у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності* : матеріали IV Міжн. науково-практ. конф. (Україна, м. Київ, 26–27 листоп. 2009 р.). Київ : КНУВС. С. 97–103.
8. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб’єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.
9. Iacono W. G. Effective Use of the Polygraph in Criminal Investigations. *Annual Review of Law and Social Science*. 2019. Vol. 15. S. 97–120. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-101518-042735.
10. Handler M., Honts C. R. The Polygraph and Credibility Assessment: Theory and Practice. *Handbook of Forensic Psychology*. Oxford University Press, 2021. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198816433.013.016.
11. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-76300>.

Олександр СТАРЕНЬКИЙ

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінальної
юстиції Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКУ АРЕШТУ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із найбільш проблемних аспектів захисту прав суб’єктів господарювання у кримінальному провадженні є відсутність строкових обмежень арешту майна у кримінальному процесуальному законодавстві України. Положення глави 17 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) не встановлюють жодних часових рамок, протягом яких застосовується арешт майна у кримінальному провадженні, а також не містять обов’язку слідчого судді здійснювати періодичний перегляд його

доцільності та обґрунтованості в межах судового контролю. Це істотно відрізняє арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження від запобіжних заходів, передбачених главою 18 КПК України, щодо яких законодавець передбачив чіткі максимальні строки їх застосування. Зокрема, тримання під вартою (стаття 197 КПК України) може тривати до 60 днів із можливістю продовження в межах загального строку досудового розслідування, але не більше ніж 12 місяців, чи домашній арешт (стаття 181 КПК України) – до двох місяців з можливістю продовження, але не більш ніж до шести місяців.

Унаслідок такої законодавчої неврегульованості арешт майна фактично набуває безстрокового характеру, що суперечить принципу правової визначеності, передбаченого статтею 8 Конституції України, і ставить під сумнів пропорційність втручання у право власності, гарантоване статтею 41 Основного закону України та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли діяльність суб'єктів господарювання суттєво впливає на рівень економічної та національної безпеки держави. Бізнес забезпечує стабільні податкові надходження, функціонування внутрішнього ринку, підтримку критичної інфраструктури та фінансування оборонної сфери. У зв'язку з цим тривалий арешт майна без визначених процесуальних строків і належного судового контролю створює суттєві ризики для забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, серед яких варто виокремити:

- економічні – блокування обігових коштів і фінансових ресурсів підприємств, призупинення операційної діяльності та виробничих процесів, зрив виконання міжнародних і внутрішніх контрактних зобов'язань, що підриває ділову репутацію суб'єктів господарювання, а також ризик банкрутства стратегічно важливих підприємств;

- соціальні – скорочення робочих місць, зростання безробіття, посилення соціальної напруги в суспільстві, інтенсифікація трудової міграції та зростання масштабів еміграційних процесів, зумовлених пошуком громадянами економічно вигідніших умов праці й більш сприятливого соціального середовища;

- фіскальні – зниження податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів, скорочення обсягів митних і валютних надходжень, що безпосередньо обмежує фінансову спроможність держави забезпечувати належне фінансування оборонного сектору, підтримку критичної інфраструктури та реалізацію соціальних програм.

Як бачимо, неврегульованість строків арешту майна виходить за межі індивідуального порушення прав суб'єктів господарювання та набуває системного характеру, оскільки зумовлює зростання недовіри до діяльності органів правопорядку та прокуратури, судових органів, зумовлює зниження рівня легітимності до здійснення правосуддя, що негативно впливає на

інвестиційний клімат та формує комплексні загрози економічній і національній безпеці держави.

У цьому контексті показовою є практика Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ), яка встановлює стандарти допустимості втручання у право власності. ЄСПЛ послідовно наголошує, що обмеження права на мирне володіння майном, гарантованого статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, може бути виправданим лише за умови його законності, легітимної мети, пропорційності та наявності ефективних процесуальних гарантій.

Важливим елементом пропорційності ЄСПЛ вважає не лише наявність судового контролю, а й обмеженість у часі заходів, які істотно обмежують право власності.

Зокрема, у справі № 50527/20 «Amerisoc Center S.R.L. v. Luxembourg» (Amerisoc Center S.R.L. v. Luxembourg, 2024 p.) ЄСПЛ визнав, що арешт банківських активів протягом більш, ніж шести років без ефективної процедури перегляду його обґрунтованості становив непропорційне та свавільне втручання у право власності. Подібні висновки ЄСПЛ висловлював і в інших справах, зокрема у справі № 696/05 «Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein» (Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein, 2007 p.), де акцентували на проблемі надмірної тривалості арешту активів без належних гарантій.

Отже, із практики ЄСПЛ випливає, що арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження має бути обмеженим у часі та супроводжуватися регулярним судовим контролем. Його безстрокове застосування трансформує цей інструмент із процесуального засобу у форму непропорційного й свавільного втручання, несумісного з принципами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зв'язку з цим нормативне закріплення строкових обмежень арешту майна та обов'язкового судового контролю за законністю й обґрунтованістю застосування арешту майна має розглядатися як один із ключових напрямів подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Треба звернути увагу на те, що законопроектом № 12439 від 24.01.2025 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження» запропоновано викласти в новій редакції назву статті 174 КПК України «Строк дії ухвали слідчого судді, суду про арешт майна, продовження строку, скасування арешту майна» й доповнити її зміст положенням, згідно з яким арешт майна здійснюється на підставі рішення слідчого судді, суду на строк не більше двох місяців. Строк арешту майна на стадії досудового розслідування може бути продовжений в межах строку досудового розслідування. Слідчий, дізнавач, прокурор мають право звернутися із клопотанням про продовження строку арешту майна, яке розглядається у порядку, передбаченому статтею 172 КПК України.

Клопотання про продовження строку арешту майна подається не пізніше п'яти до закінчення дії попередньої ухвали про арешт майна. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку арешту майна, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що: 1) обставини, які стали підставою для арешту майна, продовжують існувати; 2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було накладено арешт на майно, іншими способами протягом дії попередньої ухвали. Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, суду накладений на майно арешт вважається скасованим (частини перша-четверта).

Незважаючи на те, що запропоновані в законопроекті положення суттєво посилюють гарантії захисту прав суб'єктів господарювання під час здійснення арешту майна, їх зміст не позбавлений окремих недоліків, що виражаються в такому:

1. Надмірна формалізація процесуальних строків. Встановлення універсального двомісячного строку для арешту майна у всіх категоріях кримінальних проваджень видається надмірно формалізованим підходом, який не враховує різноманітності та складності кримінальних правопорушень. Такий підхід суперечить практичним потребам досудового розслідування та принципу пропорційності, що вимагає диференційованого регулювання залежно від характеру та складності конкретного кримінального провадження. Зокрема, у багатоепізодних кримінальних провадженнях, пов'язаних з економічними, корупційними, воєнними злочинами чи злочинами проти національної безпеки держави, сторона обвинувачення часто потребує значного часу для здійснення низки процесуальних дій. Йдеться, зокрема, про проведення комплексних судових експертиз (будівельно-технічних, військових, судово-економічних тощо), направлення та виконання міжнародних запитів про правову допомогу, отримання доказів у межах міжвідомчих чи спільних слідчих груп, а також аналіз великих обсягів фінансової, бухгалтерської чи іншої спеціалізованої документації. Виконання цих дій за своєю природою не може бути обмежене двомісячним строком арешту майна, оскільки це створює ризик перетворення судового контролю на формальність, що суперечить його сутності як гарантії дотримання прав учасників кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

2. Відсутність диференціації за категоріями майна. Запропонована у законопроекті редакція статті 174 КПК України передбачає однаковий строк арешту для всіх видів майна, ігноруючи відмінність у їх правовій природі та ризиків впливу на діяльність суб'єктів господарювання (наприклад, майно, яке є предметом кримінального правопорушення під час розслідування умисного вбивства з корисливих мотивів, незаконного збуту наркотичних засобів тощо). Такий уніфікований підхід суперечить принципу диференційованості правового регулювання та не забезпечує належного балансу між завданнями кримінального провадження і необхідністю

збереження економічної життєздатності суб'єктів господарювання. Варто зазначити, що найбільш негативними наслідками для суб'єктів господарювання характеризується арешт грошових коштів, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах на території України, видаткових операцій, адже його наслідки фактично паралізують операційну діяльність суб'єктів господарювання: блокують розрахунки з контрагентами, зупиняють виконання контрактів, унеможливають сплату податків і заробітної плати працівникам. Такий вид арешту майна створює суттєву загрозу фінансовій стабільності суб'єктів господарювання та може призвести до їх банкрутства. Натомість арешт інших категорій майна – зокрема нерухомості чи обладнання – хоча й обмежує розпорядження цими активами, проте не має настільки миттєвого деструктивного ефекту для поточної господарської діяльності.

3. Перевантаження слідчих суддів. Установлення єдиного двомісячного строку арешту майна в усіх категоріях кримінальних проваджень неминуче зумовить істотне зростання кількості процесуальних клопотань про його продовження. У масштабах національної судової системи це означатиме тисячі додаткових звернень щомісяця, що істотно підвищить навантаження на слідчих суддів і може призвести до дисбалансу в організації їхньої роботи. Такий розвиток подій здатний перетворитися на дестабілізуючий чинник для всієї судової системи, ускладнити своєчасний розгляд інших процесуальних питань і знизити ефективність здійснення судового контролю у кримінальному провадженні. У підсумку, замість дієвого механізму захисту прав суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні буде сформована формалізована процедура, яка відволікатиме ресурси судової системи від вирішення справ по суті та підірватиме суспільну довіру до інституту судового контролю як ключового елементу кримінального процесу.

З огляду на викладені недоліки стає очевидним, що механізм строковості арешту майна потребує більш гнучкого й диференційованого підходу, здатного забезпечити одночасно як ефективність здійснення кримінального провадження, так і належний захист прав суб'єктів господарювання. Ключовим є усвідомлення того, що найбільшої шкоди господарській діяльності завдає саме арешт грошових коштів, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах на території України, чи видаткових операцій, тоді як арешт іншого майна (нерухомості чи техніки) має менш негативні наслідки для роботи підприємств. У цьому контексті доцільним видається закріплення спеціального регулювання саме для арешту фінансових ресурсів суб'єктів господарювання на території України. Такий підхід відповідає принципу пропорційності, адже спрямований на мінімізацію економічних ризиків і водночас не позбавляє суб'єктів сторони обвинувачення необхідних інструментів для досягнення завдань кримінального провадження.

При цьому варто зазначити, що строковість арешту майна має особливе значення на початковому етапі досудового розслідування, коли жодній особі ще не повідомлено про підозру у кримінальному провадженні. У цей період власник майна фактично позбавлений достатніх процесуальних гарантій захисту: він не має статусу сторони кримінального провадження, не може повною мірою реалізувати право на оскарження відповідних обмежувальних заходів, а судовий контроль має переважно формальний характер. За таких умов є підвищений ризик свавільного чи непропорційного втручання у право власності, що обґрунтовує необхідність встановлення часових меж арешту як превентивного механізму протидії можливим зловживанням. Однак після повідомлення про підозру ситуація змінюється принципово, адже власник майна може отримати відповідний процесуальний статус сторони захисту, що забезпечує йому доступ до відповідних засобів захисту: право сторони захисту оскаржити арешт майна, ініціювати його скасування або зміну, а також можливість судового перегляду обґрунтованості обмежувального заходу.

З урахуванням цього оптимальним є диференційований підхід: строковість арешту має застосовуватися виключно у кримінальних провадженнях, де жодній особі ще не повідомлено про підозру. Це дозволить забезпечити ефективність захисту права суб'єктів господарювання від невинуватого блокування фінансових ресурсів на початковому етапі досудового розслідування, не створюючи при цьому зайвого процесуального навантаження після повідомлення про підозру. Саме з огляду на наведене обґрунтування пропонується положення щодо строковості арешту майна у кримінальному провадженні викласти у такій редакції: «У кримінальному провадженні, у якому жодній особі не повідомлено про підозру, накладення арешту на грошові кошти суб'єктів господарювання у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що наявні на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах на території України, їх видаткові операції, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді на строк не більше шести місяців, який може бути продовжений в межах строку досудового розслідування за правилами, передбаченими главою 17 цього Кодексу».

Руслан СТЕПАНЮК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИЧНА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Цифрова криміналістична розвідка є вагомим напрямом роботи правоохоронних органів, що полягає у збиранні, обробці, аналізі та використанні розвідувальної цифрової інформації за допомогою криміналістичних засобів із метою виявлення, розслідування та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень [1, с. 199–200]. У практичній площині вона переважно реалізується в межах проведення кримінального аналізу профільними підрозділами правоохоронних органів, а щодо дослідження відкритих джерел (OSINT) також і громадськими організаціями, спільнотами журналістів, окремими ентузіастами тощо, які спеціалізуються на цій діяльності. Водночас системного бачення зазначеного напрямку на рівні криміналістичної теорії досі ще не вироблено. Бракує також і правової бази, внаслідок чого пошук цифрових слідів правоохоронними органами із використанням інструментів і методів кримінального аналізу здійснюється в організаційній (непроцесуальній) формі.

Можливості цифрової криміналістичної розвідки постійно зростають разом зі діджиталізацією суспільного життя й активним розвитком різноманітних інформаційних мереж та баз даних. Аналітична розвідка у кіберпросторі дає можливість відшукувати цінну для кримінального провадження інформацію у величезному її обсязі та будувати зв'язки між різними подіями, особами та речами. При цьому поєднання пошукових, аналітичних і експертно-криміналістичних методів дослідження комп'ютерних даних дозволяє отримати якісні результати. Тому відповідна проблематика потребує більшої уваги з боку криміналістів.

Основним завданням цифрової криміналістичної розвідки є пошук інформації у кіберпросторі та її аналіз із метою сприяння розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень. У теорії та практиці кримінального аналізу відповідні методи застосовують на оперативному (операційному) рівні, який спрямований на збір, оцінку та організацію інформації щодо злочинних груп або окремих злочинців та здійснюється з метою техніко-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності

та досудового розслідування [2, с. 127].

У практичній діяльності застосовують різні види цифрової криміналістичної розвідки. При цьому єдина термінологія та класифікація в цій сфері ще не вироблена. Поширеними її різновидами є пошук інформації за цифровими базами даних, блокчейн-аналіз (аналіз руху цифрових грошей) та пошук інформації у відкритих джерелах (OSINT).

Пошук інформації за цифровими базами даних (інформаційними системами) стає все більш ефективним разом зі збільшенням кількості таких баз та накопичення інформації в них. Функціонує велика кількість державних і комерційних баз даних, які вміщують різноманітну цифрову інформацію, яка може бути корисною для розслідування.

Наприклад, наразі в Україні існують десятки державних баз даних, де можна знайти вагому для розкриття та розслідування кримінального правопорушення інформацію. Наприклад, за базою Державної прикордонної служби з'ясовують інформацію про перетин певними особами державного кордону. За державними реєстрами нерухомого майна, довіреностей, судових рішень, фізичних осіб – платників податків, юридичних осіб та громадських формувань, державного загальнообов'язкового державного страхування, міграційної служби, Головного сервісного центру МВС та іншими можна отримати важливі відомості про фізичних і юридичних осіб та їх юридично значущі дії, приналежність майна, рух певних людей і речей тощо.

За базами даних операторів зв'язку за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення може здійснюватися аналіз телефонних з'єднань.

З метою підвищення громадської безпеки, сприяння запобіганню правопорушенням, їх своєчасному виявленню та розслідуванню у населених пунктах та поза їх межами встановлюють системи відеоспостереження. Такі системи можуть об'єднуватись у спеціалізовані комплекси (наприклад, система «Безпечне місто»), що являють собою поєднання відеоспостереження та відеоаналітики. Доступ правоохоронців до таких систем дозволяє швидко відшукувати важливу для кримінального провадження візуальну інформацію, зокрема про певні події, осіб, транспортні засоби тощо.

Особливе значення для ефективного пошуку цифрової інформації, яка стосується розслідування, є формування та використання спеціалізованих інформаційних систем, таких інформаційно-комунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України», Єдина інформаційна система Міністерства внутрішніх справ України тощо, в яких особлива увага приділяється накопиченню інформації, корисної для використання в цілях запобігання, розкриття та розслідування правопорушень.

Частина інформації в державних базах даних є з відкритим доступом (безкоштовним або на платній основі), а частина є доступною лише для уповноважених користувачів та правоохоронців за окремими процедурами. У зв'язку з цим швидкість пошуку і повнота отриманої інформації залежить від

обсягу дозволеного доступу та стану інтеграції різних інформаційних систем.

Блокчейн-аналіз (аналіз руху криптовалют за публічними адресами криптогаманців) являє собою дослідження даних у публічних блокчейнах для відстеження транзакцій і виявлення зв'язку між адресами. Цей метод є особливо ефективним під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною торгівлею наркотиками, шахрайства, легалізації (відмивання) злочинних доходів тощо. Використання правопорушниками цифрових грошей у технологіях злочинної діяльності наразі стає все більш поширеним явищем, а отже, інструменти блокчейн-аналізу демонструють високу ефективність у виконанні завдань органів правопорядку.

Для здійснення блокчейн-аналізу використовують спеціальні програми, як називають «Оглядачі блоків». До їх числа, зокрема, відносяться програми Crystal Blockchain / Crystal intelligence (дозволяє будувати графи транзакцій, виявляти зв'язки між гаманцями, аналізувати міксери, біржі, дарк-активність), GlobalLedger (дає можливість виявляти ризикові адреси (шахраїв, підсанкційних осіб), встановлювати власників криптогаманців через транзакційні ланцюги, перевіряти обмінники, KYC-зв'язки тощо).

Пошук цифрової інформації у відкритих джерелах. OSINT (англ.: Open Source Intelligence) – це сукупність методів збору та аналізу інформації з публічно доступних джерел з метою прийняття обґрунтованих рішень, яка використовується у багатьох сферах діяльності. В контексті цифрової криміналістичної розвідки OSINT теж відноситься до числа найбільш ефективних технологій. Вона полягає у застосуванні спеціалізованих програмних інструментів для пошуку й аналізу цифрової інформації у відкритих джерелах.

Основними джерелами OSINT є: 1) цифрові матеріали засобів масової інформації та медіа; 2) вебсайти; 3) соціальні мережі; 3) публічні державні електронні реєстри; 4) відкриті документи державних органів; 5) наукові публікації; 5) цифровий контент, створений користувачами (фото-, відеозаписи з мобільних телефонів і т.п.) тощо.

Тож OSINT є комплексною технологією, яка застосовує пошук інформації, у тому числі в доступних дослідникам інформаційних системах, публічних блокчейнах тощо.

Розробниками спеціалізованого програмного забезпечення запропоновано багато OSINT-інструментів, які дозволяють вирішувати комплексні або окремі завдання з пошуку інформації у відкритих джерелах.

Інструменти OSINT поділяють на пошукові системи, які дозволяють знаходити інформацію; інструменти, які дозволяють збирати інформацію без виявлення активності з боку користувача; аналітичні інструменти, які обробляють зібрані дані та демонструють зв'язки між ними.

Серед значної кількості OSINT-інструментів, що можуть

використовувати правоохоронці з метою здійснення цифрової криміналістичної розвідки, можна відмітити спеціалізовані аналітичні системи для пошуку людей, речей, приміщень і ділянок місцевості в інтернеті за фотозображеннями, номерами та іншими ідентифікуючими ознаками, пошуку зв'язків між людьми, компаніями та іншою інформацією, складання досьє на бізнес, ідентифікації абонентів електронних комунікацій, тощо (Maltego, Clearview AI, Artelligence, PimEyes, Maxar, You Control, Amped FIVE, Vkursi, CROSSLINK, EYECON, GETCONTACT, NUMBUSTER, інструменти Telegram OSINT тощо).

Зазначені різновиди цифрової криміналістичної розвідки часто застосовують у поєднанні, що дозволяє ефективно вирішувати тактичні завдання розслідування, спрямовані на пошук цифрових доказів у кіберпросторі.

1. Степанюк Р. Л. Розвідка у криміналістиці й оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2(1). С. 191–203.

2. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

Тетяна БАДАЛОВА

інспектор з дотримання прав людини
відділу поліції № 2 Дніпровського
районного управління поліції № 1
ГУНП в Дніпропетровській області,
доктор філософії в галузі права

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ: АДАПТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ «CUSTODY RECORDS» ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

З моменту проголошення незалежності в Україні наша країна прийняла європейський напрям руху та шляхом дотримання статуту ООН і низки інших міжнародно-правових актів зберегла свою державність [1]. Головним показником незалежності нашої країни став закон України № 2222-IV від 08.12.2004, ухвалений на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року, що схвалив головний документ для незалежної України – Конституцію України [2]. Згідно з конституційними нормами Держава зобов'язана забезпечувати та стверджувати права і свободи людини, зокрема гарантувати повагу до її гідності, що слугує захистом від

неналежного поводження з людиною.

На міжнародному рівні стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлює абсолютну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання [3]. Конвенція ООН проти катувань деталізує, що катування – це навмисне заподіяння значного фізичного чи морального болю офіційними особами (або за їхньої згоди) з метою отримання відомостей, покарання, залякування чи на основі дискримінації [4].

Незважаючи на існування цих міжнародних та національних стандартів, проблема катувань та жорстокого поводження залишається актуальною в Україні. Провідні міжнародні інституції, такі як Європейський комітет із запобігання катуванням та органи ООН, регулярно звертають увагу на широке поширення цієї практики. Зокрема, Європейський суд з прав людини у пілотному рішенні «Каверзін проти України» (2012) фактично засвідчив системність катувань та неефективність їхнього розслідування.

Національні інституції, включно з Уповноваженим ВРУ з прав людини, також щорічно присвячують цій проблематиці окремі розділи у своїх доповідях [5].

Дослідження, проведене Ю. Белоусовим та його співавторами (О. Бондаренко, В. Оболенцевою, К. Тарасенком, В. Чупровим, З. Швецем), зосереджене на проблемі неналежного поводження із затриманими у роботі Національної поліції України. Автори проаналізували статистику скарг від громадян щодо неправомірних дій поліцейських під час затримань та у відділках. В аналітичному звіті (с. 8) подано результати дослідження, які охоплюють кількість звернень громадян за медичною допомогою в різних регіонах України протягом 2015–2017 років. Треба звернути увагу, що аналіз не включає дані з Донецької та Луганської областей, оскільки окупація частини їхніх територій унеможлиблює проведення повноцінного та достовірного збору інформації [5].

Щодо 2015 року, загалом було зареєстровано 1217 таких випадків. Лідером за кількістю звернень стала Харківська область (167). Високі показники також зафіксовані у:

- Запорізькій (90)
- м. Києві (88)
- Львівській (85)
- Київській (83)
- Полтавській (77) областях.

Ці дані були візуалізовані у наведених нижче рисунках [5].

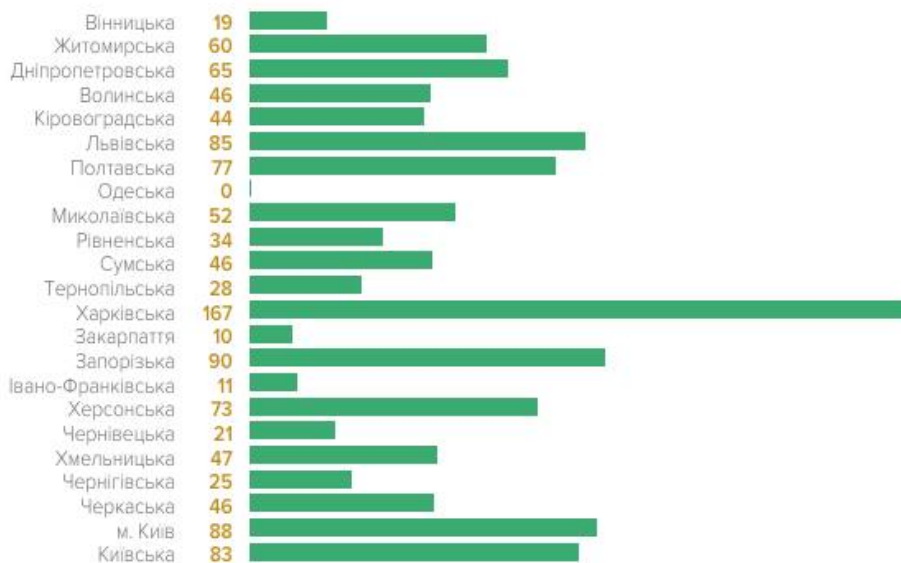


Рис. 1. Кількість звернень за медичною допомогою за 2015 рік

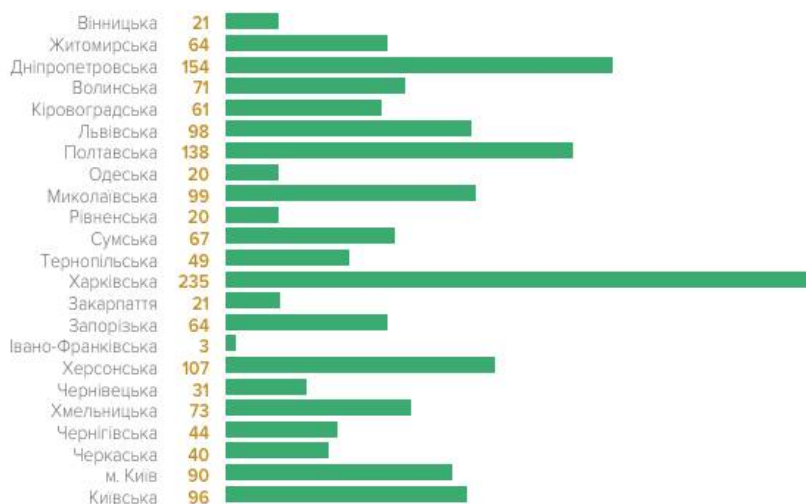


Рис. 2. Кількість звернень за медичною допомогою за 2016 рік

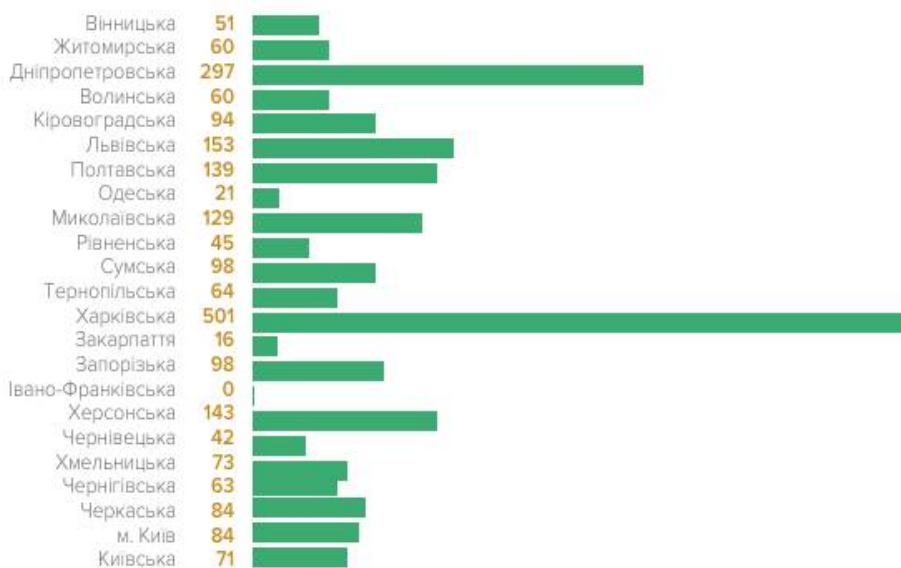


Рис. 3. Кількість звернень за медичною допомогою за 2017 рік

Отримані дані підтверджують, що в Україні надзвичайно актуальною є проблема порушення прав людини та жорстокого поводження, зафіксованого у діяльності правоохоронних структур. Хоча міліцію було реформовано, і на її базі створено Національну поліцію України, це не призвело до зростання довіри серед громадян. Отож наукова спільнота та законотворці зіткнулися з необхідністю подолати системну практику, що існує в органах правопорядку з часів Радянського Союзу, і створити умови для її ефективного запобігання.

Європейський досвід містить прецеденти, аналогічні описаній ситуації в Україні. У другій половині 1980-х років у Великій Британії (Англії та Вельсі) спостерігалось зростання соціальної напруги та масові заворушення, ключовою причиною яких стало зниження рівня громадської довіри до поліцейських сил [6].

Найбільш гучні заворушеннями відбулися у квітні 1981 року в Брікстоні (Південний Лондон), де значну частину населення становили етнічні меншини. Основною причиною протистояння стало надмірне та непропорційне застосування поліцією повноважень у межах так званого «закону SUS» (від англ. *suspected person* – «підозрювана особа»), який дозволяв поліцейським зупиняти, обшукувати та заарештовувати людей за підозрою у правопорушенні без достатнього пояснення причин. Особливо часто ці повноваження застосовувалися щодо темношкірого населення [6].

Українське видання «LB.ua» докладно висвітлило соціальні заворушення в Брікстоні (Південний Лондон) на початку 1980-х років, включно з інформацією про постраждалих поліцейських.

Основні причини соціального вибуху:

- Соціально-економічні проблеми: У Брікстоні був надзвичайно високий рівень безробіття (13 % загалом), який сягав 25,4 % серед етнічних меншин і до 55 % серед темношкірого населення. Місцева африкансько-карибська спільнота також страждала від поганих житлових умов.

- Висока злочинність: на територію, яку обслуговував Брікстонський відділ поліції, припадало 35 % усіх злочинів міста (понад 10 тис. у 1980 році), що створювало значне навантаження.

- Суперечливий закон «SUS»: ухвалення так званого закону про «Затриману особу» (*Suspected Person*, або закон SUS) дозволяло поліцейським зупиняти, обшукувати та заарештовувати громадян і транспортні засоби лише на підставі «підозрілої поведінки», без обґрунтування.

Сукупність цих економічних, соціальних та правових факторів на тлі загальнонаціональної рецесії призвела до масового громадського протистояння. Заворушення в Брікстоні спровокували широку політичну дискусію у Великій Британії щодо міграційної політики, громадянських свобод, а також методів і процедур роботи поліції.

Ключовим кроком до деескалації стало скасування Закону про

«Затриману особу» (SUS) 27 серпня 1981 року.

Відразу після затишшя міністр внутрішніх справ доручив Лорду Скарману провести публічне розслідування. У своєму звіті (Scarman Report), оприлюдненому 25 листопада 1981 року, Скарман дійшов висновку, що насильницький протест був спричинений «складними політичними, соціальними та економічними факторами». Скарман підкреслив проблеми расової нестабільності та занепаду міста, закликаючи до «невідкладних заходів». Він також знайшов беззаперечні докази непропорційного та невибіркового використання поліцією скандального Закону про «Затриману особу». Звіт Скармана виявив недовіру громади до поліції через такі дії, як операція «Свомп 81», проведені без консультацій. Він рекомендував реформи в поліції та збільшення набору меншин, хоча не визнав інституційний расизм, назвавши проблеми «ненавмисною дискримінацією». Звіт був схвалений та призвів до нового законодавства (1984 р.) та створення органу для розгляду скарг. Скарман виділив соціальні проблеми в етнічних спільнотах, але також погодився з необхідністю «жорстких» поліцейських заходів у проблемних районах.

Основними висновками та наслідками Звіту Скармана стали:

Причини конфлікту та недовіра. Звіт лорда Скармана встановив, що поліцейська операція «Свомп 81», проведена без консультацій із громадою, підірвала довіру до поліції. Доповідь підтвердила: до заворушень відносини між поліцією та громадою були порушені, а місцеві жителі не довіряли методам правоохоронних органів.

Позиція щодо расизму та реформи. Скарман не визнав «інституційного расизму», але погодився, що «ненавмисна дискримінація» з боку деяких офіцерів сприяла напрузі. Він рекомендував реформувати навчання, правоохоронні органи та активніше залучати етнічні меншини до поліції.

Додатково Скарман наголошував на тому, що позитивна дискримінація була виправданою ціною.

Реакція та законодавчі зміни: звіт був широко схвалений політиками, пресою та громадськістю, вивішивши питання правопорядку на перший план. Парламентські дебати акцентували на необхідності швидких змін у тактиці поліції та соціальній політиці, щоб уникнути подальшого насильства.

Головними наслідками стали:

- Ухвалення закону про поліцію та кримінальні дані 1984 року.
- Створення незалежного органу для розгляду скарг на поліцію у 1985 році для відновлення довіри.

Соціальний аспект: Скарман перевів фокус на «відносини у громаді», наголошуючи, що молодь із соціально депривованих районів, позбавлена підтримки та роботи, є вразливою. Водночас він погодився, що в таких районах можуть бути необхідні «жорсткі» поліцейські заходи (як-от обшуки) [7].

Наслідком вказаних подій у Великій Британії стало запровадження системи Custody Records. Вона не лише слугувала документальною базою для поліції, але й стала ключовим механізмом для забезпечення прав затриманих. Отже, ця модель роботи поліції створила фіксовані й достовірні докази, які згодом почали використовувати в судових процесах.

Система **Custody Records** у Великій Британії ґрунтується на фундаментальних положеннях Акту про поліцію та кримінальні докази 1984 року (PACE) та супутніх Кодексах практики (насамперед Кодекс С), які покликані забезпечити баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та захистом прав та свобод затриманих осіб.

Ключові принципи, на яких базується система Custody Records у Великій Британії:

1. Принцип індивідуальної відповідальності (Custody Officer)

- **Обов'язок Custody Officer:** У кожному поліцейському відділку призначається старший офіцер (Custody Officer), який несе персональну відповідальність за **забезпечення поведження з усіма затриманими** відповідно до Акту PACE та Кодексів практики.

- **Фіксація рішень:** Custody Officer уповноважений авторизувати або відмовляти у затриманні, оцінювати підстави для утримання та вирішувати питання щодо застави. Всі його рішення та підстави для них мають бути **обов'язково зафіксовані** в Custody Record.

2. Принцип повного та безперервного документування

- **Обов'язок ведення записів (Custody Record):** з моменту прибуття затриманого до відділку, Custody Officer зобов'язаний розпочати ведення детального запису (Custody Record).

- **Що фіксується:** запис має містити всі дії та події, пов'язані із затриманим: час і підстави затримання, час та зміст повідомлення про права (на адвоката, на інформування іншої особи), час та результати медичних оглядів, будь-які передачі затриманого іншому офіцеру, будь-які затримки у наданні прав та їх причини, час звільнення та підстави для нього.

3. Принцип гарантування прав затриманих

- **Право на інформацію:** затриманому негайно надається форма Rights and Entitlements (Права та привілеї), яка детально інформує про його права.

- **Право на юридичну допомогу:** забезпечення доступу до конфіденційної консультації з адвокатом у будь-який час, як це передбачено PACE.

- **Право на інформування:** право повідомити близьку особу про факт свого затримання.

- **Спеціальний захист для вразливих осіб:** Custody Officer зобов'язаний оцінити вразливість затриманого (стан здоров'я, психічні розлади, сп'яніння, неповноліття). Для неповнолітніх та вразливих дорослих обов'язково залучається Відповідна доросла особа (Appropriate Adult), яка допомагає забезпечити їхні права.

4. Принцип мінімізації часу тримання

- Експедитивність: усі особи, які перебувають під вартою в поліції, повинні бути опрацьовані оперативно та звільнені, як тільки необхідність у їхньому затриманні відпадає (Code H, пункт 1.5).

- Перегляд рішень: рішення про продовження тримання під вартою регулярно переглядаються. Запис має відображати, коли сталася затримка і яка її причина.

5. Принцип використання доказів

- Доказова база: Custody Records слугують об'єктивним доказом у суді. Записи, зроблені в системі, можуть бути використані для підтвердження або спростування тверджень про неналежне поведження чи тиск на затриманого.

Ці принципи забезпечують високий рівень підзвітності поліції та прозорості процесу поведження із затриманими, що мінімізує ризики порушення прав людини [8].

Система Custody Records, запозичена Україною з досвіду Великої Британії, була запроваджена з метою підвищення довіри населення до поліції України.

Ініціатива та Пілотні Проекти (2016–2018)

- 2016 рік: Україна вирішила впровадити британський досвід. З ініціативи програми «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження» була створена робоча група для впровадження системи.

- До групи увійшли представники Експертного центру з прав людини, Української фундації правової допомоги та Управління забезпечення прав людини при Нацполіції (УЗПЛ).

- Пілотне впровадження відбулося у грудні 2017 року в ІТТ (Ізолятор тимчасового тримання) м. Дніпро та навесні 2018 року в ІТТ №1 у Херсоні.

Масштабування та офіційне затвердження (2021–2023)

- Після успіху в ІТТ, проєкт почали впроваджувати в територіальних підрозділах поліції. Першим у 2021 році став Основ'янський відділ поліції ГУНП в Харківській області.

- 10.06.2022: набув чинності наказ МВС, яким затверджено Інструкцію з формування та ведення інформаційної підсистеми Custody Records у системі Нацполіції.

- 14.09.2023: презентовано спеціальну навчальну платформу для користувачів системи.

- Рада Європи надає допомогу в розвитку системи.

Законодавче закріплення та пріоритет (2024)

- 16.02.2024: Впровадження Custody Records включено до Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік.

- Березень-квітень 2024: Верховна Рада ухвалила та оприлюднила зміни до Кримінального процесуального кодексу України, які посилюють ефективність інституту службових осіб, відповідальних за дотримання прав

затриманих осіб.

Основні переваги практичної дії системи Custody Records наведено Оленою Дмитращук, Владиславом Димченком та Ігорем Бойчуком. Вказані автори наголошують на ефективності використання системи Custody Records в Національній поліції України та висвітлюють основні ключові моменти діяльності такої системи.

Ось стислий опис **основних переваг практичної дії системи Custody Records** в Національній поліції України, згідно з позицією авторів О. Дмитращук, В. Димченка та І. Бойчука:

Переваги системи Custody Records в Нацполіції України

1. Забезпечення прав людини

- Унеможливлення зловживань: електронна фіксація та відеоспостереження усувають можливість незареєстрованого тримання осіб, побиття, тиску чи порушення прав затриманих.

- Гарантія процедур: система забезпечує належну та своєчасну перевірку дотримання всіх процесуальних гарантій (право на захист, медичну допомогу, інформування).

2. Підзвітність та захист поліцейських

- Об'єктивна доказова база: Custody Records створює чіткі та незаперечні докази всіх дій. Це захищає поліцейських від безпідставних звинувачень або сфабрикованих скарг, підтверджуючи законність їхніх дій.

- Ліквідація корупційної складової: оскільки всі дії фіксуються та є прозорими, система мінімізує можливості для корупції.

3. Управлінський та аналітичний інструмент

- Аналітика для керівництва: система надає чудову аналітику щодо процесу затримання та роботи підрозділів. Це дозволяє керівництву оперативно реагувати на порушення, ухвалювати управлінські рішення та краще організувати роботу.

- Контроль за безпекою: посилюється контроль за безпекою і режимом перебування затриманих, включно з моніторингом ризиків.

Отже, автори наголошують, що Custody Records є ефективним багатофункціональним інструментом, який одночасно підвищує стандарти дотримання прав людини та підзвітність поліції [9].

Тож якщо підсумувати всі розглянуті факти, можна зробити висновок про те, що незважаючи на тяжкі воєнні часи, наша країна продовжує рухатись в європейському напрямі, постійно запроваджує нові підрозділи, які поліпшують стан дотримання прав людини, та підвищує рівень довіри населення до правоохоронних органів України.

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Declaration_of_Independence_of_Ukraine%2C_1991.jpg (дата звернення: 11.10.2025).

2. Конституція України (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата

звернення: 11.10.2025).

3. Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97, яким ратифіковано положення Європейської конвенції з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.10.2025).

4. Конвенція ООН проти катувань, ратифікована Україною Указом Президії ВР від 26.01.1987 р. № 3484-IX (3484-11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 11.10.2025).

5. Белоусов Ю., Бондаренко О., Оболенцева В., Тарасенко К., Чупров В., Швець З. Аналітичний звіт за результатами дослідження. Неналежне поведіння в діяльності національної поліції України: прояви, поширеність, причини. Рада Європи. Київ 2017 р. URL: <https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Nenalezhne-povodjennja-v-dijalnosti-Nacpolsciji.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).

6. Кубицький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах : електронний посіб. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2017 р. URL: <https://lib.duan.edu.ua/images/PDF/sotsia/sotsia2.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).

7. Дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/blog/custody_records/468242_yak_protesti_velikyu_britanii.html (дата звернення: 11.10.2025).

8. Вільна Енциклопедія «ВІКІПЕДІЯ». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Custody_Records#:~:text=0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 11.10.2025).

9. Дмитрашук О., Димченко В., Бойчук І. «Custody Records»: крок до європейських стандартів. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 червня 2025 року)*. Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 96-99. (дата звернення: 11.10.2025).

Роман БАРАНІК

в.о. завідувача та доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ ЯК ОРІЄНТИР ТЛУМАЧЕННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У межах дискусії про оціночні поняття в контексті механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження актуалізується питання меж тлумачення і застосування останніх. Ця дискусія викликана тим, що правильне, належне тлумачення, і як наслідок – застосування оціночних понять прямим чином впливає на можливість реалізації прав і свобод учасників кримінального провадження, і як логічний наслідок – безпосередньо на результати кримінального провадження.

Тлумачення норм права і застосування норм права існують в тісному,

діалектичному зв'язку. Ми можемо впевнено стверджувати, що отримане в процесі тлумачення норми розуміння слугує орієнтиром для її застосування і визначає його (застосування) наслідок. Тому дискусія про правильність застосування тієї чи іншої правової норми, яка часто наявна в межах процесу, повинна виходити із питання про те, яким чином було тлумачено дискусійну норму.

Особливої складності процесам тлумачення і застосування норм права додають наявність в них (нормах) широкого, чітко не визначеного змісту, варіативності наслідків, тобто наявність в нормах оціночних понять. Як слушно зауважив вчений І. А. Тітко, особливості кримінально-процесуальних оціночних понять впливають на характер і методи їх тлумачення, а також на форму викладення висновків, до яких доходить інтерпретатор під час роз'яснення змісту цих понять [1, с. 55]. Незважаючи на можливість широкого трактування змісту оціночного поняття, суб'єкти правозастосування зобов'язані усвідомлювати і втілювати на практиці низку вимог. Ці вимоги можна також визначити як певний перелік орієнтирів, що дозволяють унеможливити сваволю і надмірно широке трактування змісту закону. Отже, норми матеріального і процесуального законодавства зможуть бути правильно застосованими.

Одним із ключових інструментів визначення меж тлумачення і застосування норм права слугують *правові принципи*. Вважаємо доцільним проаналізувати особливості впливу деяких із принципів, закріплених в КПК України, на тлумачення оціночних понять.

Стаття 28 КПК регламентує вкрай важливий аспект кримінального провадження – *принцип розумності строків*. Насамперед треба зауважити таке: ми вказували вище, що принципи слугують орієнтиром для тлумачення і застосування оціночних понять. Але цей принцип сам собою містить оціночне поняття. Відповідно, треба акцентувати на проблематиці розумності строків.

Заслугує особливої уваги визначення розумності строків, наведене вченою О. П. Кучинською, яка вказує, що під розумними строками треба розуміти такий проміжок часу, який забезпечує відсутність надмірного чи необґрунтованого зволікання у кримінальному провадженні як на етапі досудового розслідування, так і під час судового розгляду [2, с. 50]. Говорячи про розумність строків у кримінальному провадженні, О. Б. Комарницька пов'язує їх зі ст. 2 КПК, а також вказує на те, що таким чином КПК транслює вимоги, закріплені в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, с. 85].

КПК України виділяє два види критеріїв визначення розумних строків: об'єктивні і суб'єктивні. До об'єктивних критеріїв належить складність кримінального провадження. Ми вважаємо, що складність кримінального провадження має об'єктивний характер. В умовах обмежених можливостей органів, які здійснюють провадження, різні кримінальні провадження можуть

займати неспівмірну кількість ресурсів. Наприклад, говорячи про кримінальне провадження щодо неповнолітнього, варто розуміти, що воно потребує збільшення часових ресурсів.

Ця вимога закладена самим КПК в ст. 485, яка передбачає, що в межах кримінального провадження щодо неповнолітнього повинні бути встановлені в тому числі обставини його життя і виховання. Ця вимога знаходить своє продовження в ст. 487 КПК, яка регламентує порядок з'ясування умов життя і виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Належить з'ясувати: а) склад сім'ї неповнолітнього, умови, у яких він чи вона проживає, характер взаємин між дорослими членами родини, а також між дорослими й дітьми; ставлення батьків до виховання неповнолітнього, способи контролю за його поведінкою та морально-побутова атмосфера в сім'ї; б) умови в школі, іншому навчальному закладі чи на виробництві, де неповнолітній навчається або працює; його ставлення до навчання чи праці, взаємини з вихователями, учителями, ровесниками, а також характер і результативність виховних заходів, які застосовувалися раніше; в) коло спілкування та поведінка неповнолітнього поза межами дому, навчального закладу чи роботи.

Як наслідок: розглядаючи два кримінальні провадження щодо одного складу злочину, де перший вчинений повнолітнім суб'єктом, а другий неповнолітнім, цілком зрозумілими будуть різні процесуальні строки. В другому випадку суб'єкти, що здійснюють кримінальне провадження вимушені виконувати вимоги КПК, які передбачають додаткове з'ясування обставин. Відповідно, це збільшує процесуальні строки. Але, в обох випадках ми не можемо говорити про наявність порушення розумності процесуальних строків. Якщо є необхідність у зв'язку з підвищеною складністю кримінального провадження продовжити процесуальні строки – це може бути оцінено як розумне рішення.

Щодо суб'єктивних критеріїв, КПК в ст. 28 виділяє два: а) поведінка учасників кримінального провадження; б) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень. Поведінка учасників провадження здатна істотно впливати на тривалість розгляду. Зловживання процесуальними правами, подання безпідставних клопотань, навмисне ухилення від явки до органів чи суду, а крім того несвоєчасне виконання процесуальних обов'язків здатні призвести до штучного затягування провадження. У той же час, активна і сумлінна діяльність учасників сприяє забезпеченню дотримання строків кримінального провадження.

Другим суб'єктивним критерієм є спосіб реалізації своїх повноважень органами, що здійснюють кримінальне провадження. Несумлінність чи неефективність дій слідчого, прокурора або суду, невмотивовані процесуальні рішення, несвоєчасне вчинення необхідних слідчих (розшукових) дій також здатні спричинити порушення принципу розумних строків. Належна організація діяльності відповідних органів та відповідальне

ставлення до виконання процесуальних функцій слідчими, прокурорами і судом є важливим чинником дотримання зазначеного принципу.

Можемо констатувати, що принцип розумних строків у контексті тлумачення та застосування оціночних понять повинен реалізовуватися у такій послідовності. Насамперед здійснюється оцінка процесуальної дії чи рішення. Наприклад, відповідно до ст. 487 КПК, орган, що здійснює провадження за участю неповнолітнього, визначає обсяг дослідження обставин, пов'язаних із навчанням у школі чи іншому навчальному закладі. Зважаючи на таку оцінку, далі перевіряється строк та його відповідність критеріям розумності.

Отже, можна говорити про подвійну природу зазначеного принципу: з одного боку, він забезпечує належне тлумачення й застосування оціночних понять, а з іншого – будучи сам собою оціночним, потребує перевірки правильності його застосування з урахуванням конкретних обставин справи.

1. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія. Харків : Право, 2010. ISBN 978-966-458-191-9.

2. Кучинська О. П. Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. Вип. 2. С. 44–49.

3. Комарницька О. Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. Вип. 4. С. 85–95.

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Діана РУКІНА

здобувач вищої освіти
Інституту післядипломної освіти
та заочного навчання

*(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ДО ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ
(ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ)**

У сучасних умовах розвитку суспільства однією з найгостріших соціальних проблем, що має комплексний характер і негативно впливає на всі сфери життя людини, є вчинення домашнього насильства. Воно порушує

основоположні права та свободи громадян, руйнує сімейні стосунки, створюючи загрози для фізичного, психологічного та соціального благополуччя жертв такого явища. Особлива небезпека цієї категорії правопорушень полягає у їх латентності, рецидивності та психологічній залежності жертв від кривдників.

Як слушно зауважує Д. М. Тичина, незважаючи на очевидність наявних факторів ризику, в Україні досі бракує дієвої системи моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, зокрема у сім'ях, що характеризуються підвищеними віктимологічними загрозами. Ілюстрацією цього є статистика кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством: якщо у 2014 році їх кількість становила 918 випадків, то в наступні роки цей показник неухильно зростає, особливо різко у 2019 році (+61,0 %) та у 2021 році (+71,6 %). Уже у 2023 році кількість таких правопорушень сягнула 3 610 (+51,6 %), що майже вчетверо перевищує дані 2014 року [1, с. 26].

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, у 2019 році було зареєстровано 1 068 фактів домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), у 2020 році ця цифра зросла більш ніж удвічі й досягла 2 213, а у 2021 році – 2 432 (+9,9 %). Хоча у 2022 році кількість зазначених діянь істотно скоротилася до 1 498 (–38,4 %), уже у 2023 році відбулося нове різке зростання на 70,7 % (2 633 випадки) [1, с. 26].

Такі коливання статистики зумовлені низкою негативних чинників, серед яких – збройна агресія російської федерації проти України, наслідки пандемії COVID-19 та карантинних обмежень. Усі ці обставини суттєво дестабілізували сімейні стосунки, загострили соціальну вразливість жінок і дітей, що призвело до зростання тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень на побутовому ґрунті (+58,4 %). Ситуацію ускладнює й відсутність єдиної державної концепції захисту сім'ї, яка б забезпечила належну координацію діяльності уповноважених органів у сфері попередження, виявлення та припинення сімейно-побутових правопорушень [1, с. 26].

Окрім того, не треба забувати про соціальні та економічні чинники, які відіграють на нашу думку ключову роль у формуванні передумов домашнього насильства. Це пов'язано із нестабільністю у сфері зайнятості, безробіттям, низьким рівнем доходів і бідністю, що створює атмосферу хронічного стресу в сім'ї, підвищуючи ризик конфліктів та агресивної поведінки. Водночас соціальна ізоляція, відсутність належної підтримки з боку держави чи громадських організацій, толерантне ставлення суспільства до насильства й патріархальні стереотипи сприяють замовчуванню проблеми та ускладнюють захист постраждалих. Сукупність цих факторів формує підґрунтя для виникнення та відтворення циклу насильницької поведінки в сімейному середовищі.

На думку А. П. Закалюка, запобігання злочинності як форма суспільної

діяльності входить до числа ключових напрямів соціального контролю та соціальної профілактики [2, с. 323]. Водночас інші кримінологи, зокрема О. М. Джужа та О. Г. Кулик, розглядають його як специфічний різновид соціального управління, головним завданням якого є забезпечення охорони суспільно значущих цінностей. Така діяльність виражається у розробленні й реалізації спеціальних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що породжують злочинність, а також на здійснення превентивного впливу на осіб, схильних до протиправних дій [3, с. 140].

У кримінологічній науці загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням трактується як сукупність довгострокових соціально-економічних, культурних та виховних дій, що мають на меті розвиток і вдосконалення суспільних відносин, а також усунення чи нейтралізацію чинників, які зумовлюють злочинність [4, с. 143]. При цьому М. Г. Колодяжний слушно наголошує, що загальносоціальне запобігання становить базовий напрям профілактичної діяльності, спрямований на вдосконалення суспільних відносин у різних сферах – соціально-економічній, політичній, правовій, ідеологічній, морально-психологічній та інших [5, с. 163].

Спираючись на наведені наукові підходи, В. В. Василевич дійшов висновку, що загальносоціальне запобігання злочинам є результатом ефективної соціальної політики. При цьому його метою є не стільки пряме попередження злочинів, скільки вирішення ширших економічних і соціальних завдань держави [6, с. 20]. Вбачається, що важливою ознакою загальносоціального запобігання є те, що реалізовані заходи мають антикриміногенний ефект разом із виконанням своїх базових завдань: вони зменшують вплив факторів, що сприяють злочинності, створюють умови для позитивного розвитку особистості та суспільства в цілому [3, с. 143].

Як зауважує В. В. Голіна, специфіка соціально-економічних і культурно-виховних складових полягає в тому, що їхнє планування та впровадження орієнтовані не стільки на боротьбу зі злочинністю (хоча і мають до неї безпосереднє відношення), скільки на підвищення рівня матеріального забезпечення населення, розвиток культури та формування правової свідомості [7, с. 20–21].

Водночас низка дослідників підкреслює, що загальносоціальні заходи за своїм характером мають кілька визначальних рис: по-перше, вони реалізуються виключно державними та громадськими інституціями, а по-друге – потребують спеціальної, а подекуди й професійної підготовки для їх ефективного здійснення [8, с. 47].

Визнання того, що запобігання домашньому насильству має соціальну зумовленість, означає усвідомлення реальних можливостей впливу на цю проблему шляхом зміни умов суспільного життя, забезпечення сталого соціального розвитку та формування у людини морально-етичних цінностей. Важливим чинником у цьому контексті є мікросоціальне оточення, зокрема

родина, найближче середовище спілкування та виховання, адже саме воно здатне здійснювати безпосередній виховний вплив і формувати моделі ненасильницької поведінки.

Спираючись на усталені кримінологічні підходи до розуміння загальносоціальних заходів запобігання злочинності, у сфері протидії домашньому насильству їх доцільно розглядати як сукупність правових, організаційних, технічних, фінансових та інших дій, спрямованих на усунення або нейтралізацію чинників, що породжують протиправну поведінку кривдника. Сутність таких заходів полягає в тому, що вони мають комплексний характер, реалізуються уповноваженими суб'єктами та покликані не лише реагувати на вже вчинені факти насильства, а й створювати умови для зниження впливу криміногенних факторів [9].

З огляду на це запобігання домашньому насильству потребує комплексного підходу, в основі якого лежить система загальносоціальних заходів. Їхня сутність полягає у створенні таких соціальних умов, що мінімізують ризик виникнення насильницької поведінки та формують у суспільстві нетерпимість до будь-яких проявів агресії в сім'ї.

Одним із ключових напрямів є просвітницька діяльність. Вона охоплює виховання культури ненасильницької комунікації ще зі школи, проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення щодо прав людини та механізмів захисту від насильства. Чим вищий рівень правової культури у суспільстві, тим менше можливостей для замовчування випадків насильства і толерування кривдників.

Важливе значення має розвиток соціальної інфраструктури допомоги постраждалим. Йдеться про доступність кризових центрів, притулків, гарячих ліній та мобільних бригад, які здатні оперативно реагувати на повідомлення про насильство та надавати необхідну підтримку. Такі інституції виконують не лише захисну, а й профілактичну функцію, адже їхня діяльність підвищує довіру громадян до державних і громадських механізмів захисту.

Окремим напрямом є участь медіа та соціальних мереж у формуванні громадської думки. Публікації, соціальна реклама, тематичні проекти сприяють подоланню стереотипів, демонструють реальні масштаби проблеми та підкреслюють неприйнятність будь-яких форм домашнього насильства.

Отже, домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, що загрожує фізичному, психологічному та соціальному благополуччю громадян. Ефективне запобігання цьому явищу можливе лише за комплексного підходу, що включає загальносоціальні заходи: правове регулювання, просвітницьку діяльність, розвиток соціальної інфраструктури підтримки постраждалих та активну роль медіа у формуванні нетерпимості до насильства. Такі заходи спрямовані на усунення причин і умов, які породжують агресивну поведінку, створюють безпечне середовище та сприяють формуванню в суспільстві культури ненасильницьких стосунків.

1. Тичина Д. М. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2024. 632 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. Курс кримінології: Загальна частина : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 326 с.
4. Кузнєцов М. Г. Насильство в сім'ї як кримінологічний феномен : науковий зб. спец. випуск, присвячений Міжнар. наук. конф. «Актуальні проблеми вітчизняного права» в рамках VIII наукових читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького, (м. Дніпро 17–18 трав. 2019 р.). 2019. Ч. 1. С. 122–126.
5. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд, 2010. 288 с.
6. Джужа О. М., Василевич В. В. Профілактика злочинів : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
7. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
8. Голіна В. В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2006. № 3 (46). С. 206–214.
9. Березняк В., Рукіна Д. Окремі питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри* : матеріали II Всеукр. наукової конф. 2025. С. 29.

Ірина БЕСЕДІНА

старший викладач кафедри права
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сучасне кримінальне судочинство України стикається з постійними викликами – від необхідності забезпечення оперативності досудового розслідування до дотримання високих стандартів захисту прав людини. У цьому контексті інститут дізнання відіграє особливу роль як інструмент швидкого та ефективного реагування на кримінальні проступки. Він поєднує спрощену процедуру з дотриманням базових процесуальних гарантій, що робить його предметом глибокого теоретичного осмислення.

З огляду на актуальність теми, важливо розглянути дізнання не лише як практичний інструмент, а як самостійний правовий інститут із чітко визначеними функціями, принципами та місцем у системі кримінального

процесу. Такий підхід дає змогу оцінити його ефективність, виявити прогалини правового регулювання та сформулювати пропозиції щодо удосконалення.

Дізнання у кримінальному процесі України є особливою формою досудового розслідування, що застосовується щодо кримінальних проступків. Воно спрямоване на встановлення фактичних обставин події, збирання доказів і забезпечення передачі справи до суду без зайвого навантаження на слідчі органи та судову систему. Цей механізм набув правового оформлення у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року [1, с. 45], що стало етапом реформування кримінального провадження відповідно до сучасних європейських тенденцій.

На нашу думку, запровадження дізнання як самостійної форми досудового розслідування цілком виправдане, адже дозволяє адаптувати кримінальний процес до специфіки проступків, які не потребують складних слідчих дій. Цей підхід не лише економить ресурси, а й зменшує ризик порушення прав учасників процесу через надмірну тривалість розслідування.

Правове визначення дізнання подане у ст. 3 КПК України, а його особливості викладені в ст. 298. Основні ознаки – короткі строки, обмежений обсяг слідчих дій, чітке документування – забезпечують процесуальну гнучкість при збереженні вимог до належності та допустимості доказів. Вважаємо, що саме завдяки цим ознакам дізнання є ефективним інструментом превентивної діяльності.

Суб'єктами дізнання, згідно зі ст. 38 КПК України, є уповноважені особи підрозділів дізнання поліції або інших органів. Вони виконують оперативні процесуальні дії – допит, огляд, вилучення доказів тощо. Проте важливо підкреслити, що якість дізнання значною мірою залежить від належної фахової підготовки дізнавачів [2, с. 112].

Мета дізнання – не лише швидкість, але й захист процесуальних прав сторін. Ця подвійна функція – оперативність і справедливість – вимагає балансу, що іноді складно забезпечити в умовах обмежених ресурсів. Тому слід визнати, що практична реалізація дізнання вимагає вдосконалення, зокрема щодо технічного забезпечення та методичної підтримки.

Дізнання ґрунтується на загальних принципах кримінального процесу – законності, об'єктивності, повноти, всебічності. Їх дотримання – запорука того, що навіть спрощене розслідування не стане формальністю, а відповідатиме демократичним стандартам [3, с. 78].

Порівняно з досудовим слідством, дізнання має обмежені повноваження, менший обсяг процесуальних дій, коротші строки. Така диференціація процесуальних форм дозволяє ефективно розподіляти ресурси правоохоронних органів. Утім, важливо уникати зловживань, коли складні справи розглядаються у порядку дізнання, що знижує якість доказування та ускладнює судовий контроль.

Щодо доказування, дізнання має дотримуватись вимог статей 91–97

КПК України. Обсяг доказів повинен бути достатнім для судового розгляду, але не надмірним – це вимагає від дізнавача вміння визначати правову достатність [4, с. 156].

Особливої уваги потребує вплив дізнання на права людини. Адже навіть у спрощеній процедурі важливо дотримуватися вимог ст. 21 та ст. 28 КПК України щодо гідності та презумпції невинуватості. Недопущення формального підходу до процедур – ключ до ефективного правосуддя.

Порівняння з досвідом інших країн (наприклад, Франції, Великобританії, США) засвідчує, що аналогічні механізми існують і в інших правових системах [5, с. 34]. Проте українська модель дізнання є унікальною в частині нормативного закріплення та орієнтації на кримінальні проступки.

Важливим є й аналіз еволюції дізнання: після 2012 року воно трансформувалося із допоміжної процедури в самостійний правовий механізм, що супроводжується необхідністю подальших реформ [6, с. 89].

Отже, дізнання як форма досудового розслідування в Україні поєднує ефективність, спрощеність і процесуальні гарантії. Воно відіграє важливу роль у системі кримінального провадження, дозволяючи швидко й результативно розслідувати проступки, водночас не порушуючи прав учасників процесу.

Однак реальна ефективність дізнання прямо залежить від професійного рівня дізнавачів, технічного забезпечення та судового контролю. Подальше вдосконалення цього інституту має полягати у поглибленні теоретичного розуміння, нормативному уточненні процедур та посиленні гарантій прав людини.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 1 липня 2025 року : офіційний текст. Київ : Альтера, 2025. 342 с.

2. Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В. Досудове розслідування : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

3. Пчеліна О. В., Фоміна Т. Г. Основи кримінального процесу : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2023. 132 с.

4. Тertiшник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. 10-е вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2023. 698 с.

5. Макаров М. А., Заїка С. О., Кубарева О. В. Досудове розслідування та судове провадження щодо кримінальних проступків у питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : «ЦУЛ», 2022. 82 с.

6. Дрозд В. Г., Пономаренко А. В., Абламський С. Є. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 498 с.

Валентин БІДНЯК

докторант

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ У СФЕРІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах реформування системи охорони здоров'я України особливого значення набуває забезпечення прозорості та законності використання бюджетних коштів. Впровадження системи державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення створює нові можливості для фінансування медичних послуг, але водночас породжує ризики зловживань, пов'язаних із незаконним отриманням державних коштів. Аналіз таких проявів є актуальним для удосконалення механізмів протидії корупційним та економічним злочинам у медичній сфері.

Останнім часом спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням або заволодінням коштів, зокрема бюджетних, виділених на реалізацію Програми медичних гарантій. Такі злочини вчиняються надавачами медичних послуг шляхом протиправного внесення до електронної системи охорони здоров'я «eHealth» неправдивих відомостей.

Відповідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», суб'єкти медичної галузі, які уклали договори з Національною службою здоров'я України (НСЗУ), можуть отримувати кошти з державного бюджету як надавачі медичних послуг. До таких суб'єктів належать заклади охорони здоров'я всіх форм власності та фізичні особи – підприємці, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики [1].

У попередніх дослідженнях нами було висвітлено окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у зазначеній сфері, зокрема випадки внесення медичними працівниками до електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ) через медичні інформаційні системи (МІС) недостовірних даних про надання медичних послуг, що стає підставою для незаконних виплат із державного бюджету на користь суб'єктів господарювання.

Найпоширенішими способами вчинення таких злочинів є:

– внесення відомостей про надання медичних послуг пацієнтам, які фактично їх не отримували або не знали про використання своїх персональних даних;

– дублювання або розширення даних щодо фактичних пацієнтів з метою збільшення кількості послуг;

– внесення інформації про нібито безоплатні послуги, за які пацієнти фактично сплачували кошти;

– внесення відомостей про лікування осіб, які померли, виїхали за кордон або не існують [2].

В умовах сьогодення привертають увагу випадки:

– надання до НСЗУ фіктивних документів щодо відповідності умовам закупівлі медичних послуг зокрема: вимогам щодо готовності до надання певних медичних послуг, наявності дозвільних документів, відповідності приміщень, наявності медичного обладнання, кваліфікованого медичного персоналу тощо для укладання договорів на медичне обслуговування населення та в подальшому незаконного отримання коштів;

– неповідомлення до НСЗУ про зміни що відбулися у надавача та в наслідок яких він не відповідає умовам закупівлі, але продовжує незаконно отримувати кошти за нібито надані медичні послуги.

Так, у серпні 2025 р. працівниками ДСР НПУ викрито кримінальне правопорушення, пов'язане з розкраданням коштів директором санаторію на Харківщині. Зловмисник подав до НСЗУ фіктивні дані про наявність кваліфікованого персоналу та обладнання за Пакетом 53 «Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах» і протягом 2023 р. незаконно заволодів понад 78 млн грн бюджетних коштів. Директору повідомлено про підозру за ч. 5 ст. 191 КК України.

Так у серпні 2025 року працівниками ДСР НПУ викрито кримінальне правопорушення щодо розкрадання коштів директором санаторію на Харківщині, який для укладання договору з НСЗУ подав фіктивні відомості щодо наявності кваліфікованого медичного персоналу та необхідного медичного обладнання передбачених умовами договору за пакетом 53 «Реабілітаційна допомога дорослим і дітям в стаціонарних умовах» та протягом 2023 року заволодів коштами, що надійшли на рахунок санаторію з державного бюджету у сумі понад 78 млн. грн. Директору санаторію повідомлено про підозру за ознаками ч. 5 ст. 191 КК України.

Але треба констатувати той факт що майже у всіх випадках протиправна діяльність фігурантів направлена саме на привласнення коштів або майна, яке переходить у розпорядження до суб'єктів господарювання медичної галузі як від НСЗУ так із інших джерел.

У випадку, коли кошти від НСЗУ перераховані на рахунки надавачів приватної форми власності то з цього моменту вони вважаються привласненими посадовими особами цього суб'єкту господарювання, а у випадку коли кошти надійшли на рахунки надавачів державної або комунальної форми власності тобто фактично відбулося їх заволодіння, що в подальшому спонукає фігурантів продовження протиправних дії направлених на їх безпосереднє привласнення та в подальшому легалізації

доходів, одержаних злочинним шляхом. Отже після незаконного заволодіння коштами, які надійшли на рахунок закладу охорони здоров'я керівник набуває можливості повністю розпоряджатися ними на власний розсуд.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що аналіз правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням бюджетними коштами у сфері медичних послуг, свідчить про їх системний характер і високий рівень організованості. Для підвищення ефективності протидії таким кримінальним правопорушенням необхідне удосконалення міжвідомчої взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, запровадження сучасних механізмів моніторингу фінансових потоків у системі «eHealth», підвищення прозорості звітності медичних закладів та посилення відповідальності посадових осіб за зловживання у сфері державного фінансування.

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>

2. Hanna Bidniak, Valentin Bidniak. Entering False Information into the Electronic Healthcare System Regarding the Provision of Medical Services to Patients: A Forensic Aspect. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2024 Synergetic Engineering*, Volume 2 С. 168-179. URL:<https://doi.org/10.1007/978-3-031-94852-7>

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДНК-АНАЛІЗУ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ В УМОВАХ МАСОВОГО ЗБОРУ БІОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасному світі кількість випадків масових загибелей людей унаслідок терористичних актів, воєнних конфліктів, техногенних аварій та природних катастроф зростає, що зумовлює необхідність створення ефективних механізмів ідентифікації осіб. У подібних ситуаціях часто спостерігається значна руйнація тіл, їх фрагментація, обуглення або змішування біологічного матеріалу, що робить традиційні методи встановлення особи – дактилоскопічний, антропологічний, стоматологічний – практично непридатними. Саме тому ДНК-аналіз став провідним і часто єдиним надійним методом ідентифікації. Його значення особливо зростає в умовах воєнних дій, масових катастроф чи терактів, коли від швидкості та точності генетичної експертизи залежить не лише встановлення істини, а й

реалізація гуманітарних функцій держави – повернення тіл родичам, документування воєнних злочинів і відновлення історичної справедливості.

ДНК-ідентифікація у випадках масових трагедій є складною багатокомпонентною системою, що включає етапи збору, транспортування, лабораторної обробки, збереження результатів і їхнього порівняння з референтними профілями. На відміну від звичайних кримінальних справ, у таких ситуаціях кількість зразків може обчислюватися сотнями або навіть тисячами, а часовий фактор і деградація матеріалу створюють значні ризики втрати інформації.

Показовим прикладом є теракт 11 вересня 2001 року у США, коли експертам довелося працювати з понад 20 тисячами біологічних фрагментів. Частина зразків була настільки пошкоджена, що ДНК доводилося виділяти з кісткової тканини за допомогою спеціалізованих технологій мікроекстракції. Аналогічні виклики постали після цунамі в Південно-Східній Азії у 2004 році, коли ідентифікація тіл понад 250 тисяч загиблих вимагала створення міжнародної бази даних і спільної роботи експертів із понад тридцяти країн [1].

В Україні необхідність масової ДНК-ідентифікації особливо актуалізувалася внаслідок збройної агресії та катастрофічних подій, пов'язаних із руйнуваннями цивільної інфраструктури. На практиці процес ускладнюється нестачею ресурсів, обмеженою кількістю акредитованих лабораторій і потребою в єдиному генетичному реєстрі. Після початку широкомасштабних бойових дій у 2022 році в Україні було створено систему координації між військовими, поліцією, судово-медичними установами та ДНК-експертними центрами, що дозволило прискорити ідентифікацію загиблих військовослужбовців і цивільних осіб.

Однією з головних проблем є якість біологічного матеріалу. При тривалому перебуванні тіл у несприятливих умовах (висока температура, вологість, мікробна активність) ДНК швидко деградує. Це потребує використання технологій виділення зразків із кісток, зубів або волосся. Використання полімерної ланцюгової реакції (ПЛР) дозволяє відтворити генетичний профіль навіть із мінімальної кількості збереженої ДНК, проте потребує суворого дотримання правил стерильності, щоб уникнути контамінації[2].

Важливою складовою є дотримання «ланцюга зберігання» (chain of custody), який фіксує кожен етап поводження зі зразками — від моменту вилучення до остаточного лабораторного аналізу. Недотримання цього принципу може стати підставою для визнання доказів недопустимими у судовому провадженні. Для забезпечення прозорості процесу в ряді країн, зокрема у Нідерландах, Великій Британії та США, створено спеціальні протоколи фіксації дій усіх осіб, які мають доступ до біологічних доказів[3].

Серйозним викликом залишається питання обробки великих обсягів інформації. Коли кількість зразків перевищує можливості національних лабораторій, виникає потреба у створенні мобільних експертних підрозділів

або залученні іноземних спеціалістів. Так, після катастрофи літака МН17 на Донеччині у 2014 році Україна співпрацювала з експертами з Нідерландів, Малайзії, Австралії та інших країн. Усі генетичні профілі були оброблені у спеціальних лабораторіях Гааги за участю Інтерполу, що дозволило забезпечити достовірність результатів і міжнародне визнання висновків[2].

Окрему увагу привертають етичні аспекти масової ідентифікації. Родичі загиблих мають право знати про долю своїх близьких, проте процес повинен відбуватися з повагою до їхніх почуттів і з дотриманням норм конфіденційності. Збір біологічних зразків у родичів для порівняння профілів має здійснюватися лише за письмовою згодою, а результати аналізів – передаватися виключно уповноваженим особам. У міжнародній практиці застосовується принцип «інформованої участі», який гарантує, що донори зразків розуміють мету дослідження, обсяг використання даних і терміни їх зберігання[4].

Законодавче врегулювання у сфері ДНК-ідентифікації потребує постійного оновлення. В Україні правові основи цієї діяльності визначаються Законом «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом і рядом підзаконних актів. Проте актуальною залишається необхідність створення єдиного державного генетичного реєстру осіб, який би забезпечив швидке зіставлення профілів, у тому числі у випадках зниклих безвісти. Аналогічні системи функціонують у країнах ЄС, де існує можливість обміну даними через європейську мережу *Prüm*[3].

Не менш важливою є технічна модернізація. Сучасні технології, як-от *Rapid DNA* – швидкий аналіз генетичних зразків безпосередньо на місці події – уже застосовуються у США та Канаді. Вони дозволяють отримати первинний результат протягом двох годин, що особливо цінно під час катастроф із великою кількістю жертв. Перспективним напрямом є також використання методів масового паралельного секвенування (NGS), які дають змогу ідентифікувати навіть сильно деградовану ДНК і отримувати ширшу інформацію про генетичний профіль.

Україна має реальні можливості для розвитку таких технологій, зокрема завдяки співпраці з міжнародними лабораторіями та благодійними фондами, що фінансують закупівлю обладнання. Уже зараз окремі українські центри впроваджують елементи автоматизації процесу, що знижує ризик людської помилки і скорочує час обробки зразків. У перспективі можливе створення національної системи швидкого генетичного скринінгу для екстрених ситуацій[4].

Водночас широке використання ДНК-аналізу потребує вирішення питання зберігання даних. Генетична інформація є чутливою, і будь-яке її несанкціоноване розголошення може спричинити порушення прав людини. Тому важливо розробити систему багаторівневого захисту інформації, з чітким розподілом доступу між слідчими, експертами та адміністративними органами. У цьому контексті особливу роль відіграє дотримання

міжнародних стандартів захисту персональних даних, передбачених Конвенцією Ради Європи №108.

Таким чином, використання ДНК-аналізу для встановлення особи в умовах масового збору біологічного матеріалу є одним із найнадійніших і водночас найскладніших напрямів судово-медичної ідентифікації. Його успіх залежить від сукупності факторів — технологічних, організаційних, правових і гуманітарних. Міжнародний досвід доводить, що ефективність ДНК-ідентифікації зростає за умови централізованого управління процесом, міжвідомчої взаємодії та суворого контролю за дотриманням процедур.

Для України подальший розвиток цього напрямку передбачає створення єдиного національного генетичного банку даних, удосконалення нормативно-правової бази, розширення лабораторної мережі та впровадження інноваційних технологій швидкого аналізу. Підвищення кваліфікації експертів, забезпечення етичного поводження з даними та дотримання прав родичів загиблих є необхідними умовами формування довіри до системи ідентифікації.

ДНК-аналіз у сучасних умовах виходить за межі суто криміналістичного інструменту – він стає невід’ємною частиною гуманітарної та державотворчої політики, спрямованої на відновлення ідентичності, встановлення правди та збереження людської гідності навіть у найтрагічніших обставинах.

1. Давидюк П. П., Пелешок І. І., Якимчук М. Ю. Сучасний стан розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 2, Вип. 75. С. 171–176.

2. Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 81. С. 22–25.

3. Новак В. І., Снігур С. Л. Генетичні дослідження у сфері криміналістики: перспективи інтеграції технологій NGS. Вісник Академії правових наук України. 2024. №1. С. 39–44.

4. Степанюк Р. Л., Кікінчук В. В. Напрями вдосконалення правового регулювання судово-генетичної експертизи в Україні у контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, №97(2), С. 234–249.

Олексій БОЙКО

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
процесу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ
ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ
УЧИНЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, І ВЖИТТЯ
ЧЕРЕЗ ВІДПОВІДНІ ОРГАНИ ЗАХОДІВ ЩОДО ЇХ УСУНЕННЯ
ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

У сучасній правовій діяльності багатьох органів влади вже достатньо давно та успішно використовується такий правовий засіб, як подання. Правовий засіб визначається як інституційне утворення правової дійсності, яке у своєму реальному функціонуванні, використовується в процесі спеціальної правової діяльності, що призводить до досягнення певних результатів у вирішенні соціально-економічних, політичних, моральних та інших завдань, що стоять перед суспільством та державою. Отже, за допомогою зазначених правових засобів, правових явищ, що виражаються в інструментах (установах) та діяннях (технологіях), забезпечується досягнення соціально корисних цілей, задовольняються інтереси суб'єктів правових відносин.

Треба зазначити, що в чинному КПК України [1], на відміну від КПК України 1960 року [2], законодавець не передбачив обов'язок слідчого, дізнавача при проведенні досудового розслідування виявляти причини і умови, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення.

Хоча у відомчому наказі МВС України від 06.07.2017 № 570, яким затверджено «Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України», в п. 1 розділу 2 передбачено одне із завдань слідчих підрозділів як виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [3].

Також означене завдання передбачено і для підрозділів дізнання в п. 1 розділу 2 «Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» затвердженим наказом МВС України від 20.05.2020 року № 405 [4].

На нашу думку, означене завдання суперечить завданням кримінального провадження, що визначені в ст. 2 КПК України.

Незважаючи на те, що в означених відомчих нормативно-правових

актах визначено завдання щодо виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення слідчими підрозділами та підрозділами дізнання, проте в кримінальному процесуальному законодавстві та відомчих НПА України не передбачено сам механізм, яким чином виконувати таке завдання, який документ зобов'язаний складати слідчий, дізнавач щодо вжиття відповідних заходів, у який строк мають бути усунуті причини та умови відповідних органів.

Спробуємо з'ясувати, який процесуальний документ повинен складати слідчий, дізнавач у разі виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення.

В КПК України 1960 року передбачено внесення подання слідчим про вжиття заходів для усунення причини і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень відповідним державним органам, громадським організаціям чи посадовим особам [2].

Зокрема, Р. М. Балац вважає, що це має бути відповідне подання [5, с. 24].

Якщо проаналізувати ч. 5 ст. 40 КПК України, в якій зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого, дізнавача.

А відповідно до ст. 110 КПК України, процесуальні рішення слідчого, дізнавача приймаються у формі постанови [1].

На нашу думку, враховуючи положення чинного КПК України, єдиним способом виконання завдання щодо виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення слідчими та дізнавачами, є винесення постанови та направлення її до відповідних органів.

Для з'ясування механізму виконання такого завдання, слідчими та дізнавачами і вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, вважаємо за необхідне звернутися до кримінального процесуального законодавства зарубіжних держав.

Так, наприклад, в Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Молдова від 14 березня 2003 року, законодавцем присвячено главу III з назвою «Заходи щодо усунення умов, що сприяли вчиненню злочинів та інших порушень законодавства» [6].

Зокрема, в ст. 216 КПК Республіки Молдова передбачено обов'язок органу кримінального переслідування встановлювати під час кримінального переслідування та судового розгляду причини та умови, що сприяли вчиненню злочину. Також у ст. 217 КПК Республіки Молдова вказано, що орган кримінального переслідування, який встановив наявність причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, зобов'язаний внести до відповідного органу або посадової особи подання про вжиття заходів щодо усунення цих

причин та умов. У разі виявлення під час кримінального переслідування фактів порушення чинного законодавства або прав та свобод людини, орган кримінального переслідування вносить подання про ці порушення до відповідних державних органів. Також у строк не більше одного місяця за внесеним поданням повинні бути вжиті необхідні заходи, і про їх результати повинні бути повідомлені прокурор, який керує кримінальним переслідуванням, та орган, який вніс подання [6].

Вважаємо, що для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо виконання завдання слідчими підрозділами та підрозділами дізнання з виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення, необхідно запозичити з КПК Республіки Молдова. Для цього в КПК України потрібно запровадити окрему главу «Заходи щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень», в якій передбачити обов'язок слідчого, дізнавача при виявленні причин та умов вчинення кримінального правопорушення, вносити подання відповідним органам про ці порушення, строк виконання подання відповідними органами з повідомленням слідчого, дізнавача про вжиті заходи, який не повинен перевищувати одного місяця.

Також необхідно внести зміни в ст. 2 КПК України, де додатково передбачити ще одне завдання з виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 року № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

4. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 20.05.2020 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

5. Балац Р. М. Подання слідчого як засіб реалізації запобігання кримінальним правопорушенням під час досудового розслідування. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : тези доп. Всеукр. науково-практ. конф. м. Харків, 21 листоп. 2018 р., МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 228 с.

6. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова від 14 березня 2003 року № 122-XV. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729 (дата звернення: 03.10.2025).

Наталія БРАТІШКО

фахівець групи захисту

інтелектуальної власності

відділу організації наукової діяльності

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Однак, сучасна ситуація диктує складні умови для реалізації державних програм у цій сфері.

Йдеться не лише про процес нормотворчої діяльності, спрямованої на створення ефективних механізмів захисту конституційних прав і свобод громадян України, а й про практичне виконання органами державної влади своїх обов'язків щодо їх захисту. Тож центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству, забезпечує захист прав і свобод людини, протидіє злочинності, підтримує публічну безпеку та громадський порядок, є Національна поліція України. Тому належна організація діяльності цього органу має велике значення, що особливо важливо в сучасних умовах його реформування, у напрямі переходу від суто примусових методів роботи до виконання службових обов'язків.

Сучасний рівень розвитку криміналістики у сфері правоохоронної діяльності є визначальним фактором у боротьбі зі злочинністю, який постійно змінюється та вимагає адаптивності з боку правоохоронних органів. У цьому контексті постає нагальне питання кадрового забезпечення спеціалістів-криміналістів у відділах поліції, яке потребує ґрунтовного системного аналізу та термінового вирішення. Така проблема викликає серйозне занепокоєння, ставить під загрозу ефективність кримінальних розслідувань та впливає на судовий процес, особливо у воєнний час у нашій країні. Адже недостатність спеціалістів-криміналістів у відділах не лише уповільнює процес розслідування, але й може поставити під сумнів достовірність судових вироків та всю систему правосуддя, особливо у випадку засудження невинних осіб.

За останні роки спостерігається динамічне зростання обсягів злочинності та розширення спектру кримінальних порушень, що необхідно враховувати при формуванні кадрового складу. Стратегічне збільшення чисельності спеціалістів-криміналістів стає критичною необхідністю для забезпечення ефективного розслідування і виходу на новий рівень протидії злочинності. Рівень злочинності підвищується разом зі складністю розслідування злочинів. Злочинці використовують більш потужні засоби та

методи для вчинення протиправних дій, а також для приховування їх від правоохоронних органів, що спонукає їх вдосконалювати свої методи протидії розслідуванню. Це пов'язано не лише зі стрімким потоком злочинності сьогодні, а й з розвитком криміналістики та її повільним фактичним відображенням, а також можливістю практичного застосування її розробок [2, с. 154].

Абзацом 1 частини 1 статті 71 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [3].

Відповідно до Закону України від 09.10.2024 року № 4009-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» частину 4 статті 71 КПК України доповнено пунктом 9, що розширює права спеціаліста наступного змісту: «надавати довідки, висновки з питань, що належать до сфери його знань, щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів» [4].

Підвищення професіоналізму правоохоронних органів є актуальним завданням як в Україні, так і за кордоном. Незважаючи на те, що домінуючі підходи до вирішення цих проблем та можливості їх практичної реалізації відрізняються, позиції науковців та практиків сходяться в одному: кадровий потенціал правоохоронних органів є провідним елементом ефективної правоохоронної діяльності. Фахівці також сходяться на думці, що основним методом забезпечення якості та ефективності діяльності правоохоронних органів є сучасна система професійної підготовки, орієнтована на підготовку спеціалістів, здатних виконувати свої функціональні обов'язки.

Комплексна цільова підготовка фахівців-криміналістів для підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування поліції та підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на сьогоднішній день здійснюється в Національній академії внутрішніх справ. На жаль, останніми роками спостерігається поступова тенденція до зменшення кількості годин з професійно-орієнтованих дисциплін, що забезпечують криміналістичну підготовку спеціалістів для органів досудового розслідування та підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення, що потенційно не сприяє якісній практичній професійній підготовці здобувачів вищої освіти, оскільки майбутні спеціалісти не зможуть повноцінно опанувати криміналістику, здобути знання, необхідні для розслідування злочинів, та опанувати алгоритми їх розслідування.

Окрім професійної підготовки, на сьогодні спостерігається недостатня кількість посад спеціалістів-криміналістів. Опитуванням керівників підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення встановлено, що для забезпечення цілодобового чергування спеціалістів-криміналістів у складі слідчо-оперативних груп потрібно збільшити їх кількість приблизно вдвічі. У разі додаткового навантаження у вигляді проведення досліджень з оформленням їх результатів у формі довідок чи висновків, виникне потреба у ще більш значному збільшенні кількості спеціалістів-криміналістів [5, с. 41–42].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, треба зазначити, що на стадії досудового розслідування у кримінальних провадженнях всіх видів використовуються спеціальні знання, однією з форм яких є залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій. На сьогодні залишається невирішеним питання щодо підготовки спеціалістів-криміналістів.

Тому для належної криміналістичної підготовки в контексті практичного спрямування освітнього процесу має бути забезпечений систематичний, реальний і спільний з практичними підрозділами моніторинг своєчасного оновлення навчально-методичного забезпечення та матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, а саме створення криміналістичних навчальних полігонів, спеціалізованих лабораторій та аудиторій, проведення практичних тренувань, імітаційних розслідувань, а також постійне оновлення освітніх програм. Тільки такий підхід забезпечить не лише високий рівень криміналістичної роботи, але й підвищить ефективність діяльності правоохоронних органів у розкритті та запобіганні злочинам.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

2. Шепеленко Д. Бідняк Г. Деякі проблеми кадрового забезпечення відділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. науково-практ. семінару, м. Дніпро, 30 травня 2024 р. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 154–156.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні: Закон України від 09 жовтня 2024 року № 4009-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Бідняк Г. С., Купріянова А. О. Проблемні питання підготовки спеціалістів-криміналістів. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 20 грудня 2024 р. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 40–42.

Анатолій ВОЛОБУЄВ
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Оскільки кримінальні правопорушення вчиняються в соціальному середовищі, то їх сліди залишаються не тільки в матеріальній обстановці, але й у свідомості людей. Вони існують у вигляді суб'єктивних ідеальних образів, пов'язаних з кримінальною подією – це сліди психологічного походження. Використання таких слідів в доказуванні потребує врахування особливостей перебігу психічних процесів та їх впливу на поведінку окремих індивідів, що становить предмет судово-психологічної експертизи.

Останнім часом проведення психологічної експертизи у кримінальному провадженні набуло особливої актуальності у зв'язку з появою на ринку комп'ютерного поліграфа і пропагуванням його можливостей у розпізнаванні неправдивих показань. З огляду на існування жорстких процесуальних приписів щодо збирання та оцінки доказів психологічного походження, проблема застосування поліграфа потребує продовження дискусії у контексті питання: «Поліграф – це технічний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження?» [1]. Видається, що комерційні відносини у сфері підготовки «спеціалістів-поліграфологів» істотно впливають на створення перебільшеного уявлення щодо можливостей цього технічного пристрою.

Судово-психологічна експертиза є однією з форм застосування спеціальних психологічних знань у судочинстві, яка допомагає суду у вирішенні питань, що мають юридичне значення. Завдання цієї експертизи – встановлення особливостей психічної діяльності певної особи, які могли вплинути на її поведінку під час кримінального правопорушення і формування відповідних образів та їх відтворення під час досудового розслідування і судового розгляду. Зазвичай питання психологічного характеру, які мають юридичне значення, повинні бути вирішені під час досудового розслідування, що накладає відповідний обов'язок на сторону обвинувачення. Але і сторона захисту може бути ініціатором проведення судово-психологічної експертизи, коли вона вважає, що таким шляхом можуть бути отримані відомості для захисту прав і законних інтересів підозрюваного.

Об'єктом дослідження судово-психологічної експертизи є психічно здорові особи і здійснюється вона шляхом безпосереднього психологічного обстеження та/або певних матеріалів (документів, аудіо-відеозаписів, особистого листування тощо). Психологічне дослідження може бути й часткою комплексної експертизи, якщо виникли питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних наукових галузей (психолого-психіатрична, медико-психологічна тощо). Це свідчить, що судово-психологічна експертиза має надзвичайно широкий діапазон вирішуваних питань, оскільки будь-який вид людської діяльності супроводжується специфічними психологічними процесами [2].

Варто звернути увагу, що одним із завдань експертів-психологів є встановлення принципової здатності досліджуваної особи з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, та здатності надавати щодо них відповідні свідчення. Для цього психологами використовується низка різноманітних методів [3; 4]. Але до компетенції експертів в жодному разі не може бути віднесена оцінка правдивості чи неправдивості показань досліджуваних осіб, наданих ними під час досудового розслідування – це виключна компетенція органу досудового розслідування, а в кінцевому підсумку суду.

Згідно з чинним законодавством методики проведення судових експертиз підлягають атестації та державній реєстрації Міністерством юстиції України (крім судово-медичних та судово-психіатричних) [5]. Під час проведення судово-психологічних експертиз завжди використовуються методики, які включають комплекс методів, оскільки досліджується досить складний механізм поведінки певної людини, пов'язаної з вчиненням кримінального правопорушення. У кожному конкретному випадку експерт самостійно обирає ту чи іншу методику психологічного дослідження в залежності від тих питань, які поставлені для вирішення судовому експерту. Відповідно до п. 1.4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, методів дослідження) належить до компетенції експерта [6]. У зв'язку з цим потрібно усвідомлювати, що сторона кримінального провадження не має права примушувати експерта вибирати ті чи інші методики дослідження або керуватися певною спеціальною літературою. Інакше це буде грубим порушенням заборони втручатися будь-кому в проведення судової експертизи (ст. 4 Закону України «Про судову експертизу»). Сторони кримінального провадження можуть лише ініціювати допит експерта у суді, де після приведення його до присяги, можуть бути поставлені запитання щодо обраної ним методики експертного дослідження, її обґрунтування та роз'яснення наданого висновку (ч. 7 ст. 101, ч. 3 ст. 356 КПКУ).

На тлі викладеного не завжди є обґрунтованою популяризація психологічної експертизи з використанням поліграфа. Американський психолог Вільям Яконо (William Iacono, 2001), відомий своїми науковими дослідженнями нейрокогнітивного та психічного здоров'я підлітків, відмітив, що не існує характерної фізіологічної реакції, пов'язаної з брехнею [7, с. 77]. Подібної позиції дотримуються й в адвокатському середовищі багатьох країн.

Видається, що під час вирішення питання щодо доцільності проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа варто брати до уваги таке.

1. Виділення окремого різновиду психологічної експертизи за ознакою «використання поліграфа» є некоректним, адже акцент робиться тільки на психофізіологічних методах діагностики тоді, коли експерти-психологи завжди застосовують комплекс методів для дослідження психічних проявів досліджуваних осіб.

2. Постанова слідчого (прокурора) або доручення сторони захисту щодо проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа містить у собі не тільки питання (завдання), але й вимогу (вказівку) засобу їх вирішення, що є порушенням нормативно-правових актів, що регулюють судову експертну діяльність.

3. Використання експертом психологом поліграфа дозволяє лише виявити фізіологічні реакції досліджуваної особи на запитання, пов'язані з певними обставинами. Вони тільки певною мірою можуть вказувати на поінформованість чи непоінформованість особи щодо них.

4. Поліграми фіксують лише фізіологічну активність у досліджуваної особи та зміну її параметрів, як реакцію на питання експерта чи інші подразники. Тобто поліграф реєструє не брехню, а лише збудження, яке з певною мірою вірогідності може свідчити про неправду, що повідомляється (але за фізіологічними реакціями не можна точно встановити причину цього збудження).

5. Важливим є й рівень підготовки експерта, що пов'язується з його профільною освітою та оволодінням методикою використання поліграфічного обладнання (наявність вищої психологічної освіти за рівнем не нижче спеціаліста, атестація судового експерта за спеціальністю «Психологія» і внесення в держаний Реєстр атестованих судових експертів, проходження підготовки з оволодіння поліграфом не менше 400 годин аудиторних занять).

5. Потрібно враховувати, що експерт самостійно вибирає методику експертного дослідження для відповіді на поставлені питання. Тому слідчому (прокурору) потрібно попередньо проконсультуватися з експертом-психологом щодо змісту запитань і можливості їх вирішення шляхом використання поліграфа. При цьому потрібно усвідомлювати, що експерт під час проведення опитування з використанням поліграфа може отримати

тільки орієнтувальну інформацію, яка не є доказом і може бути використана тільки для конструювання версій.

1. Волобуєв А. Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження? *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). С. 55–63. URL: <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/34/75>.
2. Види судово-психологічних експертиз. Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://cmhmda.org.ua/sudovo-ekspertna-diyalnist-instytutu-sudovoyi-psyhiatriyi/sudovo-psyhologichna-ekspertyza/vydy-sudovo-psyhologichnyh-ekspertyz>
3. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження : навч.-метод. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 206 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Turynina_Olena/Metodolohiia_ta_metody_psykholohichnoho_dosli_dzhennia.pdf?
4. Методики психодіагностики. *Простір психологів*. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/metodyky-psyhodiagnostyky/>.
5. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : наказ Кабінету міністрів України від 2 липня 2008 р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
7. Iacono W. G. Forensic «lie detection»: Procedures without scientific basis. *Journal of Forensic Psychology Practice*. 2001. Vol. 1. No. 1. S. 75–86. URL: <https://antipolygraph.org/articles/article-018.shtml>.

Анастасія ВУЙМА

доцентка кафедри криміналістики
та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1,
докторка філософії в галузі права,

Світлана ЗБОЖИНСЬКА

курсант навчальної групи № 2-23-301

*(Харківського національного
університету внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОРТРЕТНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних умовах збройної агресії проти України питання належного документування, розслідування та доказування фактів воєнних злочинів набуває особливого значення. Одним із найважливіших інструментів, що сприяє ідентифікації осіб, причетних до вчинення таких злочинів, є портретна експертиза.

Судово-портретна експертиза є окремим напрямом криміналістичних

досліджень, що призначений для встановлення особи на підставі її зовнішності, зафіксованої на фото- чи відеоматеріалах. Цей вид експертизи ґрунтується на вивченні індивідуальних і відносно постійних рис обличчя та статури людини. Вона посідає важливе місце серед методів, що застосовуються для ідентифікації особи за зовнішніми характеристиками [1, с. 488].

Основною метою портретної експертизи є встановлення тотожності людини шляхом аналізу її зображень, що зберігаються у доступних джерелах. Актуальна портретна експертиза у випадках, коли виникають сумніви щодо відповідності людини зображенню на наданому документі. У воєнних злочинах її результати можуть мати вирішальне значення для встановлення винних у катуваннях, розстрілах, знищенні цивільних об'єктів чи інших порушеннях норм міжнародного гуманітарного права [2]. Особливості призначення портретних експертиз у таких справах обумовлені як складністю вихідних матеріалів, так і специфікою обставин, за яких вони отримані.

Однією з ключових особливостей призначення портретних експертиз під час розслідування воєнних злочинів є специфіка джерел отримання зображень. Найчастіше це відео- та фотоматеріали, зроблені цивільними особами, журналістами, військовими або камерами спостереження, розміщеними в зоні проведення бойових дій. Такі матеріали часто мають низьку якість, спотворення через дим, пошкодження об'єктива чи нестабільне освітлення. Тому експерти змушені використовувати сучасні комп'ютерні технології – 3D-моделювання, цифрове покращення зображень, біометричний аналіз, порівняння анатомічних ознак обличчя. Це дозволяє відновити достовірне зображення особи навіть за умов обмеженого матеріалу, низької якості об'єкта дослідження.

Портретна експертиза у справах про воєнні злочини має важливе процесуальне значення. Відповідно до ст. 242–244 Кримінального процесуального кодексу України, експертиза призначається у випадках, коли для з'ясування обставин потрібні спеціальні знання. Рішення про її призначення на стадії досудового розслідування приймає слідчий (рідше – прокурор).

Особливістю портретних експертиз, проведених щодо воєнних злочинів, є те, що вони можуть бути використані в Міжнародному кримінальному суді. Приклади таких досліджень уже відомі, зокрема, під час розслідування злочинів у таких містах, як Буча, Ізюм, Маріуполь, де портретні експертизи допомогли ідентифікувати російських військовослужбовців, причетних до катувань і розстрілів мирного населення [3-4].

Ще однією характерною рисою є необхідність забезпечення автентичності цифрових доказів. Органи досудового розслідування зобов'язані гарантувати, що фото- та відеоматеріали, на підставі яких проводиться експертиза, отримані законним шляхом, є достовірними (тобто,

насамперед верифіковані) і не були змінені. Це досягається шляхом фіксації метаданих, перевірки цифрових відбитків, використання спеціального програмного забезпечення для перевірки автентичності зображень.

Зауважимо, що методи змінення інформації у фотознімках класифікують на традиційні та цифрові. У фотознімках, виготовлених на основі світлочутливих матеріалів, до складу яких входять галогеніди срібла, найчастіше використовувалися такі способи зміни інформаційного вмісту:

- 1) збільшення контрастності через хімічну обробку зображення або шляхом створення контрастив;
- 2) корекція кольору під час друку за допомогою добору світлофільтрів;
- 3) проявлення деталей у затемнених зонах через варіативну експозицію окремих ділянок кадру під час друку;
- 4) посилення слабких зображень шляхом збільшення оптичної щільності в процесі хімічної обробки;
- 5) зменшення вуалі зображення через спеціальні хімічні дії на емульсію;
- 6) підвищення чіткості методом фур'є-фільтрації – застосуванням спеціальних оптичних фільтрів;
- 7) ретуш негативів і позитивів для усунення механічних пошкоджень або дефектів емульсії (наприклад, бульбашок повітря).

Серед методів навмисної зміни зображень, зафіксованих на фотоплівці, виокремлюють:

- 1) ретушування для приховування або видалення окремих особливостей (наприклад, родимок, шрамів, блиску на обличчі);
- 2) домальовування окремих елементів зовнішності (вуса, брови, борода тощо);
- 3) кольорове тонування (розфарбовування);
- 4) монтаж зображень (оптичний або механічний) з метою створення композицій, яких не існувало в реальності (наприклад, група осіб на фоні визначних місць, декоративні елементи, написи).

У цифрову епоху суть втручання у зображення залишилася подібною, хоча змінилися технічні засоби. Це такі, як зміна контрастності, динамічного діапазону, оптичної щільності й різкості за допомогою математичної обробки; корекція кольору як окремих елементів (наприклад, очей), так і всього зображення через регулювання RGB-параметрів; усунення артефактів відеозображення шляхом об'єднання інформації з парних і непарних кадрів через методи екстраполяції з подальшим синтезом цілісного зображення; цифрове ретушування для приховування чи вилучення деталей; домальовування рис обличчя або об'єктів; цифровий монтаж, що дозволяє створювати нові композиції на базі окремих елементів зображень тощо [5].

Отже, цифрові фотографії можуть піддаватися різноманітним фабрикаціям. Деякі з них дозволяють точно відтворити зображення, зафіксоване під час зйомки, інші – навпаки, призводять до її часткової або

повної підміни.

Тому під час проведення експертного аналізу зображень важливо не лише встановити сам факт внесення змін, а й виявити їхній характер, способи реалізації та наслідки для достовірності візуального матеріалу. Це вимагає чіткого визначення понять і методів, що застосовуються для трансформації фотозображень, а також оцінити їх вплив на відповідність реальному об'єкту чи події.

Отже, портретна експертиза під час розслідування воєнних злочинів є надзвичайно важливим інструментом, який вимагає дотримання правових засад, низки організаційних аспектів, реалізації цілого комплексу заходів, пов'язаних із перевіркою відповідних метаданих тощо. Вона сприяє ідентифікації осіб, доказуванню вини конкретних суб'єктів, ідентифікації загиблих, і в цілому документуванню злочинів проти людяності. Ефективне використання портретних експертиз сприяє вирішенню завдань кримінального провадження та зміцненню довіри до системи правосуддя. Тому подальший розвиток методик збирання цифрових доказів, їх фіксації, удосконалення алгоритмів експертного дослідження, міжнародна співпраця та належна підготовка фахівців у цій галузі є ключовими чинниками успішного розслідування воєнних злочинів, а також інших груп кримінальних правопорушень.

1. Тегза К., Шимоня І. Судово-портретна експертиза в умовах релокації: виклики ідентифікації особи в екстраординарних правових режимах. Закарпатські правові читання. *Релокація в умовах екстраординарних правових режимів* : матеріали XVII Міжнародної науково-практ. конф. (м. Ужгород, 25–26 квітня 2025 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 488–489. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-493-4-132>.

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 08.10.2025).

3. Розстрілювали цивільних у Бучі: ідентифікували сімох військових рф. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/10/rozstrilyuvaly-zyvilnyh-u-buchi-vstanovleno-shhe-simoh-rosiyan-prychetnyh-do-voennyh-zlochyniv/> (дата звернення: 08.10.2025).

4. В Ізюмі збирають докази воєнних злочинів росіян. URL: <https://ua.news.ua/war-vs-rf/v-zyzume-sobyrajut-dokazatelstva-voennyh-prestuplenyj-rossyuan> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Тимко Є. М. Розробка методики досліджень цифрових зображень та засобів їх виготовлення : звіт про науково-дослідну роботу. Київ : Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, 2013. 121 с.

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ОРГАНУ, ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧИХ ТА ДІЗНАВАЧІВ

У сучасних умовах, пов'язаних із запровадженням воєнного стану, становище з криміногенною обстановкою в Україні вимагає принципово нових підходів щодо організації взаємодії суб'єктів (учасників) кримінального провадження, зокрема і під час досудового розслідування.

Така взаємодія слідчого (дознавача) з іншими суб'єктами (учасниками) кримінального провадження – це діяльність з керівною роллю слідчого (дознавача), яка націлена на реалізацію та виконання завдань кримінального судочинства, в свою чергу узгоджена за метою, місцем та часом, змістом, за умови ефективного використання наявних механізмів, а також правових засобів. Така діяльність характеризується такими особливостями: нормативною урегульованістю; узгодженістю дій за метою, місцем, часом, засобами та змістом; спрямованістю діяльності суб'єктів на вирішення конкретних завдань розслідування, які зумовлюються характером слідчої ситуації, що склалася за відповідних умов; специфічністю повноважень та урахуванням методів і засобів, властивих суб'єктам. Під час розкриття та розслідування, а також виявлення кримінальних правопорушень особливо важлива роль дісталася органам досудового слідства та дізнання. Саме вони в повному обсязі забезпечують організацію, взаємодію і проведення в короткі терміни досудове розслідування та здійснюють при цьому ефективну взаємодію з іншими органами, підрозділами й суб'єктами кримінального провадження. Одним з основних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення з тим, щоб кожний, хто його вчинив, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини (ст. 2 КПК України).

Згідно із нормами ст. 40-40¹, 41 КПК України під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий, дознавач уповноважений в межах своєї компетенції повинен надати відповідному оперативному підрозділу доручення на проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) [1]. Зазначене зумовлене необхідністю забезпечення досягнення завдання кримінального провадження, а саме швидке та повне розслідування, а також залучення досвідчених фахівців з оперативних підрозділів, які по перше

мають спеціальну техніку для проведення насамперед НСРД, а також певний досвід в їх реалізації.

Згідно з Великим українським тлумачним словником сучасної української мови доручення визначено як:

- 1) документ, що дає кому-небудь право діяти від імені особи, яка видала цей документ; довіреність;
 - 2) дію за значенням доручати; справу, доручену кому-небудь; завдання.
- Слово «доручати» тлумачиться як покладати на когось виконання чого-небудь [2].

Національним законодавством заборонено доручати слідчим (дознавачем) оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) не конкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання, а також доручень, в якому зазначено інші процесуальні дії, а не СРД.

Зі свого боку, слідчий (дознавач) надає доручення для виконання уповноваженим оперативним підрозділам Національної поліції України під час досудового розслідування злочинів, а дознавач надає доручення уповноваженим оперативним підрозділам поліції під час досудового розслідування кримінальних проступків. Працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати СРД та НСРД в кримінальному провадженні за власною ініціативою, або самотійно звертатися із клопотанням до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого (дознавача) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

За загальним правилом доручення, які даються оперативному підрозділу для виконання, підлягають подальшій реєстрації в канцелярії територіального органу, підрозділу Національної поліції України, а потім підлягають передачі в порядку, передбаченому нормативно-правовим актом про організацію діловодства. У дорученні зазначається найменування кримінального провадження, його реєстраційний номер та дата початку досудового розслідування; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; конкретний перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно виконати; а також інші відомості, необхідні для виконання цих дій.

Норми КПК України не визначають конкретні строки виконання доручення слідчого, дознавача. Окремі питання виконання працівниками оперативних підрозділів доручень слідчого, дознавача врегульовано Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575. В тексті Розділу VI «Виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових)

дій та негласних слідчих (розшукових) дій». передбачено, що «не допускається надання слідчим, дізнавачем оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) неконкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання». Тобто для виконання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, дізнавач може самостійно, виходячи з обставин кримінального провадження, встановити певний строк і вимагати від працівника оперативного підрозділу повідомлення про результати їх виконання [3]. Отже, якщо подальше виконання доручень слідчих (дізнавачів) не можливо здійснити у визначений строк, то треба погодити інший строк зі слідчим чи дізнавачем

Матеріали виконання доручення слідчого (дізнавача) надсилаються до органу досудового розслідування разом із супровідним листом залежно від рівня органу досудового розслідування за підписом керівника структурного підрозділу апарату центрального органу управління поліцією, керівника територіального органу поліції, керівника міжрегіонального територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу, яким виконувалося доручення слідчого (дізнавача). Указані матеріали реєструються в канцелярії відповідного органу, підрозділу поліції.

Контроль за виконанням доручень слідчих (дізнавачів) працівниками оперативних підрозділів територіального органу, підрозділу поліції покладається на керівника територіального органу, підрозділу Національної поліції України, який зобов'язаний:

- 1) визначати конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки з виконання доручень слідчих (дізнавачів) (за винятком доручень, які надаються працівникам оперативного підрозділу, включеним до складу СОГ);
- 2) визначати шляхом видання наказу конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих (дізнавачів) для їх своєчасного виконання;
- 3) щотижня під час оперативних нарад керівництва територіального органу, підрозділу поліції інформувати про стан виконання доручень слідчих (дізнавачів) [3].

Після виконання доручення слідчого (дізнавача) керівник ОДР перевіряє відповідні матеріали і в разі неякісного виконання доручення має право повернути їх для усунення всіх недоліків.

У разі потреби проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави слідчий (дізнавач) за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні відповідно до розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. Під час ухвалення рішення про направлення цього запиту уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони

слідчий (дознавач) інформує про направлення запиту про міжнародну правову допомогу Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України.

У разі потреби проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на території декількох держав або таких, що порушують інтереси цих держав, слідчий відповідно до ст. 571 КПК України направляє запит до Офісу Генерального прокурора, який розглядає та вирішує питання про створення спільної слідчої групи. Про ухвалення рішення щодо створення такої групи слідчий інформує Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Отже, підсумовуючи, треба зазначити, що виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих (дознавачів) про проведення СРД та НСРД здійснюється лише в межах наданих доручень. Доручення слідчого, дознавача є обов'язковими до виконання оперативними підрозділами.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.09.2025).

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2009. С. 345.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

Михайло ДУМЧИКОВ

доцент кафедри кримінально правових дисциплін та судочинства

Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, створила безпрецедентні виклики для системи документування та розслідування воєнних злочинів. Станом на серпень 2025 року Офіс Генерального прокурора України зареєстрував понад

170 тисяч воєнних злочинів, вчинених російськими військовими. Ці масштаби, поєднані з обмеженим доступом до тимчасово окупованих територій і зон активних бойових дій, унеможливають застосування виключно традиційних методів збору доказів та проведення слідчих дій [1].

У цих екстраординарних умовах критично важливого значення набуває розвідка з відкритих джерел OSINT – методика систематичного збору, аналізу та верифікації інформації з публічно доступних джерел, включаючи соціальні мережі, супутникові знімки, відеоматеріали очевидців, публікації медіа та інші цифрові сліди. OSINT дозволяє документувати злочини дистанційно, в режимі реального часу, створюючи об'єктивну доказову базу навіть за відсутності фізичного доступу до місць скоєння злочинів [2].

Водночас використання OSINT-даних у кримінальному провадженні та міжнародних судових процесах піднімає фундаментальні питання щодо їх юридичного статусу, допустимості, достовірності та процесуальної легалізації.

Цифрові докази з відкритих джерел набули критичного значення у розслідуванні міжнародних злочинів протягом останнього десятиріччя. Сирійський конфлікт, що розпочався у 2011 році, став каталізатором для масштабного застосування OSINT-методології, коли традиційні механізми документування виявилися неефективними через обмежений доступ міжнародних організацій до зони конфлікту. Сирійські громадяни почали активно використовувати соціальні мережі для фіксації злочинів режиму Асада, створивши безпрецедентний масив цифрових доказів [3].

Знаковим прикладом успішного застосування OSINT стала справа про збиття пасажирського літака рейсу MH17 17 липня 2014 року над територією України. Незалежна журналістська група Bellingcat, використовуючи методи геолокації, аналізу метаданих і верифікації відкритих джерел, встановила рух російської зенітно-ракетної системи «Бук» з території Росії через зони, контрольовані проросійськими сепаратистами [4].

Як показує практика, ефективність OSINT безпосередньо залежить від розмаїття, точності та верифікованості даних, отриманих із відкритих джерел. Саме ця багаторівнева система збору та перевірки інформації дає змогу створити цілісну картину подій навіть без доступу до закритих матеріалів чи офіційних баз даних. Водночас правова природа таких джерел викликає значний науковий і практичний інтерес, адже вони можуть бути як доказами у міжнародних трибуналах, так і предметом маніпуляцій або дезінформації.

До основних типів OSINT-даних, що використовуються для документування воєнних злочинів, належать фото- та відеоматеріали, розміщені очевидцями, журналістами чи правозахисними організаціями, які фіксують наслідки атак, руйнування інфраструктури або присутність військових підрозділів. Важливе місце займають супутникові знімки «до» і

«після» подій, які дозволяють визначити масштаби руйнувань або ідентифікувати місця масових поховань. Не менш значущими є пости та повідомлення у соціальних мережах, де учасники подій – як жертви, так і самі військові – залишають цифрові сліди своєї діяльності. До цієї категорії також належать відкриті реєстри, карти, геолокаційні бази, журналістські репортажі та публікації у ЗМІ. Кожен із цих видів даних вимагає глибокої технічної та аналітичної перевірки на автентичність, часову відповідність і відсутність ознак фальсифікації, оскільки навіть незначна похибка чи маніпуляція може знівелювати доказову цінність інформації.

Інформація з відкритих джерел набуває сили доказу лише після належної юридичної обробки. В Україні електронні докази офіційно визнані КПК ще з 2012 року, а практика їх використання активно розвивається [5].

OSINT-матеріали спершу збираються оперативниками чи слідчими, після чого **трансформуються у доказ** – з додержанням процедури фіксації та зберігання, щоб їх можна було подати до суду.

Міжнародні стандарти, зокрема *Берклійський протокол цифрових відкритих розслідувань*, рекомендують детально документувати кожен крок роботи з цифровим доказом – від завантаження оригінального файлу до його збереження з хеш-ідентифікатором – аби підтвердити автентичність [6].

Критично важливо зберігати **метадані** (час, дату, місце зйомки, інформацію про пристрій) кожного файлу. На практиці соціальні мережі часто стирають метадані зображень/відео, тому розслідувачі змушені вдаватися до альтернативних методів верифікації. Такі методи включають аналіз тіней та положення сонця для хронології, звірення деталей місцевості на відео з супутниковими знімками для **геолокації** та залучення свідків для підтвердження обставин.

Досвід війни в Україні демонструє, що OSINT перетворився на невід’ємний елемент документування воєнних злочинів. Цифрові відкриті джерела здатні забезпечити докази там, де недоступні традиційні методи – на окупованих територіях, посеред хаосу бойових дій, у випадку масових злочинів проти невизначеного кола жертв. Водночас, щоб ці дані реально слугували правосуддю, необхідно адаптувати юридичні процедури до нових викликів. Міжнародні стандарти, такі як Берклійський протокол, пропонують ґрунт для вироблення правил роботи з цифровими доказами – від збору й архівації до презентації в суді. Українська система правосуддя вже робить кроки у цьому напрямі, залучаючи кращий світовий досвід [5].

Вже зараз можна говорити, що OSINT відіграє ключову роль у формуванні так званої “павутини відповідальності” – широкої мережі із слідчих органів, НУО, журналістів і технічних платформ, які спільно збирають і перевіряють воєнні злочини [7]. Для України це шанс не лише покарати винних, але й встановити історичну правду, створивши цифровий архів війни, який слугуватиме і пам’яттю, і доказом. У підсумку, відкриті джерела при належному використанні стають потужною зброєю *проти*

безкарності: вони дають голос жертвам, висвітлюють зло в реальному часі та не дозволяють приховати злочини за завісою інформаційної ізоляції. Завдання держави та міжнародної спільноти – інтегрувати цей ресурс в офіційні механізми правосуддя, зберігши баланс між інноваціями і фундаментальними принципами справедливого суду.

1. Понад 170 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генерального прокурора окреслив масштаби злочинів РФ на зустрічі з міжнародними партнерами. Вебсайт: Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-170-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-generalnogo-prokurora-okresliv-masstab-zlociniv-rf-na-zustrici-z-miznarodnimi-partnerami>.

2. Лісниченко Д.В. Використання даних з медіа та відкритих джерел (OSINT) у процесі доказування у кримінальних провадженнях. Право та державне управління. 2025. № 1. С. 234-239.

3. Розслідування воєнних злочинів: пів року після повномасштабного вторгнення (discussion paper). URL: <https://justtalk.com.ua/post/rozsliduvannya-voennih-zlochiviv-piv-roku-pislya-povnomashtabnogo-vtorgnennya-discussion-paper>.

4. Bellingcat Says Russia Used ‘Fake Evidence’ To Point Finger At Kyiv In Downing Of MH17. URL: <https://www.rferl.org/a/bellingcat-says-russia-used-fake-evidence-to-point-finger-at-kyiv-downing-of-mh17/27860838.html>.

5. OSINT як доказ у розслідуванні воєнних злочинів: ВС про формування відповідної практики. URL: https://jurliga.ligakon.net/news/239245_osint-yak-dokaz-u-rozsliduvann-vonnikh-zlochiviv-vs-pro-formuvannya-vidpovidnoyi-praktiki#:~:text=OSINT%20,доказ%20у%20розслідуванні%20воєнних%20злочинів.

6. Cox J. *The Race to Archive Social Posts That May Prove Russian War Crimes*. URL: <https://www.wired.com/story/open-source-russia-war-crimes-ukraine/#:~:text=Rabomizo%20and%20others%20working%20on,the%20first%20explosions%20rocked%20Kyiv>.

7. Adnrea Ricci & Kack Crawford. *Puzzling Pieces: OSINT and War Crime Accountability in Ukraine*. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/puzzling-pieces-osint-and-war-crime-accountability-ukraine#:~:text=Additionally%20the%20volatile%20nature%20of,in%20the%20use%20of%20OSINT>.

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

НАУКОВА ПОЛЕМІКА СТОСОВНО ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЛЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Як ми відмічали раніше, будь-яка методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень має певну структуру, важливим елементом якої є криміналістична характеристика. Поняття криміналістичної

характеристики як елемента методики, кількість, зміст і значення структурних елементів цієї наукової категорії залишаються невизначеними та суперечливими. Більше того, на рубежі тисячоліть гостро постало питання щодо доцільності існування криміналістичної характеристики як наукової категорії загалом. Тому слід мати на увазі, що значення криміналістичної характеристики можна розділити на практичне та теоретичне. Для працівників поліції, які безпосередньо займаються розслідуванням, найбільш важливим є практичне застосування того чи іншого засобу, що допоможе у процесі розслідування. Тобто дійсна цінність криміналістичної характеристики того чи іншого виду кримінального правопорушення – це можливість її практичного застосування, можливість вирішити певні питання з огляду на неї та, звичайно, можливість, спираючись на неї, спростити розслідування певної категорії протиправних діянь [1, с. 162].

Досить правильно О. І. Жеребко визначав «...однією з причин неефективної боротьби з окремими видами злочинів ... недостатнє дослідження криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема, по встановленню осіб, що вчинили злочини в умовах неочевидності. Невипадково слідчі одноставно відмічають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому об'ємі інформацію, що необхідна для їх практичної діяльності. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків, як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень. До вказаних досліджень і слід віднести роботи, пов'язані з розробкою теоретичних засад криміналістичної характеристики; формуванням криміналістичних характеристик окремих видів злочинів і їх використання для оптимізації попереднього слідства, підвищення його ефективності» [3, с. 65]. Тобто дослідник наголосив на розробці методичних рекомендацій, в яких було б висвітлено окремі аспекти зазначеної наукової категорії.

Зі свого боку, В. О. Малярова констатувала, що «...ні кримінально-правова, ні кримінологічна, ні інші характеристики злочинів не здатні охопити низку ознак, що мають важливе значення для формування та реалізації криміналістичних методик. До таких ознак належать, зокрема, пов'язані з діями, спрямованими на підготовку до вчинення злочину та приховування його слідів, з механізмом слідоутворення тощо. Вони не входять до числа кримінально-правових чи кримінологічних, оскільки не мають правового значення та необхідних змістовних ознак. Відомості, наведені в цих характеристиках, не є однопорядковими та конкуруючими, хоча досить близькі за суттю. Вони призначаються для вирішення різних завдань, є складовими елементами різних систем, тому можуть вивчатися паралельно та в комплексі» [5, с. 114].

Опрацювання наукових джерел дозволило нам зробити висновок, що наразі недостатньо дослідженою залишається проблематика криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. А вже

аналіз анкетування працівників правоохоронних органів дав змогу вказати, що 95 % респондентів одним із найбільш перспективних напрямів підвищення ефективності розслідування визнають побудову системи сталих кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики.

У свою чергу, Ю. А. Чаплинська зауважувала, що «...використання даної категорії є найбільш важливим на початковому етапі розслідування злочинів, коли здебільшого існує дефіцит вихідної інформації. Адже за допомогою стійких кореляційних зв'язків між її окремими елементами вона дозволяє глибше аналізувати наявні слідчі та оперативні дані, висувати обґрунтовані версії, будувати інформаційні моделі щодо події злочину, ймовірних злочинців та інших невстановлених обставин. Тобто основне значення досліджуваної наукової категорії полягає у практичному застосуванні окремих її положень» [7, с. 195]. А вже Р. Л. Степанюк вказував, що найбільше значення при дослідженні окремих видів кримінальних правопорушень мають окремі кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики певної групи протиправних діянь, а також можливість їх встановлення та використання при вирішенні завдань у процесі досудового розслідування [6, с. 399]. Як бачимо, дослідники поділяють нашу позицію щодо використання сталих кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики для забезпечення максимально швидкого та ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

Крім того, В. В. Куций констатував, що «...як наукова категорія «криміналістична характеристика кримінальних правопорушень» має поняття, дефініцію, структуру, посідає певне місце у системі криміналістики і виконує певні функції. У прикладному аспекті вона має подаватись у вигляді описів, таблиць, схем, графіків, комп'ютерних програм. Обидва ці аспекти взаємопов'язані, збагачують і доповнюють один одного. Криміналістичні характеристики різноманітних видів злочинів дають багатий емпіричний і теоретичний матеріал для розвитку загальних основ криміналістичної методики. А наукова концепція, маючи абстрактний універсальний характер, будучи загальним знанням, є теоретико-методологічною основою для побудови криміналістичних характеристик окремих видів кримінальних правопорушень» [4, с. 89–90].

Також варто зазначити, що визначена наукова категорія є динамічною. Інакше кажучи, вона може змінюватись залежно від конкретних умов дійсності, проте її використання може мати різні напрямки у діяльності працівників правоохоронних органів. Наприклад, за ознаками способу, місця та часу його вчинення може бути висунута версія щодо особи злочинця, і навпаки, при затриманні правопорушника та в разі наявності даних про обставини правопорушення може бути побудована версія про вчинення цієї особою інших, ще не розкритих діянь [2, с. 242].

Підсумовуючи, зазначимо, що криміналістична характеристика має

важливе значення для методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Це пояснюється використанням сталих кореляційних зв'язків між окремими її елементами для забезпечення максимально швидкого та ефективного розслідування протиправних діянь.

1. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 161–167.

2. Єфімов М. М. Наукові диспути щодо побудови криміналістичної характеристики правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 242–247.

3. Жеребко О. І. Значення криміналістичної характеристики в розслідуванні злочинів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування*. 2019. С. 64–66. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/20.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

4. Куций В. В. Поняття та структура криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 84 (ч. 4). С. 87–92.

5. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 111–113.

6. Степанюк Р. Л. Сутність і практичне значення криміналістичної характеристики злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 398–400.

7. Чаплинська Ю. А. До питання сутності та структури криміналістичної характеристики злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3 (100). С. 194–198.

Андрій ЗАХАРКО

доцент кафедри

кримінального процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Відповідно до підп. 4 п. 3 розд. 6 «Права і обов'язки слідчих, гарантії їх процесуальної незалежності» наказу МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» при виконанні своїх службових обов'язків слідчий, зокрема, зобов'язаний забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження [1]. Серед іншого, виконання зазначеного обов'язку слідчими реалізується через роз'яснення права на безоплатну

вторинну правничу допомогу учасникам, котрим зазначене право надається державою, та складання відповідного протоколу. Отже, слідчі повинні знати правові критерії визначення осіб-носіїв додаткових прав та вчасно вживати заходів відповідного роз'яснення.

Аналізуючи зміст Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» в частині визначення суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу, не складно помітити тенденцію постійного розширення переліку правових критеріїв зазначених суб'єктів. Зокрема, у 2011 році на етапі першої редакції зазначеного закону в ч. 1 ст. 14 «Суб'єкти права на безоплатну вторинну правову допомогу» передбачалося 12 пунктів [2]. У 2021 році зазначений перелік становив 14 пунктів [3], наразі становить 30 пунктів [4] і серед законопроектів у Верховній Раді України розглядається Проект Закону про внесення змін до статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо продовження переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу від 3 жовтня 2025 року № 14098 [5].

У зазначеному законопроекті йдеться про розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, через їх доповнення в пункті 2 ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу». А саме чинну редакцію зазначеного пункту: «Діти – на всі види правничих послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону» пропонується замінити такою: «Діти та особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – на всі види правничих послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону» [5].

Аналізуючи сенс зазначеного доповнення, є потреба звернутися до змісту використаної законодавцем словесної конструкції «особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» в ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». В абз. 5 ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» зазначеного Закону визначено: «особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування» [6]. Отже, незважаючи на зрозуміле з першого погляду формулювання з використанням слова «діти» (особи віком до 18 років), йдеться про доповнення нині визначеного переліку осіб особами, віком від 18 до 23 років, які відповідають вище згаданим правовим критеріям.

Слідчим потрібно уважно ставитися до постійного розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, оскільки не роз'яснення вчасно зазначеного права таким особам тягне за собою обмеження їх процесуальних прав і можливостей, а в низці випадків може становити собою порушення права на захист, визнання істотним порушенням прав людини і основоположних свобод (п. 3 ч. 2 ст. 87

Кримінального процесуального кодексу України [7]), визнання недопустимими отриманих доказів тощо.

1. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 червня 2017 р. № 570. Дата оновлення 14.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 2.10.2025).

2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. Дата оновлення 02.06.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/ed20110602#Text> (дата звернення: 2.10.2025).

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. Дата оновлення 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/ed20211121#Text> (дата звернення: 2.10.2025).

4. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року №3460-VI. Дата оновлення 04.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#n78> (дата звернення: 2.10.2025).

5. Про внесення змін до статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» : Проект Закону від 3 жовтня 2025 року № 14098. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57500> (дата звернення: 2.10.2025).

6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. Дата оновлення 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#n152> (дата звернення: 2.10.2025).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення 26.12.2024. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 2.10.2025).

Олена ЗІНЧЕНКО

завідувач сектору дактилоскопічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

РОЛЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У криміналістичній науці одним із перших є вчення про відбитки рук людини, враховуючи історію виникнення та використання під час розкриття та розслідування злочинів. Сьогодні стан криміналістики дає змогу з високою достовірністю встановити людину за слідами її долонь чи пальців. Відбитки рук, знайдені на місці події, є переконливим доказом того, що на місці була певна людина [1, с. 222].

Дактилоскопічна експертиза посідає одне з провідних місць у криміналістиці, оскільки забезпечує отримання об'єктивних доказів, які допомагають встановити істину у кримінальних провадженнях. Її надійність

ґрунтується на унікальності та незмінності папілярних узорів, що формуються ще в утробі матері й залишаються незмінними протягом життя людини.

Водночас питання точності та достовірності результатів досліджень залишаються актуальними, адже на них впливають якість і повнота сліду, технічне обладнання, що використовується, кваліфікація експерта, а також методи аналізу. Сучасна криміналістична практика показує, що навіть висока достовірність дактилоскопії не усуває впливу людського фактора, який може проявитися у вигляді суб'єктивних оцінок чи інтерпретацій. Саме тому дедалі більшої ваги набувають автоматизовані системи, такі як АДІС, які мінімізують ризики помилок, хоча і потребують ретельного налаштування та вдосконалення алгоритмів.

Розвиток технологій значно розширює можливості дактилоскопії. Сьогодні експерти активно використовують цифрові та лазерні методики, спектроскопічні та програмно-аналітичні технології, які дають змогу працювати навіть із частковими, змазаними чи пошкодженими слідами. У наукових колах обґрунтовано прогнозують, що найближчим часом ключову роль у цій сфері відіграватиме штучний інтелект та системи машинного навчання, які дозволять автоматизувати процес аналізу й підвищити швидкість та точність ідентифікації.

Разом із технологічними досягненнями актуалізуються й юридичні та етичні питання використання дактилоскопічних даних. В Україні цей процес регулюється низкою нормативних актів, серед яких Закон України «Про захист персональних даних» [2], Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [3], Кримінальний процесуальний кодекс України [4] та інші. Згідно з ними, відбитки пальців відносять до біометричних персональних даних, що мають збиратися й використовуватися виключно на законних підставах. Проте у суспільстві зберігаються побоювання щодо можливих зловживань, зокрема незаконного доступу до баз даних, витоку інформації або використання відбитків без згоди громадян. Додатковою проблемою є ймовірність помилкової ідентифікації, яка, незважаючи на високий рівень точності методу, все ж існує.

Серйозні труднощі виникають також у випадках дослідження слідів у складних умовах. На їхню якість та збереженість впливають температура, вологість, забруднення, хімічні домішки та структура поверхні. Зокрема, на гладких матеріалах відбитки утримуються краще, однак легко стираються, тоді як пористі поверхні вбирають речовини секрету і ускладнюють аналіз. Для подолання цих проблем експерти застосовують сучасні фізичні, хімічні та оптичні методи, які вимагають високого рівня кваліфікації та відповідного обладнання.

Сучасна криміналістика дедалі активніше інтегрує дактилоскопію з

іншими методами ідентифікації, зокрема з ДНК-аналізом, трасологією та балістикою. Такий комплексний підхід дозволяє досягти більшої точності та об'єктивності, хоча й потребує мультидисциплінарної підготовки експертів. Перспективним є створення єдиних міжнародних стандартів і протоколів дактилоскопічних досліджень, що сприятиме уніфікації практик та полегшить обмін даними між країнами. Не менш важливим напрямом розвитку є посилення захисту інформаційних систем, адже бази біометричних даних стають об'єктом зростаючої уваги кіберзлочинців.

Отже, дактилоскопічна експертиза залишається незамінним інструментом криміналістики, і тому потребує подальшого вдосконалення. Її ефективність залежить від балансу між традиційними методами та інноваціями, від високої кваліфікації експертів і від належного правового регулювання. Майбутнє дактилоскопії визначатиметься інтеграцією новітніх технологій, стандартизацією процедур і забезпеченням надійного захисту персональних даних, що дозволить зберегти її статус одного з найважливіших інструментів сучасної криміналістики.

1. Лазебний А. М. Значення дактилоскопії у криміналістиці на сучасному етапі. *Ірпінський юридичний часопис*. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2022. Вип. 1(8). С. 222–229.

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

3. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 р. № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України, від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Максим КАЛІНІН

доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування
(м. Полтава)

ПОНЯТТЯ ТИПОВОЇ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ МЕТОДИЦІ

Розслідування кримінальних правопорушень є складною розумовою діяльністю слідчого, яка залежить від його особистих якостей, відповідної підготовки, професіоналізму, вміння діяти у багаточисельних ситуаціях, що можуть виникнути під час розслідування. Слідча ситуація являє собою сукупність умов, що можуть виникнути у певний момент розслідування. Такими умовами можуть бути сукупність факторів: об'єктивних – вже відомі на момент розслідування обставини, що охоплюють особистісні джерела

інформації та речові докази і суб'єктивних – умов, що залежать від особистих характеристик слідчого: його професійного рівня, мислення, пам'яті, досвіду, стану здоров'я та психофізіологічних якостей [1, с. 302]. Під час розслідування можуть виникати різні непередбачувані ситуації, що потребують негайного вирішення. Вони відрізняються між собою, їх досить складно передбачити і неможливо завчасно розробити алгоритм дій щодо їх вирішення. Кожна із ситуацій потребує розробки індивідуальних рекомендацій і версій, що властиві конкретному кримінальному правопорушенню.

Для полегшення ухвалення слідчим рішень по конкретній слідчій ситуації в криміналістичній методиці є поняття «типова слідча ситуація». Типові слідчі ситуації базуються на науковому узагальненні вагомих ознак, властивих для окремої групи ситуацій розслідування. Розробка типових слідчих ситуацій по кожному виду кримінального правопорушення має важливе значення під час визначення алгоритмів розслідування кримінальних правопорушень, з'ясування переліку та послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і є складовою частиною та однією з основних категорій криміналістичної методики. Знання слідчим алгоритмів дій у типових слідчих ситуаціях дає йому змогу вирішувати ситуації, що виникають у конкретних умовах. У цьому аспекті слушною є думка С. С. Чернявського, який зазначає, що типова слідча ситуація є інформаційною моделлю з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування у кримінальних провадженнях певної категорії. На її підставі розробляються криміналістичні прийоми, засоби та методи вирішення конкретних слідчих ситуацій [2, с. 405].

Отже, типові слідчі ситуації, з одного боку, входять в структуру окремої методики розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, з іншого – є дієвим практичним засобом розслідування конкретних протиправних діянь. Водночас серед вчених-криміналістів точаться постійні диспути щодо визначення її терміну.

Зокрема, досить правильно М. М. Єфімов наголошує на тому, що «...усі кримінальні правопорушення розслідуються в конкретних умовах часу, місця, навколишнього середовища, взаємозв'язку з іншими процесами об'єктивної дійсності, поведінкою осіб, що виявилися втягнутими у сферу кримінального судочинства, та під впливом інших чинників, які залишаються невідомими для уповноважених осіб. Ця складна система взаємозв'язків утворює ту конкретну обстановку, в якій працює слідчий та інші суб'єкти, що беруть участь у доказуванні розслідуваної події. Така обстановка одержала в криміналістиці загальну назву слідчої ситуації. Інакше кажучи, це існуюча на даний момент реальність, в умовах якої діють працівники правоохоронних органів. Ситуацією в буквальному її значенні є сама реальність, яка виникає на певному етапі провадження» [3, с. 171]. Як

бачимо, автор зауважував, що типова слідча ситуація є самою реальністю, яка характеризує конкретний період розслідування відповідного кримінального правопорушення.

Р. Л. Степанюк зазначає, що досліджувана наукова категорія на основі опрацювання судово-слідчої практики розслідування певної категорії протиправних діянь може бути визначена наступним чином: «...абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що склалися на відповідному етапі розслідування» [4, с. 111]. Інакше кажучи, в наведеному визначенні наявні такі складові, як «абстрагована штучна модель» та «інформація про обставини злочину», що, на нашу думку, є доволі правильним.

Слідча ситуація, на думку Є. С. Хижняка, як і криміналістична характеристика, є одним із визначальних інструментів уповноважених осіб, яка надає можливість максимально збільшити ефективність розслідування кримінальних правопорушень, а володіння ними дозволяє відповідній уповноваженій особі (слідчому, дізнавачу, детективу) визначити коло пріоритетних завдань, а також зменшити вплив або уникнути нецільової витрати часу та сил. Крім того, дослідник вказував, що на основі порівняння типової слідчої ситуації та ситуації, що сталася під час розслідування конкретного протиправного діяння, використовуючи взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики визначеної групи кримінальних правопорушень, уповноважена особа зможе найбільш оптимально спланувати процес розслідування та найефективніше розв'язати завдання встановлення особи, яка вчинила протиправне діяння [5, с. 197]. Тобто науковець, поєднавши криміналістичну характеристику та типові слідчі ситуації, виокремив можливість використання відповідних відомостей для ефективного та швидкого розслідування кримінальних правопорушень.

Зі свого боку, Т. В. Волошанівська вказує на те, що «...типові слідчі ситуації є достатньо динамічним феноменом, який залежить як від виду кримінального правопорушення, яке було вчинено, так і від факультативних ознак його об'єктивної сторони та особи кримінального правопорушника. На сьогодні вченими було сформовано більш-менш єдину структуру універсальних типових слідчих ситуацій, які можуть використовуватись незалежно від наведених вище особливостей. Водночас подія кожного суспільно небезпечного діяння потребує індивідуального підходу, який має використовуватись зокрема і безпосередньо в ході проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій». Крім того, авторка правильно підсумовує, що «...типові слідчі ситуації визначають сутність та зміст алгоритму досудового розслідування кримінальних правопорушень. Слідчі ситуації безпосередньо пов'язані зі слідчими версіями та комплексами слідчих заходів, які можуть бути застосовані в залежності від виду суспільно небезпечного діяння та способу реалізації кримінально протиправного умислу» [6]. Інакше кажучи, дослідниця вводить у термін «типова слідча

ситуація» слідчі версії та комплекси відповідних слідчих заходів через призму конкретного протиправного діяння і способу його вчинення.

Також доволі вдалим вважаємо твердження І. А. Ботнаренко, яка відмічає, що «...слідча ситуація формується, перш за все, під впливом конкретних вихідних даних про вчинений злочин, які наявні в розпорядженні органів досудового розслідування та залежить від багатьох чинників: характеру злочину, місця, часу, способу його вчинення і приховання, джерел первинної інформації, особи злочинця, механізму утворення слідів, їх знищення, поведінки і психології потерпілого і свідків, дій злочинця після здійснення злочину та інших чинників. У кожній слідчій ситуації необхідно забезпечити пошук та збереження доказової інформації, яка стане підґрунтям розслідування кримінального провадження та доведення вини особи, яка вчинила злочин» [7, с. 55]. Тобто дослідниця підсумувала, що основним завданням вказаної категорії є пошук та збереження доказової інформації.

Констатуючи вищезазначене, сформулюємо визначення терміна «типова слідча ситуація» як абстрагованої інформаційної моделі, складовими якої є найбільш важливі ознаки та властивості обставин конкретного кримінального правопорушення, що мають значення для ефективного та швидкого його розслідування завдяки оптимальному підбору та проведенню відповідних процесуальних дій.

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : «Хай-Тек Прес», 2010. 624 с.

3. Єфімов М. М. Типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 171–176.

4. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.

5. Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197–199.

6. Волошанівська Т. В. Типові позитивні слідчі ситуації, які виникають в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених дітьми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 582–585. URL : http://www.lsej.org.ua/1_2024/140.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

7. Ботнаренко І. А. Типові слідчі ситуації при розслідуванні торгівлі людьми. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу (до 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтевського)* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (м. Харків, 08 листопада 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 55–57.

Микола КАРПЕНКО

головний науковий співробітник
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки
і права НАПрН України»,
доктор юридичних наук, доцент

**ВІЙСЬКОВА КРИМІНОЛОГІЯ ПОТРЕБУЄ
СВОГО ВИЗНАННЯ**

Злочинність військовослужбовців з 2014 р., коли в Україні був запроваджений особливий період, набула загрозливих для держави тенденцій, і особливо з початком 24.02.2022 р. широкомасштабної агресії РФ проти України. Кількість облікованих Офісом Генерального прокурора кримінальних правопорушень у військах (силах оборони) з кожним звітним періодом постійно зростає. Це стосується як загальнокримінальних правопорушень, що вчиняються військовослужбовцями, статистична звітність щодо обліку зареєстрованих таких кримінальних правопорушень відсутня, так і військових кримінальних правопорушень.

Підтвердженням зазначеного є відомості про стан військової злочинності як у попередні роки, так і за 8 місяців 2025 р., коли було обліковано 146023 військових кримінальних правопорушень, по яких лише 7054 особам вручено повідомлення про підозру щодо їх вчинення [1].

Тому питання військової злочинності з початку незалежності України досліджувались науковцями, серед яких варто виділити здобутки О. О. Авдєєва, О. М. Артеменка, В. В. Бондарєва, О. С. Горащ, О. М. Джужі, О. В. Дуйловського, Н. А. Дмитренко, А. О. Кавунської, Д. В. Казначєєвої, М. Г. Колодяжного, І. В. Колосова, О. М. Кропивницького, А. С. Лукаша, Є. Б. Пузирєвського, Р. А. Сербина, В. В. Сокурєнка, М. С. Туркота, С. А. Шалгунової та ін. науковців, що є свідченням становлення та розвитку військової кримінології як складової частини кримінологічної науки.

Наукові здобутки зазначених вчених стосувались переважно окремих питань, що в сукупності дає змогу стверджувати про потребу військової кримінології як науки, навчальної дисципліни для військової сфери і застосування її знань у практичній діяльності командирів/начальників усіх рівнів у роботі з підлеглими по запобіганню і протидії військовій злочинності.

Нині кримінологічна наука, складовою частиною якої має бути військова кримінологія, повинна продовжити активну роботу щодо вирішення важливих завдань запобіганню і протидії військовій злочинності.

Зокрема, одним із головних завдань має бути розробка ефективних шляхів, заходів і способів запобіганню військовій злочинності, окремих груп і

видів кримінально караних діянь по військових формуваннях, видах Збройних Сил, родах військ (сил оборони), з'єднаннях, гарнізонах, військових частинах і підрозділах; за категоріями військовослужбовців (офіцерський, сержантський, старшинський, рядовий склад), а також в залежності від умов і сфер військової служби, конкретної діяльності військовослужбовців.

В умовах військових відносин вирішення головних завдань військової кримінології тісно пов'язано з підвищенням боєготовності і боєздатності Сил оборони України, зміцнення військової дисципліни і правопорядку у військових частинах і підрозділах. Об'єктивні умови вирішення головних завдань постійно змінюються. Особливо це відобразилось у період відсічі збройної агресії РФ проти України. Отже, практична реалізація завдань військової кримінології можлива лише при безперервному отриманні надійної інформації про наявні тенденції злочинності у військах (силах оборони), щодо конкретного складу причин військової злочинності, соціальну характеристику правопорушників і т.п. Ось чому серед завдань військової кримінології необхідно виокремити завдання прикладного характеру, які визначають розробку науково обґрунтованих і ефективних заходів щодо запобігання злочинності. Ці прикладні завдання численні, їх доцільно згрупувати відповідно до складових частин предмета кримінології та інших практично важливих напрямків.

Перша група таких завдань має бути пов'язана з необхідністю постійного вивчення стану, структури і динаміки злочинності у сфері військових відносин шляхом:

а) порівняльного аналізу кримінально протиправних проявів загалом у державі та у Силах оборони України; видах збройних сил, родах військ (сил оборони), об'єднаннях, гарнізонах;

б) порівняльного аналізу кримінально протиправних проявів у Силах оборони України, видах Збройних Сил, родах військ (сил оборони), об'єднаннях, гарнізонах, військових частинах;

в) вивчення тенденцій в динаміці окремих видів загальнокримінальних і військових кримінальних правопорушень;

г) вивчення кримінально караних діянь, які вчиняються в особливих умовах несення військової служби (у бойовій обстановці, у воєнний час, на бойовому чергуванні, в інших ускладнених ситуаціях несення військової служби);

д) вивчення злочинних діянь серед окремих категорій військовослужбовців: офіцерського, сержантського, старшинського, рядового складу, серед працівників;

е) вивчення латентної (прихованої) злочинності в окремих військових частинах.

Друга група завдань стосується вивчення причин злочинності, причин конкретних кримінальних правопорушень і особистості правопорушників у

плані:

а) подальшого уточнення загального стану причин злочинності у військах (силах оборони);

б) виявлення зв'язків кримінально протиправних проявів з неналежними умовами виховання військовослужбовців, їх життя, діяльності, побуту і дозвілля;

в) вивчення соціально-психологічних, соціально-демографічних і психофізіологічних особливостей особистості порушників із різних категорій військовослужбовців;

г) аналізу мотивації в конкретних видах протиправної поведінки військовослужбовців і в різних ситуаціях військової служби;

д) вивчення причин окремих груп кримінальних правопорушень;

е) комплексного вивчення причин злочинності в окремих військових частинах, гарнізонах, з'єднаннях, родах військ (сил оборони), видах Збройних Сил, в інших утворених відповідно до вимог законів військових формуваннях.

Третя група завдань передбачає розвиток методів вивчення військової злочинності, її причин і особистості правопорушників. До неї входитимуть:

а) удосконалення статистичних методів вивчення злочинності, насамперед, правоохоронними органами;

б) розробка автоматизованої системи інформації в правоохоронних органах, що дозволяє більш оперативно накопичувати і обробляти кримінологічну інформацію;

в) вивчення можливості використання більш точних математичних методів аналізу кримінологічної інформації;

г) розробка і впровадження нових методів для вивчення причин злочинності і особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у конкретних кримінальних провадженнях і для проведення кримінологічних досліджень у військових частинах, з'єднаннях тощо;

д) розробка методів кримінологічного прогнозування і планування попереджувальної роботи у військах (силах оборони).

Крім того, військова кримінологія має стати важливим чинником запобігання і протидії військовій злочинності як розділ кримінології, що має особливі ознаки, які конкретизують поняття військової кримінології, її предмета, завдань, функцій, системи, методології і методики досліджень, розгляду причин і умов злочинності серед військовослужбовців, їх кримінологічну характеристику, теорію запобігання військової злочинності, причини та умови вчинення військовослужбовцями загальнокримінальних і військових кримінальних правопорушень.

Питання щодо формування та розвитку в кримінології окремого напрямку – військової кримінології має не лише наукове, але й більшою мірою практичне значення. Кримінологічні аспекти запобігання і протидії військовій злочинності в Збройних Силах України та в інших, утворених

відповідно до законів України, військових формуваннях є необхідними для офіцерського, сержантського, старшинського складу в їхній діяльності щодо профілактики кримінальних правопорушень серед військовослужбовців. Військова кримінологія має стати предметом підготовки слухачів у військових навчальних закладах, під час перепідготовки і підвищення кваліфікації. Особливе значення військово-кримінологічні знання мають для тих, хто опановує професію військового юриста, психолога, здійснює відповідну діяльність у правоохоронних органах.

Становлення військової кримінології як галузі знань посприяє активізації наукових досліджень щодо кримінологічних аспектів військової злочинності, дасть нову змогу командирам/начальникам у сфері запобігання і протидії військовій злочинності, що, на нашу думку, посприяє зменшенню її рівня і динаміки в Силах оборони України.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2025р., форма № 1 (місячна) : затв. наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativ-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 06.10.2025).

2. Карпенко М. І. Військова кримінологія: кримінологічні аспекти запобігання і протидії військовій злочинності : науково-практ. посіб. Київ : Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», 2025. 265 с.

Світлана КНИЖЕНКО

доцент кафедри криміналістики
та судової експертології,
кандидат юридичних наук, доцент,

Олексій ТАРАН

курсант I курсу ННІ 2-25-105

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДБИРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ПРИМУСОВО

Одним із пріоритетних завдань сучасного кримінального судочинства є забезпечення належного доказування із застосуванням науково обґрунтованих методів. Відбір біологічних зразків посідає особливе місце у структурі доказування, адже в подальшому дозволяє встановити особу, підтвердити чи спростувати її причетність до кримінального правопорушення.

Чинний кримінальний процесуальний кодекс дозволяє здійснити відбирання біологічних зразків примусово (ч. 2 статті 245 КПК України) [1].

У криміналістичній літературі до біологічних зразків відносять:

- тканини тіла людини (волосся, нігті, клапті шкіри);
- виділення як продукти життєдіяльності людини (кров, сеча, піт, сперма, слина, потожирова речовина);
- відбитки рельєфу шкіри тіла людини (пальців рук, долонь, губ, чола, вух, стоп) [2, с. 191].

Найчастіше способами відбирання біологічних зразків є:

- взяття букального епітелію (зсередины щоки);
- взяття зразків крові. Виконується кваліфікованим медичним працівником у стерильних умовах;
- вилучення волосся з коренями. Його зрізають або висмикують з корінням, щоб отримати ДНК з волоссяних фолікулів;
- відбір зразків нігтів, шкірних покривів, мікрочастинок;
- медичні маніпуляції з метою вилучення речовин/рідин.

Дії з примусового відбирання біологічних зразків пов'язані з втручанням у приватну сферу людини й вимагають чіткої правової регламентації та дотримання процесуальних гарантій.

У криміналістичній літературі неодноразово вказувалося на необхідність удосконалення норм кримінального процесуального законодавства, які регулюють питання одержання біологічних зразків особи. Відмічають, що відбирання біологічних зразків за правилами освідування особи не витримує критики, оскільки мета освідування є зовсім іншою й полягає в огляді людини на предмет наявності на ній слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет (ч. 1 ст. 241 КПК України). Зі свого боку, взяття біологічних зразків фактично полягає у вилученні [3, с. 96].

Зазначимо, що біологічні зразки в особи можуть бути отримані поза її згодою лише тоді, коли метою відбирання таких зразків не є отримання доказів обвинувачення особи, яка надає такі зразки. Про це наголошувалося у рішеннях Європейського суду з прав людини, Верховного суду в Україні [4-5].

На нашу думку, під час ухвалення рішення щодо застосування примусу в процесі відбирання біологічних зразків повинні бути розроблені критерії, дотримання яких буде гарантувати законність такої процедури. Ми погоджуємося з тими дослідниками, які вважають, що до таких критеріїв, треба віднести:

- значення обставин, встановлених за допомогою експертного дослідження, для забезпечення виконання завдань кримінального провадження;
- відсутність можливості довести чи спростувати факт, що має значення у справі, за допомогою інших наявних у справі доказів;
- вид біологічних зразків;
- наявність ризику для життя і здоров'я особи, в якій відбирають зразки, його ступінь;
- принизливість процедури з погляду наявних у суспільстві моральних

принципів;

– процесуальний статус учасника провадження, в якого необхідно отримати зразки;

– мотиви та підстави відмови надати зразки добровільно;

– вжиття всіх заходів для того, щоби переконати особу надати зразки добровільно [6, с. 276].

Наголосимо на тому, що примусове вилучення таких видів біологічних зразків як речовини чи рідини допускається лише за медичними показаннями та ухвалою суду. Варто пам'ятати, що ЄСПЛ (справа Jalloh v. Germany) вказав на те, що застосування блювотних засобів без медичної необхідності порушує ст. 3 ЄКПЛ [4].

Ще одним важливим питанням примусового вилучення біологічних зразків є міра допустимого фізичного впливу (наприклад, утримання рук чи голови під час букального мазка). КПК України прямо не регламентує допустимі межі застосування фізичного впливу під час цієї процедури. Це створює правову невизначеність і ризики порушення прав особи, оскільки у слідчій практиці можуть виникати різні трактування – від легкого утримання рук до фактичного застосування сили, подібного до затримання.

Застосування фізичного впливу при примусовому відборі біозразків повинно бути лише у мінімально необхідному обсязі. Будь-яке перевищення допустимих меж ставить під загрозу не лише допустимість доказів, а й може кваліфікуватися як порушення прав людини.

На наш погляд, питання щодо відбирання біологічних зразків примусово повинно вирішуватися комплексно. Необхідно вдосконалювати не лише правові норми застосування примусу, але й розробляти альтернативні науково-технічні засоби примусового відбирання біологічних зразків. Наприклад, сьогодні замість зразків крові для отримання ДНК можна взяти букальний епітелій. Альтернативні методи примусового відбирання біологічних зразків дозволяють здійснювати збір клітин без прямого контакту; скорочують час контакту; стабілізують доступ; підвищують вихід клітин за один дотик (просунуті тампони, мікроголки).

Під час відбирання біологічних зразків вважаємо за необхідне дотримуватися таких правил:

– письмова фіксація добровільної згоди на відбирання біологічних зразків;

– забезпечення доступу до адвоката;

– участь понятих та лікаря за необхідності;

– фіксація всієї процедури у протоколі, з указанням дати, часу, місця проведення; даних осіб, присутніх при відборі; підстав (ухвала суду або згода); виду і способу відбирання зразків; стану особи; її поведінку; зауваження; технічні засоби фіксації. Бажано проводити додаткову відеофіксацію такої процесуальної дії.

Отже, питання щодо розроблення стандартів примусового вилучення

біологічних зразків потребує комплексного підходу, спрямованого на дотримання прав і свобод людини з врахуванням сучасних досягнень науково-технічної діяльності.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

2. Щербаківський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи: поняття, умови, тактика відбирання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (105). С. 189–203.

3. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрямки розвитку. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 93–99.

4. Справа «Яллог проти Німеччини» (Jalloh v. Germany) : Рішення Європейського суду з прав людини від 11 лип. 2006 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:\[%22%D1%8F%D0%BB%D0%BB%D0%BE%D1%85%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:[%22%D1%8F%D0%BB%D0%BB%D0%BE%D1%85%22]%7D) (дата звернення: 10.10.2025).

5. Постанова Верховного Суду від 10 лют. 2022 р. у справі № 163/2245/17, провадження № 51-3890км20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103283297> (дата звернення: 11.10.2025).

6. Держук Б. М., Коропецька С. О. Застосування примусу під час відбирання біологічних зразків у особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 274–276. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/68>.

Ігор КОПОТУН

старший науковий співробітник
Навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор, Заслужений юрист України

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

У двадцять першому столітті світ стикається з новими викликами: збройні конфлікти, терористичні акти, порушення прав людини, агресія держав. У цьому контексті кримінальне право є не лише як інструмент покарання, а як механізм захисту фундаментальних цінностей людства [1 с. 11].

Міжнародне кримінальне право охоплює найтяжчі злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. Його мета притягнути до відповідальності осіб, які порушують норми, що лежать в

основі мирного співіснування.

Створення Міжнародного кримінального суду стало історичним кроком у боротьбі з безкарністю.

Принцип комплементарності дозволяє національним юрисдикціям діяти паралельно з міжнародними інституціями, забезпечуючи ефективність правосуддя. Україна є прикладом держави, яка активно імплементує норми міжнародного кримінального права у своє законодавство [2 с. 20].

Зокрема, статті 438–443 Кримінального кодексу України передбачають відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, геноцид, агресію.

Національні суди, прокуратура, правоохоронні органи відіграють вирішальну роль у документуванні злочинів, зборі доказів та притягненні винних до відповідальності. Особливо це актуально в умовах збройної агресії РФ проти України.

Кримінальне право не лише карає, воно відновлює справедливість, захищає жертв, запобігає повторенню злочинів. Воно формує культуру відповідальності, де жоден злочин не залишається безкарним.

У цьому контексті важливо забезпечити ефективну міжнародну співпрацю, обмін інформацією, створення спільних слідчих груп, а також використання цифрових технологій для збору доказів.

Незважаючи на прогрес, міжнародне кримінальне право стикається з низкою викликів: політичні бар'єри, обмежена юрисдикція, недостатнє фінансування.

Але саме ці труднощі стимулюють пошук нових рішень, зміцнення правових механізмів та розвиток глобальної правової культури [3 с. 12].

Кримінальне право — це не лише норми, це моральна позиція людства. Його роль у забезпеченні миру та міжнародного порядку є визначальною. І сьогодні, як ніколи раніше, ми повинні об'єднати зусилля, щоб зробити правосуддя доступним, ефективним і справедливим.

1. Верховний Суд України. Міжнародне кримінальне право: виклики та перспективи : матеріали конф. Київ, 2024. URL: supreme.court.gov.ua.

2. Міжнародне кримінальне право в умовах війни : матеріали науково-практ. конф. / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2023. URL: dduvs.edu.ua.

3. Кримінально-правова охорона міжнародного порядку. *Час права*. 2023. № 2. URL: chasprava.com.ua.

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права,

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Збройна агресія РФ проти України вкотре продемонструвала, що руйнування природного середовища в умовах війни є не лише екологічною, а й кримінально-правовою проблемою. Масштаби екологічної шкоди – забруднення вод, ґрунтів, повітря, знищення лісів, руйнування промислових об'єктів – свідчать про необхідність переосмислення підходів до притягнення до відповідальності за злочини проти довкілля в умовах збройного конфлікту. У цих умовах особливого значення набуває міжнародне законодавство, яке поступово формувало правові механізми захисту довкілля під час війни. Його еволюція безпосередньо вплинула на становлення кримінально-правових норм у національних правових системах, зокрема в Україні, де питання екологічної безпеки набуває нового змісту в умовах воєнного стану.

Перші спроби нормативного закріплення відповідальності за знищення природного середовища під час війни з'явилися у Гаазькій конвенції 1907 року про закони та звичаї сухопутної війни. Її положення передбачали заборону руйнування майна, не виправданого воєнною необхідністю, що стало правовим фундаментом для подальшого розвитку концепції злочинів проти довкілля.

Після Другої світової війни увага міжнародної спільноти була зосереджена на гуманітарних наслідках воєн, однак питання екологічної шкоди почало розглядатися як складова воєнних злочинів. У Женевських конвенціях 1949 року та Додатковому протоколі I 1977 року зафіксовано заборону ведення бойових дій, що можуть спричинити широкомасштабну, довготривалу або серйозну шкоду довкіллю. Цей підхід визначив довкілля як самостійний об'єкт міжнародного правового захисту.

У 1976 році ухвалено Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (ENMOD), що заборонила маніпулювання кліматичними чи природними процесами з воєнною метою. Цей документ став першим міжнародним актом, який визнав довкілля об'єктом правового захисту в умовах війни.

Наступним кроком став Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, який закріпив кримінальну відповідальність за умисні дії, що спричиняють масштабну, довготривалу або серйозну шкоду довкіллю під час війни (ст. 8, п. 2(b)(iv)). Відтоді питання екологічної шкоди перестало бути лише моральним або політичним, набувши статусу злочину міжнародного характеру.

Останнім етапом розвитку міжнародних стандартів стали Проекти принципів Комісії міжнародного права ООН 2019 року, спрямовані на захист довкілля у зв'язку зі збройними конфліктами. У них закріплено сучасні підходи до запобігання, мінімізації та відновлення екологічних збитків, а також відповідальності за порушення цих зобов'язань.

Українське кримінальне законодавство розвивалося у руслі міжнародних тенденцій. Стаття 441 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за екоцид – масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також інші дії, здатні спричинити екологічну катастрофу. Ця норма фактично імплементує положення міжнародного права про злочини проти миру та безпеки людства. Поряд із цим у КК України передбачено низку складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням екологічної безпеки (ст. 236–238), що можуть мати місце під час воєнних дій. Проте чинна редакція Кодексу не враховує специфіки кримінальних правопорушень, скоєних у контексті збройної агресії. Це створює проблеми кваліфікації, зокрема щодо доведення умислу, причинно-наслідкового зв'язку між бойовими діями та шкодою довкіллю, а також визначення суб'єкта кримінального правопорушення.

З огляду на це вбачається необхідним гармонізувати українське кримінальне законодавство з міжнародними стандартами, зокрема шляхом уточнення поняття «екоцид» та визначення критеріїв екологічної катастрофи, спричиненої воєнними діями [1, с. 33]. Такий підхід відповідає загальній тенденції посилення кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля, закріпленій у сучасних міжнародних ініціативах.

Сучасний етап розвитку міжнародного права характеризується зростанням ролі кримінальної відповідальності як універсального засобу реагування на екологічні злочини у війнах. Протягом 2024–2025 років у науковому середовищі активно обговорюється питання вдосконалення міжнародно-правової кваліфікації злочинів проти довкілля та включення екоциду до переліку злочинів, підсудних Міжнародному кримінальному суду [2, с. 27].

В умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України охорона довкілля набула безпрецедентного значення. Як слушно зазначається у вітчизняних наукових дослідженнях, у період воєнного стану особливого значення набуває забезпечення захисту об'єктів, що мають суспільну цінність, у тому числі тих, які мають екологічну та природоохоронну функцію [3, с. 73]. Це твердження цілком узгоджується з

тенденцією міжнародного права розглядати навколишнє середовище як об'єкт підвищеного правового захисту під час воєнних дій. Для України це питання має не лише теоретичне, а й практичне значення.

У контексті війни РФ проти України міжнародна практика кваліфікації таких дій може стати підґрунтям для майбутнього притягнення агресора до відповідальності. Водночас національне кримінальне право має передбачати ефективні механізми реалізації цих положень у внутрішній юрисдикції, включно з можливістю притягнення іноземних осіб за злочини проти довкілля, вчинені на території України.

Розвиток міжнародного законодавства у сфері захисту довкілля демонструє чітку тенденцію до криміналізації екологічних порушень, пов'язаних із збройними конфліктами. Від Гаазьких конвенцій початку ХХ століття до сучасних документів ООН сформовано систему, у якій шкода природному середовищу розглядається як загроза миру та безпеці людства.

Для України імплементація міжнародних стандартів у кримінальне законодавство є не лише правовим обов'язком, а й передумовою захисту національних інтересів у воєнний час. Удосконалення складів злочинів проти довкілля, уточнення поняття екоциду та встановлення механізмів міжнародного співробітництва у цій сфері мають стати стратегічним напрямом розвитку кримінальної політики держави.

1. Дідківська І. І. Кримінально-правовий захист довкілля у контексті міжнародних стандартів. *Юридичний науковий журнал*. 2022. № 3. С. 30–38.

2. Грушко М. В. Міжнародно-правова відповідальність за екологічні злочини в умовах збройних конфліктів. *Актуальні проблеми права*. 2023. № 19(2). С. 25–33.

3. Бурлака В. В., Дрок О. Ю. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти культурної спадщини України в умовах воєнного стану : метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2024. 112 с.

Іван КРИЦАК

т.в.о. помічника начальника
ГУНП в Харківській області,
кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Розвиток державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації шляхом оптимізації стимулювання правослухняної поведінки засуджених є об'єктивно необхідним, раціональним та фінансово-економічно виправданим, відповідним сучасним прогресивним політико-правовим тенденціям, високим стандартам Ради Європи та кращим

практикам європейських країн, особливо актуальним і перспективним у сучасну епоху гуманізму, напрямом забезпечення як прав і свобод кожної людини і громадянина, гідного існування та вільного розвитку особистості, так і різноманітних групових та сукупного суспільного інтересів, панування права в Україні та духовного розвитку загалом, що потребує наукового розроблення, подальшої правової інституціоналізації та ефективної реалізації у практичній діяльності персоналу органів і установ виконання покарань та пробації, інших соціальних інституцій [1, с. 136].

С. В. Романцова [2] аналізує правові гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян у пенітенціарних установах України. У фокусі дослідження – механізми реалізації цих гарантій у контексті кримінально-виконавчого законодавства, а також міжнародних і національних стандартів. Серед основних проблем та викликів є: невідповідність законодавства міжнародним стандартам; вплив матеріально-побутових і соціально-економічних умов на реалізацію прав засуджених; обмежені ресурси для реформування пенітенціарної системи. Звідси, важливим є: посилення захисту прав засуджених через удосконалення законодавства; розширення участі громадських організацій у реабілітаційній роботі; забезпечення матеріальних умов для реалізації основних прав. Отож, реформування пенітенціарної системи має базуватися на поєднанні національних і міжнародних стандартів захисту прав людини. Важливо забезпечити баланс між інтересами особи, суспільства та держави, створити умови для ефективного виконання покарань і реабілітації засуджених.

Я. О. Ліховіцький аналізує принцип гуманізму як одну з ключових засад кримінально-виконавчого права, закріплену на законодавчому рівні в Україні (ст. 5 КВК України). Підкреслюється важливість цього принципу для виконання покарань, акцентуючи на його морально-етичній основі, що включає повагу до гідності людини, запобігання фізичним і моральним стражданням засуджених, а також сприяння їх виправленню та соціалізації. Наголошується, що гуманізація не є тотожною до всюдозволеності, а має сприяти справедливому і гуманному виконанню покарань, що відповідає ступеню суспільної небезпеки кримінального правопорушення. Автор пропонує удосконалити законодавство через більш детальне розкриття змісту принципу гуманізму, забезпечення прав засуджених та їхню реінтеграцію в суспільство [3].

Щорічно в установах виконання покарань вчиняється близько 400 кримінальних правопорушень, як засудженими, які відбувають встановлене судом кримінальне покарання, так і іншими особами, в тому числі й персоналом (Інформаційний бюлетень про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2014), (Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2019–2022

рр. (за даними Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань), 2022). Зазначене явище вирізняється підвищеною суспільною небезпекою, адже нівелює мету покарання, формує усвідомлення у правопорушників про неспроможність правоохоронних органів запобігти вчиненню нових злочинів навіть при безпосередньому виконанні покарання, і до того ж сприяє формуванню у злочинців антисуспільних установок. Для забезпечення ефективної індивідуальної кримінологічної профілактики постає необхідність виявлення у злочинців окремих притаманних їм рис та характеристик, які їх вирізняють та, водночас, об'єднують у групи за спільними ознаками. Це надасть можливість застосувати заходи впливу, що будуть актуальними та дієвими саме для визначеного типу кримінальних правопорушників [4, с. 70].

Е. Л. Міден аналізує становлення та розвиток правового регулювання запобігання мобінгу в системі Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). Автор надає ґрунтовну історичну та правову оцінку явищу, робить акцент на важливості інтеграції міжнародних стандартів у вітчизняну правову практику, потребі підвищення ефективності заходів щодо запобігання мобінгу в ДКВС, а також забезпечення належних умов праці для співробітників, що є особливо корисним для розробки практичних рекомендацій у сфері правового регулювання трудових відносин у кримінально-виконавчій системі [5]. Наголошується, що третій етап правового регулювання мобінгу в Україні і, зокрема, у системі ДКВС розпочався від 16 листопада 2022 р., коли було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)». Відповідно до тексту Закону Кодекс законів про працю України у ст. 2-2 було доповнено нормами, що зобов'язують роботодавця вживати заходів щодо запобігання мобінгу, гарантування безпеки та захисту здоров'я працівників, проведення профілактичних заходів і навчання з цього питання. Закон передбачає можливість розірвання трудового договору з керівником підприємства, якщо суд встановить факт мобінгу, незалежно від форми його вияву. Працівникам гарантується компенсація витрат на лікування та моральна компенсація у разі ушкодження здоров'я або моральних страждань через мобінг, а також вихідна допомога в разі звільнення через цю причину. Заходи щодо запобігання та припинення мобінгу, а також відновлення прав потерпілих, мають бути вміщені до колективних угод із соціально-економічних питань [6, с. 141–142]. Також було визначено форми психологічного та економічного тиску, які можуть бути визначені як мобінг, а саме: – створення атмосфери, яка є напруженою, ворожою та образливою для працівника, що містить у собі погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження, а також поведінку, що має загрозливий, залякувальний або принизливий характер, та інші способи, які можуть вивести працівника із психологічної рівноваги; – негативне виділення працівника з колективу або його ізоляція без належних підстав,

зокрема відсутність запрошення на зустрічі та наради, де працівник має брати участь відповідно до місцевих нормативних та організаційно-розпорядчих актів, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце або перенесення його на місце, не призначене для такої роботи; – нерівність у можливостях для навчання та кар'єрного зростання; – нерівність в оплаті праці за роботу однакової цінності, яку виконують працівники з однаковою кваліфікацією; – позбавлення працівника без належних підстав частини виплат, таких як премії, бонуси та інші заохочення; – необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження та завдань між працівниками однакової кваліфікації та продуктивності праці, які виконують однакову роботу [7]. У зв'язку з сучасними викликами, пов'язаними з війною проти агресії Російської Федерації, українська держава активно працює над удосконаленням механізму регулювання праці, надаючи особливе значення безпеці та здоров'ю працівників і роботодавців [8], зокрема, у структурі ДКВС.

Ю. С. Дмитрієнко [9] порушує важливу проблему у сфері виконання покарань України, а саме вчинення кримінальних правопорушень як засудженими, так і персоналом установ виконання покарань, де однією з причин є недостатнє використання кримінологічної інформації, як попереджувальної діяльності. Під кримінологічною інформацією розуміються насамперед дані про злочинність, механізми вчинення злочинів, особу злочинця, жертви, детермінацію злочинності та запобіжні заходи. Звідси слід доповнити Закон України «Про інформацію» новим поняттям «кримінологічна інформація», а також уточнити положення Кримінально-виконавчого кодексу України щодо використання кримінологічної інформації з чітким розмежуванням кримінологічної інформації від інших видів даних. Отож, ефективне використання кримінологічної інформації вимагає системних змін на законодавчому, практичному та науковому рівнях. Це сприятиме підвищенню ефективності правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань.

О. М. Любарський [1] підкреслює важливість адаптації української пенітенціарної системи до міжнародних стандартів, акцентуючи на стимулюванні правослужняної поведінки як основі реформування пенітенціарної системи України. Враховуючи сучасні реалії злочинності, міжнародні стандарти Ради Європи та практики країн ЄС важливою є не що інше, як реабілітація засуджених для зменшення рецидиву, Це, насамперед: створення умов для відновлення здатності засуджених до правослужняного життя; усунення багатьох проблем пенітенціарної системи України, таких як перевантаженість в'язниць, високий рівень рецидиву, недостатність ефективних засобів виправлення та ре соціалізації; впровадження в Україні кращих практик успішних моделей пенітенціарної політики таких країн Європи, як Фінляндія, Німеччина, Норвегія з метою зниження злочинності; важливість економічної доцільності стимулювання правомірної поведінки,

враховуючи витрати на рецидивістів, утримання ув'язнених та компенсації, що часто призначаються Європейським судом з прав людини. Звідси, важлива необхідність розроблення ефективних заходів для стимулювання правослухняної поведінки, вдосконалення нормативно-правової бази та реалізації гуманних підходів у пенітенціарній політиці.

Стаття 3. В. Зараднюк присвячена дослідженню мотивації індивідуальної злочинної поведінки працівників кримінально-виконавчої служби України. У ній розглянуто поняття механізму злочинної поведінки та його склад, включаючи структурні (особистість злочинця, обставини зовнішнього середовища, криміногенну ситуацію) та функціональні компоненти (етапи від формування мотиву до посткримінальної поведінки). Авторка пропонує класифікацію мотивів злочинної поведінки працівників кримінально-виконавчих установ, зокрема: **загально-кримінальні мотиви**: *самоствердження* (потреби в повазі та самоактуалізації); *захисні* (забезпечення безпеки та зниження тривожності); *заміщення* (перенесення дії з недоступного об'єкта на доступний); *насильницько-патологічні* (перевищення влади з елементами садизму); **службові мотиви**: *ідейні* (злочини заради «благі мети»); *кар'єрного зростання* (просування службою як засіб самореалізації); *нігілістичні* (легковажно-безвідповідальні дії, службова недбалість); **змішані мотиви**: *адаптація* (потреба в безпеці, поєднана з користю або нігілізмом); *домінування* (поєднання агресії та прагнення до самоствердження); *конформізм* (забезпечення соціальної приналежності та безпеки). Авторка аналізує підходи до розуміння злочинної поведінки, зокрема мотиваційний, поведінковий та інтегративний, вказуючи на переваги останнього як найбільш комплексного. Визначається важливість профілактичних заходів, орієнтованих на нейтралізацію мотивації злочинної поведінки через особистісну діагностику, відомчий контроль і усунення стимулів кримінальної активності. Метою індивідуальних запобіжних заходів є переривання формування мотивів злочинів і створення умов для запобігання їх виникненню, що є основою ефективної боротьби зі злочинністю у сфері службової діяльності [10].

Особливу увагу в цьому контексті, на нашу думку, треба приділити захисним мотивам особистості, що охоплюють широкий спектр людської діяльності, спрямованої на захист біологічних, соціальних і, що особливо актуально нині, духовно-ціннісних засад. У час російсько-української війни ця складова мотивації набуває виняткового значення, адже сучасні конфлікти й протистояння відбуваються не лише через боротьбу за ресурси чи території, але й у зв'язку з потребою захисту національної ідентичності – фундаментального чинника, що супроводжував людство впродовж усієї його історії. У цьому контексті справжній патріотизм проявляється через захисну функцію нації – оборону від ворожих зазіхань та протистоянь у боротьбі за виживання й гідні умови існування. Це природне прагнення людини – жити й забезпечувати свою безпеку та комфорт. Водночас постає важливе питання

про мотиви та мотивацію осіб, засуджених за державну зраду, а також тих, чий дії обумовлені расовою, національною чи релігійною нетерпимістю, особливо в умовах сучасної війни. Значну актуальність набувають дослідження злочинів, спрямованих проти основ національної безпеки України, правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також порушень встановленого порядку несення військової служби. Ці кримінальні правопорушення є надзвичайно важливими для вивчення у сучасній науці, адже вони відображають складну взаємодію мотивів, національної самосвідомості та актуальних викликів, з якими стикається держава в умовах війни.

На нашу думку, треба акцентувати, що захисні мотиви відіграють ключову роль у кримінологічній, кримінально-правовій та пенітенціарній політиці держави, а також у формуванні особистості людини. Вони універсальні, адже відображають природну здатність людини та навіть тварин захищати своє життя та інтереси. На цьому тлі інші мотиви, особливо ті, що суперечать нормам моралі чи права, часто є результатом психологічних відхилень, соціальних патологій чи моральної деградації. Мотиви, що спонукають людину до злочину, здебільшого пов'язані із захистом її особистих інтересів, навіть якщо це призводить до порушення закону.

Прикладом цього є поведінка багатьох злочинців, які, усвідомлюючи загрозу власному життю, засвідчують найсильніше прагнення до його збереження. Навіть ті, кого засуджено до страти, хотіли б будь-якими шляхами уникнути смерті. Це відображає біологічне начало людини – інстинкт виживання. Соціальний аспект мотивів, своєю чергою, полягає у прагненні досягти комфорту, успіху, визнання та статусу в суспільстві. Проблема виникає тоді, коли для досягнення цих цілей людина вибирає незаконні або аморальні методи, що формують окремий спектр злочинної мотивації.

Питання походження цих мотивів залишається відкритим: що саме визначає їхній розвиток? Це можуть бути внутрішні пристрасті, зовнішні впливи, соціальні чи культурні чинники. Наприклад, ненаситність або жадоба можуть штовхати людину на злочин, перетворюючись на рушійну силу поведінки. Християнське вчення вказує на методи боротьби з такими пристрастями через духовну дисципліну, молитву і піст, що допомагають людині подолати негативні емоції, як-от гнів чи заздрість.

На вищому рівні мотивація набуває духовного характеру. Вона ґрунтується на прагненні досягти гармонії «духу, душі й тіла». Саме духовно-ціннісні мотиви здатні подолати суто біологічні чи соціальні спонукання, формуючи моральну основу для протидії злочинній поведінці. Приклади таких мотивів ми бачимо в історії християнства, коли багато хто прийняв мученицьку смерть заради віри й вищих цінностей. Отож справжньою основою мотивації може стати не бажання захистити своє життя

чи статус, а готовність пожертвувати ними заради духовних принципів та набагато вищих цілей – спасіння людської душі, осягнення Царства Божого.

У сучасному світі, де триває боротьба ідеологій, цінностей і сенсів, духовно-ціннісні мотиви набувають особливого значення. Вони стають вирішальними в умовах, коли йдеться про захист національної ідентичності, територіальної цілісності, культури й традицій. В історії людства релігійні війни уособлюють найбільш руйнівний потенціал, тому важливо зосередитися на тому, щоб конфлікти, засновані на зіткненні цінностей, вирішувалися мирним шляхом.

Отже, мотивація людини має багатовимірний характер, у якому біологічні, соціальні та духовні чинники тісно переплітаються. Найвищим рівнем мотивації є духовно-ціннісна сфера, яка здатна змінювати не лише поведінку окремих людей, але й спрямовувати суспільство до морального розвитку й гармонії.

Зважаючи на усе сказане, вважаємо за необхідне акцентувати на таких аспектах:

– *гарантії прав людини у пенітенціарній системі: сучасні виклики та шляхи вдосконалення.* Сьогодні питання забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян у пенітенціарних установах України набуває особливої актуальності. Неодноразово наголошується на необхідності розроблення ефективного механізму реалізації правових гарантій у цій сфері. Водночас у діяльності працівників установ виконання покарань часто проявляються деформації правосвідомості, такі як правовий нігілізм чи ідеалізм. Це вимагає запровадження комплексних заходів, спрямованих на формування належної правової культури. Варто зазначити, що людина, позбавлена волі, вже перебуває в умовах обмеження своїх прав, що робить її особливо вразливою. І тут на перший план виходить принцип гуманізму. Згідно з доктриною, підтримка й допомога тим, хто оступився, є найвищим проявом людяності. Цей принцип має стати ключовим у роботі пенітенціарних установ, незважаючи на складнощі, які створюють як окремі засуджені, так і самі працівники установ;

– *реформа пенітенціарної системи: від традицій до інновацій.* У процесі реформування кримінально-виконавчого законодавства важливо звернути увагу на відродження традиційних підходів до виправлення та перевиховання. Ідея створення при колоніях храмів чи монастирів, де цілодобово відбуватимуться молитви за засуджених, може стати цікавим кримінологічним експериментом, що поєднує духовні й психологічні аспекти реабілітації. Реалізація реформ потребує інтеграції міжнародних і національних стандартів із залученням громадянського суспільства. Водночас, окрім забезпечення належних матеріально-побутових умов, важливо акцентувати на духовних аспектах, які сприятимуть переображенню особистості;

– *гуманізм як основа виправлення.* Принцип гуманізму не передбачає

вседозволеності. Істинна свобода – це свобода від гріха, що обмежена нормами моралі та права. У пенітенціарній системі гуманізм означає повагу до гідності людини, запобігання фізичним і моральним стражданням, а також створення умов для соціальної реабілітації та корисної праці. Покарання має бути справедливим, гуманним і пропорційним ступеню суспільної небезпеки правопорушення;

– *кримінологічна характеристика особистості злочинця*. Вивчення особистості засудженого є важливою складовою профілактики злочинності. Пропонується формувати кримінологічний портрет особи, що включатиме дані про її життя з дитинства, особливості характеру, поведінки, мотиви та життєві цінності. Такий підхід дозволить краще розуміти закономірності злочинної поведінки, механізми вчинення злочинів і взаємодію з людьми у рамках криміногенної (родові лінії) та соціально-факторної теорії запобігання злочинності. Формування кримінологічної характеристики із відповідним грифом доступу сприятиме підвищенню ефективності роботи з кожним засудженим, а належний облік в установах виконання покарань дозволить зменшити ризики вчинення нових правопорушень як серед засуджених, так і серед персоналу. Як показує практика, досудова доповідь не змогла реалізуватися належним чином на практиці. Звідси, до формування відповідної характеристики особи мають залучатися як гласні, так і негласні методи збирання інформації;

– *баланс інтересів особи, суспільства та держави*. Забезпечення балансу між правами засуджених, інтересами суспільства й держави можливе лише за умови тісної співпраці різних інституцій, дотримання морально-етичних принципів та інтеграції міжнародного досвіду. Лише комплексний підхід, орієнтований на духовне й соціальне відновлення особистості, може забезпечити ефективність пенітенціарної системи та реінтеграцію засуджених у суспільство.

Зрештою треба відмітити, що:

– для ефективної профілактики правопорушень у пенітенціарних установах важливо вивчати особистість засуджених, формувати кримінологічний портрет, класифікувати їх за типами й застосовувати індивідуальні заходи впливу;

– ефективність пенітенціарної політики забезпечується лише за умов досягнення балансу між інтересами особи, суспільства та держави через тісну співпрацю соціальних інституцій і залучення громадянського суспільства;

– запобігання злочинній поведінці серед працівників кримінально-виконавчих установ потребує нейтралізації мотивації через діагностику, відомчий контроль та усунення стимулів до порушень;

– духовно-ціннісна мотивація відіграє вирішальну роль у ресоціалізації засуджених, формуючи основу для морального розвитку особистості й спрямовуючи суспільство до гармонії.

1. Любарський О. М. Стимулювання правослухняної поведінки засуджених як пріоритетний вектор розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2024. № 1. С. 122–142.
2. Романцова С. В. Правові гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2023. Вип. 3. С. 33–41.
3. Ліховіцький Я. О. Принцип гуманізму в кримінально-виконавчому праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 642–646.
4. Кубрак Р. Сегеда В. Кримінологічна типологія злочинців в установах виконання покарань. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 4. С. 69–74.
5. Міден Е. Л. Витоки становлення і розвитку правового регулювання запобігання мобінгу в системі Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія : Право. 2024. № 2. С. 26–39.
6. Красюк Т. В., Федорченко А. О. Мобінг: причини виникнення та способи подолання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 140–145. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.25>
7. Кодекс законів про працю України : Закон Української РСР від 10.12.1971 р. № 322-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
8. Кисельов Д. Питання регулювання праці в умовах воєнного стану. *Система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави* : матеріали ІХ заочної Всеукраїнської науково-практ. конф. (м. Чернігів, 17 червня 2022 року). Чернігів : Академія ДПтС, 2022. С. 58–62.
9. Дмитрієнко Ю. С. Роль і місце кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 446–449.
10. Зарадюк З. В. Мотивація індивідуальної злочинної поведінки працівників кримінально-виконавчої служби. *Історико-правовий часопис*. 2021. № 2. С. 135–142.

Олександр КРИВОПУСК

старший інспектор полку поліції
особливого призначення
ГУНП в Харківській області,
доктор філософії в галузі права,

БАЙДУЖІСТЬ ДО НЕБЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, найбільш поширеним та водночас багатограним способом вчинення злочину є байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання потерпілої особи [1, с. 65].

Спосіб учинення злочину є головним і єднальним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між всіма структурними елементами криміналістичної характеристики [2, с. 23].

Протиправна поведінка злочинця, який вчиняє злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною за допомогою наведеного способу може знаходити своє зовнішнє відображення поміж іншого і у нехтуванні батьками вимог органів державної влади та/або місцевого самоврядування щодо евакуації із місць проведення активних бойових дій.

Спираючись на результати, одержані внаслідок проведеного аналізу результатів судово-слідчої практики за справами досліджуваної категорії можна констатувати тенденцію збільшення кількості кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, вчинених наведеним вище способом.

Тож з моменту повномасштабного вторгнення рф, тобто станом на 2022 рік, органами досудового розслідування не було зафіксовано вчинення злочинів шляхом нехтування батьками вимог органів державної влади та/або місцевого самоврядування щодо евакуації із місць проведення активних бойових дій.

Натомість у 2023 році 2 % кримінальних правопорушень, вчинених способом байдужого ставлення до небезпечних умов для проживання потерпілої особи, що знайшли своє відображення у перебуванні дитини в місцях активних бойових дій. Своєю чергою у 2024 році їх кількість сягнула 5 % і продовжує збільшуватись.

При цьому варто констатувати, що досліджуваний елемент способу вчинення злочину в умовах воєнного стану піддається трансформації, що змінює поведінкове відображення дій злочинця.

Проведеним опитуванням представників підрозділів превентивної діяльності та працівників ювенальної превенції Національної поліції України, які проходять службу у районах, що наближені до зони проведення активних бойових дій (Сумська, Луганська, Донецька, Харківська, Херсонська області), 61 % респондентів зазначили, що стикаються із небажанням осіб, на яких покладений обов'язок піклування щодо дитини покидати місця постійного місця проживання, наражаючи тим самим підопічну особу на небезпеку.

Крім того, респондентами було зазначено, що крім відмови покидати зони активних бойових дій, на сьогодні відмічається зростання кількості випадків ввезення дітей у місця проведення активних бойових дій. Зокрема, 53 % респондентів зазначили, що стикалися із такими випадками.

Обмеження, які стосуються в'їзду та перебування дитини у місцях, які знаходяться в безпосередній близькості від зони бойових дій, регулюються як низкою НПА, таї і окремими розпорядженнями військово-цивільних адміністрацій.

Не вдаючись до аналізу вітчизняного законодавства, оскільки це не є

предметом нашого дослідження, пропонуємо розглянути більш детально наведений елемент способу – байдужого ставлення до умов проживання дитини, в контексті розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Байдуже ставлення до небезпечних умов проживання дитини, у контексті умов воєнного стану, може знаходити вираження у діяннях особи злочинця, направлених на свідоме цілеспрямоване ігнорування вимог військово-цивільних адміністрацій щодо заборони перебування наведеної категорії осіб у місцях ведення активних бойових дій.

Крім того, частішають випадки, коли батьки (піклувальники), ігноруючи вимоги, цілеспрямовано проникають до таких місць.

Дослідивши матеріали діяльності правоохоронних органів за наведеними фактами, встановлено, що переважна більшість дітей (97 %) потрапляє у супроводі батьків (або одного з батьків) до місця постійного проживання, яке довелось попередньо залишити у зв'язку з агресією рф.

З цією метою у більшості випадків використовується приватний автомобільний транспорт.

Серед мотиваційних чинників, що зумовлюють таку поведінку насамперед слід виділити економічні, тобто неможливість облаштування на новому місці проживання та як результат повернення до місця, де знаходиться як рухоме так і нерухоме майно родини.

Отже, можна констатувати трансформацію окремих елементів способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, що знаходить своє відображення і у свідомому переправленні дитини (підопічної особи) до місць проведення активних бойових дій, ставлячи тим самим під загрозу життя та здоров'я потерпілого.

1. Кривоус О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... д-ра філософії : 081. Дніпро, 2024. 226 с.

2. Павлова Н. В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т. внутр. справ, 2007. 216 с.

Владислав ЛАЗАРЄВ

спеціаліст-криміналіст слідчого
відділення Мелітопольського
районного управління поліції
ГУНП в Запорізькій області,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА-КРИМІНАЛІСТА ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Процес розслідування будь-якого кримінального правопорушення характеризується проведенням різноманітних слідчих (розшукових) дій. Водночас, крім уповноваженої особи, яка буде безпосередньо проводити відповідну процесуальну дію, для її ефективної реалізації повинні залучатися відповідні спеціалісти.

Відповідно до пункту 5 розділу II Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні «...СОГ створюються при чергових частинах органів та підрозділів поліції. Склад цих груп формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу, підрозділу поліції та погодженого з керівником органу досудового розслідування (дівання). Крім того, в цьому ж пункті вказано, що «...до складу СОГ включаються слідчий (дівнавач), працівник оперативного підрозділу, спеціаліст-криміналіст, а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою» [1].

Згідно пункту 10 розділу II вищезазначеної Інструкції спеціаліст-криміналіст на місці події виконує на місці події наступні функції: «...1) надає консультації слідчому (дівнавачу) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; 2) з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей; 3) виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; 4) проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; 5) відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображення про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього» [1]. Як бачимо, перелік заходів, які повинен

здійснювати спеціаліст-криміналіст під час проведення огляду місця події (далі – ОМП) достатньо великий.

Ще більше вказаний перелік заходів розширює «Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», в пункті 1 розділу III якої зазначається, що «...спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням: вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв» [2]. А вже безпосередньо IV розділ вказаної Інструкції присвячений висвітленню обов'язків спеціаліста-криміналіста під час ОМП.

Серед них найбільш характерними будуть наступні: «...перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах; про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час огляду здійснюються фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі ОМП; під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення); за можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-слідоносцями. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносцем спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносці та інші предмети упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд» [2]. Тобто в даній Інструкції, на відміну від попередньої, більш конкретизуються окремі заходи, які повинен здійснювати спеціаліст-криміналіст під час проведення ОМП.

Водночас варто наголосити на техніко-криміналістичних засобах, які може використовувати спеціаліст-криміналіст при реалізації визначеної процесуальної дії. Зокрема, окрема група дослідників серед засобів виявлення невидимих і маловидимих слідів та інших об'єктів визначає такі як: «...лупи, в тому числі спеціальні криміналістичні з підсвічуванням, різні порошки, як звичайні (алюмінію, графіту, сажі, окису цинку тощо), так і на магнітній основі (залізо, відновлене воднем, рубін, сапфір, агат та ін.), флуоресцентні магнітні та немагнітні порошки, набори засобів для виявлення слідів папілярних узорів парами йоду, розчини нінгідріна, азотнокислого срібла, алоксан, ціанокрилати, дисульфід молібдену (SPR (Small Particle Reagent)) та ін. До цієї групи входять також прилади та інструменти для виявлення та вилучення мікрооб'єктів (мікропилесоси, очні пінцети, липкі плівки та ін.)» [1, с. 19].

Зі свого боку, інша група вчених-криміналістів серед технічних засобів, що використовуються спеціалістами-криміналістами для вирішення завдань з виявлення, фіксації, дослідження, подання та демонстрації доказів виокремила наступні: «...засоби освітлення або освітлювальна техніка, застосовуються для штучного освітлення ділянок місцевості, закритих приміщень, предметів або людей під час судово-слідчої і профілактичної діяльності. Як такі засоби застосовуються стаціонарні і переносні джерела освітлення побутового або спеціального призначення. Засоби освітлення, залежно від характеру спектра випромінювання поділяють на: звичайні, ультрафіолетові, інфрачервоні та лазерні. Оптичні засоби – прилади, які використовуються для виявлення таких джерел інформації, які не сприймаються оком людини. До оптичних засобів можемо віднести лупи різної кратності збільшення і призначення (дактилоскопічна, вимірювальна, текстильна з підсвічуванням для роботи зі слідами, біокулярна), мікроскопи (біологічні, металографічні, порівняльні, люмінесцентні, поляризаційні, вимірювальні, стереоскопічні) Засоби вимірювання або вимірювальна техніка застосовуються для вирішення наступних завдань: вимірювання довжини (лінійки, складні метри, рулетки, штангенциркулі, мікрометри); вимірювання кутів (транспортир, кутомір, кутомірні сітки); вимірювання площ (метричні сітки); вимірювання об'єму рідких тіл (мензурки, міри); вимірювання маси тіла (ваги різних класів); визначення пружності тіл (твердоміри, манометри). Засоби фіксації – прилади, апаратура, технічні комплекти, матеріали, за допомогою яких можна зафіксувати на матеріальному носії джерело інформації, скопіювати, змоделювати або законсервувати їх» [2, с. 95–96].

Підсумовуючи, зазначимо, що спеціаліст-криміналіст виконує низку важливих завдань під час проведення ОМП, як-от: виявляє та вилучає матеріальні об'єкти, що несуть на собі слідову інформацію вчиненого протиправного діяння; здійснює експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів тощо. Для ефективного виконання своїх функціональних обов'язків вказана особа може використовувати

відповідні техніко-криміналістичні засоби, серед яких варто виокремити засоби освітлення, що застосовуються для штучного освітлення відповідних ділянок, а також засоби фіксації, як-от: різні порошки, як звичайні, так і на магнітній основі; флуоресцентні магнітні та немагнітні порошки; розчини нінгідріна, азотнокислого срібла, алоксан, ціанокрилати, дисульфід молібдену (SPR (Small Particle Reagent)).

1. Степанюк Р. Л., Гусева В. О., Кікінчук В. В. Криміналістика : криміналістична техніка : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

2. Криміналістика : підручник / за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 02.10.2025).

4. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#n14> (дата звернення: 02.10.2025).

Михайло ЛАРКІН

доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ЦИФРОВІ СЛІДИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ)

Цифрові сліди посідають особливе місце в системі слідової картини злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Саме аналіз цифрових слідів дозволяє визначити ідейну складову молодіжного неформального утворення, специфіку поглядів та реалізацію злочинних проявів.

Цифровий слід – це дані, що залишаються у цифровому просторі в результаті використання цифрових пристроїв, технологій та інформаційних мереж [1, с. 75].

Справедливо зазначає І. А. Колеснікова: «Цифрові сліди кримінальних правопорушень, що можуть бути отримані з персональних комп'ютерів фізичних та юридичних осіб; мобільних пристроїв, планшетів, фотоапаратів та

відеокамер, вилучених в учасників кримінального провадження; із серверів та інших накопичувачів інформації в організаціях та установах; з мережевих сервісів, що встановлюють голосовий та відеозв'язок між комп'ютерами через інтернет, такі як ICQ, Skype, Whats App, Viber, Telegram та інші; з банківських систем на відповідних цифрових носіях (SD-диски, флеш-картки та ін.); з камер відеоспостереження різних комерційних та державних структур та інших електронно-обчислювальних пристроїв є джерелами доказової та орієнтуючої інформації. Ці дані мають суттєве значення під час пізнання події злочину, встановлення винуватців і фактів доказування. Цифрові сліди можуть містити широкий спектр інформації, включаючи дані про комунікацію, місцезнаходження, активності в Інтернеті, файли, повідомлення, електронну пошту та міститися в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах та інформаційно-телекомунікаційних системах. Дослідження цифрових слідів слідчим, прокурором, слідчим суддею і судом при здійсненні відповідно розслідування або судового провадження дозволяє встановити обставини вчиненого кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили» [2, с. 472].

Щодо злочинів неформальної молоді, то варто підкреслити, що процес спілкування членів групи, організація спільних «акцій», які мають злочинний характер, пов'язані з використанням цифрових та інформаційних технологій. Тож усі цифрові сліди по вказаним кримінальним провадженням треба розділити на дві групи: активні та пасивні.

Активні цифрові сліди – це дані, які члени молодіжної неформальної групи (об'єднання) створюють самостійно, шляхом активних дій. Це може бути спілкування у месенджерах (Whats App, Viber, Telegram), через електронну пошту, «пости ненависті» у соціальних мережах (Facebook, Instagram), розміщення фото та дописів тощо.

Пасивні цифрові сліди утворюються та зберігаються без активної участі членів молодіжної неформальної групи (об'єднання). Наприклад, файли cookie, які вебсайти зберігають під час відвідування, або геолокаційні дані, що фіксують пересування.

Повністю стерти цифровий слід в мережі «Інтернет» майже неможливо, адже інформація, яка одного разу потрапила в мережу, може копіюватися, зберігатися на серверах або передаватися третім сторонам, що може допомогти органам досудового слідства.

Важливу роль у процесі виявлення та фіксації цифрових слідів, при розслідуванні злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), відіграє залучення до проведення слідчих (розшукових дій) спеціаліста з інформаційних технологій, співробітників кіберполіції. Також вкрай необхідним є проведення відповідних судових експертиз.

Отже, робота з цифровими слідами (їх виявлення, фіксація) має суттєве значення для встановлення всієї слідової картини злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Цифрові сліди

дозволяють встановити справжню ідейну складову групи (об'єднання), кількість членів, прихильників у інформаційному середовищі, особливості злочинної діяльності тощо.

1. Демидова Є. Є. Цифрові сліди кримінального правопорушення: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. № 85. Ч. 5. С. 71–75. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.10>.

2. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 472–475. URL: http://sej.org.ua/10_2023/114.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/114>.

Аліна ЛУКОМСЬКА

інспектор відділу комплектування
управління кадрового забезпечення
ГУНП в Дніпропетровській області,
аспірант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волонтерський рух в Україні за останні роки став потужним соціальним феноменом, що відіграє ключову роль у забезпеченні тилу, підтримці військових, постраждалих від війни, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення. За офіційними даними Державної податкової служби, наприкінці листопада 2024 року у реєстрі волонтерів було зареєстровано 10 454 осіб, що свідчить про активну громадянську позицію українців. Реєстр розширився у 1,5 рази порівняно з попереднім роком, хоча темпи зростання дещо знизилися. Водночас українці, навіть не маючи офіційного статусу волонтера, продовжують збирати значні кошти на підтримку армії та гуманітарних потреб — загалом понад 40 млрд грн протягом року, що на 1,4 рази більше, ніж торік. Середня сума донату становить 410 грн, а щомісяця до Реєстру додається приблизно 310 осіб. Найактивніше поповнення відбулося у січні та травні 2024 року – відповідно 548 та 533 нових волонтерів [1].

Однак стрімкий розвиток волонтерського руху створює не лише позитивні соціальні наслідки, але й нові кримінальні ризики, пов'язані з діяльністю окремих осіб, які під виглядом волонтерства здійснюють протиправні дії. У зв'язку з цим постає необхідність у ґрунтовному

криміналістичному аналізу особи злочинця у сфері волонтерської діяльності, що виступає одним із ключових елементів криміналістичної характеристики таких кримінальних правопорушень.

Тимошенко В. І. наголошує, що криміналістичне поняття «особистість злочинця» викликане тим, що воно іноді ототожнюється із соціологічним та філософським поняттями «особистість», кримінально-правовими поняттями «суб'єкт злочину» та «особа, що вчинила злочин», кримінально-процесуальними «винний», «підозрюваний», пенітенціарним – «засуджений». Однак кримінальну відповідальність зумовлює не теоретична категорія особистості злочинця, а факт вчинення особою кримінально-караного діяння, причому той комплекс властивостей та якостей, які утворюють у нинішньому розумінні особистість злочинця, у неї може бути відсутнім. Носієм злочину є людина, поза нею, поза особою та її зв'язками злочину не існує [2, с. 896]. Отже, ми погоджуємося з науковцем, що вивчення особистості злочинця має стояти в центрі уваги сучасної науки криміналістики.

Водночас варто відмітити думку Б. М. Головкина та О. В. Лисодеда, які наголошують на тому, що термін «особистість злочинця» доцільно вживати на індивідуальному рівні, так би мовити адресно, стосовно конкретних осіб, які вчинили ті чи інші злочини. На загальнотеоретичному рівні є сенс використовувати поняття «особа злочинця». Воно охоплює сукупність усіх ознак і властивостей (демографічних, біосоціальних, психофізіологічних, морально-психологічних, кримінально-правових та ін.), що усебічно характеризують злочинця, як члена суспільства і суб'єкта протиправної поведінки. На відміну від цього, поняття особистість злочинця відображає його соціальну властивість, внутрішній світ і виражається в індивідуально-психологічних ознаках, що обумовлюють мотивацію та спрямованість злочинної поведінки. Указані ознаки не можна дослідити методом спостереження. Потрібно спиратися на офіційні документи (висновки експертів, характеристики), а також на результати спеціальних психологічних досліджень, що дозволяють встановити і розкрити індивідуально-психологічні риси, ознаки і властивості злочинців, охарактеризувати потребнісно-мотиваційну, емоційно-вольову, ціннісно-нормативну сфери особистості [3, с. 43].

З огляду на викладене, розмежування понять «особа злочинця» та «особистість злочинця» має важливе значення для криміналістичного аналізу правопорушень у сфері волонтерства. У більшості випадків злочини цієї категорії вчиняються не випадковими особами, а тими, хто вже має певний соціальний статус, позитивну репутацію та довіру з боку суспільства. Саме тому їхня особа характеризується переважно позитивними соціально-демографічними показниками, що ускладнює процес ідентифікації злочинних намірів. Водночас особистість таких злочинців може мати приховані психологічні риси – егоцентризм, схильність до маніпуляцій,

прагнення до самоствердження через контроль над ресурсами, що й стає внутрішньою мотивацією до протиправних дій.

Таким чином, з вищевикладеного випливає, що важливим етапом у визначенні криміналістичної характеристики злочинів у сфері волонтерської діяльності є аналіз соціально-демографічних та психологічних особливостей осіб, які їх вчиняють. Емпіричні дані дають змогу простежити певні закономірності у статевовіковій, освітній та соціальній структурі злочинців, що дозволяє точніше визначати типові риси правопорушників цієї категорії.

Здійснений В. М. Шевцівим аналіз емпіричних даних свідчить про те, що незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги з метою одержання прибутку характерне переважно для таких соціально-демографічних категорій осіб:

- громадянами України (100 %);
 - чоловіками у 88,89 % випадків, а жінками – 11,11 %;
 - особами віком 18–28 років у 29,64 % випадків, 29–39 років – 40,74 %, 40–54 років – 22,22 %, 55–59 років – 3,7 %, 60 і більше років – 3,7 %;
 - особами з вищою і фаховою передвищою освітою у 66,67 % випадків, базовою середньою та профільною середньою освітою – 33,33 %;
 - особами, які працюють, у 70,38 % випадків, працездатними, які не працюють і не навчаються, – 22,22 %, студентами закладів вищої освіти – 3,7 %, безробітними – 3,7 %;
 - у 33,33 % випадків у складі групи осіб, а 7,41 % – у складі організованої групи або злочинної організації;
 - особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення (7,41 %)
- [4, с. 109].

Отримані статистичні показники вченого свідчать про те, що більшість злочинів у сфері волонтерства вчиняють працездатні громадяни з вищою або фаховою освітою, які мають достатній рівень соціалізації, володіють організаційними навичками та користуються довірою оточення. Це вказує на інтелектуальний характер злочинної діяльності, що часто супроводжується ретельним плануванням і використанням прогалин у нормативно-правовому регулюванні гуманітарної допомоги.

Ми вважаємо, що переважання чоловіків серед правопорушників (понад 88 %) може бути пов'язане з їх активнішою участю у волонтерських логістичних та транспортних процесах, які передбачають доступ до матеріальних ресурсів. Водночас участь жінок (понад 11 %) засвідчує розширення гендерного складу суб'єктів злочинної діяльності, що свідчить про певну універсалізацію способів скоєння правопорушень у гуманітарній сфері.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує той факт, що значна частина злочинців діє у складі груп або організованих об'єднань, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки таких правопорушень. Ці дані дозволяють зробити висновок, що криміналістичний портрет злочинця у

сфері волонтерства формується не стільки на основі соціальної маргіналізації, скільки внаслідок деформації моральних орієнтирів осіб із позитивним соціальним статусом, які використовують довіру суспільства у власних корисливих цілях.

Крім того, у межах дослідження особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері волонтерської діяльності, доцільно враховувати психоповедінкові особливості волонтерів, що підтверджується дослідженням Н. О. Веселовської та М. О. Резніка, які виокремлюють кілька психотипів із власними моделями поведінки, мотиваційними установками та рівнем правосвідомості, що безпосередньо впливає на ризик девіантної поведінки. Епілептоїди вирізняються організованістю, відповідальністю та схильністю до дотримання правил, а шизоїди – аналітичністю та законослухняністю. Параноялі, навпаки, демонструють цілеспрямованість і прагнення до домінування, однак часто ігнорують законодавчі обмеження, так само як істероїди, для яких публічність та емоційне самоствердження важливіші за дотримання норм. Емотиви відзначаються доброзичливістю, співчуттям і високим рівнем моральної саморегуляції, тоді як депресивні типи схильні до сумнівів і внутрішніх переживань, але зазвичай залишаються законослухняними. Гіпертими, навпаки, активні та комунікабельні, проте неорганізовані, тому їхні порушення часто мають неумисний характер. Тривожно-недовірливі волонтери є обережними та дисциплінованими, прагнуть уникати ризику й зазвичай дотримуються правових вимог [5, с. 159–161].

Отже, психотип особи волонтера суттєво визначає його ставлення до правових норм і здатність діяти в межах закону, що має ключове значення для формування криміналістичної характеристики особи злочинця у сфері волонтерства.

Отже, проведене нами дослідження показує, що особу злочинця у сфері волонтерської діяльності треба розглядати як ключовий елемент криміналістичної характеристики правопорушень. Соціально-демографічні та психологічні особливості злочинців дозволяють виявляти закономірності їх поведінки, мотиви та ризики девіантних дій. Більшість правопорушників – соціально адаптовані особи з високим рівнем освіти та організаційними навичками, що ускладнює ідентифікацію злочинних намірів. Приховані психологічні риси, такі як егоцентризм, прагнення до контролю над ресурсами та схильність до маніпуляцій, визначають внутрішню мотивацію протиправної діяльності. Комплексний аналіз соціально-демографічного та психотипологічного профілю злочинця підвищує ефективність профілювання, сприяє своєчасному виявленню незаконного використання гуманітарної допомоги та дозволяє формувати ефективні превентивні заходи, що є надзвичайно актуальним у сучасних умовах воєнного стану.

1. Ресстр волонтерів. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024> (дата звернення: 08.10.2025).

2. Тимошенко В. І. Вплив зовнішніх факторів на особистість злочинця. *Електронне*

наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. Вип. № 2. С. 895–900.

3. Головкін, Б. М., Лисодед, О. В. Співвідношення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця». *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. науково-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 38–43.

4. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 292 с.

5. Веселовська, Н. О., Резнік, М. О. Потенціал волонтера та його залежність від психотипу в контексті законодавчої новели щодо кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Часопис Київського університету права*. 2023. Вип. № 2. С. 157–164.

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

В'ячеслав ЛІСЕНКО

старший солдат, стрілець-оператор
Збройних Сил України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Широкомасштабне вторгнення РФ поставило перед Україною низку проблемних питань, які потребують негайного вирішення, в тому числі і в її правовому полі. Однією з таких проблем став вільний доступ цивільного населення до укриттів.

1 червня 2023 року РФ завдала удару по Києву, через що загинуло 3 людини, з них 1 дев'ятирічна дитина, та отримало травми 14 громадян. Люди загинули на території КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 3» внаслідок падіння уламків ракет на вулиці біля укриття, яке виявилось зачиненим.

Реакцією на ці події стало внесення до Верховної Ради України законопроєкту № 9362-1 від 23.06.2023 «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного

захисту», який і було ухвалено 9 січня 2025 року.

Цим законом було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 175-3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту», а Кримінальний кодекс України – ст. 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» [1].

Адміністративна відповідальність за ст. 175-3 КУпАП настає за незабезпечення безперешкодного доступу громадян до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту у випадках та порядку, встановлених законодавством та за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, що призвело до неготовності їх використання за призначенням відповідно до законодавства [1].

Кримінальна відповідальність за ст. 270-2 КК України настає за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини [1].

Як ми бачимо і ст.175-3 КУпАП і ст. 270-2 КК України передбачає відповідальність фактично за однакові дії, а саме за «незабезпечення безперешкодного доступу громадян до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» та за «порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту».

Основна відмінність правопорушень передбачених ст. 175-3 КУпАП і ст. 270-2 КК України полягає у наявності наслідків [2, с. 23] у вигляді заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини в кримінальному правопорушенні.

Склад кримінального правопорушення передбачений 270-2 КК, як і будь який інший, складається з наступних елементів: об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, виходячи з розташування статті, є суспільні відносини у сфері охорони громадської безпеки України.

Безпосереднім основним об'єктом є порядок утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також порядок доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. **Додатковим обов'язковим об'єктом** є життя та здоров'я особи.

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення має такі обов'язкові ознаки:

1. Діяння у формі:

а) порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або

б) незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги.

Враховуючи, що диспозиція ст. 270-2 КК є бланкетною [3, с. 593] під час кваліфікації треба встановити, які саме вимоги щодо утримання або експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту були порушені. Основними нормативно-правовими актами, які регулюють ці питання, є «Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138 [4], та «Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту», затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579 [5].

2. Суспільно-небезпечні наслідки у вигляді:

а) заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи

б) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або

в) загибелі людини.

3. Причинним зв'язком між діянням і вказаними наслідками.

Суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини до діяння та необережною формою вини до наслідків.

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що норма, передбачена ст. 270-2 КК є матеріальним складом кримінального правопорушення, яке вважається закінченим з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків вказаних законодавцем в диспозиції статті. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вбачається більш детальний аналіз суб'єктивних та об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України.

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : Закон України від 09 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4200-20#n40>.

2. Акімов М. О. Деякі питання кримінально-правової оцінки порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (на прикладі законопроекту реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року). URL : <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/494d3a6c-a8bf-484d-9f1e-acd19fde6236/download>.

3. КАТОРКІН Роман. Криміналізація порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного

захисту: проблеми сьогодення : матеріали ІХ Міжнародної науково-практ. конф. (ДДУВС, 21.03.2025). Ч. І. С. 591–593.

4. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#n12>.

5. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

Антон МАРІЄНКО

доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

**РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Національна поліція України (далі – НПУ) відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку, особливо в умовах воєнного стану. Під час таких надзвичайних обставин рівень суспільної напруги, загрози безпеці громадян, а також ризик зростання злочинності та диверсійної діяльності значно підвищуються. У зв'язку з цим забезпечення правопорядку потребує від НПУ гнучкого підходу до виконання покладених обов'язків, застосування сучасних методів протидії злочинності, координації з військовими та спеціальними службами, а також активної комунікації з населенням.

Діяльність НПУ спрямована передусім на захист прав і свобод людини та громадянина, а також на підтримання законності й правопорядку в державі. Відмінною рисою таких інституцій є наділення їх державою спеціальними повноваженнями для охорони прав та свобод громадян у межах, встановлених законом. Водночас у сучасних умовах досягнення повного дотримання правових норм усіма суб'єктами суспільних відносин є складним завданням. Порушення правопорядку негативно впливає на соціальну сферу, створює загрози для ключових об'єктів захисту та ускладнює оперативну обстановку, що, у свою чергу, потребує високого рівня мобілізації ресурсів і організаційних зусиль з боку НПУ [1].

Відповідно до ст. 23 розділу IV «Повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон), НПУ виконує такі функції: реагує на заяви та повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення або події; здійснює превентивну та профілактичну діяльність для запобігання правопорушенням; вживає заходів для виявлення та припинення кримінальних і адміністративних правопорушень; виявляє умови, що сприяють їхньому вчиненню, і вживає заходів для усунення цих причин; забезпечує безпеку

громадян у разі загрози життю та здоров'ю; охороняє публічну безпеку на вулицях, площах, парках, скверах, стадіонах, вокзалах, аеропортах, морських і річкових портах та в інших громадських місцях; здійснює інші дії, спрямовані на забезпечення національної безпеки [1].

Ст. 24 Закону визначає додаткові повноваження НПУ в умовах загрози державному суверенітету та територіальній цілісності України. У разі збройної агресії органи та підрозділи поліції беруть участь в обороні країни, виконанні завдань територіальної оборони та забезпеченні правового режиму воєнного стану на всій території України або в окремих місцевостях [1].

До повноважень НПУ, спрямованих на протидію загрозам національній безпеці, належить: сприяння забезпеченню правового режиму воєнного або надзвичайного стану та зон надзвичайної екологічної ситуації; контроль за дотриманням режиму радіаційної безпеки у спеціально визначених зонах; забезпечення публічної безпеки у громадських місцях; контроль за зберіганням та використанням зброї, боєприпасів, вибухових речовин, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони [1].

Особливу роль відіграє інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності НПУ, що включає користування базами даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади, формування власних баз даних, здійснення інформаційно-пошукової та аналітичної роботи, а також інформаційну взаємодію з органами державної влади, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями [2, с. 37].

Деякі науковці пропонують класифікувати повноваження НПУ за способом здійснення на такі види: контрольні (контроль за дотриманням Правил дорожнього руху та правомірністю експлуатації транспортних засобів); л-організаційні (організація службової підготовки та стажування працівників поліції); охоронні (охорона фізичних осіб та об'єктів приватної й комунальної власності на договірних засадах); розшукові (розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду, ухиляються від кримінального покарання, зникли безвісти); профілактичні (запобігання правопорушенням); примусові (накладення адміністративних стягнень); сервісні (надання соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння державним органам, підприємствам та організаціям у виконанні покладених обов'язків) [3].

Професійне забезпечення правопорядку дозволяє мінімізувати паніку, запобігти ескалації злочинності, своєчасно надавати допомогу населенню та реалізовувати комплекс невідкладних заходів. У деяких випадках підтримання правопорядку потребує застосування державного примусу, що перебуває в компетенції поліції.

Особливої уваги набуває діяльність НПУ в умовах воєнного стану, коли внутрішня стабільність держави є ключовим фактором протидії зовнішнім загрозам та збереження соціального порядку. Поліція контролює

дотримання законів, забезпечує громадську безпеку та оперативно реагує на загрози, здатні послабити внутрішню стійкість держави.

Серед основних завдань НПУ під час воєнного стану – контроль за дотриманням комендантської години, організація евакуації населення, охорона об'єктів критичної інфраструктури, протидія диверсійно-розвідувальним групам та злочинним елементам. Водночас НПУ має підтримувати баланс між жорсткими заходами безпеки та дотриманням прав і свобод громадян.

Одним із головних аспектів роботи НПУ є попередження та розслідування правопорушень на фоні підвищеної соціальної напруги, зокрема мародерства та адміністративних чи кримінальних порушень, які порушують громадський порядок. Ефективна та оперативна робота НПУ знижує ризики соціального хаосу і забезпечує необхідний рівень безпеки та дисципліни серед населення.

Особливе значення має взаємодія НПУ з іншими силовими структурами – Збройними Силами України, Службою безпеки України, органами місцевого самоврядування та підрозділами територіальної оборони. Така координація створює єдину систему реагування на загрози національній безпеці, підтримує порядок у зонах активних бойових дій та мінімізує негативні наслідки для цивільного населення.

Профілактика злочинності під час воєнного стану включає не лише виявлення потенційних загроз, а й роботу з населенням щодо методів самооборони та співпраці з правоохоронними органами. Поліція виконує стабілізуючу функцію, запобігаючи ескалації конфліктів і дестабілізації суспільства.

Отже, незважаючи на складні умови, НПУ демонструє ефективну здатність мобілізувати ресурси та координувати діяльність із іншими державними та громадськими структурами, що сприяє підтриманню правопорядку і зменшенню ризиків для громадян і держави. У таких обставинах особливо актуальним є вдосконалення системи оперативного управління, підвищення професійного рівня персоналу та активізація взаємодії з місцевими громадами, що в сукупності створює умови для стабільності та безпеки суспільства навіть у період воєнного стану.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-ХІІІ зі зм. та доп. станом на 19.12.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19#Text>

2. Гаркуша В. В. Особливості реформування інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Національної поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2 (93). С. 36–40.

3. Трагнюк Р. Р. Національна поліція як основний об'єкт прокурорського нагляду на сучасному етапі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 29 (2). С. 106–109.

Владислав МИХАЙЛЕНКО

заступник начальника управління –
начальник відділу підтримки
управління головної інспекції
ГУНП в Дніпропетровській області

FEATURES OF CONDUCTING CERTAIN INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENCES RELATED TO THE ILLEGAL ACQUISITION OF RIGHTS TO LAND OF STATE OR COMMUNAL PROPERTY

Regarding the facts of committing criminal offenses related to the illegal acquisition of rights to land of state or municipal property, it is immediately necessary to emphasize that they can be combined with cases of raider seizures of enterprises and organizations of various forms of ownership. Therefore, investigative (search) actions that should be carried out in criminal proceedings of the category under study are of great importance for filling the evidentiary base.

In particular, A. Dyshleva indicates that a significant place in fixing the facts of committing illegal acquisition of the right to a land plot of state or municipal property is occupied by the inspection of the land plot. In addition, the author noted that investigative (search) actions consist of the following stages: preparatory, working, final. The researcher determined that the value of each stage is due to the need to divide complex problems into simple components, the solutions of which are more understandable, accessible, arguing that each of them has its own tasks, measures and means of their effective implementation. A. Dyshleva also testified that the preparatory stage of the inspection of the land plot as a place of occurrence in this regard is of particular importance, since it can be carried out before the start of criminal proceedings, which determines its importance in obtaining significant in making organizational, tactical, legal and other decisions [4, p. 224-225].

For his part, M. M. Efimov notes that an important procedural action in the studied category of cases is the interrogation of the suspect. Regarding the issues of conducting a certain investigative (detective) action, we note that the study of the materials of the criminal proceedings allows us to determine its subject, formulate questions to the interrogated person, establish the circle of persons subject to interrogation, etc. [1, p. 531]. In the context of the above, we consider the opinion of N. V. Pavlova to be quite relevant, who noted that actions aimed at fraudulent appropriation of property (right to property), other material objects or services from a person should be considered as those committed by fraud. That is, the author emphasizes the need to unify some formulations, the basis of which is deception, which is synonymous with the term «fraud» [3, p. 325]

For their part, I. Kubarev and S. Bargan emphasized that it is worth carrying out a criminal analysis of the data characterizing the suspects. The authors noted

that in this case one should not limit oneself to collecting certificates from narcological, psychoneurological dispensaries and certificates of criminal record. After all, it is worth carefully finding out the financial condition of the suspect, the presence of real estate in his ownership (in particular abroad), cars, yachts, etc. In addition, the scientists noted that it is worth finding out information about which legal entities he is the founder or manager of, and also in order to reduce risks, it is necessary to establish whether the suspect received a foreign passport. It is advisable to conduct, in the opinion of researchers, covert investigative (search) actions, among which the following are distinguished: seizure of postal and telegraphic correspondence (Article 261 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine), audio and video surveillance of a person (Article 260 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine) [2, pp. 95-96].

Summing up, we note that among the investigative (search) actions that should be carried out during the investigation of criminal offenses related to the illegal acquisition of the right to land of state or municipal property, we have singled out the inspection of the land plot and the interrogation of the suspect. The effective and correct implementation of these procedural actions is of great importance for the category of criminal proceedings under study.

1. Efimov M. M. Scientific polemics regarding the conduct of certain investigative (search) actions during the investigation of hooliganism committed by football fans. *Current issues in modern science*. 2024. No. 5. P. 527–536.

2. Kubarev I., Bargan S. Typical investigative situations of the initial stage of the raider investigation. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. No. 3 (35). P. 87–101.

3. Pavlova N. V. Deception: its essence and relationship with fraud. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. No. 4. P. 322–327.

4. Dishlyova, A. Features of preparation for the inspection of the land of state or communal property on the fact of illegal acquisition of the right to it. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1. P. 224–231.

Надія МОРГУН

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри

оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки

Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях – це невід’ємна складова сучасної системи правосуддя, особливо в умовах глобалізації та транскордонної злочинності. Воєнний стан та збройні

конфлікти створюють додаткові виклики для такої співпраці, оскільки злочини вчиняються на тлі порушених міждержавних відносин, масового переміщення людей та руйнування звичних правових механізмів. Проте саме в умовах війни актуальність міжнародної взаємодії зростає як ніколи: злочинці, жертви та докази можуть перебувати в різних юрисдикціях, що вимагає узгоджених дій держав для ефективного розслідування і притягнення винних до відповідальності [1].

Правовою основою міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях є суверенне право держав укладати міжнародні договори та обов'язок виконувати взяті зобов'язання. Базові засади визначені у Конституції України і законах, а також у загальноновизнаних нормах міжнародного права та міжнародних договорах України. Держави зазвичай укладають двосторонні або багатосторонні угоди про взаємну правову допомогу та екстрадицію, аби визначити порядок співробітництва у кримінальних справах. Приклади багатосторонніх інструментів – Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., а також ряд конвенцій ООН: проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., проти корупції 2003 р. тощо. Разом із загальними угодами існують і спеціалізовані механізми співпраці, що містять зобов'язання держав переслідувати або видавати осіб, винних у тяжких порушеннях міжнародного гуманітарного права [2].

Основними формами відповідної взаємодії є: взаємна правова допомога (виконання запитів про проведення слідчих дій, обшук, допит, вилучення доказів, вручення повісток тощо), екстрадиція (видача осіб, які переслідуються за злочини, для притягнення до відповідальності або виконання вироку), перейняття кримінального провадження (коли одна держава передає іншій кримінальне переслідування щодо певного діяння, аби забезпечити ефективне правосуддя), визнання та виконання іноземних вироків (наприклад, передача засуджених осіб для відбування покарання на батьківщині), а також тимчасова передача осіб (для участі в слідчих діях або суді). У сучасному світі розвиваються й інші інструменти: спільні слідчі групи для спільного розслідування транснаціональних справ, механізм Європейського ордеру на арешт (спрощена процедура видачі в межах ЄС), обмін інформацією через мережі прокурорів і суддів тощо. Окремо слід відзначити співпрацю з міжнародними судовими інституціями, такими як Міжнародний кримінальний суд (МКС) і спеціальні трибунали: держави можуть укладати угоди або вносити зміни до законодавства, щоб виконувати запити цих установ (про арешт підозрюваних, передачу осіб, надання доказів і т.д.). Наприклад, Статут МКС (Римський статут) зобов'язує держав-учасниць без затримок виконувати запити Суду про допомогу та видачу осіб (ст. 86, ст. 89), імплементуючи принцип міжнародної співпраці в питанні притягнення до відповідальності за найбільш тяжкі злочини [3].

Міжнародна взаємодія у кримінальних справах базується на ряді принципів. Суверенна рівність та невтручання: органи іншої держави не можуть здійснювати слідчі дії на чужій території без згоди, співробітництво відбувається через встановлені канали (зазвичай – через центральні органи). Верховенство закону і повага до прав людини: запити виконуються за умови дотримання стандартів прав людини (наприклад, невидача особи, якщо їй загрожують тортури чи політичне переслідування). Взаємність: у разі відсутності договору держави можуть надавати допомогу, виходячи з принципу взаємності, очікуючи подібної допомоги у відповідь [4]. Подвійна кримінальність: більшість договорів вимагає, щоб діяння було злочином в обох державах, для надання допомоги або видачі. Спеціальність екстрадиції: видану особу можна судити тільки за той злочин, за який її видано, або за спеціальними умовами, погодженими з державою, що видала. Non bis in idem: якщо особу вже засуджено або виправдано за певний злочин, інша держава може відмовити у провадженні щодо неї за тією ж подією. Важливим принципом є також обов'язковість належної правової процедури: запит про правову допомогу чи видачу має відповідати встановленим формальним вимогам (містити необхідні документи, опис злочину, підтвердження ордера на арешт тощо) [2].

Воєнний стан як особливий правовий режим суттєво впливає на здійснення кримінального правосуддя всередині країни та на її здатність співпрацювати ззовні. З одного боку, виникають нові потреби у співробітництві – зокрема, розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності, агресії тощо. З іншого боку, виникають додаткові перешкоди: погіршення дипломатичних відносин або їх розрив між воюючими державами, ризики для безпеки учасників процесу, руйнування інфраструктури, переміщення мільйонів людей через кордони, що ускладнює як розслідування, так і виконання правових процедур.

У ситуації збройної агресії держави часто припиняють дію двосторонніх угод про правову допомогу з агресором. Україна після початку повномасштабної війни з РФ денонсувала або зупинила дію низки договорів. Зокрема, з 29 грудня 2023 року для України втратила силу багатостороння Конвенція СНД про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року. Це означає, що правове співробітництво з державами – членами СНД (а фактично – і з РФ) надалі здійснюється лише на основі інших двосторонніх договорів або ж, за їх відсутності, на умовах взаємності чи через універсальні механізми (Конвенції Ради Європи, ООН тощо). Практично, у відносинах України з державою-агресором правова допомога та екстрадиція нині не проводяться, а кримінальне переслідування російських воєнних злочинців покладається на національні зусилля України та міжнародні інституції. Водночас із союзними державами співробітництво, навпаки, посилюється: укладаються нові угоди, меморандуми, розширюється коло учасників спільних слідчих органів. Таким чином, воєнний конфлікт

змінює географію співпраці – вона зосереджується на колі партнерів, готових підтримати правосуддя, і переривається з державою-агресором та її союзниками.

З початком збройного конфлікту на сході України у 2014 р., а особливо після введення повномасштабного воєнного стану в 2022 р., Україна демонструє приклад активної взаємодії з міжнародною спільнотою у правовій сфері. Характерною рисою є максимальне залучення міжнародних механізмів для переслідування агресора: Україна визнала юрисдикцію МКС і співпрацює з ним, бере участь у спільних діях з іншими країнами, імплементує міжнародні стандарти в національне право. Українські слідчі органи та прокуратура налагодили тісний зв'язок з європейськими агентствами (Єврюостом, Європолом), отримують експертну та технічну допомогу від ЄС, США та інших партнерів.

Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях є складним багатогранним явищем, що ґрунтується на суверенній рівності держав та їх спільному інтересі у боротьбі зі злочинністю. У мирний час воно регулюється розгалуженою системою договорів, заснованих на принципах взаємної правової допомоги, екстрадиції, поваги до прав людини і верховенства права. В умовах воєнного стану це співробітництво набуває ще більшого значення, проте й виникають нові виклики. Збройний конфлікт випробовує міцність правових зв'язків між державами: агресія руйнує колишні механізми, але водночас спонукає до створення нових коаліцій справедливості. Україна в умовах війни стала прикладом держави, що інтернаціоналізує процес притягнення злочинців до відповідальності. Вона співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, із сусідніми та західними країнами, ініціює нові правові інструменти. Це є свідченням розуміння того, що сучасні воєнні злочини виходять за межі однієї країни і вимагають глобальної відповіді. Міжнародне співробітництво у кримінальних справах в умовах війни – це водночас інструмент і мета: інструмент для досягнення правосуддя тут і тепер (через обмін доказами, видачу злочинців, спільні розслідування) і мета у ширшому сенсі, адже така співпраця сприяє утвердженню глобального правопорядку, де жоден злочин не залишається без осуду.

1. Під час війни міжнародне співробітництво у сфері розслідування кримінальних справ актуальне, як ніколи. *EUAM Ukraine*. URL: [https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/international-cooperation-in-criminal-matters-more-relevant-than-ever-in-war-time/#:~:text="](https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/international-cooperation-in-criminal-matters-more-relevant-than-ever-in-war-time/#:~:text=)

2. Bisset A. The Mutual Legal Assistance Treaty for Core Crimes: Filling the Gap? *Blog of the European Journal of International Law*. URL: <https://www.ejiltalk.org/the-mutual-legal-assistance-treaty-for-core-crimes-filling-the-gap/#:~:text=There%20is%20a%20pressing%20need,The%20arrangements%20within%20the>

3. Коруц У. З. Розслідування міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів росії в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 171–176. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/28>.

4. Гришанова Н. 29 грудня для України припинила дію Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах. *Liga Zakon*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224610_29-grudnya-dlya-ukrani-pripinila-dyu-konventsya-pro-pravovu-dopomogu--pravov-vdnosini-u-tsvivlnikh-smeynikh-ta-krimnalnikh-spravakh#:~:text=.

Олександр НЕКЛЕСА

викладач кафедри

кримінального процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України Указом Президента № 64/2022 було запроваджено режим воєнного стану по всій країні. У цих умовах ефективність здійснення кримінального провадження значною мірою залежить від якості кримінально-процесуальних норм, які регулюють відповідні процедури.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває аналіз змін у кримінальному процесуальному законодавстві, зокрема щодо правового порядку проведення слідчих (розшукових) дій під час дії воєнного стану.

Воєнний стан суттєво змінює правову картину в країні, впливаючи не лише на загальну систему управління, але й на окремі процеси, зокрема кримінальне провадження. У такій ситуації держава стикається з необхідністю забезпечення правопорядку в умовах постійної загрози, збереження балансу між правами людини та потребами національної безпеки. Це неминуче призводить до адаптації кримінального процесуального законодавства до реалій війни.

Однією з ключових особливостей є зміна підходів до строків досудового розслідування. У мирний час процесуальні строки виступають гарантією прав людини, але в умовах війни вони можуть бути подовжені або призупинені, що обумовлюється складністю збору доказів, відсутністю доступу до певних територій або неможливістю залучення учасників процесу [1]. Законодавство передбачає гнучкість у таких питаннях, але водночас вимагає дотримання розумного балансу, щоб не допустити порушення основоположних прав.

Особливу увагу в умовах воєнного стану приділяють безпеці учасників кримінального провадження. Свідки, потерпілі, слідчі та судді часто перебувають у зоні бойових дій, що створює додаткові ризики. Тому закон дозволяє проводити окремі процесуальні дії дистанційно, у форматі

відеоконференцій, або відкладати їх проведення до стабілізації ситуації. У деяких випадках застосовується особливий порядок повідомлення про підозру, вручення процесуальних документів, а також забезпечення участі захисника.

Ще однією важливою рисою є залучення військових адміністрацій та спеціалізованих органів до процесуальних процедур, що вимагає тісної взаємодії між правоохоронними органами, Збройними силами та місцевими органами влади. Наприклад, у разі вчинення злочинів військовими особами процес може відбуватися з урахуванням норм військового законодавства, що вимагає від слідчих та прокурорів додаткової обізнаності в цих питаннях.

У воєнний час також зростає кількість злочинів, пов'язаних з державною зрадою, колабораціонізмом, диверсіями та незаконним обігом зброї [2, с. 341]. Це зумовлює необхідність пріоритетного розслідування таких проваджень, мобілізації ресурсів та перегляду внутрішніх процедур організації роботи правоохоронців. Часто в умовах війни доводиться діяти швидко, приймати рішення в нестабільному середовищі, що створює ризик формального підходу до дотримання процесуальних норм.

Водночас навіть в умовах воєнного стану кримінальний процес повинен залишатися інструментом забезпечення справедливості [3]. Саме тому важливо забезпечувати ефективний нагляд за дотриманням законності, не допустити свавільного застосування сили, затримань або обмеження прав без належного процесуального оформлення. Роль прокурора та суду в таких умовах стає ще більш відповідальною.

Підсумовуючи, можна зазначити, що воєнний стан не скасовує основ кримінального процесу, але вимагає їх гнучкого застосування з урахуванням особливостей часу. Законодавство має забезпечити умови для ефективного правосуддя, водночас не допустивши зловживань. Саме в умовах війни перевіряється здатність держави діяти в межах права, навіть у найскладніших обставинах.

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 2-е. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

2. Лоскутов Т. О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 340–345. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/64.pdf>.

3. Фоміна Т. Рогальська В. Особливий режим слідства. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>.

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Ілля ВОЛОБУЄВ

студент 3-го курсу 4-ї групи
факультету прокуратури
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

**ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ
У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ**

Для побудови методики розслідування воєнних злочинів, пов'язаних із порушенням законів і звичаїв війни, ключове значення має детальний аналіз структури і змісту кримінально-правової норми, якою передбачено відповідальність за такі діяння за національним законодавством.

У розділі XX (Правопорушення проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку) Кримінального кодексу України (далі – КК України) стаття 438 передбачає відповідальність за *воєнні злочини*. Відповідно диспозиції статті до таких злочинів віднесено такі дії:

- жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням;
- вигнання цивільного населення для примусових робіт;
- розграбування національних цінностей на окупованій території;
- застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом;
- незаконне переміщення або депортація дитини;
- невинуватена затримка репатріації дитини;
- вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях;
- *інші порушення законів та звичаїв війни*, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- віддання наказу про вчинення вищевказаних дій;
- вищевказані діяння, якщо вони спричинили загибель людини.

Виходячи із контексту цієї норми, необхідно звернути увагу на три аспекти, які мають ключове значення для організації процесу доказування у провадженнях про воєнні злочини.

По-перше, за статтею 438 КК України необхідно кваліфікувати дії

злочинців – військових російської федерації (далі – рф) та їх командувачів, починаючи з 20 лютого 2014 року, тобто з моменту фактичного початку збройної агресії у вигляді військової операції по захопленню Криму, а не з 24 лютого 2022 року, коли відбулось вже повномасштабне вторгнення військ РФ в Україну і було оголошено воєнний стан Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Секретар Третьої палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України Герман Анісімов наголосив на тому, що Міжнародний Кримінальний Суд визнає міжнародним збройним конфліктом між Україною та Росією події пов'язані з анексією території Автономної республіки Крим та Севастополем, початок яких мав місце не пізніше 26 лютого 2014 року. Відповідно і суди національної системи мають виходити з цієї позиції під час вирішення питань щодо підстав притягнення до відповідальності осіб за статтею 438 КК України за наявності відповідних ознак складу злочину [1].

Однак щодо подій, які відбуваються на сході України з 30 квітня 2014 року, Міжнародний Кримінальний Суд, за словами судді, застосовує дещо диференційований підхід. Він автоматично не визнає міжнародним збройним конфліктом умови створення та існування так званих «народних республік» в Донецькій і Луганській області України. Але, за умови доведення факту встановлення загального контролю рф над озброєними формуваннями «республік», факту присутності кадрових військових рф та призначення до числа адміністративних владних структур громадян рф (наприклад, факту призначення міністром оборони «ДНР» Ігоря Гірка, полковника ФСБ) або інших підзвітних владі держави-агресору осіб, можна вести мову про наявність міжнародного збройного конфлікту в суді. Відповідно є підстави кваліфікувати за статтею 438 КК України діяння, які вчиняли представники вказаних формувань до 24 лютого 2022 року [1].

По-друге, диспозиція статті 438 КК України містить бланкетне формулювання («...та інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами»), що зобов'язує під час кваліфікації дій правопорушників посилатися не тільки на статтю 438 КК України, а й вказувати відповідні пункти міжнародних договорів, якими передбачені аналогічні дії, як прояви порушення законів та звичаїв війни. Йдеться про посилання на відповідні положення Женевських конвенцій, які були проголошені і вступили в дію 12 серпня 1949 року, та два Додаткових протоколи до них, які були прийняті у 1977 році.

Додатково під час кваліфікації злочинних дій за статтею 438 КК України, повідомленні про підозру, складенні обвинувального акту та ухваленні вироків про воєнні злочини необхідно посилатись і на відповідний пункт (пункти) статті 8 Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду, який ратифіковано Верховною Радою України 21 серпня 2024 року (далі – Римський статут).

Стаття 8 Римського статуту містить перелік дій, які розглядаються як «воєнні злочини» Міжнародним Кримінальним Судом. Норма розкриває класифікацію таких діянь і охоплює характеристику проявів цих злочинів, вчинених військовими країни-агресора та їх командувачами проти людей (цивільного населення України, військовополонених, військовослужбовців Збройних сил України), проти майна, а також проти принципу заборони віроломного використання міжнародно-визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів, якими позначаються особи і об'єкти, захищені міжнародним гуманітарним правом.

Третім аспектом, що має ключове значення для організації процесу доказування, є особливий склад правових елементів, які підлягають доведенню у кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

На відміну від традиційної структури складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) Міжнародним Кримінальним Судом щодо воєнних злочинів встановлено вимогу доведення наступних трьох правових елементів: 1) об'єктивні елементи винного діяння (лат. – actus reus); 2) суб'єктивні /ментальні елементи (лат. – mens rea); 3) контекстуальні елементи (контекст умов, в яких вчинено та/або які використано, під час вчинення винного діяння).

Всі три вказані елементи підлягають доведенню під час досудового розслідування, відповідно, повинні відображатись у матеріалах кримінального провадження. А суди зобов'язані в мотивувальній частині вироку відмітити та посилатися на кожен з цих елементів, як доведений, та пояснити, яким саме способом вони доведені у конкретній справі. На обов'язковість виконання цієї вимоги звертають особливу увагу у своїх виступах та публікаціях судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України Герман Анісімов [1] і Наталія Марчук [2], а також відома адвокат, вчена, багато наукових праць якої присвячено саме темі кваліфікації воєнних злочинів, Ірина Гловюк [3].

Саме тому вважаємо доцільним будувати і розкривати методику розслідування воєнних злочинів на основі аналізу змісту кожного з трьох визначених елементів і рекомендацій щодо їх відображення у матеріалах кримінального провадження.

1. Анісімов Г. Під час кваліфікації дій особи як порушення законів та звичаїв війни важливим є встановлення контекстуального аспекту : тези виступу на семінарі від 04.07.2022. *Судова влада України, Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1291154/>.

2. Марчук Н. Порушення законів та звичаїв війни: особливості кваліфікації ст. 438 КК України : тези виступу на семінарі від 11.11.2022 для суддів місцевих загальних та апеляційних судів на тему «Особливості кваліфікації злочинів проти життя: проблемні питання та судова практика» / Національна школа суддів України. *Судова влада України, Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1345046/>.

3. Гловюк І. Воєнні злочини: кваліфікація злочину та роль захисника. URL: <https://tinyurl.com/4x58wmmr>.

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЗДІЙСНЮВАНОЇ
УПОВНОВАЖЕНИМИ ОСОБАМИ ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ
РОЗСЛІДУВАННЮ ЗА ХАРАКТЕРОМ
ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Незважаючи на те, що уповноважена особа під час розслідування виконує функції сторони обвинувачення в реалізації завдань кримінального провадження, непоодинокими є випадки здійснення цим суб'єктом протидії. Можемо наголосити, що уповноважена особа, збираючи відомості про обставини кримінального провадження, на певному етапі розслідування володіє значною кількістю відомостей «з середини». Крім того, застосовуючи заходи протидії, може діяти способами, притаманними для суб'єктів, віднесених до обох (зовнішньої та внутрішньої) форм, тому включення її до суб'єктів зовнішньої протидії є некоректним. Закономірним є факт того, що суб'єкти, здійснюючи розслідування, найкраще знають слабкі та сильні сторони провадження. Тому й реалізовані ним заходи протидії можуть мати більш вагомого впливу та непоправних наслідків для провадження.

Суб'єкт розслідування усвідомлено здійснює протидію як активно (діями), так і пасивно (бездіяльністю). Реалізовуватися активні способи протидії можуть такими способами: здійснення тиску на учасників слідчих (розшукових) дій; неналежної організації або формального проведення слідчих (розшукових) дій; внесенням плутанини в з'ясування обставин кримінального правопорушення; створення ілюзії розслідування, котре своїм змістом не має намірів встановлення обставин події; знищення, підміни наявних у провадженні об'єктів (знарядь вчинення правопорушення, предмети із відбитками пальців рук, низу взуття тощо); надання можливості ознайомлення із зібраною доказовою базою провадження до його закінчення захиснику та його підзахисному, домовленості із ними про лінію поведінки, зокрема відмову від давання свідчень, згідно зі ст. 63 Конституції України; постановки на вирішення експертизи питань, що мають другорядне значення з переліком, що вимагатиме значної кількості часу для проведення; надання на дослідження матеріалів не в повному обсязі, що ускладнить (унеможливить) їх проведення та ін.

Бездіяльність може бути реалізована такими способами: утримання від проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій; запізнення з

плануванням розслідування та здійснення слідчих (розшукових) дій; відтермінування на більш пізній час доручень на проведення оперативних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, вилучення необхідних документів, отримання доступу до вагомих у встановленні обставин провадження відомостей, місць тощо. Можуть бути виявлені й інші способи ускладнення (унеможливлення) реалізації завдань кримінального провадження, що значною мірою, залежить від наявних в уповноваженій особи досвіду розслідування, ступеню контролю за його діяльністю з боку відповідних суб'єктів, часу на реалізацію протидії і т.ін.

Для правильної оцінки дій суб'єкта розслідування виникає необхідність з'ясування його мотивів та мети та прийнятих рішень.

За наявності добросовісної помилки, наприклад у кваліфікації дій відповідних осіб, ухвалення організаційно-управлінських рішень щодо вирішення слідчих ситуацій відповідного етапу розслідування та ситуацій протидії й проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, на підставі недостатності знань та досвіду, це не може бути визначено протидією. Через досвід уповноваженої особи можуть бути оцінені мотиви та мета керівника органу досудового розслідування. Так доручення складного провадження суб'єкту розслідування без досвіду доцільно оцінювати як наміри керівника унеможливити реалізацію завдань кримінального провадження, у тому числі з корупційних мотивів. Крім того, вивчаючи кримінальне провадження, здійснюване досвідченим суб'єктом за процесом організації розслідування, послідовністю, проведення процесуальних дій, змістом отриманих відомостей може бути простежений умисний характер у настанні відповідних наслідків.

У цьому випадку необхідно аналізувати провадження як на предмет можливості отримання суб'єктом неправомірної вигоди, так і здійсненого безпосередньо по відношенню до нього або опосередковано через його близьких відповідного ступеню тиску. Отже, виникає необхідність розмежування спрямованості дій уповноваженої особи в інтересах: розслідування через суб'єктивні, об'єктивні причини, коли не зміг реалізувати завдання кримінального провадження; власних – через об'єктивні, суб'єктивні причини умисно сформував умови розслідування, чим унеможливив досягнення завдань кримінального провадження [1, с. 122]. виправити сформовану обстановку шляхом проведення повторних чи додаткових слідчих (розшукових) дій, оперативних заходів, незважаючи на труднощі, можливо за значною частиною кримінальних проваджень, проте за деякими з них це не буде мати подальшої судової перспективи.

Серед напрямів мінімізації можливості уповноваженої особи здійснення тиску на процес кримінального провадження може полягати у введенні електронного провадження, де розслідування в цілому та окремих слідчих (розшукових) дій відображатиметься в системі документів, зі змістом яких можуть ознайомитися особи, наділені функціями контролю.

Водночас систему можливо наділити функцією відслідковування ритмічності проведення процесуальних дій, відсутність активності протягом певного періоду часу за окремо взятим провадженням інформуватиме як уповноважену особу, так і відповідних керівників (процесуального, органу досудового розслідування та ін.). Для недопущення можливого впливу або неналежного рівня розслідування його хід мають контролювати процесуальний керівник, керівник органу досудового розслідування та ін. Усвідомлення наявного контролю та настання з досить високою ймовірністю відповідальності ускладнить прийняття уповноваженою особою рішень з корупційних мотивів.

Методи ухвалення рішень можуть визначатись особистісними якостями уповноваженої особи, зокрема й такими як: досвідом організації розслідування й проведення процесуальних дій, навичками подолання протидії [2, с. 262].

Тож у вивчення й оцінку організаційно-управлінських рішень уповноважених осіб мають закладатися умови можливої як помилки, так і умисного характеру дій, зумовлені, у тому числі корупційними мотивами, що особливого значення набуває в умовах збройного конфлікту. Їх диференціація має враховувати наявність професійного досвіду, складність провадження, у тому числі ступеня інтенсивності протидії та сформованих на відповідному етапі розслідування слідчої ситуації та ситуації протидії. Не меншої уваги в цьому процесі має надаватися визначенню мети та мотивів. Наведене нами не дає підстав для спрощеної оцінки ухвалених суб'єктами розслідування рішень, водночас демонструє окремі аспекти складної та багатогранної проблеми, яка, з одного боку, потребує ретельного підходу до виявлення та оцінки у кожному окремому випадку, з іншого – подальших, більш ґрунтовних досліджень.

1. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

2. Плетенець В. М. Особливості прийняття рішень в умовах протидії кримінальному провадженню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 260–266.

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Передусім вважаємо за важливе відмітити значення проведення системного аналізу об'єктивних умов, в яких здійснюється протиправне діяння в період протистояння країни воєнній агресії, а також слідів, залишених в результаті вчинення цього діяння. Саме тому розгляд певних елементів криміналістичної характеристики треба вважати необхідним і своєчасним.

Щодо слідової картини, важливо відмітити висновки деяких учених у тому, що вона відображає у матеріально-фіксованій формі весь набір обставин досліджуваної події, яка стосуються предмета доказування, і є сукупним слідом цієї події. Тобто матеріальна обстановка є потенційним слідоносієм, а слідова картина – виділеною у матеріальній обстановці цілісною системою джерел актуальної криміналістичної інформації. Адже тільки слідами, досліджуваними під час розслідуваної події, можна судити про її зміст [1, с. 9].

Найбільш точним можна виразно вважати визначення слідової картини як сукупності матеріальних змін, які є наслідками злочинної події; зміна обстановки, пов'язана з появою чи зникненням предмета; зміна стану предмета.

На основі опрацьованих наукових праць вчених-криміналістів можна сформулювати слідову картину кримінального правопорушення як сукупність особистісних і матеріальних слідів, що є наслідками протиправного діяння, тобто будь-якими змінами об'єктивної дійсності, що мають криміналістично важливу інформацію.

З аналізу кримінальних проваджень реально виділити шість груп слідів: 1) сліди людини: ідеальні сліди (показання потерпілого, підозрюваного, свідків); матеріальні сліди (сліди-відображення, сліди-речовини); 2) знаряддя скоєння злочину та їх сліди; 3) чужі речі, документи, привласнені злочинцем; 4) речі, які сприяли скоєнню злочину (наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, транспорт, вогнепальна чи холодна зброя); 5) електронні відображення; 6) інші матеріальні сліди (транспортних засобів, застосування вогнепальної чи холодної зброї,

текстильні волокна) [2, с. 8].

Джерела інформації можна поділити на два класи: а) джерела ідеального (психічного) відображення (люди) та б) джерела матеріальних відображень (речі); підставою кримінально-процесуальної класифікації є поділ доказів на особистісні та речові. Особистісні джерела – це люди, які є суб'єктами злочину або мають інформацію щодо події злочину (потерпілий, свідки тощо); криміналістичною підставою класифікації джерел інформації є теорія криміналістичної ідентифікації та поняття криміналістичної тотожності [3, с. 257].

Окремі вчені пропонують для ефективного пошуку та використання джерел криміналістично значущої інформації про особу злочинця у кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність класифікувати такі джерела з певних підстав. Наприклад, групи залежно від форми відображення властивостей цієї особи та способу зберігання інформації про них: 1) джерела ідеальної інформації; 2) джерела матеріальної інформації; 3) складні джерела як система поєднання двох елементів «людина – річ». У першу групу автор відносить живих осіб, які мають інформацію (що становить інтерес для розслідування) стосовно особи злочинця, який у їх пам'яті в якості уявного (думкового) образу. У цьому випадку жива особа є не лише джерелом, а й носієм криміналістично значущої інформації. До другої групи віднесені джерела матеріальної інформації – об'єкти матеріального світу як будь-яких слідів, що відображають подію злочину, оскільки були «присутніми» під час його скоєння. До них можна віднести документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини тощо. Джерела матеріальних відображень – це об'єкти матеріального світу, переважно неживої природи. Що стосується третьої групи «людина – річ», то під час збирання та дослідження джерел криміналістичної інформації часто виникають ситуації, коли доводиться встановлювати фактичні дані з двох простих джерел – особистого та речового, які утворили систему «люди-речі» як складне джерело. Таке джерело містить два види інформації: 1) отриману через ідеальне відображення; 2) матеріальне відображення [4, с. 169]. Враховуючи вказане, треба вважати за доцільне акцентувати увагу на тому, що насильницькі способи втягнення нерідко залишають ідеальні сліди (сліди пам'яті людини – очевидців, друзів, родичів), а також матеріальні (на тілі та одязі як неповнолітнього, так і злочинця).

На підставі дослідження судово-слідчої практики були визначені вузлові ділянки, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення, зокрема: а) безпосереднє вчинення неповнолітньою особою протиправних діянь; б) мешкання (проживання) правопорушника; в) проживання неповнолітньої особи; г) вчинення дій щодо втягнення неповнолітньої особи у протиправну діяльність.

Підсумовуючи, можна відмітити, що слідова картина вчинення

кримінального правопорушення є науковою категорією, дослідження якої необхідно під час визначення криміналістичної характеристики. Зі свого боку, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність також характеризується окремими специфічними особливостями, що мають своє відображення у слідовому масиві, залишеному після вчинення кримінального правопорушення.

1. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 20 с.

2. Ікаєв А. Р. Розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». – Київ, 2020. 20 с.

3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладенні юристів) : навч. і практич. посібник. Харків : Рубікон, 1997. 432 с.

4. Ікаєв А. Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2020 № 43. С. 168–171.

Олена ПРОЦЕНКО

науковий співробітник відділення
організації наукової роботи відділу
організації наукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ У КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА ВИКЛИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Гендерно зумовлене насильство належить до категорії найсерйозніших викликів у сфері захисту прав людини, оскільки воно порушує основоположні принципи верховенства права, гендерної рівності та недискримінації. Проблема має комплексний характер і вимагає не лише реагування з боку правоохоронної системи, а й розробки цілісної державної політики, спрямованої на захист постраждалих та формування ефективних механізмів профілактики. Ефективна протидія цьому явищу потребує нормативно-правового забезпечення, яке поєднує національні інструменти з міжнародними стандартами [1; 2].

Світова спільнота виробила низку документів, які визначають орієнтири у сфері протидії насильству. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979) [1] закріпила фундаментальні зобов'язання держав. Подальшим кроком стало прийняття Стамбульської конвенції (2011) [2], яка є найбільш комплексним

міжнародним договором у сфері захисту жінок від насильства.

Насильство за ознакою статі має значні соціальні наслідки. По-перше, воно руйнує інститут сім'ї, створює умови для міжпоколінної передачі насильницьких моделей поведінки. По-друге, воно має економічний вимір: витрати держави на лікування постраждалих, судові процеси, соціальні виплати значно перевищують витрати на превентивні заходи. По-третє, психологічні наслідки для дітей, які стають свідками насильства, формують високі ризики повторного відтворення агресивних моделей у дорослому житті. Отже, насильство становить загрозу соціальній безпеці та розвитку держави [3, с. 186].

Україна поступово імплементує міжнародні вимоги в своє законодавство. Основу правового регулювання становить Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII (2017) [4]. Важливим є також Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV (2005) [5]. Їм кореспондують підзаконні акти, зокрема Постанова КМУ від 22.08.2018 № 658, якою затверджено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству [6].

Нормативна база демонструє прогрес у формуванні системи захисту, проте її імплементация залишається проблемною. Значна частина постраждалих не отримує належної допомоги, що пов'язано з інституційною слабкістю та правовими прогалинами. Дослідження показують, що правозастосування в Україні часто має декларативний характер, а механізми захисту не є достатньо ефективними [1; 7, с. 198].

Як справедливо наголошується у сучасних наукових дослідженнях, відсутність спеціальних норм, які б прямо встановлювали кримінальну відповідальність за насильство за ознакою статі, має низку негативних наслідків: з одного боку, це ускладнює ідентифікацію діяння саме як злочину з гендерним підґрунтям, а з іншого – призводить до заниження його суспільної небезпеки, оскільки кваліфікація відбувається за загальними статтями без урахування гендерного мотиву. Подібна правова невизначеність, як відзначають автори, фактично послаблює правозахисний потенціал держави та знижує ефективність механізмів захисту постраждалих осіб [3, с. 189]. Саме тому питання законодавчої імплементации міжнародних стандартів, зокрема вимог Стамбульської конвенції, набуває особливої актуальності в сучасних умовах європейської інтеграції України.

Нормативно-правове забезпечення протидії насильству за ознакою статі доцільно розглядати і крізь призму положень Кримінального кодексу України. Хоча останніми роками кримінальне законодавство України зазнало суттєвих змін у напрямі протидії домашньому насильству та злочинам проти статевої свободи, воно все ще не містить окремих статей, які б прямо передбачали кримінальну відповідальність саме за насильство за ознакою статі. Сучасні положення Кримінального кодексу України регулюють питання домашнього насильства (ст. 126-1), примушування до шлюбу

(ст. 151-2), а також передбачають низку складів злочинів проти статевої свободи та недоторканості особи (статті 152–156). У цих нормах законодавець відобразив міжнародні тенденції, зокрема концепцію добровільної згоди як визначальну у складі злочину зґвалтування. Проте жодна з цих норм прямо не визначає гендерний мотив як кваліфікуючу ознаку, що підвищує суспільну небезпечність діяння [8].

По-перше, у правозастосовній практиці відсутність чітких критеріїв дозволяє органам досудового розслідування і судам кваліфікувати злочини на власний розсуд, часто зводячи їх до менш небезпечних правопорушень або адміністративних проступків. Як наслідок, багато випадків систематичного переслідування, приниження чи психологічного насильства залишаються поза межами кримінально-правового реагування [9].

По-друге, відсутність у законодавстві прямої згадки про насильство за ознакою статі суперечить міжнародним стандартам, зокрема вимогам Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979) [1] та Стамбульської конвенції (2011) [2].

По-третє, значною проблемою є етап досудового розслідування. Практика показує, що правоохоронні органи часто не приділяють належної уваги таким справам, особливо якщо йдеться про психологічне чи економічне насильство, яке складно довести. Типовими є ситуації, коли заяви потерпілих не вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань, провадження закриваються через «відсутність складу злочину» або зтягуються перевірки [9]. Це призводить до вторинної віктимізації постраждалих, знижує рівень довіри до поліції та позбавляє осіб доступу до правосуддя.

По-четверте, у правовому полі бракує криміналізації окремих форм насильства, прямо визначених Стамбульською конвенцією, зокрема сталкінгу (переслідування), примусових шлюбів, каліцтва жіночих статевих органів, злочинів «з мотивів честі» [2].

Як наслідок, комплекс проблем – від відсутності спеціальних кримінальних складів до неефективного досудового розслідування – зумовлює ситуацію, коли формальне існування правових норм не гарантує постраждалим реального захисту. Це підсилює необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України [8], а також розробки спеціальних методичних рекомендацій для слідчих і прокурорів щодо кваліфікації та доказування насильства за ознакою статі.

Отже, хоча кримінально-правове регулювання в Україні вже містить важливі положення у сфері протидії насильству та злочинам проти статевої свободи, відсутність у Кримінальному кодексі статей, які б безпосередньо кваліфікували насильство за ознакою статі, зумовлює необхідність подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Це є передумовою ефективного захисту прав людини, посилення рівня захищеності осіб та реалізації принципу верховенства права у сфері гендерної політики.

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 груд. 1979 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 трав. 2011 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
3. Проценко О. Забезпечення рівня захищеності осіб від проявів домашнього насильства. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. № 2. DOI:10.31733/2078-3566-2021-2-186-190. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6827/1/28.pdf>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.
7. Камишанський О., Проценко О. Аналітичний огляд законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо запобігання та протидії насильству в Україні. *Науковий вісник ДДУВС*. 2023. Спец. вип. № 2. С. 194–201. DOI:10.31733/2078-3566-2023-6-194-201. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12787/1/29.pdf>.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Проценко О. В. Проблемні питання щодо запобігання та протидії домашнього насильства та насильства за ознакою статі в практичній діяльності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2023. № 6. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8945> URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law/2023/6/8945/>.

Віталій РАДЧЕНКО

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Андрій ПОДЕРВІНСЬКИЙ

старший офіцер відділення сил
підтримки Збройних Сил України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТУРНИКЕТІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПОТЕРПІЛОГО НА ПОЛІ БОЮ

Повномасштабна російсько-українська війна супроводжується великою кількістю поранень кінцівок, які можна поділити на три види: поранення без пошкодження магістральних судин, поранення з пошкодженням магістральних судин, і як наслідок, масивною кровотечею та травматичною ампутацією кінцівок. Одним з найефективніших методів збереження життя

на полі бою при зупинці масивних кровотеч залишається турнікет. Проте, на жаль, неправильне застосування турнікетів призводить до трагічних наслідків, таких як ампутація кінцівок та смерть. І якщо кількість смертей від масивних кровотеч з кінцівок знижується, то кількість ампутацій від неправильного застосування турнікетів зростає. Збільшення кількості людей з ампутаціями через військові дії вплине на якість їхнього життя, а також на економіку України в цілому через низку факторів, як-от зростання витрат на соціальне забезпечення, протезування та реабілітацію, зменшення кількості працездатних осіб, що знизить податкові надходження та продуктивність, а також потребу в інвестиціях в інклюзивне середовище та адаптацію робочих місць.

Правила та умови накладання турнікета в разі поранення кінцівки регламентовані комітетом ТССС та затверджені Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством оборони України [1; 2]. Як відомо, умовою накладання турнікета є наявність хоча б однієї з ознак масивних кровотеч, а саме: фонтануюче або пульсуюче витікання крові з ранового каналу, стрімке просочення одягу пораненого кров'ю, калюжа крові під пораненим, яка збільшується у вас на очах, травматична ампутація кінцівки, бинти, які використовувались для перев'язки поранення не ефективні та поступово просочуються кров'ю, а також факультативна ознака – відкритий перелом.

Аналіз наукових джерел та практики надання домедичної допомоги потерпілим дозволяє виокремити такі рекомендації щодо накладання турнікета:

- накладається на голу шкіру на 5–7 см вище поранення або на одяг максимально проксимально при невизначеному місці масивної кровотечі;
- перший тур при накладанні турнікета повинен бути максимально щільним для ефективної зупинки масивної кровотечі;
- вороток турнікета крутиться до повної зупинки масивної кровотечі або зникнення пульсу на периферичних судинах;
- після фіксації воротка та стрічки, обов'язково пишеться час накладання турнікета.

На сьогодні є статистика випадків, коли важкість поранення не є основною причиною ампутацій кінцівок. Проблема криється у недоліках управління кровотоком та неправильному застосуванні турнікета. насамперед треба розуміти, що турнікет – це тимчасовий засіб зупинки масивних кровотеч, який безпечно можна накладати до двох годин і потребує постійного перегляду постраждалого з метою своєчасного визначення необхідності накладеного турнікета для запобігання розвитку ішемічних ускладнень та ампутації кінцівки. За стандартами ТССС, щоб уникнути ампутації кінцівки або зберегти максимальну довжину кінцівки при низькій травматичній ампутації є дві маніпуляції, це: 1) конверсія турнікета, тобто процедура заміни турнікета на інший метод зупинки масивної кровотечі,

наприклад «тампонування» та накладання тиснучої пов'язки; 2) переміщення турнікета, у разі накладання турнікета якомога проксимально від ураження для збереження більшої частини кінцівки.

Протоколи надання домедичної допомоги передбачають, що ці маніпуляції можуть використовувати військовослужбовці, які пройшли курс підготовки рівня CLS, СМС. Але врахувавши досвід російсько-української війни, для зменшення кількості ампутацій кінцівок внаслідок неправильного накладання турнікета і неможливість виправити цей недолік без бойового медика поруч, Міністерством охорони здоров'я України було ухвалено рішення про затвердження обсяг домедичної допомоги солдатом та бійцем-рятувальником, що містить у собі: переміщення турнікета та конверсію турнікета.

Зважаючи на вищеприписане, турнікет залишається першим і найефективнішим методом при зупинці масивної кровотечі з кінцівок за умови виконання вимог, рекомендованих для його використання. Шляхами вирішення проблем недоцільного та неправильного використання турнікета, що призводить до зменшення боєздатності армії внаслідок великої кількості військовослужбовців з ампутаціями та загиблих військовослужбовців, можуть бути: підвищення рівня навченості особового складу (безперервна переоцінка досвіду в російсько-українській війні та стандартів надання першої домедичної допомоги; проведення регулярних тренувань накладання турнікета з відпрацюванням практичних навичок наближених до бойових умов); підвищення кваліфікації інструкторсько-викладацького складу за рахунок відпрацювання практичних та теоретичних навичок; забезпечення підрозділів якісними турнікетами; введення системи реєстрації випадків неправильного та недоцільного використання турнікетів (час, місце, тип, наслідки).

1. Tactical Combat Casualty Care URL: <https://tccc.org.ua/guide/introduction-to-tccc-asm>.

2. Про затвердження обсягів надання медичної допомоги на догоспітальному етапі, які надаються під час ведення воєнних (бойових) дій та підготовки сил безпеки і сил оборони до застосування за призначенням : наказ Міністерство оборони України від 03.09.2024 № 598. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-24#Text>.

Максим РОМАНОВ

начальник 3-го відділу 4-го управління
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗМІНИ ПІДСЛІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, МАТЕРІАЛИ ЯКОГО ВІДКРИТІ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ В ПОРЯДКУ ст. 290 КПК УКРАЇНИ

Українська державність, яка перебуває в стані активної протидії безпековим загрозам, пов'язаним із широкомасштабним російським вторгненням характеризується швидкоплинністю та активними трансформаціями як суспільно-політичного бачення соціальних процесів так і відповідними змінами до законодавства. Однією з найбільш складних і одночасно важливих галузей права є кримінальний процес.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1]. Ці основоположні завдання, в умовах дії правового режиму воєнного стану на території України набувають особливого значення й в умовах надскладних соціальних і безпекових ризиків часто ускладнюються з точки зору їх практичної реалізації.

Активні бойові дії, реалізація заходів із супротиву агресору часто стають перешкодами, які практично унеможливають дотримання основних принципів здійснення досудового розслідування, серед яких чільне місце посідають такі як верховенство права та законність.

Одним із проблемних питань, на нашу думку є зміна підслідності кримінального провадження, матеріали якого відкриті для ознайомлення в порядку статті 290 (Відкриття матеріалів іншій стороні) КПК України. Так, перш за все, належить встановити та окреслити функціонування інституту підслідності, а також процедури відкриття матеріалів іншій стороні, як етапу в межах досудового розслідування.

Підслідність визначається на стадії досудового розслідування, в порядку визначеному статтями 216 (Підслідність) та 218 (Місце проведення

досудового розслідування) КПК України, виходячи з характеру кримінального правопорушення, місця його вчинення та статусу особи. При цьому, досудовим розслідуванням є стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [1].

Важливо звернути увагу на пропозиції Музиченко О. та Карандася М., щодо створення механізму перевірки законності рішення прокурора про визначення підслідності. Вченими пропонується передбачити в законодавстві можливість оскарження постанови про визначення підслідності слідчому судді, що унеможливило б порушення правил підслідності, а у разі скасування слідчим суддею постанови прокурора докази, які отримані під час здійснення розслідування неуповноваженим органом, мають визнаватися недопустимими [2]. При цьому, ми підкреслюємо, що проблематику визначення підслідності, її зміни та оскарження відповідних процесуальних рішень, прийнятих у межах цієї процедури констатують не лише вчені, а й практикуючі правники. В поєднанні з неточностями інших кримінальних процесуальних процедур, неможливість ефективного й точного визначення підслідності може спричинити серйозні проблеми під час правозастосування.

Поряд із цим, належить зауважити, що відкриття матеріалів іншої стороні передує закінченню досудового розслідування та регулюється положеннями статті 290 (Відкриття матеріалів іншій стороні) КПК України та визначає, що «визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування» [1]. Таким чином, використання процесуального права прокурора (слідчого за його дорученням) не свідчить про фактичне закінчення досудового розслідування, оскільки прямої вказівки на це відповідна стаття, як і будь-яка інша стаття КПК України не містить.

Так, після повідомлення про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів у порядку статті 290 КПК України, провадження перебуває у завершальній стадії досудового слідства й зміна підслідності, як правило, втрачає процесуальну доцільність, адже функція досудового розслідування фактично виконана, а слідчий уже сформував доказову базу. Проте, логічно припустити, що в мовах змагальності процесу, а також

чіткого визначення прав і обов'язків сторін кримінального провадження визначених статтями 36 (Прокурор), 40 (Слідчий органу досудового розслідування), 42 (Підозрюваний, обвинувачений), 45 (Захисник), 55 (Потерпілий) КПК України можливим є, у тому числі оскарження стороною захисту, або ініціативне, з нововиявлених обставин, ініціювання зміни підслідності в кримінальному провадженні.

Якщо підслідність змінюється після відкриття матеріалів, слідчий (або орган) формально набуває повноважень, але фактично не володіє контекстом зібраних доказів, не проводив слідчих дій, не здійснював повідомлення про підозру. Така зміна може поставити під сумнів чинність повідомлення про завершення досудового розслідування, факт відкриття матеріали сторони захисту, можливість направлення обвинувального акта без повторного ознайомлення.

При цьому, хоч КПК України не містить чіткої заборони щодо зміни підслідності після відкриття матеріалів кримінального провадження іншої сторони, оскільки фактично досудове розслідування все ще триває, так як відсутній документ, що свідчить про його закінчення (обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) проте судова практика схиляється до того, що «повторне відкриття матеріалів у новому органі є обов'язковим, аби гарантувати дотримання прав сторони захисту» [3]. Таким чином, утворюється колізія, що створює простір для зловживань своїми процесуальними правами сторонами кримінального провадження, що на нашу думку потребує уточнення й подальшого законодавчого врегулювання, оскільки не відповідає принципу юридичної визначеності, що є складовою конституційного принципу верховенства права.

Неухильне дотримання принципу верховенства права, в свою чергу є запорукою утвердження правової держави, що визначається статтею 1, частиною першою та другою статті 8 Конституції України [4]. За правовою позицією Конституційного Суду України, юридичну визначеність слід розуміти через такі її складові елементи: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права [5]. Таким чином, окреслені проблемні питання є не вирішеними в кримінальному процесуальному законодавстві України й їх подальше нормативне врегулювання прямопропорційно впливає на можливість ефективної роботи органів досудового розслідування, прокуратури та адвокатури України в контексті забезпечення завдань кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Музиченко О.В., Карандась М.В., Визначення підслідності в кримінальному провадженні: актуальний стан. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, випуск 75: частина 2/ 2023. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/19-1.pdf?utm_source=chatgpt.com.

3. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.03.2021 у справі №326/1101/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95682158>.

4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

5. Рішення Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року № 1-р/2020, справа № 1-5/2018 (746/15) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20#Text>.

Євгеній САМОЙЛЕНКО

інспектор відділу оперативного
моніторингу управління кримінального
аналізу ГУНП в Запорізькій області

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях є ключовим елементом механізму забезпечення міжнародної справедливості та протидії злочинності, що виходить за межі однієї держави. В умовах збройної агресії проти України особливого значення набуває взаємодія з іншими країнами і міжнародними інституціями у розслідуванні таких злочинів, як воєнні злочини, злочини проти людяності чи агресія.

Правові засади такої взаємодії визначаються національним законодавством та міжнародними договорами. В Україні Розділ IX Кримінального процесуального кодексу регулює міжнародне співробітництво (статті 541–614 КПК України) (зокрема ст. 541 «Роз’яснення термінів») (ст. 542 «Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження») (ст. 544 «Надання та отримання міжнародної правової допомоги чи іншого міжнародного співробітництва без договору») (ст. 558 «Порядок виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території України») (ст. 574 «Центральний орган України щодо видачі особи (екстрадиції)») (Глава 44. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) КПК України) [4].

У міжнародних договорах, зокрема в Європейській конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [2] та Другому додатковому протоколі до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17 березня 1978 року [1], встановлені стандарти запитів, процедур і форм міжнародної правової допомоги (ця конвенція – один із базових багатосторонніх договорів, які регулюють міжнародне

співробітництво) (ст. 543 КПК згадує цю конвенцію як основний міжнародний договір [4]).

Зростання кількості воєнних злочинів у контексті триваючої широкомасштабної агресії проти України зумовлює необхідність поглибленого дослідження питань кримінальної відповідальності за такі діяння. Це об'єктивно актуалізує потребу в ефективних механізмах правового реагування як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях. В умовах воєнного стану перед національною правовою системою постають складні завдання, пов'язані з удосконаленням інститутів кримінальної юстиції, забезпеченням дієвого переслідування винних осіб та гармонізацією правових норм України із загальноновизнаними міжнародно-правовими стандартами.

Особливого значення у цьому контексті набуває процес імплементації положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який створює правові передумови для забезпечення принципу невідворотності покарання та зміцнення засад верховенства права. Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21 серпня 2024 року № 3909-IX [7] стало визначальним етапом у формуванні сучасної системи національної відповідальності за воєнні злочини. Римський статут, визначаючи юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, конкретизує поняття воєнних злочинів, їх ознаки та перелік діянь, що підпадають під це визначення, що, зі свого боку, потребувало коригування національного кримінального законодавства [8; 10].

У зв'язку з цим було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX [6], яким, зокрема, оновлено редакцію статті 438 Кримінального кодексу України, що нині має назву «Воєнні злочини» [3]. З огляду на істотне зростання кількості кримінальних проваджень, відкритих за цією статтею, науково обґрунтованим і практично важливим є аналіз впливу ратифікації Римського статуту на правову кваліфікацію відповідних злочинних діянь, а також на загальний розвиток інституту кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни [5, с. 118].

В умовах воєнного стану в Україні постає потреба співпраці з міжнародними структурами у розслідуванні злочинів, пов'язаних із збройною агресією: воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, співучасті в агресії. Така співпраця включає створення спільних слідчих груп, обмін доказами з іноземними партнерами, проведення міжнародних експертиз, передачу матеріалів до Міжнародного кримінального суду (МКС) [5, с. 117–121].

Одна з проблем – збір доказів у районах бойових дій, коли доступ

обмежений через безпекові ризики, руйнування інфраструктури чи переміщення осіб. У таких випадках документи мають бути складені згідно з міжнародними стандартами, щоб їх визнали інші держави чи МКС [9].

Законодавчі гарантії також включають принципи: суверенітет держав, взаємність, повага до прав людини, принцип подвійної кримінальності, конфіденційність. Дотримання цих принципів гарантує, що міжнародне співробітництво здійснюється в межах права навіть у кризових умовах.

Головною метою такого співробітництва є забезпечення невідворотності покарання за злочини, вчинені під час агресії, відновлення справедливості, формування доказової бази для міжнародного правосуддя та підвищення довіри міжнародної спільноти до вітчизняної системи правосуддя.

Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях є надзвичайно актуальним під час воєнного стану. Законодавчі й міжнародні механізми дають змогу Україні звертатися до іноземних партнерів, отримувати підтримку у розслідуванні злочинів, вести обмін доказами, передавати справи до міжнародних судів та притягати винних до відповідальності. Однак реалізація цих можливостей у практичному вимірі стикається з численними викликами – від недостатньої інфраструктури до юридичних колізій та питань визнання доказів. Тож всебічна співпраця з міжнародними інституціями і дотримання правових стандартів мають стати фундаментом для утвердження справедливості та відновлення правопорядку навіть у найскладніших умовах війни.

1. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17 березня 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_035#Text.

2. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, прийнята 20.04.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (із змінами). Ст.: 541, 542, 544, 558, 573–594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Плутицька К. М., Ковтун К. О. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини в контексті міжнародного та національного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Т. 90. № 5. С. 117–121.

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 р. № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>.

7. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

8. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

9. Цуцкірідзе М. С. Проблемні питання досудового розслідування в зоні проведення АТО. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях* 239 *Кримінально-процесуальне право та криміналістика про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матеріали II круглого столу (м. Северодонецьк, 3 листопада 2017 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. С. 146–150.

10. Fiedosieiev V. On liability for the failure to return children from abroad under the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-15.11.2024.017> (date of access: 09.10.2025).

Дмитро САНАКОЄВ

завідувач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ «Є-ВІДНОВЛЕННЯ»

У 2023 році стартувала державна програма «Є-Відновлення» [1], що стала ефективним інструментом компенсацій за пошкоджене та знищене внаслідок збройної агресії російської федерації проти України житло. Про актуальність ухвалення вказаного закону свідчить офіційна статистика, згідно з якою, за увесь час дії закону подано 166 491 заяву про компенсацію. За даними Міністерства розвитку громад і територій, станом на 01.09.2025 року такі компенсації отримали 131 432 родини на загальну суму 44,375 млрд грн, з яких понад 108 тис. громадян України отримали компенсацію за пошкоджене житло на загальну суму 10,6 млрд грн [2].

За оприлюдненими даними на травень 2025 року, найбільше заяв на відшкодування пошкодженого майна подали у таких регіонах: Харківська область – 53 046; Київська область – 21 399; Донецька область – 14 019; Миколаївська область – 9 308; Херсонська область – 7 778. Найбільше заяв на отримання компенсацій за знищене майно подали у таких регіонах: Донецька область – 17 675; Харківська область – 15 517; Київська область – 6 455; Херсонська область – 3 021; Миколаївська область – 1 706 [3]. Відновленням об'єктів займаються державні установи і волонтерські ініціативи та організації.

Водночас моніторинг відкритих джерел інформації показав, що протягом 2024–2025 років правоохоронними органами України фіксуються випадки заволодіння бюджетними коштами, що виділяються за вказаною програмою, зокрема, фізичним особам – громадянам України, які є

власниками пошкоджених або знищених об'єктів нерухомого майна. Зокрема, у селищі Гостомелі (Київська область), у грудні 2023 року перевірка виявила понад 100 порушень та зловживання під час відновлення житла на загальну суму понад 21 млн грн. [4]. У м. Святогірську (Донецька область), розслідується кримінальне провадження за ч. 4 ст. 191 КК України щодо посадових осіб Святогірської міської військової адміністрації, які видавали компенсації за «зруйновані» будинки у середньому орієнтовно по 2 млн грн. на кожен [5]. Прокуратурою Харківської області скеровано до суду кримінальне провадження щодо заступника начальника Ізюмської міської військової адміністрації та його співучасників за ознаками злочинів, передбачених ч. 4–5 ст. 191, ч. 2 ст. 209, ч. 3, 4 ст. 358 КК України, які на підставі підроблених документів через комісію ухвалили рішення про надання компенсації – два житлові сертифікати на загальну суму майже 1,5 млн гривень [6].

Наведене зумовило потребу у додатковому дослідженні цієї ситуації, визначенні потенційних ризиків та напрацюванні ефективних заходів протидії організованій злочинній діяльності, зокрема суб'єктами органів державної влади та управління, місцевого самоврядування. Проведений аналіз показав, що на виконання вимог Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» Кабінетом Міністрів України ухвалено низку постанов та порядків, що деталізують відповідні процедури [7–11], інші нормативно-правові акти.

За результатами дослідження порядку виділення коштів та їх використання за програмою «Відновлення», а також виявлених фактів зловживань нами встановлено, що найбільші ризики зловживань та розкрадання бюджетних коштів можуть бути зосереджені на етапах оцінки пошкодженого або знищеного майна (підготовки акту обстеження та заповнення чек-листа) та подальшого використання виділених коштів.

1. Зловживання на етапі час оцінки нерухомості (шляхом завищення ступеню і характеру пошкоджень або через шахрайські дії з методиками оцінки майна). Отож *під час завищення ступеня і характеру пошкоджень* типовими способами вчинення злочину можуть бути: 1) штучне створення або погіршення пошкоджень (власники або недобросовісні «фахівці» можуть навмисно погіршувати стан об'єкта перед обстеженням, щоб отримати більшу компенсацію; 2) необ'єктивне складання Актів обстеження (члени комісії, які мають конфлікт інтересів або піддаються тиску, можуть вказувати неіснуючі або значно перебільшені пошкодження у чек-листі; 3) використання застарілих/нерелевантних цін (оцінювачі можуть використовувати завищені ціни на будівельні матеріали та роботи, що не

відповідають ринковим реаліям). Під час вчинення *шахрайських дій з методиками оцінки пошкодженого або знищеного майна* типовими способами можуть бути: 1) неправильне застосування коефіцієнтів (методики містять різні коефіцієнти (знос, регіональні особливості тощо), неправильне застосування яких може призвести до необґрунтованого збільшення суми компенсації); 2) використання завищених нормативів (навіть при використанні офіційних нормативів, їх трактування може бути з використанням обману); 3) змова «оцінювач-власник-комісія» (корупційна схема, коли оцінювач, власник майна та члени комісії діють злагоджено для завищення суми компенсації).

2. Заволодіння бюджетними коштами після їх виділення може відбуватись шляхом вчинення корупційних дій у такі способи: 1) змова з підрядниками/продавцями будматеріалів (власники можуть домовлятися з підрядниками або магазинами про «фіктивні» роботи/продажі матеріалів, отримуючи частину коштів готівкою або на інші рахунки, при цьому фактично роботи не виконуються або виконуються не в повному обсязі / з низькою якістю); 2) видача фіктивних чеків/рахунків (підробка документів для підтвердження цільового використання коштів); 3) «відкати» від суми компенсації (власник може отримувати меншу суму компенсації, ніж фактично виділено, а різницю ділити з посадовими особами або оцінювачами); 4) нецільове використання коштів (хоча програма «ЄВідновлення» має запобіжники від нецільового використання (кошти йдуть на спецрахунок і лише для певних КВЕДів), можуть бути спроби обійти ці обмеження (наприклад, через закупівлю нерелевантних товарів під виглядом будівельних матеріалів); 5) шахрайство з документами (подання підроблених документів на право власності, підробка паспортів, інших правовстановлюючих документів для отримання компенсації); 6) створення «фіктивних» пошкоджень після отримання першої компенсації (отримавши компенсацію за перші пошкодження, особи можуть намагатися штучно «створити» нові пошкодження, щоб повторно отримати кошти); 7) неналежний моніторинг використання коштів (незважаючи на механізми контролю, недостатня кількість перевірок та аудиту з боку відповідних органів може дозволити зловживанням залишатися непоміченими).

Отже, в межах проведеного нами дослідження доцільними вважаємо проведення профілактичних заходів, спрямованих на попередження, виявлення та можливе розслідування фактів розкрадання бюджетних коштів за програмою «ЄВідновлення». Такі заходи мають бути забезпечені на всіх етапах виділення коштів та їх подальшого використання, чому можуть сприяти такі превентивні заходи: 1) ініціація розгляду питання щодо можливостей залучення до оцінки незалежних експертів, які не пов'язані з місцевими органами влади або власниками майна; 2) ініціація випадкової вибірки та перевірки (аудиту) актів обстеження іншими незалежними комісіями або аудиторами; 3) обов'язкова та детальна фото- та відеофіксація

всіх пошкоджень з прив'язкою до GPS-координат та часу у протоколах огляду місця події; 4) розглянути питання щодо залучення до проведення візуальних оглядів пошкоджених об'єктів та розроблення програми робіт представників підрозділів Національної поліції України; 5) із метою оперативного моніторингу ситуації та реагування на факти можливого шахрайства, підробки документів, змови між суб'єктами тощо, визначити механізми обміну даними з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Мінреінтеграції, Міноборони, Державної податкової служби, іншими правоохоронними органами.

Важливим складником успішної протидії розкраданням бюджетних коштів у межах програми «Відновлення, враховуючи значні їх обсяги, вважаємо доцільним: 1) залучення не лише банків, але й інших державних органів (Державна аудиторська служба, НАБУ, ДСФМ) до моніторингу транзакцій; 2) після завершення ремонтних робіт проводити вибіркові перевірки об'єктів для підтвердження фактичного виконання робіт та їх відповідності заявленій якості та вартості; 3) визначити забезпечення легкого та безпечного способу повідомлення про виявлені факти зловживань (гарячі лінії, телефони довіри); 4) ініціювати створення автоматизованого реєстру оцінювачів з їх кейс-історією, доступного контролюючим органам та підрозділам.

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>.

2. Результати роботи програми «Відновлення станом на 01 вересня 2025 (10.09.2025). URL: <https://mindev.gov.ua/news/rezultaty-roboty-prohramy-ievidnovlennia-stanom-na-01-veresnia-2025>.

3. 2 роки «Відновлення»: понад 100 тисяч сімей отримали компенсації (12.05.2025). URL: <https://mindev.gov.ua/news/2-roky-ievidnovlennia-ponad-100-tysiach-simej-otrymaly-kompensatsii>.

4. У Гостомельській громаді виявили більше сотні зловживань на відбудові. URL: <https://suspilne.media/kyiv/631576-u-gostomelskij-gromadi-vstanovili-bilse-sotni-zlovzivan-na-vidbudovi/>.

5. Нарешті. Факти про те, як крадуть на «Відновленні». *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/petro_andriushchenko/680348_nareshti_fakti_pro_te_yak_kradut.html.

6. Мільйонні маніпуляції на «Відновленні»: у Харкові судитимуть злочинну групу на чолі з посадовцем. URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=392443.

7. Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>.

8. Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене

нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#n22>.

9. Порядок надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text>.

10. Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>.

11. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>.

Артур САТИРОВ

викладач кафедри тактичної підготовки
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності

Олександра ПАРЧЕВСЬКА

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності

(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З моменту введення воєнного стану сфери застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні торкнулися вже чимало законодавчих змін. Водночас вони є інструментом обмеження прав і свобод особи, тому застосування таких заходів потребує особливої процесуальної врегульованості, пропорційності та обґрунтованості. Згідно з Конституцією України, ніхто не може бути підданий необґрунтованому обмеженню свободи, а будь-які обмеження повинні ґрунтуватися на законі та бути необхідними у демократичному суспільстві [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) визначає запобіжні заходи як тимчасові заходи процесуального примусу, що застосовуються з метою забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого або підсудного, запобігання його спробам ухилитися від слідства чи суду, перешкоджати встановленню істини у справі, а також для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень (ст. 131 КПК України). [2]

Особливістю сучасного кримінального процесуального законодавства

України є надання переваги менш суворим запобіжним заходам перед більш суворими. Це закріплено у принципі пропорційності, що впливає як із норм національного права, так і практики Європейського суду з прав людини. Суд повинен застосовувати запобіжний захід, який є достатнім для досягнення мети, але при цьому не створює надмірного втручання у права людини.

Види запобіжних заходів визначені у ст. 176 КПК України. До них належать: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою. [2]

Кожен із перелічених заходів має власну процесуальну специфіку. Особисте зобов'язання полягає у письмовій обіцянці особи виконувати покладені на неї обов'язки, визначені ухвалою слідчого судді чи суду (наприклад, прибувати за викликом, не залишати населений пункт, утримуватися від спілкування з певними особами). Особиста порука передбачає письмове зобов'язання інших осіб (зазвичай близьких родичів або авторитетних представників громади) забезпечити належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого.

Застава є одним із найпоширеніших запобіжних заходів, що передбачає внесення грошових коштів чи майнових активів у спеціальний депозитний рахунок суду. Її розмір визначається з урахуванням тяжкості кримінального правопорушення, майнового стану особи та ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. При цьому практика застосування застави в Україні неодноразово була предметом критики через занадто високі розміри, що фактично унеможлиблює її внесення для певних категорій підозрюваних.

Домашній арешт може бути цілодобовим або частковим (наприклад, заборона залишати житло у певний час доби). Застосування цього заходу можливе лише за ухвалою суду і супроводжується електронним контролем у вигляді браслета. Цей інструмент набув особливого значення в умовах воєнного стану, коли тримання під вартою не завжди є виправданим, але існує потреба у забезпеченні контролю за поведінкою особи.

Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, який може бути застосований виключно як виняткова міра, якщо жоден інший захід не може забезпечити належної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого. Закон (ст. 183 КПК України) прямо визначає, що тримання під вартою застосовується лише тоді, коли прокурор доведе, що існують обґрунтовані ризики ухилення від правосуддя, впливу на свідків чи потерпілих, знищення доказів або вчинення нових кримінальних правопорушень [2].

Процедура обрання запобіжних заходів має низку особливостей. По-перше, клопотання про застосування заходу подається слідчим або прокурором до слідчого судді. По-друге, обов'язковим є доведення наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. По-третє, суд повинен перевірити наявність достатніх доказів обґрунтованої підозри. Без цього застосування будь-якого запобіжного заходу є незаконним.

Вважається, що навіть коли йдеться про правопорушення, які вчиняються в умовах воєнного стану, рішення про застосування того чи іншого засобу щодо особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні відповідних правопорушень, повинно бути обґрунтованим та вмотивованим, таке рішення має бути прийнятим на підставі максимального врахування усіх обставин кримінального провадження [3, с. 199].

Варто відмітити і практику Європейського суду з прав людини, яка суттєво впливає на національні судові рішення. У справах «Харченко проти України», «Єлоєв проти України» Суд підкреслив, що тримання під вартою не може бути превентивним покаранням, а має бути виправданим конкретними ризиками. Тривале утримання під вартою без належної мотивації визнається порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Сучасна українська судова практика свідчить про поступове посилення вимог до обґрунтування застосування запобіжних заходів. Зокрема, Верховний Суд неодноразово наголошував, що загальні фрази прокурора про «можливість переховування» чи «ризик впливу на свідків» не можуть вважатися достатніми без наведення конкретних фактів. Це є свідченням того, що українська правова система рухається у напрямі більшої відповідності європейським стандартам захисту прав людини.

Особливе значення запобіжні заходи мають у контексті воєнного стану, коли питання безпеки суспільства виходять на перший план. Проте навіть у таких умовах застосування тримання під вартою чи інших обмежень повинно відповідати принципу пропорційності та не перетворюватися на механізм тиску на особу, а саме особливості застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні полягають у балансі між потребою забезпечити ефективність правосуддя та обов'язком держави гарантувати права людини. Законодавство України та судова практика встановлюють чіткі межі, в яких такі заходи можуть застосовуватися, а судова влада є гарантом дотримання цього балансу. Подальше вдосконалення правозастосування має відбуватися у напрямі посилення індивідуалізації рішень та врахування міжнародних стандартів у сфері прав людини.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.09.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.09.2025).

3. Неледва Н. В. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану: огляд законодавчих новел. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 6. С. 198-202.

Ельвіра СИДОРОВА

заступник начальника управління –
начальник організаційно-аналітичного
відділу управління організаційно-
аналітичного забезпечення та
оперативного реагування
ГУНП в Запорізькій області,
доктор юридичних наук, доцент

Дмитро РИЖКІН

старший оперуповноважений в ОВС
1-го відділу (протидії злочинам
в сфері комп'ютерних систем)
Управління кіберполіції
в Дніпропетровській області
Департаменту кіберполіції
Національної поліції України

**ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДИНАМІКУ
ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

На тлі суттєвих соціально-економічних трансформацій, що стали наслідком запровадження правового режиму воєнного стану у 2022 році, спостерігається помітні зміни тенденції злочинності в Україні. Реакція нашої держави на протиправні дії російської федерації (далі – рф) вплинула не лише на політичну стабільність та безпеку суспільства, а й на економічну сферу. Це пов'язано зі зміною структури управління економікою, перерозподілом фінансових потоків та функціонуванням спеціальних режимів використання державного майна й коштів. Внаслідок цього сформувалися нові передумови для скоєння кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Панасюк О. В. та Кисельов В. М. зазначають, що кримінальні порушення у сфері господарювання слід розглядати як умисні протиправні дії суб'єктів підприємницької діяльності, які безпосередньо пов'язані з їх комерційною активністю та порушують норми як кримінального, так і господарського законодавства. До таких порушень відносяться відмивання коштів, шахрайство, корупційні діяння, недотримання правил ведення бізнесу, вимог охорони праці та інші подібні правопорушення. Вони становлять загрозу економічній безпеці країни, порушують принципи чесної конкуренції, зменшують рівень довіри між бізнес-партнерами та підривають авторитет державних органів [1, с. 220].

За твердженням М. В. Омельян, ці кримінальні правопорушення

об'єднує спільна риса – вони спрямовані на дестабілізацію економічних і фінансових аспектів функціонування держави. Основним об'єктом таких дій є суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва, реалізації продукції, виконання робіт та надання послуг [2, с. 26].

З огляду на специфіку видового об'єкта кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, Харитонов С. О. пропонує розділяти їх на такі групи: кримінальні правопорушення у сфері нормальної підприємницької діяльності; кримінальні правопорушення у сфері захисту інтересів кредиторів; кримінальні правопорушення у сфері захисту інтересів акціонерів; кримінальні правопорушення у сфері захисту інтересів споживачів товарів та послуг; кримінальні правопорушення проти фіскальних інтересів держави; кримінальні правопорушення проти інтересів держави у сфері обігу грошей; кримінальні правопорушення проти інтересів держави у сфері обігу товарів; кримінальні правопорушення проти інтересів держави у сфері приватизації [3, с. 438].

З урахуванням такої різноманітності проявів досліджуваних кримінальних правопорушень, виникає об'єктивна необхідність у ґрунтовному аналізі наявних статистичних даних. Метою цього є визначення основних закономірностей, динаміки та структурних змін злочинності в умовах воєнного стану. Для виявлення зазначених тенденцій здійснено аналіз статистичних даних щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень за період 2019–2025 років. Інформаційну базу дослідження становлять офіційні відомості, оприлюднені на вебсайті Офісу Генерального прокурора України (табл. 1) [4].

Назва	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	січень-серпень 2025 року
Загальна кількість кримінальних правопорушень	444 130	360 622	321 443	362 636	475 595	492 479	426 484
Кількість облікованих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності	5 947	5 342	5 469	3 414	4 840	5 139	3 860
Кількість кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, в яких особам вручено повідомлення про підозру	2 094	2 087	2 700	1 405	1 671	2 276	1 672

Табл. 1 Зареєстровані кримінальні правопорушення за 2019-2025 роки

Аналіз загальної структури зареєстрованих кримінальних правопорушень у досліджуваній період свідчить про нестабільність частки кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Наразі у 2019

році цей показник становив 1,34 %, у 2020 році – 1,48 %, а у 2021 році досягнув – 1,70 %, що відображає поступове збільшення питомої ваги таких діянь у загальній кількості зареєстрованих. Проте з початком воєнного стану у 2022 році їх частка різко знизилася до 0,94 %. У наступні роки спостерігається поступове відновлення показників: у 2023 році – 1,02 %, у 2024 році – 1,04 %. Водночас за період січень–серпень 2025 року частка кримінальних правопорушень у господарській сфері дещо зменшилася до 0,91 %, що пояснюється неповнотою даних за поточний звітний період.

З аналізу показників частки випадків вручення повідомлень про підозру відносно загальної кількості кримінальних правопорушень упродовж досліджуваного періоду прослідковується нерівномірна динаміка. У 2019 році вони становили 0,47 %, у 2020 році – 0,58 %, а у 2021 році – 0,84 %, що свідчить про підвищення результативності досудового розслідування.

Починаючи з 2022 року, в умовах воєнного стану, спостерігається істотне зниження цього показника – до 0,39 %, що пояснюється зміною пріоритетів правоохоронної діяльності, ускладненням проведення слідчих дій у зв'язку з окупацією територій та наступними обмеженнями, зумовленими активною фазою бойових дій. У 2023 році тенденція до зменшення збереглася, і показник знизився до 0,35 %, проте вже у 2024 році показник становить – 0,46 %. За січень-серпень 2025 року частка вручення підозр становила 0,39 %.

Беручи до уваги наведене, можна виокремити низку причин, що обумовили відповідну динаміку, які узагальнені у табл. 2.

Таблиця 2

Причини зміни динаміки кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності за період з 2019 по 2025 роки

№ з/п	Період	Характеристика динаміки	Основні причини змін
1.	2019–2021 роки	Поступове зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що супроводжувалося підвищенням рівня ефективності досудового розслідування.	Активізація діяльності правоохоронних органів та покращення процедур виявлення досліджуваних кримінальних правопорушень, що сприяло підвищенню питомої ваги таких правопорушень у загальній структурі злочинності.
2.	2022 рік	Різке скорочення частки кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.	Введення воєнного стану та зміна пріоритетів правоохоронної діяльності, що обумовлено ускладненням доступу до окупованих територій та обмеження оперативної роботи через активну фазу бойових дій.

№ з/п	Період	Характеристика динаміки	Основні причини змін
3.	2023–2024 роки	Часткове відновлення протиправної активності у сфері господарської діяльності.	Адаптація до умов воєнного стану, що сприяло поступовому зростанню частки вручення повідомлень про підозру, хоча загальна динаміка залишалася нерівномірною через триваючі обмеження.
4.	січень-серпень 2025 року	Тимчасове зниження показників злочинності.	Зумовлено неповнотою звітного періоду та продовженням воєнних викликів, які впливають на економічну стабільність та ефективність правоохоронної діяльності.

Разом із тим доцільно розглядати їх у контексті ширших соціально-економічних процесів, що відбуваються в країні в умовах воєнного стану. У цьому аспекті підтримуємо погляд Д. О. Дружиніна, який справедливо зазначає, що вже нині виникає потреба у формуванні ефективної державної політики щодо запобігання злочинності, особливо економічної. Така політика має стати ключовим елементом внутрішньої стратегії України та включати вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства, а також розробку системних заходів для попередження кримінальних правопорушень, зокрема у сфері господарської діяльності [5, с. 102].

Окрему увагу слід приділяти злочинам, пов'язаним з гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та безоплатною допомогою, оскільки цей напрям зараз є актуальним в сучасних умовах. За період з 24.02.2022 слідчими підрозділами підпорядкованими ГУНП в Запорізькій області всього розпочато 27 кримінальних проваджень за фактами незаконних дій, пов'язаних з гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та безоплатною допомогою. Повідомлено про підозру 7 особам на 17 епізодів злочинної діяльності у 7 кримінальних провадженнях. До суду скеровано 5 обвинувальних актів по 5 кримінальним провадженням.

Одне з ключових питань на теперішній час є і охорона об'єктів критичної інфраструктури. Поліцією охороняється 729 об'єктів критичної інфраструктури та забезпечення життєдіяльності населення, зокрема 38 об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки Запорізької області.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» державні органи та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, особи, громадяни та об'єднання громадян зобов'язані сприяти суб'єктам забезпечення кібербезпеки, повідомляти

відомі їм дані щодо загроз національній безпеці з використанням кіберпростору або будь-яких інших кіберзагроз об'єктам кібербезпеки, кібератак та/або обставин, інформація про які може сприяти запобіганню, виявленню і припиненню таких загроз, протидії кіберзлочинам, кібератакам та мінімізації їх наслідків [6].

Наразі Національна поліція, відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», у встановленому порядку виконує такі основні завдання: забезпечує захист прав і свобод людини й громадянина, інтересів суспільства та держави від кримінально протиправних посягань у кіберпросторі; здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів; підвищує поінформованість громадян щодо безпеки в кіберпросторі.

Після початку повномасштабного вторгнення фахівці кіберполіції активно залучалися до протидії державі-терористу у кіберпросторі, забезпечення інформаційного захисту об'єктів критичної інфраструктури та реагування на кіберінциденти, пов'язані з війною.

Отже, введення воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на динаміку вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Зменшення їх кількості зумовлене зміною пріоритетів правоохоронних органів, які зосередилися на забезпеченні національної безпеки, охороні громадського порядку, протидії терористичним загрозам, виявленні диверсій та захисті об'єктів критичної інфраструктури. Варіативність показників вручення повідомлень про підозру відображає процес адаптації органів правопорядку до нових умов роботи і підкреслює потребу в здійсненні подальших наукових дослідженнях у цій сфері.

1. Панасюк О.В., Кисельов В.М. Склад та види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Наше право. 2023. № 2. С. 219–223.

2. Омелян, М. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 081 – Право. Державний податковий університет, Міністерство Фінансів України. Ірпінь, 2024. 187

3. Харитонов С.О. Система кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Право і суспільство. 2023. № 6. С. 434–438.

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

5. Дружинін Д. О. Злочинність у сфері господарської діяльності: актуальні питання щодо запобігання. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 4 (13). С. 98–105.

6. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

Олена СЛПЕЦЬ

завідувач відділу

комп'ютерно-технічних досліджень

та досліджень у сфері інформаційних

технологій Донецького НДЕКЦ

МВС України, здобувач наукового

ступеня доктора філософії у галузі

права Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

**РОЗВИТОК ЗАВДАНЬ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ВІДЕОЗАПISУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ, УЧАСНИКАМИ ЯКИХ Є ДІТИ**

Судова психологічна експертиза відеозапису процесуальної дії в Україні почала розвиватися на початку 2000 років. Тоді на рубежі ХХ-ХХІ століття в практику досудового розслідування входило відеофіксування процесу проведення допитів, слідчих експериментів (тоді – відтворення обстановки і обставин подій), упізнання на відеозапис. Поштовхом до розроблення цього предметного виду досліджень стали ситуації, коли підозрювані у ході надавання первинних показань визнавали свою причетність до правопорушення у подальшому відмовлялися від своїх свідчень, стверджуючи, що надавали їх під впливом правоохоронців [1]. Основними завданнями цього, на той час нового виду судової психологічної експертизи, методика проведення якої внесена до Реєстру методик проведення судових експертиз у 2012 році, є визначення самотійності чи несамотійності комунікативної діяльності особи в ситуації процесуальної дії [2].

З часу створення цього предметного виду судової експертизи вона набула значного поширення, судовими експертами й практиками правозастосування продовжується процес осмислення способів оцінювання множини компонентів процесу спілкування, можливостей й меж компетенції судового психологічного дослідження в межах цього специфічного для судової психологічної експертизи об'єкту дослідження, можливостей висновків судової психологічної експертизи відеозапису процесуальної дії для цілей встановлення істини у кримінальній справі [3, 4].

Серед украї важливих завдань кримінального провадження є оцінювання показань її учасників, які часто різняться не лише деталями (що може бути наслідком специфіки психологічних процесів сприймання й пам'яті), а є діаметрально протилежними. Часто така ситуація складається в ході розслідування кримінальних проваджень (зокрема і щодо сексуальної

недоторканості), потерпілими у яких є діти. Тоді слідчий зустрічається із ситуацією, коли показання дитини-потерпілого повністю або в суттєвих деталях заперечується дорослим підозрюваним.

Для встановлення самостійності показань особи в ході процесуальної дії експерт досліджує вербальні і невербальні елементи процесу комунікації: умови, створені учасниками слідчої дії і комунікативна діяльність особи в цих умовах.

Вербальні умови комунікації (ті, які створені словами) створюються, переважно питаннями різних типів: відкритими, альтернативними й сугестивними, а також указівками й репліками учасників слідчої дії. Невербальні умови комунікації це ті, які створені особливостями обстановки, взаємним розташуванням учасників слідчої дії, темпом її проведення, паралінгвістичними особливостями мовлення (інтонацією, гучністю, тембром), пантомімікою, мімікою, жестами осіб, які беруть участь у проведенні слідчої дії. До основних показників комунікативних умов належать ті, що спрямовані чи не спрямовані на актуалізацію людиною свої спогадів, виникнення і підтримання в неї психічного напруження, формулювання повідомлень певного (навіяного кимось із учасників слідчої дії) змісту.

Під час проведення експертизи оцінюється вербальні й невербальні повідомлення особи, наявність узгодженості між ними, прояви психічного напруження, емоційну включеність людини до процесу відтворення, а також зміни в цих ознаках, які залежать від теми обговорення чи від поведінки учасників слідчої дії.

Вербальні повідомлення оцінюються з точки зору цільності й узгодженості відображення подій (хронологічної послідовності, можливості перетворення низки повідомлень в один логічний ланцюг, зумовленість центральним сюжетним «ядром», наявності чи відсутності змістовних неузгодженостей, суперечливостей), а також – наявності у розповіді психологічних «слідів» власного досвіду [2].

Невербальні повідомлення (сигнали) особи: поза, міміка, пантоміміка, жести, спрямованість погляду, темп і тембр мовлення та їх зміни в ході комунікації несуть значиму інформацію про стан людини, можуть змістовно доповнювати сказане словами.

З огляду на заборону ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України [5] в ході експертизи вирішувати питання права, констатування істинності чи хибності показань учасників кримінального провадження. Водночас ознаки, які необхідно встановлює експерт для встановлення самостійності реконструктивної діяльності особи в ході комунікативної взаємодії з учасниками допиту чи слідчого експерименту, є цінними маркерами для оцінювання слідчим чи судом показань учасника кримінального провадження.

Процес імплементації в національне законодавство і практику

правозастосування норм правосуддя, дружнього до дитини став чинником значних змін в організації процесу розслідування, прийомів, що їх застосовують слідчі, прокурори, судді, значно розширив обсяг завдань судової психологічної експертизи [6]. Настанови щодо заохочення фіксування на відео показань дітей, найскорішого виведення дитини з процесу, вимоги до проведення допиту в умовах, дружніх до дитини має своїм наслідком існування відеозапису таких слідчих дій, які можуть стати об'єктом судової психологічної експертизи відеозапису слідчої дії.

Виконання судових психологічних експертиз відеозапису процесуальної дії за участю дитини, як і будь-яких експертних психологічних досліджень щодо дітей, має здійснюватися з позиції вікового підходу. У дослідженнях цього предметного виду застосування вікового підходу передбачає урахування рівня розвитку мовлення дітей різного віку (таких як різний обсяг активного словникового запасу дітей різного віку, переважання ситуативного мовлення у дошкільників тощо), типовості для дитини реакцій в ході допиту, відповідності для дитини певного віку поведінки й реакцій, про які вона розповідає під час опитування.

Висновок експерта, в якому констатовано самотійність (несамотійність) розповіді дитини, встановлено наявність у вербальних і невербальних повідомленнях дитини ознак психологічних «слідів» власного досвіду, оцінка відповідності комунікативної поведінки й поведінки, яку дитина описала, її віку, надає слідству можливість усунути «психологічно діагностичну невизначеність при оцінці суперечливих висловлювань особи, коли перед слідством чи судом постає питання розпізнання неправдивих та достовірних повідомлень» [7]. Значення такого висновку особливо важливе за умов, коли підозрюваний заперечує свою причетність до делікту, коли дитина через функціонування механізмів психологічного захисту чи вплив зацікавлених осіб змінює свої первинні показання чи коли повторне опитування є джерелом повторення психотравми і є небажаним. До того ж, експертне психологічне дослідження відеозапису допиту дитини є можливістю отримати науково обґрунтовану оцінку умов проведення допиту на предмет дотримання норм правосуддя, дружнього до дитини, яке може мати важливе значення для винесення судового рішення.

1. Єгорова Т.М. Судово-психологічна експертиза комунікативної діяльності особи, зафіксованої на відеозаписі слідчої дії, як новий вид досліджень. Єгорова Т.М. Зб. матеріалів засідання «круглого столу», присвяченого 85-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса 11-12 листопада 2008 року. С. 347-351.

2. Єгорова Т. М., Алікїна Н. В. Завдання судової психологічної експертизи за матеріалами відеозапису слідчої дії. *Криміналістика і судовба експертиза: Міжзвідомчий науково-методичний збірник*. 2013. Вип. 58. С. 407-415.

3. Халаявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю. Дослідження мови та мовлення в судово-психологічній експертизі (на прикладі судово-психологічної експертизи комунікативної діяльності особи, зафіксованої у відеозаписі). *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11. С. 141–146.

4. Терешкевич Н. Д. Особливості психологічного дослідження відеозаписів, у яких зафіксовано відтворення особою подій: метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України 2023. 25 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 21.05.2025).

6. Сліпець О.О. Особливості організації призначення і проведення судових експертиз щодо дітей, які перебувають в контакті із законом. *Наукові перспективи: журнал*. 2025 № 8 (62) 2025. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-8\(62\)-1019-1031](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-8(62)-1019-1031). с. 1598. С. 1019-1032.

7. Алікіна Н. В. Методична техніка психологічного аналізу суб'єктивної інформації. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Зб. науково-практичних матеріалів. Вип. 3. Харків: Право, 2003. 592 с. С. 507-510.

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМАТИКА ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Станом на поточний період Україна перебуває в умовах тривалої та масштабної збройної агресії з боку російської федерації, що супроводжується систематичним знищенням цивільного населення, використанням методів та засобів ведення війни, заборонених нормами міжнародного гуманітарного права, жорстоким поводженням із військовополоненими та мирними мешканцями, а також численними порушеннями міжнародно-правових норм, які регулюють збройні конфлікти, з боку держави-окупанта. У цьому контексті спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, що посягають на мир, безпеку людства та стабільність міжнародного правопорядку.

Задля ілюстрації окресленої динаміки доцільно звернутися до офіційних даних. Наразі протягом 2021 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) було зафіксовано 12 кримінальних проваджень за ознаками правопорушення, передбаченого статтею 436 Кримінального кодексу України (пропаганда війни), 8 – за статтею 437 КК України (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни), а також 172 – за статтею 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни) [1].

За даними Офісу Генерального прокурора, з 24 лютого 2022 року розпочато розслідування 177 882 злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, з яких понад 152 тисячі – за фактами порушення законів і звичаїв війни відповідно до 438 статті Кримінального кодексу України. Станом на лютий 2025 року про підозру у вчиненні воєнних злочинів оголошено 800 особам, обвинувальні акти щодо 582 людей передано до суду, а ухвалено обвинувальні вироки щодо 148 [2].

Очікуване збільшення кількості обвинувальних актів і судових вироків свідчатиме про поступове посилення механізмів притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти миру та міжнародної безпеки.

Більшість кримінальних правопорушень, передбачених положеннями розділу XX Кримінального кодексу України, за винятком статей 436-1 КК України («Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів») та 445 КК України («Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала»), належать до компетенції органів досудового розслідування Служби безпеки України, відповідно до частини 2 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. Вказані правоохоронні органи зобов'язані здійснювати передбачений законом комплекс процесуальних і слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення фактичних обставин злочину та ідентифікацію осіб, які до нього причетні.

Однією з ключових функцій Кримінального кодексу України, що ґрунтується на принципах Конституції України та положеннях ратифікованих міжнародно-правових актів, є забезпечення миру та міжнародної безпеки. Ця функція закріплена в частині першій статті 1 Кримінального кодексу України [3]. Водночас чинна правозастосовна практика демонструє наявність суттєвих інституційних недоліків у функціонуванні судової системи, що проявляються, зокрема, у недостатньому рівні дотримання прав учасників кримінального провадження. Зазначені проблеми посилюються впливом суспільного осуду та значною часткою проваджень, що розглядаються за процедурою заочного судочинства (*in absentia*), що, у свою чергу, ускладнює забезпечення оперативного, справедливого та обґрунтованого розгляду справ і прийняття правомірних вироків.

Аналіз слідчо-судової практики у справах, що стосуються кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, засвідчує наявність численних процедурних і правових труднощів, які суттєво знижують ефективність притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні таких діянь. Дана тенденція підтверджується статистичними показниками та емпіричними спостереженнями.

У науковій літературі, зокрема у працях С. М. Мохончука, звертається увага на глибинні суперечності між положеннями національного кримінального законодавства та міжнародно-правовими стандартами щодо трактування поняття «міжнародний правопорядок» як родового об'єкта правопорушень, передбачених у розділі XX Кримінального кодексу України [4, с. 130]. Науковець обґрунтовує позицію про недостатню точність та коректність використання цієї категорії, вказуючи, що будь-яке кримінальне правопорушення – незалежно від його характеру – певною мірою посягає на правопорядок загалом. Таким чином, без чіткого нормативного розмежування усі злочини, закріплені в Особливій частині КК України, можуть бути умовно кваліфіковані як посягання на міжнародний правопорядок, що ускладнює ідентифікацію й кваліфікацію злочинів міжнародного характеру в межах загальної системи кримінального права.

Окремої уваги потребує проблема допустимості використання матеріалів, отриманих у результаті контррозвідувальної діяльності Служби безпеки України, в процесі доказування у справах про міжнародні злочини. Відсутність чітко визначеного законодавчого механізму, який би регламентував допустимість, порядок отримання, оцінки та використання таких відомостей як доказів у кримінальному процесі, створює правову невизначеність та потенційні ризики порушення прав учасників провадження.

У зв'язку з цим актуальним залишається законодавче врегулювання питання допустимості матеріалів оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності шляхом внесення змін до частини другої статті 99 Кримінального процесуального кодексу України. Пропонується чітко визначити критерії правомірності використання інформації, що містить фактичні дані про протиправну діяльність осіб чи організованих груп, зібраної спеціалізованими підрозділами за умови дотримання вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Закону України «Про контррозвідувальну діяльність».

1. Як судять воєнних злочинців в Україні. URL : [suspilne. media/652594-nacernigivsvini-zafiksovano-ponad-tisacu-zlocinivproti-miru-ak-sudat-voennih-zlocinciv-v-ukraini/](https://suspilne.media/652594-nacernigivsvini-zafiksovano-ponad-tisacu-zlocinivproti-miru-ak-sudat-voennih-zlocinciv-v-ukraini/) (дата звернення: 06.10.2025).

2. Справ тисячі, але вироків в рази менше. Як розслідують воєнні злочини в Україні. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/sprav-tysiachi-ale-vyrokiv-v-razy-menshe-yak-rozsliduiut-voienni-zlochyny-v-ukraini/> (дата звернення: 06.10.2025).

3. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text/> (дата звернення: 06.10.2025).

4. Мохончук С. М. Місце злочинів проти миру і безпеки людства в системі міжнародних правопорушень. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 129–134.

Ігор СТРОКОВ

професор кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

факультету забезпечення державної

безпеки Київського інституту

Національної гвардії України,

кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасні умови існування України та тривала війна вказують на необхідність пошуку нових підходів до діяльності держави, зокрема, у сфері кримінального судочинства. Слід погодитися з думкою Павла Богуцького, що військова сфера суспільної діяльності, маючи особливості правового регулювання, характеризується притаманними лише їй відносинами, які виникають та існують у межах функціонування в військової організації держави [1, с. 68].

Об'єднання можливостей в процесі розслідування кримінальних правопорушень слідчої, оперативно-розшукової та контррозвідальної діяльності в умовах воєнного стану, є цілком закономірним результатом розвитку теорії кримінального процесу та сучасними викликами, з яким стикається Україна.

Україна більш трьох років перебуває у стані війни з росією, що суттєво впливає на різні сфери діяльності нашої держави, зокрема, на правоохоронну. За цей час в кримінальному процесі з'явилися нові поняття «Колабораціоніст» та з 3 березня 2022 року колабораційна діяльність є кримінальним правопорушенням, передбаченим статтею 111¹ Кримінального кодексу України 2001 року. Відповідно до структури цієї статті передбачено сім складів кримінальних правопорушень, що підпадають під визначення колабораційної діяльності.

Водночас, як доводить практика досудового розслідування під час воєнного стану, значна кількість злочинів, які вчиняються за ознаками здійснення колабораційної діяльності документується під час проведення розвідувальних або контррозвідувальних заходів відповідно до Законів України «Про розвідку» та «Про контррозвідувальну діяльність».

Зокрема, відповідно до частини першої статті 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» однією з підстав для проведення контррозвідальної діяльності є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів про терористичні посягання чи терористичну діяльність, кримінальні

правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [2]. Під час здійснення вказаного виду діяльності можливе отримання інформації та документів про протиправну, злочинну діяльність застосовуючи заходи, передбачені статтею 7 вказаного вище Закону України.

Відповідно до частини 7 статті 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» для організації та здійснення контррозвідувальної діяльності, систематизації і документальної фіксації отриманих результатів, їх аналізу, оперативної і правової оцінки, прийняття відповідних управлінських рішень органи і підрозділи, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, ведуть контррозвідувальні справи. Отже, матеріали контррозвідувальної справи можуть містити інформацію, яку можна використовувати як доказ в кримінальному провадженні.

У кримінальному провадженні можливо використання як доказу різних матеріалів, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, яким відповідно до статті 99 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) надається статус «Документ» (одного із видів доказу).

Зокрема, в абзаці другому частини другої статті 99 КПК України законодавець визначив, що документами як джерелами доказів можуть бути матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті. Водночас, зазначений нормативний припис КПК України містить вичерпний перелік законодавчих актів, які надають право отримувати та використовувати інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення на етапі досудового розслідування. У вказаній статті КПК України відсутні посилання на можливість використання інформації, отриманої під час проведення контррозвідувальної діяльності та зафіксованої у матеріалах контррозвідувальної справи, в кримінальному провадженні як доказ.

На нашу думку, для збільшення ефективності діяльності слідчого та розширення його можливостей отримання доказів злочинної діяльності в кримінальному провадженні, можливе розглянути питання про внесення змін до КПК України та доповнення статті 99 цього кодексу положеннями про можливість використання інформації, отриманої під час проведення контррозвідувальної діяльності, як доказу під час кримінального провадження. Це набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Отже, розширення можливостей слідчого щодо отримання інформації про злочин і злочинця завдяки використанню заходів оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності під час кримінального провадження та надання такій інформації статусу доказу, сприятиме посиленню правоохоронної функції держави.

Практика використання в кримінальному провадженні результатів

оперативно-розшукових дій та отриманої інформації як доказу, застосовується не лише в кримінальному процесуальному законодавстві України, а й в кримінальному судочинстві багатьох зарубіжних країн. Вивчення практики застосування кримінального процесуального законодавства країн Західної Європи свідчить, що в багатьох країнах ще на початку 90-х років минулого століття почали застосовуватися нові спеціальні дії, які надають можливість отримувати інформацію про злочин із застосуванням різних джерел, зокрема, негласних, та використовувати її як доказ під час розгляду кримінальної справи в суді. Наразі Закон Італійської Республіки «Про внесення термінових змін в Кримінально-процесуальний кодекс і заходах по боротьбі з мафіозною злочинністю» дозволяє правоохоронним органам вживати різноманітних заходи (гласні та негласні) для отримання інформації про злочинну діяльність із застосування технічних засобів контролю і фіксації інформації та використовувати результати в кримінально-процесуальному доказуванні. Кримінально-процесуальним законом Литовської Республіки передбачена процедура «секретного досудового розслідування» та негласне використання технічних засобів фіксації інформації під час провадження окремих слідчих дій [3, 122–158]. У Німеччині кримінально-процесуальна і оперативно-розшукова діяльність не розмежовані. Усі гласні і негласні дії уповноважених здійснюються з метою виявлення та розкриття злочинів, у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним законом ФРН [3, 54–56].

1. Богуцкий П.П. Особливості військово-правових правовідносин. Актуальні проблеми держави і права. 2006. С. 67–72.

2. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

3. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. / А.В. Молдован. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.

Анна СУШКОВА

старший викладач кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний розвиток української державності відбувається в умовах глибоких економічних змін, що ускладнюються воєнним протистоянням та глобальними викликами. Одним із ключових чинників збереження

національної безпеки є стабільність економіки, яка значною мірою залежить від ефективності системи протидії фінансовим злочинам, адже саме у період війни такі правопорушення набувають нових форм, посилюються загрози відмивання коштів, незаконного виведення капіталу, корупційних схем та зловживань у сфері державних закупівель [1, с. 90]. Отож, пропонується навести динаміку зміни індексу України за рівнем фінансового злочину до та під час військового стану в контексті світових країн.

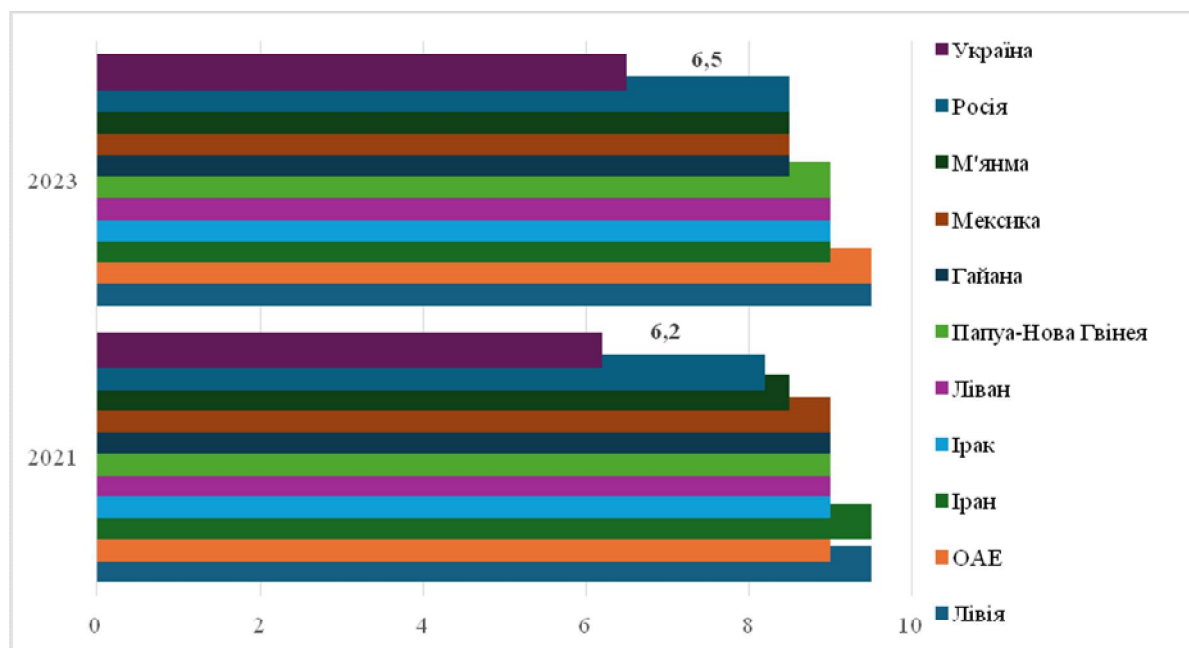


Рис. 1. Динаміка зміни показника України за індексом фінансових злочинів серед світових країн за період 2021 та 2023 років, %

Джерело: [2]

Аналізуючи рис. 1, видно, що в Україні значно зріс індекс фінансових злочинів – з 6,2% в 2021 до 6,5%, що власне вказує на тенденцію до посилення загроз у фінансовій сфері. Динаміка росту індексу фінансових злочинів посилюється через зростання кількості повідомлень про фінансові операції, які доцільно промоніторити, що власне більш детально продемонстровано на рис. 2.

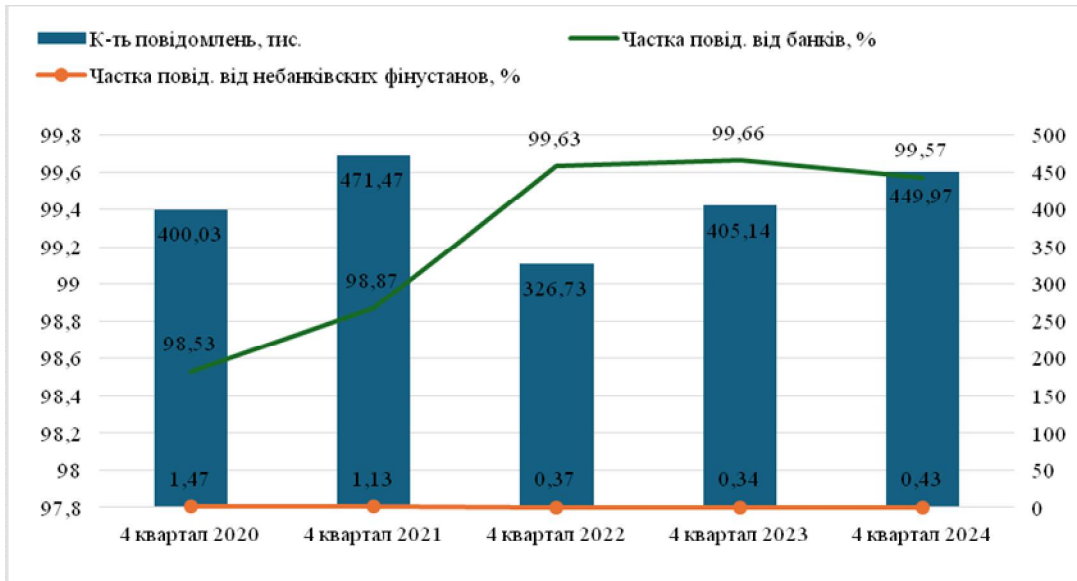


Рис. 2. Квартальна динаміка повідомлень про фінансові операції, отриманих Держфінмоніторингом, які доцільно промоніторити за період 2020-2024 рр. Джерело: [3]

Аналізуючи динаміку кількості повідомлень про можливі фінансові махінації, а отже і злочини, слід відзначити їх ріст в період 2022-2024 рр., що може бути свідченням неправомірно використання коштів під час воєнного стану. За даними Держфінмоніторинги в 2024 році було виявлено 7,6 млрд. грн коштів, які можна класифікувати як фінансові кошти, отриманні нечесним шляхом [4]. Найбільше в отриманні таких коштів та в сприянні фінансовим злочинам були задіяні керівники підприємств, які мають державну форму власності та державні посадовці, що висвітлює ключову проблему державного сектору України (рис. 3.).

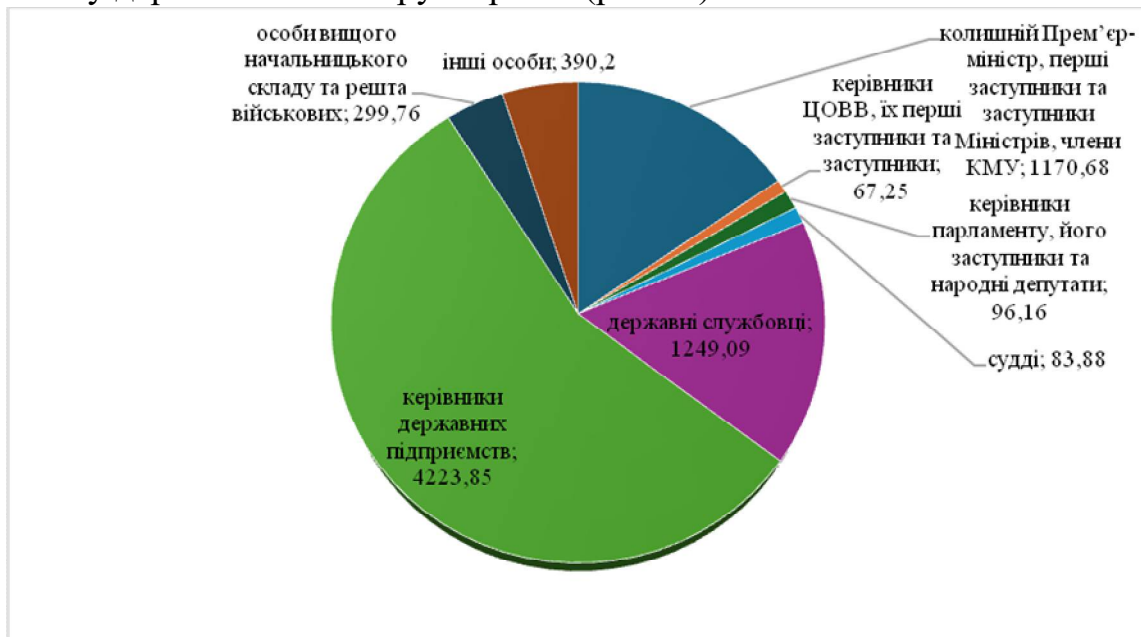


Рис. 3. Структура фінансових злочинів в Україні за посадовим становищем в 2024 р. млн. грн. Джерело: [4]

Отож, як було визначено на основі проведеного дослідження в період військового стану в Україні посилилась динаміка фінансових злочинів, що свідчить про відсутність відповідних механізмів для їхнього протидії. Попри те, що імплементує у своє законодавство норми міжнародних організацій (FATF, ЄС ООН) та створює правову основу для посилення контролю за фінансовими потоками [5], даних механізм є недосконалий, адже 7,2 млн. грн. тільки за 2024 є тому прямим підтвердженням. В табл. 1. наведено характеристику використання технологій штучного інтелекту в протидії фінансовим злочинам на прикладі українських банків.

Аналізуючи табл. 3, слід відзначити, що із впровадженням технологій штучного інтелекту українські банки створюють ефективну систему протидії фінансовим злочинам. Використання біометричної верифікації та автоматичних інструментів перевірки клієнтів та обсягів фінансових надходжень сприяє створенню прозорого фінансового середовища в нашій країні. Проте попри це, в Україні недостатня кількість банків, які інтегрують технології для протидії фінансових злочинів, що власне і призводить до збільшення їх кількості в період військового стану.

Таблиця 1

Характеристика використання технологій штучного інтелекту в банках України з метою протидії фінансовим злочинам

Банк	Характеристика
АТ КБ «Приватбанк»	Застосовує інструменти штучного інтелекту для виявлення шахрайських операцій у цифровій платформі Приват24. Алгоритми ШІ аналізують поведінку клієнтів у реальному часі, що підсилює контроль ризиків і своєчасне блокування підозрілих транзакцій.
АТ «УкрСиббанк»	Акцентує увагу на дотриманні вимог фінансового моніторингу, впроваджуючи ШІ-системи для комплаєнсу. Технології аналізують транзакційні потоки та дані клієнтів з метою виявлення фінансових злочинів
ТОВ «Манівео Швидка Допомога»	Використовує штучний інтелект для мінімізації ризиків шахрайства під час кредитування. Автоматизовані системи перевіряють достовірність даних позичальників, підвищуючи ефективність скорингу та блокуючи спроби шахрайських заявок.

Джерело: [6-9]

На основі проведеного дослідження, слід відзначити, що в Україні слід активно впроваджувати цифрові технології в банківську систему, що дасть змогу прослідкувати ланцюг фінансово злочину та виявити його ключових осіб. Комплексний підхід, що поєднує адаптацію до міжнародного законодавства, цифрові інновації та зміна покарання є визначальною передумовою зміцнення фінансової системи України та мінімізації фінансових злочинів в країні.

1. Коваленко К. К. Міжнародне співробітництво у сфері протидії фінансовим злочинам в умовах військових конфліктів // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Глобальні виклики та перспективи розвитку фінансової системи». Одеса : Одеський національний економічний університет, 2023. С. 89–94.
2. Global organized crime index [Електронний ресурс]. 2024. URL : https://ocindex.net/rankings/financial_crimes?f=rankings&group=Region&view=List (дата звернення: 26.09.2025).
3. Державна служба фінансового моніторингу. Інформація щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції протягом IV кварталу 2024 року. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/2024/IVkv_2024.pdf (дата звернення: 26.09.2025).
4. Державна служба фінансового моніторингу. Інформація щодо підготовлених Держфінмоніторингом та переданих до Національного антикорупційного бюро України узагальнених матеріалів (УМ) та додаткових узагальнених матеріалів (ДУМ) з 01.01.2024 по 31.12.2024. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/440/2024/24.12.31_%D0%9D%D0%90%D0%91%D0%A3%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
5. Петренко П. П. Правові механізми протидії фінансовим злочинам в умовах воєнного стану. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економічної безпеки України»*. Київ : Національний університет державної фіскальної служби України, 2023. – С. 45–50.
6. Cash Platform. Innovative Strategies: Ukreximbank's Journey with AI in Banking. URL : <https://www.cash-platform.com/innovative-strategies-ukreximbanks-journey-with-ai-in-banking/> (дата звернення: 27.09.2025).
7. Cash Platform. PrivatBank's AI Revolution: Pioneering Digital Transformation in Ukrainian Banking. URL : <https://www.cash-platform.com/privatbanks-ai-revolution-pioneering-digital-transformation-in-ukrainian-banking/> (дата звернення: 27.09.2025).
8. Cash Platform. The Role of Artificial Intelligence in Enhancing UKRSIBBANK BNP Paribas Group's Operations. URL : <https://www.cash-platform.com/the-role-of-artificial-intelligence-in-enhancing-ukrsibbank-bnp-paribas-groups-operations/> (дата звернення: 27.09.2025).
9. Association of Ukrainian Banks. How artificial intelligence is transforming Ukrainian fintech – Moneyveo's experience URL : <https://aub.org.ua/en/press-center-en/aub-partner-news-en/14485-yak-shtuchnyi-intelekt-transformuie-ukrainskyi-fintekh-dosvid-moneyveo-2> (дата звернення: 27.09.2025).

Олена ТАРАН

завідувач кафедри
кримінального процесу доктор
юридичних наук, професор,

Ольга РИМАРЧУК

професор кафедри
кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОЦЕДУРА IN ABSENTIA В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: АНАЛІЗ РІШЕННЯ ЄСПЛ У СПРАВІ «RYASHANTSEVA AND OTHER V. UKRAINE»

Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) у справі «*Ryashantseva and other v. Ukraine*» [1] становить значний інтерес з точки зору аналізу процедури провадження *in absentia* в контексті збройного конфлікту та тимчасової окупації частини території (ТОТ) України¹, що має доктринальне та правозастосовне значення.

У цьому контексті центральним питанням, яке розглядав Суд, було встановлення не лише формального існування механізму спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження в національній правовій системі України, але й підтвердження його реальної функціональності та ефективності як засобу правового захисту. Саме цей аспект став визначальним для кваліфікації заяв одинадцяти громадян України як неприйнятних через невичерпання внутрішніх засобів правового захисту, що підкреслює значущість процедури *in absentia* для забезпечення доступу до правосуддя в екстраординарних обставинах.

У цій справі ЄСПЛ застосовує системний підхід до оцінки національної процедури провадження за відсутності обвинуваченого. Суд не обмежився формальним аналізом законодавчих положень, а здійснив комплексне дослідження, яке охопило три взаємопов'язані аспекти: по-перше, ретельному вивченню підлягали нормативні основи процедури *in absentia*, включаючи її законодавче закріплення та конкретні підстави застосування в умовах збройного конфлікту; по-друге, Суд детально проаналізував механізм належного повідомлення учасників провадження, що є критичним елементом легітимності будь-якого процесу *in absentia* з точки зору дотримання права на справедливий суд; по-третє, ЄСПЛ звернувся до верифікації фактичного застосування процедури, спираючись на незалежні міжнародні джерела

¹ Порушення, на які скаржилися заявники охоплюють період з червня 2015 по грудень 2020 року.

доказів, що дозволило підтвердити не лише дієвість механізму, але й його об'єктивність та неупередженість.

Аналіз нормативної бази процедури *in absentia* в українському законодавстві розпочинається Судом з визначення термінологічного апарату та цільового призначення цього інституту. Українська правова система оперує поняттями «спеціальне досудове розслідування» та «спеціальне судове провадження», які відповідають міжнародному терміну *in absentia*. Згідно зі статтею 297-1 КПК України, спеціальне досудове розслідування здійснюється відповідно до загальних засад кримінального процесу, проте з урахуванням специфічних положень, зумовлених особливими обставинами відсутності особи. Ключовою телеологічною метою такого розслідування є забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання щодо осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування та суду, переховуючись на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора. Така законодавча конструкція відображає прагнення держави подолати об'єктивні перешкоди, створені збройним конфліктом, та запобігти формуванню атмосфери безкарності, що має принципове значення для підтримання верховенства права навіть в умовах надзвичайних обставин.

Суд висновує, що процесуальні підстави для ініціювання провадження *in absentia* визначені законодавцем з достатньою чіткістю, що унеможлиблює свавільне застосування цього механізму. Відповідно до статті 139 КПК України, підставою для початку провадження *in absentia* є систематичне ухилення особи від виклику слідчого, прокурора або суду, що проявляється у неявці без поважних причин більше двох разів. Водночас законодавець встановлює додаткову кваліфікуючу ознаку: така особа повинна бути оголошена в міжнародний розшук та/або перебувати на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора. Така конструкція підстав забезпечує баланс між необхідністю здійснення правосуддя та гарантіями процесуальних прав особи, оскільки вимагає як доказів умисного ухилення від правосуддя, так і підтвердження об'єктивної неможливості забезпечити явку особи звичайними процесуальними засобами.

Особливого значення в контексті застосування процедури *in absentia* Суд надає спеціальним законодавчим актам, прийнятим у зв'язку зі збройним конфліктом на сході України. Стаття 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (2014) року передбачає, що перебування підозрюваного чи обвинуваченого на тимчасово окупованій території є самостійною підставою для проведення спеціального досудового розслідування. Ще більшої гнучкості процедурі надає стаття 5 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» 2014/2015 років, яка містить положення про відсутність потреби щодо обов'язкового оголошення особи в міждержавний чи міжнародний розшук для застосування процедури *in absentia* стосовно

осіб, які перебувають у зоні антитерористичної операції. Це положення має значення для функціональності всього механізму *in absentia*, оскільки виконання складних міжнародних процедур розшуку у випадку осіб, які перебувають на непідконтрольній території, є об'єктивно неможливим через відсутність фактичного контролю держави над відповідними територіями та порушення нормального функціонування міжнародно-правових механізмів співпраці в умовах збройної агресії.

Легітимність процедури провадження за відсутності обвинуваченого нерозривно пов'язана з дотриманням права особи бути поінформованою про кримінальне переслідування, що є фундаментальною гарантією справедливого судочинства. Законодавець розробив спеціальний механізм повідомлення для випадків, коли застосування звичайних процедур вручення процесуальних документів неможливе через об'єктивні обставини. Статті 135 та 297-5 КПК України встановлюють спосіб повідомлення для осіб щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають на тимчасово окупованій території або на території держави-агресора. Коли вручення повістки особисто чи іншими способами визнається неможливим, законодавець передбачає публікацію повістки у засобах масової інформації з загальнонаціональним розповсюдженням та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора України.

Юридичне значення такої публікації полягає в тому, що з моменту оприлюднення інформації у національних засобах масової інформації та на офіційному веб-ресурсі підозрюваний вважається належним чином поінформованим про зміст повістки та наявність кримінального провадження. Ця правова регламентація, хоча і є вимушеним відступом від звичайних стандартів вручення процесуальних документів, відображає розумний баланс між об'єктивними обмеженнями, спричиненими збройним конфліктом, та необхідністю забезпечення мінімальних процесуальних гарантій. Сам факт створення такого спеціалізованого механізму свідчить про те, що національна правова система адаптувалася до екстраординарних обставин та розробила практичні інструменти для подолання процесуальних перешкод, пов'язаних із втратою ефективного контролю над частиною території. Це підтверджує здатність українських органів влади виконувати необхідні процесуальні дії навіть в умовах обмеженої юрисдикції.

Однак для ЄСПЛ формального існування законодавчих положень про процедуру *in absentia* було недостатньо для визнання національних засобів правового захисту ефективними. Суд обґрунтовано вимагав доказів того, що цей механізм не є декларативним, а функціонує на практиці та застосовується відповідно до принципів об'єктивності та неупередженості. Саме в цьому аспекті ЄСПЛ демонструє методологічну вимогливість, звертаючись до незалежних міжнародних джерел для верифікації ефективності національної системи. Суд посилався на звіти Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні та Звіт Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду за 2019

рік, які підтвердили, що українські суди реально проводять судові процеси *in absentia*, які завершуються винесенням обвинувальних вироків. Ці провадження стосувалися саме тих випадків, коли особи, які ймовірно вчинили порушення прав людини, перебували на територіях поза контролем Уряду України.

Найбільш переконливим доказом об'єктивності та неупередженості застосування процедури *in absentia* стало підтвердження того факту, що кримінальні провадження здійснювалися не лише щодо членів антиурядових збройних формувань, але й щодо представників власних сил безпеки України. Звіти міжнародних організацій прямо засвідчили, що українська система правосуддя здійснювала переслідування за злочини, вчинені в зоні конфлікту, незалежно від приналежності правопорушників. Суд звернув увагу на конкретні національні судові рішення, зокрема справи щодо членів батальйону «Торнадо», де були винесені обвинувальні вирoki за тяжкі злочини, включаючи викрадення, незаконні затримання, катування та сексуальне насильство.

Здатність національної системи здійснювати об'єктивні розслідування злочинів, вчинених власними представниками сил оборони, має фундаментальне значення для оцінки ефективності внутрішніх засобів правового захисту. Це дозволяє провести доктринальне розмежування з прецедентною практикою Суду у справах, де національні засоби були визнані ілюзорними через системне небажання влади визнавати та розслідувати неправомірні дії представників державних органів. Класичним прикладом такої ситуації є справа *Akdivar and Others v. Turkey* [2], де Суд констатував відсутність реальних перспектив отримання справедливого розгляду на національному рівні через загальну практику імунітету для силових структур. На відміну від цього, українська ситуація продемонструвала готовність державних органів розслідувати та притягувати до відповідальності представників власних збройних формувань, що спростовує аргументи про марність звернення до національних інстанцій.

Таким чином, використання процедури *in absentia* та доведення її об'єктивності мали безпосередній доктринальний вплив на вирішення питання про прийнятність заяв до ЄСПЛ. Сукупність доказів дозволила Суду дійти висновку, що українська влада вжила адекватних заходів для запобігання створенню атмосфери безкарності за злочини, вчинені в зоні збройного конфлікту, незважаючи на об'єктивні труднощі, пов'язані з втратою контролю над частиною території. Наявність функціонуючого механізму *in absentia*, підкріпленого реальною практикою його застосування та об'єктивними розслідуваннями, довела, що національні засоби правового захисту не є ілюзорними, неадекватними чи неефективними. Це зумовило висновок Суду про те, що заявники були зобов'язані здійснити принаймні деякі спроби використання внутрішніх засобів правового захисту перш ніж звертатися до ЄСПЛ, що призвело до визнання їхніх заяв неприйнятними

через невичерпання національних засобів.

Рішення у справі «Ryashantseva and other v. Ukraine» демонструє, що процедура провадження *in absentia*, попри відступ від стандартних процесуальних гарантій, може бути визнана легітимним інструментом забезпечення правосуддя в умовах збройного конфлікту за умови дотримання певних критеріїв: 1) законодавче закріплення процедури має бути чітким, передбачуваним та обмежувати її застосування виключно випадками об'єктивної неможливості забезпечити явку особи звичайними засобами; 2) держава зобов'язана вжити розумних заходів для повідомлення особи про провадження, адаптуючи механізми комунікації до надвичайних обставин; 3) процедура *in absentia* повинна застосовуватися об'єктивно та неупереджено, без дискримінації на користь інтересів держави, що може бути доведено лише через реальну практику переслідування всіх порушень включно і вчинених представниками власних силових структур.

1. Zhanna Sagitovna Ryashentseva and Others against Ukraine and 3 other applications. Application no. 54680/15. European Court of Human Rights. 9 September 2025. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-245383%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-245383%22])}.

2. Case of Akdivar and Others v. Turkey. Application no. 21893/93. European Court of Human Rights. 16 September 1996. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-58062%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-58062%22])}.

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

Данило БІЛОУС

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

*(Дніпровський державний
університету внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ І ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

У періоди надзвичайного чи воєнного стану та в умовах загострення безпекової ситуації, територіальні підрозділи Національної поліції України виконують критично важливі функції з підтримки правопорядку,

забезпечення безпеки громадян та стабільності держави. Проте ефективність їх діяльності в таких умовах багато в чому залежить від здатності поліції оперативно адаптуватися до нових викликів, застосовувати відповідні тактичні та організаційні заходи, а також забезпечити ефективну взаємодію з іншими структурами сектору безпеки та оборони [1]. І тут доречно погодитися з Д. Никифорчуком та В. Телійчуком, що оперативно-розшукова діяльність повинна враховувати нові умови, що передбачають не лише зміну правового середовища, а й необхідність взаємодії між різними державними структурами для ефективної протидії кримінальним правопорушенням. Водночас важливою проблемою є збереження балансу між забезпеченням правопорядку та дотриманням основоположних прав людини, що є критичним в умовах війни. Відповідно, постає питання про ефективність існуючих механізмів оперативної діяльності в умовах воєнного стану, оскільки необхідно враховувати не тільки оперативну ситуацію, а й дотримання а й дотримання законності та принципів правового захисту громадян [2]. Серед практиків та вчених у галузі оперативно-розшукової діяльності точиться дискусія навколо того, що є визначальним фактором у спрямуванні практичної діяльності підрозділів карного розшуку та слідства. Існує велика кількість поглядів з цього приводу, проте більшість фахівців дійшли єдиного висновку про те, що саме оперативна обстановка визначає та скоординує дії працівників органів (підрозділів) НПУ у протидії злочинним проявам [3]. У сучасному цифровому середовищі кіберзлочинність набула глобального характеру і стала однією з найсерйозніших загроз національній безпеці України. Зважаючи на динамічне зростання кількості кіберінцидентів, їхню складність і латентність, ефективна протидія кіберзагрозам потребує комплексного підходу та тісної взаємодії між спеціалізованими правоохоронними структурами. Зокрема, важливу роль у цьому процесі відіграє скоординована діяльність оперативних підрозділів і слідчих Національної поліції України (НПУ) та Служби безпеки України (СБУ), що реалізується на основі чинного законодавства, внутрішніх нормативних документів і практики міжвідомчої співпраці.

Основою для організації ефективної взаємодії між Національною поліцією та СБУ у сфері боротьби з кіберзлочинністю є низка законодавчих та підзаконних актів. Наразі положення Кримінального процесуального кодексу України визначають процесуальний порядок здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, а Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» формує загальні засади взаємодії правоохоронних органів [4, 5, 6]. Водночас спеціальний нормативний акт – наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 – затверджує Інструкцію щодо взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НПУ у сфері виявлення і розслідування кримінальних правопорушень. Документ конкретизує порядок обміну інформацією,

механізми узгодження спільних дій, а також алгоритми проведення оперативно-розшукових заходів [7]. У практичному вимірі взаємодія між НПУ та СБУ реалізується через низку усталених форм і механізмів. По-перше, це оперативний обмін інформацією щодо осіб, підозрюваних у вчиненні кіберзлочинів, способів і технічних засобів, які вони використовують, а також тенденцій у розвитку загроз. По-друге, сторони організують спільні оперативно-розшукові заходи – наприклад, кібератаки з використанням бот-мереж, фішингові кампанії або деструктивне програмне забезпечення виявляються та нейтралізуються в рамках комплексних операцій. По-третє, важливою є робота координаційних груп, спільних штабів, міжвідомчих центрів реагування на кіберінциденти, які функціонують у межах надзвичайних ситуацій. Також ефективність забезпечується завдяки інтеграції технічних засобів: програмно-аналітичних платформ, систем раннього виявлення та моніторингу загроз у кіберпросторі [8]. Інформаційно-аналітична робота посідає чільне місце в системі міжвідомчої співпраці. Вона включає не лише збирання й обробку даних про правопорушення, а й формування системних аналітичних висновків щодо їхньої природи, масштабів та можливих наслідків. Це дозволяє не тільки оперативно реагувати на виявлені інциденти, але й прогнозувати розвиток кіберзагроз. До основних форм аналітичної діяльності в поліції належать: оперативне отримання інформації, її систематизація, ідентифікація злочинних структур, а також прогнозування майбутніх злочинних дій на підставі отриманих даних. Інформаційна аналітика є необхідною для стратегічного планування та своєчасного прийняття управлінських рішень. Попри певні досягнення, організація взаємодії між НПУ та СБУ у сфері протидії кіберзлочинності стикається з низкою викликів. Один із них – нечітке розмежування повноважень, що ускладнює визначення відповідального суб'єкта в конкретній ситуації. Крім того, обмежене технічне забезпечення та застаріле програмне забезпечення не завжди дозволяють оперативно виявляти складні види кіберзлочинів. Додатково варто відзначити проблему недостатньої кількості фахівців у галузі цифрової безпеки, які мають високий рівень технічної компетенції та досвід роботи в умовах гібридної війни. Для подолання цих викликів необхідно ініціювати розробку єдиних міжвідомчих навчальних програм, впровадження інтегрованих інформаційних платформ обміну даними, а також перегляд і оновлення правових механізмів взаємодії відповідно до новітніх викликів кіберсередовища.

Отже, взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України та Служби безпеки України виявляється критично важливою у сфері протидії кіберзлочинності, яка становить дедалі зростаючу загрозу в умовах воєнного часу. Її ефективність ґрунтується на чіткому нормативному забезпеченні, налагодженій інформаційно-аналітичній діяльності та готовності до спільних дій. Водночас, для забезпечення високої результативності цієї взаємодії

необхідне постійне удосконалення її інституційної основи, підвищення технічного рівня оперативних служб, а також розвиток кадрового потенціалу через спеціалізовану підготовку. Успішна реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню кібербезпеки України та підвищенню її стійкості до кіберзагроз.

1. Телійчук В.Г., Лобода А.С. Територіальні підрозділи Національної поліції України в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці: Деякі питання організації діяльності та функціонування. «Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 5(35) 2025. С. 867-877. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/23887>.

2. Никифорчук Д. Й., Телійчук В. Г. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з органами публічної влади та населення щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності в умовах воєнного стану. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law : Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2025. Рр.401-420. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/630/16662/35316-1>.

3. Телійчук В. Г. Щодо питання взаємодії оперативних підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку) та слідчих під час виявлення корисливо-насильницьких злочинів. Сучасні проблеми правового, економічного та соці-ального розвитку держави. тези доп. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 груд. 2019 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Консультація місія Євро-пейського Союзу. Харків: ХНУВС. С.134-136. URL : https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/06_12_2019/pdf/42.pdf.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: редакція від 05.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII: редакція від 31.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580- VIII: редакція від 12.09.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0895-17#Text>.

8. Діденко А.С. Місце органів Національної поліції України в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері протидії кіберзлочинності. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 124-127.

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

Тетяна ХОРОЛЬСЬКА

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

*(Дніпровського державного
університету внутрішніх справ)*

**СТРАТЕГІЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ТА КОНТРОЛЮ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ
ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ
УСЕРЕДИНІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП**

В умовах воєнного стану перед правоохоронними органами, зокрема підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України, виникають унікальні виклики, які потребують адаптації до зміненої ситуації та нових загроз. Військові конфлікти, обмеження прав громадян і підвищені ризики з безпекою вимагають від правоохоронців швидкої реакції на злочинні дії, що виникають у цей період [1].

Стратегічне застосування негласного спостереження та контролю телекомунікацій для виявлення і попередження насильницьких злочинів усередині організованих злочинних груп (ОЗГ) спирається на баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та гарантіями приватності. Конституційна презумпція таємниці листування і телефонних розмов (ст. 31) задає жорстку рамку: втручання можливе лише на підставі судової ухвали та у випадках, передбачених законом, коли інакше отримати інформацію неможливо.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) формує спеціальний режим негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) щодо втручання у приватне спілкування (гл. 21), де загальне правило просте: без ухвали слідчого судді ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування (ст. 258). Саме до цього блоку належить аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263) і з електронних інформаційних систем (ст. 264). Паралельно закон виокремлює візуальні НСРД – спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270) – які слугують джерелами

превентивної розвідкової інформації у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини. Усе це утворює інтегрований арсенал, що дозволяє поліції та прокурорам з'єднувати «точки» у складних мережах ОЗГ [2].

Для належного фокусу варто уточнити сам об'єкт протидії. ОЗГ закон визначає через сталість об'єднання щонайменше трьох осіб, єдиний план і розподіл ролей (ч. 3 ст. 28 КК). У межах таких структур насильство застосовується як інструмент контролю над ринками, залякування, стягнення боргів чи усунення конкурентів, а також для протидії правосуддю. Ці кримінологічні характеристики пояснюють, чому стратегічне поєднання прихованого зовнішнього спостереження із точковим телекомунікаційним контролем дає можливість виявляти «патерни підготовки» – розвідку місць, «сухі репетиції», координацію нападів, логістику зброї та переміщення виконавців. Юридично така робота спирається на критерії тяжкості правопорушення та наявності відомостей про події й контакти, що мають значення для провадження [3]. Контроль телекомунікацій (ст. 263 КПК) доручається уповноваженим підрозділам Національної поліції та органів безпеки; оператори зв'язку зобов'язані сприяти виконанню ухвали суду, зберігати нерозголошення і забезпечувати незмінність даних. Це – «хребет» законного перехоплення в Україні. Одночасно зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264) дозволяє за ухвалою суду отримувати дані з обмеженим доступом; якщо ж доступ не обмежено й не потребує подолання захисту, законом передбачені вузькі випадки, коли дозвіл не потрібен, але з обов'язковою процесуальною фіксацією. Ці механізми узгоджуються з оновленою «рамкою» Закону «Про електронні комунікації», що встановлює публічно-правові обов'язки постачальників і нагляд регулятора, а також з відомчою Інструкцією про організацію НСРД (наказ № 114/1042/516/1199/936/1687/5), яка деталізує маршрутизацію доручень, фіксацію та захист результатів [4].

Негласне спостереження як «очі і вуха» превенції працює через два канали: візуальне стеження за особою/місцем (ст. 269) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270). Перше фіксує контакти, маршрути та моделі поведінки, друге – події у публічно доступних просторах, де можуть відбуватися планувальні зустрічі або передача предметів. У справах ОЗГ ці дії дають змогу будувати графи зв'язків, виокремлювати рольові «вузли» (кур'єри, координатори насильства) і співставляти їх із телекомунікаційними слідами, що отримуються на підставі ухвали суду. Від повноти та якості протоколювання цих дій залежить майбутня допустимість доказів.

Процесуальні запобіжники у сфері НСРД є не формальністю, а умовою легітимності. КПК вимагає фіксації ходу і результатів НСРД у протоколі з додатками (ст. 252), запроваджує заборону розголошення фактів, методів і суб'єктів їх проведення (ст. 254), а також встановлює обов'язок повідомити особу, конституційні права якої тимчасово обмежувалися, у розумний строк після припинення дій – загалом протягом 12 місяців, але не пізніше

направлення обвинувального акту до суду (ст. 253). Для цифрових джерел, отриманих зі зняття інформації з електронних систем, окремо регламентовано фіксацію і збереження (ст. 265) – це важливо для забезпечення безперервності «ланцюга зберігання» і недоторканності носіїв. Судова практика підкреслює: формальні огріхи назви процесуального документа не є автоматичною підставою для визнання доказів недопустимими, якщо зміст і спосіб отримання відповідають закону і правам сторін.

Стратегічна модель застосування НСРД проти насильницьких осередків ОЗГ має включати попередній аналітичний етап (визначення індикаторів загрози, об'єктів і місць підвищеного ризику), комбінацію візуальних і телекомунікаційних інструментів під єдиним процесуальним «парасольковим» планом, а також механізми мінімізації: обмеження кола перехоплення, фільтрацію побічних даних третіх осіб, «заморожування» надлишкових масивів і їх своєчасне знищення. На рівні взаємодії з ринком електронних комунікацій ключем є належні ухвали суду та чіткі, перевіряльні доручення уповноваженим підрозділам – разом із виконанням операторами обов'язків, встановлених КПК і законом про електронні комунікації. Водночас закон передбачає і «тривожну кнопку» – можливість реагувати у невідкладних, загрозливих ситуаціях. У доктрині та практичних коментарях до КПК наголошується: навіть у таких випадках має зберігатися вимога подальшої судової перевірки, повного протоколювання і дотримання режиму таємниці слідства; інакше результат буде втрачено як недопустимий доказ, а втручання – визнане непропорційним. Це особливо значуще для справ, де НСРД слугує не лише для «постфактум» доведення, а й для запобігання негайній шкоді життю та здоров'ю–типових ризиків у насильницьких епізодах ОЗГ [5, с. 335].

Отже, стратегічна цінність негласного спостереження і контролю телекомунікацій у справах ОЗГ полягає у здатності «бачити наперед»: виявляти планувальні дії, комунікаційні «вузли» і мобільність виконавців ще до реалізації насильства. Проте така ефективність тримається на трьох «китах»: судова санкція і чіткі підстави (КПК), процесуальні гарантії фіксації/збереження/повідомлення, а також відповідність практик європейським стандартам прав людини.

1. Никифорчук Д. Й., Телійчук В. Г. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з органами публічної влади та населення щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності в умовах воєнного стану. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. Pp.401-420 URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/630/16662/35316-1>

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

5. Степанов В. А., Ю. В. Челпан. Поняття та ознаки законного спостереження за особою, річчю або місцем. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. С. 335-341.

Любов ТИМОШЕНКО

викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, ВИХОВНІ ЗАХОДИ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ САНКЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

У сучасному правовому суспільстві особлива увага приділяється захисту прав і свобод неповнолітніх, у тому числі у сфері кримінального судочинства. Неповнолітні, через свій вік та психоемоційну незрілість, потребують особливого підходу як у процесі притягнення до відповідальності, так і при визначенні покарання.

Актуальність дослідження особливостей звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання зумовлена як зростанням рівня правопорушень серед молоді, так і потребою у вдосконаленні правозастосовної практики відповідно до міжнародних стандартів захисту прав дитини.

У сучасному кримінальному праві важливе місце посідають виховні заходи та альтернативні санкції щодо неповнолітніх, які порушили закон. Головна мета – не покарання як таке, а виховання та ресоціалізація дитини, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом залучення її до освітніх, трудових або соціальних програм, які формують відповідальну поведінку та правову свідомість. Альтернативні санкції, серед яких найпоширенішими є передача під нагляд батьків або педагогів, обмеження дозвілля, обов'язок вибачитися перед потерпілим чи пройти програму соціальної адаптації, є важливою частиною ювенального правосуддя. Вони дозволяють мінімізувати контакт неповнолітніх із кримінальною системою, зберегти зв'язок із родиною, навчанням чи працею та водночас забезпечити належний виховний вплив без ізоляції від суспільства.

Застереження є одним із найм'якших примусових заходів виховного

характеру, які можуть бути застосовані до неповнолітнього. Мета застереження – сприяти формуванню в особи відповідальної поведінки без застосування більш жорстких заходів покарання.

Обмеження дозвілля та встановлення особливих вимог до поведінки передбачає, що суд може встановити для неповнолітнього конкретні обмеження – наприклад, заборону відвідувати розважальні заклади, громадські заходи без супроводу дорослих, або спілкуватися з певними особами, які можуть негативно впливати на його поведінку. Цей захід має на меті структурувати повсякденне життя неповнолітнього, знизити ризик повторного правопорушення та створити сприятливі умови для його виховання та розвитку.

Передача під нагляд означає, що контроль за поведінкою неповнолітнього передається відповідальним особам або колективам. Така форма виховного заходу ґрунтується на особистому спілкуванні та щоденному нагляді, що дозволяє створити для підлітка умови довіри, підтримки й водночас відповідальності.

Обов'язок відшкодування майнової шкоди покладається на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку та має відповідні матеріальні ресурси. Такий захід є важливим з точки зору формування відповідальності за свої вчинки, адже особа має не лише усвідомити неправомірність дій, а й зробити крок до їх виправлення шляхом відшкодування заподіяної шкоди потерпілому.

Направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків застосовується у випадках, коли інші виховні заходи є недостатніми або не дають результату, а поведінка неповнолітнього свідчить про потребу в глибшому та системному виховному впливі.

Реалізація комплексу позитивної посткримінальної поведінки з боку неповнолітньої особи, на нашу думку, цілком відповідає стратегічним інтересам держави у сфері протидії злочинності та запобігання її поширенню. Зазначена поведінка має бути об'єктивно визнана та належним чином заохочена – зокрема, шляхом звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Це дає змогу уникнути офіційного осуду у формі обвинувального вироку, що є особливо важливим для подальшої ресоціалізації та морального становлення молоді особи.

Зміст позитивної посткримінальної поведінки включає активну взаємодію неповнолітнього з органами досудового розслідування та правосуддя. Така співпраця може виражатися у:

- а) припиненні протиправної поведінки та відмові від подальших злочинів;
- б) добровільному інформуванні про факти вчинення злочину;
- в) самостійному зізнанні у вчиненому злочині;
- г) допомозі у встановленні інших співучасників або винних осіб;
- д) усуненні чи компенсації заподіяної шкоди майнового характеру

(включно з погашенням заборгованостей, сплатою податків, штрафів, пені тощо);

е) добровільному вилученні із незаконного обігу предметів, обіг яких заборонено або обмежено (зброя, наркотики, вибухові речовини, засоби, що становлять державну таємницю);

є) сприянні профілактиці повторного правопорушення як особистого (спеціального), так і загального характеру;

ж) участі у правових, виховних або інформаційних заходах, що формують у суспільстві негативне ставлення до правопорушень [5, с. 62].

Деякі науковці пропонують визнати «добровільне повідомлення про вчинений злочин» як типову форму позитивної посткримінальної поведінки неповнолітнього. Проте включення добровільного повідомлення про злочин як необхідної підстави для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності викликає низку заперечень. По-перше, це положення не передбачене для дорослих злочинців, що може створити нерівність у правозастосуванні. По-друге, акцент виключно на самовикритті перевантажує зміст позитивної посткримінальної поведінки, зводячи її лише до одного аспекту, замість оцінки поведінки неповнолітнього в цілому.

З урахуванням вищевказаного, доцільніше вважати передумовою звільнення від кримінальної відповідальності (відповідно до статті 97 КК України) вчинення неповнолітнім злочину вперше та лише у разі, якщо це злочин невеликої або середньої тяжкості. Натомість підставами для такого звільнення мають слугувати комплекс посткримінальних позитивних дій, серед яких: повне визнання вини, щире розкаяння, активне сприяння розслідуванню, а також усунення наслідків вчиненого (відшкодування збитків, вибачення потерпілому тощо). Сукупність цих дій здатна нейтралізувати суспільну небезпечність неповнолітнього як особи та свідчить про його здатність до швидкої соціальної реадаптації без необхідності застосування заходів кримінального покарання [5, с. 62].

Такий підхід відповідає як національним нормам, так і міжнародним стандартам у сфері правосуддя щодо неповнолітніх (зокрема, Пекінським правилам), де передбачено, що пріоритетом має бути реабілітація неповнолітнього та мінімізація його контакту з каральною системою.

Отже, виховні заходи та альтернативні санкції щодо неповнолітніх є ефективним інструментом запобігання повторним злочинам та сприяють формуванню позитивної поведінки у підлітків, які опинилися в конфлікті з законом. Такий підхід не лише відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини, а й сприяє зменшенню навантаження на кримінальну юстицію та пенітенціарну систему. Запровадження та активне застосування альтернатив покаранню дозволяє створити в Україні більш гуманну, ефективну та справедливую систему правосуддя для неповнолітніх.

Аналіз практичних аспектів звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності вказує на потребу в удосконаленні механізмів оцінки

особистості правопорушника та розширенні участі соціальних інституцій у цьому процесі.

Отже, виховні заходи та альтернативні санкції щодо неповнолітніх є ефективним інструментом запобігання повторним злочинам та сприяють формуванню позитивної поведінки у підлітків, які опинилися в конфлікті з законом.

1. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Кримінальний процес: підручник Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

3. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 774 с.

4. Марченко О. А. Умовне звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: відповідність законодавства деяким міжнародно-правовим стандартам. Київ : 2018. С. 267-272.

5. Хряпінський П. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: теоретико-соціологічний аспект. Новітні кримінально-правові дослідження 2020, с.62-70.

URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29202>.

6. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві України та Польщі. Київ : Дакор, 2018. 212с.

7. Тимофеева Л. Особливості застосування європейських стандартів щодо неповнолітніх у кримінальному праві України. Кримінальне право №4, 2019 с. 228-232. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/44.pdf>.

8. Крукевич О. Міжнародні правові стандарти забезпечення прав неповнолітніх учасників кримінального провадження. Підприємництво, господарство і право. 2017. №3. С.258-262. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_59.

9. Мирошниченко Н. М. Деякі пропозиції вдосконалення законодавства щодо заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права» . Миколаїв : Іліон, 2021. С. 189-207.

Юлія ТКАЧ

дізнавач відділення поліції № 1
Дніпровського районного
управління поліції № 2
ГУНП в Дніпропетровській області,
доктор філософії в галузі права

ПРИНЦИПИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Наразі в Україні домашнє насильство класифікується за такими формами: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Особливість та парадоксальність цього явища полягає також у тому, що ці правопорушення відрізняються високим рівнем латентності (тобто прихованості): хоча значна частина їх вчиняється відкрито, проте з багатьох причин не реєструється відповідними органами, внаслідок чого жертви залишаються без захисту, а кривдники – без покарання.

Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-яка особа, незалежно від віку, статі чи соціального становища. Це може бути жінка, яка систематично зазнає психологічного та фізичного насильства з боку чоловіка; дівчина-підліток, що страждає від сексуальних домагань з боку вітчима; хлопчик, який є об'єктом фізичної агресії з боку матері, що зловживає алкоголем; або особа похилого віку, зокрема бабуся, яка піддається емоційному насильству та зневажливому ставленню з боку власних дітей [1].

Зокрема, в Україні діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується на таких засадах: 1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу, особисту недоторканість, повагу до приватного та сімейного життя, справедливий суд, правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; 2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей, дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства; 5) повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

б) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства; 7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; 8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, медіа та іншими особами; 10) недопустимості обов'язкових альтернативних процесів з вирішення спорів, у тому числі посередництва, примирення, медіації, щодо всіх форм домашнього насильства [2].

Як передбачено в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII наголошує на тому, що у разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини [2-5].

Разом із цим, заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою. Звичаї, релігійні переконання, віросповідання, традиції не можуть розглядатися як виправдання будь-яких форм домашнього насильства, передбачених цим Законом, або бути підставою для звільнення кривдника від відповідальності [2].

У контексті положень ч. 2 ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до основних напрямків реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відносяться: 1) запобігання домашньому насильству; 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [2].

Згідно з чинним законодавством України, за вчинення домашнього насильства передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. Кримінальна відповідальність настає у випадках, коли дії кривдника мають ознаки кримінального правопорушення та підлягають кваліфікації за відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Наразі адміністративне правопорушення за ст. 173-2 (вчинення домашнього насильства) Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 № 8073-X, за вчинення вказаного адміністративного правопорушення можуть застосовуватись такі види

адміністративних стягнень, як штрафи, громадські роботи, адміністративний арешт [6].

Додатково до цього, серед спеціальних заходів, спрямованих на протидію домашньому насильству, можна виокремити такі: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників [2].

Згідно до ст. 30 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», особа, яка отримала шкоду, завдану внаслідок домашнього насильства, має право на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, яка визначається Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами [2].

На підставі вищевикладеного, домашнє насильство залишається однією з найпоширеніших і водночас найприхованіших форм порушення прав людини в Україні. Його багатогранність проявляється у фізичних, психологічних, сексуальних та економічних формах впливу, які через свою високу латентність не завжди фіксуються відповідними органами влади. Законодавство України, зокрема відповідний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, закріплює системний підхід до запобігання та протидії цьому явищу і визначає як загальні засади державної політики, так і конкретні механізми захисту постраждалих осіб. До них належать як адміністративна та кримінальна відповідальність, так і спеціальні запобіжні заходи, зокрема заборонні приписи, профілактична робота з правопорушниками та програми корекції їхньої поведінки. Незважаючи на існуючі законодавчі гарантії, ефективність їхнього впровадження значною мірою залежить від узгоджених дій державних органів, громадськості та правоохоронних органів.

1. Вихід є: що робити у випадку домашнього насильства і куди звертатись, якщо вдома небезпечно. URL : <https://onclinic.ua/blog/shcho-robtyu-u-vypadku-domashnoho-nasylstva> (дата звернення 19.10.2025).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19?find=1&text=форми+домашнього+#w1_1 (дата звернення: 19.10.2025).

3. Конвенція ООН про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 19.10.2025).

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927 (дата звернення: 19.10.2025).

5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 19.10.2025).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#n1867> (дата звернення: 19.10.2025).

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія росії проти України, що триває з 2014 року та ескалювала до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, призвела до безпрецедентних порушень міжнародного права, численних воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду тощо які вимагають особливої уваги у їх протистоянні з боку передової демократичної мирової спільноти. Зазначене закріплене і багатьма міжнародними правовими актами такими як: Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року [1], Женевська конвенції про захист жертв війни 1949 року [2], Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року [3]. На жаль, попри очевидність скоєних злочинів та наявність значної доказової бази, що фіксується національними та міжнародними інституціями, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у розв'язанні та веденні агресивної війни, а також у скоєнні інших міжнародних злочинів, залишається надзвичайно складним завданням. Це викликано не лише геополітичними факторами, але й певними прогалинами в імплементації міжнародного права [4, с. 483].

Висвітлення окремих правових аспектів міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану зумовлено необхідністю забезпечення справедливості для жертв збройної агресії росії проти України. Відновлення міжнародного правопорядку та запобігання подібним злочинам у майбутньому. А тому, існує необхідність у розробках та вдосконаленні існуючого міжнародного правового механізму щодо притягнення до кримінальної відповідальності за злочин агресії та інші воєнні злочини проти людяності. Як і вирішення завдань, що стоять перед судовими та правоохоронним органами України під час здійснення співробітництва в умовах воєнного стану.

Нагальна необхідність розробки та вдосконалення міжнародного правового механізму притягнення до кримінальної відповідальності за злочин агресії та інші міжнародні злочини, скоєні під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, зумовлена низкою фундаментальних чинників. По-перше, це забезпечення всеохоплюючої справедливості для мільйонів

жертв жорстокої збройної агресії. По-друге, відновлення та зміцнення засад міжнародного правопорядку, підірваного безпрецедентним порушенням міжнародного права, зокрема щодо принципу суверенної рівності держав. По-третє, створення ефективного запобіжного правового механізму для унеможливлення подібних злочинів у майбутньому та демонстрація невідворотності покарання для їх ініціаторів. У цьому контексті, перед міжнародною спільнотою та національними правовими системами стоять надзвичайно складні та важливі завдання. Існуюча необхідність у розробках та адоптаціях міжнародних правових механізмів передбачає здійснення відповідного правового всебічного аналізу та, за необхідності, модифікацію статутів міжнародних трибуналів (наприклад, Міжнародного кримінального суду) або ж створення ad-hoc трибуналів, які зможуть ефективно розглядати справи щодо воєнних злочинів та злочинів агресії.

Наприклад, окремі статутні положення Інтерполу, як і ряд конвенцій з питань екстрадиції, прийняті, ще у 30-х та 50-х роках, і тому вони не враховують сучасний злочинний світ, його можливості, різноманітний механізм вчинення злочинів із застосуванням сучасних технологій, способів та засобів, що дозволяє злочинцям певним чином завуальовувати свої дійсні злочинні наміри та мотиви під виглядом політичних, релігійних, расових переконань тощо, уникаючи тим самим справедливого покарання. До того ж, якщо проаналізувати колабораційну діяльність, то можна бачити, що вона також має окрас політичних злочинів, і навіть злочини, що підпадають під ознаки тероризму можуть бути завуальовані, як злочини, що вчиняються за політичними мотивами, проти політичних поглядів тощо. Яскравим прикладом є злочини, які у 2011 році були вчинені громадянином Королівства Норвегії, Андерсом Брейвіком, який дотримуючись праворадикальної ідеології та поглядів християнських фундаменталістів, виступаючи проти поглядів політики Королівства Норвегії, умисно розстріляв 91 людину на острові Утея, поблизу м. Осло. А до цієї події, ще встиг підірвати вибухівку біля урядової будівлі у місті Осло, внаслідок чого загинули сім осіб та щонайменше десять отримали поранення. Такий масовий розстріл 91 людини не відбувся б, якби попередній підрив із загибеллю людей, що умисно вчинив Брейвік, не визнали злочином, який вчинено за політичними мотивами, в наслідок чого Брейвіка не змогли оголосити у міжнародний розшук, і він мав змогу вільно пересуватися як всередині Норвегії, так і за її межами, що і призвело до скоєння ним, ще більш страшного злочину проти людства. Тому існує необхідність по-перше, на дипломатичному рівні вийти з пропозиціями щодо перегляду вимог зазначених конвенцій, як і вимог Статуту Інтерполу щодо можливої екстрадиції злочинців, які вчинили злочини, що можуть вважатися такими, що вчинені на політичному, військовому, релігійному чи расовому ґрунті. [5, с. 201].

Досягнути забезпечення ефективної та справедливої кримінальної

відповідальності за вчинення воєнних злочинів та злочинів агресії можливо у разі комплексного дослідження шляхів з питань можливого притягнення до відповідальності вищих політичних та військових керівників росії, які є головними винуватцями розв'язання агресивної війни.

Зазначене потребує і подолання імунітетів, які традиційно надаються посадовим особам держав, що є одним із найскладніших аспектів міжнародного права.

В умовах воєнного стану українські правоохоронці стикаються з унікальними викликами, такими як збір доказів, документування злочинів у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, а також організація співробітництва з міжнародними слідчими та судовими органами. Цей аспект також вимагає ретельного аналізу та розробки конкретних рекомендацій. Розширення правового поля та забезпечення ефективності його застосування є не просто теоретичною проблемою, а життєвою і важливою необхідністю для відновлення справедливості та утвердження верховенства права.

1. Женевська конвенція про захист жертв війни, 1949 року. URL : <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku>.

2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

3. Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

4. Юнін О.С. Міжнародний кримінальний суд, екстрадиція особи: шляхи вирішення питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності за здійснення збройної агресії проти України. Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2025, С. 482-484. URL : http://lsey.org.ua/4_2025/117.pdf.

5. Бадалова Т. Г. Екстрадиція, як форма міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні: дис. ... д-ра філос : 081 – Право / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2025, 257 с.

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану значно зросли криміногенні ризики для правосуддя, зокрема, загрози терористичного, корупційного, кібернетичного, інформаційно-психологічного характеру, спроби

криміналізації правосуддя та ін. Наразі наприклад, за результатами аналізу статистичних даних Офісу генерального прокурора встановлено, що у 2024 р. було обліковано 7369 кримінальних правопорушень проти правосуддя (у порівнянні з 7198 у 2021 р., 3636 у 2022 р. та 5308 у 2023 р.) [1], за період 2022-2024 рр. кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111 «Державна зрада» КК України, вчинили 3 судді та 5 інших службових осіб судової гілки влади; ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» КК України, – 2 суддів та 10 інших службових осіб судової гілки влади; ст.111-2 «Пособництво державі-агресору», – 3 службові особи судової гілки влади [2]. Окрім цього, у 2023 р. значно зросла кількість повідомлень про можливі замінування судів, органів і установ системи правосуддя (понад 3500 повідомлень) [3].

З урахуванням зазначеного, а також завершення у грудні 2023 року періоду дії Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., у якій серед основних напрямів і заходів щодо сталого функціонування та розвитку системи правосуддя визначено, що з метою зміцнення незалежності судової влади та підзвітності суспільству необхідно забезпечити ефективну роботу Служби судової охорони шляхом удосконалення механізмів регулювання її діяльності (п. 4.2.2. «Щодо організаційного забезпечення діяльності судів») [4] представляють інтерес алгоритмізовані методи забезпечення кримінологічного захисту правосуддя в Україні в умовах воєнного стану.

Як позитив слід відмітити затвердження наказом Служби судової охорони від 5 квітня 2024 року №112 Стратегії розвитку Служби судової охорони на 2024 – 2026 роки (далі – Стратегія) як складової системи правосуддя, що відповідає за охорону й підтримання громадського порядку судах, органах та установах системи правосуддя, забезпечення безпеки учасників судового процесу, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду. Одним із пріоритетів у Стратегії визначено підтримання безпекового середовища в судах, органах та установах системи правосуддя [5].

До того ж, доцільним є впровадження систематичних оцінювань ризиків для судів і суддів (щорічні профілі ризику щодо терористичних загроз, колабораційної діяльності, корупції, кіберзагроз та ін.), картографування вразливих об'єктів (прифронтових судів, судів, де розглядатимуться резонансні справи тощо); сформулювати цілісну політику запобігання криміналізації правосуддя з метою забезпечити стійкість і безпеку функціонування судової влади в умовах воєнного стану й відновлення в державній Концепції забезпечення кримінологічного захисту правосуддя в Україні в умовах воєнного стану на період 2026–2030 рр. (потребує розроблення); міністерству внутрішніх справ України розробити Концепцію протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя, головним виконавцем якої визначити Національну поліцію України.

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*: веб-сайт. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

2. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*: веб-сайт. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

3. Звіт Служби судової охорони за 2023 рік. URL : <https://sso.court.gov.ua/sso/pres-centr/news/1538022>.

4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

5. Стратегія розвитку Служби судової охорони на 2024–2026 рр. : затв. наказом Служби судової охорони від 5 квіт. 2024 р. № 112. *Судова влада України* : веб-сайт. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sso/0904/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf

Дмитро ХУДЕНКО

ветеран Національної поліції України

ПРОТИДІЯ РОЗВІДЦІ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ АБО CONTR-OSINT ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

OSINT, як діяльність, проводиться відкритій або негласній формі чи у різній ступені їх поєднання [1]. Нехтування її результатами при комплексній оцінці загроз та ризиків у цифровому світі може призвести до критичних наслідків у реальному світі. За певних умов із боку країн та окремих фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднань чи груп, виникає протидія ефективності такої діяльності, особливо на пост-радянському просторі в період демократичних реформ та геополітичних протистоянь.

Наприклад, команда науковців із інституту інновацій у сфері безпеки, злочинності та розвідки Кардіффського університету обґрунтовано звернула увагу на інституалізацію сучасного протистояння OSINT-аналітиків і фахівців із дезінформації [2].

Викриття фактів протидії OSINT можемо розглядати і в правоохоронній сфері, як частину проактивного підходу оперативних підрозділів Національної поліції України, який дозволяє відшукати шаблони, встановити хронологію, межі віртуального простору, природу та джерела походження даних або інформації. Якщо не вивчати таку протидію можливе зниження ефекту від OSINT.

Протидія OSINT, як спосіб анулювання фактичних даних або

інформації під час досудового розслідування ускладнює збір цифрових доказів та/або робить їхні висновки недійсними. Злочинці використовують даний спосіб, як додаткову можливість пом'якшити наслідки пошуку правоохоронними органами доказів.

Науковий інтерес до протидії OSINT, а також пов'язаних із цим явищем питань, виник відносно не давно, а саме впродовж останніх 50-100 років, насамперед, як різновиду розвідувальної діяльності. Значний вклад у їх дослідження зроблено такими вченими, як М. Конєчний [3], Н. Хасан, Р. Хіджазі [4], а також представниками Університету Берклі та багатьма іншими вченими.

Сьогодні у науковій літературі приділено достатню увагу заходам кібербезпеки при здійсненні OSINT-діяльності, її етично-моральним принципам, а також забезпеченню приватності тощо. Одним із новітніх здобутків є робота фахівців зі Служби безпеки України [5, с.8-19], якими розкрито особливості анонімізації пошуку в інтернеті. Дотичними та важливими є наукові здобутки комп'ютерної конкурентної розвідки [6].

У межах нашої наукової розвідки та вимог до її змісту наукову зацікавленість викликає російський досвід, розуміння якого може сприяти розкриттю та розслідуванню воєнних злочинів.

Наразі у лютому 2025 р. так званім аналітичним відділом «Координационного центра помощи Новороссии» підготовлено інформаційний матеріал під назвою «Меры защиты от OSINT разведки противника» [7]. Його поява свідчить про можливий попит на широке та доступне донесення базового розуміння OSINT як загрози, але з акцентом на тактичний рівень, без занурення у глибокий стратегічний рівень протидії, ігноруванням етичних ризиків і повного спектру методів.

Аналіз положень даного документу дозволяє стверджувати, що нескладний текст і форма публікації розраховані переважно на початковий рівень суб'єкта протидії, зокрема, на російських військовослужбовців, волонтерів, журналістів чи цивільних осіб, залучених до діяльності в зонах конфлікту. Він не розрахований на експертів оскільки відсутні складні теми як штучний інтелект, програмування чи аналіз великих даних, але розкриває просунуті методи протидії для тих, хто вже знайомий з OSINT-діяльністю.

Він починається з базових пояснень OSINT, переходить до практичних рекомендацій з базової протидії і завершується переліком критеріїв, які потрібно перевірити, виконати чи врахувати із можливістю відмітки виконання.

Найбільшу зацікавленість викликають розділи 3 «Методы защиты от OSINT-разведки», що описує базові, прості правила безпеки для повсякденного використання, спрямовані на уникнення створення найбільш вразливих цифрових слідів, а також 4 «Продвинутые методы защиты» – фокусується на розширених або додаткових методах, які вимагають більше зусиль, але забезпечують вищий рівень безпеки.

Методи в розділах 3 та 4 безпосередньо протидіють OSINT-методам зворотного пошуку зображень, аналізу метаданих, ідентифікації за фоном, перехресного аналізу даних, описаним у розділі 1 документу. Вони побудовані на принципах мінімізації цифрового сліду, маскуванню та контролю, з прогресією від базових або реактивних, на рівні щоденних дій, до просунутих або проактивних, з елементами обману.

Зокрема, до базових методів віднесено видалення метаданих, маскуванню деталей (пикселізація, обрізка), відключення геолокації, обмеження доступу до соціальних мереж, використання шифрованих чатів, VPN, а також оновлення пристроїв.

У якості просунутих згаданим центром пропонуються: видалення або зміна цифрових слідів (видалення аккаунтів, зміна поведінки), захист пристроїв (не зберігати паролі, уникати Wi-Fi), створення підробних слідів (анонімні аккаунти), а також перевірка витоків та інших відповідних сервісів, які агрегують відкриті дані різного типу.

Загалом, матеріал орієнтований на практичне застосування без глибоких технічних знань, з акцентом на прості інструменти, наприклад, ExifTool або VPN, та уникнення помилок. Опанування змісту даного документу це радше підвищення індивідуальної цифрової гігієни в умовах воєнного часу, з прикладами та шпаргалками для швидкого впровадження.

Натомість, чинна російська доктрина інформаційної безпеки [8], як документ, де потенційно може бути розкрито стратегічний рівень протидії OSINT, поки не згадує OSINT, як загрозу, на пряму, але її положення спрямовані на протидію збору інформації з різних, зокрема відкритих джерел, через комплексні заходи, як-то захист інфраструктури від технічної розвідки, контроль інформаційного простору, обмеження доступу до даних і розвиток власних інформаційних технологій. Останнім часом триває активна дискусія щодо її оновлення.

Отже, у розглянутому документі «Меры защиты от OSINT разведки противника» йде мова про широкий спектр простих і просунутих методів для протидії OSINT, орієнтованих переважно на тактичний рівень захисту, що ускладнює роботу правоохоронних органів і розвідувальних структур.

Використання згаданих методів вказує на ознаки системного підходу до мінімізації вразливостей у цифровому просторі, що має суттєвий вплив на збір доказів. І хоча російський документ не охоплює глибоких стратегічних аспектів протидії OSINT, але дає змогу оцінити рівень підготовки та цільову аудиторію, з якою працюють.

Аналіз таких матеріалів важливий для українських правоохоронців і дослідників, оскільки дозволяє прогнозувати тактики, підвищувати ефективність власних заходів та вдосконалювати практики цифрової гігієни в умовах воєнного конфлікту.

З урахуванням викладеного вважаємо, що під час досудового розслідування воєнних злочинів CONTR-OSINT повинен бути вироблений як

різновид проактивного підходу в правоохоронній діяльності, врахований на стратегічному рівні при розробці відповідних доктрин із якнайшвидшою реалізацією в досудовому розслідуванні та оперативно-розшуковій діяльності.

1. Wells, D., Gibson, H. (2018). OSINT from a UK Perspective: Considerations from Law Enforcement and Military Domains. Sheffield Hallam University Research Archive (SHURA). Available at: <http://shura.shu.ac.uk/17412/> (accessed: 12.07.2025). ORCID : D. Wells <http://orcid.org/0000-0001-8877-039X>; H. Gibson <http://orcid.org/0000-0002-5242-0950>.

2. Innes H., Dawson A., Innes M. OSINT vs Disinformation: The Information Threats ‘Arms Race’. Centre for Research and Evidence on Security Threats. [2023]. URL : <https://crestresearch.ac.uk/comment/osint-vs-disinformation-the-information-threats-arms-race/>. Дата доступу: 12.03.2025.

3. Konieczny, Marcin. Legal Aspects of Using Anti-OSINT as a Tool to Protect Internet Users Against Identity Theft // Roczniki Administracji i Prawa. 2024. № 4. С. 105–123. DOI : <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.9821>.

4. Hassan, Nihad A., Hijazi, Rami. Open Source Intelligence Methods and Tools: A Practical Guide to Online Intelligence. New York, USA; Mississauga, Ontario, Canada : Apress, 2018. DOI : <https://doi.org/10.1007/978-1-4842-3213-2>. Library of Congress Control Number: 2018948821.

5. Зоренко Д. С., Кульчицька Л. О., Лех Р. В., Червяков О. І. Використання інструментів та методів OSINT для отримання пошукової інформації : практичний poradnik. 5-те вид., переробл. та доповн. / Д. С. Зоренко, Л. О. Кульчицька, Р. В. Лех, О. І. Червяков. Харків. Видавець: О. А. Мірошніченко, 2024. 80 с.

6. Додонов А.Г., Ландэ Д.В., Прищепа В.В., Пуятин В.Г. Компьютерная конкурентная разведка. Киев: ТОВ «Інжиніринг», 2021. 354 с.

7. Меры защиты от OSINT разведки противника [Електронний ресурс] / Координационный центр помощи Новороссии. 2025. 12 с.

8. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации: утв. Президентом РФ 05.12.2016 № 646. Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41460>. Дата обращения: 14.03.2025.

Владислава ЦИБА

старший інспектор з особливих доручень відділу оперативного моніторингу управління кримінального аналізу
ГУНП в Запорізькій області

**ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ
УКРАЇНИ**

Збирання доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних із збройною агресією проти України, є одним із найскладніших та водночас найважливіших завдань сучасної правоохоронної діяльності. Повномасштабна війна створила безпрецедентні умови, у яких традиційні механізми фіксації, перевірки та збереження доказів потребують адаптації до реалій воєнного часу. Втрата матеріальних слідів, недоступність місць злочинів, загроза життю слідчих і свідків суттєво ускладнюють процес доказування. У цих умовах особливого значення набуває застосування новітніх технологій, міжнародних стандартів розслідування та взаємодія між національними й міжнародними інституціями, що покликані забезпечити належне документування воєнних злочинів і відновлення справедливості.

Особливість збору доказів у таких кримінальних провадженнях полягає у складних умовах їх отримання: тимчасово окуповані території, активні бойові дії, обмежений доступ до свідків та матеріалів створюють додаткові ризики втрати або спотворення інформації. У таких умовах критично важливими стають сучасні методи документування, включаючи використання цифрових технологій, супутникових знімків та інших інноваційних інструментів, а також тісна координація між слідчими органами, військовими підрозділами і міжнародними партнерами. Це підкреслює необхідність удосконалення процесуальних механізмів та інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство для забезпечення ефективного та об'єктивного розслідування воєнних злочинів.

Науковий та практичний інтерес до проблеми збору доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані зі збройною агресією, обумовлений також необхідністю узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами розслідування воєнних злочинів. Питання належності, допустимості, достовірності та достатності доказів у таких провадженнях набувають особливого значення, оскільки вони є основою для встановлення істини у справі, відновлення справедливості та притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих злочинах проти миру та безпеки людства [3, с. 180].

Процес доказування у кримінальних провадженнях відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, є ключовим елементом встановлення об'єктивної істини у справі, оскільки саме завдяки збиранню, перевірці та оцінці доказів визначаються обставини, що мають значення для кримінального провадження. Покладення основного обов'язку доказування на слідчого, прокурора, а у визначених законом випадках – на потерпілого, забезпечує реалізацію принципу змагальності сторін та гарантує справедливий розгляд справи. Такий підхід спрямований на досягнення законної, обґрунтованої й справедливої процесуальної оцінки кожного факту, що має значення для доведення вини чи невинуватості особи [1].

Затримка у початку досудового розслідування суттєво ускладнює процес збирання доказів, оскільки з плином часу відбувається втрата або знищення матеріальних слідів злочину, що негативно впливає на повноту та достовірність доказової бази. Така ситуація перешкоджає належному документуванню заподіяних збитків і знижує ефективність встановлення обставин злочину, особливо у провадженнях, пов'язаних зі збройною агресією, де час має вирішальне значення для фіксації фактів порушень і притягнення винних до відповідальності [5, с. 3].

На сьогоднішній день питання належного документування воєнних злочинів залишається одним із найскладніших аспектів кримінального процесу. Військовослужбовці та цивільні особи, які безпосередньо перебувають у зоні бойових дій, часто не мають можливості діяти відповідно до всіх вимог КПК України. Їхні головні зусилля спрямовані на забезпечення оборони, порятунок життя та фіксацію базових фактів злочину, що в подальшому потребує належного процесуального оформлення. Це призводить до ситуацій, коли зібрані матеріали мають доказове значення, але не завжди відповідають формальним критеріям допустимості, передбаченим законодавством.

У цьому контексті значну допомогу може надати імплементація Керівних принципів розслідування порушень міжнародного гуманітарного права, розроблених Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Вони містять універсальні рекомендації щодо фіксації доказів, опитування свідків, збереження речових доказів та координації між різними суб'єктами розслідування. Проте, як показує практика, ці принципи в Україні застосовуються лише частково. Їхнє повне впровадження могло б істотно підвищити ефективність доказування у справах про воєнні злочини, забезпечити належну фіксацію збитків і сприяти міжнародному визнанню результатів розслідувань.

У сучасних умовах розмежування кримінальних проваджень за територіальним принципом має важливе практичне значення. Такий підхід дозволяє оптимізувати процес розслідування, враховуючи реальні можливості проведення слідчих дій, доступ до місця злочину та залучення свідків. Провадження, що здійснюються на підконтрольній території, можуть

проводитися за звичайною процедурою, тоді як злочини, скоєні на окупованих територіях, потребують гнучких, адаптованих до екстремальних умов методів збору доказів і тісної співпраці з міжнародними організаціями. Такий поділ забезпечує не лише ефективність процесуального реагування, а й підвищує якість фіксації доказів, що має вирішальне значення для подальшого судового розгляду [3, с. 181].

Разом з тим, особливу увагу варто приділяти залученню кваліфікованих фахівців, використанню сучасних технічних засобів та гарантуванню безпеки учасників кримінального процесу. У випадках злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, важливу роль відіграють свідчення потерпілих, матеріали з відкритих джерел, результати негласних слідчих дій та експертних досліджень. Використання цифрових технологій, зокрема аудіо-, відео- та фотоматеріалів, дозволяє компенсувати обмежений доступ до місця події й підвищити достовірність доказової бази. У результаті системний підхід до збору доказів в умовах війни створює передумови для об'єктивного правосуддя та притягнення винних до відповідальності навіть у надзвичайно складних обставинах.

Цифрові докази поступово стають одним із ключових елементів у розслідуванні злочинів, зокрема воєнних, проте в Україні їх правовий статус і порядок використання все ще потребують чіткого нормативного врегулювання. Враховуючи міжнародний досвід, зокрема стандарти Протоколу Берклі та принципи SWGDE, доцільно імплементувати відповідні норми в українське законодавство для забезпечення допустимості та достовірності цифрових доказів у судових провадженнях. Використання супутникових знімків, технологій розпізнавання облич та інших цифрових інструментів уже довело свою ефективність у фіксації воєнних злочинів, зокрема під час документування подій у Бучі.

Кримінальний аналіз у процесі збирання доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройною агресією проти України, відіграє ключову роль у встановленні об'єктивної істини та притягненні винних осіб до відповідальності. Його сутність полягає у системному вивченні, співставленні та узагальненні великого масиву даних – від свідчень очевидців і цифрових доказів до супутникових знімків і відкритих джерел (OSINT) – для виявлення закономірностей, зв'язків між подіями, суб'єктами та механізмами вчинення злочинів. Такий підхід дозволяє слідчим і прокурорам не лише підтверджувати факти конкретних злочинних дій, а й формувати аналітичні моделі поведінки агресора, що є основою для кваліфікації діянь як воєнних злочинів, злочинів проти людяності або екоциду [2, с. 61].

Отже, ефективність збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані зі збройною агресією проти України, залежить від своєчасності дій правоохоронців, дотримання процесуальних норм, використання сучасних технологій та співпраці з міжнародними

інституціями. В умовах війни особливого значення набуває фіксація цифрових доказів, залучення експертів і забезпечення достовірності зібраної інформації, адже саме від цього залежить притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості.

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Гнусов Ю. В., Калякін С. В. Кримінальний аналіз у роботі підрозділів Національної поліції України. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми*. Харків. 2019. С. 61-63.

3. Марченко О. А. Деякі проблемні питання фіксування та розслідування кримінальних правопорушень проти довілля в умовах воєнного часу. *Актуальні питання юриспруденції*. Правова позиція, № 2 (39), 2023. с. 179-183.

4. Пчеліна, О. В. Особливості збирання доказів на місці події під час досудового розслідування злочинів проти довілля, пов'язаних зі збройною агресією РФ проти України. Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 31 трав. 2023 р.) / МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2023. С. 190-193.

5. Сенченко Н. М., Костюченко Н. Д. Збирання доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Академічні візії*. Випуск 43/25. с. 1-6.

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Антон ЧЕПУРКО

ветеран війни, бойовий медик

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИМОГ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ: ЗАПОРУКА ЯКОСТІ
ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Існуюча ситуація з безпекою в нашому сьогоденні, вимагає тісної співпраці між поліцією та судовою системою різних країн, тобто інтенсивний обмін криміналістичними даними та доказами.

Під час протидії збройній агресії РФ проти України твердження про істотне значення міжнародного співробітництва у різних сферах публічної діяльності набуло особливого значення. Виклики, з якими стикнулися судово-експертні установи України, продемонстрували, що національна судова експертиза задля належного виконання нею функції забезпечення правоохоронної діяльності повинна бути інтегрованою до міжнародної професійної спільноти [3 с.42].

Це передбачає гармонізацію норм, тобто використання міжнародних

стандартів, які слід застосовувати при проведенні криміналістичного аналізу слідів вчинених злочинних діянь (тобто підготовка доказів для притягнення до відповідальності винних осіб).

Чинний Закон України «Про судову експертизу» відображає окремі напрями міжнародного співробітництва: проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави (ст. 22); залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз (ст. 23); міжнародне наукове співробітництво (ст.24) [1].

З розвитком криміналістики та технологій розширюється область, що потребує регулювання, тобто необхідно бути впевненим, що кожен доказ – з моменту його виявлення на місці події, на етапах упаковки, транспортування до лабораторії, прийому, обробки експертами та складання експертних висновків, а також їх представлення перед судом, – повністю безпечний і захищений від будь-яких можливих пошкоджень, зловживань, неконтрольованих або непрофесійних дій, забруднення чи можливого знищення.

Криміналісти також наголошують, для підвищення якості експертних послуг на міжнародній арені пропонується дотримуватися європейських стандартів, використовувати спільні методи дослідження та не допускати монополізації експертної діяльності [5, с. 211].

Наразі всі ці етапи регулюються двома стандартами: ISO 17020 – стандарт для операцій з розслідування місця злочину та ISO 17025 – стандарт лабораторної калібрування та тестування.

Стандартизація криміналістики і акредитація лабораторій відповідно до міжнародних стандартів – це нове століття. Співпраця в галузі криміналістичних розслідувань і обмін криміналістичними базами даних – це види діяльності, які не мають альтернативи.

Є впевненість, що зусилля по стандартизації судово-експертної діяльності в Україні допоможуть більш ефективної боротьби з організованою злочинністю. Іншими словами, судова експертиза стане більш практичною і прозорою, а судово-експертні лабораторії – більш компетентними.

Оскільки лабораторія підтверджує свої результати, то її діяльність стає еталонною для судово-експертних досліджень і встановлення обставин злочинів.

Слід зазначити, що акредитовані судово-експертні лабораторії в своїй діяльності повинні використовувати і сертифіковані експертні методики, що задовольняють певним вимогам.

Міжнародний досвід по організації судово-експертної діяльності показує, що існування вимог до акредитації та відповідно їх реалізація сприяють розвитку методичного забезпечення за рахунок диференціації проведених досліджень, з одного боку, а з іншого – ефективно сприяють кооперації при виконанні складних багатооб'єктних експертиз, відкривають можливість інформаційного методичного обміну.

Безсумнівно, сертифікація мінімізує кількість експертних помилок, підвищується ефективність використовуваних засобів і методів, знижує матеріальні і часові витрати на виконання досліджень та експертиз. Перспектива однотипних вимог до експертів відповідних спеціальностей відкривають можливості досягнення однакових результатів при дослідженні одних і тих же об'єктів, а значить, підвищують об'єктивність і результативність проведених експертиз.

На сьогодні, науково-дослідними установами судових експертиз нашої держави вжиті певні заходи щодо акредитації криміналістичних лабораторій.

Акредитація державних спеціалізованих установ судової експертизи в Україні на відповідність вимогам ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 розпочалася у 2010 році. З того часу акредитовано понад 25 зазначених установ. До процесу акредитації за стандартами систем управління якістю, що є першим напрямком стандартизації, на даний час долучилися усі міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи судової експертизи.

Другий напрямок стандартизації розпочав свою історію з 2009 року, коли світ побачила доповідь Національної академії наук США «Посилення судової науки в США: шлях вперед», появленню якої передувала, за дорученням Конгресу США, майже трирічна робота спеціальної комісії з вивчення причин непоодиноких випадків незаконного засудження невинних людей та не притягнення до відповідальності злочинців, заснованих на помилкових аналізах у ході проведення експертиз та інтерпретації їх (аналізів) результатів. Крім того, мали місце неточні або перебільшені покази експертів, що тягло за собою прийняття помилкових або недостовірних доказів [2 с. 60].

Обґрунтованість доказів у суді залежить від їх застосування та дотримання, тобто компетенції та можливостей криміналістичної лабораторії здійснювати криміналістичний аналіз відповідно до міжнародних норм, що визначається акредитацією

Міжнародна стандартизація, розробка професійних процедур, єдині бази даних, безпечний ланцюжок поставок, професійна обробка доказів, неупереджені та об'єктивні висновки і думки освічених і відданих своїй справі судових експертів з високою професійною цілісністю, співпраця з прокурорами і суддями є основою для ефективного виявлення навіть найсерйозніших злочинних дій. Гармонізація з законодавством ЄС та прийняття законів про якість, які зроблять відбір, необхідне навчання та сертифікацію працівників більш строгими, є зобов'язанням, яке повинне виконуватись без зволікання, щоб мати можливість отримати вигоду з корисного розвитку судової системи і участі в процесі міжнародного обміну даними.

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Судові експертизи в процесуальному праві України – навч. посібник за заг. Ред.. О.Г. Рувіна. 2019 Міністерство юстиції України, Київський НДЦСЕ
3. Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: Матер. III всеукр. наук.-практ. конф. (9 червня 2023 р.м. Львів); за ред. д.т.н. М. О. Можаяєва / НДЦСЕ у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Мін'юсту. Київ: видавництво Ліра-К, 2023. 268 с.
4. Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану : IV Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 7 червня 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 428 с.
5. Pakulova Tetiana, Bidniak Hanna. International experience of using special knowledge in police activity. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2021. Special Issue № 1. С. 211- 215. DOI 10.31733/2078-3566-2021-5-211-215

Юлія ЧУПРИНА

головний судовий експерт
Донецького НДЕКЦ МВС

Костянтин ГАЛАНІН

судовий експерт
Донецького НДЕКЦ МВС

Артем ГАЙДЮК

судовий експерт
Дніпропетровського НДЕКЦ МВС

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ З ПСИХОЛОГІЇ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
В ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СУЇЦИДІВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, особливої уваги набувають питання психічного здоров'я військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій. Найновіші дослідження у галузі суїцидології, спираючись на статистичні дані правоохоронних органів (інформація у закритому доступі), показують, що під час дії воєнного стану в Україні відбулося значне зростання кількості суїцидальних намірів і їх реалізації військовослужбовцями [3]. Підвищення рівня психоемоційного виснаження, бойової втоми, переживань горя втрати побратимів, а також недостатня психологічна підтримка в умовах постійного стресу призводять до зростання кількості випадків суїцидальної поведінки серед військовослужбовців. Армія є дзеркалом суспільства, між військових є різні люди, в умовах постійної взаємодії в умовах жорсткої регламентації, постійних викликів виникають конфлікти. Воїни можуть мати різні взаємини

з рідними, які можуть бути і надійним тилом для них, а можуть і ні. Дія множини факторів є джерелом кумулятивного психотравмувального ефекту, який поступово підриває здатність військовослужбовця до саморегуляції, критичної оцінки подій і конструктивного подолання стресу.

Відповідно до ст. 120 Кримінального кодексу України [1], доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що стало наслідком жорстокого поводження, шантажу, примусу чи систематичного приниження гідності, є кримінальним злочином. Згідно ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України [2], експертиза проводиться у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. До таких випадків належить визначення психічного стану особи. Для розмежування випадків доведення до самогубства та умисного вбивства часто є необхідним спеціальні знання судових експертів психологи.

Призначення органами досудового розслідування посмертної судово-психологічної експертизи у межах кримінального впровадження щодо імовірного самогубства обумовлено необхідністю диференціації версій доведення до самогубства, вбивства або смерті у результаті нещасного випадку. Завданнями посмертного психологічного дослідження є: встановлення динаміки негативних змін в емоційній сфері військовослужбовця ЗСУ, пов'язаних із участю у бойових діях (наприклад, зниження стресостійкості, переживання страху, самотності, гнітючої тривожності, нав'язливих думок, підвищеної дратівливості, беспорядності, психофізіологічного фізичного стресу тощо); встановлення змін у світогляді, в системі відносин та у звичних способах поведінки; встановлення характеру залежності від певних життєвих обставин та /або від певних осіб під час проходження військової служби умовах воєнного стану; встановлення специфіки емоційного стану військовослужбовця, що безпосередньо передував його смерті, та вірогідних причин виникнення цього емоційного стану [4].

У ході проведення посмертної судово-психологічної експертизи експерт має дослідити матеріали кримінального провадження, вивчаючи соціальні, професійні, сімейні та психологічні фактори впливу на поведінку померлого. Особливе значення мають свідчення близького оточення, записи, повідомлення у месенджерах, нотатки, прояви поведінки в період часу, що передував смерті. Експерт не має можливості безпосередньої роботи з людиною, тож обсяг документальних джерел інформації для цього виду експертиз надзвичайна.

У випадках самогубств серед військових, спектр факторів, які мають бути враховані експертом, суттєво розширюється. Військовослужбовці постійно перебувають у стані емоційного напруження, тривалим впливом бойового стресу, небезпекою, нестачею відпочинку, обмеженим задоволенням базових потреб, втратами товаришів по службі. У психологічній літературі такий стан названий кумулятивною бойовою

травмою, яке може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або депресивних станів, які є передумовами суїцидальної поведінки. Дослідники (Куш А.М., 2020; Гуменюк І.І., 2022) підкреслюють, що під час оцінки психічного стану військовослужбовця експерту слід враховувати не лише індивідуально-психологічні характеристики, але й військово-професійний контекст: ротації, інтенсивність бойових дій, втрати у підрозділі, перебування в ізоляції від сім'ї, вплив інформаційного середовища. Такі чинники створюють високий рівень психічної напруги, що може знижувати здатність до критичної оцінки власних дій [5,6].

Важливою проблемою під час проведення посмертної експертизи військовослужбовців є складність збору вихідних даних. Слідчі стикаються з труднощами доступу до місць подій у зоні бойових дій, обмеженими можливостями опитування свідків, розпорошеністю особового складу. Часто відсутні письмові документи, щоденники чи записи, що дозволяють реконструювати емоційний стан загиблого.

Особливої уваги заслуговує використання даних комп'ютерно-технічної експертизи. У сучасних умовах життя тісно пов'язане з використанням цифрових пристроїв (мобільних телефонів, ноутбуків, зовнішніх накопичувачів, тощо), інформаційне наповнення яких містить значний обсяг інформації, що може відобразити емоційний стан, коло спілкування, переживання, наміри та мотиви особи.

Найбільш вагомими для встановлення емоційного стану та мотивів є записи листування, публікації в соціальних мережах та месенджерах, наявні електронні документи (пр. прощальний лист), відеозаписи, графічні файли, наявні нотатки та історія пошуку з інтернет браузерів.

Як показує практика, цифрові дані нерідко є більш інформативними, ніж покази свідків, оскільки вони фіксують автентичні прояви внутрішнього стану загиблого.

Важливо тут підкреслити і використання можливостей КТЕ, встановлення кола осіб, з якими відбувалося спілкування перед смертю, виявлення інформації, що була невідома (пр. історія браузерів), відновлення видалених файлів, встановлення походження файлів, дати їх створення та зміни, а також відображення виявлених даних у висновку, або з ним. В такому випадку отримані дані будуть достовірними, а інформація про них вичерпна і не спотворена згадками або сприйняттям людини.

Таким чином, проведення посмертної судово-психологічної експертизи у справах про самогубства військовослужбовців вимагає комплексного підходу та тісної взаємодії між слідчими, експертами з різних кваліфікацій. Урахування бойових, соціальних і психологічних чинників дозволяє експерту глибше реконструювати емоційний стан загиблого та зробити обґрунтовані висновки щодо можливих причин суїциду. З огляду на специфіку воєнного часу, такі експертизи не лише мають доказове значення, а й стають важливим елементом формування практики психологічного аналізу в умовах надзвичайних обставин.

1. Кримінальний кодекс України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.10.2025).
3. Крюкова М. А., Єлховський І. В. Судово-психологічна експертиза: навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2021. – 61 с.
4. Міхеєва М. Теоретико-методичні та процесуально-правові аспекти посмертної судової психологічної експертизи самогубств військових під час воєнного стану. *Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану: матеріали IV Всеукраїнського форуму судових експертів* (м. Львів, 7 червня 2024 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 214–219.
5. Куц А. М. Психологічна травматизація військовослужбовців: теоретико-прикладний аспект. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020.
6. Гуменюк І. І. Психологічні наслідки бойових дій у військовослужбовців: сучасні виклики та підходи до реабілітації. Київ, 2022.

Олександр ШАМАРА

головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень,
доктор філософії у галузі права,
старший дослідник, доцент

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЗАКОНІВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПІДСЛІДНОСТІ

У науковій публікації продовжено наукову дискусію [1] щодо ефективних шляхів виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11.05.2023 №273/2023 [2], а також розгляд шляхів реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 №475-р [3], в контексті організації діяльності Бюро економічної безпеки України та посилення її спроможностей [4].

Дорожня карта з питань верховенства права є *всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС* за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім. Його розробка та подальше виконання свідчать про готовність

України відповідати стандартам ЄС, зміцнюють довіру з боку держав-членів та підсилюють статус України як надійного партнера.

Пунктом 4.3 *Боротьба з організованою злочинністю* (загальні засади боротьби з організованою злочинністю) Дорожньої карти з питань верховенства права передбачено прийняття та імплементація змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів, щодо вдосконалення інституту підслідності, у якому буде передбачено:

- *чітке розмежування підслідності органів досудового розслідування;*
- *консолідацію повноважень органів правопорядку щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки в єдиному органі правопорядку – Бюро економічної безпеки України (за винятком кримінальних правопорушень підслідних Національному антикорупційному бюро України).*

Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 року № 56/2022 [5], визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, що є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки. Серед об'єктів забезпечення державної безпеки визначено економічний потенціал держави. У зв'язку із цим, слушним буде визначити для Бюро економічної безпеки України, у статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, в якості альтернативної підслідності статтю 113 (Диверсія) Кримінального кодексу України, у разі, якщо об'єктом посягання буде встановлено економічний потенціал держави та/або економічна безпека України.

Слід ще раз звернути увагу, що Стратегія забезпечення державної безпеки серед основних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки визначає – економічний потенціал України та її економічну безпеку, а також системну протидію економічному тероризму. У межах протидії тероризму, слід врахувати, що Бюро економічної безпеки України відповідно до статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» включено до числа суб'єктів, які здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції. У зв'язку із цим постає питання щодо включення до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України, в рамках запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, кримінальних правопорушень, передбачених статтею 209¹ (Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення) та статтею 258⁵ (Фінансування тероризму) Кримінального кодексу України, у разі якщо злочинні посягання спрямовані на шкоду економічній безпеці держави або її економічному потенціалу.

На Бюро економічної безпеки України, як центральний орган

виконавчої влади, покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держав, з метою забезпечення фінансової безпеки України, у зв'язку із цим доцільно віднести до його підслідності статтю 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) Кримінального кодексу України.

Зокрема, потрібно звернути увагу на зміни внесені до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де до статті 5 внесено зміни відповідно до яких Бюро економічної безпеки України включено до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю. У зв'язку із цим доцільно віднести до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України кримінальні правопорушення – стаття 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній); стаття 255¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу, у разі, якщо їх об'єкт посягання є економічна безпека держави та її економічний потенціал); стаття 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) Кримінального кодексу України, у разі якщо злочинні посягання спрямовані завдати шкоди економічній безпеці держави або її економічному потенціалу та зашкодити інтересам України у зовнішньоекономічній діяльності.

Стаття 216 Кримінального процесуального кодексу України визначає підслідність Бюро економічної безпеки України, зокрема детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 199, 200, 203-2, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України, віднесених до розділу VII Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Проведений аналіз дає підстави констатувати, що виходячи зі статусу Бюро економічної безпеки України на нього Законом покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, проте не всі кримінальні правопорушення, що посягають на функціонування економіки держави, передбачені Кримінальним кодексом України віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року [6], що прийнята на підставі пункту 66 Стратегії національної безпеки України та затверджена Указом Президента України від 11.08.2021 року № 347/2021, визначено стратегічний курс у сфері економічної безпеки, серед іншого у пункті 21.1 визначено завдання у сфері фінансової безпеки – *розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України.*

Запропоновані зміни до законодавства України відповідають напрямам реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. Така розбудова навряд досягне її мети та відповідної ефективності, без реалізації

запропонованих змін до законодавчих актів України.

Разом із тим, слід констатувати відсутність в Україні нової Стратегією економічної безпеки України та Стратегії забезпечення державної безпеки, а дія чинних Стратегій спливає у 2025 році.

У межах виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки слід констатувати, що з моменту прийняття Закону України «Про Бюро економічної безпеки» [7] у правозастосовній діяльності склався вакуум серед органів правопорядку, які мають право на рівні закону здійснювати контррозвідувальний захист економічної безпеки держави та її економічного потенціалу. Вперше на цю проблему була звернута увага фахівцями консультативно-дорадчого органу Президента України у 2022 році [8] та у подальшому розкрито вітчизняними науковцями у своїх наукових публікаціях [4].

Одним з шляхів розв'язання зазначеної проблеми став законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів правопорядку у сфері забезпечення захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу» [9]. Метою законопроекту визначено необхідність законодавчого унормування забезпечення контррозвідувального захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу шляхом надання таких повноважень Бюро економічної безпеки. Крім того, законопроектом поставлено мету:

– виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11.05.2023 року №273/2023, шляхом надання прокуратурі України можливості ефективно забезпечувати дотримання вимог Конституції та законів України в діяльності органів сектору безпеки щодо виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина та дотримання стану правопорядку в уповноважених органах сектору безпеки, під час здійснення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності;

– положень Указу Президента України від 23.07.2025 року №544 [10] про заходи для скорочення бюрократичних процедур та проведення негайного аудиту державних видатків, з метою більш раціонального використання державних коштів та максимального спрямування державних ресурсів для захисту незалежності України та посилення її обороноздатності в умовах правового режиму воєнного стану, у зв'язку із забезпеченням контррозвідувального захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу та недопущення дублювання функцій органів правопорядку.

У зв'язку із цим гостро постає питання організації дієвого та ефективного нагляду прокуратури за дотриманням органами та підрозділами, які мають право здійснювати контррозвідувальну діяльність вимог

Конституції та законів України, а також дотримання ними прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Це питання глибоко, системно та обґрунтовано було викладено в попередніх наукових працях [11; 12; 13; 14].

1. Shamara O.V. Priority measures within the framework of the implementation of the comprehensive strategic plan for reforming law enforcement agencies as part of the security and defense sector of Ukraine for 2023-2027. *Global Trends in the Development of Information Technology and Science: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference*. International Scientific Unity. August 27-29, 2025. Stockholm, Sweden. – С.114-117.

2. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Указ Президента України 11.05.2023 року №273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

3. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

4. Shamara O.V. Bureau of Economic Security as a Subject of Counterintelligence Protection of the Economic Security of Ukraine. *Science and Technology: Theory, Practice and Progress: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference*. International Scientific Unity. September 3-5, 2025. Krakow, Poland. 219 p. – С.200-205.

5. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16.02.2022р. № 56/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0088525-21#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

6. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 року №347/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>. (дата звернення: 23.09.2025).

7. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 року №1150-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

8. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень «Удосконалення правових основ діяльності Бюро економічної безпеки», №293/591 від 18.08.2022 року.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів правопорядку у сфері забезпечення захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу: проект Закону України від 02.09.2025 №13725. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/57236> (дата звернення: 23.09.2025).

10. Про заходи для скорочення бюрократичних процедур та проведення негайного аудиту державних видатків: Указ Президента від 23.07.2025р. №544/2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544/2025#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

11. Шамара О.В., Комашко В.В. Нагляд прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що проводять контррозвідувальну діяльність: законодавчий та суб'єктивний аспект. Інформація і право. Науковий журнал. № 2(53) (2025). – С.244-257.

12. Shamara O.V. Komashko V.V. État actuel du contrôle exercé par le parquet sur le respect de la loi par les organes et unités menant des activités de contre-espionnage. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: c avec des matériaux de*

la VIII conférence scientifique et pratique internationale, Paris, 4 avril 2025. Paris: La Fedeltà, 2025. – С. 67-77.

13. Шамара О.В., Комашко В.В. Контррозвідувальна діяльність організації нагляду прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що її провадять. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони* : матеріали Міжрегіонального круглого столу (м. Київ, 23 травня 2025 р.) – Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С.125-138.

14. Шамара О.В., Комашко В.В. Щодо посилення прокурорського нагляду за дотриманням Конституції та законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 черв. 2025 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2025. С.31-41.

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМИМИ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В сучасних умовах повномасштабного вторгнення спостерігається поступове зростання рівня злочинності, що не дивно, оскільки основні сили держави, в тому числі і співробітників правоохоронних органів, спрямовані на надання відсічі ворогу. В зв'язку з цим у боротьбі із злочинністю вирішального значення набуває якість роботи правоохоронців – слідчих, оперативних підрозділів тощо, тому питання збирання доказів, їх належності та допустимості наразі є досить актуальним.

Відповідно до ст. 89 КПК України, питання допустимості доказів вирішує суд під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. До того ж, як зазначено у ст. 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Таким чином, навіть найдрібніше порушення, допущене стороною обвинувачення при збиранні доказів, може призвести до визнання доказів недопустимими [1].

Наразі наприклад, 05.09.2022 року Луцьким міськрайонним судом Волинської області у справі № 161/1614/21 ухвалено вирок, яким особу визнано невинуватою у пред'явленому їй обвинуваченні за ч.2 ст.364 КК України та на підставі п.3 ч.1 ст.373 КПК України виправдано в зв'язку з відсутністю в її діянні складу кримінального правопорушення. Аналізуючи вказаний вирок суду слід звернути увагу на те, що судом визнано недопустимими доказами зокрема протокол обшуку, висновок судової товарознавчої експертизи, висновок судово-економічної експертизи,

висновок комісійної судової товарознавчої експертизи.

Як вбачається із вироку суду, відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР були внесені 06.12.2019 року, тоді як постанова про створення слідчої групи датована 06.11.2020 року. В той же час обшук, під час якого були вилучені речі і документи, які потім були направлені на експертне дослідження, проведено 20.12.2019 року слідчим, прізвище якого було зазначено в ЄРДР. При цьому постанова про створення слідчої групи на початковій стадії досудового розслідування у матеріалах кримінального провадження відсутня.

Судом звернуто увагу, що витяг з ЄРДР не є процесуальним рішенням, а тому не породжує правових наслідків щодо визначення групи слідчих, тому витяг не може замінити процесуального рішення, яке має бути оформлене постановою. Таким чином, суд дійшов висновку, що збирання вищевказаних доказів здійснено неуповноваженою на те особою [2].

Аналогічна позиція міститься і в постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 04.10.2021 року у справі №724/86/20, у якій судом акцентовано увагу на тому, що процесуальне рішення про визначення групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування, визначення старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, має прийматися у формі, яка повинна відповідати визначеним кримінальним процесуальним законам вимогам до процесуального рішення у формі постанови. При цьому таке процесуальне рішення необхідно долучати до матеріалів досудового розслідування для підтвердження наявності повноважень слідчих, які здійснюють досудове розслідування [3].

Слід зазначити, що із позицією Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі № 161/1614/21 щодо визнання недопустимими доказів погодився і Волинський апеляційний суд, до якого прокурором було подано апеляційну скаргу на вирок суду першої інстанції. Наразі ухвалою Волинського апеляційного суду від 07 грудня 2022 року у справі № 161/1614/21 вищевказаний вирок залишено без змін, при цьому судом апеляційної інстанції зазначено, що згідно з ст.86 КПК України наведені вище докази не можна визнати такими, які отримані у порядку, встановленому цим Кодексом, а, отже, вони не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, і на них не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [4].

У подальшому прокурором було подано касаційну скаргу на вищезазначені судові рішення, у якій зокрема зазначено про безпідставність визнання ряду зібраних доказів у справі недопустимими, однак ухвалою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06 березня 2023 року у справі № 161/1614/21 відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою прокурора, оскільки наведені прокурором доводи не спростовують правильність висновків суду

апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні [5].

Таким чином, з наведеного прикладу можна побачити, що підставою для визнання недопустимими доказів можуть бути не тільки істотні порушення прав та свобод людини, які нажаль трапляються при проведенні слідчих (розшукових) дій, а банально внаслідок неналежного процесуального оформлення прийнятого рішення у кримінальному провадженні.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.10.2025).

2. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 50.09.2022 року у справі № 161/1614/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106045163#> (дата звернення 07.10.2025).

3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 04.10.2021 року у справі №724/86/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751> (дата звернення 07.10.2025).

4. Ухвала Волинського апеляційного суду від 07 грудня 2022 року у справі № 161/1614/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107826655> (дата звернення 07.10.2025).

5. Ухвала Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06 березня 2023 року у справі № 161/1614/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109675076> (дата звернення 07.10.2025).

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА ПРИ НАДАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ СВІДКУ ПІД ЧАС ЙОГО ДОПИТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Одним із постулатів цього конституційного положення є право кожного на професійну правову допомогу. Закріплений в Основному Законі нашої країни цей постулат свій подальший розвиток спочатку знайшов у рішенні Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 у справі № 1-17/2000, яким визначено, що конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» стосується не лише підозрюваного чи обвинуваченого, а й інших фізичних осіб» [2]. 30 вересня 2009 року Конституційний Суд України у своєму рішенні № 23-рп/2009 у справі № 1-23/2009 розширив це положення, зазначивши, що відповідно до Основного Закону України положення «кожен має право на правову

допомогу» (частина перша статті 59) є нормою прямої дії (частина третя статті 8) і навіть за умови, якщо це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах» [3].

Зазначені положення Конституції України, а також приписи двох згаданих рішень Конституційного Суду України спонукали законодавця внести відповідні зміни і доповнення до кримінального процесуального законодавства щодо прав свідка на отримання правничої допомоги в кримінальному провадженні. Такі зміни і доповнення ще були зроблені в Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року (далі – КПК України 1960 року), в якому закріплено право свідка на правову допомогу від захисника як під час допиту, так і проведенні інших слідчих дій. Статусом захисника свідка переважно наділялися особи, які мали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мали право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Наразі слід зауважити, що КПК України 1960 року визначав права адвоката-захисника під час допиту свідка. Наразі ст. 167 цього Кодексу встановлювала, що у разі якщо свідок з'явився на допит із захисником, то захисник мав право:

- бути присутнім під час допиту;
- надавати у присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто самого свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів;
- ставити з дозволу слідчого запитання, що підлягають занесенню до протоколу допиту свідка, для уточнення і доповнення його відповідей;
- заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту з посиланням на норму закону, яка порушується, що підлягає занесенню до протоколу допиту;
- оскаржувати дії слідчого в порядку, встановленому цим Кодексом, у разі якщо з характеру і змісту питань впливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний [4].

Станом на зараз кримінальне процесуальне законодавство України визначає різних учасників кримінального провадження, які мають право на отримання професійної правничої допомоги. Ними є підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, потерпілий, цивільний позивач, відповідач, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт та деякі інші. Більшість із них таку допомогу можуть отримувати лише від адвокатів. Цікавим при цьому є те, що адвокат, який надає правничу допомогу підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, виправданому, особі, стосовно

якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особі, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадиція), іменується захисником. Той адвокат, який діє в інтересах потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має іншу назву – він іменується представником.

Як адвоката-захисника, так і адвоката-представника законодавець наділив певними процесуальними правами. Їх особливістю є те, що вони походять від процесуальних прав тих учасників, інтереси яких адвокати захищають або представляють. Наразі відповідними приписами КПК України визначено, що адвокат при виконанні функцій захисника підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, користується їх процесуальними правами, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо цими учасниками. Той адвокат, який виконує функцію представника у кримінальному провадженні, користується процесуальними права учасника, інтереси якого він представляє. Виходячи з цього, ми бачимо, що правова визначеність статусу адвоката-захисника і адвоката-представника носить відсильний характер, оскільки базується на процесуальних правах інших учасників.

Що стосується свідка, то згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України 2012 року) він також може отримувати професійну правничу допомогу. Наразі пунктом 1 частини 1 ст. 66 КПК України 2012 року визначено, що свідок має право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу [5]. Як бачимо, особу, яка надавала правову допомогу свідку, законодавець у КПК України 1960 року називав захисником; зараз він її іменує адвокатом.

На відміну від захисника і представника згаданих вище учасників кримінального провадження, законодавець не визначає повноваження адвоката свідка. Ні стаття 66 КПК України, яка визначає права свідка, ні кримінальні процесуальні приписи, що регламентують допит свідка, жодної згадки про це не містять.

Виходячи з цього, деякі правники доходять висновку, що адвокат свідка як під час допиту, так і проведенні інших слідчих (розшукових) дій, може надавати йому лише консультативну допомогу [6, с. 101]. Видається, що така позиція є хибною і не відповідає як теорії кримінального процесу, так і реаліям практики. На наш погляд, правильною є позиція тих науковців, які стверджують, що адвокат у своїй діяльності повинен користуватися процесуальними правами свідка, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється ним безпосередньо (наприклад, давати показання) [7, с. 188–189].

Як висновок слід зазначити, що в разі участі адвоката при допиті

свідка він повинен користуватися встановленими законодавцем процесуальними правами свідка як учасника кримінального провадження. Винятком із цього загального правила є ті процесуальні права, які свідок може використовувати безпосередньо. Для законодавчого закріплення цих прав потрібно внести відповідні зміни і доповнення до положень КПК України, які регламентують процесуальний статус адвоката свідка. Обов'язковою складовою процесуальних повноважень адвоката свідка повинна бути можливість оскарження дій, рішень та бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора, які стосуються порядку допиту свідка.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.

2. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>.

3. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>

4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Затверджений Законом від 28 грудня 1960 року / Відомості Верховної Ради України, 1961, № 2, ст. 15.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>

6. Удалова Л.Д., Панчук О.В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі : монографія. Київ : КНТ, 2014. 160 с.

7. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.

Микола ЩИРУК

адвокат, здобувач наукового ступеня
кандидата юридичних наук
Науково-дослідного інституту
публічного права

РОЛЬ АДВОКАТА У ДОВЕДЕННІ ВІДСУТНОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ст. 191 КК УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку кримінального процесуального права України характеризується активним пошуком балансу між ефективністю розслідування службових та корупційних злочинів і забезпеченням належних

процесуальних гарантій прав сторін. Особливої ваги набувають питання ролі захисника як суб'єкта доказування, його участі у досудовому розслідуванні, а також дотримання принципу змагальності сторін під час отримання й оцінки доказів [4; 5; 6; 16].

За умов воєнного стану та посилення вимог до захисту прав людини у кримінальному провадженні проблема гарантій діяльності захисника виходить за межі суто професійного питання й перетворюється на показник правової зрілості держави. Аналіз статистичних даних Вищого антикорупційного суду [1] і звітів Офісу Генерального прокурора України [3] демонструє тенденцію до збільшення кількості проваджень за ст. 191 КК України, де ключову роль у забезпеченні справедливого судового розгляду відіграє саме належна участь захисника.

Водночас на практиці продовжують виникати ситуації, коли слідчі дії проводяться без реальної можливості адвоката реалізувати свої права – через відсутність повідомлення, недопуск до процесуальних дій чи обмеження в ознайомленні з матеріалами досудового розслідування [2; 14]. Такі порушення не лише нівелюють принцип рівності сторін, а й створюють передумови для визнання доказів недопустимими у суді [7; 8].

Теоретичне осмислення процесуальної ролі захисника має спиратися на концепцію його активної участі у доказуванні, розроблену в наукових працях М. Погорецького, зокрема щодо трансформації функцій сторони захисту у контексті оновленої системи доказів [4–6; 9; 11].

У вітчизняній доктрині сформовано кілька підходів до визначення ролі захисника у доказуванні. Перший, традиційний, зводить його функцію до реагування на дії сторони обвинувачення – подання клопотань, заявлень відводів, подання доказів, що спростовують обвинувачення. Другий – концептуально активний – розглядає захисника як самостійного суб'єкта доказування, який здійснює власну лінію побудови доказової позиції, включно з ініціюванням експертиз, залученням спеціалістів, збором доказів приватного походження, а також участю у контролі за дотриманням прав підозрюваного під час слідчих дій [4; 5; 6; 14; 16].

Монографічне дослідження О. Старенького, підготовлене під науковою редакцією професора М. Погорецького [17], заклало фундамент доктринального розуміння захисника як повноправного суб'єкта кримінального процесуального доказування. Автором наголошено, що реалізація змагальності можлива лише тоді, коли обидві сторони – обвинувачення й захист – мають рівні можливості у збиранні та поданні доказів. У свою чергу, практика застосування КПК України 2012 р. підтверджує необхідність подальшого нормативного розширення прав сторони захисту, зокрема у сфері ініціювання процесуальних дій, отримання копій матеріалів і використання результатів приватних експертиз.

У працях професорів М. Погорецького та Д. Сергєєвої [14] сформульовано системне визначення *тактики захисника* як цілісного

інституту криміналістичної тактики, що поєднує професійну майстерність адвоката з використанням наукових рекомендацій щодо вибору оптимальних засобів впливу на хід доказування. Цей підхід передбачає не лише правову, але й психологічну, комунікативну, стратегічну складову професійної діяльності захисника [14; 17].

Процесуальні гарантії діяльності захисника становлять одну з ключових засад кримінального провадження, спрямованих на забезпечення балансу між інтересами держави у притягненні винних до відповідальності та захистом прав особи від свавільного переслідування. У працях професора М. Погорецького [6; 7; 8; 14; 16] підкреслено, що саме якість реалізації гарантій сторони захисту є показником рівня дотримання принципу верховенства права у кримінальному процесі.

Науково доведено, що принцип змагальності не зводиться лише до формальної рівності сторін у наданні доказів, а передбачає реальну можливість кожної сторони впливати на хід доказування [4; 14; 16; 17]. Такий підхід підтримується і в судовій практиці, де суди наголошують на обов'язку слідчих органів не лише інформувати захисника про проведення процесуальних дій, а й створювати умови для його ефективної участі, включно з ознайомленням із протоколами, матеріалами експертиз, відеозаписами обшуків тощо [2; 9].

Особливе місце серед гарантій посідає захист адвокатської таємниці як фундаментальна передумова незалежності захисника. Дисертаційне дослідження М. М. Погорецького [15] обґрунтувало, що будь-яке розкриття відомостей, отриманих адвокатом під час виконання професійних обов'язків, без згоди клієнта підриває довіру до інституту захисту. Тому процесуальний механізм забезпечення таємниці адвокатських комунікацій має розглядатися не лише як елемент професійної етики, а як складова конституційного права на правову допомогу.

Разом із тим у практиці залишаються проблеми щодо недопуску захисника до окремих слідчих дій або обмеження його участі під час затримання та допиту. Як свідчать дослідження О. Кучера [2], у справах про службові злочини порушення права на захист найчастіше трапляються саме на початковому етапі провадження, коли слідчі дії здійснюються під виглядом «невідкладних» або «оперативних» заходів. Це зумовлює потребу посилення судового контролю за дотриманням процесуальних прав сторони захисту на ранніх стадіях розслідування.

Аналіз практики Вищого антикорупційного суду свідчить, що у провадженнях за ст. 191 КК України (привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем) найбільш поширеними є порушення, пов'язані з допустимістю доказів, отриманих без участі захисника [1; 3]. У низці справ суди визнавали протоколи обшуку або допиту недопустимими, оскільки адвокат не був належно повідомлений про їх проведення або йому фактично не дали можливості ознайомитися з

результатами фіксації.

Такі рішення кореспондують з науковою позицією М. Погорецького щодо необхідності тлумачити право на захист максимально широко, включно з правом на ефективну участь у кожній слідчій дії, що може вплинути на доказову базу [4; 6; 7]. Як зазначається у його працях, без активної присутності сторони захисту на етапі збирання доказів неможливо гарантувати їхню процесуальну чистоту та достовірність.

У цьому контексті особливої ваги набувають рекомендації, розроблені в межах монографії *«Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні»* [16]. Автор запропонував практичні моделі участі адвоката під час проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, а також у процесі оскарження незаконних рішень слідчого чи прокурора. Ці рекомендації узгоджуються з положеннями статей 20, 46, 221 КПК України, які встановлюють право сторони захисту збирати і подавати докази нарівні зі стороною обвинувачення [10].

Водночас судова практика демонструє, що формальна наявність права ще не гарантує його ефективної реалізації. У деяких випадках адвокати стикаються з відмовою в задоволенні клопотань про долучення власних доказів, що свідчить про стереотипне сприйняття судом активності сторони захисту як «втручання» у слідчий процес [8; 9]. Подолання цих стереотипів можливе лише шляхом поєднання доктринальних напрацювань з практикою судового застосування, коли кожна дія адвоката оцінюється крізь призму принципу рівності сторін.

Розвиток інституту захисту у кримінальному процесі України відбувається під впливом одночасно двох взаємопов'язаних процесів: по-перше, імплементації міжнародних стандартів права на справедливий суд і, по-друге, цифровізації доказового процесу. У працях професора М. Погорецького [6; 7] підкреслюється, що цифрова трансформація кримінального судочинства вимагає нового бачення ролі адвоката у процесі доказування – не лише як правового представника, а як аналітика, здатного працювати з цифровими даними, електронними носіями, відео- та аудіозаписами.

Застосування новітніх технологій у кримінальному провадженні, зокрема електронних систем фіксації слідчих дій, онлайн-допитів, електронного суду, змінює характер участі захисника у доказуванні. Він має не тільки відстежувати законність збирання цифрових доказів, а й забезпечувати дотримання вимог до їхньої достовірності, автентичності та належного ланцюга збереження (chain of custody). Це узгоджується із загальноєвропейською тенденцією розширення функцій адвоката в умовах електронного правосуддя [7; 10].

Питання захисту адвокатської таємниці набуває нових аспектів у зв'язку із зберіганням конфіденційних даних у цифровому форматі. Як показує аналіз дисертації М. М. Погорецького [15], для запобігання витоку інформації та гарантування недоторканності професійних комунікацій

необхідно запровадити єдиний технічний стандарт шифрування адвокатського документообігу, який відповідав би вимогам кібербезпеки та європейським етичним принципам.

Іншою тенденцією є посилення ролі суду у забезпеченні реальної змагальності сторін. Як слушно зазначає професор М. Погорецький [8], суд не може залишатися пасивним арбітром, коли порушується право на захист. Його завдання – створювати процесуальні умови для повноцінної реалізації функцій сторони захисту, включно з можливістю допиту свідків обвинувачення, залучення експертів, подання альтернативних доказів і клопотань про їх перевірку.

Важливою умовою підвищення ефективності інституту захисту є розвиток правосвідомості самих адвокатів, їх готовність до активної участі у формуванні доказової бази. Наукові праці О. Старенького [17] і співавторів М. Погорецького [14] визначають цей чинник як професійно-психологічний компонент змагальності: лише адвокат, який усвідомлює свою процесуальну роль, може ефективно використовувати тактичні прийоми, формулювати питання експертам, проводити власне дослідження доказів.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що ефективність захисту у кримінальному провадженні прямо залежить від рівня процесуальних гарантій, наданих адвокату, і від спроможності сторони захисту активно реалізовувати свої права в межах доказового процесу. Теоретичні напрацювання М. Погорецького [4–9; 14] і його школи заклали підвалини сучасного розуміння адвоката як суб'єкта доказування, рівноправного зі стороною обвинувачення.

Проблеми, виявлені у судовій практиці Вищого антикорупційного суду [1] та у статистичних даних Офісу Генерального прокурора [3], свідчать про необхідність подальшої імплементації міжнародних стандартів справедливого суду. Йдеться насамперед про: закріплення процесуальної можливості сторони захисту ініціювати більшу кількість слідчих дій; нормативне визначення обов'язкової участі адвоката при проведенні обшуку та допиту службових осіб; створення механізму оскарження порушень адвокатської таємниці як окремого процесуального інституту; підвищення кваліфікації адвокатів у сфері цифрових доказів та електронного судочинства.

Забезпечення реальної змагальності та рівності сторін можливе лише за умови системної взаємодії науки, практики й законодавства. Впровадження доктринальних положень, розроблених провідними українськими представниками наукових шкіл доказового права та криміналістичної тактики [6; 14; 17], сприятиме формуванню ефективного механізму доказування, що відповідає європейським стандартам верховенства права та гарантує захист прав особи у кримінальному процесі України.

1. Вищий антикорупційний суд. Статистичні звіти за формою № 1-К щодо справ за ст. 191 КК України, 2019–2025 рр. URL : <https://court.gov.ua/sud4509/statystyka/>
2. Кучер О. В. Участь захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні службового злочину. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 206–214. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/206-214>. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/issue/view/11>
3. Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2019–2025 роки (форма № 1). URL : <https://old.gp.gov.ua/ua/statistics.html>
4. Погорецький М. А. Захисник – суб’єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482.
5. Погорецький М. А. Захисник – суб’єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2002. С. 27–30.
6. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf
7. Погорецький М. А. Обшук: міжнародно-правові стандарти захисту приватності та їх застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 243–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/54>. URL : http://lsej.org.ua/7_2025/56.pdf
8. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf
9. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272>
10. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч., 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28
11. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського Суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37–49. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>
12. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31–42. URL : https://vksmages/verstka/3_2019_pogoretskyi_mitskan.pdf
13. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с.
14. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf
15. Погорецький М. М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у

досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 238 с.

16. Погорецький М. А., Старенький О. С. Здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 79-90. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Pogoretskyi_Starenkyi.pdf

17. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. За заг. ред. д. ю. н., проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри

кримінального процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

СТАТТЯ 615 КПК УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна диктує свої жорсткі правила не лише на полі бою, а й у сфері права. У цих екстремальних умовах виникає необхідність адаптації кримінального процесу до реалій, де доступ до електронних систем, судів чи навіть базових комунікацій може бути перервано.

Саме з цією метою законодавець запровадив статтю 615 Кримінального процесуального кодексу України [1], яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. Ця норма стала не лише тимчасовим механізмом реагування, а й надзвичайно важливим правовим інструментом, що дозволяє зберегти ефективність слідства без шкоди для основних прав людини.

Стаття 615 КПК України запроваджує гнучкий порядок досудового розслідування у випадках, коли через бойові дії неможливо дотриматися стандартних процесуальних процедур. Наприклад, якщо технічно неможливо внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, слідчий або прокурор має право прийняти рішення про початок розслідування самостійно, шляхом винесення постанови. Усі дії при цьому фіксуються за допомогою доступних технічних засобів, а документи заносяться до реєстру одразу після відновлення доступу. Таким чином держава прагне забезпечити баланс між ефективністю слідства та прозорістю кримінального процесу.

Однак потрібно зважати на те, що всі зміни функціональних обов'язків та розширення меж повноважень поліцейських мають здійснюватися в межах чинного права. Виняткову увагу в контексті функціональних обов'язків поліцейських під час воєнного стану треба приділяти, на нашу думку,

додержанню міжнародних гуманітарних норм. Незалежно від внутрішніх законів, міжнародне гуманітарне право визначає перелік обов'язкових принципів та обмежень, що повинні братися до уваги.[2]

Особливою новелою є передача повноважень слідчого судді керівнику прокуратури у випадку, коли суд фактично не може здійснювати свої функції. У звичайних умовах це могло б викликати побоювання щодо надмірної концентрації повноважень в руках однієї особи [3]. Проте в умовах війни, коли суди можуть бути зруйновані або заблоковані, подібна зміна стає необхідністю. При цьому закон чітко вимагає від прокурора обґрунтовувати свої рішення, а також передбачає можливість їх оскарження в судовому порядку, що запобігає зловживанням.

Ще одним важливим аспектом є тимчасове зупинення строків досудового розслідування у випадках, коли його подальше проведення стає неможливим. Така норма дозволяє не порушувати права учасників провадження, а також зберігати справи в актуальному процесуальному стані до моменту, коли стане можливим відновити розслідування. При цьому обов'язковим є ухвалення прокурором мотивованої постанови із викладенням обставин, що унеможливили продовження дій.

Стаття також враховує ситуації, коли немає можливості залучити понятих при проведенні обшуку або огляду. У таких випадках допускається проведення слідчих дій без їхньої участі, однак за умови обов'язкової відеофіксації.

Це дозволяє зберегти докази легітимними, а процедури – процесуально захищеними навіть за відсутності стандартних гарантій.

Не менш важливою є можливість затримання підозрюваного без ухвали суду у випадку обґрунтованої загрози втечі чи інших обставин, що вимагають негайного реагування.

Водночас строк такого затримання суворо обмежено, а за неможливості доставити особу до суду або організувати дистанційну участь – вона підлягає негайному звільненню. Такий підхід демонструє намагання зберегти верховенство права навіть у критичних умовах [4].

Окрема увага у статті приділена захисту прав затриманих і підозрюваних. Закон прямо зобов'язує слідчих забезпечити участь захисника, у тому числі дистанційно, а також участь перекладача, якщо це необхідно. Це запобігає ситуаціям, коли особа може бути позбавлена можливості захистити себе лише через технічні чи воєнні обставини.

Запроваджено й нові правила щодо підсудності, коли суди, що знаходяться на окупованих або прифронтових територіях, не можуть здійснювати правосуддя. У таких випадках матеріали розглядаються судами за місцем органу досудового розслідування або іншими, визначеними у порядку, встановленому законодавством [3, с.18]. Це дозволяє уникати

правової прогалини і забезпечити безперервність кримінального процесу.

Узагальнюючи, можна сказати, що стаття 615 КПК України – це приклад правового компромісу між надзвичайними обставинами та принципами правової держави.

Вона дозволяє адаптувати кримінальне провадження до умов, в яких працює система правосуддя під час війни, не втрачаючи при цьому базових гарантій прав людини. Водночас очевидно, що її застосування потребує постійного контролю, прозорості та ретельного документування, аби уникнути зловживань у майбутньому.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Білієнко Є. Г., Трень Т. О., Юр'єв Д. С. Деякі аспекти забезпечення Національною поліцією України правопорядку в умовах воєнного стану // Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 трав. 2024 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2024. – С. 148–150. – URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16501/1/23.pdf>

3. Моренко В.І. Строки досудового розслідування: проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення. Серія ПРАВО. Випуск 87: частина

4. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 3. Електронне видання. Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2022. Станом на 25 серпня 2022. 78 с.

ДОПОВІДІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр БАЙДИК

аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ ЗА СТАТТЕЮ 111 КК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Право на захист є базовою засадою кримінального процесу, яка забезпечує верховенство права і справедливий судовий розгляд. Участь захисника на ранніх етапах досудового розслідування, зокрема при повідомленні про підозру, гарантує процесуальну рівновагу та запобігає свавіллям [2; 5; 7].

Особливого значення ця стадія набуває у справах про державну зраду (ст. 111 КК України), коли публічний інтерес поєднується з потребою дотримання прав підозрюваного [9; 10; 17]. Висока суспільна небезпека таких злочинів часто зумовлює спокусу обмежити роль захисника, що суперечить стандартам ЄСПЛ щодо «reasonable suspicion» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, Jalloh v. Germany*) [11; 15].

Наукові позиції М. А. Погорецького, П. М. Маланчука, О. С. Старенького та інших дослідників [2; 5; 19; 20] свідчать, що функція захисту має активний зміст – це не лише реагування на обвинувачення, а й ініціативна участь у формуванні доказової бази. Участь адвоката при повідомленні про підозру виконує запобіжну роль, перешкоджаючи необґрунтованому переслідуванню та забезпечуючи рівність сторін [15; 16].

Захисник у кримінальному провадженні – це не просто представник підозрюваного, а суб'єкт реалізації функції правосуддя. Як обґрунтовано у працях Маланчука [2] і Погорецького [5; 6], адвокат є процесуальним гарантом презумпції невинуватості, уповноваженим оцінювати обґрунтованість підозри, ставити запитання слідчому, фіксувати порушення і формувати доказову позицію сторони захисту.

Повідомлення про підозру – це юридичний факт, який змінює статус особи, породжує права й обов'язки підозрюваного і відкриває можливість застосування процесуальних примусових заходів [3; 7]. Як відзначає Н. Максименко, підозра має подвійний характер: інформаційно-доказовий і владно-процесуальний [3, с. 166].

Важливою є проблема моменту набуття статусу підозрюваного. Ю. Лисюк

доводить, що цей момент може настати не лише після вручення письмового повідомлення, а й фактично – коли особа усвідомлює, що її переслідують як підозрювану [1]. Це відповідає підходу ЄСПЛ, який виходить із принципу функціонального визначення статусу (*Jalloh v. Germany* [11]).

О. Скрябін звертає увагу на прогалини у процедурі допуску адвокатів до секретних матеріалів: відсутність єдиних правил обмежує право на захист і порушує принцип рівності сторін [18]. Така ситуація особливо небезпечна у справах про державну зраду, де обсяг таємної інформації значний [4; 18].

Таким чином, теоретичні основи участі захисника включають три взаємопов'язані положення: рівнозначність функцій захисту і обвинувачення; визнання адвоката суб'єктом доказування; і сприйняття повідомлення про підозру як моменту зародження змагальності [2; 5; 19; 20].

Повідомлення про підозру у справах про державну зраду поєднує кримінально-процесуальні та контррозвідувальні аспекти. Розслідування таких злочинів здійснюється в умовах секретності, але навіть тоді держава повинна гарантувати підозрюваному право на захист [4; 9; 10].

Суди неодноразово фіксували недоліки змісту повідомлень про підозру: нечітке формулювання, відсутність конкретних доказів, порушення статті 277 КПК України. Участь адвоката дозволяє виявляти такі порушення й ініціювати їх виправлення [9; 10; 15].

Погорецький і Гринюк наголошують, що повідомлення особам зі спеціальним статусом (суддям, депутатам, військовослужбовцям) потребує особливої обережності, адже передчасне пред'явлення підозри може трактуватися як тиск на державні інституції [10].

Ключовим критерієм правомірності повідомлення є наявність «обґрунтованої підозри». Погорецький і Міцкан [15; 16] розмежовують її зі стандартом «достатньої підстави»: перший застосовується на етапі підозри, другий – на етапі пред'явлення обвинувачення. Плутанина між ними призводить до поспішних підозр, які потім визнаються судами недійсними.

Проблемним залишається і доступ захисника до матеріалів. Посилання прокурора на державну таємницю часто стає приводом для обмеження ознайомлення з доказами, що суперечить принципу рівності сторін і праву на ефективний захист [4; 18].

Процесуальні гарантії захисника у справах про державну зраду – це система правових засобів, що забезпечують реальну можливість здійснення захисту. Вони охоплюють адвокатську таємницю, доступ до матеріалів, доказову ініціативу та конфіденційність спілкування з клієнтом [4; 5; 16; 19].

Як зазначає Погорецький [19], адвокатська таємниця – основа незалежності адвокатури; її порушення під виглядом контролю за діями захисника суперечить ст. 22 КПК і міжнародним стандартам Ради Європи. Водночас відсутність процедури допуску до секретних матеріалів (на чому наголошує Скрябін [18]) фактично зводить нанівець можливість захисника ознайомитися з доказами, що стали підставою для повідомлення про підозру.

Забезпечення рівності сторін вимагає введення обов'язкової участі адвоката у справах щодо злочинів проти національної безпеки [2; 20], права на ознайомлення з матеріалами підозри і ініціативи у поданні доказів [5; 13].

Тактика захисника визначається як система правових і психологічних дій, спрямованих на захист прав підозрюваного. Вона має реактивний (фіксація порушень) і ініціативний (створення власної доказової позиції) характер [15].

Адвокат повинен забезпечити фіксацію вручення повідомлення, наполягати на аудіо- чи відеозаписі процесу, робити письмові зауваження у протоколі [19]. Його стратегічна мета – виявлення порушень, які можуть поставити під сумнів законність доказів. Одночасно захисник має право ініціювати слідчі дії, експертизи та подання альтернативних доказів [10].

Серед законодавчих змін, запропонованих у працях Яновської, Погорецького, Старенького [2; 19; 20], доцільно передбачити:

- обов'язкову участь захисника при повідомленні про підозру (ст. 277 КПК України);
- право адвоката на перевірку обґрунтованості підозри судом (ст. 278 КПК);
- спеціальні механізми допуску адвокатів до матеріалів з обмеженим доступом;
- створення єдиного електронного реєстру повідомлень про підозру для забезпечення прозорості процедури [10; 18].

Результати дослідження дозволяють констатувати, що участь захисника при повідомленні про підозру є ключовим елементом механізму забезпечення права на захист і справедливого судового розгляду. У справах за статтею 111 Кримінального кодексу України – державна зрада – цей інститут набуває особливого значення, оскільки поєднує гарантії особи з інтересами національної безпеки держави. Саме на цій стадії відбувається первинна оцінка обґрунтованості підозри, формування доказової бази обвинувачення і визначення меж змагальності сторін [5; 9; 10; 15].

Теоретичний аналіз показав, що повідомлення про підозру має подвійний характер – воно є як юридичним фактом, що змінює процесуальний статус особи, так і доказовим індикатором наявності обґрунтованих підстав для підозри у вчиненні злочину. Цей акт є відправною точкою для реалізації функції захисту, а тому повинен здійснюватися виключно за умов забезпечення реальної участі адвоката. Концепція захисника як суб'єкта доказування, розроблена у працях М. А. Погорецького [5; 6; 13; 19], повністю кореспондує із сучасними стандартами ЄСПЛ і має бути покладена в основу практики досудового розслідування.

Серед основних проблем правозастосування встановлено: відсутність у КПК України чіткого нормативного припису щодо обов'язкової участі захисника при повідомленні про підозру у справах, пов'язаних із злочинами проти основ національної безпеки; формальний підхід до оцінки

обґрунтованості підозри; обмеження доступу адвокатів до матеріалів з грифом «таємно»; порушення гарантій адвокатської таємниці та конфіденційності спілкування з клієнтом; відсутність ефективних механізмів оскарження незаконності повідомлення про підозру [4; 9; 10; 18; 19].

Практичний досвід засвідчує, що без участі захисника процедура повідомлення про підозру втрачає свій гарантійний зміст і перетворюється на односторонній акт сторони обвинувачення. Адвокат не лише забезпечує баланс процесуальних прав, але й виступає процесуальним контролером, який перевіряє дотримання законності при ініціації підозри, документує порушення та створює основу для подальшого судового захисту [5; 14; 15].

Для вдосконалення правозастосування пропонується: (1) Внести зміни до статті 277 КПК України, передбачивши обов'язкову участь захисника при повідомленні про підозру у справах, пов'язаних із злочинами проти основ національної безпеки. (2) Запровадити процесуальний механізм перевірки законності повідомлення про підозру слідчим суддею за клопотанням сторони захисту. (3) Уточнити положення статті 290 КПК України щодо строків відкриття матеріалів стороною обвинувачення, у тому числі з обмеженим доступом, із використанням спеціальних режимів допуску адвокатів. (4) Розробити типові методичні рекомендації для органів досудового розслідування щодо процедури повідомлення про підозру з урахуванням гарантій участі захисника. (5) Впровадити єдиний електронний реєстр повідомлень про підозру, який забезпечить прозорість і контроль за строками вручення та участю адвоката [10; 18; 19].

Доктринальні засади, сформульовані у працях Погорецького, Яновської, Старенького, Скрябіна, Маланчука та інших авторів [2; 18; 19; 20], дають підстави стверджувати, що ефективна реалізація функції захисту можлива лише за умови реальної процесуальної рівності сторін. Повідомлення про підозру – це не технічний акт, а критична точка виникнення змагальності, де кожна помилка сторони обвинувачення або обмеження прав захисника має прямі наслідки для допустимості доказів і справедливості майбутнього вироку.

Загалом, посилення процесуальної ролі захисника у справах про державну зраду відповідає не лише вимогам Конституції України та Європейської конвенції з прав людини, а й тенденціям розвитку європейського кримінального процесу. Його участь забезпечує дотримання балансу між інтересами держави у сфері безпеки та правами особи, що є запорукою легітимності кримінального переслідування. Реалізація запропонованих змін сприятиме формуванню в Україні правозастосовної практики, орієнтованої на принцип верховенства права, процесуальну справедливість і довіру суспільства до інституту захисту

1. Лисюк Ю. В. Окремі аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного у

- досудовому розслідуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 2 (11). С. 56–62.
2. Маланчук П. М. Функція захисту в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 201 с.
 3. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 164–168.
 4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України : Науково-практичний коментар / 2-ге вид., зі змін. та допов. / за ред. М. А. Погорецького, О. Г. Яновської, О. П. Кучинської. Київ : Алерта, 2019. 346 с.
 5. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2827>
 6. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2002. С. 27–30.
 7. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.
 8. Погорецький М. А. Обшук: міжнародно-правові стандарти захисту приватності та їх застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 243–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/54>. URL : http://lsej.org.ua/7_2025/56.pdf.
 9. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf.
 10. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272>.
 11. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч., 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28.
 12. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31–42. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_pogoretskyi_mitskan.pdf.
 13. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37–49. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>.
 14. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : Дакор, 2014. 308 с.
 15. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf.
 16. Погорецький М. М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. 238 с.

17. Посвистак О. Здійснення повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 280–285.

18. Скрыбін О. М. Проблемні питання підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2013. № 3. С. 242–247.

19. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.

20. Яновська О. Г., Погорецький М. А. Адвокатура України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 368 с.

Дар'я БАЙБАРЗА

курсант 4-го курсу факультету
підготовки фахівців
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінально права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,

ПРОБЛЕМАТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЕРБУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Вербування неповнолітніх є одними з найтяжчих злочинів у сфері торгівлі людьми, що порушують права та свободи дитини, створюючи загрозу безпеці всього суспільства. Одним із ключових факторів, що сприяють поширенню дитячої праці, є те, що дітей легко контролювати через їх необізнаність у власних правах. Вони не знають або погано знають свої права, а також вирізняються більшою слухняністю та довірливістю в порівнянні з дорослими.

Нерідко постраждалими від торгівлі людьми стають діти. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора України майже кожен п'ятий потерпілий від торгівлі людьми у 2022 р. – неповнолітній [1, с. 221].

На думку М.С. Набруско, однією з ключових причин недостатньої результативності розслідувань у сфері торгівлі людьми та експлуатації дітей

є обмежена кількість наукових досліджень, присвячених криміналістичному забезпеченню таких злочинів, а також слабкий рівень впровадження їх результатів у практичну діяльність органів досудового розслідування [2, с. 64]. Окреслені обставини свідчать про особливу актуальність наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, що має безпосереднє значення для підвищення ефективності притягнення винних до кримінальної відповідальності.

У чинному законі відсутнє пряме тлумачення терміна «вербування», однак у науковій літературі він розглядається як дії, пов'язані із схиланням особи працювати чи надавати послуги на певних умовах, як правило, за матеріальну винагороду. Дані дії розмежовуються на:

1) психічний вплив на людину у формі запрошення, умовляння чи пере-конання для подальшого її набору;

2) сам набір потерпілого працювати чи надавати послуги за наймом [3].

За інформацією Міжнародної організації праці (МОП), у світі приблизно 40 мільйонів людей перебувають у рабстві, причому 71 % з них є жінками, а 1 з 4 жертв – дітьми. До того ж, в наш час у світі змушені працювати близько 152 мільйони дітей у віці від чотирьох до вісімнадцяти років [4]. Використовуючи соціальну незахищеність, бідність родин чи відсутність належного контролю з боку дорослих, вербувальники залучають дітей до небезпечних і виснажливих форм діяльності. У результаті це не лише порушує їх право на освіту й нормальний розвиток, але й формує ризик довготривалої залежності від експлуататорів.

Важливим аспектом є й те, що вербування неповнолітніх часто маскується під пропозиції легальної зайнятості або допомоги сім'ї, що ускладнює виявлення таких злочинів на ранніх стадіях. Нерідко діти стають жертвами експлуатації у сфері обслуговування, будівництві а також у злочинній діяльності, включаючи жебрацтво чи перевезення наркотичних засобів. Додатковою проблемою є відсутність у неповнолітніх здатності адекватно оцінювати ризики та протидіяти тиску з боку дорослих, що робить їх особливо вразливими до різних форм маніпуляцій.

Окрім того, сучасна практика розслідувань показує, що більшість таких злочинів має транснаціональний характер, що потребує ефективної міжнародної співпраці у сфері протидії торгівлі людьми та посилення правового захисту дітей. Недостатня поінформованість самих неповнолітніх, їхніх батьків та суспільства загалом про небезпеку вербування створює додаткові умови для поширення цього явища. Саме тому необхідним є комплексний підхід, який включає превентивні заходи, удосконалення законодавчої бази та підвищення рівня кваліфікації правоохоронних органів [5, с. 60].

Нині держава-агресор з метою послаблення України застосовує практику вербування неповнолітніх, обіцяючи їм легкий та швидкий дохід.

Таким чином в Одесі поліція викрила двох хлопців, 13 та 16 років, які вчинили підпал двох автомобілів, що належали військовослужбовцям. В також їх приятелів 16 та 18 років, при спробі підходу військового автомобілю. Наймолодшого, 13-річного хлопця, передано на поруки батькам. Іншим суд обрав запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою без права внесення застави та повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 113 КК України [6].

Також варто зауважити, що в умовах воєнного стану до КК України було внесено ряд змін, а саме в статті 438 КК України під вербуванням неповнолітніх передбачено набір дітей віком до п'ятнадцяти років у склад національних збройних сил або їх використання для активної участі у бойових діях [3].

Розглянута ситуація свідчить, що відповідальність покладається безпосередньо на неповнолітніх виконавців, тоді як організатори та вербувальники залишаються поза увагою правоохоронних органів. Такий дисбаланс призводить до подвійної проблеми: з одного боку, відбувається криміналізація дітей та їх подальша соціальна дезадаптація, а з іншого – реальні винуватці, що здійснюють вербування, уникають покарання, зберігаючи можливість продовжувати злочинну діяльність.

1. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торгівля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище. Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 205-229.

2. Набруско М. С. Типова слідова картина як елемент криміналістичної характеристики торгівлі людьми. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 4 (51). С. 62-67.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 2, Коментар. Юридичний портал України №1. URL : <https://meگو.info/матеріал/науково-практичний-коментар-кримінального-кодексу-україни-том-2-ковальський-вс-2009р>. (дата звернення: 27.09.2025).

4. Киренко С. Г., Гуменюк Д. Ю. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *Dictum factum*. 2023. №. 2 (14). С. 197-216.

5. Навчіть дитину захищатися: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ, 2015. 60 с.

6. Міністерство внутрішніх справ. Вербування підлітків ворогом для скоєння диверсій: кіберполіція попереджає про небезпеку в інтернеті, 2024. URL : <https://mvs.gov.ua/news/verbuvannia-pidlitkiv-vorogom-dlia-skojennia-diversii-kiberpoliciiia-poperedzaje-pro-nebezpeku-v-interneti>

7. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № № 3739-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення 27.09.2025)

Марія БЕРЕДА

курсантка 4-го курсу факультету
підготовки фахівців органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінально права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,

**ЗЛОВЖИВАННЯ КРИПТОВАЛЮТАМИ ТА ЦИФРОВИМИ
АКТИВАМИ: НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Сучасний розвиток інформаційних технологій та фінансових інструментів призвів до появи нових форм економічних відносин, серед яких особливе місце займають криптовалюти та цифрові активи. Ці інструменти, зокрема біткоїн, ефіріум та інші, забезпечують високий рівень анонімності та децентралізованості, що, з одного боку, сприяє розвитку фінансових технологій, а з іншого – створює сприятливе середовище для вчинення злочинів, таких як відмивання коштів, фінансування тероризму, шахрайство та інші. В Україні, незважаючи на певні кроки в напрямку регулювання цієї сфери, існують суттєві прогалини в кримінальному законодавстві, що ускладнює ефективну протидію зловживанням з використанням криптовалют.

На сьогодні в Україні відсутнє чітке та комплексне законодавство, яке б регулювало обіг криптовалют та цифрових активів. Законодавчі ініціативи, такі як Закон України «Про віртуальні активи», хоча й був розроблений, однак не набув чинності, розглядаючи проєкт даного закону, він не забезпечував належного правового захисту від зловживань у цій сфері. Відповідно до цього нормативного акту, криптовалюти визначались віртуальними активами, які мають цінність і можуть бути об'єктом цивільних правовідносин. Проте на практиці законодавча база залишається обмеженою, механізми реалізації положень закону не були впроваджені. Через це виникає необхідність подальшого оновлення нормативної бази, особливо з урахуванням загроз, що виникають через зростаючий обсяг криптовалютних

транзакцій [3, 4].

Відсутність чітких визначень та правових норм ускладнює кваліфікацію злочинів, пов'язаних з криптовалютами, та застосування відповідних кримінально-правових норм. Невизначеність правового статусу криптовалют в Україні призводить до труднощів у їх правовій кваліфікації. Відсутність чітких визначень у законодавстві ускладнює застосування кримінальних норм до злочинів, пов'язаних з криптовалютами. Наприклад, відсутність чіткого визначення «цифрового активу» або «криптовалюти» в законодавстві ускладнює кваліфікацію таких злочинів, як шахрайство або відмивання коштів, здійснене з використанням криптовалют. Кримінальний кодекс України наразі містить лише одну спеціальну норму, яка прямо стосується цифрових активів, – статтю 368-5 «Незаконне збагачення», де серед можливих активів може фігурувати і криптовалют [5]. Проте цього недостатньо для належного врегулювання відповідальності за злочини у сфері використання цифрових активів. На практиці виникає необхідність застосування загальних норм КК України, що не завжди адекватно відображає специфіку правопорушень, пов'язаних із криптовалютами. У зв'язку з цим потребує актуалізації не стільки створення нових статей, скільки внесення змін до вже існуючих норм із урахуванням особливостей цифрових активів та операцій з ними.

Багато країн світу вже розробили та впровадили ефективні механізми правового регулювання обігу криптовалют та цифрових активів. Наприклад, у США та країнах Європейського Союзу існують чітко визначені норми, що передбачають відповідальність за злочини, пов'язані з криптовалютами, а також механізми контролю та моніторингу операцій. Ці країни також активно співпрацюють на міжнародному рівні у боротьбі з криптовалютними зловживаннями, що дозволяє ефективно протидіяти транснаціональним злочинам у цій сфері [1, с. 149].

Упродовж 2024–2025 років в Україні було запроваджено низку законодавчих змін, спрямованих на посилення контролю над операціями з віртуальними активами. Поправки до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» передбачають обов'язок провайдерів послуг у сфері віртуальних активів здійснювати комплексну перевірку клієнтів, ретельно ідентифікувати користувачів та своєчасно інформувати компетентні органи про підозрілі фінансові операції.

Окрім внутрішніх заходів, велике значення для протидії незаконному використанню криптовалют має міжнародне співробітництво. Україна підтримує контакти з такими організаціями, як Європол та Інтерпол, що дозволяє оперативно реагувати на транснаціональні злочини, координувати спільні дії в рамках міжнародних розслідувань та підвищувати професійну підготовку працівників правоохоронних органів. Розслідування злочинів у сфері криптовалют стикається з низкою труднощів. Висока ступінь

анонімності транзакцій ускладнює ідентифікацію учасників фінансових операцій та відстеження незаконних потоків коштів. Відсутність єдиного централізованого регулятора для криптовалютного ринку створює додаткові перешкоди для ефективного контролю, а збір доказів потребує спеціальних знань у сфері цифрових технологій і блокчейн-технологій [2, с. 426].

Технологічний прогрес відкриває нові можливості для кримінального аналізу цифрових транзакцій. Використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє автоматизувати процеси виявлення підозрілих схем у блокчейн-мережах, оперативно аналізувати великі обсяги даних та підвищувати ефективність розслідувань. Фінансові установи відіграють ключову роль у протидії незаконному використанню криптовалют, виступаючи бар'єром на шляху фінансових злочинців. Вони впроваджують системи моніторингу транзакцій та повідомляють компетентні органи про підозрілі операції, що підсилює можливості правоохоронних структур у розслідуванні злочинів.

Отже, зловживання криптовалютами та цифровими активами в Україні створює значні ризики для фінансової безпеки та правопорядку, зокрема у вигляді відмивання доходів, шахрайства та фінансування тероризму. Особливості функціонування криптовалют – децентралізованість і анонімність – ускладнюють виявлення та документування правопорушень, що потребує комплексного підходу до протидії злочинності. Аналіз чинного законодавства свідчить про недостатню регламентацію та обмежені механізми контролю за операціями з віртуальними активами. Тому удосконалення кримінального законодавства, впровадження сучасних технологічних інструментів для відстеження транзакцій, підвищення кваліфікації правоохоронців і активна міжнародна співпраця є необхідними умовами ефективного запобігання та протидії злочинам у сфері криптовалют, забезпечення правової безпеки та розвитку легальної цифрової економіки.

1. Казначеева Д. В., Дорош А. О. Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалют. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2021. № 2 (25). С. 149-157.

2. Кузьменко О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом із використанням віртуальних валют (методичні рекомендації). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 426-429.

3. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2155-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (Дата звернення: 29.09.2025).

4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 06.12.2019 № 361-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (Дата звернення 29.09.2025).

5. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 року № 2341-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 29.09.2025).

6. Чаплинський К. О., Березняк В. С., Павлова Н. В. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика: монографія, Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.

Марія БЕРЕДА

курсант 4-го факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Огляд місця події (далі – ОМП) це слідча (розшукова) дія (далі – СРД), що полягає у візуальному спостереженні та безпосередньому сприйнятті ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Також ОМП є першопочатковою та невідкладною СРД, від оперативного та ефективного проведення якої залежить подальше розслідування кримінального правопорушення. Загальні процесуальні вимоги проведення огляду, зокрема ОМП передбачені в ст.ст. 214, 237, 238 КПК.

В умовах воєнного стану питання ОМП набуває великої актуальності, адже щоденно працівникам правоохоронних органів доводиться проводити масштабні огляди місць обстрілів та масових поховань. Ці дії пов'язані із кропіткою роботою, яка має виконуватися в умовах реального та потенційного ризику для життя та здоров'я її учасників. Від якості проведення СРД залежить можливість притягнення винуватих осіб не тільки за національним законодавством, а й пов'язана з наданням доказів до Міжнародного кримінального суду [1, с. 233].

Для участі в огляді слідчий, прокурор формують слідчо-оперативну групу (далі – СОГ) до якої можуть бути залучені: сапери; працівники ДСНС; кінологи зі службово-пошуковими собаками; військовий (місцевий провідник); фахівець з оцінювання вартості майна (встановлює орієнтовну вартість пошкодженого/знищеного майна); волонтерів, які проводитимуть роботи з розкопування, допоможуть з транспортом, зв'язком тощо [2, с. 170]. Крім того, члени СОГ повинні працювати у взаємодії із

військовослужбовцями як на етапі виявлення ознак злочину, так і на етапі планування і проведення огляду місця події. Також залучення спеціалістів вибухотехнічної служби повинно мати обов'язковий характер, інших спеціалістів - на розсуд слідчого з урахуванням кожного конкретного факту [3, с. 258].

При виїзді на місце події СОГ повинна суворо дотримуватися заходів безпеки, оскільки такі локації можуть містити нерозірвані боєприпаси, мінні загородження або залишатися під вогневим впливом. Перед виїздом здійснюється аналіз оперативної обстановки, проводиться координація з військовими та саперними підрозділами для мінімізації ризиків. Учасники СОГ повинні мати засоби індивідуального захисту, такі як бронежилети, каски, аптечки першої допомоги та засоби зв'язку для оперативної координації.

Окремо потрібно звернути увагу на те, що для забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи та запобігання можливим остаточним руйнуванням споруд і приміщень, пошкодженим внаслідок вибуху, під час їх огляду необхідно надавати перевагу застосуванню дистанційних засобів фото-, відеозйомки, зокрема, квадрокоптерів, особливо всередині масивних сховищ, ангарів тощо. [4, с. 10].

Огляд пошкоджених або зруйнованих об'єктів інфраструктури має на меті детальну фіксацію наслідків, що дозволяє оцінити масштаби завданих збитків. Важливими завданнями є виявлення постраждалих, документування руйнувань, а також збір і вилучення залишків зброї чи боєприпасів.

Враховуючи специфіку ОМП в умовах воєнного стану, застосування квадрокоптерів для аерофото-відеозйомки деталей місця події може бути не тільки додатковим до традиційних техніко-криміналістичних засобів фіксації місця події, а й єдиним сучасним, самостійним засобом в конкретній ситуації, здатним виконувати традиційні види фотозйомки, що застосовуються при огляді місця події [5, с. 67].

Цікавою є практика інших країн щодо огляду місця події, а саме застосування лазерних 3-D сканерів. Завдяки лазерному 3-D скануванню охоплюються мільйони точок певного реального середовища, завдяки чому створюється його реальна модель, яка містить повне, детальне і об'єктивне відображення слідової картини й обстановки злочину високої точності. Таке фіксування відбувається відносно швидко, а створення завдяки програмному забезпеченню 3-D моделі місця події дає змогу детально його вивчати на будь-якому етапі кримінального провадження, використовувати отримані дані при проведенні експертиз (адже розміри, розташування об'єктів, так звані прив'язки, вимірюються з найменшою похибкою, що виключає «людський» фактор) та інших СРД [6, 313].

На нашу думку в Україні варто ввести лазерне 3D-сканування місць подій та нормативно закріпити його як обов'язковий метод фіксації доказів у складних справах. Це дозволяє мінімізувати людський фактор, забезпечити

точність вимірювань та багаторазове вивчення місця злочину на будь-якому етапі розслідування. Для цього необхідно оновити законодавчу базу, забезпечити поліцію та експертні установи відповідним обладнанням і навчити фахівців. Такий підхід зробить слідчі дії ефективнішими та відповідатиме сучасним світовим стандартам криміналістики.

Отже, в умовах воєнного стану огляд місць подій набуває особливого значення, оскільки від його якості залежить ефективність національного розслідування, так і можливість притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні. Важливо забезпечити дотримання заходів безпеки для слідчо-оперативних груп, використовуючи сучасні технології та взаємодіючи з військовими і рятувальними службами. Крім того, необхідно удосконалювати правову базу, технічне оснащення та професійну підготовку фахівців, що сприятиме більшій нормативній точності та оперативності слідчих дій. Лише системний підхід до проведення ОМП дозволяє належним чином фіксувати воєнні злочини та забезпечити справедливе правосуддя.

1. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 233-238. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.362>.

2. Корнієнко В., Савчук Т. Тактичні особливості проведення огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 29, 2 (Жов 2023), 167–179. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.12>

3. Плетенець В. М. Тактичні особливості огляду місця мешкання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого ст. 259 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ. 2014. С. 283-287.

4. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : метод. рек. / С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський, В. М. Плетенець та ін. ; ДДУВС; Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 40 с.

5. Куралех О. А. Використання квадрокоптерів при огляді місця події, як перспектива розвитку судової експертизи та криміналістики. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти. Збірник наукових праць круглого столу. Харків. 2021. С. 63-67.

6. Дуфенюк О. М., Марко О. І. Інноваційні технології 3D-сканування в криміналістичній діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 313–315.

7. Чаплинський В. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Дніпропетровськ. Дніпроп. держ.ун-т внутр. справ. Ліра ЛДТ. 2014. С.280.

8. Чаплинський В. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро. Дніпроп. держ.ун-т внутр. справ. Ліра ЛДТ. 2017. С. 480.

Гордана БОЙКО

курсант навчальної групи № 2-23-301
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анастасія ВУЙМА

доцентка кафедри криміналістики та
судової експертології навчально-
наукового інституту № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
докторка філософії у галузі права

ПРЕДМЕТ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ШАХРАЙСТВА, УЧИНЕНОГО У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Сучасний розвиток цифрових технологій та популяризація соціальних мереж значно змінили способи комунікації між людьми, водночас створивши нові можливості для злочинної діяльності. У сучасних реаліях цифрове середовище виконує подвійну функцію: воно не лише зберігає цифрові сліди правопорушень, але й часто є платформою для реалізації злочинних намірів. В умовах воєнного стану особливо гостро постало питання підвищення ефективності діяльності правоохоронних структур, зокрема щодо адаптації методів протидії злочинності до нових викликів цифрової епохи. Одним із ключових напрямів залишається забезпечення чіткого дотримання правових норм у кримінальній процесуальній діяльності. У зв'язку з цим актуалізується завдання розроблення практичних рекомендацій для проведення слідчих (розшукових) дій і залучення експертів, як апробованих заходів збирання цифрових доказів [1, с. 114].

Одним із найпоширеніших видів кримінальних правопорушень, що активно набирає обертів в інформаційному просторі, є шахрайство, учинене з використанням соціальних мереж. Саме через ці платформи зловмисники отримують змогу встановлювати контакт із потенційними жертвами, створювати фіктивні акаунти, імітувати діяльність інтернет-магазинів чи банківських працівників, маніпулювати довірою користувачів.

Як зазначає Степанюк Д. В., у соціальних мережах дедалі частіше використовуються імітаційні акаунти, фішингові посилання, підроблені торгові сторінки та маніпуляції довірою користувачів, що формують окремий тип шахрайської поведінки. Вона базується не лише на обмані, а й на психологічному впливі через персоналізовані повідомлення та створення ілюзії безпеки. Це визначає специфіку інформації, яку повинен повідомити

потерпілий під час допиту, адже саме він є безпосереднім учасником комунікації зі злочинцем [2].

Варто зазначити, що значна частина таких шахрайств пов'язана із банківськими операціями – переказами коштів, використанням платіжних карток, системами онлайн-платежів.

Злочинці нерідко вдаються до соціальної інженерії, отримуючи конфіденційну інформацію від потерпілих, що призводить до втрати грошових коштів. З огляду на це, актуальним завданням слідчої практики стає правильне визначення предмета допиту потерпілого від такого виду шахрайства, адже саме допит сприяє з'ясування механізм злочину, спосіб контакту між сторонами, обставини передачі коштів та інші важливі деталі.

Як зазначає Біленький Д. В., показання потерпілого є ключовим джерелом криміналістично значущої інформації, оскільки саме через сприйняття потерпілою особи відображаються механізми контакту з шахраєм, характер обману та шляхи заволодіння майном [3].

Потерпілий часто є єдиним очевидцем, який безпосередньо спілкувався з правопорушником, тому його показання дозволяють встановити спосіб комунікації, платформи, що використовувалися, часові межі й інші важливі деталі події.

Допит потерпілого у справах про шахрайство, учинене у соціальних мережах, є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією, адже без з'ясування змісту взаємодії між потерпілим і шахраєм неможливо визначити ні склад злочину, ні обсяг заподіяної шкоди. Важливо враховувати, що спілкування часто здійснюється у віртуальному форматі (через месенджери, онлайн-платформи, чати), тому під час допиту доцільно уточнити всі обставини, пов'язані з електронною комунікацією, – адреси акаунтів, способи ідентифікації співрозмовника, наявність скріншотів, листування чи аудіозаписів.

Погоджуємося з Діденком Є. В., що ефективність допиту значною мірою залежить від етапності його проведення: попереднього ознайомлення з наявними матеріалами (листуванням, скріншотами, аудіоповідомленнями), правильної постановки запитань, фіксації реакцій потерпілого й уникнення навідних формулювань [4].

Важливим є також створення комфортних психологічних умов, оскільки потерпілі від шахрайства у мережі часто відчують сором або недовіру до правоохоронних органів.

До обставин, що підлягають з'ясуванню під час допиту потерпілого, належать:

- коли, де і за яких обставин відбулося знайомство або комунікація з шахраєм (через яку платформу, сторінку чи оголошення дата першого контакту, канал комунікації, повідомлення, маніпуляції);
- яким чином особа була введена в оману (обіцянки, підроблені сторінки, фіктивні оголошення тощо);

- які саме дії вчинив потерпілий унаслідок обману (переказ коштів, надання даних картки, паролів, персональних відомостей);
- яким чином здійснювалося заволодіння коштами (банківський переказ, платіжний сервіс, криптовалюта);
- які відомості про шахрая збереглися у пам'яті потерпілого (нікнейм, фото, реквізити, банківські рахунки, телефони тощо);
- які особливості мали повідомлення шахрая (мовні ознаки, стиль спілкування, наявність помилок чи елементів соціальної інженерії);
- технічні деталі злочину (IP-адреси, пристрої, доступ до акаунтів);
- які документи або електронні докази може надати потерпілий для підтвердження своїх показань (переписка, квитанції, реквізити рахунків, посилання на сторінки).

Допит проводиться із дотриманням прав потерпілого, у спокійній атмосфері та без тиску. Слідчий має забезпечити фіксацію всіх деталей, навіть тих, що здаються незначними, оскільки у криміналістиці дрібні нюанси часто сприяють доказуванню.

Потерпілий від шахрайства у соціальних мережах є основним джерелом інформації, без якої розслідування фактично неможливе. Його показання дозволяють не лише встановити об'єктивно механізм учинення злочину, а й закласти основу для збирання додаткових доказів, формування процесуальної позиції та притягнення винної особи до відповідальності.

На думку Олійничука О., вразливим елементом таких злочинів є банківська інфраструктура, через яку здійснюється незаконне заволодіння коштами. Тому під час допиту слід уточнювати не лише факт переказу, а й усі проміжні етапи: використані реквізити, назви банків, сервіси, час проведення транзакції. Ці дані мають важливе значення для подальшого документування та запитів до фінансових установ [5].

Отже, предмет допиту потерпілого від шахрайства, учиненого у соціальних мережах, охоплює відомості про особу шахрая, спосіб встановлення контакту, зміст обману, засоби передачі коштів, наслідки злочину та наявні електронні докази. Ураховуючи специфіку цифрового середовища, ефективний допит потребує поєднання правових, психологічних та технічних підходів.

Саме комплексне з'ясування цих обставин створює підґрунтя для встановлення істини у кримінальному провадженні, а і відновлення порушених прав потерпілого.

Ефективність розслідування злочинів, учинених у соціальних мережах, значною мірою залежить від якості допиту потерпілого. Йому має передувати ретельна підготовка та планування, що включає попереднє вивчення матеріалів кримінального провадження, аналіз електронних доказів, розроблення логічної структури запитань і врахування психологічного стану особи, яка постраждала від обману. Такий підхід забезпечить отримання максимально повних і достовірних показань, що сприятимуть встановленню істини у кримінальному провадженні.

1. Вуйма А. Г. Збирання доказів в умовах цифрового простору. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: П міжн. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 114-115.
2. Степанюк Д. В. Ознаки шахрайської поведінки в соціальних мережах та способи її нейтралізації. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024 (Червень). С. 162-164. URL : <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15970> (дата звернення: 07.10.2025).
3. Біленький Д. В. Особливості проведення допиту потерпілого дізнавачем у кримінальних провадженнях щодо шахрайства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 279–286. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/179/177> (дата звернення: 07.10.2025).
4. Діденко Є. В. Особливості допиту потерпілого на стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 231-235. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/items/a25cb676-84f1-47e3-9d4e-9d968a408f09> дата звернення: 07.10.2025).
5. Олійничук О. Банківські картки як об'єкт шахрайства: стан і протидія явищу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1. С. 91-94. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2017.01.091> (дата звернення: 07.10.2025).

Тетяна БОРИСЕНКО,

ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Наша країна з 24 лютого 2022 року протистоїть збройній агресії з боку Росії.

У зв'язку з військовою агресією Російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в країні введено воєнний стан. [1]

Після 24.02.2022, Верховною Радою України, з метою удосконалення кримінально-правового регулювання суспільних відносин в складних для нашої держави умовах, прийнято низку законів.

Одним із таких законів є Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-ІХ від 24 березня 2022 року. 03.04.2022 цей закон набрав чинності.

Вищевказаним законом Кримінальний кодекс України доповнено статтю 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку

гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». [2]

Стаття 201-2 КК України складається з трьох частин та примітки.

Відповідно до ч. 1 ст. 201-2 КК України кримінальна відповідальність настає за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі; згідно з ч. 2 ст. 201-2 КК України – за ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі та відповідно до ч. 3 ст. 201-2 КК України – за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану. [3]

Кримінальна відповідальність настає лише за незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у значному розмірі.

Відповідно до примітки дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. [3]

Станом на 2025 рік значний розмір становить 529 тисяч 900 гривень (пункт 5 підрозділу 1 розділу XX Перехідних положень, підпункт 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV Податкового кодексу України та абзац 4 частини 1 статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік»). [4], [5]

На нашу думку такі зміни є соціально обумовленими в умовах сьогодення. Вказана правова норма є необхідною в регулюванні суспільних відносин та відображає потреби й інтереси суспільства.

Поширеність фактів продажу гуманітарної допомоги викликало незадоволення в суспільстві, що в подальшому призвело до необхідності прийняття правової норми, яка б регулювала відносини у сфері незаконного використання гуманітарної допомоги.

Про поширеність таких фактів свідчать повідомлення в засобах масової інформації, а також статистичні дані офісу Генерального прокурора та Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 2022 року по теперішній час.

За 2022 рік за ст. 201-2 КК України зареєстровано 384 кримінальних провадження, з яких: у 58 провадженнях особам повідомлено про підозру; 25 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 74 провадження – закрито. [6]

У 2023 році за ст. 201-2 КК України зареєстровано 189 кримінальних провадження, з яких: у 36 провадженнях особам повідомлено про підозру; 25 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 60 проваджень – закрито. [7]

За 2024 рік таких проваджень зареєстровано – 107, з яких: у 26 провадженнях особам повідомлено про підозру; 12 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 12 проваджень – закрито. [8]

За січень-серпень 2025 року за ч. 3 ст. 201-2 КК України зареєстровано 72 провадження, з яких: у 16 провадженнях особам повідомлено про підозру; 6 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 5 проваджень закрито. [9]

Згідно даних Єдиного державного реєстру судових рішень у 2022-2024 роках судом винесено 40 вироків за ч. 3 ст. 201-2 КК України. [10]

Станом на 01.10.2025 в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2025 рік знайдено 18 вироків за ч. 3 ст. 201-2 КК України, де предметом є гуманітарна допомога. [10]

Приведемо приклад зі ЗМІ. Наразі з лютого 2025 року вінничанин та керівниця благодійної організації організували ввезення транспортних засобів як гуманітарної допомоги з нульовим розмитненням. До переліку незаконно виставлених на продаж транспортних засобів входили KIA Sorento, три автомобілі Mercedes-Benz ML 270, SsangYong Rexton та Volkswagen T5. За реалізацію автомобілів, як гуманітарної допомоги, останні отримали 28 тисяч доларів США. Керівницю благодійної організації та її співучасника затримано безпосередньо після одержання коштів та передачі документів на транспортні засоби, їм повідомлено про підозру у незаконному використанні з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги за ч. 3 ст. 201-2 КК України. [11]

На нашу думку такі зміни в кримінальному законодавстві є вкрай важливими, яких потребувало час та суспільство. Інше питання, що норми статті 201-2 КК України можуть потребувати подальших змін.

Насамперед, необхідно зменшити мінімальну межу для притягнення до кримінальної відповідальності (вчинення у значному розмірі – 529 тисяч 900 гривень) та вказати такий же розмір як для кримінальних правопорушень проти власності – 3028 гривень.

Крім того, необхідно доповнити новою статтею Кодекс України про адміністративні правопорушення, яка б передбачала відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги та благодійних пожертв, вартість яких не перевищує 2 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (станом на 2025 рік – 3028 гривень).

Такі зміни призведуть до зменшення випадків кваліфікації незаконних дій з гуманітарною допомогою та благодійними жертвами за іншими статтями Кримінального кодексу України.

1. Про введення воєнного стану в Україні//Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 01.10.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Закон України від 24 березня 2022 року № 2155-

IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення 01.10.2025).

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3920> (дата звернення 01.10.2025).

4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3914> (дата звернення 01.10.2025).

5. Про Державний бюджет України на 2025 рік//Закон України № 4059-IX від 19 листопада 2024 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення 01.10.2025).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.10.2025).

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.10.2025).

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.10.2025).

9. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2025 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.10.2025).

10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 03.10.2025).

11. У Вінниці викрито керівницю благодійного фонду, яка разом зі спільником продавала автомобілі ввезені в Україну, як гуманітарну допомогу для ЗСУ- 33 канал. URL : <https://33kanal.com/news/312767.html> (дата звернення 03.10.2025).

Олександр БОРОДІН

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯКА ВЧИНЯЄТЬСЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В усіх випадках вчинення торгівлі людьми характеризується конкретними потерпілими особами, які постраждали від різноманітних його проявів (сексуального, економічного, фізичного тощо). Зазвичай, вказані особи не подають заяви про вчинене кримінальне правопорушення, оскільки або не мають фізичної можливості, або перебувають в залежності від особи правопорушника. В той же час, після їх виявлення та безпосереднього встановлення статусу потерпілого виникає необхідність провести з ними допит. Зазначена процесуальна дія повинна реалізовуватись з дотриманням усіх процесуальних і тактичних особливостей, щоб ще більше не травмувати вказаних осіб.

Санакоєв Д. Б. на власному досвіді слідчої роботи констатував, що «...переважна більшість потерпілих не зацікавлена в тому, щоб викривляти правду. Вони намагаються допомогти слідчому знайти відповіді на існуючі питання, щоб убезпечити себе від злочинних дій підозрюваних» [3, с. 137]. У свою чергу, В. В. Пясковський зауважував, що «...на відміну від свідка, потерпілий зацікавлений у відповідних наслідках вирішення справи, тому що йому заподіяна шкода. І, даючи показання, він не тільки сприяє розслідуванню, але й одночасно домагається задоволення своїх інтересів у кримінальному процесі. Отже, особливістю показань будь-якого потерпілого є те, що вони виходять від людини, особисто зацікавленої у результатах розслідування справи. Ця зацікавленість має дві сторони: з однієї – прагнення потерпілого до розкриття злочину, а з другої – причина можливої його необ'єктивності. Під час проведення допиту потерпілих необхідно враховувати їх психологічний стан і акцентувати увагу не тільки на обставинах вчинення злочинів відносно тих потерпілих, які допитуються, але й інших осіб, про яких їм відомо, що вони також постраждали внаслідок торгівлі людьми або іншої злочинної діяльності, зокрема, їх разом вивозили за кордон, примушували до зайняття проституцією тощо. Йдеться про встановлення не тільки анкетних даних таких осіб, як правило, потерпілим відомі лише ім'я або прізвище співвітчизниць, інколи – регіон України, в якому останні мешкали раніше до вивезення за кордон, а їх особистих прикмет, часу та способу перетинання державного кордону, місць, де вони вимушені зараз працювати, дані про їх «хазяїв», як українських, так і іноземних тощо» [5, с. 147]. Як бачимо, автори наголошують на бажанні потерпілих давати правдиві та повні показання.

Крім того, Санакоєв Д. Б. за результатами анкетування респондентів встановив наступні «...типові причини, що зумовлюють надання неправдивих свідчень потерпілими: відчуття сорому або вини (67,8 % респондентів); побоювання осуду з боку сусідів чи родичів (63 %); погрози з боку підозрюваних їм або членам їх сімей (58 %); втрата мотивації свідчити через тривалість досудового та судового розгляду (55,8 %); бажання забути, що з ними сталося (52 %); віддаленість місця проживання від місця проведення досудового слідства (43,8 %); недовіра правоохоронним органам, наприклад, через попередній досвід спілкування з жорстокими та корумпованими поліцейськими тих країн, де вони перебували (38,8 %); небажання давати свідчення слідчим-чоловікам (30,7 %); невпевненість, що з ними будуть поводитися гідно, поважати недоторканність їх особистого життя (28 %); невпевненість, що їх свідчення будуть використані належним чином та ефективно (17 %); небажання змінювати образ життя, і, відповідно, розповідати про способи, що сприяли, зокрема, заняттю проституцією (11,7 %); неусвідомлення злочинності діянь з вербування та подальшої експлуатації (7,8 %)» [4, с. 126].

Стосовно питань, які повинні бути з'ясовані під час проведення

потерпілих від торгівлі людьми, то найбільш повний їх перелік надав Пясковський В. В. на основі розробленої Департаментом юстиції США методики² [2], а саме: 1. Питання, що стосуються особових даних потерпілого. 2. Питання, що стосуються вербування потерпілого. 3. Питання, що стосуються переправлення потерпілого за кордон. 4. Питання, що стосуються місця призначення. 5. Питання, що стосуються роботи потерпілого. 6. Питання, що стосуються інших умов праці потерпілого. 7. Питання, що стосуються примушування потерпілого до роботи. 8. Питання, що стосуються втечі потерпілого [5, с. 148-151]. В той же час, умови збройного конфлікту зумовлюють більш широкий спектр обставин, які потрібно встановлювати під час розслідування торгівлі людьми.

А вже Гальона І. І. зауважувала, що «...методику дослідження особистості потерпілого можна умовно розділити на дві категорії: 1. «Статична галузь», яка включає в себе стать, вік, національність, службовий стан, тощо. Ряд цих ознак необхідно з'ясувати згідно вимог законодавства, причому деякі з них можуть прямо впливати на кваліфікацію злочину (вік при статевих злочинах, службовий стан в посадових злочинах). 2. «Динамічна галузь», тобто поведінка потерпілого в період, безпосередньо перед подією злочину, і в період самої події злочину, зв'язок цієї поведінки з поведінкою злочинця, наприклад, інтенсивність нападу у зв'язку з інтенсивністю оборони, утікання від злочинця тощо» [1, с. 167]. Інакше кажучи, авторка запропонувала досліджувати особу потерпілого в розрізі двох складових: його загальних характеристик та поведінки потерпілого як перед безпосереднім вчиненням протиправного діяння, так і після нього.

Підводячи підсумок, зазначимо, що проведення допиту під час розслідування торгівлі людьми, вчиненої в умовах збройних конфліктів, характеризується більш широким колом обставин, які потрібно встановлювати при реалізації вказаної процесуальної дії.

1. Гальона І. І. Досудове розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 301 с.

2. Матеріали міжнародного семінару «Обмін слідчими та прокурорськими методиками у розслідуванні справ по торгівлі людьми» (28 лютого – 1 березня 2002 року). Київ, 2002.

3. Санакоєв Д. Б. Виявлення та розслідування торгівлі людьми підрозділами Національної поліції України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 192 с.

4. Санакоєв Д. Б. Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 255 с.

5. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 225 с.

² Матеріали міжнародного семінару «Обмін слідчими та прокурорськими методиками у розслідуванні справ по торгівлі людьми» (28 лютого – 1 березня 2002 року). Київ, 2002.

Ілона БУЯКОВА

курсант 3-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОВЕДЕННЯ ТА ФІКСАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОГЛЯДУ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У сучасних умовах цифрової трансформації всіх сфер життєдіяльності суспільства надзвичайно актуальним є питання впровадження інноваційних технологій у діяльність правоохоронних органів, зокрема у процес досудового розслідування. Проведення та фіксація результатів огляду із використанням цифрових технологій є важливим напрямом удосконалення криміналістичної тактики, оскільки дозволяє забезпечити більш точну, швидку та об'єктивну фіксацію обстановки місця події, що суттєво впливає на якість зібраних доказів і результативність розслідування кримінальних правопорушень.

Традиційні методи фіксації результатів огляду, такі як фотозйомка, відеозйомка, складання планів, схем, протоколів, тривалий час залишалися основними способами документування місця події. Проте з розвитком цифрових технологій їхні можливості почали обмежувати ефективність розслідування, адже вони не завжди дозволяли відтворити подію в її повному обсязі та деталях. У зв'язку з цим на зміну традиційним методам прийшли сучасні цифрові інструменти, що дають змогу створювати об'ємні віртуальні моделі, фіксувати місце події в тривимірному просторі з точністю до міліметра, а також здійснювати реконструкцію події кримінального правопорушення через тривалий час після її вчинення.

Не зменшуючи ролі аналогової зйомки, криміналісти неодноразово привертали увагу до необхідності вдосконалення технічних засобів фіксації, оскільки саме від якості відображення обстановки місця події залежить повнота та достовірність відомостей, що в подальшому використовуються як докази. Як зазначається у наукових працях, ефективна фіксація можлива лише за умови комплексного застосування традиційних і сучасних цифрових

методів, які дозволяють не лише зафіксувати матеріальні сліди кримінального правопорушення, а й відтворити механізм події, взаємне розташування об'єктів, їхні ознаки та просторові параметри. При цьому особливого значення набуває точність передання кольору, розмірів і масштабу зображення, що забезпечується саме цифровими технологіями [1, с. 56-57].

Сучасні можливості криміналістики дозволяють використовувати такі високотехнологічні інструменти, як 3D-сканери, безпілотні літальні апарати (дрони), системи фотограмметрії, лазерне сканування, доповнену та віртуальну реальність. Зокрема, 3D-сканери, такі як FARO Focus 3D, Leica BLK360, Trimble X7, дозволяють сканувати місце події, створюючи детальні тривимірні зображення із швидкістю до мільйона вимірювань за секунду. Це дає змогу не лише зафіксувати обстановку місця кримінального правопорушення, а й зберегти всі просторові параметри об'єктів, їх взаємне розташування, що є надзвичайно важливим для подальшої реконструкції події [2, с. 102-103].

Використання безпілотних літальних апаратів, оснащених високоякісними камерами, є особливо ефективним для документування великих територій або місць, що становлять небезпеку для життя слідчих і експертів. Наприклад, під час фіксації наслідків ракетних ударів, руйнувань цивільної інфраструктури чи місць масових злочинів дрони дозволяють отримати оглядові панорами з повітря, що значно полегшує роботу слідчих груп [3, с. 106]. Отримані зображення обробляються за допомогою програм фотограмметрії, таких як Agisoft Metashape чи Pix4D, і перетворюються на тривимірні карти з точністю до сантиметра. Це забезпечує можливість аналізу деталей події, визначення епіцентру вибуху, напрямку руйнувань, відстаней між об'єктами тощо [2, с. 102].

Окрему увагу заслуговує застосування технологій мобільної криміналістики для роботи з цифровими доказами. Такі програмно-апаратні комплекси, як Cellebrite UFED, Oxygen Forensic Detective чи XRY, дозволяють вилучати, зберігати та аналізувати дані з мобільних телефонів, комп'ютерів, серверів і хмарних сховищ. Завдяки цим технологіям можливо встановити місцезнаходження осіб, відновити видалені повідомлення, фото чи відео, отримати дані про дзвінки та пересування підозрюваних [4, с. 240]. Отримана у такий спосіб інформація фіксується відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, зокрема статей 104-107, 159, 162, 237, 263, 268 КПК, і може бути використана як джерело доказів у судовому процесі [5].

Тактика проведення огляду місця події з використанням цифрових технологій передбачає чітке дотримання певних етапів: підготовчого, робочого та заключного. На підготовчому етапі слід визначити об'єкт огляду, межі зони сканування, перевірити технічний стан обладнання, забезпечити його калібрування, а також підготувати план фіксації та безпеки учасників.

Особливу увагу слід приділяти безпечності проведення робіт, особливо в умовах бойових дій або в місцях, де можливі повторні обстріли [6, с. 7-8].

На робочому етапі відбувається безпосереднє сканування об'єктів із різних точок, що дозволяє уникнути «сліпих зон». Для повного охоплення території сканер розташовують у декількох позиціях, а результати сканування зшиваються у цілісну тривимірну модель за допомогою спеціального програмного забезпечення. Паралельно рекомендується здійснювати фотозйомку або відеозйомку для створення контекстуальних зображень. Усі отримані дані обробляються на спеціалізованих комп'ютерах, де формується єдина модель місця події [6, с. 10].

На заключному етапі складається протокол огляду місця події відповідно до вимог процесуального законодавства, де зазначається дата, час, місце проведення, використане обладнання, технічні характеристики, об'єкт сканування, короткий опис отриманих результатів і їх значення для розслідування. До протоколу додаються цифрові носії з копіями 3D-моделей, фототаблиці, плани, відеофайли та інші матеріали, отримані під час фіксації.

Практика використання цифрових технологій у фіксації місця події довела їхню ефективність і в Україні. Зокрема, працівники Національної поліції та експертних установ МВС уже використовують лазерні сканери FARO Focus 3D для документування місць ракетних ударів, фіксації руйнувань критичної інфраструктури та воєнних злочинів. Завдяки цим пристроям можливо точно зафіксувати обстановку події навіть за складних умов, коли традиційні методи фіксації є небезпечними або недостатньо інформативними [2, с. 103].

Незважаючи на значні переваги, впровадження цифрових технологій супроводжується рядом викликів: висока вартість обладнання, потреба у фаховій підготовці кадрів, складність обробки великих обсягів даних, а також відсутність єдиних стандартів зберігання та використання цифрових доказів. Для вирішення цих проблем необхідна державна підтримка, розробка методичних рекомендацій, створення спеціалізованих центрів навчання експертів, а також оновлення нормативно-правової бази, яка регулює порядок роботи з цифровими доказами.

Перспективним напрямом є створення національної бази цифрових 3D-моделей місць кримінальних правопорушень, яка дозволить зберігати інформацію у довготривалому форматі та використовувати її в подальших розслідуваннях і судових розглядах. Важливою також є інтеграція української практики з європейськими стандартами цифрової криміналістики, що сприятиме підвищенню довіри до доказів, отриманих за допомогою технологічних засобів.

Отже, проведення та фіксація результатів огляду із використанням цифрових технологій відкриває нову еру у розвитку криміналістики. Цифрові інструменти забезпечують високу точність, наочність, об'єктивність і збереження доказів, сприяють формуванню єдиного цифрового простору

кримінального провадження, де кожен слід, об'єкт чи деталь події можуть бути відтворені з абсолютною точністю. Використання таких технологій, як 3D-сканування, фотограмметрія, безпілотна зйомка, мобільна криміналістика, не лише підвищує ефективність роботи слідчих, а й формує нову культуру доказування, що базується на цифровій достовірності, науковій обґрунтованості та прозорості процесу розслідування. Це є важливим кроком до побудови сучасної системи правосуддя, здатної відповідати викликам часу та забезпечувати справедливість на основі об'єктивних цифрових доказів.

1. Бідняк Г. С. Щодо запровадження новітніх технологій у кримінальному судочинстві. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. 2017. С. 49-51.

2. Павлюк Н. В. Можливості застосування тривимірних цифрових технологій і сучасних науково-технічних засобів у діяльності з розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 18. 2018. С.98-105.

3. Івасишин Т. М., Ленський М. М. Застосування безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події: криміналістичні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3 (62), 2025. С. 105-109.

4. Курман О. В. Особливості та проблеми виявлення і фіксації цифрових слідів під час огляду мобільних засобів зв'язку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3(4). С. 238-242.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

6. Басюк Л., Антощук А. Організація та тактика використання 3d-сканування під час огляду місця події. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 8. 16 с.

Артем ВОРОНІН,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Василь БЕРЕЗНЯК,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

НОВІТНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Сьогодні, торгівля людьми належить до найприбутковіших форм організованої злочинності, яка активно змінюється під впливом цифрових технологій, нових фінансових інструментів та транснаціональних

міграційних процесів. У відповідь міжнародне співтовариство виробило комплексну стратегію, що поєднує запобігання, захист потерпілих, кримінальне переслідування винних та міжнародне партнерство.

Ключовим документом є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми (2000 р.), який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Він закріпив універсальне визначення торгівлі людьми та визначив три напрями боротьби: запобігання, покарання і захист постраждалих. Також додатково, Протокол 2014 року до Конвенції МОП № 29 про примусову працю (1930 р.) запровадив обов'язок держав створювати механізми ідентифікації жертв, посилювати трудові інспекції, а також розробляти заходи щодо запобігання експлуатації у високоризикових секторах економіки [2].

Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми (2005 р.) акцентує увагу на правах людини та рівності, зобов'язуючи держави забезпечувати потерпілим період відновлення, захищене проживання, безпечне повернення. Особливістю є створення незалежної групи експертів (GRETA), яка здійснює моніторинг виконання Конвенції 2005р. та надає рекомендації державам [3].

У 2024 р. ухвалено оновлену Директиву щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми, яка замінила Директиву 2011/36/ЄС Європейського Парламенту й Ради від 5 квітня 2011 р. про запобігання і боротьбу з торгівлею людьми і захист її жертв. До переліку форм експлуатації додано примусові шлюби, незаконне усиновлення та сурогатне материнство. Встановлено жорсткіші вимоги до виявлення постраждалих, їх підтримки та притягнення до відповідальності юридичних осіб. У тому ж 2024 р. прийнято директиву про корпоративну належну перевірку, яка зобов'язує великі компанії виявляти та усувати ризики експлуатації, зокрема примусової праці та торгівлі людьми, у власних операціях та серед постачальників. Це формує новий підхід, коли бізнес стає відповідальним за дотримання прав людини в усьому виробничому ланцюгу [4].

Також в межах спільного проєкту ОБСЄ, МВС України та Національної поліції відбуваються так звані школи з протидії торгівлі людьми. Заходи мають на меті вдосконалення практичних навичок і поглиблення знань про сучасні виклики у сфері боротьби з цим злочином. Програма тренінгу включає лекції провідних кримінологів, юристів і фахівців із соціального захисту, а також практичні сесії з моделювання слідчих дій та НСРД. Учасники мали змогу відпрацювати навички кримінального аналізу, ідентифікації потерпілих, документування злочинів й організації взаємодії з відповідними службами. Увагу зосередили на плануванні симуляцій, роботі з кейсами та застосуванні сучасних методів розслідування, що дало змогу поєднати академічні знання з реаліями оперативної практики. Учасники відзначили важливість інтеграції таких підходів в освітні програми. Тренінг став важливою платформою для

міжнародної співпраці, зокрема обміну досвідом із представниками Європолу.

Європейські правоохоронні структури здійснюють спільні операції, під час яких виявляють потерпілих і затримують учасників злочинних мереж. Використовуються сучасні методи аналітики, зокрема аналіз даних з відкритих джерел і спеціалізовані «хакатони» для відстеження онлайн-експлуатації. Важливим інструментом стало відстеження фінансових потоків. Міжнародна група з протидії відмиванню коштів (FATF) розробила спеціальні індикатори для виявлення операцій, пов'язаних із торгівлею людьми. Особливу увагу приділено використанню віртуальних активів та криптовалют, які можуть застосовуватись для фінансування й відмивання доходів від експлуатації [1, с. 242].

Спільні операції, які проводять Інтерпол та інші міжнародні структури, демонструють високу ефективність. Наприклад, у 2024-2025 рр. у ході кількох глобальних операцій було врятовано тисячі потенційних жертв і затримано сотні підозрюваних. Поряд із кримінальним переслідуванням винних міжнародні стандарти акцентують на правах потерпілих: наданні тимчасового статусу перебування, доступі до правової допомоги та компенсації. У низці країн запроваджено спеціальні візові програми для жертв торгівлі людьми, що гарантують їм захист і соціальну підтримку [5, с. 65].

Отже, міжнародно-правова система протидії торгівлі людьми поступово переходить від класичної криміналізації до комплексного регулювання ризиків у цифровій сфері, фінансових операціях та глобальних ланцюгах постачань. Універсальні акти ООН і МОП заклали основу, а Рада Європи та Європейський Союз впровадили поглиблені механізми контролю й моніторингу. Сучасні засоби – фінансова розвідка, аналіз криптовалют, цифрові технології та міжнародні спільні операції – стали ключовими елементами у протидії сучасним формам експлуатації.

1. Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Вплив війни в Україні на європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми. *The impact of the war in Ukraine on the European strategic course against human trafficking. Право і суспільство. № 2. 2023. С. 242*

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. Офіційний вісник ООН. Нью-Йорк, 2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 06.10.2025)

3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 листопада 2000 р. *Офіційний вісник ООН. Нью-Йорк, 2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text* (дата звернення: 06.10.2025).

4. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 від 28 червня 1930 р. (ратифікована Україною 1956 р.). Міжнародна організація праці. Женева, 1930. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 06.10.2025)

5. Маслова І. О., Острогляд О. В. «Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану». *Збірник матеріалів наукової конференції «Соціальногуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства». Запоріжжя. 2022. С. 65-68.*

6. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану: метод. рек. / кол. авт. : В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Р. А. Каторкін та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2023. 60 с.

7. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торговля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище. *Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 2023. P. 205-229. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-363-7-10>.*

Артем ВОРОНІН

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бідняк ГАННА

завідувач кафедри криміналістики та
домедичної підготовки Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВИКЛИКИ ЩОДО СУДОВО-МЕДИЧНОГО
ОГЛЯДУ ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Повномасштабна збройна агресія РФ спричинила масову загибель військовослужбовців і цивільних осіб, що поставило перед правозастосовною системою України комплекс завдань: належне документування фактів смерті, установлення причини та механізму ушкоджень, ідентифікація тіл, забезпечення доказової бази воєнних злочинів і дотримання прав родичів загиблих. Умови воєнного стану ускладнюють класичні алгоритми розслідування через: бойові дії, мінну небезпеку, руйнування інфраструктури та необхідність одночасно працювати з великою кількістю тіл (масові загибелі, масові поховання). У таких обставинах судово-медичний огляд трупа (на місці події, під час транспортування і безпосередньо в морзі) набуває подвійного значення: процесуально-доказового (для кримінального провадження) та гуманітарного (для повернення імені загиблому і права сім'ї на його поховання).

Від початку повномасштабного вторгнення Російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року за даними Моніторингової місії ООН з прав людини задокументовано щонайменше 13 580 загиблих серед цивільного населення, зокрема 716 дітей, а також 34 115 поранених цивільних осіб, у тому числі 2173 дитини. За даними Генерального штабу ЗСУ та за словами

Президента України від 16 лютого 2025 року, загальні втрати українських військових становлять – 46 тисяч загиблих, а поранено майже 380 тисяч, але ці цифри можуть бути вищими. Повна статистика залишається прихованою через військові дії.

Правову основу становлять норми Кримінального процесуального кодексу України (КПК) щодо огляду місця події й трупа, призначення та проведення судово-медичної експертизи (обов'язковість призначення у разі з'ясування причин смерті, вимоги до складання постанови чи ухвали, об'єктів і питань експертизи), а також Закон України «Про судову експертизу» (статус експерта, права та обов'язки, можливість залучення експертних установ). Додатково застосовуються Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (особливості організації роботи державних органів у бойових умовах), Закон України «Про поховання та похоронну справу» (порядок поводження з тілами, ексгумації, ідентифікації, видачі свідоцтв), акти МОЗ України щодо діяльності бюро судово-медичної експертизи, інструкції МВС України, Офісу Генерального прокурора з документування воєнних злочинів, а також міжнародні стандарти: Женевські конвенції та Додаткові протоколи (облік загиблих, гуманне поводження з тілами тощо), Міннесотський протокол (ефективне розслідування потенційно протиправних смертей), керівництва Інтерполу з DVI (Disaster Victim Identification). В умовах міжнародної юрисдикції важливими є вимоги до збереження автентичності доказів для використання їх в національних і міжнародних процесах [1-4].

Під час огляду місця події та первинного огляду трупа слідчий (або прокурор) організовує огляд із залученням судово-медичного експерта, а у разі його відсутності – лікаря, вибухотехніків, криміналістів, саперів, саперно-піротехнічних підрозділів (підрозділів розмінування), фотографа чи відеооператора. Фіксуються координати, обстановка, сліди вибуху, уламки, просторове розташування тіла(-іл), положення кінцівок, наявність спорядження, шевронів, жетонів, іменних бірок, персональних речей тощо. Обов'язкові панорамні та детальні фотознімки, 3D-сканування (за наявності). Умови бойової обстановки можуть зумовлювати поетапний огляд, наприклад: евакуація тіла та повернення групи для додаткового обстеження місця.

Кожен етап огляду – від вилучення останків до розтину й відбору біоматеріалів – супроводжується безперервним документуванням: маркування мішків для тіл та окремих фрагментів, бірки з унікальними ідентифікаторами, опис вкладення, підписи відповідальних осіб, контроль доступу до сховищ та моргів. Порушення ланцюга збереження може девальвувати доказ.

Застосовуються стандартизовані мішки для тіл, окреме пакування фрагментів. При масових надходженнях запроваджується «чисто-брудна» зона, тимчасові морги (контейнери-рефрижератори), журнали обліку,

попередня диференціація «встановлено чи не встановлено», «повне тіло або часткові останки». Проводиться повний розтин із урахуванням бойової травматології: вибухові ураження (первинна, вторинна, третинна, четвертинна дія), вогнепальні поранення (вхід, вихід, кут, дистанція, нагар, татування, деформація куль тощо), термічні ураження, обвали. Відібрання зразків може здійснюватися безпосередньо для проведення експертиз: токсикології, гістології, трасології, балістики чи ДНК. Докладна фото- й відеофіксація, схема ушкоджень, опис одягу, екіпірування (мітки виробника, серійні номери, що можуть вказувати на джерело постачання зброї або тип боєприпасу) [5, с. 52].

Ідентифікація здійснюється у багатоканальному форматі, наприклад: візуальна (лише як орієнтир), дактилоскопія (за наявності збережених пальців), стоматологічна (зіставлення зі стоматологічними картами), антропологічна (стать, вік, зріст, індивідуальні особливості), ДНК-профілювання (золотий стандарт, особливо при фрагментації чи деформації). Для військових додатково застосовуються дані з жетонів, нашивок, іменних бірок, номерів спорядження, дані військового обліку.

У судово-медичного експерта під час дослідження ушкоджень живих осіб чи трупів часто-густо виникають великі труднощі з визначенням характеру цих ушкоджень (рубані, різані, забиті рани), послідовності їх завдання, знярядь, якими їх могло бути завдано, тощо. Під час проведення експертизи ушкоджень у живих осіб ці труднощі пов'язані зі змінами первісної форми рани у процесі її утворення, які зумовлені розбіжностями її країв, а у пізніший термін - результатом її хірургічної обробки та наслідком процесів загоєння. Проведення судово-медичної експертизи ушкоджень на трупі ускладнюється здебільшого через розвиток трупних явищ. Дані, які отримують під час дослідження тіла потерпілого, може бути доповнено за результатами вивчення його одягу. Одяг як штучний покрив, що захищає тіло людини від впливу зовнішнього середовища, першим сприймає дію ушкоджувального фактора (тупого чи гострого зняряддя, кулі, високої температури тощо). А отже, наявність одягу змінює картину ушкодження на тілі потерпілого, насамперед на його шкіряних покровах, порівняно з ушкодженнями відкритих ділянок тіла (наприклад, у разі автотравми сліди протектора шин автомобіля внаслідок переїзду потерпілого виявляють на його одязі набагато частіше, ніж на тілі). У разі вогнепальних ушкоджень наявність одягу має вирішальне значення для визначення дистанції пострілу, адже одяг може цілком затримати сліди близького пострілу, і на шкіряних покровах потерпілого їх не буде [7, с. 112-113].

Право родичів на інформацію про долю близьких і на повернення останків є складовими прав людини. Комунікація з сім'ями має здійснюватися за стандартизованими протоколами повідомлення, з пропозицією психологічної підтримки. Фотографії тіл і особистих речей зберігаються та демонструються виключно у правовому та етичному полі.

Релактація тіл чи його фрагментів, повторна ідентифікація та ексгумація проводяться лише на підставі процесуальних рішень і з дотриманням санітарно-епідемічних вимог.

Висновок судово-медичного експерта має відповідати критеріям належності, допустимості, достовірності та достатності. Він повинен містити: ідентифікацію об'єктів, методи (в т.ч. валідацію), результати, їхнє наукове тлумачення і відповідь на поставлені слідством питання (причина смерті, давність, механізм, тип знаряддя, можливість самозавдання, інсценування, наявність ознак катування тощо). За наявності невизначеності застосовуються категорії ймовірності з науковим обґрунтуванням (особливо у балістиці, трасології, антропології) [6, с. 129].

Отже, судово-медичний огляд трупів у воєнний час – це системний, мультидисциплінарний процес, що поєднує криміналістику, медицину катастроф, міжнародне гуманітарне право та цифрову доказологію. Українське законодавство містить необхідні правові рамки (КПК, закони України про судову експертизу, похоронну справу, воєнний стан), але специфіка війни вимагає процедурної адаптації: стандартизації протоколів огляду в небезпечних умовах, масштабованих потужностей моргів та їх удосконалення, пріоритизації ДНК-ідентифікації, бездоганного ланцюга збереження, інтегрованих реєстрів і постійної взаємодії з міжнародними інституціями.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

3. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1102-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 7. Ст. 47.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

5. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Процес ідентифікації невідомих трупів військовослужбовців в умовах ведення бойових дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. С. 52-59.

6. Коцюбинська Ю. З. Актуальні питання судової медицини в умовах військових дій. *Art of Medicine*. 2022. С. 129.

7. Бідняк Г. С., Пантелєєв К. М. Використання спеціальних медичних знань під час огляду пошкоджень одягу трупа на місці його виявлення. *Криміналістичний вісник*. 2017. 1 (27) С. 111-116.

Артем ВОРОНІН

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального

процесу Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пред'явлення особи для впізнання є однією з ключових слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі, метою якої є встановлення факту причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. У мирний час ця слідча дія регулюється положеннями Кримінального процесуального кодексу України, зокрема статтями 228-232, які визначають суб'єктів, порядок проведення, права і обов'язки учасників та доказове значення результатів. Проте введення воєнного стану в Україні створює особливі умови для здійснення кримінального процесу, які накладають певні обмеження та зобов'язання на органи досудового розслідування. Воєнний стан передбачає підвищену увагу до безпеки держави та населення, а отже, певні процесуальні механізми можуть бути трансформовані або обмежені. У цьому контексті проведення пред'явлення особи для впізнання стикається з низкою проблемних питань правового регулювання.

У звичайних умовах КПК України гарантує участь адвоката, надання учасникам повної інформації про процедуру та можливість заперечувати проти дій, які порушують їхні права. Під час воєнного стану доступ до адвоката або можливість заперечень може бути обмежена через оперативні обставини, загрозу безпеці чи відсутність умов для безпечного проведення слідчої дії. Це створює ризик порушення конституційних прав учасників і потребує врегулювання нормами спеціального порядку або тимчасових процесуальних положень [1].

Результати пред'явлення особи для впізнання мають значення як доказ у кримінальному провадженні. В умовах воєнного стану можуть виникати ситуації, коли дотримання стандартного порядку (наприклад, обов'язкове фіксування дії на відео або письмово) ускладнене або неможливе. Це ставить під сумнів законність доказів та їх допустимість у суді, що може призвести

до оскарження результатів або відмови в їх використанні. Науково-правовий аналіз вказує на необхідність чіткого регламентування альтернативних способів фіксації та документування процедури, зокрема з урахуванням технологічних можливостей та безпеки [2, с. 187].

Під час воєнного стану органи слідства можуть стикатися з проблемою доступності місць проведення пред'явлення та переміщення учасників. Наявність обмежень на пересування, евакуацію цивільного населення, охорону публічного порядку вимагає адаптації процедур і забезпечення безпеки всіх учасників. Недотримання таких вимог не лише створює ризик для життя і здоров'я, але й може негативно впливати на процесуальну легітимність дії. Одним із шляхів адаптації пред'явлення до умов воєнного стану є використання відеозв'язку або аудіозапису для впізнання. Проте нормативна база України не містить достатньо чітких регламентів щодо використання таких технологій, що створює правову невизначеність щодо допустимості доказів, а також порядку повідомлення учасників і фіксації результатів.

У воєнний час органи досудового розслідування зосереджені на забезпеченні національної безпеки, що іноді може вступати в протиріччя з гарантіями процесуальних прав. Наприклад, оперативна необхідність швидкого проведення впізнання або обмеження доступу адвоката через безпекові ризики може порушувати конституційні права особи на захист і справедливий суд. Це вимагає балансу між оперативними завданнями та процесуальними гарантіями, який може бути реалізований через внесення змін до КПК або видання спеціальних підзаконних актів для умов воєнного стану [1].

Аналіз проблемних питань проведення пред'явлення особи для впізнання в умовах воєнного стану показує, що існує значний розрив між традиційними процесуальними нормами та практичними вимогами безпеки. Найбільш критичними є питання дотримання прав учасників, забезпечення доказової сили, безпека проведення дії та використання технічних засобів для впізнання. Перспективи вирішення цих проблем полягають у розробці спеціальних процесуальних положень для умов воєнного стану, які б дозволяли поєднувати ефективність слідчих дій із захистом прав людини, а також у впровадженні технологічних інструментів для дистанційного або безпечного проведення пред'явлення особи для впізнання [3, с. 119].

Одним із пріоритетних шляхів є внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей ведення кримінального провадження під час воєнного стану. Зокрема, слід встановити спеціальний порядок проведення пред'явлення особи для впізнання в умовах обмеженої доступності адвоката, який у кримінальному провадженні виступає (залучається) як захисник, прискореного проведення слідчих дій та використання дистанційних технологій. Такі зміни мають передбачати чіткі гарантії для учасників впізнання, наприклад, право на

письмове підтвердження результатів, фіксацію процедури відео- або аудіозаписом та право на оскарження дій слідчого в судовому порядку.

Сучасні інформаційні технології дозволяють проводити пред'явлення особи для впізнання дистанційно, що є особливо актуальним у воєнний час, коли переміщення людей обмежене або небезпечне. Використання захищених зв'язків відеоконференції, цифрових систем ідентифікації та електронного документування може забезпечити законність та достовірність доказів. Важливим є розроблення методичних рекомендацій щодо застосування таких технологій, зокрема щодо забезпечення конфіденційності, фіксації кожного етапу процедури та мінімізації ризику маніпуляцій результатами. Ефективність пред'явлення особи значною мірою залежить від професійної підготовки слідчого та інших учасників дії. У воєнний час слідчі повинні бути навчанні особливостям проведення впізнання у складних умовах, включаючи роботу в обмежених просторових умовах, координацію з іншими органами безпеки та дотримання процесуальних стандартів. Підготовка повинна включати тренінги з використання технологічних інструментів, стандартизовані алгоритми дій та знання прав учасників [4, с. 576].

Окремий напрям вдосконалення полягає у виданні наказів, постанов та методичних рекомендацій Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Офісу Генерального прокурора та інших компетентних органів щодо проведення пред'явлення особи під час воєнного стану. Ці документи можуть деталізувати процедури, порядок фіксації, строки проведення та взаємодію між органами, що дозволить уніфікувати практику та забезпечити законність дій навіть у складних умовах. Вдосконалення правового регулювання передбачає розробку механізмів, які дозволяють поєднати оперативні завдання слідства з гарантіями прав учасників. До таких механізмів можна віднести:

- встановлення обов'язкових процесуальних протоколів із фіксацією всіх дій слідчого;
- можливість використання альтернативних способів ознайомлення учасників із матеріалами впізнання;
- визначення критеріїв допустимості доказів, отриманих у нестандартних умовах;
- забезпечення судового контролю за правомірністю проведення пред'явлення навіть в умовах воєнного стану [5, с. 370].

Отже, шляхи вдосконалення правового регулювання проведення пред'явлення особи для впізнання в умовах воєнного стану передбачають комплексну трансформацію законодавства, впровадження сучасних технологій, підвищення кваліфікації слідчих та розробку методичних рекомендацій. Важливо, щоб ці заходи забезпечували поєднання ефективності слідчих дій із дотриманням прав і свобод учасників, що є необхідною умовою для законності та допустимості доказів у кримінальному

процесі. Розробка таких механізмів дозволить сформувати стійку систему процесуальних гарантій, здатну адаптуватися до екстремальних умов воєнного стану та забезпечувати верховенство права навіть у кризових ситуаціях [6, с. 276].

Однією з основних перспектив є науково обґрунтований аналіз існуючих норм КПК України та підзаконних актів з метою їх удосконалення. Це передбачає виявлення прогалин і колізій, що виникають у період воєнного стану, розробку пропозицій щодо внесення змін до статей, які регулюють порядок пред'явлення особи для впізнання, та створення спеціальних тимчасових процедур, адаптованих до кризових умов. Дослідження в цьому напрямі дозволить забезпечити баланс між оперативними потребами слідства та гарантіями прав учасників. Наукове дослідження цього напрямку дозволяє розробити методичні рекомендації та стандарти, які забезпечать законність та допустимість доказів у нестандартних умовах.

Перспективи дослідження правового регулювання пред'явлення особи для впізнання в умовах воєнного стану охоплюють низку міждисциплінарних напрямів, які поєднують кримінально-правову, технологічну, психологічну та міжнародно-правову проблематику. Реалізація цих напрямів дозволить не лише підвищити ефективність та законність слідчих дій, але й створити науково обґрунтовану базу для подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства в умовах надзвичайних ситуацій, забезпечуючи захист прав і свобод учасників кримінального провадження навіть у складних умовах воєнного стану.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.08.2025, підстава 4560-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.10.2025).

2. Нирка Є. О. Проведення пред'явлення для впізнання в контексті реалій воєнного стану. *Матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції)*, (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). *Кривий Ріг*. 2022. 187 с.

3. Нирка Є. О. Теоретичне обґрунтування підстав та умов пред'явлення для впізнання у кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Випуск № 4(81). С. 118-122.

4. Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика: монографія, *вступне слово проф. М. А. Погорецького Київ: Алерта*. 2020, 562 с.

5. Коваленко А. В. Попереднє дослідження доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. С. 370-376.

6. Кримінальний процес: підруч. кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченко. 3-є вид., доп. і перероб. У 2-х ч. Ч. 2 «Судове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 276 с.

Аліна ДИШЛЬОВА

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЕРСІЮВАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Організація й планування в діяльності людини виступає запорукою отримання очікуваних й прогнозованих результатів. Це набуває особливого значення в такій діяльності як розслідування кримінальних правопорушень взагалі та за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, зокрема.

Варто відзначити, що вказана діяльність має відповідні особливості для умов, що склались, кількості наявних про обставини кримінального правопорушення відомостей, моменту розслідування. При цьому початковий етап розслідування, зазвичай, характеризується відсутністю в уповноважених осіб розуміння цілісності картини вчиненого кримінального правопорушення.

Серед переліку характерних ознак початкового етапу розслідування Пиріг І. В. визначає: недостатню інформативність; дефіцит часу для проведення СРД, велику кількість версій, що потрібно перевіряти; [150, с. 165]. Наведена позиція вченого демонструє залежність між недостатньою інформативністю, дефіцитом часу для проведення слідчими (розшуковими) діями та версіями. Версії про існування відповідних подій, в умовах інформаційної невизначеності, характерної для початкового етапу набувають вагомого значення в організації й проведенні розслідування за всіма кримінальними провадженнями. Слід відзначити, що вагомому місця в криміналістичній літературі приділяється увага типовим та конкретним версіям, розмежування яких здійснюється з позиції їх призначення.

Наразі якщо конкретні слідчі версії конструюються під час розслідування кожного окремого злочину з урахуванням його індивідуальних особливостей, то типові версії є результатом наукового аналізу й узагальнення по відповідній категорії кримінальних справ і мають допомогти слідчому розробити відповідні версії в конкретній ситуації [159, с. 665].

Версії, у даному випадку, розглядаються інструментарієм, що має, організаційний, тактичний й пізнавальних характер, з використанням якого формуватиметься розуміння ситуацій та визначення напрямків її розв'язання.

Деталізуючи процес планування Бистрицький Б. Ю. визначає, що

підстави планування залежать від кількості висунутих версій і виявлених злочинних епізодів, слідчої ситуації, що склалася та інших факторів об'єктивного характеру [1, с. 94]. Варто відзначити, що криміналістичною наукою висуваються правила як формування так і перевірки версій, принципи версіювання.

Наразі Синчук О. В., дослідження і подальше розроблення концепції **типових версій**, визначає одним із перспективних напрямів удосконалення та оптимізації процесу розкриття, розслідування та попередження окремих видів кримінальних правопорушень [140, с. 8].

Наведене набуває закономірної активізації у пошуку слідів кримінального правопорушення з поясненням механізму їх утворення. При цьому неоднозначним є роль типових слідчих версій.

Отже, вагомого значення набуває й виділення авторами притаманних початковому етапу розслідування типових слідчих версій:

- 1) справді має місце злочин;
- 2) має місце адміністративний проступок;
- 3) має місце інший злочин;
- 4) злочин учинено фізичною чи юридичною особою;
- 5) злочин вчинено раніше судимою за такий злочин особою;
- 6) злочин вчинено групою осіб [81, с. 96-97].

Зазначений перелік не є вичерпним, проте розширює можливості уповноваженої особи не тільки діяти в різних умовах, а й отримувати криміналістично-вагому інформацію, що набуває особливого значення в обстановці неочевидності, зокрема й за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Умови неочевидності є вагомим критерієм діяльності уповноважених осіб за вказаними фактами, що обумовлює необхідність використання пізнавальної організаційної й тактичної функції версій. Їх роль може демонструватись з позиції наповнення змістом послідовності тих періодів, котрі проходять версії.

Версії можуть демонструвати обставини, що потребують встановлення за розглядуваними фактами, сприяти правильній оцінці й поясненню:

- випадків підробки документів;
- проявів корупційних дій з боку посадових осіб,
- дій відповідних осіб з оцінкою ступеня співучасті;
- ролі кожного учасника та наявність зв'язків між ними;
- ступеню усвідомлення учасниками окремих дій та оцінки як загального протиправного задуму із заволодіння правом на землю державної або комунальної власності і т. ін..

Наведена сукупність дозволяє оцінити з одного боку умови, що склались, а з іншого – визначити напрямки реалізації відповідних завдань.

Версії за кримінальними правопорушеннями за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності забезпечують

пояснення обставин, механізму вчинення, складу учасників та ролі кожного з них, виявлених слідіві т. ін.

Таким чином, версіювання є ваговою складовою планування розслідування взагалі та за фактами незаконного набуття права власності на землю державної або комунальної власності зокрема. Їх використання може сприяти підвищенню ефективності розслідування кримінальних правопорушень, що у свою чергу не зможе позитивно не відобразитись на криміногенній обстановці в державі.

1. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163-168 (DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168).

2. Тіщенко В. В. Висунення й перевірка загальних версій у справах про корисливо-насильницькі злочини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2002. Вип. 16. С. 665-669.

3. Бистрицький Б. Ю. Розслідування грабежів, учинених неповнолітніми Дис. ... канд. юрид. наук спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ. 2016. 245 с.

4. Синчук О. В. Типові версії в структурі криміналістичної методики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 21 с.

5. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органами внутрішніх справ : навч. посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

Іветта ГАЙВАНЮК

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та поширення інтернет-простору кардинально змінили характер порушень авторського права та суміжних прав, створивши нові виклики для кримінально-правової

кваліфікації таких діянь.

Актуальність дослідження проблем кваліфікації кримінальних правопорушень проти авторського права в цифрову епоху зумовлена необхідністю адаптації традиційних кримінально-правових підходів до реалій сучасного цифрового суспільства, особливо в умовах воєнного стану в Україні.

Особливої гостроти ці питання набули в умовах воєнного стану, введеного в Україні 24 лютого 2022 року. Воєнні дії спричинили масштабне порушення звичного функціонування суспільних відносин, включаючи сферу інтелектуальної власності. Зростання кіберзлочинності, активізація піратства в мережі Інтернет та складнощі в забезпеченні ефективного правоохоронного реагування створюють додаткові виклики для кваліфікації кримінальних правопорушень проти авторського права.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить спеціальні норми, що встановлюють відповідальність за порушення авторського права та суміжних прав. Стаття 176 КК України забороняє незаконне відтворення та розповсюдження наукових і літературних творів, творів мистецтва, комп'ютерних програм та баз даних, фонограм, відео- і радіо- чи телепрограм на будь-яких носіях. Стаття 177 КК України стосується порушення прав на об'єкти промислової власності, зокрема винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин [1].

У контексті реформування кримінального законодавства важливим є аналіз положень проекту тексту нового Кримінального кодексу України. Згідно з останньою версією проекту від 21.07.2025 року, пропонується модернізація підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень проти авторського права з урахуванням особливостей цифрового середовища. Зокрема, проект містить окремий розділ 6.2., який включає правопорушення проти інтелектуальної власності, а також оновлені склади кримінальних правопорушень, які більш точно відображають специфіку порушень авторського права в інтернет-просторі, а також впровадження зв'язку між розміром матеріальної шкоди та ступенем тяжкості (статті 6.2.3-6.2.4) [2].

Важливим етапом у розвитку правового регулювання стало прийняття 1 грудня 2022 року нового євроінтеграційного Закону України «Про авторське право і суміжні права», який набув чинності 1 січня 2023 року та замінив застарілий документ від 1993 року [3]. Цей закон адаптував українське законодавство до стандартів Європейського Союзу та враховує особливості цифрового середовища.

Основними проблемами кваліфікації кримінальних правопорушень проти авторського права в цифрову епоху є визначення моменту закінчення кримінального правопорушення, встановлення розміру завданої шкоди, проблеми доказування факту порушення та встановлення суб'єкта кримінального правопорушення в умовах анонімності інтернет-простору.

Особливо складною є кваліфікація діянь, пов'язаних з розміщенням

об'єктів авторського права на файлообмінних ресурсах, торрент-трекерах та інших платформах для обміну файлами. У таких випадках виникає питання про те, чи є розміщення файлу для завантаження іншими користувачами розповсюдженням у розумінні статті 176 КК України [1], чи це лише створення технічної можливості для такого розповсюдження.

Часто постає питання щодо відповідальності провайдерів, адже саме вони забезпечують комунікацію між учасниками цифрового середовища. Водночас законодавство України звільняє їх від відповідальності за зміст інформації, яку використовують клієнти у процесі комунікації через відповідні системи. Тому взаємовідносини «провайдер – клієнт» та «провайдер – правовласник» здебільшого врегульовуються договірними умовами та претензійною практикою. Наприклад, торрент-оператори можуть приймати звернення від правовласників і блокувати доступ до піратських матеріалів за аналогією до практики, яка діє на платформі YouTube [4, с.104].

Важливою проблемою є встановлення суб'єкта кримінального правопорушення у випадках, коли порушення авторського права здійснюється через анонімні мережі або з використанням технічних засобів приховування особи. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли можливості правоохоронних органів щодо проведення слідчих дій можуть бути обмеженими.

Проблемним аспектом є також визначення розміру завданої шкоди від кримінальних правопорушень проти авторського права в цифровому середовищі. Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту завдання матеріальної шкоди, однак в умовах масового безкоштовного розповсюдження контенту в мережі Інтернет розрахунок реальних збитків стає надзвичайно складним завданням.

Згідно з відомостями сайту Smartsolutions При недосягненні розміру шкоди 30 280 грн (у 2025 р.) порушник, за певних умов, може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за ст. 51-2 Кодексу про адміністративні правопорушення (КУпАП) України. Виникає питання щодо доцільності розміру шкоди в умовах сучасних реалій [5].

Окремої уваги потребує питання відмежування кримінальних правопорушень проти авторського права від суміжних складів, зокрема кримінальних правопорушень у сфері комп'ютерної інформації. Використання комп'ютерних технологій для порушення авторського права може за певних обставин кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень.

Проблемним є також питання кваліфікації дій організаторів і адміністраторів інтернет-ресурсів, на яких розміщується контент, що порушує авторське право. Визначення меж їхньої відповідальності та встановлення умисної форми вини потребують детального правового аналізу.

Підсумовуючи зазначене можна констатувати, що кваліфікація кримінальних правопорушень проти авторського права та суміжних прав в цифрову епоху потребує комплексного підходу та суттєвого вдосконалення

як матеріально-правових, так і процесуальних аспектів кримінального права.

Особливості воєнного стану в Україні додатково ускладнюють ці процеси, вимагаючи розробки спеціальних правових механізмів, які б забезпечували ефективний захист авторського права та суміжних прав у цифровому середовищі навіть в умовах обмеженості ресурсів та зовнішніх загроз.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 16.09.2025).

2. Текст проєкту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 16.09.2025).

4. Еннан Р. Є. Здійснення і захист авторських прав у цифровому середовищі (в мережі Інтернет). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. № 86 (2). 2024. С. 101-107. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320285> (дата звернення: 26.05.2025).

5. Волошин В. Притягнення до кримінальної відповідальності за порушення авторського права і суміжних прав у 2025 році. *Smartsolutions*. 2025. URL : <https://smartsolutions.ua/porohy-prytyahnnennia-do-kryminalnoi-vidpovidalnosti-za-porushennia-avtorskoho-prava-i-sumizhnykh-prav-u-2025-rotsi/> (дата звернення: 26.05.2025).

Аня ГАЛУЗА

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

ВИДИ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІДПОВІДНО ДО НОРМ ЧИННОГО КК УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні спостерігається стрімке зростання рівня злочинності серед неповнолітніх, що супроводжується низкою проблем у процесі притягнення їх до відповідальності. Сім'я, як основний чинник правової

соціалізації, у разі внутрішніх конфліктів або занедбаності, нерідко стає джерелом девіантної поведінки підлітків; ситуацію поглиблюють також поширення алкоголізму й наркоманії серед молоді. Відсутність належної уваги з боку батьків до поведінки дітей сприяє формуванню у неповнолітніх викривленого уявлення про межі дозволеного. Міжнародні правові норми визнають особливий статус дітей, які порушили закон, і вимагають до них більш м'якого й гуманного підходу порівняно з дорослими.

Передусім слід зазначити, що неповнолітні наділені особливим кримінально-правовим статусом, який визначається їхнім віком, рівнем правосвідомості, психологічною зрілістю та ступенем сформованості правової культури. Ці чинники безпосередньо впливають на становлення особистості та на сприйняття неповнолітнім власного протиправного вчинку. Держава зобов'язана забезпечити дотримання прав і свобод неповнолітніх на всіх етапах кримінального провадження, включно з виконанням вироку. Це дотримання має відбуватися в рамках, які не суперечать суті кримінального покарання [1].

Особливість призначення покарань неповнолітнім правопорушникам полягає, зокрема, в тому, що до осіб, які не досягли 18-річного віку на момент вчинення кримінального правопорушення, не застосовується покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Крім того, неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, відбувають покарання у спеціалізованих виховних установах. Водночас стаття 98 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає можливість застосування до неповнолітніх, визнаних винними, таких основних видів покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, пробаційний нагляд і позбавлення волі на певний строк [2].

На сьогодні існує нагальна потреба у внесенні змін до низки статей Кримінального кодексу України з метою вдосконалення порядку призначення покарань неповнолітнім. Зокрема, доцільно внести зміни до статей 97–103 КК України, доповнивши їх положеннями щодо визначення критеріїв мінімального впливу та принципу пропорційності покарання, а також передбачити нові статті, які б регулювали порядок призначення покарань для цієї категорії осіб. Виходячи з того, що основне завдання кримінального покарання щодо неповнолітніх полягає у їхньому перевихованні, доцільним є законодавче закріплення виховної мети покарання в положеннях чинного Кримінального кодексу України [3, с. 1087-1089].

Гуманізація кримінальної відповідальності неповнолітніх є ключовим елементом у формуванні справедливого та людського суспільства. Її впровадження сприяє зниженню рівня рецидиву серед молоді, полегшує процес соціальної адаптації, забезпечує захист прав дитини та змінює суспільне сприйняття неповнолітніх правопорушників. Необхідність гуманного підходу обумовлена віковими та психологічними особливостями неповнолітніх – менш розвиненою здатністю до усвідомлення своїх дій, впливом соціального середовища та емоційною нестабільністю. На відміну

від дорослих, неповнолітні мають вищий потенціал для виправлення і ресоціалізації, тому кожен випадок потребує індивідуального підходу з урахуванням конкретних обставин справи та особистісних характеристик підлітка [4, с. 108-109].

Отже, питання кримінальної відповідальності неповнолітніх залишається надзвичайно актуальним і потребує постійної уваги з боку як держави, так і суспільства. Основними напрямками подальшого розвитку у цій сфері мають бути впровадження гуманістичних підходів, індивідуалізація покарання та орієнтація на перевиховання. Водночас важливим є посилення правової освіти, зокрема через системне вивчення норм чинного законодавства України у закладах загальної середньої та вищої освіти з метою профілактики кримінальних та інших правопорушень серед молоді.

1. Ільїна О. В. Особливості організаційно-правового забезпечення виконання вироків щодо неповнолітніх осіб. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2020. С. 659–675. (дата звернення: 04.05.2025).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.05.2025).

3. Крижановська Є. Г., Чорна А. Г. Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх. URL : https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Myskovets/publication/369009736_VODNO-RESURSNIJ_POTENCIAL_VOLINI_I_JOGO_RACIONALNE_VIKORISTANNA/links/64036f9a5749505945640045/VODNO-RESURSNIJ-POTENCIAL-VOLINI-I-JOGO-RACIONALNE-VIKORISTANNA.pdf#page=1087 (дата звернення: 04.05.2025).

4. Крайник Г., Кучер Д. Питання гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Літописець*. Вип. 20. 2025. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/42976/1/1.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).

Вікторія ГОРОБЕЦЬ

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є серйозною проблемою, яка стосується безпеки, прав та здоров'я громадян. Законодавство України чітко визначає цей тип насильства і встановлює механізми його запобігання та протидії. Згідно з

пунктом 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство включає в себе фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, яке здійснюється в сім'ї, місці проживання, між родичами, колишнім або теперішнім подружжям, або між співмешканцями. Це означає, що необхідно розглядати не лише фізичні аспекти насильства, а й його психологічні та економічні форми, а також загрози такого насильства [1].

Згідно зі статтею 126-1 Кримінального кодексу України, домашнє насильство є умисним систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного насильства щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах. Це насильство може призводити до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя жертви [2].

Об'єктами цього кримінального правопорушення є здоров'я, воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується застосуванням фізичного, психологічного або економічного насильства. Важливо враховувати, що такі дії можуть призвести до серйозних наслідків для жертви, включаючи психічні та фізичні травми, емоційну та фінансову залежність, а також загрозу якості життя [3, с. 36].

Правове визначення домашнього насильства в Україні надає основу для ефективної протидії цьому явищу та захисту прав громадян. Важливо продовжувати досліджувати цю проблему та впроваджувати нові заходи для її запобігання та зменшення.

Домашнє насильство є серйозною проблемою, що порушує права та безпеку особи. Законодавство України встановлює різні види покарань для винних у вчиненні домашнього насильства, спрямованих на забезпечення прав потерпілих та покарання винних осіб.

Згідно зі статтею 126-1 Кримінального кодексу України, особа, винна у вчиненні домашнього насильства, може бути покарана громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, арештом на строк до шести місяців, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до двох років. Ці покарання мають на меті не лише покарати винних осіб, а й запобігти подібним випадкам насильства у майбутньому [4, с. 31]. У випадках, коли суд визнає винну особу у вчиненні домашнього насильства, в інтересах потерпілої особи можуть бути застосовані додаткові обмежувальні заходи, що не пов'язані з позбавленням волі. Зокрема, суд може встановити заборону перебування в місці спільного проживання з потерпілою особою, обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо насильство вчинено стосовно неї, заборону наближення до місця проживання потерпілої особи, обмеження зв'язку через засоби комунікації тощо. Ці заходи спрямовані на захист та безпеку потерпілої особи та мають на меті запобігти подальшим випадкам насильства [4, с. 7].

Важливо відзначити, що відповідно до статті 390-1 Кримінального

кодексу України передбачена відповідальність за умисне невиконання обмежувальних заходів, застосованих судом, щодо особи, винної у домашньому насильстві. За це може передбачатися арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років [2].

Криміналізація домашнього насильства в Україні визначається як важливий крок у напрямку євроінтеграції та виконання міжнародних зобов'язань, спрямованих на захист жертв цього типу насильства. Однак існують певні недоліки у правовому регулюванні, які потребують уваги та вирішення [5].

Судова практика щодо встановлення систематичності домашнього насильства, а також необхідність формування не дискримінаційного ставлення до потерпілих осіб серед правоохоронних органів та суспільства загалом є критичними аспектами, які потребують уваги. Також важливо виключити домашнє насильство і кримінальні правопорушення, пов'язані з ним, зі сфери справ приватного обвинувачення.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 5, ст. 35). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 11.09.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 11.09.2025).

3. Драгоненко А. О. Соціальна обумовленість норм про кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №1. С. URL : 190-193. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/1b0a0172-4187-47d4-9167-3abd480ac7a7> (дата звернення 11.09.2025).

4. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. Підприємництво, господарство і право. 2020. №4. С. URL : 323-327. <https://dspace.onua.edu.ua/items/24b1fb9d-dc48-4d89-a8b1-6de00558668f> (дата звернення 11.09.2025).

5. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація: навч. посіб. / кол. авт. В. С. Березняк, О. С. Юнін, В. В. Шаблистий та ін. ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук, доц., Заслуженого юриста України А. Є. Фоменка. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 236 с.

Назарій ГУБА

курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
Університету внутрішніх справ

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ НАДАННЯ
ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: СУЧАСНИЙ
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

В умовах сьогодення, що характеризуються підвищеними безпековими ризиками, зростанням кількості надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також триваючою збройною агресією проти України, роль Національної поліції України як одного з ключових суб'єктів забезпечення громадської безпеки та порядку набуває особливої ваги. Поліцейські часто першими прибувають на місце події, де є постраждалі, і саме від їхніх своєчасних та кваліфікованих дій з надання домедичної допомоги нерідко залежить життя та здоров'я громадян. Ефективність таких дій безпосередньо пов'язана з якістю відповідної підготовки, яка, у свою чергу, має ґрунтуватися на чіткій, комплексній та сучасній нормативно-правовій базі.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну значно зросла кількість випадків травмування цивільного населення внаслідок бойових дій та ракетних обстрілів. У таких ситуаціях саме патрульні поліцейські, які несуть службу на вулицях міст та селищ, нерідко першими прибувають на місця влучань і мають надавати першу допомогу пораненим до приїзду бригад екстреної медичної допомоги. Їхні знання та вміння з зупинки кровотечі, накладання пов'язок чи проведення серцево-легеневої реанімації можуть підтвердити свою критичну важливість у збереженні людських життів у цей складний час.

Аналіз стану нормативно-правового регулювання домедичної підготовки співробітників Національної поліції України є важливим не лише з огляду на необхідність виконання ними службових обов'язків, визначених

законом, але й у контексті загальнодержавних процесів реформування правоохоронної системи та наближення її до європейських стандартів. Недостатня врегульованість або прогалини у законодавстві, що регламентує зміст, періодичність та контроль якості домедичної підготовки поліцейських, можуть негативно позначатися на їхній здатності ефективно реагувати на виклики та рятувати життя. Саме тому дослідження зазначеної проблематики є актуальним та має як теоретичне, так і практичне значення.

Згідно зі статтею 18 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний «Надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я»[1].

На рівні підзаконних актів важливу роль відіграє постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2012 року № 1115 «Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу»[2]. Цей нормативно-правовий акт встановлює загальні вимоги до організації навчання з надання домедичної допомоги для різних категорій осіб, серед яких, безумовно, є і працівники Національної поліції України.

Важливим нормативно-правовим актом на шляху подальшого вдосконалення питання надання домедичної допомоги є наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04 серпня 2021 року № 1627 «Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти» [3]. Цей наказ оновив вимоги до навчальних програм, обсягу знань та практичних навичок, якими повинні оволодіти особи, які надають домедичну допомогу.

Однак аналізуючи цей наказ виникає низ питань щодо застосування цього наказу до специфічної діяльності працівників Національної поліції України, що потребують додаткового розгляду та врегулювання. Необхідно проаналізувати, наскільки повною мірою зміст оновлених начальних програм, розроблених МОЗ України, враховує особливості службових обов'язків поліцейських та ті невідкладні стани, з якими вони найчастіше можуть стикатися під час виконання своїх функцій. Ймовірно, існують специфічні аспекти, пов'язані з травмами, отриманими внаслідок правопорушень, масових заворушень або інших надзвичайних ситуацій, що потребують особливих навичок та алгоритмів дій саме від поліцейських. Таким чином, існує потреба в адаптації або доповненні загальних навчальних програм з домедичної допомоги окремими модулями, орієнтованими на специфіку поліцейської діяльності.

Окремо слід відзначити наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 березня 2022 року № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах»[4], який визначає конкретні алгоритми дій при різних невідкладних станах, що є важливим для

практичного застосування знань поліцейськими.

Незважаючи на відсутність офіційної загальнодержавної статистики щодо кількості випадків надання домедичної допомоги співробітниками Національної поліції та ефективності їхньої підготовки, аналіз статистики дорожньо-транспортних пригод з постраждалими в Україні доводить: «Протягом 2023 року в Україні сталося 23 642 аварії з загиблими та травмованими, що на 26,9 % більше, ніж у 2022 році[5]». Ці статистичні дані свідчать про ймовірність значної кількості випадків надання поліцейськими домедичної допомоги постраждалим до прибуття медичних працівників. Це підкреслює критичну важливість якісного нормативно-правового регулювання та практичної. «Саме дорожні аварії є найчастішою причиною травмування – 34,9-80,6 % друге місце належить виробничим травмам – (12,9-27,4 %), 17,6-37,6 % – побутові травми та катастрофи. Множинні ушкодження опорно-рухової системи вражають нижні кінцівки в 49,4 %, верхні – у 33,2 %, таз – у 14,1 %; 75 % пацієнтів мають супутні пошкодження: голови й мозку – 92,2 %, грудної клітки – 31,5 %, живота – у 21,3 % [3-7]. Приблизно 60 % потерпілих не доживають до кваліфікованої медичної допомоги. Серед госпіталізованих найбільшу летальність відмічають у перші 48 годин, що пов'язано з розвитком масивної крововтрати та шоку (13,5 %), ушкодженням життєво важливих органів та тяжкою черепно-мозковою травмою (ЧМТ) (17,9 %). У подальшому провідними причинами загибелі є інфекційні ускладнення та сепсис (28,9 %) і поліорганна недостатність (37,5 %)»[6].

Наведені статистичні дані переконливо доводять, що домедична підготовка співробітників Національної поліції України є не просто бажаною, а життєво необхідною компонентою їхньої професійної діяльності. З огляду на те, що «приблизно 60 % потерпілих не доживають до кваліфікованої медичної допомоги», оперативна та ефективна домедична допомога, надана поліцейськими, може стати вирішальним фактором у збереженні життя. Факт, що «найбільшу летальність відмічають у перші 48 годин, що пов'язано з розвитком масивної крововтрати та шоку (13,5 %), ушкодженням життєво важливих органів та тяжкою черепно-мозковою травмою (ЧМТ) (17,9 %)», чітко вказує на пріоритетність навичок зупинки кровотечі та протишокових заходів у програмах домедичної підготовки поліцейських. Ефективне використання турнікетів, тиснучих пов'язок та вміння розпізнавати ознаки шоку та надавати першу допомогу при ньому є ключовими компетенціями, які можуть безпосередньо вплинути на виживання постраждалих.

Останнім часом проводиться багато тренінгів від українських інструкторів та іноземних партнерів з надання домедичної допомоги під час критичних кровотеч, догоспітальній травмі, порушенні дихання тощо. Отримуючи знання та відпрацьовуючи навички на манекенах-симуляторах дійсно можна досягти високих результатів, маючи велику кількість поранених, та не розгубитися, опинившись в зоні ракетних обстрілів [с.].

Отже, аналіз чинного законодавства виявляє певні проблемні аспекти. Одним з них є потенційна неточність у термінології Закону України «Про Національну поліцію України», де поряд з терміном «домедична допомога» використовується термін «медична допомога» стосовно дій осіб, які не мають медичної освіти. Це може призвести до непорозумінь щодо обсягу та характеру допомоги, яку можуть надавати поліцейські. Їхні дії повинні чітко обмежуватися домедичною допомогою, тобто комплексом невідкладних дій та організаційних заходів, спрямованих на порятунок і збереження життя людини в невідкладному стані та мінімізацію наслідків такого стану до прибуття медичних працівників.

Також, слід звернути увагу на необхідність чіткої інтеграції вимог наказів Міністерства охорони здоров'я України щодо домедичної підготовки до системи службової підготовки Національної поліції. Положення про службову підготовку повинні детально регламентувати обсяг, періодичність та методи проведення навчання з домедичної допомоги для різних категорій поліцейських з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 05.05.2025).

2. Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 1115. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-%25D0%25BF%23Text> (дата звернення: 05.05.2025).

3. Міністерство охорони здоров'я України. Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти: наказ від 04.08.2021 № 1627. Київ, 2021. URL : <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-04082021--1627-pro-udoshkonalennja-pidgotovki-z-nadannja-domedichnoi-dopomogi-osib-jaki-ne-majut-medichnoi-osviti> (дата звернення: 05.05.2025).

4. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z035622#Text>. (дата звернення: 05.05.2025).

5. Державне підприємство «Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Міністерства охорони здоров'я України». Статистика дорожньо-транспортних пригод в Україні за 2023 рік. URL : <https://medtransvp.com.ua/u-2023-rotsi-vnaslidok-dorozhno-transportnykh-pryhod-v-ukraini-zahynulo-ponad-3-tysiachi-hromadian/> (дата звернення: 06.05.2025).

6. Вплив якісних та кількісних змін поповнення крововтрати на прояви синдрому поліорганної недостатності при політраумі. Медицина невідкладних станів. 2017. № 5 (84). URL : <http://www.mif-ua.com/archive/article/45012>(дата звернення: 21.05.2025).

7. Pakulova T., Bidniak H. Peculiarities of providing first aid after missile attacks on civilian infrastructure. Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 217-221 С.

Назарій ГУБА

курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
Університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ТЯЖКИХ
ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ**

Інститут запобіжних заходів займає важливе місце в системі кримінального процесуального права. Запобіжні заходи є важливим засобом забезпечення виконання процесуальних рішень, та попередження ухилення від слідства і суду[1]. У контексті євроінтеграційних прагнень України особливої ваги набуває питання відповідності національного законодавства та практики застосування запобіжних заходів з міжнародним стандартам у галузі охорони прав людини та кримінального судочинства, що підкреслюється у численних дослідженнях. Проблема ефективності та обґрунтованості застосування запобіжних заходів постійно перебуває в центрі уваги науковців та практиків. Наразі аналіз наявних досліджень вчених свідчить про неоднозначність підходів до обрання запобіжних заходів, особливо, щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення цієї проблематики.

Що стосується мети застосування запобіжного заходу, то законодавець визначає її в статті 177 КПК України, а саме метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також: запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж

кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. У частині другій цієї-ж статті законодавець закріпив основоположний принцип щодо обрання запобіжного заходу, а саме підставою застосування запобіжного заходу визначено наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом [2]. Недостатня обґрунтованість рішень про застосування запобіжних заходів може призводити до безпідставного порушення основоположних прав і свобод людини, що є неприпустимим у демократичному суспільстві.

Що стосується видів запобіжних заходів, то кримінальний процесуальний закон передбачає застосування особистого зобов'язання; особистої поруки; застави; домашнього арешту та тримання під вартою. Визначаючи, що найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою (ч. 3 ст. 176).

У кримінальному процесуальному законодавстві запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, розглядається як винятковий, що закріплено у ст. 183 КПК України, оскільки він є найсуворішим. Цей захід супроводжується обмеження права людини на особисту недоторканість та свободу, що закріплено в Основному Законі, та низці міжнародних нормативно-правових договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Слушною є думка вітчизняного науковця, Дяченко Є. В., який підкреслює, що: «На відміну від інших запобіжних заходів, не пов'язаних з ізоляцією, тримання під вартою має на увазі повне обмеження свободи пересування особи, ізоляцію її від суспільства, а також чинить значний психоемоційний тиск, найчастіше призводячи до тяжких наслідків особистісного та соціального характеру» [3].

Слід зазначити, що: застосування запобіжного заходу у вигляді «тримання під вартою» створює ризик порушення основоположного принципу кримінального процесу – презумпції невинуватості, оскільки такий захід застосовується до ухвалення судом обвинувального вироку. Саме тому такий запобіжний захід доцільно розуміти, як «винятковий», що й говорить нам законодавець.

Однак на практиці ми можемо спостерігати випадки надмірного застосування цього найбільш суворого запобіжного заходу стосовно осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів. У значній кількості справ ЄСПЛ проти України було констатовано

правопорушення щодо застосування запобіжних заходів. «Ключова проблема, що існує на сьогодні, – це необґрунтованість і недостатня мотивованість судових рішень про продовження дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [4]. Україна неодноразово програвала справи в ЄСПЛ за статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу та особисту недоторканність). Значна кількість цих рішень стосувалася саме необґрунтованого або надмірно тривалого тримання під вартою на досудовому етапі. ЄСПЛ часто вказує на формальний підхід національних судів до розгляду клопотань про тримання під вартою та недостатнє обґрунтування необхідності такого запобіжного заходу.

Яскравим прикладом системної проблеми в Україні щодо обґрунтованості та тривалості застосування запобіжних заходів є Справа «Комар та інші проти України» (Komar and others v. Ukraine), рішення від 22 червня 2023 року. ЄСПЛ встановив численні порушення статті 5 Конвенції, вказуючи на використання судами припущень при обранні та продовженні запобіжного заходу, ненадання оцінки можливості застосування інших, більш м'яких запобіжних заходів та повторення судами під час розгляду справи формальних підстав» [5].

Аналіз судової практики свідчить про те, що нерідко клопотання про застосування «виняткового» запобіжного заходу ґрунтуються на загальних твердженнях про тяжкість злочину та можливість переховування або вчинення нових злочинів без належного обґрунтування конкретних обставин, які б підтверджували наявність таких ризиків, в свою чергу це призводить до порушення принципу презумпції невинуватості та необґрунтованого обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність. Часто прокурори не надають достатньої кількості конкретних доказів наявності ризиків передбачених статтею 177 КПК України, що є недостатньою обґрунтованістю для застосування найсуворішого запобіжного заходу.

Аналізуючи вищевикладене, на нашу думку, для удосконалення процедури обрання та застосування запобіжних заходів, щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, необхідно посилити вимоги, щодо обґрунтування клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, слідчі та прокурори повинні надавати конкретні та належним чином підтвержені докази існування ризиків та підстав, а не обмежуватися загальними твердженнями. Чіткіші та суворіші вимоги до доказової бази змусять слідчих та прокурорів ретельніше збирати та аналізувати інформацію, перш ніж клопотати про такий крайній захід. Це призведе до зменшення випадків безпідставного обмеження свободи. Посилені вимоги стануть додатковим запобіжником проти свавільного або непропорційного застосування такого запобіжного заходу. Слідчі судді мають більш критично оцінювати надані докази та ретельніше мотивувати ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, посиляючись на конкретні факти, а не на загальні припущення.

1. Захарко А. В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України : монографія / А. В. Захарко ; за наук. ред. канд. юрид. наук, доц. А. П. Черевка ; Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2012. 167 с. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/mzav.pdf>. (Дата звернення: 06.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 06.10.2025).
3. Дяченко Е. В. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: особливості, цілі та підстави застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 416–419. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/98>. URL : http://lsej.org.ua/3_2025/100.pdf (дата звернення: 06.10.2025).
4. Верховний Суд обговорив шляхи імплементації рішень ЄСПЛ у групі справ «Ігнатів проти України» і дотримання права на свободу та особисту недоторканність. *Судова влада України*. 2025. 11 квітня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1791647> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Комар та інші проти України: рішення ЄСПЛ від 22 червня 2023 року. URL : <https://ipo.navs.edu.ua/documents/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B/2023/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%88%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

Олександр ДОМЧЕНКО

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр НЕКЛЕСА

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану проведення допиту набуває специфічного значення, оскільки слідчі органи стикаються з низкою об'єктивних труднощів, пов'язаних з обмеженням доступу до певних територій, переміщенням населення, ризиком для життя та здоров'я учасників процесу.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (КПК), допит є однією з основних слідчих (розшукових) дій, передбачених у ст. 224 КПК України, яка визначає порядок виклику та проведення допиту підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи потерпілого. Водночас під час воєнного стану реалізація цих положень повинна враховувати обмеження, встановлені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а також вимоги безпеки, передбачені ст. 615 КПК України.

Згідно з ч. 1 ст. 224 КПК, допит проводиться у спеціально відведеному приміщенні або в іншому безпечному місці, що забезпечує дотримання прав і гарантій учасників кримінального провадження. В умовах бойових дій та обстрілів часто неможливо забезпечити явку свідка чи потерпілого до слідчого підрозділу. У зв'язку з цим ч. 4 ст. 615 КПК України передбачає спрощену процедуру проведення окремих процесуальних дій, у тому числі допиту, з можливістю використання засобів відеозв'язку або здійснення слідчих дій без присутності слідчого судді, якщо немає фізичної можливості отримати його дозвіл. Це положення дозволяє уникнути зволікань та зберегти безперервність досудового розслідування в умовах війни [1, 2].

Особливої уваги заслуговує питання забезпечення прав підозрюваного та свідка під час допиту. У ст. 42 КПК України закріплені права підозрюваного, зокрема право на захисника та право не свідчити проти себе та близьких родичів. Під час воєнного стану виникають ситуації, коли фізична присутність адвоката неможлива через небезпеку або відсутність транспортного сполучення. У такому випадку допускається участь захисника дистанційно за допомогою відеоконференції, що відповідає положенням ст. 232 КПК України. Це дозволяє гарантувати право на захист навіть в екстремальних умовах. Крім того, у практиці слідчих органів поширюється застосування віддаленого допиту з використанням технічних засобів фіксації. Такі дії узгоджуються з положеннями на ч. 9 ст. 232 КПК, яка визначає обов'язковість технічного запису допиту у разі, якщо він проводиться дистанційно. Це не лише підвищує доказову цінність отриманих показань, але й захищає права допитуваної особи та зменшує ризик фальсифікацій [3].

Особливе значення має допит свідків у районах активних бойових дій. Часто свідки є внутрішньо переміщеними особами, або їх місце перебування важко встановити. Відповідно до ст. 135 КПК України, виклик таких осіб може здійснюватися через електронні засоби комунікації, включно з мобільним зв'язком чи електронною поштою. Це положення набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли традиційний письмовий виклик неможливий. Варто також зазначити, що під час воєнного стану зростає роль оперативно-розшукових заходів, які передують допиту.

Отже, проведення допиту в умовах воєнного стану потребує адаптації традиційних процесуальних механізмів до надзвичайних обставин. Використання дистанційних технологій, спрощених процедур та оперативних методів дозволяє забезпечити ефективність досудового розслідування,

водночас зберігаючи фундаментальні права учасників кримінального процесу. Проте така практика вимагає ретельного нормативного врегулювання та подальшого неухильного дотримання законодавства для запобігання можливим зловживанням та порушенням прав людини.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 р. № 2192-IX.

4. Лоскутов, Т. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. С. 315-320.

Владислав ЖЕЛІЗКО

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Микола ЄФІМОВ

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки, Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ГАБІТОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Умови військового стану в Україні кардинально змінили вектори розвитку криміналістичної науки, зокрема, її галузі – габітології. Актуальність дослідження перспектив розвитку криміналістичної габітології в умовах військового стану зумовлена необхідністю адаптації традиційних методів ідентифікації особи за ознаками зовнішності до специфіки воєнного

часу, коли значно ускладнюються умови фіксації, збирання та дослідження габітологічної інформації.

Військовий стан створює особливі умови для застосування методів криміналістичної габітології: масове переміщення населення, зміна звичайних умов життєдіяльності, обмежений доступ до місць скоєння кримінальних правопорушень, необхідність швидкого реагування в умовах бойових дій. Ці чинники потребують переосмислення традиційних підходів до використання габітологічних знань у правоохоронній діяльності. Іншими словами, криміналістична габітологія як галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності розвитку та змін зовнішності людини, розробляє техніко-криміналістичні засоби та методи збирання, дослідження і використання інформації про зовнішній вигляд людини для розслідування протиправних діянь, набуває нових векторів розвитку в умовах війни.

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що правові основи застосування габітологічних методів у кримінальному провадженні закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України, зокрема, у статтях, що регламентують проведення слідчих (розшукових) дій з фіксації зовнішності учасників процесу та призначення портретних експертиз [2].

Особливої актуальності набуває питання застосування габітологічних методів під час розслідування військових злочинів. В ч. 1 ст. 438 Кримінального кодексу України встановлено відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, що може включати протиправні діяння проти цивільного населення, ідентифікація виконавців яких часто здійснюється саме за допомогою габітологічних методів [1].

У контексті військового стану особливого значення набуває використання сучасних технологій у габітології. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» передбачає можливість використання біометричних даних, включаючи цифрові зображення особи, що відкриває нові можливості для автоматизації габітологічних досліджень [4].

Вітчизняні дослідники підкреслюють важливість розвитку цифрових технологій у криміналістиці, зокрема, у праці професорки Ващук О. П. та Стевенсона О. С. акцентується увага на застосуванні інноваційних інформаційних систем та аналітичних платформ для підвищення ефективності розслідувань. Водночас, як вказують автори, важливими залишаються оновлення законодавства для забезпечення правоохоронців дієвими інструментами боротьби зі злочинністю, створення спеціалізованих підрозділів для розслідування тероризму, кіберзлочинів та воєнних правопорушень, а також удосконалення методів виявлення військових злочинів. Також, на думку дослідників, не менш значущим є запровадження системи психологічної підтримки для працівників та протидія пропаганді шляхом забезпечення прозорості й об'єктивності в роботі криміналістів [1, с. 431].

Особливої уваги потребує питання міжнародного співробітництва у сфері габітологічних досліджень. В умовах війни Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями щодо документування військових злочинів, де габітологічні методи відіграють ключову роль у встановленні особи військових злочинців.

Важливим напрямом розвитку є створення мобільних лабораторій габітологічних досліджень, які могли б функціонувати в польових умовах. Це дозволило б проводити експрес-аналіз габітологічної інформації безпосередньо на місці події, що критично важливо в умовах швидкоплинних бойових дій.

Перспективним є розвиток методів 3D-моделювання зовнішності людини на основі фрагментарних даних, що особливо актуально при роботі з неповною інформацією про зовнішність розшукуваних осіб. Такі технології можуть значно підвищити ефективність габітологічних досліджень в умовах обмежених ресурсів.

Доцільним видається створення єдиної інформаційної системи габітологічних даних, що могла б інтегруватись з міжнародними базами даних для ефективного розслідування транснаціональних злочинів та документування військових злочинів.

Підсумовуючи, криміналістична габітологія в умовах військового стану потребує кардинального переосмислення традиційних підходів та методів. Перспективи її розвитку пов'язані з впровадженням новітніх технологій, адаптацією методик до специфіки воєнного часу, розвитком міжнародного співробітництва та підготовкою висококваліфікованих фахівців. Ці заходи дозволять підвищити ефективність габітологічних досліджень та їх внесок у забезпечення правопорядку в умовах військового стану.

1. Ващук О. П., Стевенсон О. С. Перспектива криміналістики в умовах російсько-української війни. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 430–433.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 04.09.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 04.09.2025).

4. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення – 04.09.2025).

Владислав ЖЕЛІЗКО

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА ТА СУМІЖНИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЦИФРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
(ст. ст. 190, 200 КК України)**

Стрімкий розвиток цифрових технологій та інформаційного суспільства кардинально змінив структуру та способи вчинення кримінальних правопорушень проти власності. В умовах воєнного стану в Україні інтернет-шахрайство, кіберзлочинність та інші форми цифрових кримінальних правопорушень набули особливої актуальності та небезпечності, створивши безпрецедентні виклики для правоохоронних органів та судової системи України щодо правильної кваліфікації та притягнення винних до відповідальності.

Сучасні наукові дослідження проблем кваліфікації цифрового шахрайства представлені роботами провідних українських вчених. Зокрема, Усманов Р.А. у своєму дослідженні «Шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки: аналіз судової практики» проаналізував особливості об'єктивної сторони цифрового шахрайства та запропонував удосконалення законодавчих формулювань [1, с. 155]. Ковальський А. В. у роботі «Криміналістична характеристика шахрайств, вчинених із використанням інформаційних комп'ютерних технологій» (2024) досліджує трансформацію традиційних кримінальних правопорушень проти власності під впливом цифрових технологій та пропонує шляхи адаптації кримінального законодавства [2, с. 604]. Відзначаючи вагомий внесок результатів досліджень вчених у науково-теоретичну розробку досліджуваної проблематики, окремі аспекти кваліфікації шахрайства та суміжних кримінальних правопорушень у сфері цифрових технологій під час воєнного стану не набули належного вирішення в чинному законодавстві України про

кримінальну відповідальність.

Особливості воєнного періоду, зокрема масове переміщення населення, зростання довіри до онлайн-платформ допомоги, активізація волонтерського руху та збору коштів на потреби оборони, створили сприятливі умови для зловживань у цифровому просторі. Шахраї активно експлуатують патріотичні настрої громадян, використовуючи теми військової допомоги, гуманітарної підтримки та відновлення постраждалих територій для вчинення кримінальних правопорушень.

Традиційні підходи до кваліфікації шахрайства, закріплені у статті 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України), не завжди адекватно відображають специфіку кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням сучасних цифрових технологій в умовах воєнного стану. Це зумовлює необхідність переосмислення наявних кримінально-правових норм та вдосконалення механізмів їх застосування в умовах цифровізації суспільних відносин під час війни [3].

У контексті цифрових технологій та воєнного стану особливої актуальності набуває розмежування шахрайства (ст. 190 КК України) та неправомірного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України), несанкціонованих дій з інформацією, яка обробляється в комп'ютерах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації (ст. 362 КК України), а також порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України) [3].

Кримінальний кодекс України у статті 190 передбачає відповідальність за шахрайство, яке визначається як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Частина четверта статті 190 КК України передбачає таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли цифрові технології стали основним засобом комунікації та здійснення фінансових операцій [3].

Стаття 200 КК України передбачає відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення [3]. Ця норма набула критичної актуальності в умовах воєнного стану через розширення сфери безготівкових розрахунків, електронних платежів та масового використання банківських карток для отримання гуманітарної допомоги.

Однак чинна редакція КК України не повною мірою враховує специфіку сучасних способів вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі під час воєнного стану. Зокрема, проблематичною є кваліфікація випадків фішингу під виглядом військової допомоги, соціальної інженерії з використанням воєнної тематики, шахрайських дій з криптовалютами при збиранні коштів на армію та NFT-токенами з

патріотичною символікою.

Проект нового Кримінального кодексу України (далі – Проект), розроблений робочою групою з питань розвитку кримінального права при Президентіві України, містить суттєві новації щодо протидії цифровим кримінальним правопорушенням [4].

У Проекті передбачено окрему главу, присвячену кримінальним правопорушенням у сфері цифрових технологій. Зокрема, стаття про шахрайство доповнена спеціальними нормами про шахрайство з використанням засобів електронних комунікацій; шахрайство з криптоактивами; шахрайство з використанням штучного інтелекту. Цей Проект також містить такі нові склади кримінальних правопорушень, як незаконний обіг криптоактивів, порушення правил обігу віртуальних активів, кібербулінг та кібершантаж [4].

Ефективна протидія шахрайству та суміжним кримінальним правопорушенням у сфері цифрових технологій під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що має включати удосконалення кримінального законодавства шляхом внесення змін до статей 190, 200 КК України або прийняття нового КК України з урахуванням специфіки цифрових технологій та особливостей воєнного стану; роз'яснення Верховного Суду України щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у кіберпросторі в умовах воєнного стану; впровадження превентивних заходів інформування населення про типові схеми цифрового шахрайства під виглядом військової допомоги та ін. Реалізація цих заходів сприятиме формуванню ефективної системи кримінально-правового захисту від злочинних посягань у цифровому просторі під час воєнного стану та забезпечить належний рівень правової визначеності для суб'єктів цифрових відносин в умовах воєнного стану в Україні.

1. Усманов Р. А. Шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки: аналіз судової практики. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2024. № 1. С. 153-163.

2. Ковальський А. В. Криміналістична характеристика шахрайств, вчинених із використанням інформаційних комп'ютерних технологій. *Юридичний науковий журнал*, 2024. №1. С. 603-606.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

4. Текст проекту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 18.09.2025).

Юлія ЖУРБА,
курсантка 4 курсу для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Олена СОЛДАТЕНКО,
професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведення обшуку в умовах воєнного стану в Україні супроводжується низкою практичних проблем, що спонукає до пошуку ефективних способів їх вирішення. Це, своєю чергою, сприяє удосконаленню кримінального процесуального законодавства нашої держави. В умовах сучасних глобальних загроз важливим залишається питання дотримання принципу верховенства права, зокрема під час реалізації слідчих (розшукових) дій (СРД), таких як обшук.

Особливе значення в нормативному регулюванні порядку проведення обшуків під час воєнного стану мають положення, що деталізують процедуру його здійснення, оскільки активні бойові дії створюють додаткові труднощі для реалізації загальностановленого алгоритму дій. Це зумовлює потребу в поглибленому процесуальному аналізі з урахуванням специфіки воєнного часу.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі ао тексту – КПК України), право на проведення обшуку мають слідчі, дізнавачі та прокурори. Однією з ключових характеристик цієї слідчої (розшукової) дії є її примусова природа, оскільки вона пов'язана з проникненням до житла чи іншого приватного володіння особи. Здебільшого обшук здійснюється виключно за наявності відповідної ухвали слідчого судді загального суду, юрисдикція якого охоплює територію, де діє орган досудового розслідування, що проводить обшук [1, с. 7].

Однією з характерних рис проведення обшуку в умовах воєнного стану є можливість здійснення цієї слідчої дії в житлі або іншому володінні особи, а також стосовно самої особи, без присутності понятих. Таке відхилення від загального правила – відповідно до якого обов'язковою є участь не менше двох

понятих – допускається лише за умов, коли залучення понятих є об'єктивно неможливим або створює загрозу їхньому життю чи здоров'ю [1, с. 8].

Водночас законодавство передбачає обов'язкову відеофіксацію перебігу та результатів обшуку за допомогою наявних технічних засобів. Це робиться для забезпечення процесуальної прозорості, запобігання порушенню прав підозрюваного і недопущення зловживань з боку посадових осіб, які проводять слідчу дію [1, с. 11].

При цьому відеозапис має здійснюватися безперервно, охоплюючи кожен етап вилучення речей чи майна, які можуть бути важливими для кримінального провадження. Проте на практиці така форма обшуку, що проводиться без понятих, навіть із відеофіксацією, значно знижує рівень захищеності осіб, яких стосується ця дія. Це створює серйозні ризики, особливо за умов нестабільної безпекової ситуації, коли гарантії дотримання прав і свобод громадян мають критичне значення [2, с. 123].

Кримінальний процесуальний кодекс України у частині шостій статті 236 передбачає, що у разі відмови особи, яка присутня під час обшуку, надати доступ до комп'ютерних систем, мобільних пристроїв чи засобів зв'язку, або якщо такі дії проводяться за відсутності власника житла чи іншого приміщення, уповноважені особи – слідчий, дізнавач або прокурор – мають право самостійно здійснити відкриття або зняття логічного (цифрового) захисту зазначених пристроїв чи систем [3]. Це положення покликане забезпечити можливість отримання необхідної для розслідування інформації навіть у разі протидії з боку підозрюваного або інших осіб.

Слід зазначити, що у випадку, коли під час проведення обшуку слідчий, дізнавач або прокурор отримують фактичний доступ до комп'ютерної техніки, її складових або мобільних пристроїв (зокрема, мобільних телефонів), навіть без попереднього дозволу на такі дії, вони мають право здійснити дослідження відповідної інформації. Це допускається лише за умови, що уповноважена особа обґрунтовано вважає, що наявні на пристроях дані можуть мати істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, тобто – сприяти досягненню завдань кримінального провадження.

Згідно з другим абзацом частини шостої статті 236 КПК України, у такій ситуації дозволено здійснювати безпосередній пошук, виявлення та фіксацію відповідної комп'ютерної інформації прямо на місці обшуку [3]. Водночас важливо розуміти, що ця норма не передбачає автоматичного вилучення самих пристроїв чи їх складових частин – мова йде саме про опрацювання та документування інформації на місці, без переміщення носіїв даних.

Ще однією важливою особливістю організації обшуку під час дії воєнного стану є процедура фіксації його перебігу та результатів. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, протокол обшуку має бути складений слідчим або прокурором під час здійснення цієї слідчої

(розшукової) дії або одразу після її завершення. Проте, згідно з частиною першою статті 615 КПК України, у разі проведення обшуку в умовах воєнного стану слідчому, дізнавачу або прокурору надається можливість оформити протокол протягом 72 годин після завершення слідчої дії [3].

У подібних випадках доцільно в протоколі зазначити причини, які унеможливили його складання безпосередньо під час або одразу після обшуку. Водночас варто зважати на те, що такий протокол може містити процесуальні недоліки. Зокрема, документ у таких обставинах зазвичай підписується лише особою, яка проводила обшук (слідчим, дізнавачем або прокурором), що унеможливує належне підтвердження його змісту підписами інших учасників слідчої дії.

Питання правових підстав і порядку виклику осіб, присутніх під час обшуку, для підписання протоколу після закінчення 72-годинного терміну залишається актуальним. Згідно з частиною першою статті 133 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий, дізнавач або прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого чи іншого учасника кримінального провадження з метою допиту або здійснення інших процесуальних дій, визначених законом. Проте варто враховувати, що підписання протоколу обшуку само по собі не належить до кола процесуальних дій, прямо передбачених КПК [4, с. 66].

У цьому контексті важливо звернутися також до положень статті 19 Конституції України, яка чітко визначає, що в Україні правопорядок ґрунтується на принципі законності, а отже – ніхто не може бути змушений виконувати дії, не передбачені чинним законодавством. Слідчі та прокурори зобов'язані діяти виключно в межах норм Конституції та КПК України.

Схожі труднощі виникають і в контексті забезпечення участі захисника під час обшуку. Підозрюваний, у якого проводиться обшук або у приміщенні якого він проводиться, має гарантоване право на допомогу захисника. У зв'язку з воєнним станом законодавство передбачає можливість дистанційної участі адвоката через засоби відео- чи аудіозв'язку у випадку неможливості його фізичної присутності. Однак, якщо захисник брав участь у процесі обшуку дистанційно, питання про підписання ним відповідних процесуальних документів залишається відкритим.

Подібна проблема спостерігається і тоді, коли адвокат представляє не підозрюваного, а іншого учасника кримінального провадження. Незалежно від статусу особи, така особа має право на присутність свого захисника під час проведення обшуку. Відсутність чітко врегульованого механізму документального підтвердження участі адвоката в таких випадках ускладнює дотримання процесуальних гарантій.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що зміни до кримінального процесуального законодавства, які регламентують проведення обшуків під час воєнного стану – зокрема, дозволяють проводити цю слідчу (розшукову) дію без участі понятих і за умови дистанційної присутності

захисника (адвоката), – є виправданими. Такі нововведення спрямовані на зниження ризиків для життя і здоров'я учасників провадження, а також мінімізацію інших негативних наслідків, наприклад, пов'язаних з порушенням комендантської години. Водночас важливо, щоб законодавець неухильно дотримувався принципу верховенства права щодо осіб, у чиєму відношенні здійснюється обшук, забезпечуючи їхні процесуальні гарантії. Незважаючи на уже зроблені кроки, у цій сфері залишається значний потенціал для подальшого вдосконалення правового регулювання, зокрема щодо балансування між оперативною ефективністю та дотриманням основоположних прав людини.

1. Гнатюк А. Ю. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Полтавський правовий часопис*, 2022, 3: 6-15.

2. Цапович В. А.; Гаркуша А. Г. Процесуальні особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2024, 2: 121-126.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 4.10.2025).

4. Огерук І. С. Особливості обшуку в умовах воєнного стану. *Правова політика України: історія та сучасність : матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 року)*. Житомир : Житомирська політехніка, 2022. 2 С. 65–68.

Сергій ЗАКРЕВСЬКИЙ

здобувач вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ветеран війни

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ПІДСТАВИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ АБО ПРОКУРОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора є фундаментальною гарантією захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Однак в умовах воєнного стану реалізація цього права стикається з низкою викликів, що зумовлені як об'єктивними обставинами, так і особливостями правового регулювання. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі по тексту - КПК України) передбачає можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора до слідчого судді (ст. 303 КПК України). Умови воєнного стану внесли корективи до цього порядку. Зокрема, стаття 615 КПК

України встановлює особливий режим досудового розслідування, який дозволяє керівнику органу прокуратури приймати рішення, що зазвичай належать до компетенції слідчого судді, у випадках, коли суд не може здійснювати свої функції через воєнні дії [1; 2].

В умовах воєнного стану судовий контроль за діями органів досудового розслідування ускладнений. Зокрема, відсутність можливості звернення до суду через його фактичну бездіяльність або неможливість здійснення правосуддя призводить до ситуацій, коли рішення прокурора не можуть бути оскаржені в установленому порядку [3].

Частина 8 статті 615 КПК України передбачає, що у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від цієї дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків досудового розслідування. Це створює ризик зловживань з боку органів досудового розслідування, оскільки відсутній ефективний механізм контролю за тривалістю розслідування [4, с. 461].

У практиці виникають випадки, коли підозрювані позбавлені можливості скористатися правом на захист через обмеження доступу до адвоката або неможливість забезпечення його участі в процесуальних діях. Це порушує основоположні права особи на захист та справедливий судовий розгляд [5].

Забезпечення альтернативного судового контролю: необхідно передбачити можливість звернення до найближчого функціонуючого суду або створення спеціальних судових органів для розгляду скарг у районах, де звичайні суди не можуть здійснювати правосуддя.

Встановлення чітких строків для дій прокурора: навіть в умовах воєнного стану слід передбачити обов'язок прокурора повідомляти про прийняті рішення та забезпечити можливість їх оскарження у встановлені строки.

Гарантування права на захист: забезпечити безперешкодний доступ підозрюваних до захисника, у тому числі через використання сучасних засобів зв'язку та відеоконференцій.

В умовах воєнного стану реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора стикається з низкою викликів, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Забезпечення ефективного судового контролю, дотримання процесуальних строків та гарантій права на захист є ключовими елементами справедливого кримінального процесу, навіть в умовах надзвичайних обставин.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.10.2025).

2. Право на захист під час розслідування в умовах воєнного стану // Miller law firm. 2022. URL : <https://millerlawfirm.ua/pravo-na-zahyst-pid-chas-rozsliduvannya-v-umovah-voeyennogo-stanu/> (дата звернення: 09.10.2025).

3. Що не так із кримінальним процесуальним законодавством воєнного часу. *Юридична Газета*. 2022. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/shcho-ne-tak-iz-kriminalnim-procesualnim-zakonodavstvom-voennogo-chasu.html> (дата звернення: 09.10.2025).

4. Строк І. А. Проблематика діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.). Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 460-463.

5. Проблеми судового контролю при оскарженні бездіяльності щодо внесення відомостей у ЄРДР [Електронний ресурс]. *Юридична Газета*. 2022. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/problemi-sudovogo-kontrolyu-pri-oskarzhenni-bezdiyalnosti-shchodo-vnesennya-vidomostey-u-erdr.html>. (дата звернення: 09.10.2025).

Єлізавета ІГНАТЧЕНКО

курсантка Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вадим ХАШЕВ

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Стан злочинності є одним із ключових індикаторів рівня правопорядку, стабільності та безпеки в державі. Його аналіз дозволяє не лише встановити фактичні параметри криміногенної ситуації, а й виявити тенденції та закономірності, що формують її розвиток. Особливого значення дана проблема набуває в умовах збройної агресії російської федерації та запровадження воєнного стану в Україні, які істотно вплинули на структуру, динаміку та інтенсивність кримінальних проявів. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується складними трансформаційними процесами, що безпосередньо позначаються на кількісно-якісних характеристиках злочинності та створюють нові виклики для правоохоронної системи.

Поняття «злочинність» відображає статистично узагальнену сукупність

кримінально-правових подій, що відбуваються у суспільстві. Рівень злочинності виступає її кількісно-якісним показником, який визначається за допомогою спеціальних коефіцієнтів, зокрема у розрахунку на 100000 осіб населення. Структура злочинності характеризується співвідношенням окремих груп кримінальних правопорушень, класифікованих за кримінально-правовими чи кримінологічними критеріями [1].

Варто відзначити, що в кримінологічній науці динаміка злочинності визначається як показник, що «...відображає зміни рівня, інтенсивності, структури та структурних елементів, а також інших її характеристик упродовж визначеного періоду. Основним індикатором виступає темп і характер зміни кількісних параметрів (зростання або зниження) порівняно з базовим періодом» [2, с. 169].

Уявлення про тенденції розвитку злочинності формуються переважно на основі офіційних даних кримінальної статистики. Однак ці показники відображають лише зареєстровану її частину, тоді як значний обсяг кримінальних правопорушень залишається латентним. З метою забезпечення доступності статистичної інформації частина офіційних відомостей регулярно публікується на веб-ресурсах Офісу Генерального прокурора України [3] та судової влади України [4].

Щоб проаналізувати сучасний стан злочинності в Україні, у межах проведеного дослідження нами було розглянуто статистичні дані за умовно мирні 2020–2021 роки та воєнний період 2022–2025 років у порівняльному аспекті, з використанням статистики, оприлюдненої на зазначених офіційних ресурсах.

Таким чином, упродовж 2020–2025 років криміногенна ситуація в Україні зазнала суттєвих трансформацій, безпосередньо зумовлених наслідками воєнного стану. Наразі у 2020 році було зареєстровано 360622 кримінальних правопорушень, що демонструвало суттєве зниження порівняно з довоєнним 2019 роком (444130). У 2021 році цей показник скоротився до 321443, підтверджуючи тенденцію зменшення традиційної злочинності. Однак у 2022 році, з початком повномасштабної агресії, спостерігається відновлення зростання злочинності: кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла до 362636. У 2023 році відбулося суттєве зростання – до 475595 кримінальних правопорушень, що майже на 50 % перевищує показник 2021 року. У 2024 році виявлено 492479 кримінальних правопорушень, а за перші вісім місяців 2025 року – 337421, що на 3,2 % більше, ніж за аналогічний період 2024 року. Такі дані свідчать про збереження високої інтенсивності злочинності, попри певне уповільнення темпів її зростання.

Аналіз окремих категорій та типів злочинності переконливо засвідчує, що війна виступила потужним каталізатором формування нових кримінальних феноменів, водночас трансформувавши чи навіть зменшивши поширеність деяких традиційних форм правопорушень.

Наразі динаміка тяжких насильницьких злочинів (умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження) демонструє суттєве зростання: якщо у 2019 році було зареєстровано 5465 таких правопорушень, то у 2022 році їх кількість збільшилася до 22083, у 2023 році – до 36667, а у 2024 році – вже досягла 52197 випадків. За січень–серпень 2025 року зафіксовано 34956 таких злочинів, що на 14 % перевищує показник аналогічного періоду попереднього року. Ці дані свідчать, що агресія не лише продукує нові форми насильства, а й істотно змінює масштаби та інтенсивність його проявів.

Особливо показовою є динаміка злочинів, пов'язаних із військовим правопорядком – дезертирством, порушенням статутних правил, іншими дисциплінарними правопорушеннями. Якщо у 2019 році їх було зареєстровано лише 2671 випадок, то у 2022 році цей показник зріс до 10971, у 2023 році – до 25964, а у 2024 році сягнув 91298. За вісім місяців 2025 року було зафіксовано вже 63402 таких злочини, що становить майже 70 % від загального показника 2024 року лише за дві третини календарного періоду. Це вказує на надзвичайну інтенсифікацію даної категорії злочинів та їх перетворення на системне явище.

Подібні тенденції простежуються і у сфері злочинів, пов'язаних із порушенням міжнародного правопорядку у контексті війни (екстремізм, колабораціонізм, воєнні злочини). У 2024 році їх кількість становила 28 788, тоді як за січень–серпень 2025 року зареєстровано вже 21634 таких випадки, що на 11 % перевищує показник за аналогічний період 2024 року. Це свідчить про зростання ролі зазначеної категорії правопорушень як структурно значущої складової кримінальної статистики.

Зростання також характерне для злочинів, пов'язаних із порушенням режиму перетину державного кордону, що значною мірою зумовлено масовими переміщеннями цивільного населення. Якщо у 2019 році таких випадків було зафіксовано 252, то у 2024 році їхня кількість досягла 3106. У січні–серпні 2025 року цей показник становив 2432, що на 8 % більше, ніж у відповідний період 2024 року. Ці дані вказують на формування нових криміногенних «вікон» у сфері контролю за міграційними процесами.

Водночас аналіз традиційних майнових злочинів (крадіжки, шахрайства тощо) демонструє іншу картину. У 2020–2021 роках їхня кількість поступово зменшувалася від довоєнного рівня, надалі частково відновилася, проте у 2024 році залишалася нижчою за показники 2019 року та становила 130 993 злочини. За січень–серпень 2025 року зареєстровано 87321 майнове правопорушення, що на 2 % менше порівняно з аналогічним періодом 2024 року. Це може свідчити про відносну стабілізацію або навіть трансформацію характеру таких злочинів, зокрема у формі шахрайств, пов'язаних із гуманітарною допомогою чи кіберзлочинністю.

Водночас спостерігається зниження кількості транспортних та дрібних адміністративно-цивільних правопорушень у прифронтових регіонах. Така

тенденція пояснюється, з одного боку, демографічними змінами, пов'язаними з масштабною евакуацією населення, а з іншого – переорієнтацією ресурсів правоохоронних органів на першочергові завдання у сфері національної безпеки та оборони. Подібні процеси не завжди очевидні при аналізі статичних статистичних таблиць, проте вони істотно вплинули на динаміку злочинності у порівняно мирний період.

Отже, аналіз динаміки злочинності в Україні за 2020–2025 роки засвідчує суттєву трансформацію кримінального середовища під впливом воєнного стану та широкомасштабної збройної агресії російської федерації. Умовно «мирний» період 2020–2021 років характеризувався переважно класичною структурою злочинності з домінуванням корисливо-майнових та окремих насильницьких посягань. Натомість у 2022–2025 роках сформувався якісно новий кримінальний ландшафт, що поєднує воєнно-мобілізаційні, міжнародно-правові та кібер-правові прояви.

У період воєнного стану зафіксовано експоненційне зростання тяжких насильницьких злочинів, військових правопорушень, воєнних злочинів, злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї та порушенням державного кордону. Водночас простежується тенденція до зменшення кількості транспортних правопорушень, кримінальних проступків та частини майнових злочинів, що пояснюється демографічними змінами (масова евакуація населення, зниження економічної активності у прифронтових регіонах) та переорієнтацією ресурсів правоохоронних органів на забезпечення обороноздатності та національної безпеки.

Таким чином, сучасний стан злочинності в Україні відзначається асиметричними змінами: класична структура кримінальних посягань поступилася місцем воєнно зумовленим категоріям злочинів, що нині займають провідні позиції у кримінальній статистиці. Це вимагає від держави адаптації кримінологічної методології, вдосконалення системи кримінальної юстиції та формування комплексної політики запобігання, орієнтованої на виклики воєнного часу та післявоєнного відновлення.

1. Енциклопедія сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-1634> (дата звернення: 06.10.2025).

2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн.: Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

3. Офіс Генерального прокурора. *Статистика*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>. (дата звернення: 06.10.2025).

4. Судова влада України. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyk (дата звернення: 06.10.2025).

Ілона КАГДІНА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального

процесу Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ПОТЕРПІЛИХ ТА ІНТЕРЕСАМИ СЛІДЧИХ

В умовах сьогодення забезпечення процесуальних прав потерпілого та його активної участі у кримінальному провадженні є одним із ключових механізмів реалізації завдань кримінального процесу і водночас втіленням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини. Ідеться не лише про формальне надання можливості висловлювати свою позицію, але й про створення реальних правових і організаційних умов для захисту особистих і майнових інтересів потерпілого. Держава, що проголосила принцип верховенства права, зобов'язана не лише вживати заходів щодо недопущення чи припинення протиправних дій, що завдають фізичної шкоди або моральних страждань особі, а й забезпечувати такі умови, за яких потерпілий має право вільно й ефективно захищати свої інтереси в судовому порядку, використовуючи для цього всі передбачені законом способи. В іншому випадку неналежне ставлення до особи, що постраждала від злочину, можна розцінювати як подвійне приниження її честі та гідності – як із боку злочинця, так і з боку самої держави, яка не виконала свій обов'язок щодо гарантування справедливості.

Перш за все потрібно зазначити, що з метою уніфікації міжнародних стандартів у сфері захисту потерпілих особлива увага приділяється захисту дітей. Наразі 22 липня 2005 року було прийнято Керівні принципи ООН щодо судочинства у питаннях дітей-жертв та дітей-свідків злочинів (Резолюція ЕКОСОП № 2005/20). У цьому документі закладено основоположні стандарти поведіння з дітьми у кримінальному провадженні, визначено вимоги до їх правового захисту та забезпечення благополуччя неповнолітніх. Принципи ООН підкреслюють неповторність кожної дитини як особистості, яка має власні потреби, інтереси, гідність та право на приватність. Тому їхнє дотримання вимагає максимальної поваги до індивідуальності неповнолітніх і виключає будь-які прояви зневаги чи

приниження [1, с. 20].

Центральною засадою міжнародних стандартів є принцип пріоритетності найкращих інтересів дитини. Він означає, що будь-які рішення у сфері кримінального провадження повинні ухвалюватися з урахуванням насамперед того, що забезпечує гармонійний фізичний, психологічний і соціальний розвиток неповнолітнього. Гарантії захисту включають не лише запобігання фізичному насильству чи недбалому ставленню, а й створення атмосфери довіри, де дитина відчуває себе захищеною та здатною висловлювати власні думки. Відповідно, дитина має право брати участь у прийнятті рішень, що безпосередньо впливають на її життя, і висловлювати свої переконання, а компетентні органи зобов'язані враховувати її позицію з урахуванням віку та рівня розвитку.

Розвиток концепції правосуддя, дружнього до дітей, передбачає особливі вимоги до проведення процесуальних дій. Опитування чи допити неповнолітніх повинні здійснюватися в атмосфері чуйності та поваги, із мінімальним втручанням у приватне життя, у безпечному середовищі, що знижує ризик повторної травматизації. Практика вимагає, щоб кількість та тривалість таких процесуальних дій була чітко обмежена, а контакти з підозрюваними максимально мінімізовані. Для уникнення психологічного тиску використовуються аудіо- та відеозапис, що дозволяє забезпечити достовірність показань та уникнути їх спотворення. При цьому дитина має право на присутність представника, своєчасне роз'яснення суті процесуальних дій, а її показання не можуть втрачати доказове значення лише через вік, якщо дотримані правила формулювання запитань [2, с. 25].

Законодавство України також встановлює низку спеціальних гарантій для неповнолітніх. Наразі відповідно до ч. 2 ст. 10 КПК України, неповнолітні особи під час участі у кримінальному провадженні мають додаткові права. Загальні правила проведення допиту регламентовані ст. 224 КПК. Допит має проводитися у приміщенні органу досудового розслідування або в іншому узгодженому місці, а його тривалість не може перевищувати однієї години без перерви та двох годин загалом упродовж одного дня. Перед початком обов'язково роз'яснюються права та порядок здійснення процесуальних дій, а у разі відмови від надання показань допит негайно припиняється. Для підвищення точності можуть застосовуватися фото-, аудіо- та відеозапис, а допитуваний має право користуватися власними документами чи записами та навіть власноруч викладати показання. Закон також дозволяє відмовлятися від відповідей на запитання, що пов'язані з лікарською, професійною або духовною таємницею, чи ті, які можуть створити ризик для близьких родичів або службових осіб [3, с. 104].

Особливий порядок передбачений у випадках розслідування злочинів проти статевої свободи або пов'язаних із насильством. Наразі згідно з абз. 4 п. 9 ст. 224 КПК України, не допускається одночасний допит малолітнього чи неповнолітнього потерпілого, і навіть свідка із підозрюваним. Розслідування

таких справ доручається спеціально уповноваженим слідчим, а процесуальні дії проводяться з урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей, аби мінімізувати втручання у їхнє звичайне життя.

Проведення допиту неповнолітніх у цілому регламентується, ще суворішими вимогами, ніж щодо осіб, які досягли 18 річного віку. Наразі допит неповнолітнього за загальними вимогами здійснюється у присутності законного представника, педагога чи психолога, а у разі потреби – лікаря. Тривалість обмежена однією годиною безперервно та двома годинами загалом. Особи до шістнадцяти років попереджаються про обов'язок давати правдиві показання, проте без застереження про кримінальну відповідальність за відмову чи неправду. Законні представники під час допиту мають право ставити додаткові запитання та заперечувати проти некоректних формулювань [4, с. 29].

Окремо слід відзначити практику застосування дистанційних технологій. Участь слідчого судді, а також проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції дозволяє зберегти психологічний комфорт неповнолітнього потерпілого, зменшити рівень стресу й уникнути зайвих контактів з підозрюваним. Технічні засоби забезпечують належну якість запису та надають усім учасникам можливість реалізувати свої процесуальні права.

Важливе значення має врахування міжнародних зобов'язань України. Зокрема, Лансаротська конвенція Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та насильства встановлює вимогу застосовувати спеціальні гарантії під час допиту. Йдеться про обов'язковість аудіо- та відеофіксації, можливість дистанційного проведення слідчих дій, а також використання альтернативних процедур поза межами судового засідання. Такий підхід дозволяє збалансувати потреби ефективного розслідування з правом дитини на захист від повторної травматизації [5, с. 19].

Отже, комплекс правових, організаційних та технічних заходів забезпечує баланс між інтересами слідства і правами неповнолітнього потерпілого. Вирішального значення набувають суворе обмеження тривалості допиту, проведення його у безпечній атмосфері, залучення законних представників та фахівців, а також використання сучасних технологій для збереження достовірності показань і зменшення стресу. Такий підхід дозволяє не лише гарантувати дотримання гідності та психологічного здоров'я дитини, а й сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

1. Даниленко Д. О. Кримінально-правова характеристика насильства в кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2024. 240 с.

2. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС

ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

3. Навроцька В.В. Особливі порядки кримінального провадження: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 169 с.

4. Романюк В.В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. 252 с.

5. Проведення допиту/опитування дитини в умовах збройного конфлікту та/або воєнного стану: методичні рекомендації у запитаннях та відповідях. Київ, 2022. ФО-П Буря О. Д. 2022. 64 с.

Вікторія КАЮМОВА

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту

поліцейської діяльності

Національна академія внутрішніх справ

Артур ТРОЦЬКИЙ

здобувач вищої освіти напрям 293

«Міжнародне право» Київського

університету права НАН України

Науковий керівник:

Руслан ТРОЦЬКИЙ

старший викладач кафедри тактичної

підготовки Навчально-наукового

інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх

справ, полковник поліції

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальне провадження є тією сферою, де держава здійснює найбільший вплив на права і свободи людини. Тому питання пропорційності обмежень завжди залишається ключовим, особливо в умовах воєнного стану. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає систему гарантій, спрямованих на недопущення свавільного втручання сторони обвинувачення та забезпечення захисту прав учасників процесу. Важливим елементом цього механізму є судовий контроль, який здійснюється слідчими суддями під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, а також при розгляді скарг на рішення чи дії сторони обвинувачення. Крім того, вагому роль відіграє прокурорський нагляд за додержанням законів. Саме поєднання цих інститутів дає можливість наблизити українське кримінальне провадження до європейських стандартів захисту прав людини навіть у складних умовах

воєнного часу.[4]

Кримінальне провадження пов'язане з найвищим рівнем втручання держави у сферу прав і свобод особи, тому особливого значення набувають правові гарантії, закріплені у Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі та міжнародних договорах.

Насамперед, Конституція України визначає базові права, без яких неможливе справедливе провадження. Стаття 29 гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а також передбачає, що арешт чи тримання під вартою можливі виключно за рішенням суду. Стаття 55 закріплює право кожного на судовий захист, можливість оскаржувати дії органів влади та звертатися до міжнародних судових установ. Стаття 59 гарантує право на професійну правничу допомогу, включаючи безоплатну у випадках, визначених законом. У статті 62 закріплено презумпцію невинуватості та вимогу доведення вини виключно законними доказами. Основні засади судочинства, зокрема змагальність сторін, право на захист та апеляційний перегляд, сформульовані у статті 129 Конституції. Воєнний стан в Україні передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини. Це прямо визначено у статті 64 Конституції України, яка допускає такі обмеження лише у межах і на підставах, установлених законом, із зазначенням строку їх дії. [1]

Кримінальний процесуальний кодекс деталізує ці положення. У статті 17 закріплено презумпцію невинуватості та принцип доведеності вини, а також правило тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого. Стаття 20 визначає зміст права на захист: можливість особисто брати участь у процесі, користуватися допомогою адвоката, збирати та подавати докази, а також гарантує надання безоплатної правової допомоги за рахунок держави у передбачених законом випадках. Під час воєнного стану законодавець вніс зміни до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на спрощення та прискорення процесуальних процедур. Зокрема, встановлено особливий порядок проведення окремих слідчих (розшукових) дій, продовжено строки досудового розслідування для категорії воєнних злочинів, розширено можливості для дистанційного провадження. Також спрощено порядок повідомлення про підозру та продовження строків тримання під вартою, що зумовлено потребами оперативного реагування на воєнні злочини. [2]

Важливе значення мають і міжнародні стандарти, насамперед Європейська конвенція з прав людини. Стаття 5 Конвенції закріплює право на свободу та особисту недоторканність, визначаючи вичерпний перелік випадків, коли особу може бути законно позбавлено свободи. Стаття 6 гарантує право на справедливий суд, яке охоплює публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, презумпцію невинуватості та права обвинуваченого на захист, включаючи безоплатну правову допомогу й допомогу перекладача. [3]

Таким чином, національні та міжнародні правові акти формують

цілісну систему гарантій, що забезпечує дотримання прав і свобод людини в кримінальному провадженні навіть в умовах воєнного стану.

Запровадження воєнного стану зумовило внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема прийняття статті 615, яка встановлює особливий порядок здійснення кримінального провадження. Однак низка її положень створила серйозні труднощі для забезпечення прав і свобод учасників процесу.

Частина 1, пункт 1 статті 615 КПК дозволяє розпочати досудове розслідування без внесення даних до ЄРДР та відкласти складання процесуальних документів до 72 годин після проведення слідчої (розшукової) дії. Це ускладнює реалізацію права підозрюваного на своєчасне інформування та обмежує можливості захисту (ст. 29 Конституції України; ст. 5 ЄКПЛ).

За частиною 1, пунктом 1 статті 615 КПК обшук чи огляд житла може проводитися без понятих, якщо їхня присутність є небезпечною. Попри обов'язкову відео фіксацію, відсутність незалежних свідків знижує прозорість процесу і створює ризик зловживань (ст. 32 Конституції України; ст. 8 ЄКПЛ).

Частина 1, пункт 2 статті 615 КПК передбачає, що у разі неможливості здійснення повноважень слідчим суддею їх виконує керівник прокуратури. Це суперечить принципу незалежності суду та судового контролю (ст. 129 Конституції України; ст. 6 ЄКПЛ), адже прокурор є стороною обвинувачення.

Згідно з частиною 2 статті 615 КПК, прокурор може продовжувати строк тримання особи під вартою до одного місяця. Це призводить до обмеження права підозрюваного на особисту участь у розгляді питання про його свободу, що суперечить ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ.

Частина 11 статті 615 КПК дозволяє використовувати показання, отримані за допомогою відео фіксації. Це спрощує доказування у воєнних умовах, але водночас може порушувати принцип допустимості доказів (ст. 62 Конституції України), особливо у випадках можливого тиску на учасників процесу.

Кримінальне провадження у воєнний час є надзвичайно складною сферою, де стикаються інтереси державної безпеки та необхідність захисту основоположних прав людини. Конституція України та міжнародні акти, зокрема Європейська конвенція з прав людини, визначають чіткі гарантії, без яких неможливе справедливе правосуддя. Водночас запровадження особливих положень, закріплених у статті 615 КПК України, суттєво змінює процесуальний баланс, дозволяючи спрощені процедури досудового розслідування та судового розгляду. Хоча ці механізми спрямовані на оперативність і адаптацію до воєнних умов, вони водночас створюють ризики для дотримання прав і свобод учасників процесу, зокрема права на свободу, захист та судовий контроль. Тому ключовим завданням держави

залишається пошук балансу між воєнною необхідністю та збереженням правових стандартів, що відповідають європейським цінностям і забезпечують довіру до правосуддя навіть у надзвичайних умовах.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2025).

2. Кримінально процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=615#top> (дата звернення: 11.09.2025).

3. Європейська конвенція з прав людини : ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 11.09.2025).

4. Ступник Я. В. Проблеми забезпечення прав і свобод людини під час досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/479/12835/26802-1?inline=1>

Софія КІЛЬОВА

здобувач 4 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИМИРЕННЯ ЯК ОДНА З ПІДСТАВ ДЛЯ УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Примирення у кримінальному провадженні в Україні є інститутом, закріпленим у чинному законодавстві, що надає можливість потерпілому та підозрюваному чи обвинуваченому врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди. Його сутність полягає у досягненні компромісу між сторонами з метою відновлення справедливості, усунення або зменшення заподіяної шкоди, створення умов для щирого каяття винної особи та водночас забезпечення реалізації прав потерпілого. Цей правовий інструмент слугує не лише формою відновного правосуддя, а й ефективним засобом оптимізації

кримінального процесу, оскільки сприяє зменшенню навантаження на органи досудового розслідування і суди.

Нормативну основу для такого механізму становить Кримінальний процесуальний кодекс України, який чітко регламентує порядок укладення угод про примирення, їх зміст, умови дійсності та наслідки затвердження. Згідно зі статтею 468 КПК України, у межах кримінального провадження може бути укладено два види угод: угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим і угоду про визнання винуватості між прокурором та стороною захисту. Таким чином, примирення визнається самостійним видом угоди, що має свою специфіку та спрямованість, відмінну від угоди про визнання винуватості [2, с.437].

Особливістю угоди про примирення є наявність обмежень, обумовлених характером злочину та особливостями статусу учасників. Законодавець, уникаючи зловживань і забезпечуючи баланс інтересів, встановлює спеціальні правила, зокрема щодо неприпустимості укладення такої угоди у випадках домашнього насильства, якщо вона не ініційована самим потерпілим. Зокрема, особливу увагу приділено випадкам, коли стороною є неповнолітній, що потребує додаткових гарантій прав і захисту.

Порядок ініціювання та укладення угоди визначений статтею 469 КПК України. Ініціатором примирення може виступити як потерпілий, так і підозрюваний або обвинувачений. Домовленості можуть досягатися безпосередньо сторонами або через їхніх захисників чи законних представників, але заборонено залучати до цього процесу слідчого, прокурора чи суддю як посередників, аби уникнути будь-якого тиску або впливу на рішення сторін. Таким чином, закон гарантує добровільність і незалежність укладення угоди, що є ключовою умовою її дійсності [1, с.271].

Не менш важливим є зміст угоди, який детально регламентується статтею 471 КПК. В угоді мають бути чітко визначені сторони, виклад підозри чи обвинувачення із зазначенням правової кваліфікації, опис обставин правопорушення, встановлення розміру заподіяної шкоди, порядок та строки її відшкодування, а також конкретні дії, які повинен здійснити підозрюваний або обвинувачений на користь потерпілого. Крім того, сторони узгоджують вид і міру покарання або можливість його відбуття з випробуванням. Таким чином, угода виступає комплексним документом, що визначає як правові, так і фактичні умови примирення [3, с.251].

Наслідки укладення угоди про примирення чітко врегульовані статтею 473 КПК України. Її затвердження судом накладає певні обмеження, зокрема позбавляє сторони можливості оскаржувати вирок у звичайному порядку, переглядати домовленості або вимагати повторного притягнення особи до відповідальності за ті самі дії. Суд, затверджуючи угоду, призначає саме ту міру покарання, яка була погоджена сторонами, якщо умови угоди відповідають вимогам закону і не суперечать інтересам суспільства та правопорядку. Це гарантує стабільність правовідносин і передбачуваність правових наслідків.

Водночас законодавство передбачає дієві механізми захисту учасників угоди. Потерпілий має право бути поінформованим про можливість примирення, його наслідки та порядок реалізації. Слідчий і прокурор зобов'язані забезпечити належне роз'яснення цих прав і не можуть чинити перешкод у процесі досягнення домовленостей. Якщо ж сторона, яка взяла на себе зобов'язання, не виконує умов угоди, потерпілий або прокурор можуть звернутися до суду з клопотанням про скасування вироку, ухваленого на підставі угоди, що забезпечує дієвий контроль за реальним виконанням домовленостей [5, с.142].

Судова практика свідчить про активне використання угод про примирення у справах, де потерпілі й обвинувачені знаходять компроміс у питанні відшкодування шкоди чи вибачення. Такі угоди нерідко супроводжуються накладенням штрафу чи іншого покарання, погодженого сторонами, що дозволяє уникнути тривалих процесів і забезпечити швидке відновлення справедливості. Водночас практика виявляє і проблеми, пов'язані із захистом прав потерпілих, чіткістю критеріїв допустимості угоди та необхідністю запобігання зловживанням, що актуалізує питання вдосконалення законодавства [4, с.249].

Отже, інститут примирення в кримінальному судочинстві є важливим елементом реалізації принципів відновного правосуддя. Він дозволяє ефективно поєднати інтереси потерпілих і винних осіб, забезпечити відшкодування завданої шкоди, знизити навантаження на систему кримінальної юстиції та сприяти формуванню довіри суспільства до правосуддя. Водночас успішне застосування цього механізму можливе лише за умови суворого дотримання законодавчих вимог, прозорості процесу та належного судового контролю, що гарантуватиме баланс між принципом гуманізму та необхідністю забезпечення справедливості.

1. Глоба М. Види угод про примирення у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 269–273.

2. Глобенко Г. І. До питань регламентації інституту кримінального провадження на підставі угод у законодавстві України // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативнорозшукової діяльності: тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 436–439.

3. Глобенко Г. І. Інститут угоди як форма реалізації права на компроміс у кримінальному процесі. *Вісник Кримінологічної асоціації України* №33.3 2024 р. 246-255 с.

4. Завидняк, В. І., Гонцовська Л. В., Онофрей В. С. Теоретичні та практичні аспекти угоди про примирення в кримінальному судочинстві. *Ірпінський юридичний часопис* № 3 (12) 2023 р. 243-253 с.

5. Сеник, Т. Б. Угода про примирення сторін як підстава відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні. *Juris Europensis Scientia* № 2, 2023 р. 141-144с.

Анастасія КОВАЛЬОВА

курсант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики та
домедичної підготовки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент,

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

В умовах швидкого розвитку технологій кримінальна сфера також еволюціонує, застосовуючи сучасні інструменти для здійснення кримінальних правопорушень. Через це сфері правоохоронних органів вкрай необхідно використання інноваційних методів розслідування. З огляду на збільшення кількості цифрових даних та складність правопорушень, актуальність дослідження ролі штучного інтелекту (надалі-ШІ) у криміналістичній експертизі набуває особливого значення. Штучний інтелект пропонує унікальні можливості для автоматизації процесів, підвищення точності аналізу та ефективності експертних досліджень, що дозволяє значно пришвидшити та удосконалити роботу слідчих на етапі досудового розслідування.

Штучний інтелект на сьогодні проходить еволюцію від чогось загадкового до реального інструменту, що активно використовується у сфері криміналістичних досліджень. Українськими соціологами було проведено опитування, щодо уявлення респондентів на рахунок активного розвитку ШІ. У результаті цього аналізу виявили такі позитивні аспекти від використання можливостей ШІ: насамперед, звільнення людей від важких, небезпечних і некваліфікованих видів діяльності (69,5 %); підвищення продуктивності в усіх галузях промисловості (50,4 %); можливість забезпечення запобігання хворобам та, як наслідок, продовження життя (19,9 %); збереження людства від стихійних лих та катастроф (18,1 %); зниження рівня злочинності та війни (14,1%). Водночас 35,6 % опитаних висловлюють думки про те, що ШІ можна довірити виконання функції правозахисних органів, 46,0 % – передачу розроблення та вдосконалення законодавства, а 54,9 % надають великого значення розгляду справ у суді. Такі результати свідчать про позитивні уявлення щодо необхідності підтримки застосування ШІ в роботі правозахисних органів і судів, його інтеграція в повсякдення надасть слідчим

та експертам можливість не лише прискорити процес аналізу доказів, а й суттєво поліпшити його точність та об'єктивність [3].

Одним із поширених напрямків, де штучний інтелект відіграє важливу роль, є системи розпізнавання обличчя, що забезпечують ідентифікацію підозрюваних або свідків навіть на низькоякісних відеозаписах з камер спостереження. Окрім цього, алгоритми ШІ здатні ідентифікувати транспортні засоби, предмети чи інші об'єкти на записах. Прикладом виступає «Robust Object Detection Frameworks» система ШІ створена для точного виявлення об'єктів у складних умовах зйомки, а також графові алгоритми, призначені для аналізу та візуалізації складних взаємозв'язків між суб'єктами, об'єктами та подіями у кримінальних провадженнях [1, с. 213].

На прикладі США можемо зазначити, що штучний інтелект також активно застосовується в традиційних криміналістичних дослідженнях, таких як дактилоскопічний аналіз, почеркознавча та балістична експертиза. Автоматизовані системи ідентифікації відбитків пальців здатні за лічені секунди порівняти знайдений відбиток із мільйонами інших у базах даних. У випадку почеркознавства алгоритми штучного інтелекту досліджують особливості почерку, визначаючи авторство навіть при спробах змінити стиль написання, в свою чергу балістичних дослідженнях штучний інтелект аналізує сліди на кулях і гільзах, щоб автоматично встановити тип та модель зброї, що дозволяє прискорити її пошук і виявити джерело походження.

В умовах повномасштабного вторгнення використання штучного інтелекту набуває особливої важливості у розслідуванні воєнних кримінальних правопорушень. Завдяки своїм можливостям, ШІ здатний ефективно обробляти й аналізувати різноманітні типи даних, зокрема: супутникові знімки для виявлення масових поховань або пошкоджень інфраструктури; відео- та фотоматеріали з місця подій; аудіозаписи перехоплених розмов, а також дані з відкритих джерел і соціальних мереж; медичну документацію, що слугує доказом характеру отриманих поранень. Крім цього, системи розпізнавання обличчя допомагають встановлювати особи великої кількості військових злочинців, значно полегшуючи процес ідентифікації [2].

У штучного інтелекту є значні переваги, що суттєво прискорюють процес проведення експертних досліджень і покращує їхню точність. Завдяки використанню алгоритмів машинного навчання стає можливою автоматизована обробка великих обсягів даних, таких як відбитки пальців, ДНК-профілі чи цифрова інформація. Це дозволяє виявляти приховані закономірності та встановлювати зв'язки між різними доказами. Використання штучного інтелекту зменшує ймовірність людських помилок, сприяє стандартизації експертних висновків і відкриває нові можливості для виявлення слідів або ознак, які важко зафіксувати традиційними методами. Як результат, це значно підвищує ефективність і продуктивність досудового розслідування. Але на перевагу цим плюсам, на жаль, через відносно

початковий розвиток ШІ має ряд недоліків, по-перше, це правове регулювання в державі, наразі немає законодавчого акту, що встановлював би стандарти та методика, які б регулювали порядок проведення експертиз із використанням штучного інтелекту, а також визначали статус отриманих результатів. Іншою вагомою проблемою є забезпечення достовірності та обґрунтованості висновків. Нерідко алгоритми функціонують за принципом «чорної скриньки», коли немає можливості детально зрозуміти логіку прийнятого рішення. Це може спричинити ризик отримання помилкових результатів через неправильне налаштування системи або використання некоректних даних під час навчання моделі, прикладом слугують ситуації з практики у США. Як зазначалось про неправильне налаштування системи, то до цього також можна додати людський фактор, що полягає у недостатній підготовці спеціалістів до ефективної роботи з сучасними технологічними системами, а також небезпека надмірного розрахунку лише на результати цієї системи, без додаткового критичного аналізу.

Можемо зробити такі висновки, що на сьогодні штучний інтелект є важливим інструментом криміналістичної експертизи у досудовому розслідуванні, сприяючи прискореному та більш ширшому процесу в дослідженні доказів. Застосування системи ШІ забезпечує безмежний спектр в різних галузях криміналістичних експертиз, включаючи актуальну на сьогодні тему війни. Але натомість існують деякі нюанси використання ШІ, такі як: неточність результатів, недостатня кваліфікація та легковажність спеціалістів та необхідність створення законодавчої бази в Україні.

Отже, подальша інтеграція штучного інтелекту в криміналістичну практику має відбуватися з урахуванням як його значного потенціалу, так і наявних ризиків, що дозволить зробити досудове розслідування більш ефективним, об'єктивним та надійним.

1. Черваньова Д. А., Курман О. В. Застосування штучного інтелекту в криміналістиці: перспективи та ризики. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* 2025 р. С. 211-215

2. AI in Forensic Sciences: Past, Present, and Future Applications. Simplyforensic. URL : <https://simplyforensic.com/ai-in-forensic-sciences-past-present-and-future-applications/>

3. Матуєлене С., Шевчук В., Балтрунене Б. (2022). Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. № 4 (29). URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journa>

Анастасія КОЗУБСЬКА

здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Забезпечення ефективного виконання завдань кримінального судочинства у процесі розслідування фактів залишення малолітньої особи у небезпеці, у сучасних умовах значною мірою досягається шляхом залучення спеціалістів, компетенції яких виходять за межі юридичної сфери та охоплюють знання з медицини, техніки, педагогіки, психіатрії, психології та інших наук чи галузей знань.

Наразі Бідняк Г. С. наголошує на існуванні таких форм використання спеціальних знань при розслідуванні правопорушень, як: призначення судових експертиз; довідково-консультаційній формі; відомчі перевірки та перевірка за обліками; залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій; допит експерта; присутність слідчого при проведенні експертизи [1].

Проведеним аналізом матеріалів судово-слідчої практики ми визначили, що під час розслідування залишення в небезпеці малолітньої особи найбільш ефективними формами використання спеціальних знань є: призначення судових експертиз, зокрема трасологічних, психологічних, біологічних, судово-медичних, судово-психіатричних (100 %); залучення спеціаліста до проведення слідчого огляду; допиту (92, 3 %); тимчасовому доступу до речей і документів (18,4 %); пред'явлення для впізнання (16,3 %), слідчого експерименту (11,2 %); консультаційна допомога (76,1 %); обліково-двідкова допомога (68,5 %).

До того ж, призначення та проведення експертиз займає одне із центральних місць у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням у небезпеці малолітньої особи.

Судова експертиза є важливою процесуальною формою використання спеціальних знань, оскільки за її допомогою органи досудового слідства мають можливість встановити фактичні дані, що мають значення для розслідування, які неможливо встановити іншим шляхом [2, с. 230].

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, поєднаного із аналізом результатів діяльності судів загальної юрисдикції встановлено, що найбільша кількість проведених експертиз припадає на судово-медичні експертизи. Вказана експертиза призначається у 60 % проваджень досліджуваної категорії.

Зокрема, комісійні судово-медичні експертизи призначаються у 19 % проваджень, натомість доля додаткових призначених судово-медичних

експертиз у справах про залишення у небезпеці малолітньої особи складає 5 %.

Узагальнюючи результати ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень у переважній більшості випадків за допомогою зазначеного виду експертного дослідження вирішуються проблемні питання встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, їхньої кількості. Проте, у разі заподіяння протиправними діями наслідків у вигляді смерті потерпілого основними питаннями, окрім наведених вище виступають встановлення причини та часу настання смерті.

Важливою умовою також при встановленні наявності тілесних ушкоджень та тілі загиблого є встановлення причинно-наслідкових зв'язків між отриманням тілесних ушкоджень та настанням смерті.

Окрім наведених типових питань, які слідчими ставляться на вирішення експерту судово-медична експертиза вирішує низку питань, характерних процесу розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи.

Наразі правильність кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення факту залишення у небезпеці, вирішується частково проведенням СМЕ. Наведемо фрагмент висновку судово-медичної експертизи, а саме: «Згідно висновку комісійної судово-медичної експертизи № 04-01/34 від 29.11.2021 більш раннє звернення за медичною допомогою, могло збільшити ймовірність збереження життя потерпілого» [3].

Від наразі висновок експерта дає підстави стороні обвинувачення зробити логічні висновки щодо причинно-наслідкових зв'язків між погіршенням стану здоров'я потерпілого та наслідками, які настали внаслідок зволікання ініціювання звернення до медичного закладу, що спричинило настання тяжких наслідків у вигляді настання смерті.

У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами залишення у небезпеці новонародженої дитини, матір якої на момент виявлення дитини не встановлено, СМЕ відіграє ключове значення для встановлення матері дитини.

У зазначеному контексті наведемо фрагмент висновку судово-медичної експертизи: «при обстеженні 31.05.2018 судово-медичною експертною комісією встановлено наявність залишків кетгут у в ділянці задньої спайки промежини, як наслідок проведеної операції 31.03.2018; з боку внутрішніх статевих органів у неї виявлено, що зовнішнє вічко шийки матки пропускає кінчик пальця, з молочних залоз відмічається виділення молозива, що свідчить про минулі пологи у підозрюваної, які по давності могли відбутися 30.03.2018 близько 23.00 год. Дитина народилась доношеною, зрілою, життєздатною, на 36-38 тижні вагітності» [4].

Призначення судово-медичної експертизи впевнено можна включити до переліку першочергових процесуальних дій [5].

Таким чином, ключову роль, у процесі розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії відіграє судово-медична експертиза.

1. Бідняк Г. С., Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: монографія. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 170с.
2. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпро : Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
3. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 07 лютого 2024 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 20.09.2025).
4. Вирок Хмільницького міськрайонного суду Вінницької області від 30 червня 2022 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 20.09.2025);
5. Кривокурс О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії: 081. Дніпро, 2024. 226 с.

Дарина КОХАНОВСЬКА

курсант 4 курсу н.г ДР-245 факультету підготовки фахівців органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

**СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ЯК СПОСІБ ПЕРЕВІРКИ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану питання забезпечення законності та ефективності кримінального провадження набуває особливого значення. Система кримінальної юстиції, зокрема органи досудового розслідування, виконують свої обов'язки в умовах підвищеного ризику, обмежених ресурсів і надзвичайних обставин, що безпосередньо має вплив на організацію та проведення слідчих (розшукових) дій. Саме ці дії є основним способом збирання, перевірки та оцінки доказів, необхідних для встановлення обставин кримінального провадження.

Воєнний стан актуалізує проблему адаптації кримінально-процесуальних механізмів до умов, у яких традиційні методи розслідування не завжди можуть бути ефективними. Водночас залишається пріоритетним

забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини, недопущення зловживань процесуальними повноваженнями, а також дотримання принципів змагальності та верховенства права.

Слідчі (розшукові) дії є процесуальними засобами збирання доказів, спрямованими на виявлення, фіксацію та перевірку фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. Відповідно до ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України вони проводяться з метою отримання (або перевірки вже здобутих) доказів у порядку, встановленому законом [1].

У науковій доктрині підкреслюється, що слідчі (розшукові) дії становлять ядро доказової діяльності, адже саме під час їх проведення формуються основні джерела доказової інформації – показання, речові докази, документи, висновки експертів. Вони забезпечують об'єктивність розслідування, сприяють розкриттю кримінальних правопорушень, виявленню винних осіб і відновленню порушених прав потерпілих [2, с. 111].

Зміст та форма кожної слідчої (розшукової) дії суворо регламентовані процесуальним законом, що гарантує дотримання принципів законності, змагальності та верховенства права. У межах кримінального провадження саме правильне проведення таких дій забезпечує допустимість і належність отриманих доказів, що є основою для прийняття законних і справедливих процесуальних рішень [3, с. 90].

Воєнний стан формує особливі умови для проведення досудового розслідування, що суттєво ускладнює його організацію та реалізацію. Обмеження свободи пересування, руйнування транспортної та комунікаційної інфраструктури, нестача матеріально-технічних ресурсів, масова евакуація населення, а також загроза життю і здоров'ю слідчих, прокурорів та свідків значно обмежують можливості ефективного здійснення процесуальних дій. У таких умовах складно проводити слідчі (розшукові) дії, що впливає на повноту збору доказів і своєчасність кримінального провадження. Крім того, воєнний стан потребує адаптації процедур досудового розслідування, зокрема шляхом впровадження дистанційних методів фіксації доказів, застосування електронних носіїв та документування процесуальних дій у форматі, що забезпечує їхню юридичну значимість навіть за обмежених умов.

За таких обставин ключового значення набуває гнучкість організаційних рішень, дотримання процесуальної дисципліни й використання сучасних технологічних засобів. Зокрема, на практиці все частіше застосовується дистанційна фіксація ходу слідчих дій за допомогою відеозв'язку, електронних комунікаційних платформ та технічних носіїв інформації, що дозволяє забезпечити безперервність процесу доказування навіть у разі неможливості фізичної присутності учасників [4, с. 116].

Водночас в умовах воєнного стану значно зростає ризик порушення прав людини через необхідність спрощення процесуальних процедур або

несумісність окремих дій із реальними умовами проведення досудового розслідування. Особливо це стосується проведення обшуків, затримань, оглядів місця події, допитів та інших слідчих дій, коли швидкість і безпека виконання процесу можуть ставати пріоритетом над дотриманням стандартних процедур. У зв'язку з цим критично важливим є забезпечення належного контролю за законністю діяльності органів досудового розслідування. Такий контроль здійснюється, зокрема, через функції прокурора, який має перевіряти обґрунтованість і законність процесуальних рішень та дій слідчих, а також через судовий нагляд, що передбачає можливість оскарження процесуальних рішень і втручання у випадках порушення прав учасників провадження. Крім того, науковці підкреслюють, що у воєнний час доцільним є запровадження додаткових механізмів документального фіксування дій слідчих, використання відеофіксації та електронного документообігу, що дозволяє зменшити ризики порушень та забезпечити можливість перевірки законності проведених дій навіть за обмежених умов.

Особливістю воєнного стану є також зміщення акцентів у кримінальних провадженнях – від традиційних кримінальних правопорушень проти власності чи особи до правопорушень, пов'язаних із державною зрадою, диверсією, колабораціонізмом, воєнними злочинами тощо. Це вимагає від слідчих не лише високого рівня професійної підготовки, а й глибокого розуміння специфіки збирання доказів у таких справах, у тому числі з урахуванням міжнародного гуманітарного права [5, с. 47].

Процес доказування у кримінальному провадженні включає три взаємопов'язані елементи: збирання, перевірку та оцінку доказів. Перевірка доказів передбачає їх порівняння, уточнення, підтвердження або спростування шляхом проведення додаткових процесуальних дій.

В умовах воєнного стану процес перевірки доказів має адаптуватися до специфіки воєнних злочинів, які часто супроводжуються браком матеріальних слідів або неможливістю швидкого доступу до місця події. У таких випадках важливого значення набувають електронні докази (аудіо-, відеозаписи, дані з відкритих джерел, супутникові знімки, дані з дронів), які можуть бути використані як засоби підтвердження обставин злочину.

З урахуванням цього необхідно вдосконалювати методіку перевірки цифрових доказів, визначати стандарти їх автентичності та допустимості, що має знайти відображення у процесуальному законодавстві.

Можемо виокремити основні проблеми проведення слідчих (розшукових) дій у період воєнного стану. По-перше, це правова невизначеність окремих процесуальних процедур, зокрема щодо дистанційного проведення допитів, оглядів чи пред'явлення для впізнання. По-друге, труднощі фіксації доказів через руйнування місць подій або неможливість оперативного виїзду слідчої групи. По-третє, ризики порушення прав людини, пов'язані з надзвичайним характером обстановки.

Також кадрові та матеріально-технічні обмеження, зумовлені мобілізацією, нестачею транспорту, зв'язку та засобів фіксації.

На основі вищевикладеного можемо запропонувати напрями вдосконалення:

1. Розроблення єдиних методичних рекомендацій щодо перевірки цифрових і електронних доказів.

2. Підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування у сфері воєнних злочинів і міжнародного гуманітарного права.

Отже, проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є складним процесом, який вимагає поєднання законності, професіоналізму та оперативності. Вони залишаються основним інструментом перевірки доказів і встановлення істини у справі, проте їх ефективність залежить від здатності органів досудового розслідування адаптуватися до надзвичайних умов. Необхідність удосконалення нормативного регулювання, використання новітніх технологій, забезпечення процесуальних гарантій прав людини та належного контролю з боку прокуратури є визначальними чинниками підвищення якості досудового розслідування в період воєнного стану.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція від 01.08.2025р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.10.2025)

2. Бенедисюк І. А. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Право, 2020. 312 с.

3. Пиріг І. В. Процесуальні гарантії законності проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3. С. 85–92.

4. Кузнєцов В. В. Особливості досудового розслідування злочинів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 112–118.

5. Ситник О. М. Слідчі дії в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 8. С. 45–49.

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я

У сучасних реаліях забезпечення безпеки життя та здоров'я громадян є одним із пріоритетних завдань держави. Це вимагає постійного перегляду та вдосконалення наявних механізмів протидії правопорушенням. Ефективна система протидії повинна охоплювати не лише репресивні, а й превентивні та реабілітаційні заходи, спираючись на новітні технології, наукові розробки та міжвідомчу співпрацю. Варто вказати, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [5, с. 186].

Одним із ключових напрямів удосконалення механізмів протидії є перехід від реактивної до проактивної моделі. Це означає не лише реагування на вже вчинені злочини, а й виявлення та усунення факторів, що сприяють їх скоєнню. Зокрема, важливим є поглиблене вивчення криміногенної обстановки, аналіз ризиків та прогнозування можливих загроз [4, с. 45]. Актуальним у цьому контексті є розроблення та впровадження спеціалізованих програм, спрямованих на роботу з групами ризику, особливо з особами, які мають схильність до насильницької поведінки.

Як зазначає Людвік В. Д. у методичних рекомендаціях щодо кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, «у кримінальному праві під посяганням на життя розуміють умисне вбивство або замах на умисне вбивство» [6, с. 240]. А тому ефективна протидія вимагає удосконалення організаційно-правових структур, чіткого визначення складу правопорушень, узгодження слідчої практики та приведення норм законодавства у відповідність до сучасних викликів.

З огляду на необхідність посилення правових механізмів слід звернути увагу на чинні норми Кримінального кодексу України. Зокрема, стаття 115 ККУ «Умисне вбивство» є основоположною в системі захисту життя, визначаючи відповідальність за найбільш тяжкі посягання. Водночас статті 116-121 ККУ, що регламентують відповідальність за вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, при перевищенні меж необхідної оборони або внаслідок необережності, свідчать про диференційований підхід законодавця до оцінки ступеня суспільної небезпеки таких діянь [2]. Актуалізація та уточнення цих норм є критично важливими, особливо в контексті воєнних дій, коли з'являються нові види злочинів та мотиви їх вчинення.

Для забезпечення ефективного розслідування та судового розгляду особливе значення має Кримінальний процесуальний кодекс України. Дотримання процедури, визначеної КПК, від моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) до ухвалення судового рішення є запорукою законності та справедливості. Запровадження інноваційних інструментів, передбачених кодексом (наприклад, негласні слідчі (розшукові) дії), дозволяє правоохоронним органам отримувати важливі докази, не обмежуючись традиційними методами [3]. Постійне вдосконалення слідчої практики та застосування сучасних криміналістичних методик, що відповідають вимогам КПК України, є ключовим для підвищення рівня розкриття злочинів.

Окрему увагу слід приділити соціальним та психологічним аспектам. Збільшення кількості правопорушень, що посягають на життя і здоров'я, часто пов'язане з деформацією суспільних норм та цінностей. Це підкреслює необхідність інтеграції психологічної допомоги та соціального супроводу в систему превентивної діяльності.

Використання сучасних технологій може значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів. Мова йде про впровадження інтелектуальних систем відеоспостереження з функцією розпізнавання облич та аналізу поведінки, що дозволить оперативно виявляти підозрілі ситуації та запобігати правопорушенням у громадських місцях [6, с. 112]. Також, як доречно зазначає Бабанін С. В., у цьому контексті слід враховувати, що «комп'ютерна техніка може виступати зряддям інших кримінальних правопорушень, наприклад, фальсифікації виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікації підсумків голосування, незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК), підроблення документів, печаток, штампів та бланків (ст. 358 КК) тощо», адже інформаційні технології нерідко стають інструментом і для злочинів проти життя та здоров'я [1, с. 5]. Особливе місце займає вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення.

Створення єдиних міжвідомчих баз даних, що міститимуть інформацію про правопорушення, підозрюваних осіб, а також результати розслідувань,

дозволить значно прискорити процес розкриття злочинів та ідентифікації зловмисників. Як зазначає С. В. Бабанін, «розвиток та впровадження комп'ютерних технологій у всіх сферах діяльності людини потребує вирішення питань забезпечення безпеки використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а також і кримінально-правовими засобами», тому формування аналітичних систем має враховувати ризики використання цих технологій у злочинних цілях [1, с. 4].

Ефективна протидія правопорушенням неможлива без злагодженої роботи різних державних та громадських інституцій. Йдеться про посилення взаємодії між Національною поліцією, Державною прикордонною службою, Службою безпеки України, а також органами прокуратури та суду. Координація зусиль на всіх етапах, від превенції до судового розгляду, сприятиме уникненню дублювання функцій та підвищенню загальної ефективності.

Важливою складовою є залучення до співпраці громадських організацій та волонтерських рухів. Їхня участь у профілактичних заходах, роботі з молоддю, а також наданні допомоги постраждалим від злочинів, створює додатковий рівень безпеки та нормалізує соціальні контакти.

Якість роботи правоохоронних органів безпосередньо залежить від рівня підготовки їхнього особового складу. Необхідно постійно оновлювати навчальні програми для поліцейських, слідчих та оперативних працівників, включаючи в них новітні методики розслідування, криміналістичні інновації та психологічні аспекти роботи з потерпілими. Як влучно наголошує Людвік В. Д., «злочин, передбачений ст. 348-1 КК, є усіченим складом злочину, який вважається закінченим вже з моменту замаху на життя потерпілого» [6, с. 242], що демонструє потребу більш чіткого законодавчого визначення моменту завершеності злочину та посилення кримінальної відповідальності.

Особливий акцент слід зробити на розвитку емоційного інтелекту та комунікативних навичок, що дозволить ефективніше працювати з громадянами та запобігати ескалації конфліктів. Сучасний поліцейський повинен бути не лише кваліфікованим фахівцем, а й психологом, здатним швидко оцінювати ситуацію та ухвалювати виважені рішення.

1. Бабанін С. В. Запобігання комп'ютерним кримінальним правопорушенням: наук.-практ. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2022. 80 с. ISBN 978-617-8032-57-9. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9385/1/%D0%91%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BD_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D1%80%D0%B5%D0%B4_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82-2.pdf (дата використання: 14.09.2025).

2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.09.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.09.2025).

4. Ковальчук В. В. Сучасні технології у розкритті злочинів. Полтава: Полтавський політехнічний університет, 2022. 245 с.

5. Топчій В. В. Напрями вдосконалення розслідування злочинів у медичній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2020. DOI: 10.32782/2307-3322/2020.60.41. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/43.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).

6. Людвік В. Д. Кримінально-правова характеристика посягання на життя журналіста. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 239–242. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2016_2_35 (дата використання: 14.09.2025).

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДІТЕЙ-ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Завдання виявлення дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, є багатограним і непростим. Воно включає не лише встановлення особи дитини, але й визначення її правового та соціального статусу задля забезпечення всебічного захисту. Цей процес передбачає надання комплексної допомоги – соціальної, психологічної та медичної а також створення безпечних умов для дитини. Специфіка роботи з дітьми-жертвами полягає у врахуванні їхнього віку, психологічного стану, фізичних особливостей, вразливості та можливих травм. Ці фактори вимагають застосування підходів, відмінних від тих, які використовуються для дорослих потерпілих. Згідно з міжнародними стандартами та національним законодавством, дитина, яка постраждала від торгівлі людьми, визнається не

лише об'єктом злочину, але й суб'єктом прав, що потребує особливого правового захисту [2].

Процес ідентифікації передбачає комплексне застосування правових, психологічних, медичних і технічних методів для максимально точного встановлення особи, навіть у випадках наявності перешкод, таких, як підроблені документи, відсутність офіційної реєстрації народження, мовні бар'єри або культурні особливості дитини. Технічні засоби ідентифікації, зокрема біометричні методи, аналіз відбитків пальців, ДНК-експертиза та інші криміналістичні технології використовуються разом із психологічним аналізом, оцінкою поведінкових рис і соціальним аналізом. Такий підхід дозволяє не лише встановити особу, але й з'ясувати обставини, за яких дитина потрапила в ситуацію торгівлі людьми, а також ризики повторної травматизації [3].

Психологічна складова визначення статусу дитини, яка пережила насильство, є надзвичайно важливою. Оскільки такі діти можуть відчувати страх, не довіряти дорослим, мовчати або навіть відмовлятися визнавати себе жертвою, фахівці, які займаються цим процесом, повинні мати високу кваліфікацію у сфері дитячої психології, кризової допомоги та соціальної роботи. Вони мають застосовувати методи, які знижують стрес і запобігають повторній травматизації, створювати безпечну атмосферу для спілкування та опитування, а також гарантувати конфіденційність та захист прав дитини [1; 4].

Правові аспекти встановлення статусу дитини включають співпрацю між різними державними та громадськими організаціями: службами у справах дітей, правоохоронними органами, соціальними службами та міжнародними установами. Така взаємодія допомагає офіційно підтвердити особу дитини, оформити її статус як потерпілої та визначити необхідні заходи для її захисту й відновлення. Особливу увагу приділяють перевірці правдивості інформації, яку надає дитина або ті, хто її супроводжує, адже існує значний ризик обману чи надання неправдивих даних. У таких випадках застосовується комплексний підхід, що поєднує свідчення, документальні докази та результати експертиз [5].

Сутність ідентифікації дітей-жертв торгівлі людьми полягає у комплексному поєднанні правових, психологічних та технічних заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я та прав дитини, а також на забезпечення ефективності кримінального провадження. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики повторної експлуатації, гарантувати належний рівень допомоги та створити умови для подальшої соціальної адаптації дитини [2]. У сучасних умовах, коли міжнародна спільнота активно розробляє стандарти боротьби з торгівлею людьми та посилює заходи захисту дітей, ідентифікація потерпілих стає не просто процедурою встановлення особи, а ключовим елементом системи захисту прав дитини та протидії торгівлі людьми на глобальному і національному рівнях [3].

У сучасній криміналістичній діяльності ключову роль відіграє впровадження інноваційних підходів до ідентифікації дітей, що

забезпечують високу точність і оперативність. До таких передових методів належать біометричні технології, наприклад: сканування сітківки ока, розпізнавання обличчя за допомогою алгоритмів штучного інтелекту, інтегрованих з базами даних неповнолітніх. ДНК-аналіз є потужним інструментом для точного встановлення біологічної спорідненості між дитиною і її законним опікуном, що особливо важливо в ситуаціях відсутності або фальсифікації документів [1; 4].

Подальше вдосконалення системи ідентифікації дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, потребує безперервного розвитку нормативно-правової бази, яка б відповідала сучасним викликам та загрозам. Ключовим аспектом є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами. Особливу увагу слід приділити положенням Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція та Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії) [2]. Це дозволить сформувати єдиний правовий простір, що сприятиме ефективній протидії торгівлі людьми та гарантуватиме захист прав дітей незалежно від їхнього громадянства чи географічного розташування.

Освітній аспект ідентифікації має також вагоме значення. Підготовка кваліфікованих фахівців, які можуть ефективно виявляти, ідентифікувати та надавати допомогу дітям-жертвам торгівлі людьми, є ключовим фактором. Для ефективного виявлення дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, потрібен комплексний підхід, що включає активну участь громадськості. Підвищення обізнаності населення про ризики, ознаки, способи допомоги і відповідальність за цей злочин є критично важливим [5]. Сучасна ідентифікація дітей-жертв базується на поєднанні криміналістичних методів, інноваційних технологій, а також правових, психологічних та технічних знань. Це дозволяє не лише встановити особу дитини, але й забезпечити її захист, реабілітацію та інтеграцію в суспільство, а також ефективно протидіяти торгівлі людьми на різних рівнях [1].

1. ОБСЄ. Первинна ідентифікація дітей-жертв торгівлі людьми: огляд рекомендацій та інструментів. 2024. [Osce.org/Ukraine](https://osce.org/ukraine) (дата звернення 17.10.2025)

2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI (ред. 2024 р.). zakon.rada.gov.ua (дата звернення 17.10.2025)

3. Закон України № 3316-IV про внесення змін до Кримінального кодексу щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми. [President.gov.ua](https://president.gov.ua) (дата звернення 17.10.2025)

4. Міністерство соціальної політики України. «З початку 2024 року 119 громадян постраждали від торгівлі людьми». msp.gov.ua (дата звернення 17.10.2025)

5. Правова допомога. «Що таке торгівля людьми та яку передбачено відповідальність за такі дії». legallaid.gov.ua (дата звернення 17.10.2025).

Руслан КРОПИВКА

здобувач вищої освіти

при Науково-організаційному центрі

Національної академії

Служби безпеки України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВІДНОСИН ПРОКУРОРА ЗІ СЛІДЧИМ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В умовах збройної агресії російської федерації проти України та запровадження воєнного стану докорінно змінився зміст досудового розслідування, його правові засади та функціональна взаємодія основних суб'єктів сторони обвинувачення. Прокурор у системі кримінальної юстиції виступає не лише процесуальним керівником, але й гарантом забезпечення верховенства права, прав людини та ефективного використання ресурсів держави у сфері національної безпеки [11]. Специфіка злочинів воєнного часу, до яких належать воєнні злочини, злочини проти основ національної безпеки, колабораційна діяльність, незаконне поводження зі зброєю, мародерство та диверсійна діяльність, зумовлює потребу в посиленні процесуальної координації між прокурором, слідчим і оперативними підрозділами Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національної поліції, військової контррозвідки та інших спеціальних органів [12-14]. Взаємовідносини цих суб'єктів формують основу доказового процесу, а від їхньої узгодженості залежить не лише результативність розслідування, але й дотримання міжнародних стандартів допустимості доказів.

Конституційні засади діяльності прокуратури (стаття 131-1 Конституції України) визначають її процесуальну автономію та координаційну функцію у сфері кримінального переслідування. Відповідно до статей 36, 37, 41 та 40 Кримінального процесуального кодексу України прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, слідчий забезпечує збирання доказів, а оперативні підрозділи виконують доручення прокурора і слідчого в межах оперативно-розшукових заходів [1; 2; 6; 7]. В умовах воєнного стану особливого значення набувають положення статті 615 КПК України, яка передбачає спрощення процедури повідомлення про підозру, особливий порядок санкціонування слідчих дій і розширення повноважень керівника органу прокуратури. У воєнний період обмеження, пов'язані з державною та військовою таємницею, створюють додаткові труднощі в забезпеченні відкритості та прозорості обміну інформацією між оперативними підрозділами і процесуальними керівниками [13].

У монографії М. А. Погорецького [10] закладені теоретичні моделі

співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва, зокрема у контексті взаємодії слідчого з органом дізнання й оперативними службами. В українській доктрині після реформи 2012 року домінує концепція «інтегрованої сторони обвинувачення», за якою прокурор, слідчий і оперативні підрозділи утворюють єдину систему доказового забезпечення, проте з чітким розмежуванням функціональної відповідальності. Водночас у практиці досі зберігається ризик фактичної ієрархічної підлеглості слідчого прокурору, що суперечить принципу процесуальної самостійності та призводить до розмивання меж відповідальності [9; 11].

Проблеми процесуальної взаємодії у воєнний час особливо проявляються в таких аспектах. По-перше, це дефіцит часу та ресурсів. В умовах бойових дій прокурор часто змушений оперативно ухвалювати рішення щодо погодження повідомлення про підозру, арешту або обшуку без повного зібрання доказів, що підвищує ризик визнання таких доказів недопустимими у суді. По-друге, оперативно-розшуковий компонент нерідко виходить за межі процесуального контролю. Результати негласних (розшукових) дій, отримані спецслужбами, використовуються у доказуванні без належного процесуального оформлення, що створює колізію між матеріалами ОРД та НС(Р)Д [1; 2]. По-третє, проблемою є розмежування повноважень і фактичне дублювання функцій: нечіткість меж між процесуальним керівництвом і фактичним керуванням слідством з боку прокурора призводить до конфліктів компетенції, особливо у справах, де задіяно кілька органів досудового розслідування (СБУ, ДБР, Нацполіція) [8; 12]. По-четверте, міжвідомчі бар'єри виявляються у відмовах оперативних підрозділів надавати прокурору первинні матеріали через гриф секретності, зокрема записи з безпілотників, супутникові знімки, перехоплення. Нарешті, відсутність єдиного цифрового середовища доказів залишається системною проблемою: відсутність інтегрованої бази цифрових доказів та уніфікованого протоколу передачі інформації унеможливує належне забезпечення ланцюга збереження доказів (chain of custody) [11; 13; 14].

Шляхи вдосконалення взаємодії прокурора, слідчого та оперативних підрозділів у воєнний час мають охоплювати кілька рівнів. По-перше, потрібне нормативне унормування процедурного обміну даними – доцільно доповнити КПК України окремою статтею, що визначатиме процесуальний порядок передачі результатів оперативно-розшукових заходів прокурору для оцінки як доказів [2; 6]. По-друге, необхідно створити єдину цифрову платформу – «Єдиний доказовий портал» – для синхронізації результатів НС(Р)Д, обшуків, експертиз і аналітичних звітів у період воєнного стану [11; 13]. По-третє, варто запровадити стандарти допустимості цифрових доказів, розроблені у працях Погорецького, які ґрунтуються на принципі функціональної еквівалентності між традиційним доказом і даними, отриманими за допомогою технічних засобів [11; 12]. По-четверте, слід посилити роль прокурора як координатора доказового процесу,

забезпечивши не адміністративне підпорядкування слідчого, а спільне стратегічне планування розслідування на основі аналітичних даних і систем OSINT [9; 13]. По-п'яте, необхідно врегулювати процесуальний контроль за використанням інформації з військових джерел, визначивши порядок легалізації розвідувальних матеріалів у кримінальному провадженні, щоб вони не втрачали доказового статусу [14]. По-шосте, варто розширити систему підготовки прокурорів, слідчих і оперативних працівників щодо цифрової криміналістики, роботи з електронними доказами та міжнародних стандартів допустимості доказів [11; 13].

Отже, сучасна модель правовідносин прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами у воєнний час залишається частково неврегульованою з точки зору цифрових, інформаційних і технічних процедур. Прокурор, як центральна фігура доказового процесу, має виконувати роль координатора, що забезпечує баланс між законністю, оперативністю розслідування і гарантіями прав людини. Необхідним є перехід від формального прокурорського нагляду до аналітичного процесуального керівництва, заснованого на ризик-орієнтованому підході та цифрових технологіях доказування [9; 11; 13]. Воєнні реалії диктують потребу інтеграції кримінального процесу з системами національної безпеки й оперативного реагування, але така інтеграція має здійснюватися з урахуванням принципу справедливого суду та верховенства права [10; 11; 14].

Врегулювання правовідносин прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами у досудовому розслідуванні злочинів, учинених у період воєнного стану, потребує системного підходу, що охоплює законодавчі, організаційно-процесуальні та міжвідомчо-координаційні зміни. У чинному кримінальному процесуальному законодавстві залишаються невизначеними межі повноважень між прокурором, слідчим і оперативними працівниками, що створює ризики подвійного підпорядкування, неузгодженості дій і втрати доказів. Особливо гостро ці проблеми проявляються у справах про воєнні злочини, злочини проти основ національної безпеки, колабораційну діяльність, порушення законів та звичаїв війни, коли координація між процесуальними органами та силовими структурами має вирішальне значення для збереження доказової інформації [11; 13; 14].

Законодавче удосконалення має стосуватися передусім конкретизації процесуального статусу оперативних підрозділів. Доцільно внести до КПК України нову статтю 38-1 «Оперативний підрозділ у кримінальному провадженні», яка б визначала оперативного працівника як помічника слідчого або прокурора, що виконує їхні доручення у межах визначеної компетенції. Необхідно також передбачити порядок документування таких дій, фіксації результатів та обмеження втручання у процесуальні рішення. Важливо, щоб усі оперативні дії, доручені прокурором або слідчим, відображалися у спеціальному протоколі передачі доказової інформації з дотриманням стандартів ланцюга збереження доказів (chain of custody) [11;

13]. Окремої регламентації потребує процедура передачі результатів оперативно-розшукової діяльності прокурору. Для цього варто запровадити нову статтю 254-1 КПК України «Передача результатів оперативно-розшукової діяльності для використання в доказуванні», яка б передбачала письмове клопотання оперативного підрозділу, перевірку прокурором законності отриманих матеріалів та складання акта їх легалізації для подальшого використання у суді. Використання результатів ОРД без такого акта слід прямо заборонити [1; 2; 6].

Повноваження прокурора, визначені статтею 36 КПК України, потребують уточнення і розширення. Прокурору необхідно надати право вимагати від оперативних підрозділів доступ до метаданих, цифрових логів, протоколів фіксації, а також зобов'язати ці підрозділи зберігати докази у первинному цифровому форматі із застосуванням хешування та часових міток для забезпечення автентичності. Законодавчо варто закріпити правило, що всі процесуальні доручення прокурора мають оформлюватися лише письмово – в електронному вигляді через ЄРДР з автоматичною фіксацією дати, часу та адресата [9; 11]. Доцільно також увести у КПК України статтю 39-1 «Спільна група прокурорів, слідчих та оперативних працівників», яка передбачатиме можливість створення тимчасових міжвідомчих груп для розслідування воєнних злочинів, злочинів агресії та інших тяжких діянь, пов'язаних із воєнним станом. Така група повинна мати спільний цифровий реєстр дій, визначеного координатора — процесуального прокурора — і єдину відповідальність за дотримання стандартів доказового процесу [12; 13; 14]. Паралельно до цього слід привести українське законодавство у відповідність до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R(2000)19 щодо ролі прокуратури, чітко розмежувавши функції нагляду й керівництва, а також закріпити принцип невтручання прокурора у тактичні рішення слідчого.

Серед організаційно-процесуальних кроків першочергового значення набуває створення єдиного електронного порталу процесуальних документів, який би об'єднав прокурорів, слідчих та оперативних працівників у захищеному інформаційному середовищі. У цьому середовищі всі доручення, звіти, акти й протоколи повинні створюватися з накладанням електронного підпису, а доступ до документів фіксуватися в електронному журналі. Такий портал має бути технічно інтегрований з Єдиним реєстром досудових розслідувань і Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою [11; 13]. Необхідно також уніфікувати форму письмових доручень прокурора та слідчого, запровадивши типові бланки із зазначенням мети, строків виконання, правових підстав і контактної особи, відповідальної за приймання результатів. Це зменшить ризики зловживань, пов'язаних з усними чи невизначеними вказівками [7; 8].

Прокурор має посилити контроль за використанням цифрових доказів. Доцільно створити підрозділи цифрової криміналістики при обласних прокуратурах і в Офісі Генерального прокурора, які відповідатимуть за

перевірку автентичності електронних доказів, їх зберігання на державних серверних майданчиках і аудит ланцюга збереження доказів [11; 12]. Важливим кроком стане підвищення кваліфікації прокурорів, слідчих та оперативних працівників. У навчальні програми Академії прокуратури, ДБР, СБУ та Національної поліції слід інтегрувати спеціалізовані курси «Електронне доказування і цифрова криміналістика», «Процесуальна взаємодія у справах воєнних злочинів» та «Захист військової інформації у кримінальному процесі». Необхідно також встановити щомісячні звіти прокурорів щодо взаємодії з оперативними службами, які аналізуватимуться керівництвом Офісу Генерального прокурора для виявлення системних проблем комунікації [8].

Координаційна складова має бути забезпечена створенням міжвідомчої Ради з питань досудового розслідування злочинів воєнного часу, до складу якої увійдуть представники прокуратури, СБУ, ДБР, Нацполіції, Міністерства оборони та експертного середовища. Така Рада повинна розробляти спільні інструкції, стандарти документування воєнних злочинів, уніфікувати методику фіксації подій збройної агресії та координувати роботу спільних аналітичних груп [14]. Паралельно варто створити регіональні міжвідомчі групи – прокурорів, слідчих, аналітиків та ІТ-фахівців, які забезпечуватимуть збір і перевірку цифрових доказів (фото-, відео-, телекомунікаційних даних) із відкритих та закритих джерел, зокрема OSINT, і забезпечуватимуть належну їх легалізацію для подальшого використання в доказуванні [13]. Не менш важливим напрямом є поглиблення співпраці з міжнародними інституціями – Міжнародним кримінальним судом, Євроюстом, Європол, Спільним слідчим центром у Гаазі. Така взаємодія дозволить гармонізувати українські стандарти доказування з міжнародними підходами до розслідування воєнних злочинів, особливо у частині автентифікації цифрових матеріалів [11; 14].

Окремо слід наголосити на потребі посилення гарантій незалежності слідчого. У перспективі доцільно створити Національну слідчу службу, підконтрольну парламенту або Раді національної безпеки і оборони України, що дозволить усунути дублювання функцій між СБУ, ДБР і МВС та створити прозору модель взаємодії прокурора як процесуального координатора, а не адміністративного керівника [9; 11]. Реалізація запропонованих ініціатив забезпечить прозорість доказового процесу, усуне дублювання повноважень між органами слідства і прокуратури, зміцнить процесуальну самостійність слідчого при збереженні координаційної ролі прокурора, створить єдину цифрову архітектуру доказів відповідно до міжнародних стандартів ENFSI та Berkeley Protocol і підвищить ефективність розслідувань воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки.

Таким чином, удосконалення правовідносин між прокурором, слідчим та оперативними підрозділами має спиратися на три головні принципи – законодавчу визначеність, цифрову інфраструктуру та міжвідомчу

координацію. Лише їхнє поєднання забезпечить ефективність розслідувань і дотримання конституційних принципів верховенства права та прав людини навіть у надзвичайних умовах воєнного часу.

1. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*.

2. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

3. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 1. С. 142–148.

4. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28.

5. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчинення злочину. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави: наук.-практ. журнал*. Київ : НАСБУ, 2009. № 2 (2). С. 77–81.

6. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

7. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжн. наук.-практ. конф., 2-3 жовт. 2006 р.* Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

8. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86-95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf.

9. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63-79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.

10. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002. 160.

11. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protsesualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>.

12. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3-4. С. 84-102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf.

13. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239-256. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf

14. Погорецький М. А., Меленті Є. О. Документування атак держави-агресора на об'єкти критичної інфраструктури України: методика інтелектуального аналізу мультисенсорних даних та використання його результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. *Право і суспільство*. 2025. №4. С. 251-274. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.36>. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/4_2025/part_1/.

Максим ЛЕВЧЕНКО

курсант 4-го курсу фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук

**НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Незаконне поводження з вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами залишається актуальною проблемою кримінальної політики України. Випадки незаконного зберігання, придбання та використання зброї створюють серйозну загрозу безпеці громадян та держави, підривають авторитет правоохоронних органів і негативно впливають на криміногенну ситуацію. Сучасна практика показує, що навіть окремі випадки необережного поводження з вогнепальною зброєю можуть призвести до тяжких наслідків для життя та здоров'я людей [1].

Одним із ключових інструментів доказування у справах про незаконне поводження зі зброєю є огляд місця події, який дозволяє виявляти сліди злочину, фіксувати матеріальні докази та відтворювати обставини події. Значна роль у цьому процесі належить криміналістам, вибухотехнікам, кінологом та іншим фахівцям, які застосовують сучасні методи та техніко-криміналістичні засоби. Практика доводить, що залучення спеціалістів дозволяє не тільки отримати більш достовірні докази, а й скоротити час проведення слідчих дій.

Правозастосовна практика свідчить про наявність законодавчих прогалин. Зокрема, криміналізація лише виготовлення та ремонту зброї залишає поза увагою незаконне носіння, придбання та передачу гладкоствольної мисливської зброї [2, с. 123]. Такі прогалини створюють правові колізії та ускладнюють притягнення винних до відповідальності, що часто призводить до судових суперечок і помилок у правозастосуванні.

Крім того, відсутність чітко визначених правил щодо обігу різних видів зброї ускладнює роботу правоохоронних органів та судів, а також створює ризик недотримання принципу справедливості. У практичному вимірі це проявляється у складнощах зі збором доказів, затриманням правопорушників та кваліфікацією їхніх дій за відповідними статтями Кримінального кодексу. Додатково, низька правова визначеність може стимулювати нелегальний обіг зброї та зменшувати ефективність профілактичних заходів, спрямованих на запобігання злочинам із застосуванням вогнепальної зброї.

Особливу увагу необхідно приділити питанню тлумачення норм щодо права власності на зброю. У практиці виникають ситуації, коли громадяни придбають зброю для колекційних, спортивних або мисливських цілей, і деякі положення Кримінального кодексу України викликають сумніви щодо їх відповідності Конституції та Цивільному кодексу [3]. Це стосується, зокрема, визначення правомірності володіння, носіння та передачі зброї між фізичними особами, а також встановлення обмежень, які можуть бути спірними у правовому полі.

Крім того, відсутність чітко визначених правил щодо обігу різних видів зброї створює прогалини не лише в кримінальній відповідальності, а й у визначенні прав та обов'язків власників зброї. Це ускладнює роботу правоохоронних органів і судів, оскільки виникають суперечності між кримінальними нормами та нормами цивільного права щодо права власності. У результаті навіть законні власники зброї можуть потрапити під підозру або стати учасниками судових спорів через неоднозначність правового регулювання. Така ситуація підкреслює необхідність детального аналізу норм права та їх правильного тлумачення.

Аналіз практики показує, що наявність спеціального закону про обіг зброї не є обов'язковою умовою для притягнення до кримінальної відповідальності, якщо права та обмеження регулюються підзаконними актами та нормами інших законодавчих документів. Водночас ефективність правозастосування значною мірою залежить від правильності тлумачення цих норм та їх практичного застосування. Крім того, критично важливою є професійна підготовка слідчих та експертів, які здійснюють огляд зброї, оцінюють докази та беруть участь у судовому процесі, оскільки будь-які помилки у визначенні законності володіння чи передачі зброї можуть призвести до виправдувальних рішень або порушень прав громадян [4].

Уніфікація термінології кримінального законодавства щодо обігу зброї сприятиме підвищенню правової визначеності. Різноманітність формулювань

у статтях Кодексу ускладнює роботу правоохоронців і може призводити до неправомірного звинувачення або виправдування підозрюваних. Стандартизація термінології, чітке регламентування порядку обігу зброї, а також узгодження норм цивільного та кримінального права дозволяють усунути такі прогалини та створити більш зрозумілу правову базу для судових органів і правоохоронців.

Вдосконалення кримінального законодавства передбачає розширення кола караних дій, включення незаконного носіння, придбання, передачі та збуту всіх видів зброї. Крім того, важливим є створення єдиного реєстру зброї та патронів, що забезпечить оперативну перевірку законності володіння. Паралельно слід розвивати підготовку спеціалістів, які здійснюють огляди місць подій, а також впроваджувати освітні та просвітницькі програми для громадян щодо законного обігу зброї.

Таким чином, боротьба з незаконним поводженням зі зброєю потребує комплексного підходу, що поєднує законодавчі, організаційні та практичні заходи. Вдосконалення законодавства, стандартизація термінології, застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів та підготовка кваліфікованих фахівців створюють умови для підвищення безпеки суспільства та ефективного кримінального переслідування порушників. Додатково, важливим напрямом є вдосконалення правової бази щодо запобігання контрабанді зброї та обігу нелегальних боєприпасів.

1. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

2. Книженко О. О. До питання кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти». Дніпро, 2020. С. 122–125.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

4. Фріс П. Л. Науково-правовий висновок фахівця на запит адвокатського об'єднання «Ореховський та Коломієць» від 23 січня 2017 року. URL: https://zbroya.info/uk/partner/law-ok/blog/12807_naukovii-visnovok-ne-mozhe-buti-kriminalnoyi-vidpovidalnosti-za-zberigannia-zbroyi/ (дата звернення: 29.09.2025).

5. Юнін О. С., Шевченко С. І., Шаблистий В. В., Березняк В. С. та ін. Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану : метод. рекомендації. Дніпро, 2023. 108 с.

Ярослав ЛИСЮК

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ТАКТИКА ОБШУКУ І ВИЛУЧЕННЯ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ
В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій визначає нові підходи до криміналістики та доказознавства. Цифровізація торкається всіх сфер життя людини – від побутових комунікацій до професійної діяльності, що створює величезний масив даних, здатних стати доказовою базою у кримінальних провадженнях. Тому цілком закономірно, що цифрові сліди, що залишаються в інформаційних системах, мережевих пристроях, мобільних телефонах, комп'ютерах та інших цифрових носіях, потребують спеціальної тактики збору, фіксації та вилучення для того, щоб їх можна було використати у судовому процесі. Правильна організація обшуку цифрових пристроїв передбачає комплексну оцінку ризиків, визначення пріоритетів, підготовку технічного обладнання та дотримання процесуальних норм, що забезпечують юридичну чистоту доказів [1, с. 19-20]. Тому потрібно визначити проблеми доказознавства в цифрову епоху, оскільки світ не стоїть на місці і електронні докази набувають особливого значення і змісту.

В першу чергу потрібно зазначити, що проблема доказознавства у контексті цифрових слідів полягає у множинності та швидкоплинності інформації. Дані можуть видалятися автоматично, змінюватися без сліду або дублюватися у різних місцях мережі. Це насамперед створює складнощі у встановленні первинності джерела, достовірності та цілісності інформації. Крім того, сучасні технології шифрування, анонімізації та захисту даних ускладнюють прямий доступ до цифрових слідів, що потребує високого рівня кваліфікації фахівців та використання спеціалізованих методів криміналістики. Тому, при цьому, закономірно, що тактика обшуку зазначає

певних змін, які необхідно враховувати слідчим під час проведення обшуку.

Тактика обшуку повинна враховувати принципи мінімізації ризиків втрати даних та збереження доказів у первісному вигляді. Під час вилучення цифрових пристроїв доцільним є використання ізоляції від мережі, створення точних образів пам'яті для подальшого аналізу, документування кожного етапу дій із зазначенням часу, обставин та відповідальних осіб. Важливим елементом є визначення порядку дій при виявленні різного типу інформації, зокрема соціальних мереж, поштових скриньок, месенджерів та хмарних сервісів, де дані можуть зберігатися у зашифрованому вигляді або на сервері, розташованому в іншій юрисдикції [2, с. 315].

Під час огляду вилучення комп'ютерних технічних засобів бажано проводити за участю спеціаліста. У разі відсутності спеціаліста при вилученні необхідно суворо дотримуватись таких вимог: запобігати умисному пошкодженню технічних засобів при вилученні, упакуванні та при подальшому їх транспортуванні; забороняється вмикати системний блок персонального комп'ютера, сервер до електромережі, вмикати портативні пристрої (мобільні телефони, планшетні комп'ютери, портативні відеореєстратори тощо) та використовувати їх; за можливості мобільні телефони, планшетні комп'ютери переводити у режим, що виключає обмін інформацією з базовими станціями, так званий режим польоту. Під час огляду упакуванню підлягають усі предмети. Кожен об'єкт дослідження, носій з об'єктом дослідження необхідно пакувати окремо [3, с. 72].

Особливу увагу слід приділяти взаємодії з технічними фахівцями та експертами у сфері інформаційної безпеки. Їхні знання дозволяють правильно обирати програмні засоби для копіювання, аналізу та збереження цифрових слідів без ризику їх модифікації. Слід також враховувати етичні та правові аспекти доступу до особистих даних, що захищені законодавством, адже порушення прав може призвести до визнання доказів недопустимими у судовому процесі.

В епоху цифровізації зростає значення попередньої підготовки фахівців правоохоронних органів та судових експертів. Необхідно постійно оновлювати методики роботи, адаптуватися до нових технологій, розробляти стандарти вилучення та зберігання цифрових доказів. Практика показує, що ефективність доказознавства залежить від комплексного підходу, який поєднує криміналістичні навички, технічну компетентність та дотримання процесуальних норм [4, с. 133].

Тактика обшуку та вилучення цифрових слідів у сучасних умовах є складним і багатогранним процесом, що потребує високого рівня професіоналізму, знання сучасних технологій та суворого дотримання законодавства. Проблеми доказознавства в епоху цифровізації обумовлені швидкоплинністю інформації, шифруванням даних та складністю встановлення їх достовірності. Ефективне вирішення цих проблем можливе лише за умов постійного професійного розвитку фахівців, впровадження

стандартів та методик роботи із цифровими слідами, а також інтеграції технічних, криміналістичних та правових підходів [5, с. 309].

Тож тактика обшуку та вилучення цифрових слідів є надзвичайно важливим елементом сучасної криміналістики, оскільки від правильності проведення цих дій залежить допустимість та достовірність доказів у судовому процесі. Умови цифровізації створюють нові виклики, пов'язані зі швидкоплинністю інформації, її дублюванням, шифруванням та зберіганням у віддалених або анонімних ресурсах. Це ускладнює встановлення первинності джерела та цілісності даних, що вимагає високого рівня кваліфікації фахівців та застосування сучасних технологій для копіювання, аналізу та фіксації цифрових слідів. Ефективне проведення обшуку потребує комплексного підходу, який поєднує криміналістичні навички, правове регулювання та технічну експертизу. Важливим є дотримання процесуальних норм, фіксація кожного етапу дій, правильне зберігання даних та взаємодія з експертами у сфері інформаційної безпеки. Ці заходи дозволяють мінімізувати ризик втрати або модифікації доказів і забезпечують їхню юридичну цінність у суді. У перспективі доказознавство в умовах цифровізації буде залежати від здатності правоохоронних органів адаптуватися до нових технологічних викликів, постійно вдосконалювати методики збору та аналізу цифрових слідів і забезпечувати баланс між ефективністю розслідування та захистом прав людини. Компетентність фахівців, системність дій та впровадження сучасних стандартів обшуку цифрових пристроїв є ключовими чинниками, що визначають якість доказової бази та справедливості судового розгляду.

1. Глинська Н. В. Щодо використання цифрової інформації в кримінальному провадженні: окремі аспекти. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 12 грудня 2022 року)*, Харків, 2022. С. 18–21.

2. Криміналістика: підруч. За ред. В. Ю. Шепітька. 5-ге вид., переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

3. Бідняк Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монограф. / Г. С. Бідняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.

4. Авдєєва Г., Живуцька-Козловська Е. Проблеми використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві України та США. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 126-143.

5. Корж В. П. Розслідування окремих видів злочинів: навч.-метод. посіб.; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 507 с.

Дмитро ЛИШЕНКО

студент 1-го курсу Харківського
національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ксенія ГУРТОВА

старший викладач кафедри
конституційного і міжнародного права
та прав людини Харківського
національного університету
внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ СЕКСУАЛЬНОМУ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Сексуальне та гендерно-зумовлене насильство (далі – СГЗН) є серйозним порушенням прав людини. Ризик СГЗН, яке постійно існує навіть у мирний час, зростає під час збройного конфлікту та його випадки не завжди фіксуються належним чином. Запобігання цьому явищу набуває неабиякої актуальності в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні, адже наша країна потерпає від економічних негараздів, високого рівня безробіття, низьких соціальних стандартів життя, а на додачу – від повномасштабного вторгнення РФ.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) визначає наступні поняття: сексуальне насильство – означає будь-який статевий акт, спробу домогтися статевого акту, небажані сексуальні коментарі або домагання, торгівлю людьми чи інші дії, які спрямовані проти сексуальності особи, з застосуванням примусу будь-якою людиною, незалежно від її стосунків із потерпілою особою у будь-якій обстановці; гендерно-зумовлене насильство – це насильство, яке призводить або може призвести до фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждань, зумовлене гендерною дискримінацією, очікуваннями щодо гендерних ролей та/або гендерними стереотипами або спричинене різним статусом влади за ознакою статі [2].

Слід зазначити, що серед випадків сексуального і гендерно-зумовленого насильства абсолютна більшість стосується насильства саме щодо жінок. Серед останніх випадків абсолютну більшість складає домашнє насильство. Домашнє насильство не тотожне гендерно-зумовленому насильству, але іноді може бути його різновидом. Протидія домашньому насильству та насильству

щодо жінок може розглядатися в контексті протидії гендерно-зумовленому насильству [3].

Об'єднаний термін сексуальне та гендернозумовлене насильство (СГЗН) відображає подвійну природу цього типу насильства: як сексуального насильства, так і форми дискримінації. СГЗН може бути направлене як проти жінок, так і проти чоловіків, хоча жінки частіше стають потерпілими від цієї форми насильства. СГЗН включає в себе звалтування, спроби звалтування, усі форми сексуального насильства, сексуальні погрози, домагання, експлуатацію або приниження, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусовий аборт, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, сексуальне рабство та калічення жіночих статевих органів [1].

СГЗН є лише однією з багатьох форм насильства під час збройного конфлікту. Руйнування правопорядку на окремих тимчасово окупованих територіях та загальна обстановка насильства сприяють злочинцям у вчиненні СГЗН у крупних масштабах із відносною безкарністю. СГЗН часто використовується як «стратегія» або «тактика» війни, наприклад, щоб залякати цивільне населення або вибити зізнання у затриманих. Певні форми СГЗН, зокрема сексуальне рабство та групове звалтування, є більш поширеними під час збройних конфліктів, ніж у мирний час.

Відповідно до Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 15/05 щодо запобігання та протидії насильству щодо жінок 2005 року [4], держави-учасниці ОБСЄ повинні «...вжити всіх необхідних заходів для запобігання гендерно-зумовленому насильству щодо жінок і дівчат під час та після збройного конфлікту і надзвичайних ситуацій, що включає притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, а також вжити спеціальних заходів для задоволення потреб жінок і дівчат в постконфліктному середовищі».

Відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1820 [], «...цивільні особи становлять переважну більшість постраждалих від збройного конфлікту; ... жінки та дівчата особливо часто зазнають сексуального насильства, яке застосовується у тому числі як тактика війни, для приниження, пригнічення, вселення почуття страху, розсіювання та/або примусового переміщення цивільного населення громади чи етнічної групи; сексуальне насильство, яке вчиняється таким чином, може в деяких випадках продовжуватися після припинення бойових дій...».

Також іншими міжнародно-нормативними актами у сфері протидії СГЗН виступають: Люблянський документ, 2005 р., Базельський документ, 2014 р., Міланський документ, 2018 р.; у сфері боротьби з СГЗН як формою тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження: Копенгагенський документ, 1990 р., Тиранський документ, 2020 р., а також у сфері можливим воєнним злочином або злочином проти людяності: Гельсінкський документ, 1992 р., Будапештський документ, 1994 р.

Вагомий внесок у прогрес розвитку боротьби з СГЗН у визначенні

поняття гендерного насилля було зроблено у запропонованій Директиві Європейського Парламенту і Ради про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством 2022 р. [5]. Сюди входять усі акти гендерного насильства, які призводять або можуть призвести до фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи загрози таких дій. Воно охоплює такі правопорушення, як сексуальне насильство, в тому числі зґвалтування, калічення жіночих статевих органів, примусовий шлюб, примусові аборти або стерилізація, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, переслідування, сексуальні домагання, феміцид, розпалювання ненависті та різні форми онлайн-насильства («кібернасильство»), включаючи обмін інтимними матеріалами без згоди або маніпулювання ними, та кіберперезслідування. Документом означено, що таке насильство коріниться в гендерній нерівності, яка є проявом структурної дискримінації щодо жінок.

СГЗН є лише однією з багатьох форм насильства під час збройного конфлікту. Вони можуть призводити до масових вбивств, переміщення цивільного населення, свавільних затримань, викрадень, розграбування і масового знищення майна цивільного населення та основної інфраструктури. Ризик насильства, у тому числі СГЗН, стає вищим у певних умовах, наприклад, у місцях перебування під вартою.

Підсумовуючи, можна сказати про те, що протидія сексуальному та гендерно-зумовленому насильству визнана одним із пріоритетних напрямів гендерної політики як міжнародною спільнотою, так і в Україні. Виходячи з вищезначеного, слід констатувати, що міжнародне співтовариство докладає суттєвих зусиль щодо попередження і протидії сексуальному та гендерно-зумовленому насильству, під якими слід розуміти протиправні, навмисні насильницькі дії, спрямовані проти особи через її стать. Окремим аспектом проблеми виявлення і фіксації злочинів сексуального та гендерно-зумовленого характеру є мовчання потерпілих, які зазнали насильства під час війни. Через страх бути осудженими суспільством все це призводить до латентності злочинів проти гендеру, що в результаті залишаються нерозкритими.

1. Качинська М. Гендерно-обумовлене насильство. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 14–17. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9483bcd5-7c28-4007-a8ca-736c50bf4caa/content?trackerId=1dcf92bdfd5190e2>.

2. Краснолобова І. Нормативно-правове забезпечення політики протидії гендерно-зумовленому насильству в Україні. *Публічне урядування*. 4 (24). С. 189–201. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4\(24\)-189-201](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4(24)-189-201).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, від 11.05.2011 від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11.

4. Decision No 15/05 Preventing and combating violence against women. URL: <https://www.osce.org/mc/17451?download=true>.

5. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence COM/2022/105 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-con-tent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0105>.

Олена ЛУК'ЯНЕНКО

курсантка 4 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри кримінального
процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор,

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій значна частина інформації створюється, зберігається та передається в електронному форматі, що безпосередньо впливає на функціонування правових систем, зокрема кримінального процесу. З огляду на це, усе більшої актуальності набуває питання правового регулювання використання електронних доказів, адже саме вони дедалі частіше виступають ключовими джерелами фактичних даних у кримінальних провадженнях. Попри відсутність у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) чіткого нормативного визначення поняття «електронний доказ», судова практика та наукові дослідження дозволяють сформулювати уніфіковане розуміння цього явища.

В Україні використання електронних документів регулюються кількома нормативно-правовими актами. Зокрема, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає електронний документ як документ, в якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити. Цей Закон передбачає, що електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Такою візуальною формою може бути відображення даних електронними засобами або на папері [1, ст. 5]. Відповідно до норм статті 99 КПК України документом є

спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [2, ст. 99].

Через відсутність нормативного визначення поняття «електронний доказ» суди при визначенні питання допустимості таких доказів користуються положеннями статті 99 КПК України. Відповідно до цього електронним доказом варто вважати будь-який цифровий об'єкт або носій інформації, який містить відомості, зафіксовані у формі електронних даних, що можуть бути використані у процесі доказування фактів, що мають значення для кримінального провадження. Усі електронні докази поділяються за способом фіксації інформації на дві основні категорії: цифрові та аналогові. Цифровий метод передбачає збереження інформації у вигляді коду (бітів), що зчитується електронними пристроями: це файли, листування з месенджерів, відео з камер спостереження, електронні листи, цифрові фотографії тощо. Аналоговий метод передбачає збереження електронної інформації на матеріальних носіях без цифрового кодування – наприклад, відео на VHS-касетах, плівкові фото, вінілові платівки, факсимільні повідомлення. Як бачимо, останній метод зберігання є застарілим, хоча не можна виключати його застосування. Тому можемо дійти висновку, що використання поняття «цифровий доказ» дещо звужує обсяг визначення, натомість дефініція «електронний доказ» має більш широке значення та включає в себе 2 різновиди зберігання інформації.

За визначенням Цехана Д. М., електронні докази – це фактичні дані, що представлені в електронній (цифровій) формі та зафіксовані на відповідному носіїві, містять відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження, і які можуть бути досліджені та використані за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів [3, с. 257]. Столітній А. В. розглядає електронні докази як будь-які відомості, збережені або передані в цифровій формі, на підставі яких суд, прокурор, слідчий, дізнавач у визначеному процесуальним законодавством порядку встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження [4].

Тому проаналізувавши вищезазначене, можемо сформулювати визначення «електронного доказу». Електронний доказ – це будь-які фактичні дані, зафіксовані у електронній формі на відповідному носії, які містять відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження, та можуть бути отримані, досліджені й використані у процесі доказування за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України. До електронних доказів можна віднести:

– електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи);

- вебсайти (вебсторінки);
- текстові, мультимедійні та голосові повідомлення;
- метадані;
- бази даних.

Також слід зазначити, що інформація може зберігатись на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах, банківських картках).

У ст. 99 КПК України до переліку документів, як окремого джерела доказів, віднесено матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) [1, ст. 99]. Вважаємо це недоцільним, оскільки зазначена інформація має ознаки електронного доказу (тип збереження, вид), тому це викликає суперечності при оцінці таких доказів. Оскільки вони мають іншу природу, порівняно з документами на папері, тому їх правила використання під час доказування не може бути ототожнено з останніми, а повинно бути виділено в окрему категорію.

Отже, електронні докази є невід'ємною частиною сучасного кримінального процесу, що зумовлено діджиталізацією суспільних відносин і переходом значної частини інформації у цифровий формат. Попри відсутність чіткого нормативного визначення поняття «електронний доказ» у КПК України, правозастосовна практика, наукові підходи та положення чинного законодавства дозволяють сформулювати узагальнене визначення цього поняття як фактичних даних в електронній формі, які можуть бути використані у процесі доказування та досліджені із застосуванням спеціальних технічних засобів.

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 07.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12.04.2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 07.10.2025).

3. Цехан, Д. М. «Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2023. С. 256-260.

4. Столітній А. В. Електронне кримінальне провадження: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Київ: АртЕк, 2016. 723 с.

Денис ЛУТІЙ

аспірант кафедри

кримінально-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ПОБУДОВА ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВСТАНОВЛЕННЯМ АБО ПОШИРЕННЯМ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Кримінальні правопорушення, пов'язані із встановленням або поширенням злочинного впливу, становлять сьогодні виняткову суспільну небезпеку, оскільки підривають основи правопорядку та громадської безпеки. Розслідування цих діянь, особливо на початковому етапі, є надзвичайно складним через їхню високу латентність та необхідність доказування особливого статусу особи, яка вчиняє цей злочин – «суб'єкт підвищеного злочинного впливу». Ефективне криміналістичне забезпечення вимагає глибокого розуміння типових слідчих ситуацій, що виникають під час документування діяльності лідерів злочинного середовища, і саме на криміналістичному аналізі типових слідчих ситуацій та розробці ефективних алгоритмів дій на початковому етапі зосереджується наше дослідження.

Проблемним аспектам виявлення, припинення та розслідування діяльності організованих груп та злочинних організацій, у т.ч. їх лідерів, зокрема й осіб, що перебувають у статусі суб'єктів підвищеного злочинного впливу, присвячено численні наукові розвідки вітчизняних вчених і практиків у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, зокрема: Аркуші Л. І., Вознюка А. А., Горобця Є. В., Дудорова О. О., Єпринцева П. С., Малюка В. В., Нікітіна А. О., Обшалова С. В., Піцика В. С., Плосконос А. І., Рубеля А. М., Санакоєва Д. Б., Севрука В. Г., Ткаченка С. В., Тундаєва С. М., Цехана Д. М., Чаплинського К. О., Чернявського С. С., Чурилова Д. В. та інших.

Водночас безпосередньо питанням, присвяченим розслідуванню злочинів, пов'язаних із встановленням або поширенням злочинного впливу, у вітчизняних дослідженнях увага приділяється фрагментарно. Не меншої уваги потребують і питання, пов'язані з формуванням типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування цих злочинів.

У фаховій криміналістичній літературі до сьогодні існують наукові дискусії щодо поняття, структури та змісту слідчої ситуації. У контексті нашого дослідження це питання набуває особливої уваги з огляду на двояку

специфіку злочинів, пов'язаних із встановленням і поширенням злочинного впливу та безпосередньо злочином, передбаченим ст. 255-1 КК України.

Аналіз позицій вчених на поняття та зміст слідчої ситуації показав, що під нею у широкому сенсі розуміють сукупність усіх умов, що впливають на розслідування і визначають його особливості, а у вузькому – як характеристику інформаційних даних, котрі має слідство на конкретному етапі розслідування [1, с. 281]. В.М. Шевчук зазначає, що зміст слідчої ситуації складають різні умови, обставини, чинники, що визначають обстановку процесу розслідування на певному його етапі і мають значення для обрання і реалізації оптимальних прийомів, методів і засобів [2]. На думку

Скригонюка М. І., під слідчою ситуацією слід розуміти сукупність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні про злочин, інших обставин, що склалися в ході провадження слідчих (розшукових) дій [3], а Великанов С. В. вказує, що це сукупність сформованих на певному етапі умов, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних завдань і досягнення загальних цілей розслідування [4, с. 7]. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення, запропоноване Тіщенком В. В. та Подобним О. О., які визначають слідчу ситуацію як суму значущої для розслідування інформації, що є в розпорядженні слідчого до визначеного моменту розслідування [5, с. 143].

Аналіз наукових точок зору дозволив нам визначити слідчу ситуацію як систему відомостей, сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, що залежать від етапу розслідування, та які характеризують обстановку, в якій відбувається процес розслідування кримінального правопорушення.

Грунтуючись на різних точках зору вчених, а також результатах узагальнення емпіричної бази проведеного нами дослідження, пропонуємо низку типових слідчих ситуацій, що формуються на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із встановленням або поширенням злочинного впливу.

1. За джерелом інформації: а) отримані за результатами здійснення оперативно-розшукової діяльності (92 %); б) інформація про факти встановлення або поширення злочинного впливу надійшла з інших джерел (8 %).

2. За достатністю інформації, отриманої за результатами здійснення оперативно-розшукової діяльності: а) достатньо інформації про особу, яка встановлює або поширює злочинний вплив, виконання нею відповідних функцій, що становлять зміст об'єктивної сторони ст. 255-1 КК України (68 %); б) недостатньо інформації про особу, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, відсутня інформація про її злочинну діяльність (32 %).

3. За наявністю у особи відповідного статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу: а) особа має статус «вор у законі»; особа має статус «положенця»; в) особа має статус «смотрящого»; г) особа має статус

«прагнучого».

4. За наявністю ознак вчинення супутніх кримінальних правопорушень (вимагання, шахрайство, незаконний обіг наркотичних засобів тощо): а) кримінальне провадження розпочато за ознаками іншого кримінального правопорушення (98 %); б) кримінальне провадження розпочато за ознаками встановлення або поширення злочинного впливу (2 %).

5. За місцезнаходженням суб'єкта злочину: а) особа перебуває на волі, за місцем територіальної юрисдикції органу досудового розслідування (5 %); б) особа перебуває на волі, поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування (2 %); в) особа перебуває в установі виконання покарань, СІЗО, ІТТ (92 %); г) особа перебуває за кордоном (1 %).

6. Залежно від стану протидії розслідуванню: а) суб'єкт підвищеного злочинного впливу здійснює активну протидію розслідуванню (89 %); б) суб'єкт підвищеного злочинного впливу не здійснює протидію, співпрацює з органами досудового розслідування (8 %); в) протидія розслідуванню наявна зі сторони інших зацікавлених осіб, у т.ч. осіб, які мають корупційні зв'язки серед правоохоронних органів (3 %).

Отже, на підставі проведеного нами дослідження наукових позицій вчених на поняття та зміст «слідчої ситуації», запропоновано під слідчою ситуацією розуміти *систему відомостей, сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, що залежать від етапу розслідування, та які характеризують обстановку, в якій відбувається процес розслідування кримінального правопорушення*. За результатами аналізу слідчо-судової практики виокремлено типові слідчі ситуації та критерії їх формування у провадженнях за фактами розслідування злочинів, пов'язаних із встановленням або поширенням злочинного впливу, що сприятиме ефективності побудови слідчих версій та плануванню розслідування у провадженнях відносно осіб, які перебувають у статусі суб'єктів підвищеного злочинного впливу, у т.ч. у статусі «вора в законі».

1. Криміналістика : підручник для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150.

3. Скригонюк М.І. Слідчі ситуації й тактичні операції при розслідуванні масових заворушень. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2005. № 67–69. С. 120-123.

4. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 16 с.

5. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посіб. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

Владислава МАКАРЕНКО

здобувач освіти 4-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена ЛОПАЄВА

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ
ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТРЕНАЖЕРІВ**

Сучасні умови підготовки військовослужбовців висувають високі вимоги до рівня вогневої майстерності та швидкості прийняття рішень у бойових ситуаціях. Традиційні методи навчання не завжди дозволяють ефективно відпрацьовувати різні тактичні сценарії та швидко оцінювати помилки. Впровадження інтерактивних тренажерів відкриває нові можливості для підвищення ефективності вогневої підготовки, забезпечуючи реалістичне моделювання бойових умов, безпечне відпрацювання навичок і оперативний контроль за результатами. Метою цієї роботи є обґрунтування методичних підходів до застосування інтерактивних тренажерів для підвищення рівня вогневої майстерності та оптимізації навчального процесу.

Численні дослідження підтверджують успіх системи навчання з використанням мультимедійних технологій. Можна впевнено стверджувати, що увага під час роботи з навчальною інтерактивною програмою на базі мультимедіа, як правило, подвоюється, економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу, у середньому становить 30 %, а набуті знання зберігаються в пам'яті набагато довше. Дослідники помітили на численних експериментах виразний зв'язок між методом, за допомогою якого учень освоював матеріал, і здатністю згадати (відновити) цей матеріал у пам'яті через певний час. Якщо матеріал був звуковим, то людина запам'ятовувала приблизно 1/4 поданої інформації. Якщо інформація була представлена візуально – приблизно 1/3. У разі комбінування впливу (зорового й слухового) запам'ятовування підвищувалося до 1/2, а якщо людина залучалась до активних дій в процесі вивчення, то засвоюваність матеріалу підвищувалася до 2/3 [1, с. 124; 2, с. 61]. Ці дані свідчать про

високий потенціал інтерактивних тренажерів у навчальному процесі, оскільки вони поєднують мультимедійні ефекти з активною практичною діяльністю курсантів. Використання тренажерів дозволяє створювати ситуації, максимально наближені до реальних бойових умов, що сприяє не лише підвищенню точності стрільби, але й розвитку швидкості прийняття рішень, тактичного мислення та командної взаємодії. Інтерактивні системи також дають можливість контролювати прогрес кожного учня індивідуально, надавати миттєвий зворотний зв'язок та адаптувати рівень складності завдань відповідно до досягнень. Таким чином, поєднання традиційних методів навчання з інтерактивними технологіями створює комплексну систему підготовки, яка підвищує ефективність навчального процесу та формує більш високий рівень бойової готовності особового складу. У результаті це може покращити загальну ефективність підготовки працівників правоохоронних органів, зробивши їх більш підготовленими до реальних ситуацій. Існує багато прикладів успішного впровадження інтерактивних методів навчання під час вогневої підготовки. Поліцейські використовують інтерактивні тренажери для стрільби, де вони практикують реальні сценарії з використанням імітаційної зброї. Це допомагає покращити їх точність та реакцію на стрільбу. Використання віртуальної реальності дозволяє поліцейським тренувати реакцію на стресові ситуації та вивчати тактику у віртуальних інтерактивних середовищах.

Існує багато технологій, які можуть бути використані для інтерактивного навчання вогневої підготовки. Ось кілька прикладів: 1. віртуальна реальність дозволяє створювати іммерсивні симуляції вогневих ситуацій, де поліцейські або військовослужбовці можуть тренувати навички стрільби та реагування на реалістичні сценарії; 2. розширена реальність може бути використана для створення інтерактивних сценаріїв навчання в реальному середовищі; 3. симулятори вогневої підготовки, які відтворюють реальні умови, дозволяють навчатися, використовуючи імітаційну зброю; 4. мобільні додатки для смартфонів та планшетів можуть містити інтерактивні вправи та ігри для покращення навичок стрільби та тактичних вмінь; 5. спеціалізовані програмні комплекси можуть об'єднувати різні технології для створення комплексних інтерактивних симуляцій для вогневої підготовки. Ці технології допомагають зробити навчання з вогневої підготовки більш реалістичним, безпечним та ефективним для працівників правоохоронних органів та військових [3, с.146]. Використання інтерактивних тренажерів також сприяє розвитку критичного мислення та самоконтролю під час виконання вогневих завдань. Завдяки можливості багаторазового повторення сценаріїв курсанти і працівники правоохоронних органів отримують шанс відпрацювати помилки, оцінити власні дії та навчитися приймати ефективні рішення у стресових ситуаціях. Такий підхід не лише підвищує технічну майстерність, але й зміцнює психологічну готовність до реальних бойових або оперативних дій. Крім того, інтеграція

інтерактивних технологій у навчальний процес дозволяє оптимізувати витрати ресурсів: скорочується потреба у великій кількості патронів, витратних матеріалів та часу на організацію практичних стрільб. Це робить підготовку більш економічно ефективною та екологічно безпечною, зберігаючи при цьому високий рівень практичної цінності занять.

Отже, впровадження інтерактивних тренажерів у систему вогневої підготовки значно підвищує її ефективність, поєднуючи мультимедійні технології, реалістичне моделювання бойових ситуацій та активну практичну діяльність курсантів і працівників правоохоронних органів. Це сприяє покращенню точності стрільби, швидкості прийняття рішень, розвитку тактичного мислення, командної взаємодії та формуванню психологічної стійкості. Інтерактивні методи навчання дозволяють контролювати індивідуальний прогрес, надавати оперативний зворотний зв'язок та оптимізувати витрати ресурсів. Таким чином, поєднання традиційних форм підготовки з інтерактивними тренажерами створює комплексну систему навчання, яка підвищує бойову готовність і професійну компетентність особового складу.

1. Тимофєєв В., & Тінін Д. Г. (2023). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (23.06.2023; Полтава, Україна), 123–125. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/633>

2. Тінін Д. Г. Удосконалення службової підготовки працівників Національної поліції України з використанням інтерактивного мультимедійного обладнання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (107). С. 60-63. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-4-60-63 ; <http://er.dduvs.in.ua/jspui/handle/123456789/6093> ; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6093/1/8.pdf>

3. Зеленський Є. С., Задорожня Р. В., Фісун Н. О. Використання інтерактивних методів навчання під час проведення практичних занять з вогневої підготовки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 80. С. 144–148.

Єгор МІНЧЕНКО

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Законодавче розмежування кримінальних правопорушень відіграє ключову роль у вирішенні ряду питань, пов'язаних із диференціацією кримінальної відповідальності, визначенням переліку обмежень, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, правильною правовою кваліфікацією, індивідуалізацією відповідальності, а також у питаннях звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування, і в регулюванні інших кримінально-правових інститутів.

Класифікація кримінальних правопорушень також має практичне значення для формування кримінальної політики держави, зокрема у контексті гуманізації покарань. Запровадження кримінальних проступків як окремої категорії дозволяє зменшити навантаження на органи досудового розслідування, суди та слідчих, а також забезпечити більш оперативне вирішення справ, не пов'язаних із високим ступенем суспільної небезпеки. У зв'язку з цим законодавцем передбачено можливість спрощеного порядку досудового розслідування у справах про проступки, що сприяє як ефективному функціонуванню правової системи, так і захисту прав підозрюваних та потерпілих

Відповідно до статті 12 Кримінального кодексу України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Кримінальним проступком вважається діяння, за яке передбачене основне покарання у вигляді штрафу, що не перевищує 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51000 гривень), або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Злочини у свою чергу класифікуються на нетяжкі – за які передбачено штраф до 10000 н.м.д.г. або позбавлення волі на строк до 5 років; тяжкі – зі штрафом до 25000 н.м.д.г. або позбавленням волі

до 10 років; та особливо тяжкі — за які передбачено штраф понад 25000 н.м.д.г., позбавлення волі понад 10 років або довічне позбавлення волі [1].

Науковці звертають увагу на особливий статус кримінальних проступків, які, хоч і визнаються кримінальними правопорушеннями, фактично займають проміжне положення між злочинами невеликої тяжкості та адміністративними правопорушеннями. Це дозволяє гнучко реагувати на мінливі суспільні потреби, зберігаючи баланс між покаранням та превенцією [2, с. 400].

Головко Л. В. справедливо зазначає, що відсутність чітких відмінностей між правопорушеннями та провинами унеможлиблює розрізнення процесів у справах про діяння, за які передбачене покарання у вигляді довічного позбавлення волі, та процесів у справах про правопорушення, що караються штрафом. Це створює ризик виникнення різноманітних помилок у застосуванні кримінального процесуального законодавства. На думку дослідника, формальне розмежування правопорушень і провин на початковому етапі дозволяє значною мірою уникнути таких помилок [3].

Окрему увагу слід приділити положенням чинного Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якого передбачено поділ кримінальних правопорушень на злочини та проступки. Така структура вимагає від правозастосовних органів чіткого розуміння різниці між категоріями правопорушень, оскільки це безпосередньо впливає на строки розслідування, підслідність, можливість укладення угод між сторонами, а також застосування процесуальних заходів примусу.

Крім того, у зв'язку із запровадженням інституту кримінальних проступків, важливим є усунення суперечностей між положеннями Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу, які виникли внаслідок непослідовної імплементації новел законодавства. Як зазначає Фесенко Є. В., збереження кодифікованої системи кримінального законодавства є надзвичайно важливим для забезпечення його цілісності та логічності. Подальше вдосконалення норм повинно відбуватися з урахуванням принципів правової визначеності та верховенства права [4, с. 3-4].

Вид кримінального правопорушення – кримінальний проступок чи злочин – визначає вирішення низки важливих питань, пов'язаних із застосуванням кримінального процесуального законодавства. Зокрема, йдеться про визначення складу учасників кримінального провадження, вибір форми досудового розслідування, встановлення строків його проведення та порядку продовження, а також про специфіку завершення досудового розслідування та інші аспекти [5].

В умовах реформування кримінального законодавства України особливу роль відіграє також міжнародний досвід. У багатьох країнах континентальної правової системи поняття проступку використовується для диференціації менш значущих кримінально караних діянь, що дозволяє

забезпечити справедливий баланс між репресивністю державної реакції та правами особи. Тому інтеграція таких підходів в українське право є логічним етапом його розвитку.

Класифікація кримінальних правопорушень є важливим інструментом у системі кримінального права, що забезпечує диференціацію кримінальної відповідальності залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння. Вона ґрунтується на формальних і матеріальних критеріях, які дозволяють відмежовувати злочини від кримінальних проступків. Такий поділ має істотне практичне значення, зокрема при визначенні виду покарання, можливості звільнення від кримінальної відповідальності, застосуванні запобіжних заходів та інших правових механізмів. Відповідна класифікація сприяє індивідуалізації покарання, правовій визначеності та ефективному застосуванню кримінального закону. Удосконалення підходів до класифікації правопорушень залишається актуальним напрямом розвитку кримінального законодавства.

Таким чином, поділ кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки є не лише теоретично обґрунтованим, але й має суттєве практичне значення для реалізації завдань кримінального судочинства. Удосконалення механізмів класифікації має супроводжуватися подальшим узгодженням нормативно-правової бази, врахуванням наукових підходів та рекомендацій практиків, а також загальноновизнаних міжнародних стандартів у сфері кримінального права. Лише за таких умов можлива ефективна реалізація принципів правової держави у сфері боротьби зі злочинністю.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Малофій К. А. Класифікація кримінальних правопорушень за ст. 12 Кримінального кодексу України. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Криминологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.). 2021. С.399-401.

3. Охман О.В. Актуальні питання класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості. *Publishing House «Baltija Publishing»* 2020.

4. Фесенко Є. В. Проблема класифікації кримінальних правопорушень. *Часопис національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 2 (8).

5. Азаров Д. С. КК і КПК України: питання узгодженості у площині класифікації кримінальних правопорушень. *Наука і правоохорона*. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/314754190_KK_i_KPK_Ukraini_pitanna_uzgodzenost_i_u_plosini_klasifikacii_kriminalnihpravoporusen.

Анастасія МІРОШНИЧЕНКО

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Ганна БІДНЯК

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

**ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИКИ
У РОЗКРИТТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Одним із ключових завдань спеціаліста-криміналіста під час огляду місця події є фіксація слідів та речових доказів. В умовах розвитку науки і техніки неможливо відмовитись від сучасних досягнень. У правоохоронних органах цифрові фотоапарати та відеокамери практично повністю витіснили аналогові. Поряд з цим стрімко впроваджуються лазерні 3D-сканери з відповідним програмним забезпеченням та системами візуалізації, що надає низку переваг кримінальному судочинству [1, с.51]. Традиційні методи, як фотографування з рівня землі та вимірювання за допомогою рулетки або лазерного далекоміра, часто потребують багато часу та не завжди забезпечують високу точність [2].

У таких випадках особливо важливим є отримання зображень з висоти «пташиного польоту», що дозволяє охопити всю територію та створити точну карту місця події.

Сучасні безпілотні літальні апарати (БПЛА) здатні значно підвищити ефективність криміналістичного фотографування. Вони дозволяють робити фотографії та відеозйомку в реальному часі, передавати дані на сервер для зберігання та аналізу, а також формувати тривимірні моделі місця події. Компактність, мобільність та висока роздільна здатність камер забезпечують швидке дослідження великих територій, зменшують ризик «забруднення» місця події та дають змогу заздалегідь оцінити обстановку [3].

Інтеграція різноманітних сенсорів, зокрема термальних та мультиспектральних камер, дозволяє виявляти речі або об'єкти, невидимі неозброєним оком, а також ефективно знаходити людські останки на великій площі. Лазерне сканування з дронів забезпечує точне тривимірне моделювання місця події, що особливо корисно для судового представлення доказів.

Використання БПЛА також спрощує контроль за дорожнім рухом, дослідження лісових масивів та пожежно-технічну експертизу, мінімізує фінансові та часові витрати на огляд місця події та дозволяє стандартизувати процес збору доказів. Сучасні дрони, оснащені відповідним обладнанням, є відносно доступними, мобільними та високоефективними інструментами криміналістики, що дозволяє суттєво підвищити точність і швидкість розслідування злочинів [3].

Продовжуючи цю думку, варто зазначити, що застосування 3D-сканерів у криміналістиці відкриває нові можливості для фіксації та аналізу доказів. На відміну від традиційних методів, які часто залежать від людського фактора, сучасні технології забезпечують високу точність, об'єктивність та збереження вихідних параметрів об'єкта незалежно від часу. Використання цифрових моделей дозволяє багаторазово відтворювати результати огляду без ризику втрати первинної інформації, а також передавати дані для експертного аналізу між різними установами чи навіть державами.

Особливу цінність така технологія має під час розслідування воєнних злочинів, де швидкість і точність документування наслідків обстрілів чи руйнувань є ключовими для подальшого судового процесу, у тому числі на міжнародному рівні. Крім того, цифрові 3D-моделі можуть бути використані в судовому засіданні як наочний доказ, що значно підсилює аргументацію сторони обвинувачення [4, с. 660].

Синергія дронів та 3D-сканування відкриває новий етап розвитку криміналістики. Оснащені сучасними камерами та лазерними сканерами безпілотники здатні швидко й точно фіксувати місце події з повітря, створюючи детальні тривимірні моделі. Такий підхід особливо ефективний у випадках масових руйнувань, техногенних катастроф чи воєнних злочинів, коли доступ людини є обмеженим або небезпечним. Використання отриманих моделей не лише спрощує аналіз і зберігає первинний вигляд об'єкта, а й забезпечує наочність під час експертних досліджень та судових процесів.

Методи цифрової криміналістики дозволяють отримати з пам'яті дрона та його пульта дистанційного керування траєкторії польотів (за допомогою GPS і сигналів зв'язку), місцезнаходження об'єкта злочину, відеозаписи та інші суттєві дані. Для цього науковці пропонують різні алгоритмічні рішення, серед яких згорткові нейронні мережі (CNN), опорні векторні машини (SVM) і системи з довготривалою короткостроковою пам'яттю (LSTM). Використання таких технологій дозволяє виявляти закономірності та точно обробляти великі масиви цифрових слідів, що унеможливорює маніпуляції з доказами.

В українських реаліях для дослідження інформації з дронів доцільним є застосування апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED», розробленого ізраїльською компанією *Cellebrite Ltd.*. Цей інструмент забезпечує вилучення даних не лише з безпілотників, а й з інших

електронних пристроїв (смартфонів, планшетів, GPS-трекерів, смарт-браслетів тощо). У структурі МВС України такі комплекси вже використовуються підрозділами Національної поліції, Департаментом кіберполіції, експертною службою ДНДЕКЦ МВС України.

У межах кримінального провадження слідчий призначає комп'ютерно-технічну експертизу, яка може проводитися у поєднанні з іншими інженерно-технічними дослідженнями, зокрема за участю фахівців у сфері авіаційного транспорту. Під час експертизи за допомогою «Cellebrite UFED» здійснюється зчитування електронних даних із дрона без пошкодження можливих слідів відбитків пальців, створюється електронний «образ» інформації, який записується на диск CD-R або DVD-R для одноразового використання. Такий файл додатково захищається електронною міткою (хеш-сума за алгоритмами SHA-1, SHA-2, MD5, CRC32), що гарантує його незмінність. Отримані результати посвідчуються електронним підписом експерта, який згідно із законодавством України прирівнюється до власноручного підпису.

За результатами експертного дослідження складається офіційний висновок, до якого додається цифровий носій з усією вилученою інформацією. Таким чином, використання сучасних апаратно-програмних комплексів дозволяє забезпечити належний рівень фіксації й збереження цифрових доказів, що у свою чергу підвищує ефективність розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням безпілотних літальних апаратів [5].

Узагальнюючи, можна зазначити, що дрони виступають дієвим інноваційним інструментом криміналістики, який суттєво підвищує ефективність розкриття злочинів. Їх застосування забезпечує швидкість, точність і безпечність фіксації доказів, особливо у складних або небезпечних умовах, що робить безпілотні технології важливим елементом сучасної діяльності правоохоронних органів.

1. Бідняк Г. С. Щодо запровадження новітніх технологій у кримінальному судочинстві. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 49-52.

2. Національна академія внутрішніх справ. Тема 16. Тактика огляду. НАВС. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec16.html> (дата звернення: 22.09.2025).

3. Тичина Д. М., Антощук А. О., Перцев Р. В. Криміналістичне забезпечення використання безпілотного літального апарату (дрону) у досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2, № 78. С. 291–297. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.46> (дата звернення: 21.09.2025).

4. Яремчук В. Новітні криміналістичні науково-технічні засоби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 659–660. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/157> (дата звернення: 22.09.2025).

5. Кобець М. В. Експертне дослідження дронів за допомогою апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED». *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : Матеріали конф., м. Київ, 21 листоп. 2024 р. Київ, 2024. С. 171–175. URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/04eeb58f-1ea9-4202-b0fa-89c6db52c73e/content> (дата звернення: 22.09.2025).

Руслана ОТКИДАЧ

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти Дніпровського

державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ

Використання відеоконференцій у кримінальному процесі є одним із головних проявів цифровізації правосуддя в Україні. Широке впровадження цієї технології було зумовлено не лише глобальними тенденціями електронного судочинства, а й надзвичайними обставинами: пандемією COVID-19, воєнним станом, потребою у забезпеченні безпеки учасників процесу та доступності судочинства. Законодавець реагував на ці виклики шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (зокрема, ст. 336, 232), які передбачають можливість проведення судових засідань у режимі відеоконференції як у межах суду, так і поза його приміщенням [1; 2, с. 219], а також проведення певних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Це свідчить про актуальність дослідження цього питання, оскільки впровадження сучасних технологій має не лише очевидні переваги, але й супроводжується ризиками для реалізації фундаментальних прав учасників кримінального провадження.

Використання відеоконференцій у кримінальному процесі в Україні регламентується статтями 232 та 336 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), які визначають порядок проведення допитів, пред'явлення для впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, розгляду клопотань та виконання інших процесуальних дій в ході судового розгляду кримінального провадження. Відеоконференції найчастіше застосовують у випадках, коли очна участь учасника неможлива або пов'язана з об'єктивними ризиками для нього (зокрема, в умовах дії воєнного стану). Водночас слідчо-судова практика фіксує випадки відмови використання відеоконференцій через ризик обмеження прав сторін.

Міжнародна практика, зокрема рішення ЄСПЛ та рекомендації СЕРЕJ Ради Європи, визнає можливість використання відеоконференцій у кримінальному процесі за умови, що це не порушує права учасників на справедливий суд [3, с. 96-97]. Основні принципи передбачають: дотримання права на ефективний захист, можливість конфіденційного спілкування з адвокатом, гарантію технічної достовірності та належну якість аудіо-відео сигналу. Порівняльний аналіз українського та європейського підходів свідчить, що українське законодавство поступово наближається до стандартів Європи, однак його реалізація стикається із численними проблемами і потребує подальшої деталізації технічних та процесуальних гарантій, особливо в тому, що стосується контролю за безпекою та ідентифікацією учасників, підготовки співробітників правоохоронних органів до роботи у такому форматі, забезпечення безперервності комунікації з адвокатом, питань фінансування та організаційних труднощів, обізнаності сторін щодо своїх прав та обов'язків [4, с. 308-309].

Аналіз нормативно-правового регулювання та практики впровадження відеоконференцій у кримінальному процесі свідчить, що цей інструмент уже став невід'ємною складовою сучасного судочинства. Водночас сама наявність правової основи та позитивної судової практики ще не означає, що всі проблеми застосування дистанційних технологій вирішені. Важливо оцінити, наскільки їх використання реально впливає на дотримання та забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження, адже саме цей критерій є визначальним для оцінки ефективності та справедливості такого провадження.

Відеоконференції у кримінальному провадженні є саме тим явищем, яке має як позитивну сторону, так і ризикову. Однією із найістотніших та очевидних переваг їх використання є підвищення доступності кримінального провадження для учасників процесу. Дистанційна участь дозволяє свідкам, потерпілим, підозрюваним та обвинуваченим брати участь як під час досудового розслідування, так і в судових засіданнях без необхідності фізичного переміщення до відповідних органів. Це не лише економить час і ресурси учасників кримінального провадження, правоохоронних та судових органів, а й сприяє реалізації принципу рівності сторін, оскільки кожен учасник має можливість брати участь у процесі навіть за умов обмеженої мобільності або ризику для безпеки. Наукові дослідження та практика показують, що така доступність безпосередньо впливає на ефективність здійснення права на захист і сприяє запобіганню затримкам у судовому розгляді [5, с. 103].

Технології дистанційного зв'язку дозволяють оперативно проводити допити, розглядати клопотання, виконувати інші процесуальні дії, які не завжди потребують фізичної присутності всіх сторін у місці їх проведення. Це скорочує процесуальні строки, зменшує навантаження на правоохоронні органи та суди, а також мінімізує ризик затягування провадження через ті чи

інші невідворотні обставини. Науковці підтримують думку, що очна комунікація учасників є більш інформативною, проте менші витрати часу й коштів під час застосування дистанційного провадження дають можливість оперативно дійти істини в кримінальному провадженні [2, с. 220]. Також відеоконференції виконують функцію забезпечення безпеки учасників кримінального процесу: дистанційний формат дозволяє уникнути фізичного контакту підозрюваного або обвинуваченого зі свідками чи потерпілими, зменшуючи ризик погроз або тиску. Крім того, відсутність потреби у транспортуванні підозрюваних (обвинувачених) із місць тримання під вартою до правоохоронних органів або суду знижує ризик втечі, фізичної небезпеки або нещасних випадків. Водночас такі гарантії ефективні лише за умови наявності надійних технічних засобів, захищених каналів зв'язку та процесуальних процедур контролю, що забезпечують достовірність і безпеку проведених дій.

Попри очевидні позитивні наслідки впровадження відеоконференцій у кримінальному процесі, не можна залишати поза увагою і потенційні загрози, які дуже часто є менш очевидними, ніж переваги. Одним із найбільш суттєвих ризиків застосування відеоконференцій є потенційне обмеження права на захист, гарантованого статтями 59 та 63 Конституції України, адже під час дистанційного допиту чи розгляду клопотань учаснику може бути складніше оперативно і конфіденційно комунікувати з адвокатом. Обмежується можливість відстеження невербальних реакцій іншої сторони, що може впливати на оцінку достовірності показань [5, с. 102].

Технічні аспекти проведення відеоконференцій також становлять значний виклик для реалізації прав учасників. Неналежна якість зв'язку, перебої у трансляції, відсутність єдиних стандартів безпеки та ідентифікації особи можуть призводити до порушення достовірності процесуальних дій. Також існує ризик підключення сторонніх осіб або використання ненадійних пристроїв для підключення, що ставить під сумнів легітимність процесуальних дій. У міжнародній практиці підкреслюється необхідність встановлення мінімальних технічних стандартів та процедур аутентифікації учасників, що дозволяє знизити ризик порушення прав учасників і забезпечити надійність процесуальних дій [2, с. 221; 3, с. 99].

Таким чином, аналіз використання відеоконференцій у кримінальному процесі України дозволяє зробити такі суттєві висновки:

1) їх застосування значно підвищує доступність учасників до проведених процесуальних дій як під час досудового розслідування, так і судового розгляду. Особливо це важливо для учасників, які обмежені у своїй мобільності, перебувають у віддалених регіонах тощо;

2) вони підвищують ефективність процесу та оперативність проведення процесуальних дій, зменшує логістичне навантаження на правоохоронні органи і суди, а також мінімізують ризик затягування проваджень;

3) дистанційний формат забезпечує додаткові гарантії безпеки учасників процесу, оскільки зменшується ризик фізичного контакту з підозрюваними (обвинуваченими);

4) проведення відеоконференцій з підозрюваними або обвинуваченими, які перебувають під вартою, виключають необхідність їх охорони та конвоювання, знижують ризик можливої втечі, що є актуальним в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій;

5) при цьому вони можуть бути перешкодою в забезпеченні права на захист через ускладнену комунікацію з адвокатом, технічні проблеми, загрози достовірності процесуальних дій тощо.

Висновки. Застосування відеоконференцій у кримінальному процесі є одночасно інструментом підвищення ефективності та доступності учасників кримінального провадження до процесуальних дій, які проводяться органами досудового розслідування і судом. Водночас вони є і джерелом потенційних ризиків для належної реалізації процесуальних прав учасників. Баланс між цими аспектами залишається предметом подальших досліджень і постійного аналізу як у вітчизняній, так і у міжнародній практиці.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Кухленко Д. С. Відеоконференція в судовому засіданні як механізм реалізації захисту суб'єктів кримінального провадження. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. № 4 (17). С. 217–224.

3. Бобченко Н. Р., Рафальонт С. Р. Проведення процесуальних дій із застосуванням відеоконференції під час судового провадження: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2023. № 62. С. 94-102.

4. Олійник Я. Міжнародні стандарти забезпечення прав свідків у кримінальному законодавстві. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2024. № 42. С. 303-310.

5. Солдатенко О. А. Перспективи вдосконалення дистанційного досудового розслідування. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах* : матеріали всеукр. наук.-практ. конференції (ДДУВС, 24.05.2024). Дніпро, 2024. С. 101-104.

Максим ПАВЛІЙ

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації, суттєво змінив кримінально-правову політику держави. Актуальним завданням стало забезпечення ефективного захисту національної безпеки та протидії внутрішнім загрозам, зокрема колабораційній діяльності. Після 24 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила низку змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), серед яких особливе місце займає введення статті 111-1 «Колабораційна діяльність» Законом України № 2108-IX від 3 березня 2022 року. Ця стаття криміналізувала широке коло дій, пов'язаних із співпрацею з державою-агресором, її окупаційними адміністраціями чи незаконними збройними формуваннями, які до того часу не були чітко визначені у вітчизняному законодавстві [5, с. 1].

Стаття 111-1 КК України має складну структуру й містить вісім частин, кожна з яких встановлює окремий склад кримінального правопорушення. Законодавець виділяє публічні заклики до підтримки дій агресора чи заперечення суверенітету України (ч. 1), добровільне зайняття посад у незаконних органах влади (ч. 2, 5, 7), провадження економічної діяльності у співпраці з агресором (ч. 4), пропаганду в закладах освіти (ч. 3), а також участь у політичних чи інформаційних заходах на підтримку окупаційної влади (ч. 6). Окремо в ч. 8 передбачено відповідальність за настання тяжких наслідків чи загибелі людей у результаті колабораційної діяльності. Санкції за такі дії різняться від штрафів і позбавлення права

обіймати певні посади до тривалих строків позбавлення волі чи довічного ув'язнення з конфіскацією майна [2, с. 27].

Особливу увагу слід звернути на співвідношення статей 111 «Державна зрада» та 111-1 «Колабораційна діяльність». Перша з них охоплює більш широкі діяння, пов'язані з переходом на бік ворога, наданням допомоги іноземній державі у підривній діяльності чи іншими діями на шкоду суверенітету та територіальній цілісності України. Натомість колабораційна діяльність виступає спеціальною нормою, яка конкретизує форми співпраці з агресором. Наприклад, участь у політичних заходах чи інформаційних кампаніях на тимчасово окупованих територіях не завжди містить ознаки державної зради, але становить склад кримінального правопорушення за ст. 111-1 КК України. Таким чином, співвідношення між цими нормами є співвідношенням загального і спеціального, де стаття 111-1 виконує роль деталізації та доповнення [1, с. 56].

Важливим питанням є характеристика суб'єкта та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Переважно відповідальність за ст. 111-1 КК України несуть громадяни України, адже саме вони зобов'язані бути лояльними до держави та не сприяти окупаційним режимам. При цьому об'єктом кримінального правопорушення є не лише державна безпека та територіальна цілісність, а й інформаційний простір, система освіти, економічна безпека, правопорядок та життя й здоров'я населення. Суб'єктивна сторона характеризується умислом, що передбачає усвідомлення особою протиправності своїх дій і бажання їх здійснити. Особливе значення має критерій добровільності: якщо особа діяла під фізичним чи психологічним примусом окупантів, кримінальна відповідальність може бути виключена. Це положення відповідає загальним засадам кримінального права та принципу справедливості [3, с. 91].

На практиці застосування статті 111-1 КК України стикається з низкою проблем. Однією з головних є нечіткість окремих формулювань. Наприклад, закон не завжди конкретизує, які саме органи влади слід вважати «незаконними» чи які саме посади – «керівними». Це створює ризики для правозастосувачів і може призводити до неоднакової судової практики [7, с. 38]. Додатково виникає питання про співвідношення колабораційної діяльності з адміністративними проступками чи дисциплінарною відповідальністю. У деяких випадках незначні дії особи можуть піддаватися криміналізації, що викликає дискусії про принципи справедливості та пропорційності покарання [6, с. 119].

Окремої уваги потребує економічний аспект колаборації. Згідно з ч. 4 ст. 111-1 КК України відповідальність настає за передачу матеріальних ресурсів чи провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Така норма була прийнята у відповідь на численні факти постачання окупантам продуктів харчування, пального чи іншої допомоги від місцевих підприємців. Проте на практиці складно відмежувати добровільну

економічну співпрацю від вимушеної, коли підприємець діяв під загрозою втрати бізнесу чи репресій. У цих випадках слідчі та суди зобов'язані ретельно оцінювати обставини, що свідчать про примус чи відсутність умислу [4, с. 47].

Не менш дискусійним є питання інформаційної та освітньої колаборації. Частина 3 ст. 111-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за впровадження стандартів освіти держави-агресора чи пропаганду в освітніх закладах. Умови воєнного стану засвідчили, що саме сфера освіти стала одним із головних об'єктів впливу окупантів: переписуються програми, змінюються підручники, проводиться ідеологічна обробка дітей. Криміналізація такої діяльності є важливим кроком, проте викликає питання щодо меж академічної свободи та необхідності чіткої доказової бази для доведення пропаганди [8, с. 14].

Таким чином, колабораційна діяльність у кримінальному законодавстві України стала новим інститутом, спрямованим на захист державності від внутрішніх загроз у період війни. Водночас практика його застосування виявила значні прогалини у законодавчій техніці та потребу в додатковому роз'ясненні. Науковці наголошують, що з метою уникнення надмірної криміналізації та забезпечення єдності судової практики доцільно розробити методичні рекомендації для органів досудового розслідування та судів, а також продовжити вдосконалення законодавчих формулювань [9, с. 22].

Запровадження статті 111-1 КК України стало своєчасною і необхідною реакцією держави на виклики воєнного стану. Вона деталізує та розширює перелік кримінально караних діянь, які спрямовані проти суверенітету, територіальної цілісності та безпеки України. Проте практика застосування цієї норми демонструє низку проблем, пов'язаних із нечіткістю окремих положень, труднощами у визначенні добровільності дій, а також з розмежуванням кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Подальший розвиток кримінально-правового регулювання у сфері боротьби з колабораціонізмом має базуватися на принципах законності, справедливості, індивідуалізації покарання та поваги до прав людини. Лише за умови комплексного підходу можливо забезпечити ефективну протидію колабораційній діяльності та одночасно гарантувати верховенство права в Україні.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо посилення відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

3. Бабій Б. Колабораційна діяльність як новий склад злочину в КК України. *Право України*. 2022. № 7. С. 87–95.

4. Гриценко І. Економічна колаборація: кримінально-правові аспекти. *Юридична наука*. 2023. № 1. С. 45–52.

5. Закон № 2108-IX про криміналізацію колабораціонізму. *Голос України*. 2022. № 46. С. 1–2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
6. Козаченко І. Особливості застосування статті 111-1 КК України: проблеми кваліфікації. *Вісник кримінального права*. 2023. № 2. С. 115–123.
7. Романов С. Колабораційна діяльність: аналіз судової практики. *Вісник прокуратури*. 2023. № 5. С. 35–41.
8. Сорока О. Освітня та інформаційна колаборація: кримінально-правовий вимір. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 12–17.

Артур ПАНТЮШЕНКО

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ВИКЛИКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
У СФЕРІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Кіберзлочинність в умовах війни набуває особливого значення, оскільки стає одним із ключових інструментів гібридної агресії. Кібератаки спрямовані не лише проти державних органів, а й проти критичної інфраструктури, банківської системи, об'єктів енергетики та комунікацій. Традиційні кримінально-правові механізми часто не враховують воєнний контекст.

Основною проблемою є розмитість межі між злочином і воєнним актом у кіберпросторі. Якщо атака здійснюється організованою групою в інтересах іноземної держави, виникає питання: чи кваліфікувати її як воєнний злочин, терористичний акт чи «звичайний» злочин проти інформаційної безпеки. Відсутність чіткої правової визначеності знижує ефективність притягнення до відповідальності [1].

Норми чинного Кримінального кодексу України (зокрема ст. ст. 361-363¹) були сформовані для «мирного часу» і не охоплюють

повною мірою кібератаки, спрямовані на дестабілізацію держави. Це вимагає адаптації вітчизняного законодавства до сучасних умов воєнного стану, доповнення Особливої частини КК України новими статтями або доповнення чинних статей відповідними кваліфікуючими ознаками.

Проблемою є й визначення суб'єкта розглядуваного виду кримінального правопорушення. Кіберзлочини часто вчиняють іноземні громадяни, перебуваючи поза територією України. Класичний принцип територіальності тут малоефективний. Потрібні додаткові механізми універсальної юрисдикції, щоб забезпечити притягнення до відповідальності осіб, причетних до кіберагресії проти України.

Складність доведення вини в умовах війни також утруднює правозастосування. Анонімність кіберпростору, використання бот-мереж і VPN-сервісів роблять майже неможливим швидке встановлення виконавців. Це ставить перед кримінальним правом завдання врахування специфіки доказування та впровадження нових методів фіксації кіберзлочинів [2, с. 87].

Війна вимагає швидкого реагування на кібератаки, однак процесуальні рамки часто обмежують оперативність. Проблемним є баланс між дотриманням прав людини і необхідністю негайної нейтралізації кіберзагрози. Це викликає дискусію про доцільність тимчасового обмеження певних гарантій у воєнний період.

Суттєвим викликом є співвідношення кримінального права з міжнародним гуманітарним правом. Багато кібератак фактично підпадають під поняття воєнних злочинів, проте у національному законодавстві вони здебільшого кваліфікуються як порушення інформаційної безпеки. Відсутність гармонізації призводить до правової колізії [3, с. 58].

Нерідко кіберзлочини під час війни мають подвійний характер: вони спрямовані і на державу, і на приватних осіб. Наприклад, масове викрадення персональних даних одночасно шкодить громадянам і послаблює обороноздатність держави. Це вимагає врахування подвійного об'єкта посягання в кримінально-правових нормах.

Проблемним є питання відповідальності юридичних осіб за кібератаки. Багато хакерських угруповань діють під «дахом» компаній, що офіційно зареєстровані. Українське кримінальне право лише частково регламентує цю сферу, що знижує ефективність переслідування організованих структур.

У воєнний час посилюється загроза кібершпигунства. Чинне законодавство не завжди дозволяє адекватно реагувати на збір та передачу інформації ворогові за допомогою кіберзасобів. Потрібно чіткіше визначити склад кримінального правопорушення, передбачаючи підвищену відповідальність у воєнних умовах.

Ще однією проблемою є взаємодія кримінального права з суміжними галузями, зокрема з правом національної безпеки та військовим правом. Відсутність узгоджених механізмів координації призводить до дублювання чи прогалин у правозастосуванні [4].

Важливим викликом є транснаціональний характер кіберзлочинності. Україна змушена координувати дії з міжнародними партнерами, але відмінності у кримінально-правових підходах різних країн ускладнюють ефективне переслідування винних. Це обумовлює потребу в уніфікації правових стандартів.

Не менш важливим є питання запровадження спеціальних санкційних механізмів. Звичайні види покарання не завжди відповідають суспільній небезпеці кіберзлочинів під час війни. Наприклад, блокування активів або обмеження цифрової діяльності кримінальних правопорушників може бути більш ефективним, ніж традиційні види покарання.

У сфері кримінально-правового регулювання необхідно також врахувати превентивний аспект. Посилення кримінальної відповідальності повинно поєднуватися з ефективною системою кіберзахисту, інакше кримінальні норми залишатимуться декларативними.

Підсумовуючи, можна зазначити, що кримінальне право України стикається з низкою сучасних викликів у сфері протидії кіберзлочинності під час війни. Подолання цих викликів потребує не лише вдосконалення законодавства, але й інтеграції міжнародних стандартів, розвитку технічних засобів фіксації доказів та належної підготовки правоохоронних кадрів.

1. Єрема М., Борисенко А. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-ІХ. *Офіційний сайт «LIGAЗакон»*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix. (дата звернення 20.09.2025).

2. Міжнародні стандарти та національна кримінально-правова політика у сфері охорони інформаційної безпеки : монографія : електрон. наук. вид. / за заг. ред. В. І. Борисова, М. В. Карчевського, М. В. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 152 с.

3. Романова О. М. Кібербезпека під час повномасштабного вторгнення: загрози та правове реагування. *Часопис «Право»*. 2024. С. 56-59.

4. Кузьменко О., Маклюк О., Чернишова О. Кібербезпека бізнесу під час війни. *Економіка та суспільство*. № (44). 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-21> (дата звернення 20.09.2025).

Ілля ПАНЧЕНКО

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гендерно зумовлене насильство є однією з найбільш серйозних соціально-правових проблем сучасності, що порушує фундаментальні права людини, підриває засади демократичного суспільства та завдає значної шкоди як окремим особам, так і державі загалом. В умовах збройної агресії проти України проблема протидії домашньому насильству та сексуальному насильству, пов'язаному з війною, набула особливої актуальності. У цьому контексті важливого значення набуває імплементація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), ратифікованої Україною у 2022 році. Метою даної доповіді є аналіз стану імплементації положень Стамбульської конвенції у національне законодавство, визначення ключових проблем та перспектив подальшого розвитку правової системи України в цій сфері.

Стамбульська конвенція встановлює комплексні міжнародні стандарти у сфері запобігання гендерно зумовленому насильству. Згідно зі статтею 3 Конвенції насильство щодо жінок означає «порушення прав людини та форму дискримінації щодо жінок» [1]. Її зобов'язання охоплюють чотири основні напрями: запобігання насильству, захист жертв, кримінальне переслідування кривдників та формування комплексної державної політики у цій сфері [1]. Для України ці стандарти стали основою модернізації законодавства, зокрема у сфері кримінального, адміністративного та сімейного права.

Ще до ратифікації Конвенції Україна здійснила низку важливих кроків у напрямі адаптації свого законодавства. Зокрема, у 2017 році був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який закріпив основні механізми захисту потерпілих, включаючи термінові заборонні приписи, можливість застосування електронних засобів контролю, а також посилив роль органів Національної поліції у сфері протидії насильству [2]. Проте на той час окремі положення кримінального законодавства залишалися неповними та не забезпечували комплексного захисту жертв. Лише після ратифікації Стамбульської конвенції почалося більш активне узгодження термінології та механізмів із міжнародними стандартами.

Наприклад, стаття 46 Конвенції передбачає необхідність врахування обтяжуючих обставин, зокрема вчинення злочину проти колишнього чи нинішнього подружжя, у присутності дитини або повторно [1]. Ці положення потребували внесення змін до Кримінального кодексу України, зокрема до статті 126-1 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Важливим є й розвиток положень, закріплених у статті 151-2 КК України, що стосується примушування до шлюбу, адже саме ця норма була безпосередньо запроваджена під впливом міжнародних стандартів, зокрема вимог Стамбульської конвенції. Додаткової уваги заслуговують положення статей 152 та 153 КК України, які визначають відповідальність за зґвалтування та сексуальне насильство. Їх формулювання зазнали істотних змін, зокрема у частині визначення згоди, що відповідає статті 36 Конвенції, яка закріплює принцип добровільності у статевих стосунках.

Крім цього, у національне право було включено положення статті 154 КК України щодо кримінальної відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок, а також статті 390-1 КК України, яка передбачає відповідальність за невиконання обмежувальних приписів чи заходів, застосованих у справах про домашнє насильство. Це безпосередньо корелює зі статтею 53 Конвенції, яка наголошує на необхідності оперативного реагування держави для забезпечення ефективного захисту жертв [1].

Важливим також є виконання статті 14 Конвенції, яка передбачає необхідність включення до навчальних програм питань рівності, прав людини та ненасильницької поведінки. В Україні такі положення лише починають системно впроваджуватися через інтеграцію курсів із прав людини та гендерної рівності у шкільні та університетські програми. Таким чином, імплементація положень Конвенції вимагає не лише формального закріплення норм у Кримінальному кодексі, а й створення комплексної освітньо-правової політики, що дозволить забезпечити реальний захист потерпілих та формування у суспільстві нульової толерантності до насильства.

Разом із тим процес імплементації супроводжується значними

проблемами. По-перше, в Україні відчувається нестача фінансових та інституційних ресурсів. Заклади для тимчасового розміщення постраждалих жінок функціонують лише у частині регіонів, що не відповідає статті 23 Конвенції, яка зобов'язує держави забезпечити достатню кількість притулків [1]. По-друге, певна частина суспільства демонструє супротив ратифікації та імплементації Конвенції, зокрема через використання терміну «гендер», що викликало політичні та релігійні дискусії [3]. По-третє, наявні труднощі у сфері правозастосування. Хоча законодавство передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство (стаття 126-1 КК України), правоохоронні органи не завжди належним чином реагують на звернення потерпілих, що суперечить статті 49 Конвенції про необхідність ефективного розслідування [1]. Додатковою проблемою є слабка координація між різними відомствами. Стаття 7 Конвенції передбачає формування комплексної політики, але в Україні питаннями протидії насильству займаються різні міністерства, що призводить до дублювання функцій і зниження ефективності [1].

Водночас імплементація Конвенції відкриває нові перспективи розвитку. Україна має посилити систему захисту жертв, створивши мережу цілодобових кризових центрів, гарячих ліній та притулків. Очевидним є також удосконалення кримінального законодавства, зокрема шляхом криміналізації всіх форм насильства, визначених у Конвенції, включаючи переслідування (stalking) та примусовий шлюб (статті 37–39 Конвенції) [1]. Важливим кроком стане розширення міжнародної співпраці та використання досвіду країн ЄС, які успішно імплементували положення. Значну увагу слід приділити просвітницькій діяльності, запровадженню освітніх програм з питань рівності та ненасильства серед молоді, що відповідатиме положенням статті 14 Конвенції. Не менш важливим є регулярний моніторинг виконання зобов'язань перед експертною групою GREVIO, передбачений статтею 66 Конвенції [1], що стимулюватиме Україну до подальшого вдосконалення законодавства.

Також варто зазначити, що ратифікація конвенції повпливала на Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затверджену Кабінетом Міністрів [4].

Отже, ратифікація Стамбульської конвенції стала важливим кроком України на шляху до європейської інтеграції та утвердження міжнародних стандартів захисту прав людини. Проте ефективна імплементація вимагає не лише змін у правовій системі, а й розвитку інституційної інфраструктури, міжвідомчої координації та зміни суспільної свідомості у напрямі нульової толерантності до насильства. Україна має всі передумови для інтеграції положень Конвенції у національну правову систему та реального захисту жертв гендерно зумовленого насильства. Це є не лише правовим, а й цивілізаційним вибором, що сприятиме формуванню демократичного суспільства, заснованого на рівності та повазі до прав людини.

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. (Стамбульська конвенція). № 994_001-11. Ратифікація від 20.06.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 16.09.2025).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.09.2025).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(дата звернення : 15.09.2025).

4. Про затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021. №145. Дата оновлення: 24.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-п#Text> (дата звернення: 16.09.2025).

Віктор ПІСКУН

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану впливає на всі сфери суспільного життя. Особливого значення набуває забезпечення національної безпеки, обороноздатності держави та захисту прав громадян. Ці обставини зумовили прийняття низки законодавчих новел у сфері кримінального права, що спрямовані на посилення відповідальності за найбільш суспільно небезпечні діяння.

Врегулювання дій в умовах збройного конфлікту та забезпечення захисту України під час війни зумовило суттєві зміни законодавства України про кримінальну відповідальність.

Зазнали змін передусім норми Кримінального кодексу України (далі –

КК України) для реагування на нові виклики, спричинені агресією РФ, та забезпечення належного кримінально-правового захисту в умовах воєнного стану.

Так, вже же у березні 2022 р. з метою забезпечити захист громадян України під час воєнних дій та надати можливість дати відсіч ворогу без ризику кримінального переслідування за дії, що були спрямовані на оборону країни, але необхідним є урахування необхідності збереження життя та безпеки інших осіб, КК України було доповнено новелою, що виключає кримінальну відповідальність за діяння, вчинене під час воєнного стану або конфлікту для відсічі агресії, якщо воно не є катуванням, не включає заборонених міжнародним правом засобів ведення війни та не порушує законів і звичаїв війни. Тобто не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене під час воєнного стану або збройного конфлікту за умови, що таке діяння спрямоване на відсіч та стримування (нейтралізацію) збройної агресії. Винятком є те, що відповідальність не виключається, якщо діяння, попри його спрямованість, створювало загрозу для життя інших людей, екологічну катастрофу або інші надзвичайні події більшого масштабу (ст. 43-1 КК України).

Також в межах даного дослідження ми розглянемо деякі зміни до розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК України. Зокрема, ст. 401 «Поняття військового кримінального правопорушення» Особливої частини КК України було доповнено частиною п'ятою, яка передбачає можливість декриміналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 «Самовільне залишення військової частини», ст. 408 «Дезертирство» цього Кодексу, у випадках, коли особа добровільно звернулася із клопотанням до уповноважених осіб і бажає продовжити проходження військової служби [1].

Цілий ряд складів кримінальних правопорушень проти власності та громадської безпеки були доповнені новою кваліфікуючою ознакою «вчинення в умовах воєнного стану», як то: крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, розтрата – статті 185, 186, 187, 189, 191 КК України відповідно [4].

Доповненням КК України новою ст. 201-2 КК України законодавець передбачив кримінальну відповідальність за неправове використання гуманітарної допомоги чи благодійних пожертв з корисливими намірами, встановлює відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги [3].

Наступною характерною особливістю змін та доповнень до КК України стало запровадження більш суворих санкцій за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, військових кримінальних правопорушень, проти власності, громадської безпеки та ін. Наприклад, за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, було передбачено більш суворе покарання у виді довічного позбавлення волі, що

особливо підкреслює особливу небезпеку зрадницьких дій у період збройної агресії [5], а у новій редакції ст. 111-1 КК України було передбачено широкий спектр покарань за колабораційну діяльність – від обмеження волі до 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна [2]. У свою чергу у розділі XIX КК України було посилено відповідальності за військові кримінальні правопорушення до 12 років і більше, іноді без альтернативи за дезертирство (ст. 408), непокору (ст. 402), самовільне залишення частини (ст. 407), ухилення від служби (ст. 409) [1, с. 30-33].

Як підсумок, можна відзначити, що законодавець оперативно вніс до Кримінального кодексу України низку новел, які посилили відповідальність за найбільш небезпечні кримінальні правопорушення, а також фрагментарно вжив заходів щодо криміналізації нових суспільно небезпечних діянь у відповідь на сучасні виклики відсічі збройної агресії РФ, залишивши поза увагою ряд інших, що потребує подальших більш ґрунтовних наукових досліджень. Разом з цим необхідно зазначити, що незважаючи на потребу посилення кримінальної відповідальності, важливо також не втратити баланс між інтересами державної безпеки та правами людини. Забезпечення дотримання конституційних гарантій у воєнний час залишається ключовим завданням, адже навіть у складних умовах війни Україна прагне зберігати статус правової держави. Таким чином, новели кримінального права в умовах воєнного стану відображають прагнення держави ефективно протидіяти злочинності в особливий період, водночас зберігаючи засади верховенства права та справедливості.

1. Кримінальний кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.09.2025 р. Київ : Видавець Паливода А. В., 2025. 323 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 26.09.25).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24 березня 2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5> (дата звернення: 26.09.25).

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України 3 березня 2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6> (дата звернення: 26.09.25).

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України 3 березня 2022 р. № 2113-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n7> (дата звернення: 26.09.25).

Сергій ПИЛИПЕНКО

здобувач вищої освіти

при Науково-організаційному центрі

Національної академії

Служби безпеки України

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Правильне окреслення поняття та ознак кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, безпосередньо впливає на дві ключові для правозастосування площини: виявлення таких правопорушень (ідентифікацію «червоних прапорців», корупційних ризиків і типових схем) та їх документування (збирання, фіксацію, перевірку і процесуальне «проведення» доказів за вимогами КПК) так, щоб отримані відомості були належними та допустимими в суді. Нормативна визначеність – хто є «службовою особою», хто є «особою, що надає публічні послуги», що таке «неправомірна вигода», які пороги «істотної шкоди» і «тяжких наслідків» – задає рамку для правильної кваліфікації, а також алгоритми збору й оцінки доказів (статті 84–101, 103, 107 КПК) і межі застосування негласних слідчих (розшукових) дій без провокації [1; 2]. У Кримінальному кодексі України системоутворюючим є розділ XVII, який охоплює зловживання владою чи службовим становищем, перевищення повноважень, службове підроблення, службову недбалість, підкуп, злочини впливу, а також правопорушення в сфері надання публічних послуг (зокрема ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 366, 367, 368, 368-3, 368-4, 368-5, 369, 369-2, 370). У свою чергу КПК визначає засади доказування та процесуальні «рейки» допустимості (ст. 84–101), правила письмової та технічної фіксації (ст. 103, 107), умови проведення слідчих дій і НСРД, включно з контролем за вчиненням злочину (ст. 271) і заборонаю провокації [1; 2]. Це співвідношення матеріального і процесуального права є не теоретичною декорацією, а прикладною методикою: з'ясувавши «хто?», «що?», «як?», «з якою метою?» і «з якими наслідками?», суб'єкт виявлення розуміє, де саме шукати сліди зловживання і як їх закріпити так, щоб «ланцюг походження» доказів був перевіримим.

Стрижневі дефініції КК мають безпосередній прикладний зміст. По-перше, «службова особа» – це особа, яка постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням виконує функції держави чи місцевого самоврядування, або обіймає посаду, пов'язану з організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями; передбачені також категорії «відповідального» та «особливо відповідального» становища.

У практиці це перший крок: верифікація статусу суб'єкта визначає і диспозицію статті, і підслідність/підсудність, і коло джерел відомостей (посадові інструкції, статuti, регламенти, накази про повноваження) [1]. По-друге, «особи, що надають публічні послуги» – це, зокрема, нотаріуси, аудиторів, оцінювачів, експерти/спеціалісти, арбітражні керуючі, приватні виконавці, державні реєстратори, треті особи, які в силу закону виконують професійні функції у публічно значущих процедурах. Саме тут найчастіше локалізуються сліди «сервісних» зловживань: у реєстрах дій, нотаріальних книгах, висновках, виконавчих провадженнях, електронних журналах систем доступу тощо [1]. По-третє, «неправомірна вигода» – уніфіковане для низки складів поняття, яке охоплює гроші, майно, переваги, послуги, нематеріальні активи, надані чи одержані без законних підстав; це «серцевина» підкупу, зловживання впливом і низки суміжних складів, що одразу орієнтує документування на трасування активів і фіксацію зв'язку транзакцій із владними рішеннями [1]. По-четверте, кваліфікуючі категорії «істотної шкоди» та «тяжких наслідків» (орієнтири в примітках до ст. 364 як кратність НМДГ – ≥ 100 і ≥ 250 відповідно) визначають не лише частину статті і санкцію, а й стратегію доказування: потрібні належні економічні розрахунки, аудиторські висновки, експертні оцінки і, головне, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між зловживальною дією і конкретною шкодою [1]. По-п'яте, статті 366-2 і 366-3 про декларування кореспондують Закону «Про запобігання корупції», що задає як перелік суб'єктів декларування та порогові розбіжностей, так і типову карту зіставлення відомостей «стиль життя ↔ декларація ↔ реєстри активів»; для належного документування потрібні процесуально здобуті копії-роздруки з відмітками часу, довідки з реєстрів, пояснення, а також експертний перерахунок порогових значень [2; 3].

Структура складів розділу XVII дає практикові «маяки» для виявлення. Об'єктом правового захисту є належне функціонування публічної служби та надання публічних послуг; будь-яке відступлення від службових інтересів – маркер для перевірки підготовчих документів, порядку прийняття рішень, підписних листів, реєстраційних актів [1]. Суб'єктний склад необхідно з'ясувати точно: від цього залежить, чи йдеться про «зловживання владою або службовим становищем» (в межах наданих повноважень), чи про «перевищення влади або повноважень» (вихід за межі прав), чи про «зловживання повноваженнями особою, що надає публічні послуги». Предметом виступають, зокрема, офіційні документи (для підроблення), дії/рішення в межах повноважень (для зловживань), публічні послуги (для спеціальних складів), а також «вигода» в усіх її формах для підкупу та впливу [1]. В об'єктивній стороні зловживань (ст. 364, 364-1) ключовим є використання повноважень всупереч інтересам служби/юридичної особи з метою одержання неправомірної вигоди та спричинення шкоди; для перевищення (ст. 365) – вихід за межі прав і, за наявності, насильство/спецзасоби; для 365-2 – зловживання повноваженнями в процесі

надання публічної послуги; для 366 – внесення завідомо неправдивих відомостей в офіційні документи або їх підроблення; для 367 – несумлінне ставлення до служби, що спричинило істотну шкоду; для 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 – відповідно пасивний/активний підкуп, зловживання впливом, криміналізація провокації підкупу [1]. Суб'єктивна сторона більшості складів – умисел; для зловживань характерна спеціальна мета одержання вигоди, для службової недбалості – необережність. Звідси і практичний фокус: установлення мотивів, комунікацій, обіцянок (листування, переговори, свідчі показання), а також часових збігів між обіцяними вигодами і вчиненими рішеннями.

Процесуальні «рейки» документування визначає КПК. За ст. 84–101 відомості набувають статусу доказів лише за умови одержання в порядку, передбаченому КПК, із належними джерелами (документи – ст. 99, висновок експерта – ст. 101), із фіксацією у процесуальних протоколах (ст. 104–106) і технічною фіксацією там, де вона є обов'язковою або доцільною (ст. 107). Це не формалізм: аудіо-/відеофіксація обшуків, вручення коштів, оглядів і пред'явлень дозволяє верифікувати відсутність провокації, «чистоту» передачі коштів, ідентифікацію учасників і обставин [2]. Негласні дії у корупційних справах вимагають додаткових запобіжників: контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) прямо не допускає підбурювання, а ЄСПЛ у справі *Teixeira de Castro v. Portugal* розрізняє пасивне спостереження від недопустимого провокування; отже, матеріали НСРД мають демонструвати ініціативу саме правопорушника, тон і зміст комунікації, дотримання меж контролю, належну ідентифікацію знаків-купюр і каналів зв'язку [2; 6]. Узагальнення Касаційного кримінального суду ВС за 2025 рік консолідують підходи до розмежування зловживання і перевищення, тлумачення «вимагання» як обтяжливої ознаки, тесту на провокацію і значення порогів шкоди; їх врахування знижує ризик недопустимості та посилює передбачуваність кваліфікації [4; 5].

З огляду на «виявлення» доречно виділити типові індикатори. У справах за ст. 364, 364-1 це нетипові, прискорені або вибірккові адміністративні рішення, відхилення від внутрішніх регламентів, конфлікти інтересів, а також шкода інтересам держави чи юридичної особи, що досягає порогів 100/250 НМДГ; ефективною є аналітика журналів рішень і порівняння з нормальним патерном, підкріплене економічними розрахунками шкоди [1]. Перевищення повноважень (ст. 365) виявляється за зіставленням реальних повноважень із фактичними діями: незаконні вимоги, непропорційні обмеження прав, застосування спецзасобів поза умовами закону; доказово це підтверджується посадовими інструкціями, наказами, відеозаписами, висновками експертів щодо тілесних ушкоджень [1]. У сфері публічних послуг (ст. 365-2) підозрілі ознаки – реєстраційні дії/посвідчення «в незвичний час», без належних підстав, відсутність супровідних документів або «постачання» завідомо вигідних висновків; джерелами виступають

реєстри, нотаріальні журнали, відеосервери, локальні CRM-системи і АСДС [1]. Для підкупу і зловживання впливом (ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2) червоними прапорцями є пропозиції/натяки на винагороду до чи після «потрібного» рішення, використання посередників, «супровідні» удавані договори, транзакції через пов'язаних осіб або ФОП, а також «вимагання» як жорстке висування умов у поєднанні зі створенням штучних перепон; для їх виявлення правомірно застосовувати контрольні закупівлі та інші інструменти контролю за вчиненням злочину без провокації, фінмоніторинг і аналіз комунікацій [2].

У площині службового підроблення (ст. 366) і недбалості (ст. 367) індикаторами є розриви у метаданих/реєстрах, ретроспективні правки, відсутність підтверджувальних документів; надійне виявлення забезпечується технічною експертизою документів, підписів, логів і аудитом процесів [2]. Для статей 366-2 і 366-3 (декларування) червоними прапорцями слугують дисбаланс між доходами/активами і витратами/майном, «забуті» корпоративні права/нерухомість/транспорт, «дарування» або користування активами без титулу; для виявлення доцільне перехресне звірення відкритих реєстрів, банківських даних (за процесуальною процедурою), відомостей про витрати, подорожі, навчання [3].

Документування доцільно здійснювати за універсальним алгоритмом, що впливає з КПК. Спершу слід описати подію в логіці предмета доказування за ст. 91 КПК (діяння, наслідки, причинний зв'язок, суб'єкт і форма вини); далі – окреслити джерела доказів: документи (ст. 99) і їх належність/допустимість (ст. 84, 86–90), висновки експертів (ст. 101–102); забезпечити протокольну фіксацію (ст. 104–106) і, за наявності підстав, суцільну аудіо-/відеофіксацію (ст. 107); спланувати тактику слідчих дій (глава 20) і НСРД, суворо дотримуючись заборони провокації в межах контролю за вчиненням злочину (ст. 271); на завершення – забезпечити відкриття матеріалів (ст. 290) і можливість незалежної перевірки захистом [2].

Стосовно зловживань владою/становищем (ст. 364, 364-1) слід насамперед встановити повноваження й «інтерес служби/юридичної особи» (регламенти, статuti, накази, положення), довести всуперечність дії службовим інтересам, спеціальну мету вигоди, наслідки у вигляді шкоди і причинний зв'язок між рішенням і наслідками; документальна база включає службове листування, протоколи комісій, записи в єдиних реєстрах/АСДС, фінансові документи, а також експертні розрахунки шкоди з урахуванням порогів 100/250 НМДГ [1]. Для перевищення (ст. 365) будується «карта повноважень» і їх зіставлення з фактичними діями, фіксуються застосування насильства/спецзасобів (за наявності) і наслідки, що мають кваліфікуюче значення; вагомими є відеозаписи, медичні довідки, експертні висновки [1]. За ст. 365-2 необхідно верифікувати професійний статус суб'єкта (нотаріус, реєстратор тощо), витребувати «первинку» (реєстри дій, журнали прийому, відео з робочого місця/систем), встановити мету вигоди і шкоду, яка настала

внаслідок зловживання повноваженнями під час надання публічної послуги [1]. Для підкupu та зловживання впливом (ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2) завчасно плануються НСРД: контроль за вчиненням злочину без підбурювання, ідентифікація коштів/купюр і носіїв, «дорожня карта» контактів; фіксуються факти пропозиції/обіцянки/надання або одержання вигоди, роль посередників, наявність ознак «вимагання»; для зловживання впливом доводиться обіцянка чи намагання впливати на рішення уповноваженої особи за винагороду [2]. У справах про службове підроблення (ст. 366) центральним є статус «офіційного документа» та експертиза (порівняння з системними логами й метаданими); у провадженнях про службову недбалість (ст. 367) – встановлення несумлінності виконання обов'язків і причинного зв'язку з істотною шкодою чи тяжкими наслідками [1]. У справах за ст. 366-2 і 366-3 джерелами є дані НАЗК-реєстру, відомості про членів сім'ї, реєстри речових прав, транспорт, банківські дані (за процесуальною процедурою); документування включає протоколи огляду е-кабінету декларанта, роздруки з відмітками часу, довідки з реєстрів, пояснення і експертний розрахунок порогів у прив'язці до законодавчих критеріїв [2; 3].

Окремого значення набуває відповідальність юридичних осіб у контексті корупційних правопорушень: застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами в інтересах юрособи або за незабезпечення антикорупційних заходів зумовлює інший «вектор» розслідування – від початку слід картографувати епізоди на рівні бенефіціара/організації, витребовувати комплаєнс-політики, журнали рішень, докази внутрішнього контролю [1]. Практичний висновок загального порядку такий: поняття і ознаки складів розділу XVII – це не лише теоретична категорія, а «налаштування фільтрів» для органів виявлення і документування. Дефініції КК (службова особа; особа, що надає публічні послуги; неправомірна вигода; істотна шкода/тяжкі наслідки) спрямовують кваліфікацію і доказування мотиву, способу і наслідків, а КПК задає процесуальні «рейки» допустимості: джерела доказів, технічну фіксацію, заборону провокації. Інтеграція актуальних узагальнень ККС ВС у шаблони клопотань, повідомлень про підозру і обвинувальних актів забезпечує єдність практики і знижує ризики недопустимості [1; 2; 4; 5]. З урахуванням викладеного для підвищення якості виявлення та документування доцільно впроваджувати «чек-листи» по кожному складу (хто є суб'єктом; які повноваження; у чому полягає дія/бездіяльність; яка мета вигоди; які наслідки; які джерела доказів; як забезпечено ланцюг походження і технічну фіксацію; чи відсутні ознаки провокації), а також внутрішні модулі аналітики відхилень від стандартних процедур у сферах публічних послуг і держуправління з прямою прив'язкою до нормативних порогів і процесуальних стандартів [1–3; 6].

Правильне розуміння оперативними працівниками та слідчими ознак кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних є одним із основних аспектів ефективного документування цих ознак як в ході оперативно-розшукової

діяльності, так і під час досудового розслідування кримінальних проваджень за ст. 191 КПК України, у тому числі й в кіберпросторі, застосовуючи увесь арсенал оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження [7–11], а прокурору здійснювати належний контроль за ОРД [12, 13] та належне процесуальне керівництво розслідування кримінальних проваджень цієї категорії [14], що забезпечує належне доказування цих кримінальних правопорушень відповідно до сучасних стандартів та національних доктрин [15].

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.

4. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за I півріччя 2025 року (рішення, внесені до ЄДРСР 01.01.2025–30.06.2025). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_I_pivr_2025.pdf.

5. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за липень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_07_2025.pdf.

6. ECHR, Teixeira de Castro v. Portugal, Judgment of 9 June 1998 (entrapment). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58193>.

7. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*.

8. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34.

9. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 1. С. 142–148.

10. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28.

11. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчинення злочину. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави: наук.-практ. журнал*. Київ : НАСБУ, 2009. № 2 (2). С. 77–81.

12. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

13. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжн. наук.-практ. конф., 2–3 жовт. 2006 р.* Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

14. Погорецький М. А. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86-95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf.

15. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63-79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.

Владислав РІЗВАНОВ

курсант 3-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ,

доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ВИКЛИКИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
У КРИМІНАЛІСТИЦІ**

Криміналістична фотодокументація у криміналістиці є процесом збирання та збереження доказової інформації. Під цим поняттям розуміють не просто створення візуально якісного зображення, а забезпечення такого способу фіксації, який одночасно відповідав би науковим, технічним, етичним та правовим вимогам. У кримінальному процесі фотографії, відео та інші візуальні матеріали відіграють головну роль як докази, оскільки дозволяють об'єктивно відобразити місце події, предмети, тіла потерпілих чи підозрюваних, а також інші об'єкти, пов'язані зі кримінальним правопорушенням. Однак їх створення нерідко супроводжується складними дилемами, пов'язаними з моральними нормами, правами людини та вимогами до допустимості доказів.

Однією з найгостріших проблем є етичний аспект фотографування людського тіла, особливо коли йдеться про фіксацію оголеного тіла жертви або підозрюваного. Такі дії можуть бути необхідними для збереження доказів, зокрема тілесних ушкоджень, слідів насильства чи інших важливих ознак. Проте вони водночас можуть розцінюватися як втручання в особисте життя та порушення права на повагу до гідності людини. Законодавство України не містить чітких інструкцій щодо порядку таких дій, залишаючи їх вирішення на розсуд слідчих та експертів. Це створює ризик як для сторін кримінального процесу, так і для допустимості самих доказів у суді [1, с. 824].

Водночас, як слушно зазначає Пантелєєв І. І. та Бідняк Г. С., у подібних випадках надзвичайно важливо, щоб процес фіксації таких об'єктів завжди супроводжувався їх науково правильним трактуванням і професійною інтерпретацією. Це означає, що фотографування не повинно обмежуватися лише самим тілом чи його окремими деталями – доцільно здійснювати зйомку з

урахуванням оточення, у якому виявлено тіло або сліди, адже контекст розташування об'єктів нерідко має суттєве доказове значення. Такий підхід дозволяє не лише уникнути етичних непорозумінь і забезпечити повагу до людської гідності, а й підвищити інформативність отриманих зображень, сприяючи більш повному, об'єктивному та професійному відтворенню обставин події. Перед початком огляду слід перемістити з тіла загиблого уламки чи інші дрібні предмети, що можуть мати доказове значення (наприклад, носилки, простирадла або підкладки), у спеціально підготовлені ємності відповідного розміру, дотримуючись заходів для запобігання їх забрудненню, адже ці об'єкти можуть бути використані й під час транспортування тіла до моргу. Після виявлення всіх речових доказів їх необхідно правильно зафіксувати, щоб вони набули статусу доказів, зазначивши у протоколі найменування всіх знайдених на тілі предметів одягу з їх кількістю та кольором, стан одягу (застібнутий чи розстібнутий), наявність забруднень чи виділень людини і їх розташування, а також наявність ушкоджень на тілі. Помилковою є практика повторного надягання пошкодженого одягу на тіло після огляду, адже це може призвести до втрати або зміни доказової інформації, спотворити характер ушкоджень чи забруднень і створити ризик їх неправильної інтерпретації під час подальшої експертизи [2, с. 114].

Ще однією поширеною проблемою є конфлікт між естетичним сприйняттям зображення та повнотою доказової інформації. У деяких випадках під час огляду місця події можуть бути виявлені об'єкти, що мають неестетичний або шокуючий вигляд, наприклад наркотичні речовини поруч із предметами інтимного призначення чи тіла загиблих у розкладі. Ігнорування цих деталей через їх неприйнятність із точки зору суспільної моралі може призвести до втрати важливих доказів. Проте їх фіксація без пояснювальних позначень або з неправильним акцентом може вплинути на сприйняття судом та викликати емоційні реакції, що вплинуть на неупередженість вироку [3, с. 238].

Психологічний вплив зображень на учасників судового процесу також становить серйозну проблему. Фотографії місця кримінального правопорушення можуть викликати сильні емоції в суддів, присяжних або навіть свідків, що здатне сформуванню упереджене ставлення до справи. На сьогодні українське законодавство не встановлює чітких критеріїв допустимості зображень за параметрами, залишаючи питання їхнього використання на розсуд сторін процесу або суду. Це створює ризики як для сторони обвинувачення, так і для захисту, адже доказ може бути відхилений через «невідповідність моральним нормам».

Додатковою проблемою є відсутність чіткої нормативної регламентації аспектів фіксації. Кримінальний процесуальний кодекс України містить загальні вимоги щодо належності та допустимості доказів (ст. 84–86), але не визначає стандарти для створення та подання візуальних матеріалів. Це призводить до різночитань і неоднакової судової практики: одні суди визнають такі докази належними, інші – відхиляють їх як такі, що

порушують морально-етичні принципи.

Подолання зазначених проблем можливе шляхом розробки єдиних методичних рекомендацій та стандартів фіксації. Доцільним є впровадження спеціальних правил для фотографування тілесних ушкоджень, інтимних деталей чи інших чутливих матеріалів, а також використання технологій знеособлення – розмиття обличь, масштабних сіток, маркування об'єктів. Крім того, важливим напрямом є підготовка слідчих та експертів з етики криміналістичної фотографії та проведення психологічної експертизи зображень на предмет їхнього впливу на судовий процес [4, с. 3].

Отже, проблеми фотофіксації у криміналістиці мають комплексний характер і охоплюють етичні, правові, психологічні та методологічні аспекти. Їх вирішення потребує системного підходу, що включає вдосконалення нормативної бази, запровадження технічних рішень і підвищення професійної культури працівників правоохоронних органів. Це дозволить забезпечити баланс між точністю доказової інформації та дотриманням прав людини, а також зміцнити довіру до судово-слідчої практики.

1. Крижановський А. С. Місце та роль інформаційних технологій у криміналістиці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 824-829.

2. Бідняк Г. С., Пантелєєв К. М. Використання спеціальних медичних знань під час огляду пошкоджень одягу трупа на місці його виявлення. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 111-118.

3. Курман О. В. Особливості та проблеми виявлення і фіксації цифрових слідів під час огляду мобільних засобів зв'язку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. С. 238-242.

4. Пічкур М. О. Сутність цифрової скульптури та її значення в сучасному соціокультурному просторі. *Вісник Львівського університету*. Серія: Мистецтвознавство. 2024. С. 3-17.

Нікіта РУХЛО

курсант 3-го курсу

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ФОНОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОКУМЕНТУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРИЙНЯТТЯМ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВООМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Фоноскопічна експертиза як інструмент кримінального правосуддя є однією з тих складових доказової системи, яка в умовах корупційних кримінальних правопорушень, зокрема порушень, передбачених статтею 368

Кримінального кодексу України (далі ККУ) – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, здатна відігравати вирішальну роль. Експертиза звукових записів ідентифікаційного характеру, усного мовлення – це засіб, що дозволяє встановити безпосередні факти, які інакше могли б залишитися недоведеними, підтвердити чи спростувати свідчення, підтвердити поведінкові мотиви, характер спілкування, підтвердити наявність домовленостей, вимогань, якщо вони були зафіксовані, навіть частково, на звукових носіях. В тих випадках, коли корупційна поведінка має словесний характер – договори, обіцянки, пропозиції, прохання, домовленості – звуковий запис стає не просто додатковим елементом, а часто ключовим доказом [1].

Стаття 368 ККУ передбачає відповідальність за прохання надати неправомірну вигоду або за її одержання службовою особою, яка займає відповідальне становище відповідно до Закону України «Про державну службу» та Закону України «Про запобігання корупції». Щоб довести такі діяння, слідчому і прокурору необхідно зібрати докази, які підтверджують: що службова особа дійсно зробила таке прохання/вимогу або одержала кошти; що між проханням/одержанням і використанням службового становища існував причинно-наслідковий зв'язок; що дія мала корисливий мотив; що особа мала намір: прямий умисел. Без аудіо- чи відеозаписів іноді важко встановити характер звернення, тон, контекст, умови, в яких це сталося, підтвердити, хто саме говорив, хто слухав і чи була домовленість про передачу неправомірної вигоди або її обговорення.

За звітом НАЗК, у 2023 році в Україні було загалом майже 11 тисяч корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, з яких понад 7,2 тисяч – тяжких та особливо тяжких злочинів. Із них майже 1251 особа була осуджена за злочини, передбачені пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди – це найпоширеніший прояв корупції в Україні [2].

За аналітикою у 2024 році справ по корупційних злочинах також стало більше, вироків – майже 80 % від обвинувачених, і значна частина з цих вироків – саме за пропозицію/надання неправомірної вигоди [3]. Зокрема, джерела зазначають, що за ст. 368 КК України – 1640 проваджень було відкрито у 2023 році. Це дає уявлення про масштаб – тисячі кримінальних проваджень, які стосуються саме цієї статті.

Ще один показник: у статистиці вироків за корупцію – у 2024 році осудили 2195 осіб, що складає майже 80 % від загальної кількості. Серед цих вироків значна доля – саме за пропозицію або надання неправомірної вигоди службовим особам. Також у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України в 27 % випадків обвинувачених виправдовують [4].

Як справедливо зазначають криміналісти, на відміну від інших видів доказів, знання, викладені у висновку експерта, мають більше гарантій достовірності. Серед них: неупередженість та об'єктивність, науковий

характер відомостей, які містять висновок, відображення у висновку всього шляху формування цього знання, можливість через іншого експерта повторно перевірити результати первинної експертизи тощо [5, с. 56].

Фоноскопична експертиза дає змогу вирішувати такі завдання: ідентифікація мовця – чи належать голос чи мовлення на запису до конкретної особи; визначення безпосереднього змісту розмови, інтонацій, умов – чи прозвучали конкретні слова, прохання, пропозиції, умова; встановлення обставин, в яких відбулася розмова (наприклад, чи були сторонні особи, чи ведеться розмова у приватній обстановці, чи в публічному місці). Крім того, технічний аналіз фонограми (носія запису, якості запису, наявності ознак монтажу чи змін) дозволяє визначити, чи можна довіряти запису, чи він автентичний. Проте роль фоноскопичної експертизи не є абсолютною; вона має межі, залежить від умов отримання запису, законності його здобуття, якості звукозапису, допустимості запису як доказу, правильності постановки питань для експерта, професійності експертів, процедурних гарантій та дотримання прав осіб, чії голоси фіксуються. Як будь-який доказ, висновок фоноскопичної експертизи підлягає оцінці судом у контексті інших доказів, взаємозв'язків, достатності та допустимості [6].

Аналізуючи українське судочинство та беручи до прикладу справу № 623/2988/18, вирок від 04.02.2022 Вищого антикорупційного суду, обвинувачення за ч. 3 ст. 368 ККУ стосовно судді, було доведено, зокрема через застосування доказів, які включали аудіо- і відео-контроль (а також записи розмов), що були зафіксовані під час негласної слідчої (розшукової) діяльності. У цьому кримінальному провадженні зазначено, що зміст розмов між обвинуваченим і адвокатом, а також з іншими особами, було фіксовано на протоколах проведення відеозапису, а також картках пам'яті (наприклад, запис SP Micro SD), як частина матеріалів НС(Р)Д, з яких фіксується прохання про неправомірну вигоду та умова передачі коштів. Суд визнав такі записи і висновки експертів як вагомі докази щодо об'єктивної сторони злочину: прохання надати і одержання неправомірної вигоди службовою особою з використанням службового становища. Цей приклад демонструє, як фоноскопична експертиза допомагає не лише підтвердити факт надання чи вимагання неправомірної вигоди, але й проаналізувати умови її надання – коли, ким, на яких умовах, через кого та за яких обставин [7].

Відповідно до вищезазначеного можна виокремити такі ключові аспекти значення фоноскопичної експертизи для справ, пов'язаних зі ст. 368 ККУ: вона підвищує ймовірність доведення складових елементів злочину, які залежні від словесних елементів (наприклад прохання, вимога, обіцянка, домовленість, пропозиція); вона дозволяє встановити або спростувати обвинувачення щодо неправомірної вигоди у випадках, коли інші свідчення – письмові, свідчення свідків – суперечливі або недостатні; вона слугує механізмом контролю правомірності дій слідчих і сторін під час здобування доказів; вона є інструментом, який сприяє захисту інтересів потерпілого,

суспільства в цілому та держави, а також підвищує довіру до правосуддя, коли воно базується на об'єктивних, надійних і перевірених матеріалах.

Однак існують і ризики: зловживання з боку сторони обвинувачення у зборі записів із порушенням законодавства про оперативно-розшукову діяльність чи інших прав; використання неякісних записів, що мають шум, втрати сигналу або інші технічні дефекти; неправильно сформульовані завдання експерту; відсутність експериментальних зразків голосу чи мовлення для порівняння; можливість фальсифікації записів або підробки носіїв чи монтажу; необхідність перевірки автентичності, цілісності, збереження ланцюга доказів [7].

У правовому регулюванні важливі такі положення: Кримінальний процесуальний кодекс України (статті, які регулюють призначення експертизи, права сторін, допустимість доказів), Закон України «Про судову експертизу», норми та правила, що визначають, коли і яким чином можуть застосовуватися негласні слідчі (розшукові) дії, норми про право захисту, права на оскарження доказів. У тому ж рішенні ВАКС було встановлено, що аудіо- та відеодокази, отримані в межах НС(Р)Д, зафіксовані протоколами, відеозаписами, картками пам'яті, включені в матеріали слідства, і суд визнав їх допустимими, оскільки було дотримано процедурних вимог.

Отже, роль фоноскопичної експертизи у справах за ст. 368 ККУ – як стратегічного інструменту доказування – є надзвичайно великою. Вона забезпечує можливість перевести мовні елементи корупційних кримінальних правопорушень із розряду припущень у доказову площину, об'єктивізувати словесні умови й домовленості. Водночас, аби її застосування було максимально ефективним і справедливим, необхідне дотримання законодавства, науково-методичних стандартів та процедур: законності отримання записів, належної якості, чіткого формулювання завдань експерту, аудіовізуальна документація процесу здобування доказів, збереження носіїв, прозорість для сторін.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що фоноскопична експертиза в кримінальних провадженнях, кваліфікованих за ст. 368 ККУ, виступає не допоміжним засобом, а одним із вирішальних компонентів доказової структури. Зокрема, вона забезпечує підтвердження найскладніших елементів складу кримінальних правопорушень, які без аудіофіксації залишилися б невизначеними, а також сприяє підвищенню якості судочинства, захисту прав усіх учасників процесу.

1. Савельєва І. В. Порівняльний аналіз криміналістичних понять «мовленнєвий портрет». URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/7049/1/3.pdf>.

2. Звіт НАЗК за 2023 рік. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/u-2023-rotsi-na-40-zrosla-kilkist-sudovyh-rishen-za-koruptsiyni-pravoporushennya-zvit-nazk/?utm_source=chatgpt.com.

3. Тисячі корупційних справ в Україні не закінчуються вироками – дослідження. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2025/08/12/novyna/pravo/tysyachi-korupcijnyx-sprav->

ukrayini-ne-zakinchuyutsya-vyrokamy-doslidzhennya?utm_source=chatgpt.com.

4. НАЗК: В Україні зростає кількість вироків за корупцію, зокрема серед топпосадовців. URL : https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/8/7520695/?utm_source=chatgpt.com.

5. Бідняк Г. С. Висновок експерта як джерело доказів під час розслідування шахрайства. *Науковий журнал : Криміналістичний вісник* № 2 (22), 2014. С. 55-59.

6. Предмет, цілі і завдання, суб'єкти судової фоноскопичної експертизи: вебсайт. URL : https://stud.com.ua/6790/pravo/predmet_tsili_zavdannya_subyekti_sudovoyi_fonoskopichnoyi_ekspertizi.

7. Вищий Антикорупційний Суд. Справа № 623/2988/18. Провадження 1кп/991/190/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102970928&red=10000308db57c53eee126dca6ddcc81ca4b1cb&d=5>

Даніїл СІЛЬЧЕНКОВ

курсант 4 курсу н.г ДР-245

факультету підготовки фахівців

органів досудового розслідування

Національної поліції України

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри кримінального

процесу Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану особливого значення набуває питання забезпечення ефективності та законності кримінального провадження. Обставини воєнного часу створюють унікальні виклики для органів досудового розслідування, які безпосередньо впливають на порядок проведення слідчих (розшукових) дій. Вони залишаються основним механізмом збору та перевірки доказів, однак обмеження свободи пересування, руйнування інфраструктури, евакуація населення та загроза життю слідчих і учасників процесу значно ускладнюють їх проведення.

Наукові дослідження вказують, що у період воєнного стану особливої уваги потребує адаптація процесуальних норм до надзвичайних умов, а також використання сучасних технологічних засобів для фіксації і перевірки доказів. Зокрема, велике значення мають дистанційні допити, відеофіксація слідчих дій, застосування електронних доказів та відкритих джерел інформації. Водночас спрощення процедур не повинно призводити до порушення прав людини та конституційних гарантій учасників

кримінального провадження.

В умовах воєнного стану діяльність правоохоронних органів зазнає суттєвих змін. Одним із ключових аспектів є проведення слідчих (розшукових) дій, що супроводжується численними ризиками для життя і здоров'я учасників процесу та ускладненням доступу до необхідних ресурсів. Законодавець, реагуючи на ці виклики, вніс зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема до статей 615 та 615-1, які регламентують проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану [1].

Ці зміни передбачають адаптацію процесуальних норм до умов воєнного стану, забезпечення можливості проведення дій без ризику для учасників та використання сучасних технічних засобів фіксації і дистанційної участі. Водночас вони викликають ряд дискусій щодо дотримання конституційних прав громадян і делегування функцій суду іншим органам [2, с. 103].

Аналіз ст. 615 КПК України дозволяє виділити ключові особливості проведення слідчих та розшукових дій в умовах воєнного стану [3, с. 109]:

1. Огляд місця події. У разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань допускається невідкладне проведення огляду місця події до винесення постанови про початок досудового розслідування.

2. Фіксація слідчих дій. Процесуальні дії повинні фіксуватися у відповідних документах або за допомогою технічних засобів, крім випадків технічної неможливості. Протокол слідчої дії може бути складений не пізніше 72 годин після її завершення.

3. Обшуки та огляди. Допускається проведення обшуку, огляду житла чи особи без участі понятих у випадку об'єктивної неможливості їх залучення або наявності ризику для життя та здоров'я. Обов'язковим є безперервний відеозапис.

4. Допит свідків і потерпілих. Допит здійснюється з фіксацією ходу та результатів відео- або аудіозасобами. Показання потерпілих можуть використовуватися в міжнародних судових інстанціях за їхньою згодою, з можливістю анонімного використання.

5. Допит підозрюваних. Допит обов'язково здійснюється за участю захисника та фіксується технічними засобами. В умовах міжнародного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (МКС) підозрюваного необхідно повідомити про його права відповідно до Римського статуту, включаючи право на мовчання, користування допомогою адвоката та інші.

6. Дистанційна участь захисника. В умовах неможливості явки захисника допускається його участь за допомогою відео- або аудіозв'язку. Це застосовується переважно у випадках повторних процесуальних дій за участю того ж захисника.

7. Переклад пояснень та документів. Дізнавач, слідчий або прокурор

можуть особисто здійснювати переклад, якщо володіють необхідною мовою. Участь професійного перекладача забезпечується за першої можливості.

8. Збереження електронних копій матеріалів. В умовах воєнного стану обов'язково зберігаються електронні копії протоколів та інших матеріалів, включаючи ті, що фіксувалися тільки фото- або відеозасобами. Стаття 615-1 КПК України передбачає порядок відновлення втрачених матеріалів у разі бойових дій.

9. Проведення дій у нічний час. Зміни до п. 4 ст. 223 КПК України дозволяють проводити слідчі дії цілодобово в умовах воєнного стану, що забезпечує гнучкість у виконанні оперативних завдань.

У випадках об'єктивної неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень керівник органу прокуратури виконує його функції. Це стосується застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обмежувальних слідчих дій, проведення негласних слідчих дій, продовження строків досудового розслідування. Надання таких повноважень викликає дискусії, оскільки ст. 124 Конституції України забороняє делегування функцій суду іншим органам. Проте з огляду на сучасні реалії ці зміни є необхідними для ефективного розслідування [4, с. 92].

Практика проведення слідчих дій в умовах воєнного стану демонструє ряд проблем, серед яких: неможливість оперативного виїзду на місце події, транспортування тіл загиблих військовими або волонтерами у безпечні місця для огляду, масова загибель людей та складності пред'явлення тіл для впізнання, що створює психотравмуючий ефект, дефіцит слідчих для проведення масштабних допитів. Ідентифікація тіл «з коліс» регулюється відповідними інструкціями для зон антитерористичних операцій. Проблеми, пов'язані з безпекою учасників та організацією процесу, потребують уваги законодавців і науковців для подальшого удосконалення процесуального законодавства [5, с. 37].

В умовах воєнного стану проведення слідчих (розшукових) дій потребує адаптації законодавства до реалій сьогодення. Зміни до КПК України дозволяють забезпечити безпеку учасників процесу, фіксацію слідчих (розшукових) дій, дистанційну участь захисників, відновлення матеріалів кримінальних проваджень. Водночас делегування функцій суду органам прокуратури та проведення слідчих дій без понять викликає дискусії щодо дотримання конституційних прав. Практика свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства з урахуванням умов воєнного стану та забезпечення прав людини.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція від 01.08.2025р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.10.2025)

2. Шаповал А. О. Сучасні зміни кримінального процесуального законодавства України: аналітичний огляд. Київ: Наукова думка, 2023. 145 с.

3. Цуцкірідзе М. С. Слідчі дії в умовах воєнного стану: практика та проблеми.

Харків: Право, 2022. 210 с.

4. Бондаренко В. І. Організаційно-правові засади досудового розслідування в умовах воєнного стану. Київ: Видавництво МВС України, 2021. 180 с.

5. Петренко І. В. Процесуальні дії в умовах воєнного стану: науково-практичний аспект. Львів: ЛДУВС, 2022. 160 с.

Влада СМОЛЯР
здобувач вищої світи

Науковий керівник:
Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ
професор кафедри криміналістики
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції
доктор юридичних наук, професор

ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Актуальність теми дослідження зумовлена масштабними наслідками війни в Україні, що розпочалася 2014 року і значно посилилася після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Ця війна має катастрофічний вплив на цивільне населення, зокрема на дітей, які стали свідками насильства, втратили домівки і доступ до основних життєвих потреб, включаючи освіту та медичне обслуговування.

Варто відзначити, що в умовах воєнного стану в Україні прояви трагічного, насильницького й сексуального характеру можуть бути пов'язані змістом однієї події [1].

Треба звернути увагу на те, що саме допит є першочерговим етапом проведення роботи слідчого з дитиною, яка постраждала внаслідок воєнного конфлікту. Тому він повинен проводитися в найсприятливішому оточенні та за найсприятливіших умов, з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння, а також будь-яких труднощів, які діти можуть мати.

Опитування дитини вимагає уважної та ґрунтовної підготовки. Важливо заздалегідь врахувати її вікові та індивідуально-психологічні особливості, соціальне середовище розвитку, а також визначити необхідність участі законних представників у процесі. Слід підкреслити, що головними чинниками є саме вік і рівень розвитку дитини [2].

Основні особливості допиту неповнолітніх осіб зазначені у положенні ст. 226 Кримінального процесуального кодексу, а саме: допит проводиться за участю законного представника, якого неповнолітній може обрати самостійно, педагога, психолога, та за необхідності – лікаря; проведення

допиту може відбуватись у спеціально обладнаних приміщеннях, таких як «зелена кімната», або в будинку дитини – «Барнахуз»; не менш важливим є обмеження тривалості допиту в порівнянні з допитом повнолітньої особи [3].

Слід підкреслити, що під час аналізу результатів допиту важливо приділяти належну увагу інтерпретації свідчень. Зокрема, фахівець може допомогти слідчому визначити обставини, які потребують детальнішого розгляду під час проведення інших слідчих (розшукових) дій із цим неповнолітнім [4]. Криміналістична тактика слідчого під час проведення допиту неповнолітніх осіб, які постраждали від збройної агресії, ґрунтується на системі спеціальних прийомів, спрямованих на забезпечення повного, достовірного та об'єктивного отримання доказової інформації при одночасному дотриманні прав і законних інтересів дитини. Тактичний прийом у криміналістиці розуміється як найбільш раціональний спосіб дій слідчого, який відповідає вимогам законності, етичності та психологічної доцільності, і застосовується для досягнення ефективності допиту з урахуванням конкретних умов та індивідуальних особливостей неповнолітнього.

Серед основних тактичних прийомів у даній категорії допитів визначальним є встановлення психологічного контакту з дитиною. Його сутність полягає у створенні довірливої атмосфери, яка знижує рівень стресу, страху чи тривожності, викликаних подіями збройної агресії та самим процесом допиту. Важливим елементом цього прийому є використання доброзичливого ставлення, зрозумілих формулювань та емоційної підтримки, що сприяє формуванню у дитини відчуття безпеки.

Значну роль відіграє темп допиту, який має бути помірним, адаптованим до індивідуальних особливостей неповнолітнього. Надмірно швидкий темп може призвести до дезорієнтації чи підвищення тривожності, тоді як занадто повільний здатний викликати втому та втрату концентрації. Оптимальним є гнучке регулювання темпу залежно від емоційного стану дитини та складності поставлених запитань.

Постановка запитань повинна здійснюватися з урахуванням вікових і психологічних характеристик допитуваного. Тактичний прийом у цій сфері передбачає формулювання запитань у простій, доступній для розуміння формі, уникнення навідних чи багатозначних конструкцій, а також поступовий перехід від нейтральних тем до більш чутливих аспектів події. Це дозволяє поступово сформувати готовність неповнолітнього давати правдиві свідчення.

Не менш важливим є спостереження за поведінкою неповнолітнього під час допиту. Слідчий має звертати увагу на невербальні реакції, зміни у міміці, жестах, позі, інтонації, які можуть свідчити про внутрішнє напруження, страх, небажання відповідати або ж про щирість викладу подій. Аналіз таких сигналів дозволяє своєчасно скорегувати тактику допиту та запобігти можливій повторній травматизації дитини.

Окремим аспектом тактичних прийомів є контроль за темпом і тембром власного голосу. Голос слідчого повинен залишатися спокійним, рівним та

доброзичливим, без різких інтонацій чи проявів агресії. Оптимальний тембр і тональність сприяють створенню довірчої атмосфери, полегшують сприйняття запитань та зменшують психологічний бар'єр у неповнолітнього.

Отже, криміналістична тактика допиту неповнолітніх осіб, які постраждали від збройної агресії, ґрунтується на комплексному застосуванні тактичних прийомів, що враховують вікові, психологічні та емоційні особливості дитини. Їх правильне використання забезпечує отримання достовірних показань при максимальному дотриманні принципів гуманності та недопущенні повторної травматизації неповнолітнього.

1. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *Наука і техніка*, № 13 (13). 2022.

2. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 140 с.

3. Смоляр В. В., Плетенець В. М. Допит неповнолітніх осіб, які постраждали від збройної агресії, *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. 820 с.

4. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, № 3, 2018.

Софія СНІЖКО

курсантка факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Діна ДРОБЕНКО

викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ЯК ОСНОВА ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним із основних понять сучасної криміналістики є криміналістична характеристика злочину, яка становить наукову основу для побудови методики його розслідування. Її значення полягає у забезпеченні системного

підходу до процесу розкриття злочинів, формуванні ефективних алгоритмів діяльності слідчого та підвищенні якості доказування у кримінальному провадженні [4, с. 52–53; 5, с. 61].

Під криміналістичною характеристикою злочину розуміють систему типових відомостей про закономірності підготовки, вчинення, приховування злочину та поведінку його учасників, що має практичне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. До її елементів традиційно відносять: спосіб вчинення злочину, знаряддя та засоби, місце, час, обстановку злочину, слідову картину, особу злочинця, особу потерпілого, мотив і мету злочину [4, с. 58–59]. Взаємозв'язок цих елементів дозволяє створити певну модель злочину, яка допомагає визначити напрями досудового розслідування.

Криміналістична характеристика має важливе пізнавальне значення, оскільки відображає типові закономірності злочинної поведінки. Вона допомагає прогнозувати можливі дії злочинця, характер його зв'язків, способи уникнення відповідальності. Це у свою чергу дає змогу слідчому ефективно планувати розслідування, висувати й перевіряти слідчі версії, визначати тактичні прийоми проведення процесуальних дій [5, с. 66–68].

Так, під час розслідування розбійних нападів типовими елементами криміналістичної характеристики є: застосування насильства, використання вогнепальної або холодної зброї, напад у темну пору доби, а також попереднє спостереження за потерпілим. Враховуючи ці особливості, слідчий може цілеспрямовано організувати пошук доказів, визначити коло підозрюваних, розробити тактику допиту свідків та потерпілих.

Водночас криміналістична характеристика не є статичним явищем – вона змінюється залежно від соціально-економічних умов, технічного прогресу, розвитку організованої злочинності. З початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та запровадженням воєнного стану [3] змінилися і криміналістичні характеристики окремих категорій злочинів. Наприклад, для злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю, воєнними злочинами, незаконним обігом зброї, мародерством, характерними стали нові способи вчинення, форми співучасті та методи маскування. Це зумовлює необхідність оновлення існуючих методик розслідування та доповнення криміналістичних характеристик відповідними елементами.

В умовах воєнного стану криміналістична характеристика набуває практичного значення для оперативності та точності розслідування. Слідчі стикаються з новими типами злочинів, які часто мають складну доказову структуру, вчиняються групами осіб, з використанням військових засобів чи спеціальної техніки. Зокрема, під час розслідування злочинів проти основ національної безпеки, таких як державна зрада чи колабораційна діяльність, криміналістична характеристика враховує специфічні елементи – форму зв'язку з окупаційною адміністрацією, спосіб передання інформації,

використані канали комунікації, цифрові сліди тощо [1; 2].

Криміналістична характеристика виступає фундаментом для розроблення методики розслідування конкретного виду злочину. Методика, своєю чергою, є практичним інструментом, який поєднує теоретичні знання про закономірності злочинної діяльності з тактичними прийомами роботи слідчого. Без попереднього визначення типових елементів злочину побудова науково обґрунтованої методики є неможливою.

Науковці (В. Ю. Шепітько, М. В. Салтевський, Р. С. Белкін) відзначають, що криміналістична характеристика має виконувати не лише описову, а й аналітичну та прогностичну функції [4, с. 70; 5, с. 72–73]. Це означає, що вона повинна не просто фіксувати відомі закономірності, а й дозволяти передбачати можливі варіанти злочинної поведінки, що особливо важливо для запобігання рецидивам і організованим злочинам.

Важливим напрямом подальшого розвитку криміналістики є інтеграція криміналістичної характеристики з цифровими технологіями – базами даних, аналітичними платформами, штучним інтелектом. Завдяки цьому можливо створювати узагальнені статистичні моделі злочинів, що підвищить ефективність розслідувань і дозволить точніше прогнозувати поведінку правопорушників.

Отже, криміналістична характеристика злочину є не лише теоретичною конструкцією, а й практичним інструментом, який забезпечує наукове обґрунтування діяльності слідчого, допомагає визначити напрями пошуку доказів, встановити істину та забезпечити реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Вона становить основу для побудови ефективних методик розслідування злочинів, що особливо актуально в умовах воєнного стану, коли перед правоохоронними органами постає завдання оперативно реагувати на нові прояви злочинності, не порушуючи при цьому засад верховенства права.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

4. Белкін Р. С. Курс криміналістики: навч. посіб. Київ : Норма, 2001. – 784 с.

5. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2021. – 848 с.

Софія СНІЖКО

курсантка факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Ірина ФЕДОРЧАК

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна воєнно-політична ситуація в Україні зумовила докорінні зміни у підходах до формування системи національної та громадської безпеки. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, запровадження воєнного стану та відповідні виклики для суспільства актуалізували проблему ефективності кримінально-правових засобів охорони громадської безпеки. Адже саме кримінальне законодавство є одним із ключових механізмів, покликаних реагувати на загрози суспільному порядку, життю, здоров'ю громадян та стабільності державних інституцій.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [3]. Громадська безпека є складовою національної безпеки, яка передбачає захист особи, суспільства і держави від злочинних посягань. Поняття громадської безпеки охоплює стан захищеності життєво важливих інтересів громадян від загроз, пов'язаних із протиправними діями, які можуть створювати небезпеку для життя, здоров'я, власності або публічного порядку.

У системі кримінального права охорона громадської безпеки реалізується через норми Розділу IX Кримінального кодексу України (КК) «Злочини проти громадської безпеки». До них належать, зокрема, такі діяння, як створення терористичної організації, незаконне поводження зі зброєю, вибуховими речовинами, диверсія, масові заворушення, створення злочинної організації, порушення вимог щодо охорони об'єктів підвищеної небезпеки тощо [1].

Після початку повномасштабної війни у 2022 році законодавець вніс

суттєві зміни до кримінального законодавства, спрямовані на посилення кримінально-правового захисту громадської безпеки. Одним із ключових напрямів стало уточнення складів злочинів, які безпосередньо впливають на стабільність у державі. Зокрема, Законом України № 2108-ІХ від 3 березня 2022 року було підвищено санкції за злочини, пов'язані з державною зрадою, диверсією, колабораційною діяльністю, незаконним обігом зброї, поширенням інформації про переміщення Збройних Сил України [2].

Так, стаття 114-2 КК України («Несанкціоноване поширення інформації про переміщення, рух або розміщення Збройних Сил України») встановлює сувору кримінальну відповідальність за розголошення даних, які можуть бути використані противником для завдання шкоди обороноздатності держави. Така норма є своєрідною реакцією на гібридний характер сучасної війни, коли загроза громадській безпеці виникає не лише від збройних дій, але й від інформаційних диверсій, поширення дезінформації та співпраці з ворогом у медіапросторі.

Головну роль у забезпеченні громадської безпеки під час війни відіграє і стаття 113 КК України «Диверсія». У її оновленій редакції значно посилено відповідальність за будь-які дії, спрямовані на ослаблення держави, знищення об'єктів критичної інфраструктури чи створення загрози життю великої кількості людей. З урахуванням практики останніх років диверсійні акти набули різних форм – від фізичного підриву стратегічних об'єктів до кібератак на енергетичні системи чи об'єкти комунікацій, що вимагає адаптації кримінального законодавства до сучасних реалій гібридної війни.

Окремої уваги потребує питання незаконного обігу зброї та боєприпасів. Через активні бойові дії, переміщення військових частин і територіальну оборону в обігу опинилася значна кількість зброї, яка може бути використана для вчинення злочинів проти громадської безпеки. У зв'язку з цим законодавець посилює відповідальність за злочини, передбачені статтею 263 КК України, зокрема встановивши жорсткіші санкції у разі вчинення таких діянь групою осіб або повторно [1].

Крім того, у період воєнного стану набувають особливої актуальності злочини терористичного характеру, передбачені статтями 258–258-5 КК України. Сучасна практика свідчить про те, що терористичні акти, підготовлені або організовані з використанням ресурсів держави-агресора, мають на меті не лише завдати фізичної шкоди, а й дестабілізувати соціально-політичну ситуацію, посіяти паніку серед населення, що безпосередньо загрожує громадській безпеці [1].

Поряд із посиленням відповідальності законодавець прагне забезпечити баланс між суворістю покарання і дотриманням принципу справедливості. Це означає, що кримінальні санкції повинні бути адекватними рівню суспільної небезпеки діяння, але не призводити до надмірного обмеження прав і свобод громадян. Особливої уваги вимагає практика кваліфікації злочинів у судових рішеннях. Верховний Суд у своїй

діяльності неодноразово наголошував, що при визначенні кваліфікації злочинів проти громадської безпеки слід урахувати мотив, мету, спосіб дії та об'єктивні наслідки, адже саме ці елементи дозволяють відмежувати, наприклад, диверсію від умисного знищення майна.

Кримінально-правова охорона громадської безпеки у воєнний період має також профілактичний характер. Посилення покарання за колабораційну діяльність, допомогу державі-агресору чи поширення даних про розміщення військ сприяє формуванню у суспільстві розуміння невідворотності відповідальності за подібні дії. У цьому контексті кримінальне право виконує не лише каральну, а й превентивну функцію, спрямовану на недопущення деструктивних проявів у суспільстві.

Водночас важливо враховувати, що ефективна реалізація кримінально-правових норм можлива лише за умов належної діяльності правоохоронних органів, оперативно-розшукових підрозділів та судової системи. Необхідним є удосконалення міжвідомчої взаємодії під час розслідування злочинів проти громадської безпеки, особливо тих, що вчиняються у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

Особливу роль у цьому процесі відіграє інформаційно-технічне забезпечення доказової бази: використання відеофіксації, систем моніторингу, кіберрозвідки, а також залучення міжнародних механізмів документування воєнних злочинів. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню ефективності кримінального переслідування, а й зміцненню авторитету правосуддя у суспільстві.

Таким чином, удосконалення кримінального законодавства, забезпечення його відповідності умовам воєнного часу та міжнародним стандартам прав людини є необхідною умовою для побудови міцної, безпечної і правової держави.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення рівня протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 р. № 2108-IX // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

Вадим СОЛОД

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Проблема притягнення до відповідальності за посягання на життя та здоров'я людей під час повномасштабної агресії рф проти України зараз дуже актуальна. Масштаби злочинів настільки великі, що звичайними кримінальними нормами їх важко охопити, тож треба поєднувати національне й міжнародне правосуддя [3, с. 1]. Як зазначає Бабанін С. В., вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу злочину, і саме вона визначає, хто підлягає кримінальній відповідальності [7, с. 187]. Збройна агресія приносить навмисні вбивства, обстріли житлових районів, катування та інші тяжкі порушення, які важливо документувати та давати їм належну правову оцінку [4, с. 2].

В Україні кримінальне законодавство передбачає покарання за умисне вбивство, тяжкі тілесні ушкодження та порушення законів війни (ст. 115–121, 438 КК України) [3, с. 1]. Але важливо також застосовувати міжнародне гуманітарне право, наприклад Женевські конвенції та їх додаткові протоколи, які захищають цивільних і забороняють катування, нелюдське поводження й позасудові страти [2, с. 1].

Щоб переслідування було ефективним, дуже важливо правильно збирати та зберігати докази: фото, відео, свідчення очевидців, медичні висновки та експертні висновки мають бути такими, щоб їх можна було використати в суді [5, с. 3]. Тут дуже допомагають громадські організації, правозахисники та волонтери, які на місцях фіксують факти порушень і передають матеріали слідчим [4, с. 2].

Співпраця з міжнародними органами, такими як Міжнародний кримінальний суд і ООН, дає можливість отримати додаткові докази, які визнаються в міжнародних трибуналах, і збільшує шанси притягнути винних

до відповідальності [1, с. 1]. Але при цьому треба обов'язково захищати свідків і зберігати конфіденційність інформації, щоб жертви були в безпеці [5, с. 3].

На практиці є проблеми з кваліфікацією злочинів: іноді важко зрозуміти, чи це звичайне вбивство, воєнний злочин чи злочин проти людяності. Також треба вирішувати питання відповідальності командування і визначати, чи справа розглядається в національному чи міжнародному суді [2, с. 1].

Ще важливо дотримуватися процесуальних гарантій: навіть під час збройної агресії прокурор повинен забезпечити справедливий судовий розгляд, застосовувати спеціальні механізми розслідування воєнних злочинів, залучати міжнародних радників і навчати слідчих [1, с. 1]. Держава повинна також підтримувати постраждалих, надавати компенсації й допомогу, щоб відновлювати довіру до правосуддя [6, с. 1]. Превентивно важливо навчати військових міжнародним стандартам ведення війни, забороняти напади на цивільних та інфраструктуру і використовувати сучасні OSINT-практики для збору доказів [4, с. 2].

Тобто щоб ефективно притягати до відповідальності за посягання на життя та здоров'я під час воєнного стану потрібен комплексний підхід: поєднувати національне кримінальне переслідування з міжнародною співпрацею, правильно збирати докази й захищати свідків, підтримувати жертв і працювати на випередження. Це дозволяє домогтися покарання для винних і відновити справедливість [3, с. 1; 5, с. 3].

1. Amnesty International – сторінка про агресію РФ в Україні. URL : <https://www.amnesty.org/en/projects/russias-aggression-in-ukraine/> (дата звернення: 06.10.2025).

2. EUAM Ukraine – «Accountability for war crimes: common aim of all criminal justice actors». URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/latest-news/accountability-for-war-crimes-common-aim-of-all-criminal-justice-actors/> (дата звернення: 06.10.2025).

3. Офіс Генерального прокурора України – ресурс для документування воєнних злочинів. Доступ: <https://warcrimes.gov.ua/>

4. Хельсінська спілка з прав людини - фіксація воєнних злочинів. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/voieni-zlochyny-iak-ikh-zafiksuvaty-na-kameru-ta-komun-pperedaty-dani/> (дата звернення: 06.10.2025).

5. Моніторингова місія ООН з прав людини (OHCHR) - звіти щодо цивільних жертв в Україні. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports> (дата звернення: 06.10.2025).

6. Human Rights Watch – розділ по війні в Україні. URL: <https://www.hrw.org/tag/russia-ukraine-war> (дата звернення: 06.10.2025).

7. Бабанін С. В. Змішана форма вини у кримінальному праві України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. УДК 343.222. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2014_2_28 (дата звернення: 06.10.2025).

Микола СОРОЧИШИН

курсант навчальної групи № 2-23-301

Науковий керівник:

Анастасія ВУЙМА,

доцентка кафедри

криміналістики та судової експертології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного

університету внутрішніх справ

докторка філософії у галузі права

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК?

Застосування технічних засобів представниками правоохоронних органів доволі буденна річ. Типовим є використання представниками органів досудового розслідування технічних засобів з метою здійснення фотографування, звукозапису та відеозапису. Тож виникає питання: застосування відео- та фотофіксації на місці події чи під час проведення інших слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) є правом чи обов'язком слідчого? Це питання актуальне насамперед стосовно тих заходів, щодо яких у кодексі не визначено нормативного обов'язку безперервної фіксації перебігу цієї СРД.

Положення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України визначають СРД як один із засобів збирання доказів стороною обвинувачення, а сама СРД визначається як дія, спрямована на отримання (збирання) доказів або на перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1].

На відміну від інших процесуальних дій, СРД характеризуються властивим їм пізнавальним характером і пошуково-розшуковою спрямованістю, сутність яких полягає у проведенні комплексу дій процесуальної особи – слідчого, виявити (знайти, розшукати) і належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження [2].

С. Карпушин визначає СРД як частину процесуальних дій, що проводяться уповноваженими на те суб'єктами та спрямовуються на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт і методи проведення яких у випадках, передбачених законом, не підлягають розголошенню [3].

Безпосередньо на збирання доказів спрямовані допит, огляд, обшук,

залучення експерта та проведення експертизи. На перевірку вже отриманих доказів спрямований і слідчий експеримент [4]. Не вдаючись до дискусії з приводу визначення поняття СРД та їх класифікації, хочемо зазначити, що під час проведення будь-якої з них можливим (а в деяких і обов'язковим) є застосування науково-технічних засобів, що в окремих випадках значно підвищують ефективність і результативність їх проведення.

Разом із цим під час проведення огляду місця події, особливо молоді слідчі та дізнавачі, допускають помилки, що позначаються на доказуванні. Ще у 2007 р. Алексєйчук В. захистила дисертацію, в якій детально розкрила типові помилки, але навіть сьогодні сформульовані авторкою положення не втратили своєї актуальності. Науковицею запропоновано таку класифікацію помилок під час проведення огляду місця події: 1) процесуальні (включення до змісту протоколу своїх висновків і категоричних тверджень; неповнота фіксації процесу проведення огляду в протоколі; незастосування додаткових засобів фіксації тощо); 2) організаційні (несвоєчасне проведення; невикористання технічних засобів; ігнорування можливості перевірки за різними криміналістичними обліками тощо); 3) тактичні (недотримання рекомендацій щодо опису в протоколі виявленої інформації; недотримання рекомендацій щодо застосування додаткових засобів фіксації результатів огляду; невикористання допомоги спеціаліста); 4) помилки у пізнавальній діяльності (неправильне чи неповне сприйняття місця події; суб'єктивний підхід у визначенні ролі та значення досліджуваних об'єктів, їх ознак; постійне узагальнення; взяття за причину лише однієї з умов тривання явища; неповне або надмірне окреслення можливих причин події) [5]. Наведені чинники повинні бути мінімізовані у практичній діяльності слідчих і дізнавачів, зокрема і під час проведення огляду місця події.

Під час проведення обшуку фіксація перебігу цієї СРД є важливою гарантією законності його проведення та допустимості отриманих доказів. Водночас існує низка питань нормативного й організаційного характеру в частині забезпечення вимог КПК України щодо фіксування обшуку. Загальні вимоги до фіксування обшуку сформульовані у главі 5 КПК України. Так, відеозапис обшуку є невід'ємним додатком до протоколу [1]. Вимога щодо обов'язкового фіксування за допомогою аудіо- та відеозапису обшуку житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді закріплена у ч. 10 ст. 236 КПК України. Крім того, у ч. 1 ст. 107 КПК України також зазначається, що виконання ухвали ... про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Як слушно вказує О. Старенький, привертають увагу одразу декілька невідповідностей. Це назва технічних засобів фіксації обшуку (у ч. 2 ст. 104, ч. 1 ст. 107 КПК України; ч. 10 ст. 234 КПК України). Також абзацом 2 ч. 7 ст. 223 КПК України визначено, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від

застосування технічних засобів фіксування відповідної СРД [6]. Таким чином, обшук, який у невідкладних випадках проводиться на підставі ст. 233 КПК України, до випадків обов'язкового фіксування технічними засобами не належить. Відтак О. Старенький пропонує нормативно закріпити обов'язковий аудіо- та відеозапис і для зазначеного виду обшуку [6].

Беззаперечно із такою позицією ми погодитися не можемо, адже не завжди є можливість здійснення фіксування невідкладного обшуку за допомогою технічних засобів.

Слід звернути увагу, що аналізовані норми, які стосуються фіксування обшуку, не містять вимог щодо безперервного аудіо- та відеозапису обшуку, однак доцільно розібратися, чи вказує ч. 2 ст. 104 КПК України на необхідність саме такої фіксації, адже «Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні» [1]. Розмірковуючи над зазначеним питанням, можна звернутися до положень ч. 5 ст. 27 КПК України, у якій зазначається, що під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК України, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів [1].

Зауважимо, що до моменту закінчення огляду місця події і складання протоколу готові знімки одержати неможливо. Тому процесуальне оформлення фотографування на місці події складається з двох етапів: 1) відображення факту фотографування в протоколі огляду місця події і 2) оформлення результатів фотозйомки у друкованому вигляді. Крім запису про проведення фотозйомки в протокол огляду вносяться такі відомості про: факт використання фотозйомки при огляді; використану техніку; умови та порядок її застосування; об'єкти фотографування [7].

Також для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою отримання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, а також отримання технічної допомоги, відповідно до положень «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», слідчий може запросити спеціаліста-криміналіста. Це стосується застосування науково-технічних засобів і спеціального обладнання в аспекті забезпечення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей, виготовлення відбитків і зліпків тощо [8].

Отже, вважаємо, що застосування технічних засобів під час проведення СРД слідчим є його обов'язком для, насамперед, правильного та доцільного формування матеріалів кримінального провадження, забезпечення законності

й об'єктивності під час збирання доказів, що в подальшому сприятимуть оцінці зібраних доказів. Тим паче, що окремі матеріали фотозйомки, звукозапису та відеозапису можуть стати об'єктами відповідних судових експертиз, як, наприклад, порівняльні (умовно-вільні) зразки.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2025).

2. Сергеева Д. Б., Старенький О. С. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 81–89.

3. Карпушин С. Ю. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник ХДУ. Серія Юридичні науки*. 2015. Вип. 3. Т. 3. С. 112–115.

4. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40–48.

5. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 21 с.

6. Старенький О. С. Обшук як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі новели чинного Кримінального процесуального кодексу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. №1 (15). С. 190–204.

Богдан СТЕПАНЕНКО

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Протидія домашньому насильству є одним із головних напрямів забезпечення прав людини та гендерної рівності в сучасному демократичному суспільстві. В умовах воєнного стану, коли українське суспільство зіткнулося з безпрецедентними викликами, питання захисту від домашнього насильства набуває особливої актуальності через зростання

рівня стресу, економічної нестабільності та соціальної напруги. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікована Україною 20 червня 2022 року, стала важливим кроком у гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами [1]. Вступивши в силу 1 листопада 2022 року, конвенція закріпила комплексний підхід до протидії гендерно зумовленому насильству, включаючи превенцію, захист постраждалих, кримінальне переслідування правопорушників та інтегровані політики. Проте в умовах воєнних дій особливого значення набуває аналіз ефективності імплементації міжнародних стандартів у кризових умовах.

Правова база протидії домашньому насильству в Україні сформувалася поступово та отримала суттєве оновлення з прийняттям у 2017 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]. Цей нормативний акт запровадив системний підхід до проблеми, визначивши види домашнього насильства (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне), механізми захисту постраждалих та відповідальність правопорушників. Також важливо зазначити, що правова база включає в себе Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3], а також імплементацію Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок CEDAW [4] та інші Закони та підзаконні акти.

Важливим етапом стало доповнення Кримінального кодексу України статтею 126-1 «Домашнє насильство», яка встановила кримінальну відповідальність за систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо членів сім'ї [5]. Однак аналіз судової практики свідчить про складнощі у кваліфікації кримінальних правопорушень та доведенні систематичності насильницьких дій, що потребує подальшого вдосконалення правозастосовної діяльності в умовах воєнного стану.

Проект тексту нового КК України визначає правопорушника за статтею 4.6.4 як особу, яка систематично застосовувала фізичне, психологічне або економічне насильство щодо близької людини чи колишнього подружжя, що спричинило потерпілій людині: фізичні чи психологічні страждання, розлад здоров'я, втрату працездатності, емоційну залежність або погіршення якості її життя [6].

Стамбульська конвенція встановлює чотири основні напрями дій: превенцію, захист, кримінальне переслідування та координацію політик. У контексті превенції українське законодавство передбачає проведення інформаційних кампаній, навчання фахівців та залучення громадських організацій до просвітницької роботи. Система захисту включає створення спеціалізованих служб підтримки, притулків для постраждалих та механізм видачі термінових заборонних приписів поліцією. В умовах воєнного стану ці заходи набули особливої важливості через зростання кількості випадків

домашнього насильства, спричинених психологічним тиском війни, економічними труднощами та вимушеними переміщеннями населення. Механізм кримінального переслідування реалізується через спеціалізовані підрозділи поліції та прокуратури, проте ефективність їх роботи потребує оцінки з урахуванням воєнних реалій та перерозподілу ресурсів правоохоронних органів.

Аналіз практики застосування положень Стамбульської конвенції в Україні виявляє як позитивні зрушення, так і системні проблеми. До досягнень слід віднести запровадження єдиної телефонної лінії «15-47» для жертв домашнього насильства, створення мобільних бригад соціально-психологічної допомоги та розширення мережі спеціалізованих служб підтримки. Порівняльний аналіз чинного Кримінального кодексу України та проекту нового КК України, розробленого робочою групою при Президентіві України, показує еволюцію підходів до криміналізації домашнього насильства. Чинна редакція статті 126-1 КК України встановлює відповідальність за «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства», проте на практиці доведення систематичності викликає труднощі. Проект нового КК України передбачає розширення складу кримінального правопорушення, включаючи одноразові випадки тяжкого домашнього насильства, та посилення санкцій, що більш повно відповідає стандартам Стамбульської конвенції. Особливої уваги заслуговує пропозиція щодо криміналізації примушування до шлюбу та обрізання жіночих статевих органів, що є прямою вимогою конвенції, але поки що не знайшло відображення в чинному українському законодавстві.

У 2024 році зафіксували 2777 кримінальних проваджень щодо домашнього насильства, що на 5 % більше, ніж у 2023-му, та на 17 % більше порівняно з 2021 роком, повідомляє дослідження «Опендатабот» [7; 8; 9].

У 2022-му показники знизилися, ймовірно, через початок повномасштабної війни: тоді було відкрито лише близько 1,5 тисячі справ за цією статтею. Відтоді кількість проваджень знову почала зростати, йдеться у звіті [10].

Перспективи розвитку системи протидії домашньому насильству в Україні пов'язані з поступовою імплементацією всіх положень Стамбульської конвенції та адаптацією до постконфліктних реалій. Ключовими напрямками є вдосконалення системи моніторингу та оцінки ефективності заходів протидії, розробка спеціальних програм для жертв насильства в умовах воєнного стану та посилення міжвідомчої координації. Важливим завданням є підготовка до прийняття нового Кримінального кодексу з урахуванням досвіду воєнного періоду та міжнародних зобов'язань України. Досвід країн-членів Ради Європи, зокрема Польщі та Литви, які стикалися з викликами міграційних процесів під час конфліктів, може бути корисним для розробки адаптивних механізмів захисту вразливих груп населення в кризових умовах.

Таким чином, ратифікація Стамбульської конвенції стала важливим кроком у розбудові системи протидії домашньому насильству в Україні, проте повна імплементація її положень потребує системних зусиль у законодавчій, інституційній та фінансовій сферах. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває адаптація міжнародних стандартів до кризових реалій, забезпечення безперервності роботи спеціалізованих служб та розробка постконфліктних стратегій відновлення системи захисту. Зростаюча динаміка статистичних показників домашнього насильства свідчить про необхідність посилення як правових, так і соціальних механізмів протидії цьому явищу. Успішна імплементація конвенції сприятиме не лише зміцненню правового захисту жертв домашнього насильства, але й загальному підвищенню рівня дотримання прав людини в українському суспільстві.

1. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції) : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5207-17>.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) : Конвенція; ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_207.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 15.09.2025).

6. Текст проєкту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).

7. Звіт про результати діяльності органів правопорядку щодо стану запобігання та протидії правопорушенням, пов'язаних з домашнім насильством, за 2024 рік. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260043

8. Звіт про роботу органів прокуратури за січень-грудень 2023 рік. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=242056

9. Звіт про роботу органів прокуратури за січень-грудень 2021 рік. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215655

10. У кожному третьому випадку від домашнього насильства страждають літні люди. Офіційний сайт Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-elders>

Богдан СТЕПАНЕНКО

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Слідчий експеримент є однією з найбільш складних і відповідальних слідчих (розшукових) дій, особливо коли йдеться про розслідування дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП). Актуальність дослідження тактичних умов проведення слідчого експерименту при розслідуванні ДТП зумовлена зростанням кількості дорожньо-транспортних пригод та необхідністю підвищення ефективності їх розслідування в умовах реформування органів досудового розслідування України.

Питання тактичних особливостей проведення слідчого експерименту при розслідуванні ДТП має важливе значення для практичної діяльності уповноважених осіб, оскільки саме цій процесуальній дії належить ключова роль у встановленні об'єктивної істини в кримінальних провадженнях даної категорії. Специфіка ДТП полягає у складності відтворення динамічних процесів руху транспортних засобів та особливостей дорожньо-транспортної обстановки.

Відповідно до ст. 240 КПК України, «...з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор мають право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань» [2]. Таким чином, законодавець передбачає широкі можливості для використання вказаної слідчої (розшукової) дії при розслідуванні ДТП.

При розслідуванні кримінальних правопорушень слідчий експеримент, про що чітко вказує Тимченко Н. С., зазвичай спрямований на вирішення декількох завдань одночасно, як-от: «...з'ясування дальності оглядовості,

встановлення швидкісного режиму транспорту, визначення темпу пересування пішоходів тощо. Коли свідки під час слідчої дії вказують точне місце зіткнення, і ця інформація планується до використання для відтворення ситуації проведення експериментальних заходів, отримання таких свідчень має бути задокументоване в самостійному протоколі опитування. У процесуальному документі, що фіксує підсумки слідчого експерименту, обов'язково потрібно зазначити походження даних про місцезнаходження точки зіткнення чи маршрут переміщення» [3].

А вже Колеснік І. І. констатував, що «...тактичні умови проведення слідчого експерименту при розслідуванні ДТП мають свої особливості. Основними тактичними принципами слідчого експерименту є створення умов для проведення дослідних дій, що максимально наближені до умов дії або явища, що перевіряються, неодноразовість повторення дослідних дій, проведення експерименту у різних умовах» [1, с. 214].

Підготовка до слідчого експерименту при розслідуванні ДТП вимагає особливої ретельності. Перш ніж проводити слідчий експеримент, необхідно визначити мету експерименту, для чого слід вивчити матеріали справи та всі обставини, виходячи з яких проводиться слідчий експеримент; визначити умови, в яких буде проводитися експеримент; підготувати необхідні технічні засоби, інструменти, матеріали; визначити коло осіб, які братимуть участь в експерименті.

Проведення слідчого експерименту потребує певного порядку вирішення окремих тактичних завдань щодо його підготовки та проведення. По-перше, потрібно обрати такий час його проведення, коли стан дорожнього покриття, погодні умови, час доби, дорожня обстановка відповідає тим, які існували на момент ДТП. Як перший етап, необхідно визначити на проїзній частині розташування місця зіткнення (наїзду). Далі потрібно розташувати транспортний засіб (пішохода) в тому положенні, в якому вони перебували в момент виникнення небезпеки, з урахуванням інформації (слідів), встановленої і зафіксованої при огляді місця ДТП. Якщо ж така інформація була відсутня на момент огляду місця ДТП, то транспортний засіб (пішохід/статист) розташовується відповідно до показань учасників ДТП, свідків-очевидців. Після цього необхідно виміряти відстань, яку транспортний засіб (пішохід) подолав у небезпечному напрямку і за який час. Виходячи з цього, можна визначити розрахунковим шляхом швидкість руху транспортного засобу (пішохода).

Одним із найважливіших аспектів тактики слідчого експерименту при розслідуванні ДТП є забезпечення безпеки його проведення. Згідно зі ст. 240 КПК України, «слідчий експеримент проводиться за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих». Це особливо актуально при проведенні експериментів на проїзній частині автомобільних доріг.

Особливої уваги заслуговують тактичні прийоми фіксації результатів

слідчого експерименту при розслідуванні ДТП. Обов'язковим є детальний запис усіх дій, проведення фотозйомки та відеозапису, складання схем та креслень місця проведення експерименту. При необхідності залучаються спеціалісти-автотехніки, які можуть надати кваліфіковану допомогу в проведенні експерименту та оцінці його результатів.

Підсумовуючи, відмітимо, що тактичні умови слідчого експерименту при розслідуванні ДТП мають свою специфіку, яка визначається особливостями досліджуваного протиправного діяння. Ефективність зазначеної слідчої (розшукової) дії залежить від якості підготовки, дотримання тактичних принципів її проведення, забезпечення безпеки учасників та правильної фіксації результатів. Удосконалення тактики слідчого експерименту сприятиме підвищенню якості розслідування ДТП та забезпеченню об'єктивності досудового розслідування.

1. Колеснік І. І. Особливості підготовки і проведення слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* 2016. Випуск 22. С. 212–216.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

3. Тимченко Н. С. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод. *Юридичний науковий електронний журнал* 2025. № 2. С. 365–367. URL : http://lsej.org.ua/2_2025/87.pdf (дата звернення – 19.09.2025).

Дмитро СТЕФАНОВ

здобувач вищої освіти

при Науково-організаційному центрі

Національної академії

Служби безпеки України

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Проблема злочинності у закладах вищої освіти (ЗВО) є однією з найбільш соціально значущих у сучасних умовах. Її зростання зумовлюється трансформаціями в економічній, політичній і морально-правовій сферах життя суспільства, зниженням рівня правової культури молоді, впливом цифрового середовища, а також недосконалістю механізмів адміністративного та прокурорського контролю [1; 2]. ЗВО виступають не лише освітніми, а й соціальними інституціями, де формується майбутня еліта держави. Тому злочини, що вчиняються у цій сфері: корупційні, наркозлочини, шахрайства, злочини у сфері кібербезпеки, безпосередньо

загрожують національним інтересам і підривають довіру до державних інституцій.

У сучасній кримінологічній науці проблеми злочинності в освітньому середовищі досліджуються як окремий напрям профілактики корисливих, корупційних та наркозлочинів [1; 2; 4]. Дослідження М. А. Погорецького та його співавторів показують, що характерною ознакою є латентність таких злочинів, яка в кілька разів перевищує офіційні показники [1; 10]. Серед основних форм протиправних проявів у ЗВО виокремлюються: хабарництво, зловживання службовим становищем, маніпулювання оцінюванням знань студентів; незаконне поширення наркотичних засобів серед студентської молоді [5; 6]; кіберзлочини, пов'язані з доступом до інформаційних баз даних університетів, маніпулюванням електронними журналами, реєстрами, електронними підписами [4; 15]; посягання на права студентів, незаконні втручання в освітній процес, порушення правил академічної доброчесності.

Значна частина цих злочинів має корупційно-організований характер, що вимагає комплексного використання заходів оперативно-розшукової діяльності та прокурорського нагляду [12].

Серед домінуючих кримінальних проявів у ЗВО – корупційні правопорушення, що підривають принципи доступності та справедливості освіти. Лазаренко С. Ж. та Бабенко К. А. визначають основні причини корупції в освіті як недостатній рівень прозорості управління, низькі зарплати, зловживання адміністративним впливом і правовою необізнаністю студентів [2]. Погорецький і Волков наголошують, що хабарництво у вищих навчальних закладах має системний характер, а його попередження можливе лише за умови формування сталої антикорупційної політики, розроблення методичних рекомендацій і реалізації внутрішніх процедур контролю [1; 3]. Дослідження свідчать, що ефективність запобігання корупції у ЗВО підвищується завдяки впровадженню антикорупційних кодексів, програм етичного навчання для викладачів та студентів, а також проведенню періодичного моніторингу конфлікту інтересів [3; 14].

Правова кваліфікація злочинів, що вчиняються у закладах освіти, ґрунтується на положеннях Кримінального кодексу України [7]. Основними є норми, передбачені у таких статтях: ст. 364, 368 – зловживання владою або службовим становищем, одержання неправомірної вигоди; ст. 307, 309 – незаконне виробництво, виготовлення, придбання або збут наркотичних засобів; ст. 361–363 – несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем; ст. 366 – службове підроблення.

Як слушно зазначають Погорецький і Коровайко, ефективність правозастосування у цій сфері залежить від здатності правоохоронців використовувати інструменти тимчасового доступу до документів і речей, а також забезпечувати баланс між інтересами слідства і правами осіб [9].

З огляду на специфіку освітнього середовища доцільно доповнити кримінальне законодавство окремими кваліфікуючими ознаками, які

враховують особливості вчинення злочинів у ЗВО. Наприклад, використання службового становища у навчальних цілях чи примушування студентів до протиправних дій.

Значну роль у документуванні фактів злочинної діяльності відіграють заходи оперативно-розшукової діяльності. Погорецький у своїх працях підкреслює важливість негласних слідчих дій як легітимного способу виявлення злочинів, що мають прихований характер [10; 11]. Дослідження «Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США» [5] демонструє, що залучення агентурного апарату є одним із найефективніших інструментів для попередження наркозлочинності у студентському середовищі. Водночас здійснення таких заходів потребує належного прокурорського нагляду [12] та суворого дотримання прав людини, визначених європейськими стандартами прослуховування й негласного стеження [8].

Однією з нових форм злочинності у ЗВО є кіберзлочини, які охоплюють незаконне втручання у роботу освітніх інформаційних систем, розповсюдження шкідливого ПЗ, викрадення персональних даних студентів. Як зазначають Погорецький і Шеломенцев, правове забезпечення боротьби з кіберзлочинами в Україні потребує системного вдосконалення – від правового регулювання до технічного захисту серверів [4; 15]. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [15] створив законодавчу базу, проте реальна практика потребує оновлення внутрішніх протоколів ЗВО, підвищення рівня цифрової грамотності співробітників і студентів, впровадження механізмів кібергігієни.

Аналіз порівняльно-правових аспектів свідчить, що досвід США, зокрема у сфері агентурної роботи, може бути імплементований у практику українських правоохоронних органів [5]. Праці М. А. Погорецького і Р. Ф. Черниша вказують на необхідність врахування міжнародно-правових підходів до протидії наркозлочинам, передбачених Конвенцією ООН 1988 року [16]. Успішна адаптація цього досвіду потребує вдосконалення системи відомчої взаємодії, створення навчальних програм із безпеки для керівників і студентів, а також розширення співробітництва між університетами, СБУ, МВС та прокуратурою [17].

Важливим напрямом запобігання злочинності є внутрішня профілактика у межах університетів. Розроблення методичних рекомендацій [3], створення комісій із запобігання корупції, внутрішніх правил доброчесності та етичних кодексів суттєво знижують ризики злочинної поведінки. Студентське самоврядування та батьківські комітети мають бути включені до системи внутрішнього контролю, а громадські організації – до партнерства у сфері безпеки.

Отже, злочинність у закладах вищої освіти має комплексний характер, що потребує одночасного застосування кримінально-правових, оперативно-розшукових, адміністративних і профілактичних засобів. Основними

напрямами протидії є: розвиток антикорупційних механізмів і внутрішнього контролю; посилення ролі оперативно-розшукових заходів у межах правового поля [10; 11]; удосконалення кібербезпеки освітнього середовища [4; 15]; підвищення рівня правової культури студентів і викладачів. Запровадження інтегрованої моделі безпеки у ЗВО, що поєднує внутрішню профілактику, прокурорський нагляд і цифрову безпеку, створить підґрунтя для формування антинаркотичного, антикорупційного та кіберзахищеного освітнього простору в Україні.

1. Волков Д. В., Погорецький М. А. *Корупція і хабарництво на заочній формі навчання навчальних закладів МВС України та заходи протидії їм. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 20. С. 122–130.

2. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/560-korupsiya-v-sistemi-vishchoji-osviti-sutnist-prichini-ta-naslidki.html>

3. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Державному податковому університеті. URL: https://dpu.edu.ua/images/Documents/UNIVERSITET/Antikorupcijni%20dokumenti/Metodicni_rekomendacii_sodo_zapobiganna_ta_vreguluvanna_konfliktu.pdf

4. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Правове забезпечення боротьби з кіберзлочинами в Україні: проблемні питання. Вісник прокуратури. 2011. № 8. С. 30–38.

5. Погорецький М. А., Смирнова І. В. Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. *Юридичний радник*. 2007. № 5. С. 101–105.

6. Погорецький М. А. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм. Вісник Академії правових наук України. 2001. №3. С. 205–213.

7. Погорецький М.А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журнал. Київ: Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2012. № 1 (27). С. 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25

8. Погорецький М. А. Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти. *Вісник прокуратури*. 2003. № 9. С. 45–51.

9. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

11. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

12. Погорецький М. А., Шелеменцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юрид. вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 1 (8). Ч. I. С. 18–28.

13. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

14. *Про вищу освіту*: Закон України від 1.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 10.10.2023).

14. *Про запобігання корупції*: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 17.10.2023).

15. *Про основні засади забезпечення кібербезпеки України*: Закон України від 5.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 07.10.2023).

15. Погорецький М. А., Черниш Р. Ф. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 192 – 196.

16. Черняк А. М. *Злочини у сфері міжнародного студентського обміну: проблеми протидії (теорія і практика)* : монографія / вступне слово М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2023. 334 с.

Віктор СУПРОНЮК

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Микола ЄФІМОВ

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах воєнного конфлікту правоохоронні органи України стикаються з новими видами кримінальних правопорушень, які потребують особливого підходу до розслідування. Серед таких протиправних діянь особливе місце займає колабораційна діяльність, яка становить значну загрозу національній безпеці та територіальній цілісності нашої держави.

3 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято зміни до Кримінального кодексу, якими введено нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», згідно з якою вона визначається як умисне, добровільне і публічне заперечення суверенітету, територіальної цілісності України, приєднання до рішень, заяв і дій держави-агресора чи окупаційної влади, що спрямовані проти суверенітету, територіальної цілісності України, або публічні заклики до таких дій [1]. Це нововведення стало відповіддю на актуальні виклики сьогодення та потребу в ефективній протидії співпраці з окупаційною владою російської федерації на території України.

Як правильно вказує І. А. Скічко, «...соціально-демографічні ознаки особи колабораціоніста дають істотну інформацію про особу злочинця. Вона може бути використана як у науці, так і в практичній діяльності, зокрема під

час розроблення та реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень, розроблення версій, підготовки та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій. Поведінка людини багато в чому залежить від її статусу в суспільстві, тому соціальні прояви є необхідними для вивчення особистості злочинця. Соціально-демографічні ознаки містять інформацію, без якої неможлива повна криміналістична характеристика особи» [5].

Криміналістична методика розслідування колабораційної діяльності знаходиться на етапі формування та потребує наукового обґрунтування тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій, зокрема, допиту. Відповідно до статті 224 Кримінального процесуального кодексу України допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яка підлягає допиту [2]. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день.

Тактика допиту при розслідуванні колабораційної діяльності має свої специфічні особливості, обумовлені криміналістичними характеристиками цього виду кримінальних правопорушень. Уповноважена особа повинна володіти інформацією про типові способи вчинення колабораційної діяльності, механізм слідоутворення та особливості особи злочинця.

Підготовка до допиту включає вивчення всіх наявних матеріалів кримінального провадження, зокрема відеозаписів публічних виступів підозрюваного, його публікацій у засобах масової інформації та соціальних мережах, документів, що підтверджують його участь в діяльності окупаційних структур. Важливим елементом підготовки є аналіз обстановки вчинення кримінального правопорушення, включаючи особливості функціонування окупаційної влади на конкретній території, систему пропагандистського впливу та методи залучення місцевого населення до співпраці.

При визначенні тактики допиту уповноважена особа повинна враховувати психологічний портрет особи, яка підозрюється у колабораційній діяльності. Такі особи часто демонструють конфлікт лояльності, можуть перебувати під впливом пропаганди або, навпаки, усвідомлювати протиправність своїх дій. У зв'язку з цим доцільно застосовувати диференційовані тактичні прийоми залежно від психологічного типу допитуваної особи.

Значну увагу слід приділити встановленню елементів складу кримінального правопорушення під час допиту. Необхідно з'ясувати умисний характер дій, їх добровільність та публічність, а також спрямованість проти суверенітету та територіальної цілісності України. Важливо детально встановити обставини вчинення конкретних дій, мотиви та цілі підозрюваного, характер його взаємодії з представниками окупаційної

влади.

Особливого значення набуває використання під час допиту речових доказів та документів, зокрема відеозаписів публічних виступів, фотографій з місць подій, копій документів окупаційної влади. Пред'явлення таких доказів під час допиту дозволяє конкретизувати показання та усунути можливі неточності або неправдиві твердження.

Фіксація результатів допиту повинна відповідати вимогам криміналістичної тактики та забезпечувати можливість використання отриманих відомостей для доказування у суді. Необхідно детально відображати всі обставини, що стосуються предмету доказування, включаючи точний час, місце та обставини вчинення конкретних дій, мотиви та наміри підозрюваного, характер його взаємодії з іншими особами.

Колективом науковців Харківського національного університету внутрішніх справ у 2024 році видано комплексний навчальний посібник «Розслідування колабораційної діяльності: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти», в якому детально розглянуто тактику допиту та використання спеціальних знань при розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень. Крім того, автори наголосили, що враховуючи специфіку колабораційної діяльності як нового виду кримінального правопорушення, слідчі органи потребують розробки спеціальних методичних рекомендацій щодо проведення допиту у таких справах. Як висновок, дослідники констатували, що необхідно також забезпечити підготовку слідчих до роботи з особливими категоріями підозрюваних та свідків, які можуть мати складні психологічні стани внаслідок перебування в умовах окупації [3].

А вже Скічко І. А. слушно відмічає, що «...особа злочинця найбільш повно характеризується саме в момент вчинення злочину, і тут простежуються кримінологічні особливості поведінки певної категорії злочинців. Крізь призму притягнення особи до кримінальної відповідальності з точки зору того механізму, що формує КК України та КПК України, неможливим є невстановлення таких суттєвих елементів, як стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві тощо» [4, с. 55].

Підсумовуючи, зауважимо, що обрання правильних організаційних заходів і тактичних прийомів допиту підозрюваного під час розслідування колабораційної діяльності вимагає від уповноваженої особи глибокого розуміння політико-правової природи визначеного кримінального правопорушення, володіння спеціальними психологічними навичками та знання особливостей функціонування окупаційних режимів.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 17.09.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

3. Розслідування колабораційної діяльності: кримінально-правові, кримінальні

процесуальні та криміналістичні аспекти : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2024. 256 с.

4. Скічко І. А. Розслідування колабораційної діяльності : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2025. 194 с.

5. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224-228. URL : <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf> (дата звернення – 17.09.2025).

Віктор СУПРОНЮК

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи завжди становили складну проблему для теорії та практики кримінального права. В умовах воєнного стану, що діє на території України з 24 лютого 2022 року, проблематика кваліфікації даної категорії кримінальних правопорушень набула особливої актуальності та специфічних рис.

Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи передбачена у статтях 152-156 розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. Водночас застосування цих норм в умовах воєнного стану викликає низку теоретичних та практичних проблем, обумовлених рядом чинників. По-перше, умови воєнного стану створюють специфічні обставини для вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності, що потребує особливого підходу до їх кваліфікації. По-друге, існують проблеми розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених розділом IV КК України, в умовах зазначеного правового режиму. По-третє, недостатньо розробленими

залишаються питання врахування судами обставини вчинення цих кримінальних правопорушень з використанням умов воєнного стану як нової обставини, що обтяжує покарання.

За даними Національного центру допомоги жертвам злочинів (National Centre for Victims of Crime), майже третина жінок зазнавали сексуального насильства до досягнення повноліття. Серед чоловіків ця цифра також є значною – понад 16% (кожен шостий). Найчастіше жертвами зґвалтувань стають підлітки: статистика свідчить, що одна з чотирьох дівчат і один із шести хлопців можуть постраждати від сексуального насильства ще до 18 років. Порівняльні дані показують: у США на 100 тис. жінок припадає 36 випадків зґвалтувань, у Японії – 12, в Англії – 3, тоді як в Україні – 20 [2].

Особливо актуальним є звернення до аналізу відповідних норм у проєкті КК України, робота над яким активно ведеться, зокрема, у розділі 4.5. (в якому міститься 10 статей у порівнянні з 5-ма у чинному кодексі) здійснено більш чітке розмежування понять "добровільна згода" та "сексуальне проникнення", що має сприяти підвищенню якості кваліфікації злочинів цієї категорії. У самому розділі окремо зазначено ознаки, що підвищують тяжкість злочину. Крім того, розробники проєкту додали й такі нові кримінальні правопорушення, як примушування або спонукання жінки до видалення чи калічення її геніталій (стаття 4.5.9) [3].

В умовах воєнного стану виникають специфічні проблеми кваліфікації, які потребують окремого дослідження в контексті як чинного законодавства про кримінальну відповідальність, так і нового (проєкту, що розробляється). По-перше, необхідно враховувати психологічний стан потерпілих, який може бути зумовлений не лише безпосередньо злочином, а й загальною стресовою ситуацією воєнного часу. По-друге, ускладнюється процес збирання доказів через можливу недоступність місць вчинення злочинів, переміщення свідків, порушення режиму роботи експертних установ.

Крім того, воєнний стан впливає на можливості реалізації права на захист як потерпілих, так і підозрюваних/обвинувачених. Обмежені можливості пересування, порушення роботи судової системи в окремих регіонах, недоступність окремих видів експертиз – усі ці чинники створюють додаткові виклики для правозастосовної практики.

Доцільним видається створення спеціальних методичних рекомендацій щодо особливостей розслідування та кваліфікації злочинів проти статевої свободи в умовах воєнного стану, які враховували б специфіку доказування, психологічні особливості роботи з потерпілими, можливості використання міжнародної допомоги. Важливим є також забезпечення належної підготовки працівників правоохоронних органів для роботи з цією категорією справ в особливих умовах. Також пропонується закріпити законодавче визначення таких понять, як «насильство» та «безпорадний стан».

Перспективами подальших досліджень у цій сфері є ґрунтовний аналіз

судової практики, вивчення міжнародного досвіду протидії сексуальному насильству в умовах збройних конфліктів, розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України з урахуванням специфіки воєнного часу.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(дата звернення : 15.09.2025).

2. Офіційний сайт National Centre for Victims of crime. URL: <https://victimsocrime.org>

3. Текст проєкту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 15.09.2025).

Вікторія ТЯЖКУН

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, вирішення проблем кваліфікації терористичних злочинів набуло особливої актуальності. Крім цього, значні зміни до Кримінального кодексу України [1] (далі – КК України) були внесені Законом № 2997-IX від 21.03.2023 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму». Цими змінами було вдосконалено механізми боротьби з тероризмом та приведено українське законодавство у відповідність до європейських стандартів [2].

У свою чергу в проєкті нового КК України (далі – Проєкт) підходи до

кримінальної відповідальності за терористичні злочини зазнали суттєвих змін. Так, проєкт КК України передбачає окремий Розділ 7.2., який має назву «Злочини проти безпеки від тероризму» і включає до себе ст.ст. 7.2.1. – 7.2.8. Результати аналізу положень цих статей свідчить про кардинальне переосмислення підходів до конструювання складів цих злочинів, порівняно з чинним кодексом. Зокрема, у ст. 7.2.3 Проєкту визначено терористичний акт як злочин, вчинений «з метою залякати населення, спричинити шкоду національній безпеці України чи громадській безпеці або перешкодити діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, міжнародної організації, представництва іноземної держави чи юридичної особи, або примусити їх вчинити яку-небудь дію чи утриматися від її вчинення». Порівняно зі статтею 258 чинного КК України, нова кримінально-правова норма розширює коло суб'єктів, на які може бути спрямований вплив терористичного акту, включаючи міжнародні організації та представництва іноземних держав, що відображає сучасні реалії міжнародних відносин [3].

Особливо важливим нововведенням є деталізація способів вчинення терористичного акту в статті 7.2.3 проєкту. На відміну від загальної формули чинного КК України про «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій», новий кодекс конкретизує дев'ять альтернативних способів, включаючи «захоплення, утримування, знищення чи пошкодження об'єкта критичної інфраструктури», «припинення постачання ресурсу, що має життєво важливе значення для населення», та «незаконне втручання в роботу інформаційної системи із застосуванням шкідливих програмних чи технічних засобів». Така деталізація відображає врахування сучасних викликів кібертероризму та загроз критичній інфраструктурі, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Значні зміни торкнулися і системи кваліфікуючих ознак. Стаття 7.2.1 Проєкту передбачає ознаки, що підвищують тяжкість злочину на два ступеня, серед яких окремо виділяється «вчинення умисного злочину в умовах воєнного стану». Це положення не має аналогу в чинному КК України і є прямою відповіддю на виклики, з якими зіткнулася Україна після 24 лютого 2022 року. Водночас стаття 7.2.2 передбачає підвищення тяжкості на один ступінь за вчинення злочину «в особливий період чи в умовах надзвичайного стану» та «з використанням обстановки, викликані катастрофою, аварією, стихійним лихом, масовими заворушеннями, воєнними діями чи іншою надзвичайною подією», що створює градацію відповідальності залежно від рівня суспільної небезпеки обстановки.

Особливої складності в умовах воєнного стану набуває питання розмежування терористичних злочинів та воєнних злочинів, передбачених статтею 438 КК України. Ця проблема є особливо актуальною під час кваліфікації дій збройних формувань РФ на території України. Як зазначається в дослідженні про особливості звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту,

«терористичний акт – це насильницька діяльність або насильство, яке вчиняється з метою викликати страх, паніку, створити загрозу життю, здоров'ю та безпеці людей або залякати, застосовуючи цивільне населення як живий щит або збройний засіб».

Нині, незважаючи на підвищену небезпеку в країні, праворушення, пов'язані з тероризмом, зокрема фінансування, зустрічаються не так часто через складність доказування та розслідування такого виду правопорушень. Судова практика свідчить, що зазвичай притягуються до кримінальної відповідальності особи, що сприяли створенню чи брали участь у терористичній діяльності «л/днр» на території Донецької та Луганської областей. Прикладом такої практики є вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 07 серпня 2025 року № 233/6088/23 [4]. Але ускладнює процес кримінально-правової кваліфікації дій особи з огляду на політичну складову, де одночасно сприяння такій організації можна розглядати як правопорушення, пов'язане з тероризмом, так і як колабораційну діяльність.

Підсумовуючи, можна констатувати, що проведений нами аналіз свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства про терористичні злочини з урахуванням реалій воєнного стану. В умовах тривалої збройної агресії рф проти України особливого значення набуває розробка чітких критеріїв розмежування терористичних злочинів та воєнних злочинів (зокрема колабораційної діяльності), що дозволить забезпечити правильну кваліфікацію діянь та притягнення винних до відповідальності. Проєкт нового Кримінального кодексу України містить позитивні зміни у регулюванні відповідальності за терористичні злочини, проте потребує додаткового доопрацювання з урахуванням викликів воєнного часу.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 15.09.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20> (дата звернення: 15.09.2025).

3. Текст проєкту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 15.09.2025).

4. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 07 серпня 2025 року, № 233/6088/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129397170>

Олександра ФІЖДЕЛЮК

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх мають особливий правовий режим, що враховує вік, рівень розвитку та здатність особи усвідомлювати свої дії. Законодавець передбачає м'якші підходи до притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, акцентуючи увагу на виховному впливі, а не на репресивності. Особливості цієї відповідальності зумовлені необхідністю забезпечення найкращих інтересів дитини відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства. Значення мають також умови вчинення правопорушення, особисті характеристики неповнолітнього та соціальне середовище, в якому він перебуває. Дослідження цих аспектів є важливим для удосконалення системи ювенальної юстиції та ефективної ресоціалізації неповнолітніх правопорушників.

З огляду на свої особливості, соціальне становище та процеси соціалізації, неповнолітні потребують більш м'якого підходу з боку суспільства. Коли неповнолітній вчиняє кримінальне правопорушення, держава ставить за мету не лише покарання, а й захист цієї особи [1, с. 208-210].

Неповноліття особи, яка на момент вчинення кримінального правопорушення не досягла відповідно 16 або 14 років, унеможлиблює притягнення її до кримінальної відповідальності. При цьому тяжкість наслідків учиненого діяння не має значення. Таким чином, вік є обов'язковою й визначальною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення [2, с. 32]

Під час призначення покарання неповнолітньому суд, окрім загальних обставин, передбачених статтями 65–67 Кримінального кодексу України, додатково враховує умови життя та виховання неповнолітнього, вплив

дорослих осіб, рівень його розвитку та інші індивідуальні особливості. У разі призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень або вироків, максимальний строк позбавлення волі для неповнолітнього не може перевищувати п'ятнадцяти років. При цьому положення статті 103 КК України фактично не містять окремих спеціальних принципів призначення покарання для неповнолітніх, окрім ч. 2 цієї статті, яка встановлює лише граничний строк покарання. Законодавство не передбачає чітких механізмів чи правил, таких як визначення пропорцій зменшення або збільшення покарання, що свідчить про потребу у подальшій деталізації підходів до кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми [3, с. 62-63].

Сучасне законодавство у сфері кримінальної відповідальності неповнолітніх здебільшого орієнтоване на індивідуалізований підхід до оцінки вчиненого правопорушення з урахуванням усіх суттєвих обставин справи. При призначенні покарання для осіб цієї категорії дедалі частіше застосовуються принципи гуманізму, справедливості та мінімізації кримінальної репресії, що є результатом розвитку законодавства, судової практики та впливу міжнародного досвіду. Відмінними рисами покарання неповнолітніх є обмежений перелік можливих санкцій, скорочені строки їх відбування та особливі умови призначення. Ігнорування цих особливостей нерідко стає причиною судових помилок, що підкреслює важливість їх урахування під час реформування правової системи [4, с. 303-307].

Європейські правові стандарти, що ґрунтуються на «моделі, яка передбачає захист», а також відповідні Рекомендації Ради Європи, підкреслюють, що застосування обмеження або позбавлення волі до неповнолітніх має відбуватися виключно як крайній захід і тривати якнайменший період часу. Такий підхід є актуальним викликом сучасної європейської та світової практики щодо покарання неповнолітніх правопорушників. Це завдання має бути реалізоване з такою ж принциповістю, з якою раніше було скасовано смертну кару, довічне ув'язнення та тілесні покарання стосовно неповнолітніх [5, с. 110-115].

Отже, кримінальна відповідальність і покарання неповнолітніх мають специфічні риси, що зумовлені віковими, психологічними та соціальними особливостями осіб цієї категорії. Основною метою покарання неповнолітніх є не кара, а виправлення та ресоціалізація. Законодавство передбачає спеціальні, м'якші заходи впливу, що дозволяють зменшити ризик повторного правопорушення. Подальше вдосконалення правового регулювання у цій сфері є необхідним для забезпечення ефективного захисту прав дітей та інтеграції їх у суспільство.

1. Охріменко Д. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Літописець. Вип. 16. 2021. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32400/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%86%D1%8C%2016.pdf#page=208>.

2. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. Станом на вересень 2011 р. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

3. Шинкар'юв Ю. В. Щодо розуміння правил призначення покарання неповнолітнім у якості спеціальних засад призначення покарання. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/32903/1/%d0%a9%d0%9e%d0%94%d0%9e%20%d0%a0%d0%9e%d0%97%d0%a3%d0%9c%d0%86%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%9f%d0%a0%d0%90%d0%92%d0%98%d0%9b%20%d0%9f%d0%a0%d0%98%d0%97%d0%9d%d0%90%d0%a7%d0%95%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%9f%d0%9e%d0%9a%d0%90%d0%a0%d0%90%d0%9d%d0%9d%d0%af.pdf>.

4. Шаповал А. С., Яценко Д. І. Особливості кримінальної відповідальності та покарання непонолітніх. URL: [https://www.researchgate.net/profile/Muneam-Taiyer/publication/364701035_Vpliv_globalnih_epidemij_na_akist_nauki_osoblivo_sis temi/links/6357d31612cbac6a3ef53d46/Vpliv-globalnih-epidemij-na-akist-nauki-osoblivo-sudovoi-sistemi.pdf#page=303](https://www.researchgate.net/profile/Muneam-Taiyer/publication/364701035_Vpliv_globalnih_epidemij_na_akist_nauki_osoblivo_sudovoi_sis temi/links/6357d31612cbac6a3ef53d46/Vpliv-globalnih-epidemij-na-akist-nauki-osoblivo-sudovoi-sistemi.pdf#page=303).

5. Чупринський Б. О. Європейські стандарти покарання неповнолітніх правопорушників. URL: https://www.law.vnu.edu.ua/_files/ugd/65dd18_aa3e4aff4eb344c580b2e1e20fb6368d.pdf#page=110.

Тетяна ХИДЬКО

здобувач освіти 4-го курсу фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Андрій ЖБАНЧИК

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У сучасних умовах розвитку військової справи особлива увага приділяється підготовці військовослужбовців, зокрема вдосконаленню їхніх професійних навичок у сфері вогневої підготовки. Вогнева підготовка є одним із ключових елементів бойової готовності військ, оскільки рівень володіння вогневою зброєю безпосередньо впливає на ефективність виконання завдань у бойових умовах. Зі стрімким розвитком технологій традиційні методи навчання стають недостатньо ефективними. Сучасні інноваційні підходи, серед яких інтерактивні тренажери, симулятори віртуальної та доповненої реальності, а також автоматизовані системи контролю й оцінки навичок, відкривають нові можливості для підвищення якості підготовки військовослужбовців. Впровадження таких технологій

дозволяє імітувати реальні бойові ситуації без ризику для життя та здоров'я особового складу, підвищує мотивацію до навчання та забезпечує швидку корекцію помилок.

Досвід війни, яку росія веде проти України, засвідчив значущість такого компоненту бойових дій, як вогневе ураження противників. Базисом такого ураження є належний рівень сформованості навичок та умінь застосування стрілецької зброї військовослужбовцями [1, с. 409]. Розвиток інноваційних технологій у сфері вогневої підготовки військовослужбовців сектору безпеки та оборони є важливим аспектом забезпечення ефективності та конкурентоспроможності військових формувань у сучасних умовах. Оптимізація процесів вогневої підготовки, впровадження передових технологій та використання інноваційних засобів сприяють підвищенню якості підготовки особового складу, збільшенню ефективності бойових операцій та забезпеченню безпеки національних інтересів. В даному контексті аналіз та узагальнення сучасних тенденцій у розвитку інноваційних технологій в системі вогневої підготовки є актуальним завданням, спрямованим на вдосконалення процесів військової підготовки та підвищення бойової готовності сил безпеки та оборони [2, с. 93]. У сучасних умовах ведення бойових дій особлива увага приділяється не лише кількісному навчанню військовослужбовців, а й якості формування практичних навичок застосування зброї. Інноваційні технології дозволяють моделювати різні бойові сценарії, враховувати психологічні та фізичні фактори, що впливають на ефективність вогневого ураження, а також створювати безпечне середовище для навчання. Це особливо актуально в умовах сучасної війни, коли точність, швидкість прийняття рішень та адаптивність до змінних умов стають ключовими чинниками успіху операцій. Важливим напрямом розвитку вогневої підготовки є інтеграція методів дистанційного навчання та цифрових платформ, які дозволяють ефективно поєднувати теоретичну підготовку з практичними тренуваннями. Використання спеціалізованого програмного забезпечення та симуляторів дає змогу аналізувати дії військовослужбовців у реальному часі, визначати слабкі місця та оперативно їх коригувати. Крім того, сучасні інноваційні підходи сприяють розвитку командної взаємодії, тактичного мислення та здатності діяти у складних умовах під тиском часу. Такий підхід не лише підвищує індивідуальні навички стрільби, а й формує ефективну взаємодію підрозділів, що є критично важливим для успішного виконання бойових завдань. В основному головні принципи навчання військовослужбовців базуються з урахуванням бойового досвіду як нашого, так і країн-партнерів. Навчання військовослужбовців вогневій підготовці незалежно від виду збройних сил повинно включати наступні пункти:

- Вивчення матеріальної частини зброї та боеприпасів:
- будова та принцип роботи;
- тактико-технічні характеристики;

- порядок та правила розбирання та збирання;
- правила технічного обслуговування та зберігання.
 - основи балістики;
 - прийоми кидання ручних гранат;
 - способи розвідки цілей та визначення дальності до них;
 - прийоми та правила стрільби;
 - заходи безпеки при стрільбі;
 - спостереження за результатами стрільби та управління вогнем.

Організація занять з вогневої підготовки повинна включати:

- заняття з вивчення матеріальної частини зброї та правил стрільби;
- учбові стрільби;
- бойові стрільби;
- бойова стрільба відділення в наступі та обороні;
- тактичні навчання з бойовою стрільбою;
- ротні, батальйонні, полкові тактичні навчання;
- контрольні заняття [3, с.126].

Для забезпечення високої якості вогневої підготовки необхідне чітке методичне забезпечення та стандартизація навчальних програм, що враховують як традиційні вимоги, так і можливості інноваційних технологій. Необхідно визначити нормативні показники для оцінки результатів тренувань – часові норми виконання завдань, точність ураження цілей, швидкість прийняття рішень у стандартних і стресових умовах, коефіцієнт виживаності під час імітаційних сценаріїв тощо. Впровадження єдиних критеріїв дозволить порівнювати ефективність різних підходів, ретельно відслідковувати динаміку професійного росту особового складу та обґрунтовано коригувати навчальні плани. Необхідною складовою ефективного впровадження інновацій є також системний зворотний зв'язок між навчальними підрозділами, розробниками технологій та командуванням: тільки на основі якісного збору та аналізу даних про результати тренувань можна коригувати як технічні рішення, так і методики навчання. Аналітика тренувальних показників – від точності стрільби та часу реакції до поведінкових маркерів стрес-реакції – повинна стати базою для адаптивних навчальних програм, що підлаштовуються під індивідуальні потреби курсантів і військовослужбовців. Впровадження інновацій вимагає також відповідного фінансування, підготовки інструкторів, оновлення нормативної бази та проведення пілотних проєктів з подальшою масштабною апробацією. Поетапне впровадження – від тестових стендів і окремих модулів до повноцінних тренажерних комплексів на полігонах – дозволить мінімізувати ризики, зібрати доказову базу ефективності та забезпечити прийнятність нових підходів для практики підрозділів різних типів і рівнів.

Отже, сучасні інноваційні підходи до вогневої підготовки військовослужбовців відіграють ключову роль у підвищенні бойової готовності та ефективності виконання завдань у складних умовах сучасних

бойових дій. Використання інтерактивних тренажерів, симуляторів віртуальної та доповненої реальності, автоматизованих систем контролю та аналізу навичок дозволяє не лише імітувати реальні бойові ситуації без ризику для життя особового складу, а й підвищувати мотивацію до навчання, швидко коригувати помилки та формувати навички швидкого прийняття рішень під стресом. Досвід сучасних військових конфліктів, зокрема війни росії проти України, підтверджує, що високий рівень володіння вогневою зброєю та ефективна командна взаємодія є критично важливими для успішного виконання бойових завдань. Інтеграція дистанційного навчання, цифрових платформ та аналітичних систем дозволяє поєднати теоретичну підготовку з практичними тренуваннями, забезпечуючи комплексний розвиток індивідуальних та колективних навичок. Впровадження інноваційних методик у поєднанні з систематичним аналізом результатів, підготовкою інструкторів та адаптацією навчальних програм до сучасних вимог дозволяє створити ефективну та безпечну систему вогневої підготовки. Це сприяє підвищенню якості бойової підготовки, оптимізації навчального процесу та забезпеченню національної безпеки, закладаючи фундамент для подальшого вдосконалення підготовки військовослужбовців у Збройних Силах та інших військових формуваннях.

1. Луцков А. В. Формування умінь та навичок застосування стрілецької зброї майбутніми офіцерами прикордонниками під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 1 (7). 2023. С. 406–413.

2. Використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці поліцейських: навч. посібник кол. авт.; ред. С. А. Комісаров. Дніпро: ДДУВС, 2022. 196 с.

3. Зюбан, М., Муленко, О., & Бондаренко, С. (2022). ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. *Молодий вчений*, 1 (101), 124-127. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-26>.

Ростислав ХОМЕНКО

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**ДО ПИТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ
НЕВПІЗНАНОГО ТРУПА**

Дактилоскопія, або дослідження відбитків пальців, є одним із ключових і найефективніших методів ідентифікації особи в криміналістиці. Вона забезпечує високу точність та швидкість встановлення особи померлого. Однак, коли йдеться про дактилоскопіювання невідомих трупів, цей процес часто стикається з низкою серйозних проблем, які ускладнюють процес збирання слідів та вимагають спеціальних знань та навичок. Ці проблеми можуть впливати на якість отриманих відбитків, що в свою чергу може призвести до неможливості ідентифікації або затримки в розслідуванні.

Головним проблемним питанням є стан самого об'єкта дослідження – тіла померлого. З моменту настання смерті в організмі починаються незворотні процеси, які безпосередньо впливають на стан шкіри, в тому числі й на папілярні візерунки на пальцях. Посмертне охолодження, трупне задубіння, гниття, мацерація (розмокання шкіри у воді) та омилення (утворення жировоску) можуть значно деформувати або знищити папілярні візерунки, роблячи їх непридатними для дактилоскопіювання. У таких випадках для отримання відбитків можуть знадобитися складні медичні та хімічні процедури, які проводяться лише в спеціалізованих лабораторіях. Таким чином, успішність дактилоскопіювання невідомих трупів залежить не тільки від стану тіла, а й від професіоналізму та технічного забезпечення слідчих та експертів.

На практиці досвідчені криміналісти Експертної служби МВС України, маючи неабиякий досвід за напрямом ідентифікації невідомих трупів, продовжують співпрацювати із оперативними працівниками Головного управління Національної поліції, керуючись у своїй діяльності лише п. 2.1.12 Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затвердженої Наказом МВС № 785 від 11 вересня 2001

року (в частині залучення фахівців експертної служби до проведення дактилоскопіювання трупів). Так, Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України закріплює, що організація дактилоскопіювання невідомих трупів покладається на підрозділи карного розшуку із залученням при необхідності фахівців Експертної служби МВС України та бюро судово-медичної експертизи, відповідно до нормативно-правових актів [1].

Як зазначає Ю. М. Комар, ефективність, якість і результати оперативно-розшукової діяльності щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів, розшуку злочинців, безвісно зниклих осіб та встановлення осіб невідомих трупів в своїй основі обумовлені належною інформаційною підтримкою оперативно-розшукових заходів. Практика свідчить, що при здійсненні оперативно-розшукових заходів, істотне значення має використання криміналістичних, оперативно-довідкових та розшукових обліків. Використання обліків представляє собою комплекс заходів щодо отримання результатів зіставлення криміналістичної інформації про об'єкти обліку та об'єктів перевірки з метою встановлення осіб, підозрюваних у вчиненні того чи іншого злочину, осіб невідомих трупів, розшуку безвісно зниклих осіб, а також інших обставин, що мають істотне значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування [2].

Враховуючи вищесказане, при дактилоскопіюванні трупа ми стикаємось із низкою проблем, які перешкоджають внесенню якісної інформації до криміналістичних та оперативно-довідкових обліків. До таких проблем можемо віднести трупне задубіння, гниття, мацерацію, омилення, обгорання тощо. Наведені проблеми суттєво перешкоджають якісному вилученню слідів пальців рук (долонь), що в свою чергу унеможливає внесення інформації до криміналістичних та оперативно-довідкових обліків.

Дослідження папілярних ліній рук проводиться з метою ідентифікації особи та є складним і важливим завданням у межах дактилоскопічної експертизи. Об'єктами дослідження є сліди пальців та (або) долонь, а також речові докази, на яких можуть бути виявлені або підозрювані сліди рук [3].

Іванова М. А. та Сенько В. В. зазначають, що характерною особливістю дактилоскопіювання пальців рук трупа є те, що відбитки потрібно з першого разу зробити якісними, оскільки повторне дактилоскопіювання трупа не проводиться. Проблемаю дактилоскопіювання мертвої особи є те, що не завжди труп виглядає охайним, неушкодженим, оскільки може бути необхідність зняття відбитків пальців у обгорілих осіб, утоплеників або осіб, що були сильно пошкоджені в результаті кримінального правопорушення. При зіпсуванні шкіри покриву рук трупа внаслідок гниття, обгорання чи набухання зробити відбитки достатньо важко, і це вимагає більш серйозних лабораторних досліджень [4].

Слід погодитись із думкою Іванової М. А. та Сенько В. В. щодо дактилоскопіювання трупа, що це дуже складна процедура, яка потребує

відповідних навичок. На жаль, дуже часто працівникам поліції та експертам-криміналістам доводиться знімати сліди пальців рук (долонь) із невпізнаних трупів, що значно ускладнює або унеможлиблює збирання слідів.

Науковці наголошують на законодавчому закріпленні норм щодо правової основи дактилоскопічної реєстрації, умов і підстав дактилоскопіювання, переліку осіб, які підлягають обов'язковому та добровільному дактилоскопіюванню із забезпеченням їх прав і свобод, меж застосування дактилоскопічної інформації, прав доступу до неї, умов зберігання та редагування дактилокарт тощо [5, с.26]. Такий підхід суттєво спрощував ідентифікацію невпізнаних трупів.

Отже, дактилоскопія є одним із дієвих методів ідентифікації невпізнаних трупів, що є основою для подальшого розслідування. Процес дактилоскопіювання трупа є набагато складнішим, ніж у живої людини. Він вимагає від експертів високого професіоналізму, оскільки через посмертні зміни (гниття, омилення, мацерація тощо) та травми (обгорання, ушкодження) папілярні візерунки можуть бути деформовані або знищені, що унеможлиблює отримання якісних відбитків. Ефективність ідентифікації залежить від належної інформаційної підтримки та доступу до сучасних криміналістичних, оперативно-довідкових та розшукових обліків. Проблеми з якістю відбитків безпосередньо впливають на можливість внесення даних до цих обліків, що створює замкнене коло.

Щодо пропозицій вирішення вищезазначених проблем можемо запропонувати придбати сучасне обладнання для криміналістичних лабораторій, зокрема, 3D-сканери для відбитків, цифрові мікроскопи та спеціалізоване програмне забезпечення, що дозволяє працювати з пошкодженими папілярними візерунками; модернізувати або створити нову, єдину загальнонаціональну автоматизовану дактилоскопічну ідентифікаційну систему, яка б інтегрувала дані з різних відомств і дозволяла проводити швидкий та ефективний пошук, навіть за фрагментами відбитків та сформувати єдину, централізовану базу даних невпізнаних трупів, яка б містила не лише дактилоскопічну інформацію, а й фотографії (за наявності), описи, інформацію про одяг, прикмети тощо. Це значно прискорить процес ідентифікації.

1. Припхан І. І, Бдайцієва Х. М. Окремі правові аспекти ідентифікації невпізнаних трупів. *Аналітично-порівняльне правознавство* 2021 № 3. С. 207-211.

2. Комар Ю. М. Використання дактилоскопічного обліку при проведенні оперативно-розшукових заходів. *Збірник матеріалів XIII міжнародної науково-практичної конференції* 2021 С. 252-258.

3. Бідняк Г. С., Бабак К. Актуальні аспекти дослідження папілярних візерунків. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* 2024 С. 690-691.

4. Іванова М. А., Сенько В. В. Актуальні питання процедури дактилоскопіювання трупів. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* 2021 С. 275-277.

5. Бідняк Г. С. Нормативно-правове регулювання дактилоскопіювання живих осіб. *Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник ДНДЕКЦ МВС України; НАВС.* – К: ТОВ «Брайт Вайт», № 2(28). 2017.С. 24-27.

Ксенія ЦИКТОР

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**ВОЄННИЙ СТАН ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА**

Це дослідження має на меті розкрити проблеми правового регулювання кримінальної відповідальності за гендерно зумовлене насильство в умовах воєнного стану в Україні, проаналізувати міжнародний досвід такого регулювання та порівняти положення чинного та проектного кримінального законодавства України у цій сфері.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, питання протидії гендерно зумовленому насильству набуло особливої актуальності. Воєнний стан, введений в Україні, створив нові виклики у сфері захисту прав жінок та протидії всім формам дискримінації за гендерною ознакою. Повномасштабна війна відобразилася на ситуації з гендерно зумовленим та домашнім насильством в Україні, що зумовило необхідність перегляду підходів до кримінально-правової кваліфікації таких діянь та посилення відповідальності за них.

19 грудня 2024 року в Україні набув чинності євроінтеграційний закон, який посилює відповідальність за домашнє і гендерно зумовлене насильство. Закон України № 3733-ІХ від 19.06.2024 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правових засад запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі" суттєво розширив систему кримінально-правових засобів протидії гендерно зумовленому насильству [1]. Відповідно до чинної редакції Кримінального кодексу України (далі – КК України), гендерно зумовлене насильство охоплює низку складів злочинів, зокрема домашнє насильство (стаття 126-1 КК України), згвалтування (стаття 152 КК України), сексуальне насильство

(стаття 153 КК України), примушування до вступу в статевий зв'язок (стаття 154 КК України) [2].

Дослідження показують, що в умовах військової агресії російської федерації проти України щодення з різних інформаційних джерел поступає інформація про хід війни, про досягнення в ній, а також про інші обставини, які нерозривно пов'язані з воєнним станом в нашій країні. Незважаючи на запроваджений воєнний стан та зосередження уваги всієї спільноти на військових питаннях, проблема гендерно зумовленого насильства не втратила своєї актуальності, а навпаки, потребує посиленої уваги з боку держави.

У Проєкті нового Кримінального кодексу України підходи до регулювання відповідальності за гендерно зумовлене насильство зазнали суттєвих змін. Проєкт передбачає створення спеціального розділу 4.1 «Злочини проти життя, здоров'я, волі та гідності особи», в якому окрема увага приділяється злочинам на ґрунті гендерної дискримінації. Стаття 4.1.14 нового проєкту КК України передбачає відповідальність за «насильство за ознакою статі», що визначається як «дія або бездіяльність, спрямована проти особи за ознакою її біологічної або соціальної статі, яка завдає або може завдати фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань такій особі» [3].

Порівняно з чинним КК України, проєкт нового кодексу містить більш деталізовані склади злочинів, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством. Зокрема, окремо виділяються такі склади як «сексуальні домагання» (стаття 4.1.15), «примушування до шлюбу» (стаття 4.1.16), «калічення жіночих геніталій» (стаття 4.1.17). Така деталізація відображає врахування міжнародних стандартів та сучасних викликів у сфері протидії гендерно зумовленому насильству [2].

Особливо важливим нововведенням є включення до системи загальних кваліфікуючих ознак статті 4.0.1 проєкту КК України «вчинення умисного злочину в умовах воєнного стану» як обставини, що підвищує тяжкість злочину на два ступеня. Це положення не має аналогу в чинному КК України і є прямою відповіддю на виклики, з якими зіткнулася Україна після початку повномасштабної агресії. Водночас стаття 4.0.2 передбачає підвищення тяжкості на один ступінь за вчинення злочину «в особливий період чи в умовах надзвичайного стану» [3].

Німецький кримінальний кодекс (StGB) у параграфах 177-178 детально регулює відповідальність за сексуальні злочини з урахуванням гендерного аспекту [4].

Особливий інтерес становить досвід Іспанії, яка прийняла Органічний закон 1/2004 "Про комплексні заходи захисту від гендерно зумовленого насильства", що передбачає спеціальну юрисдикцію у справах про такі злочини. У період пандемії COVID-19 Іспанія запровадила додаткові заходи захисту жертв домашнього насильства в умовах локдауну, що може слугувати прикладом для України в умовах воєнного стану [5].

Стамбульська конвенція, ратифікована Україною у 2022 році,

встановлює мінімальні стандарти криміналізації гендерно зумовленого насильства. Стаття 33 Конвенції зобов'язує держави-учасниці забезпечити, щоб психологічне насильство було криміналізовано, стаття 34 – переслідування (stalking), стаття 35 – фізичне насильство, стаття 36 – сексуальне насильство, включаючи згвалтування, стаття 37 – примусові шлюби, стаття 38 – калічення жіночих геніталій [6].

Проблемними залишаються питання доказування спеціального мотиву – гендерної ненависті або дискримінації, особливо в умовах воєнного стану, коли збір доказів ускладнений воєнними діями. Значні складнощі виникають також при забезпеченні безпеки потерпілих та свідків у справах про гендерно зумовлене насильство в умовах активних бойових дій.

Аналіз положень проекту нового КК України дозволяє виділити наступні позитивні новації у регулюванні відповідальності за гендерно зумовлене насильство: по-перше, створення спеціального підрозділу в межах розділу про злочини проти особи, що забезпечує системність правового регулювання; по-друге, деталізація складів злочинів з урахуванням міжнародних стандартів та положень Стамбульської конвенції; по-третє, включення воєнного стану як загальної кваліфікуючої ознаки; по-четверте, розширення кола суб'єктів злочину та потерпілих; по-п'яте, посилення санкцій за такі діяння.

Водночас проект потребує доопрацювання у частині чіткого визначення критеріїв розмежування гендерно зумовленого насильства та суміжних злочинів, особливо в умовах воєнного стану. Необхідним є також вдосконалення процедурних аспектів розгляду справ про такі злочини з урахуванням особливостей воєнного часу та забезпечення безпеки потерпілих.

Особливої уваги потребує питання взаємодії правоохоронних органів з міжнародними організаціями у розслідуванні злочинів гендерно зумовленого насильства, вчинених в контексті збройного конфлікту. Досвід показує, що ефективно розслідування таких справ потребує координації зусиль національних органів з міжнародними судовими інституціями.

Проведений аналіз свідчить про необхідність подальшого вдосконалення українського кримінального законодавства у сфері протидії гендерно зумовленому насильству з урахуванням міжнародного досвіду та реалій воєнного стану. В умовах тривалої збройної агресії російської федерації проти України особливого значення набуває розробка комплексного підходу до протидії гендерно зумовленому насильству, що включає не лише кримінально-правові засоби, але й превентивні та захисні механізми.

Проект нового КК України містить позитивні зміни у регулюванні відповідальності за гендерно зумовлене насильство, проте потребує додаткового доопрацювання для забезпечення ефективної протидії цим суспільно небезпечним діянням в умовах збройного конфлікту. Важливим є також забезпечення належної підготовки працівників правоохоронних органів та судової системи для роботи з такими категоріями справ в умовах воєнного стану.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правових засад запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Закон України від 19.06.2024 № 3733-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20> (дата звернення: 28.09.2025).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.09.2025).

3. Текст проєкту КК України станом на 21.07.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 28.09.2025).

4. Кримінальний кодекс Німеччини (Strafgesetzbuch – StGB) : закон Федеративної Республіки Німеччина від 15.05.1871. Редакція станом на 01.01.2025. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 28.09.2025).

5. Органічний закон 1/2004 від 28 грудня "Про комплексні заходи захисту від гендерно зумовленого насильства" (Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género) : закон Королівства Іспанії. Boletín Oficial del Estado. 2004. 29 дик. № 313. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2004-21760> (дата звернення: 28.09.2025).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 21.03.2023 № 2998-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-20> (дата звернення: 28.09.2025).

Артем ЧЕПІК

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Забезпечення міжнародного правопорядку є одним із ключових завдань сучасного світу. У ХХІ столітті глобалізація, військові конфлікти, зростання міжнародного тероризму та масові порушення прав людини загострили проблему ефективності міжнародно-правових та національних кримінально-

правових механізмів. Кримінальне право у цьому контексті виступає важливим інструментом захисту миру та безпеки, оскільки саме воно встановлює відповідальність за злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії, геноцид та інші діяння, які становлять загрозу міжнародному правопорядку [1].

У національному законодавстві України ці питання регулюються нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України). У Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» закріплені найтяжчі склади кримінальних правопорушень. Відповідно до статті 436 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за пропаганду війни. У частині першій статті 437 КК України передбачено відповідальність за планування, підготовку, розв’язування та ведення агресивної війни. У статті 438 КК України закріплюється відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, що охоплює застосування заборонених методів і засобів ведення бойових дій, жорстоке поводження з цивільним населенням і військовополоненими, руйнування інфраструктури, яка не є військовим об’єктом. Стаття 442 КК України визначає злочин геноциду, що передбачає умисні дії, спрямовані на знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи [2].

Наявність цих норм є результатом імплементації міжнародних зобов’язань України. В основі сучасного підходу лежить Статут Організації Об’єднаних Націй, який закріплює принципи невтручання у внутрішні справи держав, обов’язок мирного врегулювання спорів та заборону агресії [3]. Відповідно до цього документа агресія є злочином, що загрожує міжнародному миру, а тому її криміналізація у національному праві є обов’язковою умовою виконання міжнародних зобов’язань держави.

Окреме значення має Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, який визначає юрисдикцію суду щодо злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії [4]. У міжнародній практиці саме ці злочини вважаються найнебезпечнішими, оскільки вони посягають не лише на окремих осіб, а й на стабільність міжнародної системи. Для України важливим кроком є поступова імплементація положень Римського статуту у національне законодавство, адже їх виконання посилює спроможність держави протидіяти міжнародним злочинам.

Варто звернути увагу на проблематику застосування статті 438 КК України. На практиці документування фактів порушення законів та звичаїв війни вимагає дотримання міжнародних стандартів доказування та співпраці з міжнародними органами. Зокрема, Міжнародний кримінальний суд у своїй діяльності вимагає ретельного збору доказів, що підтверджують системність злочинів, наявність спеціального умислу та командної відповідальності. Саме тому для національної системи правосуддя постає завдання розробки методик фіксації злочинів, пов’язаних із збройними конфліктами, у співпраці

з міжнародними партнерами [2].

Не менш важливим є питання злочину геноциду, закріпленого у статті 442 КК України. Цей злочин вимагає доведення наміру знищити групу частково або повністю, що ускладнює практику його застосування. Водночас його криміналізація у національному законодавстві України свідчить про готовність держави виконувати положення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року [5].

Роль кримінального права у забезпеченні міжнародного правопорядку полягає також у протидії новим викликам. До них належать міжнародний тероризм, використання кіберпростору для ведення агресивних дій, незаконний обіг зброї масового ураження. Хоча більшість із цих злочинів прямо не закріплені у Розділі XX КК України, вони охоплюються як нормами загального кримінального законодавства, так і спеціальними міжнародними угодами. Наприклад, у статті 258 КК України визначено злочин терористичного акту, що безпосередньо впливає на міжнародну безпеку [2].

Попри значний прогрес, зокрема ратифікацію 21 серпня 2024 року Верховною Радою України Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього, залишається невирішеним питання повної гармонізації національного законодавства з положеннями цього документа. Хоча ратифікація є історичним кроком і засвідчує відданість України міжнародному правосуддю, політичні та правові суперечки тривають навколо імплементації статутних норм у внутрішнє право, зокрема щодо процедур співпраці з Міжнародним кримінальним судом, а також узгодження кримінального й процесуального законодавства. По-друге, потребує вдосконалення координація між органами досудового розслідування та прокуратурою у справах, що стосуються злочинів проти миру та безпеки людства. По-третє, міжнародні стандарти доказування часто складно реалізувати у національній практиці, що ускладнює перспективи розгляду таких справ у Міжнародному кримінальному суді [4].

Перспективи розвитку відчизняного кримінального законодавства полягають у кількох напрямках. Насамперед необхідно завершити процес гармонізації Кримінального кодексу України з нормами міжнародного кримінального права, зокрема чітко врегулювати питання злочину агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Крім того, слід забезпечити підготовку кадрів, здатних документувати злочини відповідно до міжнародних стандартів, а також посилити співпрацю з міжнародними організаціями та правозахисними інституціями.

Таким чином, кримінальне право є важливим механізмом у забезпеченні міжнародного правопорядку. Його розвиток в Україні демонструє прагнення держави інтегруватися у міжнародну систему захисту миру та безпеки, хоча водночас існують серйозні виклики у сфері практичного застосування норм. Лише шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними документами, зміцнення інституційної спроможності та формування сталої

правозастосовної практики можливо забезпечити реальний захист міжнародного правопорядку та ефективне функціонування принципів міжнародного права.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.09.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.09.2025).
3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 18.09.2025).
4. Rome Statute of the International Criminal Court. 1998. URL: <https://www.icc-spi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (дата звернення: 18.09.2025).
5. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. 1948. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf> (дата звернення: 18.09.2025).
6. Маляренко В. Т. Міжнародні злочини та їх кваліфікація в кримінальному праві України. *Вісник Академії правових наук України*. 2022. № 3. С. 45–53.
7. Дудоров О. О. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини. Київ: Право, 2021. 512 с.
8. Кримінальне право і міжнародна безпека: монографія / за ред. О. В. Костенка. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 376 с.

Владислава ЧИРВА

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Класифікація кримінальних правопорушень є важливим інструментом систематизації норм кримінального права та визначення особливостей юридичної відповідальності. Вона дозволяє встановити ступінь суспільної небезпеки діянь, а також впливає на вибір покарання, строки давності, можливість застосування примусових заходів. Законодавче закріплення класифікації правопорушень сприяє єдності правозастосування та правової

визначеності.

Стаття 12 чинного Кримінального кодексу України встановлює поділ кримінальних правопорушень на два основні види: кримінальні проступки та злочини. Згідно з пунктом 3 цієї статті, злочини класифікуються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Основою для такого поділу є два ключові критерії – розмір штрафу та строк позбавлення волі. У науковій літературі наголошується на важливості вибору одного системного класифікаційного критерію, що може містити комплекс елементів. Такий критерій має бути достатньо змістовним для виявлення як спільних рис, так і суттєвих відмінностей між окремими видами суспільно небезпечних діянь [1, с. 40].

Класифікація кримінальних правопорушень повинна здійснюватися з дотриманням вимог формальної логіки. Це передбачає використання єдиного критерію поділу, однакового обсягу для всіх елементів класифікації та самого об'єкта, що класифікується, взаємну винятковість категорій, послідовність поділу, а також чіткість, ясність, визначеність і незалежність підстав класифікації. Важливою є також позитивна спрямованість класифікаційних категорій. У сфері кримінального права особливу складність становить встановлення меж між різними формами кваліфікацій злочинів проти життя і здоров'я особи, такими як умисне вбивство, замах на вбивство або заподіяння тілесних ушкоджень. Це вимагає чіткого розмежування складів правопорушень відповідно до визначених законом ознак [2, с. 65].

Рівень суспільної небезпеки діяння відображає ступінь його тяжкості, що у свою чергу визначає класифікаційне розташування різних видів кримінальних правопорушень у статті 12 Кримінального кодексу України – від найменш небезпечних до найбільш тяжких. Згідно з частиною 4 цієї статті нетяжким злочином вважається передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія або бездіяльність), за яке основне покарання встановлено у вигляді штрафу, що не перевищує десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або позбавлення волі на строк до п'яти років. Зазначена категорія злочинів охоплює широкий спектр правопорушень, представлених у різних розділах Особливої частини КК України [3].

Згідно з частиною 5 статті 12 Кримінального кодексу України тяжким злочином визнається передбачене КК України діяння (як дія, так і бездіяльність), за вчинення якого встановлено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк до десяти років. Відповідальність за такі злочини передбачена у всіх розділах Особливої частини КК України. До категорії тяжких належать 260 різновидів кримінально караних діянь [4, с. 239-241].

Найвищий рівень суспільної небезпеки мають особливо тяжкі злочини. Відповідно до частини 6 статті 12 Кримінального кодексу України до них належать діяння (як дія, так і бездіяльність), за які встановлено основне

покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі. Норми Особливої частини КК України свідчать, що кримінальна відповідальність за особливо тяжкі злочини передбачена у сімнадцяти розділах. У них закріплено 129 видів злочинів, які віднесено до цієї категорії [5, с. 56-58].

Класифікація кримінальних правопорушень є важливим інструментом для визначення ступеня суспільної небезпеки діянь та обрання адекватного виду і міри покарання. Вона базується на чітко встановлених у законі критеріях, зокрема розмірі можливого покарання, що дозволяє розмежовувати проступки, нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Такий підхід сприяє дотриманню принципу справедливості у кримінальному правосудді та забезпечує ефективне застосування кримінально-правових норм. Удосконалення класифікації правопорушень повинно здійснюватися з урахуванням формальної логіки та змін у суспільно-правових реаліях.

1. Серга Д. О. Особливості правового регулювання кримінальних проступків. Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 11-12 травня 2022 року. Львів: Львівський науковий форум, 2022 р. 40 с. (дата звернення: 25.05.2025).

2. Мілохіна Д. Є., Коваль А. Д., Чорна А. Г. Проблемні питання класифікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я осіб: – *Молодий вчений*, 2023. (дата звернення: 25.05.2025).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року, № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

4. Скок О. С. Класифікація кримінальних правопорушень, передбачених особливою частиною Кримінального кодексу України. «Young Scientist». № 12 (100. December, 2021). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2503/2489> (дата звернення: 25.05.2025).

5. Лутчин В. І. Поняття, зміст та обсяг класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 35. Том 2. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc35/part_2/15.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

Ангеліна ШИШКІНА

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАЛЕЖНОЇ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Висвітлення поєднання криміналістичного забезпечення та доказування є доволі актуальним питанням. Це підтверджується численними науковими дискусіями, які тривають і на сучасному етапі. Поняття доказування досліджується у межах науки кримінального процесу, водночас аналіз криміналістичного забезпечення належить до компетенції криміналістичної науки [1, с. 365]. У цьому контексті виникає необхідність комплексного підходу, що передбачає інтеграцію процесуальних і криміналістичних знань з метою формування ефективного механізму збирання доказової бази у кримінальному провадженні.

Динамічність процесу розслідування та слідчих ситуацій обумовлюють необхідність прийняття швидких рішень на основі наявної в кримінальному провадженні інформації. Важливим елементом у цьому процесі є критичне мислення слідчого, яке виступає не лише як інтелектуальна здатність, а й як методологічний інструмент пізнання. Його сутність полягає у вмінні бачити та оцінювати альтернативні шляхи розвитку подій, що у свою чергу сприяє пошуку оптимальних рішень у складних слідчих ситуаціях. Застосування критичного мислення у криміналістичній практиці передбачає ретельний аналіз виявлених слідів, документів та інших матеріалів кримінального провадження, які можуть містити приховані маркери для подальшого встановлення істини. Саме здатність виявляти такі відправні точки у доказовому матеріалі зумовлює ефективність усієї системи доказування [2, с. 260].

Доказування є складною практичною і розумовою діяльністю, яка здійснюється шляхом встановлення предмету доказування – обставин, які

мали місце в минулому і підлягають доказуванню. Відповідно до ч. 2 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [3, с. 225].

Щоб мати перспективу використання в розслідуванні кримінальних правопорушень виявлених на місці події слідів, вони мають бути оформлені відповідно до вимог процесуального закону. Ігнорування таких вимог може призвести до втрати доказів і, зрештою, до неможливості здійснення доказування у кримінальному провадженні [4, с.125].

У цьому аспекті криміналістика виконує підпорядковану, але надзвичайно важливу функцію – її науково обґрунтовані рекомендації базуються на положеннях кримінального процесуального законодавства та фактично спрямовані на реалізацію його приписів. Процесуальна кримінально-правова наука визначає статус учасників кримінального провадження, регламентує порядок проведення слідчих (розшукових) дій і, відповідно, окреслює межі використання тактичних прийомів, спеціальних знань, науково-технічних засобів та методичних рекомендацій. У свою чергу сформульовані криміналістичні положення та пропозиції неодноразово знаходили відображення в нормах кримінального процесуального законодавства, що свідчить про тісну взаємодію криміналістичної та процесуальної науки [5, с. 422].

Отже, криміналістичне забезпечення формування належної доказової бази у кримінальному провадженні є головним елементом ефективного здійснення досудового розслідування та судового розгляду. Воно поєднує у собі науково-обґрунтовані методи, технічні засоби та тактичні прийоми криміналістики з процесуальними нормами кримінального процесуального законодавства, забезпечуючи повноту, об'єктивність і допустимість доказів. Така інтеграція сприяє створенню надійного механізму доказування, здатного відповідати викликам сучасності, зокрема умовам воєнного стану та використанню новітніх технологій. Тісна взаємодія криміналістики та кримінального процесу не лише підвищує результативність розслідувань, а й гарантує дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження, що в підсумку формує підґрунтя для справедливого правосуддя.

1. Бондарчук А. С. Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні: поняття та ознаки. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. С. 365. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/65.pdf> (дата звернення: 11.09.2025).

2. Плетенець В. М. Можливості використання слідчим критичного мислення в умовах протидії розслідуванню. *Науковий вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дидоренка*. Випуск 4. 2019. С. 260 .URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Vlduvs_2019_4.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

3. Топорецька З. М. Щодо визначення поняття та змісту криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні. С. 224-225. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/06b3734a-ff98-4e8b-a11b->

6d944160d944/content (дата звернення: 11.09.2025).

4. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. Закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД. 2017. С. 125. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Chaplynskyi_Kostiantyn/Kryminalistyka.pdf (дата звернення: 11.09.2025).

5. Митрофанов І. І., Стародубцева-Бавровська Д. О., Козаченко Я. М., Сербов С. Г., Висоцька А. Є. Взаємодія кримінального процесу та криміналістики та її розвиток. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 12. 2023. С. 422. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/106.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

Ангеліна ШИШКІНА

курсант 4-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ ШПИГУНСТВА
І ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

Відповідно до статті 17 Конституції України захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної і інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. На основі зазначеного конституційного припису держава сформувала систему органів публічної влади, компетенція яких полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на нейтралізацію та врегулювання ситуацій, що становлять реальну або потенційну загрозу національній безпеці України. Генезис таких загроз зумовлений передусім вчиненням кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки Української держави [1, с. 114].

Згідно зі ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України), державна зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Шпигунство (ст. 114 КК України) у свою чергу – це передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства [2].

Перш за все слід звернути увагу на зовнішнє вираження цих двох складів злочину, тобто на їх об'єктивну сторону. Вичерпний перелік форм об'єктивної сторони державної зради зазначений в ч. 1 ст. 111 КК України, а саме:

- 1) перехід на бік ворога в період збройного конфлікту;
- 2) шпигунство;
- 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Науковці зазначають, що суспільно небезпечне діяння, яке проявляється у формі переходу на бік ворога, може реалізовуватися як шляхом вчинення дії (активної кримінально протиправної поведінки), так і шляхом бездіяльності (пасивної кримінально протиправної поведінки). При цьому сам перехід набуває двох основних форм – фізичної та інтелектуальної. Фізичний перехід виражається у фактичному перетині державного кордону України та подальшому підпорядкуванні особи ворожій стороні. Натомість інтелектуальний перехід полягає у сприянні діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їхніх представників, що здійснюється безпосередньо на території України [3].

Аналізуючи положення ч. 1 ст. 114 Кримінального кодексу України, варто наголосити, що законодавець визначає шпигунство як умисні дії, пов'язані з передачею або збиранням з метою подальшої передачі іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, за умови, що такі дії вчинені іноземцем або особою без громадянства.

Об'єктивна сторона ст. 114 КК України виражається у протизаконних діяннях, які вчиняються в певному місці в певний час. Шпигунство може здійснюватися шляхом активних дій, таких як:

- 1) збір з метою передачі (пошук, розпитування, прослуховування, відеоспостереження, копіювання, викрадення інформації / документів / предметів);
- 2) передача державної таємниці України іншій державі, іноземній організації, або їх представникам – усне або письмове повідомлення секретних даних (в тому числі в електронній формі), відправка і особисте вручення документів, виробів, пересилання речей в тайниках.

Натомість у ст. 111 КК України «Державна зрада» підкреслюється, що об'єктивна сторона цього злочину охоплює вчинення дій громадянином України, якщо вони спрямовані на шкоду суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці. Саме громадянство суб'єкта виступає ключовою

кваліфікуючою ознакою, яка дозволяє чітко відмежувати державну зраду від шпигунства [4].

Особливість відмежування цих двох складів кримінальних правопорушень полягає у визначенні правового статусу суб'єкта, який вчиняє суспільно небезпечне діяння. Дії, спрямовані на збір або передавання відомостей, що становлять державну таємницю, якщо їх здійснює громадянин України, підпадають під кваліфікацію за ознаками державної зради. У разі вчинення аналогічних дій іноземцем або особою без громадянства вони кваліфікуються як шпигунство.

Таким чином, відмежування державної зради та шпигунства в Кримінальному кодексі України ґрунтується на правовому статусі суб'єкта та характері вчиненого діяння. Державна зрада (ст. 111 КК України) передбачає умисні дії громадянина України, спрямовані на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та безпеці держави, тоді як шпигунство (ст. 114 КК України) полягає у зборі або передачі державної таємниці іноземцями чи особами без громадянства. Ключовим фактором правової кваліфікації є належність особи до громадянства України або іншої держави, що забезпечує чітку диференціацію цих кримінальних правопорушень, і сприяє захисту національної безпеки.

1. Бойсан М., Лесяк Н. Злочини проти основ Національної безпеки України: поняття та особливості кваліфікації. Кримінально- правові аспекти захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави. Збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2019 С. 114- 116. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/f6a7d0b3-2157-458c-a7f7-8d8528be0f31/content> (дата звернення: 13.09.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.09.2025).

3. Шпіляревич В. В. Перехід на бік ворога в період збройного конфлікту: теоретико-прикладні аспекти характеристики об'єктивної сторони складу державної зради (Ч.1 ст. 111 КК України). Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Випуск №6. 2024. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2024/35.pdf (дата звернення: 13.09.2025).

4. Злочини проти основ національної безпеки України: державна зрада та шпигунство. Сайт: Miller. 2022. URL: <https://millerlawfirm.ua/zlochyny-proty-osnov-nacziionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-derzhavna-zrada-ta-shpygunstvo> (дата звернення: 14.09.2025).

Ростислав ЩУР

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ У ФОКУСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА:
ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ**

Поняття людської гідності є категорією сучасного права, яка закріплена в преамбулі та статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Це положення визначає гуманістичний характер правової системи держави, де будь-яка діяльність органів влади, зокрема у сфері кримінальної юстиції, має підпорядковуватися принципу поваги до гідності людини. В умовах воєнного стану, коли суспільство перебуває під впливом екстремальних викликів, проблема збереження гідності особи набуває особливої актуальності.

У системі кримінального права гідність виступає як ідеологічний та морально-правовий орієнтир, що визначає межі допустимого втручання держави у права особи. Усі кримінально-правові норми мають виходити з принципу поваги до особи – як потерпілого, так і обвинуваченого. Це закріплено в статті 28 Конституції України [1] та статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України [2], де підкреслено, що “ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню”. Таким чином, гідність є не лише моральною категорією, а й об'єктивним критерієм гуманізації кримінального права.

Воєнна реальність вносить суттєві корективи у діяльність правоохоронних органів, судів і пенітенціарної системи. Об'єктивна необхідність посилення безпеки, боротьби з диверсійно-розвідувальними групами, колабораціонізмом і воєнними злочинами створює ризик звуження простору для реалізації прав людини.

Так, зростає кількість випадків обмеження свободи пересування,

проведення обшуків, затримань, застосування запобіжних заходів без належного судового контролю. У таких умовах особливо важливо зберегти баланс між інтересами безпеки держави та непорушністю людської гідності. Порушення цього балансу загрожує не лише правам окремих громадян, а й підриває авторитет правової держави [3, с. 146].

Україна, як учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, зобов'язана дотримуватись принципу поваги до людської гідності навіть під час надзвичайних ситуацій. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що жодні обставини – навіть війна чи надзвичайний стан – не можуть виправдати катування або нелюдське поводження (справа *Selmouni v. France*, 1999; *Ireland v. United Kingdom*, 1978). Це означає, що кримінально-правова політика України має бути побудована на засадах пропорційності, справедливості та недопущення приниження честі та гідності особи [4, с. 252].

Гідність людини не втрачається навіть після вчинення злочину. Тому кримінальне право України має орієнтуватися не на репресію, а на виправлення та ресоціалізацію особи. Це положення закріплено в статті 50 Кримінального кодексу України, де зазначено, що метою покарання є не страждання особи, а її виправлення. У сучасних умовах доцільно розширювати застосування пробації, відновного правосуддя, громадських робіт – як форм, що сприяють збереженню гідності засудженого та його соціальній інтеграції.

Отже, гідність людини залишається першочерговим елементом українського кримінального права навіть у період війни. Захист цієї цінності є не лише правовим, але й моральним імперативом держави. В умовах воєнної реальності пріоритетом для України має стати поєднання ефективної боротьби зі злочинністю та безумовної поваги до прав і гідності кожної людини. Саме через призму гідності формуються сучасні підходи до кримінальної політики, правозастосування та реформування судово-правової системи. Перспективи подальших досліджень у цій тематиці визначаються необхідністю глибшого осмислення ролі гідності людини як інтегруючого принципу кримінального права та його практичної реалізації в умовах воєнного стану. У подальшому доцільно зосередити увагу на кількох суттєвих напрямках. Актуальним є дослідження механізмів забезпечення балансу між безпекою держави та правами особи під час дії особливих правових режимів. В умовах війни часто відбувається зміщення пріоритетів у бік безпеки, що потребує правових запобіжників від надмірного обмеження прав громадян і недопущення приниження людської гідності.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Толкачова І. А. Механізми захисту прав людини в Україні в умовах воєнного стану. Редакційна колегія. 2025. С. 146.

4. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія. Харків: Право, 2023. 252 с.

Олександр ЯРОВИЙ

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

старший науковий співробітник,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

КОНКУРЕНЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Кримінальне право України характеризується складною системою норм, спрямованих на охорону суспільних відносин. Водночас у практиці правозастосування нерідко виникають ситуації, коли одна й та сама поведінка особи формально підпадає під ознаки декількох кримінально-правових норм. Це зумовлює проблему конкуренції норм, яка безпосередньо впливає на правильність кваліфікації кримінальних правопорушень, реалізацію принципів законності та справедливості. Під конкуренцією кримінально-правових норм розуміється ситуація, коли одне й те саме діяння формально підпадає під ознаки двох або більше норм Особливої частини Кримінального кодексу України. Її необхідно відрізнити від колізії норм, яка виникає при суперечності їх змісту, а також від сукупності кримінальних правопорушень, коли особа реально вчиняє два чи більше кримінальних правопорушення.

У науці кримінального права традиційно виділяють:

1. Конкуренцію загальної та спеціальної норми.
2. Конкуренцію цілого і частини.
3. Конкуренцію спеціальних кримінально-правових норм.

Конкуренція загальної та спеціальної норми. У зазначеній ситуації конкурують між собою юридичні склади кримінальних правопорушень, які за різним ступенем конкретності фіксують один і той же тип суспільної поведінки особи [1, с. 225]. За загальним правилом пріоритет застосування

має спеціальна норма. Наприклад, ст. 115 Кримінального кодексу України (умисне вбивство) та ст. 348 Кримінального кодексу України (посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця). У такому випадку застосовується ст. 348 Кримінального кодексу України. Так, виникнення конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм пов'язане із прагненням законодавця диференціювати кримінальну відповідальність шляхом виділення із загальної норми спеціальних норм, які передбачають або більш суворо, або, навпаки, більш м'якшу відповідальність порівняно із загальною нормою [2, с. 221].

Конкуренцію цілого і частини, якщо диспозиція однієї статті охоплює діяння повністю, а іншої – лише частину цього діяння. Наприклад, ст. 187 Кримінального кодексу України (розбій) включає в себе ознаки ст. 185 Кримінального кодексу України (крадіжка), але додатково містить насильство, небезпечне для життя чи здоров'я. Тому застосовується повна норма ст. 187 Кримінального кодексу України. Правила кваліфікації при конкуренції частини і цілого у юридичній літературі визначені наступним чином: якщо ознаки складу злочину, передбаченого нормою частиною, повністю охоплюються ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого нормою-цілим, а санкція статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачає норму-ціле, є більш суворою, ніж санкція статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачає норму-частину, кваліфікація за сукупністю злочинів виключається [3, с.147].

Конкуренція спеціальних кримінально-правових норм – це конкуренція привілейованих та кваліфікованих норм. Така конкуренція є найскладнішою у правозастосуванні, оскільки стосується балансу між пом'якшенням відповідальності з огляду на стан особи і посиленням відповідальності через суспільну небезпечність діяння. За загальним правилом кваліфікації вона здійснюється за тією частиною статті, що передбачає більш тяжку кваліфікуючу ознаку, тобто більш тяжке кримінальне правопорушення, а саме за частиною статті Особливої частини КК, що передбачають відповідні кваліфікуючі ознаки складу вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 229]. Водночас у Постанові Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 2 лютого 2003 р. зазначено, що кваліфікація кримінальних правопорушень за наявності конкуренції кримінально-правових норм, що передбачають склади кримінальних правопорушень з привілейованими ознаками, за загальним правилом здійснюється за статтею, що передбачає більш м'яку привілейовану ознаку, тобто менш тяжке кримінальне правопорушення [5].

Таким чином, конкуренція кримінально-правових норм є невід'ємною складовою кримінально-правової кваліфікації. Її правильне розв'язання забезпечує реалізацію принципу законності та запобігає подвійній

кримінальній відповідальності. Теоретично конкуренція має чіткі види й критерії, проте на практиці застосування цих правил викликає труднощі, що потребує подальшого вдосконалення як на рівні законодавства, так і у сфері правозастосування.

1. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 222-227.

2. Сень І. З. Спеціальні норми в постановах пленуму Верховного суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 9. С. 217-222. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/41.pdf>.

3. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

4. Собко Г. М. Конкуренція кримінально-правових норм при кваліфікації предмету кримінального правопорушення. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса*. 2023. С. 227-230.

5. Пленум Верховного Суду України. Постанова 07.02.2003 № 2 Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення 07.10.2025).

Олександр ЯРОВИЙ

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна БІДНЯК

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент,

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗЛАМУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах активного розвитку цифрових технологій та зростання технічної обізнаності населення способи вчинення злочинів, зокрема пов'язаних із зламуванням, зазнали суттєвих трансформацій. Знаряддя, які використовуються для вчинення злочинів, значно вдосконалилися, стали більш точними, функціональними та технологічно складними.

Зламування – це дія, що полягає у пошкодженні, частковому або повному руйнуванні перешкоди, яка забезпечує обмеження доступу до певного приміщення чи сховища [1, с.119].

Новітні знаряддя зламу призначені для обходу систем безпеки або несанкціонованого отримання доступу до об'єктів, пристроїв і інформації без використання законних методів. Сучасні злочинці часто комбінують традиційні механічні способи з інноваційними цифровими технологіями, створюючи гібридні інструменти, що дозволяють долати як класичні механічні, так і новітні електронні замки. До таких знарядь належать пристрої, здатні обійти навіть найскладніші системи захисту, включаючи біометричні, кодові та безконтактні.

Одними з найпоширеніших сучасних знарядь є електронні відмички, які відрізняються високою точністю та швидкістю роботи. Вони здатні визначати розташування штифтів у замковому механізмі та автоматично підбирати правильну комбінацію, що дозволяє відкривати навіть складні замки. Існують також відмички для кодових замків, які зчитують електромагнітні сигнали та інші характеристики замка з метою визначення правильного коду. До цього типу пристроїв належать RFID-сканери, що застосовуються для зчитування даних із карток доступу, та код-грабери – спеціальні прилади, здатні перехоплювати сигнали пультів дистанційного керування, зокрема автомобільних ключів чи систем електронного доступу [4].

Серед найпоширеніших інструментів, що застосовуються для шахрайства у фінансовій сфері, варто виділити скімінгові пристрої. Це невеликі сканери, які непомітно встановлюються на банкомати чи платіжні термінали для зчитування інформації з магнітної стрічки банківських карт. Зазвичай до них додають мініатюрні камери або накладки на клавіатуру, що дають змогу фіксувати введення ПІН-коду користувачем. Більш сучасним різновидом скімінгу є шиммінг, який орієнтований на зчитування даних із чипованих карток. Пристрій шимінгу розміщується безпосередньо всередині картоприймача, тому його надзвичайно важко виявити [5].

Окрім цього, злочинці активно застосовують сканери для клонування сигналів, які дозволяють копіювати сигнал автомобільного ключа з метою відкриття дверей або запуску двигуна. Програматори ключів – це ще один тип електронних пристроїв, призначених для створення або перепрограмування автомобільних ключів, що дає змогу обійти захисні системи, якщо код ключа вже був перехоплений або зламаний.

До знарядь, спрямованих на перехоплення конфіденційної інформації, належать кейлогери – спеціальні пристрої, які встановлюються між клавіатурою та комп'ютером і фіксують усі натискання клавіш. Це дозволяє зловмисникам отримувати паролі, ПІН-коди та інші важливі дані користувачів [2, с. 368].

У сучасних умовах значну небезпеку становлять цифрові методи злому. Програмні знаряддя дають можливість отримати несанкціонований доступ до

інформаційних систем, мереж і пристроїв через уразливості програмного забезпечення. До таких засобів належать шкідливі програми – віруси, трояни, комп'ютерні черв'яки, що забезпечують дистанційне керування пристроєм жертви. Фішингові програми застосовуються для обману користувачів і викрадення їхніх даних через підроблені сайти чи електронні листи. Програми для злому паролів використовують методи брутфорсу або словникові атаки, а експлойти дозволяють скористатися вразливостями програмного коду для отримання доступу до систем.

Окрему групу становлять кіберзброя для мережеских атак, які використовуються без фізичного доступу до систем. Це, зокрема, DDOS-атаки, спрямовані на перевантаження серверів і відмову в обслуговуванні, SQL-ін'єкції, що дають змогу маніпулювати базами даних, сніфери, призначені для перехоплення та аналізу мережевого трафіку, а також руткіти, які приховують сліди діяльності зловмисників у системі [3, с.26].

Сучасні зброя зламу стають дедалі складнішими й доступнішими, що створює високі ризики для приватної, фінансової та корпоративної безпеки. Злочинці постійно вдосконалюють свої методи, використовуючи поєднання апаратних і програмних засобів, що потребує систематичного розвитку антикримінальних технологій і вдосконалення захисних механізмів. Особливої уваги потребує підготовка фахівців-криміналістів, здатних ідентифікувати нові види зброї зламу, вивчати їхню структуру та принцип дії для розробки ефективних превентивних заходів.

Отже, використання новітніх інструментів зламу охоплює широкий спектр злочинної діяльності – від крадіжки особистих даних і фінансових ресурсів до промислового шпигунства, кібершантажу та втручання у роботу стратегічно важливих систем. З огляду на постійне вдосконалення таких технологій питання їх дослідження, виявлення та нейтралізації має стати одним із ключових напрямів розвитку сучасної криміналістики.

1. Криміналістика : підруч. Для студ. Вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. Дніпро. 2017. 419 с.

2. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі: монографія за заг. Ред. А. Ф. Волобуєва. м. Одеса. 2020. 372 с.

3. Дудикевич В. Б., Будз Б. Д., Каріоті М. А. Протидія клавіатурним апаратним кейлогерам. *Інформаційна безпека*. 2013. С. 25–29.

4. Що таке RFID та з чим його застосовують. URL : <https://idcard.com.ua/ua/blog/chto-takoe-rfid-i-s-chem-egoprimenyayut/?srsltid=afmboooqr3ny8br5kgtlf7wsa74ptrx96g5ksdgztpmt9mr9iscpxy>.

5. ATM & POS Terminal Skimming. The United States Secret Service. URL: <https://www.secretservice.gov/investigations/skimming>

Valeriia KLYMENKO

4th year cadet Dnipro State University
of Internal Affairs

Iryna TSAROVA,

Head of Language Training Department,
Dnipro State University of Internal
Affairs,
Doctor of Philology, Professor

LEGAL ASPECTS OF PRISONER-OF-WAR EXCHANGES

The legal framework governing prisoner-of-war exchanges is based on the norms of international humanitarian law, primarily the Geneva Convention (III) on the Treatment of Prisoners of War of August 12, 1949, and its Additional Protocols of 1977 and 2005 [1]. These instruments define the legal status of prisoners of war, the procedures for their detention, and the rights and protections afforded to them until their release or repatriation.

According to Article 4 of the Convention, prisoners of war are individuals who have fallen into the hands of the enemy during an armed conflict and belong to specific categories. In cases of doubt regarding a person's status, they are entitled to the protections of the Convention until a competent tribunal makes a determination.

The 1949 Geneva Convention enshrines the principle of humanity, which directly affects the treatment of prisoners of war. A state party is obliged to comply with the Convention, ensuring proper conditions of detention, access to medical care, and protection from torture and cruel treatment. Part IV of the Convention regulates the procedures for ending captivity, including the repatriation of seriously wounded and ill prisoners of war, as well as general principles for release after the cessation of hostilities. Repatriation occurs without conditions or quotas, unlike prisoner exchanges, which are governed by agreements between states under international humanitarian law. Article 6 of the Convention allows for the conclusion of special agreements regarding exchanges and other matters related to prisoners of war [1].

In Ukraine, the legal and social protection of prisoners of war is regulated by several legislative acts. Key among these are: the Law of Ukraine "On the Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families," which guarantees the preservation of pay, social benefits, and medical services for servicemen in captivity; Law No. 6104 of 2022 "On the Social and Legal Protection of Persons Whose Deprivation of Liberty Has Been Established..."; Cabinet of Ministers Resolution No. 168 of February 28, 2022 (as amended) on the procedure and amounts of payments to servicemen and their families during

captivity; and draft laws No. 7290 and No. 7436, which propose different approaches to regulating the exchange of individuals with procedural status (suspects, accused, or convicted of war crimes). The first draft focuses on prohibiting mitigation or exemption from punishment, while the second proposes mechanisms for release for exchange, which may raise concerns regarding compliance with international standards [2].

The legal framework for prisoner exchanges in Ukraine combines international humanitarian law with national legislation and regulations, creating a comprehensive system to protect the rights of prisoners and their families.

In practice, exchanges of prisoners of war in Ukraine are carried out by the Main Intelligence Directorate of the Ministry of Defense and the Security Service of Ukraine. The process is coordinated by the Joint Center for the Search and Release of Prisoners, which compiles information on prisoners of war, missing persons, and the sick. The International Committee of the Red Cross plays a crucial role in monitoring the humane treatment of prisoners and maintaining accurate records.

During exchanges in Ukraine, prisoners of war are not categorized: all defenders are treated equally, and the state works to ensure the return of each individual. At the same time, the aggressor state frequently violates the norms of the Geneva Conventions: it refuses to confirm prisoner status, withholds seriously wounded individuals, women, and non-combatants (such as doctors, chaplains, and musicians), and attempts to manipulate the “exchange pool” by including civilians. This complicates negotiations and turns exchanges into bargaining rather than an equitable process.

The complexity of legally securing prisoner exchanges arises from several interconnected factors. Balancing international obligations with national legislation places significant demands on the state’s legislative and executive mechanisms. Ukraine must comply with the Geneva Conventions and their Additional Protocols while simultaneously considering its national laws regarding the social and legal protection of servicemen and their families. This dual level of regulation requires clear procedures and mechanisms to ensure adherence to international standards while safeguarding national interests and security [3].

Exchanging individuals with procedural status, such as suspects, accused, or convicted of war crimes, creates a conflict between the political necessity of conducting exchanges and Ukraine’s international obligations to uphold accountability for serious violations of humanitarian law. In these cases, a dilemma arises: on one hand, the state must return its servicemen and address the humanitarian aspect of the exchange; on the other hand, it must uphold the principles of justice and international standards concerning war crimes accountability.

Moreover, the actions of the aggressor state significantly complicate the practical implementation of exchange procedures. Frequent violations of international humanitarian law, refusal to recognize prisoner status, withholding of

seriously wounded persons, women, and non-combatants, and manipulations with the so-called “exchange pool” turn what should be a humanitarian process into a cynical bargaining game [3].

The task of the legal framework for exchanges is to develop a clear procedure that distinguishes between combatant prisoners of war and individuals suspected of or convicted of war crimes, ensuring a balance between humanitarian considerations, national security, and Ukraine’s international obligations.

In conclusion, the legal provision for prisoner exchanges represents a complex integration of international norms, national legislation, and practical procedures aimed at protecting the rights of prisoners and their families. At the same time, the effectiveness of these measures depends on cooperation with other states and their adherence to international humanitarian law.

1. Zhenevska Konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy: *Mizhnarodna Konventsiiia vid 27 lypnia 1929 r.* Verkhovna Rada Ukrainy. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (data zvernennia: 20.09.2025).

2. Kovalyshena Yu. «Kozhen obmin – tse tsila spetsoperatsiia»: predstavnytsia Koordynatsiinoho shtabu pro povnennia zakhysnykiv z polonu. 2023. *Suspilne Novyny*: vebsait. URL: <https://suspilne.media/472870-kozenobmin-ce-cila-specoperacia-predstavnica-koordinacijnogo-stabu-propovnennia-zahisnykiv-z-polonu/> (data zvernennia: 20.09.2025).

3. Krapyvin Ye., Pashkovskiy M. Obmin viiskovopolonenikh i kryminalnyi protses: yak unyknyty bezkarnosti? (analiz zakonodavchykh initsiatyv). 2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/obmin-vijskovopolonenih-i-kryminalnij-protses-yak-unyknyty-bezkarnosti-analiz-zakonodavchih-initsiatyv/> (data zvernennia: 20.09.2025).

Maksym LESHCHENKO
cadet of Dnipro State
University of Internal Affairs

Scientific Supervisor:
Eleonora SKYBA
professor of the Department of Language
Training, Dnipro State
University of Internal Affairs

GENDER IDENTITY AND GENDER EQUALITY: SOCIO-LEGAL AND LANGUAGE ASPECTS

In the modern world, the problem of gender identity and gender equality takes one of the key places in the human rights system. This is due to the fact that gender relations cover almost all spheres of life - from private relationships and languages specific to global politics. Awareness of gender as a social category allows us to consider it not only through the prism of biological differences, but primarily as a result of the interaction of culture, social institutions, upbringing, traditions and social

expectations.

Thus, gender is a dynamic construct that is formed and transformed depending on social conditions, and gender inequality appears not as an inevitable consequence of sexual differences, but as a result of historically constructed social practices [1, p.19] that can be seen through linguistics too. We can also say that gender inequality is revealed via some titles of profession. Today this situation is being corrected by the use of feminine nouns in the language.

The peculiarity of gender issues is that for a long time, society built relationships based on the “male/female” dichotomy. This social practice can be seen in different spheres of culture including language.

This division implied giving greater weight to the element of masculinity, which was associated with strength, power, intelligence and the ability to lead, while femininity was associated with emotionality, dependence and caring for others. All these social constructs are also revealed in language that is a unique complex system and reflects social hopes and standards.

These ideas, entrenched in culture and traditions, became the basis for the creation of a system of social dominance of men and subordination of women. As a result, stereotypes were entrenched in many areas of social life, which limited the opportunities of some and granted privileges to others. It is important to emphasize that such stereotypes are not natural or unchangeable – they are constantly reproduced through upbringing, education, media and state institutions [2, p.79-80].

These ideas, entrenched in culture and traditions, became the basis for the creation of a system of social dominance of men and subordination of women. As a result, stereotypes were built in many areas of social life, which limited the opportunities of some and granted privileges to others. It is important to emphasize that such stereotypes are not natural or unchangeable – they are constantly reproduced through upbringing, education, media and state institutions [2, p.79-80].

In the Ukrainian legal framework, gender equality issues are enshrined at the level of the Constitution [3] and special legislation. The constitutional norm guarantees equal rights for women and men in all spheres of public life. Special laws are aimed at promoting equal opportunities, combating discrimination and protecting individuals from domestic violence. Ukraine has also joined key international documents that define standards for ensuring equality, including the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women [4] and the Istanbul Convention [5]. However, the formal fixing of rights does not always mean their effective implementation. In practice, women and men in Ukraine continue to face a number of problems.

Among the most common manifestations of gender inequality, one can single out the wage gap, which is a significant percentage in favor of men even with the same qualifications. Women often have limited access to management positions and face a glass ceiling in the professional sphere. Women's representation in politics remains insufficient, which complicates decision-making

taking into account the interests of the entire community. An additional factor is the preservation of traditional ideas about the division of family roles, when women are primarily responsible for raising children and managing the household, even if they work in public spheres on an equal basis with men.

The situation is further complicated in martial law. War increases the social vulnerability of women and children, increases the risk of violence, and creates an additional burden in the field of care and household support. At the same time, the role of women in the volunteer movement, in the health sector, and even in military units is growing. This indicates a gradual change in gender roles, but also the need to develop new approaches to ensuring equality in extreme conditions.

Overcoming gender inequality requires a comprehensive approach. It is not only about improving legislation, but also about changing cultural and social attitudes. It is important to develop gender education, to form an understanding among young people that equality is a basic value of a democratic society. The media and culture should play an active role in destroying stereotypes and promoting positive models of partnership relations. A significant role also can be revealed by state policy in the field of security and defense, which should take into account the gender dimension, ensure equal access of women and men to official duties and proper protection from discrimination.

In this context, it is important to understand that gender identity is a flexible category that changes depending on social conditions. It is not reduced to sex or biological characteristics, but is determined by how an individual perceives himself / herself in society and what opportunities for self-realization he / she has. Gender inequality, in turn, arises as a consequence of socially constructed models that can be changed. This means that society must consciously work to overcome discriminatory barriers and create equal conditions for the development of all its members [6, p.17].

Therefore, the issue of gender equality is not only a legal or social issue, but also a value issue. It concerns building a society where every person can realize their potential regardless of gender, and differences are not grounds for discrimination. The future of democratic Ukraine depends on how effectively gender stereotypes are overcome and how real equal opportunities for all citizens become. Only after receiving these results involved into practice we can talk about a true democracy based on the principles of justice, mutual respect and partnership.

1. Skyba E., Tkachenko K. Gender challenges of modern society. Philosophy, economics and law review. 2021. Vol. 1. № 2, pp. 18-24.

2. Скиба Е. К. Гендерні виклики сучасної України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 78-84.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 : станом на 6 жовт. 1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення:

07.09.2025).

5. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

6. Скиба Е. К. Принцип методологічного плюралізму як інструмент дослідження концепту «гендерна ідентичність». *Грані*. 2018. Т. 21, № 1. С. 12-17.

Olena LUKYANENKO

4rd year cadet Faculty of Training
Specialists for Pre-Trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine
Dnipro State University
of Internal Affairs

Language advisor:

Hanna BIDNYAK

Candidate of Law, Associate Professor,
Head of the Department of forensic
analysis and pre-medical training
Dnipro State University of Internal
Affairs, Police Major

**USING MODERN TECHNOLOGIES TO IDENTIFY PERSONS
BY ELEMENTS OF EXTERIOR**

Russian aggression against Ukraine has led to serious challenges in all spheres of life in the country. This aggression has manifested itself in numerous cases of war crimes, which have led to the death of thousands of civilians and serious damage to civilian infrastructure. An important task of law enforcement agencies is to establish the identity of each criminal and responsibly bring them to justice in accordance with the law.

Of considerable interest to forensics are modern technologies for automatic identification of a person by elements of appearance in photographs or videos, which are widely used for commercial and scientific purposes. To implement special accounting systems in the activities of law enforcement agencies of Ukraine, one should turn to international experience. Since 1999, the International Criminal Police Organization INTERPOL has been cooperating with a foreign organization IDEMIA, which has developed the MBIS program – an innovative biometric identification system. This is a habitological and dactyloscopic record. Since 2016, more than 1,700 terrorists, criminals and missing persons have been identified using the latest facial recognition technology. Such capabilities are necessary for implementation in Ukraine – a country where crimes against peace,

human security and international law and order are committed every day. However, although Ukraine is a member of INTERPOL, we do not see such technologies. [1].

FaceVACS-DBScan ID technology, which was developed in Germany, allows:

- to compare facial images with a multi-million image database;
- to perform database deduplication for comparison, cleaning and maintenance of databases of identifiers with facial images;
- to manage demographic and other data related to criminal proceedings;
- protect biometric data using cryptographic signature and pattern encryption;
- run as a ready-to-use application or integrate into your applications.

This application helps to search and verify people based on photos and biometric data (see Appendix 4). It is used by the police to identify suspects based on habit data [2].

NEC's biometric facial recognition technology is used worldwide to fight crime, prevent fraud, and ensure public safety. This company was the first to develop a process for identifying the iris. The iris is the colored part of the eye in the shape of a bagel behind the cornea and surrounds the pupil. The pattern of the iris of a person's eye is unique and remains unchanged throughout life. In addition, covered by the cornea, the iris is well protected from damage, which makes it a suitable part of the body for biometric identification. First, the location of the pupil is determined, then the iris and eyelids. Noise (eyelashes and eyelids) are cut out from the photo in such a way that only the iris remains, which is then divided into blocks and converted into characteristic values for quantitative image assessment. This technology is used by a significant number of countries in Europe, Asia and the USA. This indicates a high level of ability to identify criminals, which subsequently leads to a decrease in the level of crime [3].

PimEyes is a search platform aimed at finding people by their photo images, using the capabilities of built-in artificial intelligence to first recognize a person's face in the input image, and then search for this face in other photos available on the Internet. Registration is not required to use PimEyes, but users cannot view the images in full or receive links to the site where they were found. Notifications about new photos on the network are also not available. It should be noted that access to the found sources of photo images with free access may be limited, which causes certain problems when searching [4, p. 162].

Based on the facts presented, several important aspects have been identified:

1. Forensic registration of persons by appearance is an effective tool for collecting information about objective reflections of the appearance of persons, in particular criminals. This process involves the analysis of the properties of the object and the coordinated systematization of the data obtained from various sources.

2. Regulatory regulation of the functioning of registration of persons by

appearance elements needs to be improved, including updating the instructions for the organization and functioning of forensic registration in the Ministry of Internal Affairs. It is also necessary to determine the legal grounds for creating and filling in a database with images of persons containing personal data.

3. There are open issues of creating and managing software with universal, fast and accurate algorithms for identifying persons by their facial image in Ukraine. Involvement of international cooperation and experience.

This creates the basis for further improvement in the field of forensics and the use of modern technologies for more accurate and rapid identification of persons.

1. INTERPOL upgrades to IDEMIA's Multibiometric Identification System URL: <https://www.idemia.com/wp-content/uploads/2024/03/case-study-interpol-upgrades-idemia-multibiometric-identification-system-202403.pdf>.

2. Face recognition technology for matching images in large databases. URL: <https://www.cognitec.com/files/tao/downloads/FaceVACS-DBScan-ID-5-8-flyer.pdf>.

3. World-leading Face Recognition for Multiple Industries URL: <https://www.nec.com/en/global/solutions/biometrics/face/index.html>.

4. Information and analytical support of law enforcement activities: a manual E. V. Ryzhkov, Yu. P. Sinitsyna, S. O. Prokopov and others. Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs, 2024. 181 p.

Kristina MOLYTVA

4th-year (Bachelor's) student of higher education Specialty 081 – Law

Scientific Supervisor:

Eleonora SKYBA

Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines Dnipro State University of Internal Affairs,
Doctor of Philosophy

THE ROLE OF INVESTIGATORS IN RESOLVING PRE-TRIAL INVESTIGATION

There are a lot of ways to obtain specific knowledge and use it as additional tool in different spheres of law enforcement officers 's work . A police detective is a specialist in a law enforcement agency who carries out pre-trial investigations of criminal offenses, in particular, investigates serious and especially serious crimes, and also performs other functions related to maintaining law and order [1]. A detective is one of the main specialists in the criminal process and is engaged in

collecting evidence, questioning witnesses and suspects, analyzing criminal cases, and preparing materials for the court. The main purpose of his activities is to establish the truth in the case, as well as ensuring legality at all stages of the investigation.

A police detective has specific legal qualifications and performs his activities in accordance with the current criminal procedural legislation. He works within the limits of his powers, determined by law, and must be guided by the principles of the rule of law, in particular, respect for human rights and the rights of participants in the criminal process.

According to Article 216 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC of Ukraine), one of the main functions of a detective is to conduct a pre-trial investigation [2]. This includes receiving a report of a crime, collecting and analyzing evidence, identifying persons who may be involved in the offense, and establishing the circumstances of the crime. The main duties of a detective are the initial stage of the investigation, in particular, examining the scene of the crime, collecting evidence, and questioning witnesses. Since the investigation of crimes requires accuracy and professionalism, a detective must have knowledge of the legality of all procedural actions carried out within the framework of criminal proceedings.

One of the most important functions of a detective is to collect evidence. According to Article 84 of the CPC of Ukraine, a detective is obliged to take all necessary measures to collect evidence that can be used to prove the guilt or innocence of a person [2]. This includes not only collecting physical evidence (fingerprints, weapons, footprints), but also conducting forensic examinations, interviewing witnesses, and analyzing data from other sources. Evidence must be collected within the framework of legal norms so that it has legal force during the trial. An important part of this function is also the identification and proper recording of evidence that may be controversial or contradictory, which will help to avoid its exclusion during the trial.

Interrogation of witnesses and suspects is an important stage in the work of a detective. According to the provisions of Article 225 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, interrogation is one of the main procedural actions by which facts relevant to the case are established. When conducting an interrogation, a detective has the right to use various methods of collecting information; however, all actions must comply with the law, in particular, ensuring the rights and freedoms of persons involved in the process. In this context, it is important to note that any violations of the rights of persons participating in the case may be grounds for excluding the collected evidence. At the same time, the analysis of criminal cases is an important function that allows the detective to systematize and evaluate the collected evidence. As stated in Article 91 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the detective is obliged to verify information related to the crime and carry out a thorough check of it. This allows you to identify weaknesses in the evidence, as well as determine the direction of further investigation. An important

stage is the identification of relationships between different individuals, events and factors that may indicate the motives of the crime and the involvement of suspects. The use of forensic analysis methods allows not only to establish the mechanism of the crime, but also to identify new evidence that may help in solving other, similar crimes.

The detective is obliged to draw up an indictment, which is the basis for further legal proceedings. In this act, the detective notes all the collected evidence, the results of examinations, testimonies and other important materials related to the case. Proper documentation is a necessary condition for ensuring the legal force of evidence in court. All procedural actions must be carefully documented, in compliance with the requirements of the law, in order to avoid violation of the rights of the participants in the process and ensure an objective consideration of the case in court.

A police detective is a highly qualified specialist whose activities require significant professional knowledge, practical skills and personal qualities that contribute to the effective performance of duties. In order for a detective to perform his functions at a high level, it is necessary to possess a certain set of competencies, including legal knowledge, analytical thinking, communication skills and psychological abilities. According to the requirements of the Law of Ukraine "On the National Police" and the Criminal Procedure Code of Ukraine, detectives must have the necessary education, experience in law enforcement agencies, and the ability to make informed decisions in difficult situations.

The first requirement for a candidate for the position of detective is the presence of a higher legal education. According to the Law of Ukraine "On the National Police", a candidate for the position of detective must pass a competition and have education that gives the right to work in law enforcement agencies. As a rule, this is a legal education at the bachelor's or master's level, specializing in criminal law. A significant role in the qualification of a detective is played by experience in law enforcement agencies or related fields, which allows you to acquire practical skills in investigating criminal cases. Candidates who do not have the appropriate experience can take special training courses or internships in law enforcement agencies. In addition to formal education, to effectively perform the duties of a detective, it is necessary to possess a number of specialized skills, among which analytical thinking and the ability to logically and critically analyze are important. Analysis of evidence, testimony and other information requires the detective to be able to identify connections between various events, persons and facts. With the help of such skills, a detective can build the right investigation strategy, build hypotheses and test their validity [4]. The ability to work with a large amount of information and systematize it is one of the key competencies that allow a detective to draw informed conclusions and make decisions.

Philosophy of law influences the processes of formation of consciousness and legal consciousness of the individual. This branch of special knowledge becomes the fundamental basis for the development of consciousness and legal

consciousness of society. Its educational and value-orientation functions build a system of individual and collective priorities of values and logically substantiate their importance and universality for the existence of the stability of society. This branch of scientific knowledge occupies a significant place in the system of studying social values and contributes to the development of the individual ability of the individual to critically reflect and subjectively evaluate the acquired knowledge [5].

Communication skills and psychological abilities are also of great importance in the profession of a detective. The ability to effectively interact with other participants in the criminal process, including witnesses, suspects and other police officers, is necessary for the successful performance of duties. According to the Criminal Procedure Code of Ukraine, a detective has the right to conduct interrogations of witnesses and suspects, and for this he needs to be psychologically prepared to collect truthful testimony, avoid manipulation and pressure. The ability to resolve conflicts, as well as mastery of negotiation techniques, help a detective to work effectively in stressful situations, where important decisions related to the life and freedom of individuals often have to be made. From an ethical point of view, a detective is responsible for protecting the rights of all participants in the criminal process, including victims, witnesses and suspects. He respects the confidentiality of the information received and ensures its proper use within the framework of the law [5]. An important aspect is also adherence to moral standards in interaction with citizens, because it is ethical principles that build trust in law enforcement agencies and contribute to the effective performance of their professional duties.

As a result of above mentioned we can say that the profession of a police detective is extremely complex and multifaceted, requiring a specialist to have high legal qualifications, as well as the development of analytical, communication and psychological skills. A detective plays one of the key role in the criminal process, collecting evidence, conducting interrogations and preparing materials for the court. All his actions must be based on unconditional compliance with the law, ethical norms and human rights, which ensures justice and legality in the investigation process. The success of a detective depends on his professionalism, knowledge, experience and ability to make informed decisions even in difficult and stressful situations. The success of a pre-trial case depends not only on theoretical knowledge, but also on specific skills and knowledge.

1. Копча В. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навчальний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Харків : ХНУВС, 2015. 112 с.

4. Семенишин М. О., Бесчастний В. М., Вітвіцький С. С., Бичін С. О., Назимко Є. С. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: монографія. Київ: ВД

«Дакор», 2020. 160 с.

5. Скиба Е. К. Роль філософії права в формуванні свідомості суспільства сучасної формації. *Grani*, 2023. № 5. С. 64-77.

6. Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та процедури діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2018. № 2. Т. 2. С. 98–102.

Kateryna SHARAMOK
cadet of Dnipro State
University of Internal Affairs

Scientific Supervisor:
Skyba ELEONORA
professor of the Department of Language
Training Dnipro State University of
Internal Affairs

LEGAL BASIS FOR INTERNATIONAL COOPERATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS: THE EXPERIENCE OF NORWAY AND POSSIBILITIES FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

International cooperation in criminal proceedings is an integral part of effective crime fighting, especially when the criminal element is transnational in nature (e.g., financial, corruption, cybercrime). In this context, it is important to develop and apply effective legal frameworks that strike a balance between the need for cooperation and human rights guarantees. The experience of countries with a high level of legal culture, in particular Norway, can serve as a useful benchmark for Ukraine in the context of its European integration and judicial and legal reforms.

The purpose of this thesis is to identify the key legal principles of international cooperation in criminal proceedings, analyse Norwegian practice, identify problem areas in the Ukrainian system, and propose ways to implement certain elements of the Norwegian approach into Ukrainian legislation and practice.

In Ukraine, the Criminal Procedure Code (hereinafter referred to as the CPC) defines the term ‘international legal assistance’ as the conduct by the competent authorities of one state of procedural actions necessary for pre-trial investigation, court proceedings or the enforcement of a judgment rendered by a court of another state or an international judicial institution [1].

Article 543 of the CPC establishes that the provision and receipt of international legal assistance or other international cooperation during criminal proceedings shall be carried out in accordance with the procedure provided for by

this Code and the international treaties of Ukraine in force. If there is no treaty, legal assistance may be provided on the basis of reciprocity [1].

Ukraine is a party to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters of 20 April 1959, which has the status of an international treaty, and undertakes to ensure 'the widest possible mutual assistance' between partner states (Article 1 of the Convention) [2].

The following basic principles are inherent in international cooperation:

- The principle of universality/broadest assistance — participating countries are obliged to provide legal assistance to the extent possible, if this does not contradict their domestic legislation (this principle is, in particular, enshrined in the 1959 European Convention) [2].

- The principle of proportionality and balance of interests — temporary restrictions on procedural rights may be justified by public interest, but must be kept to a minimum [3].

- Human rights guarantees — in particular, the right to defence, the right not to testify against oneself, the right to an effective remedy, and the right to a fair trial.

Political and legal achievements are the grounds for ensuring the overcoming of all types of violence in both private and public spheres. In the conditions of the requirement of recognition and consolidation at the legislative level of human rights and freedoms guaranteed by the state, police officers should have a correspondingly high level of legal culture and legal awareness, which are formed under the influence of various factors, including knowledge of gender theory, philosophical critical thinking on the main parts of society, which provide fundamental knowledge about human rights in the process of construction of the overall world picture and as a reflection of the situation in the sphere of human rights protection. The willingness of police officers to defend human rights in the public and private spheres reveals the mission of police officers as defenders of fundamental humanistic principles [4].

- Principle of confidentiality — the execution of requests for international assistance must take into account the level of confidentiality and secrecy required for procedural actions (Article 556 of the Code of Criminal Procedure) [1].

- Principle of reciprocity — particularly important in cases where there is no treaty in force between the states; the requested state may request a guaranteed response in a future request (Article 544 of the CPC).

According to Article 552 of the CPC, a request for international legal assistance must contain a number of mandatory elements: the name of the requesting authorities, the legal classification of the criminal offence, a description of the facts, a clear description of the requested actions, deadlines for execution, etc. [1].

Issues of extradition, transfer of offenders, transfer of materials and enforcement of sentences are often regulated by special international treaties and subordinate legislation, in particular the Instructions on the Procedure for

International Cooperation in Matters of Mutual Legal Assistance, Extradition of Offenders, Transfer (Acceptance) of Convicted Persons, Enforcement of Sentences, etc. (approved by Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 2599/5 of 19 August 2019) [5].

Norway is one of the countries that does not have a universal national law on international legal assistance, but instead relies on conventional mechanisms and special provisions in national criminal and extradition legislation. In particular, as noted in the Council of Europe review, provisions on mutual legal assistance in criminal matters in Norway are applied on the basis of the Criminal Procedure Act and the Extradition Act [6].

Norway is a party to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (ETS No. 30) and the Related Protocols, in particular the 2001 Additional Protocol (ETS No. 182). It has also acceded to the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters of 29 May 2000 [2].

In Norway, the central authority responsible for international legal assistance is the Ministry of Justice and Public Security [6].

Ukraine has a fairly extensive regulatory framework for international legal assistance in criminal proceedings: the Criminal Procedure Code of Ukraine (section ‘International Legal Assistance’, chapter 43, articles 551–557), international treaties (e.g., the 1959 European Convention), Ministry of Justice Instruction No. 2599/5 (2019) on international cooperation procedures.

However, in practice, there are several significant problems:

1. Bureaucracy and delays — lengthy approval, translation and diplomatic channels often lead to delays in the execution of requests.

2. Limited list of treaties — many countries do not have bilateral agreements with Ukraine, or their terms are limited. For example, the treaty with Morocco on legal assistance in criminal matters and extradition was only ratified in 2020 [7].

3. Incomplete consolidation of powers — outdated practice of interaction between the Office of the Prosecutor General (pre-trial investigation) and the Ministry of Justice (court proceedings) on the issue of the central authority (Article 545 of the CPC) [1].

Among the positive examples, it is worth noting some cases of effective international legal assistance in Ukrainian practice (securing evidence, exchange of information, seizure of assets). However, such successes are often due to the personal efforts of investigators or international partners, rather than systemic mechanisms.

According to researchers, the biggest problem is ‘delays,’ uncertainty, and incomplete compliance with request standards (which may be grounds for refusal). In addition, an analysis of requests for international legal assistance shows that Ukraine sometimes fails to comply with the requirement for clarity in the wording of requests, which complicates their execution by foreign parties [8].

In view of this, it can be concluded that the Ukrainian system has a good regulatory foundation but needs improvement in terms of procedures, efficiency,

technology and inter-state trust.

International cooperation in criminal proceedings is an integral part of modern justice. Ukraine has a solid regulatory framework, but in order to increase efficiency and mutual trust, it is important to draw on elements of successful models from other countries.

Norway's experience shows that agreeing to a contractual approach without domestic legislation can work, but at the same time, flexibility requires standardisation and transparency. The implementation of elements of the Norwegian approach into Ukrainian legislation — through the creation of a special law, improvement of the coordination structure, application of technologies, raising human rights standards and expanding the treaty network — can significantly strengthen Ukraine's capacity for international criminal cooperation.

1. Criminal Procedure Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 13 April 2012 No. 4651-VI: as of 1 August 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed on 10 October 2025).

2. European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters: Council of Europe Convention dated 20 April 1959: as of 8 November 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (accessed on 10 October 2025).

3. Judicial Power of Ukraine. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/114_principle_of_proportionality_bernaziuk.pdf (accessed on 10 October 2025).

4. Skyba E. Human rights as philosophy basis of professional activities of police officers. *Philosophy, Economics and Law Review*, 2024. Volume 4, no. 1. C.17-25.

5. On approval of the Instructions on the procedure for international cooperation on mutual legal assistance, extradition, transfer (acceptance) of convicted persons, enforcement of sentences and other issues of international judicial cooperation in criminal proceedings during court proceedings: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 19.08.2019 No. 2599/5: as of 9 January 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#Text> (accessed on 10.10.2025).

6. Norway | European Judicial Network (EJN). European Judicial Network. URL: https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn2021/ContentDetail/EN/5/22?utm_source=chatgpt.com (date of access: 10 October 2025).

7. Ministry of Justice and Public Security. Government.no. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dep/jd/id463> (date of access: 10.10.2025).

8. Agreement between Ukraine and the Kingdom of Morocco on Legal Assistance in Criminal Matters and Extradition: Agreement Ukraine dated 21.10.2019: as of 2 September 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504_002-19#Text (accessed on 10.10.2025).

9. Koval O. I. Content Of The Request For International Legal Assistance. *Kyiv Law Journal*. 2023. No. 4. Pp. 213–218. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.32> (accessed: 10.10.2025).

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Дніпро, 31 жовтня 2025 року)

Українською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактори: *О. М. Врублевська, М. С. Касян, Н. В. Леонова*
Комп'ютерна верстка – *С. В. Лобань*

Підп. до друку 29.11.2025. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк. трафаретний. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 28,13. Обл.-вид. арк. 30,25.
Наклад – 7 прим. Зам. № 09/25-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024